

Ministry of Education and Science of Ukraine
Chernihiv National University of Technology (Ukraine)
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine
Scientific-Research Centre of Industrial development problems
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (Ukraine)
NGO «Chernihiv European» (Ukraine)
Academic Society of Michal Baludansky (Slovak Republic)
Technical University of Kosice (Slovak Republic)
University of Central Europe (Slovak Republic)
Kosice University of Security Management (Slovak Republic)
Warsaw Management University (Poland)
G. S. Rakovski National Defence Academy (Bulgaria)
Sokhumi State University (Georgia)
Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)
Batumi Navigation Teaching University (Georgia)

***UKRAINE – EU. MODERN
TECHNOLOGY, BUSINESS AND LAW***

*APRIL 19–23, 2016
SLOVAK REPUBLIC-POLAND*

Collection of international scientific papers

PART 2

**Societal Challenges. Innovations of Social Work, Philosophy,
Psychology, Sociology
Environmental Protection
Management and Public Administration
Innovations in Education. Current Issues in the Reformation
of the Higher Education System in the Aspect
of Ukrainian Eurointegration
Current Issues of Legal Science and Practice**

Chernihiv 2016

UDC 330(477)+330:061.1CC(08)

U31

Published by Academic Council Decision of Chernihiv National University of Technology (Protocol № 2, February 29, 2016). The Collection has been included into the international scientometric database eLIBRARY.RU since 2016.

Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law : collection of international scientific papers : U31 in 2 parts. Part 2. Societal Challenges. Innovations of Social Work, Philosophy, Psychology, Sociology. Environmental Protection. Management and Public Administration. Innovations in Education. Current Issues in the Reformation of the Higher Education System in the Aspect of Ukrainian Eurointegration. Current Issues of Legal Science and Practice – Chernihiv : CNUT, 2016. – 382 p.

ISBN 978-966-7496-72-2

The collection includes abstracts of the Second international scientific and practice conference «Ukraine – EU. Modern technology, business and law». (Part 2. Societal challenges. Innovations of social work, philosophy, psychology, sociology. Environmental protection. Management and public administration. Innovations in education. Current issues in the reformation of the higher education system in the aspect of Ukrainian eurointegration. Current issues of legal science and practice).

The actual issues and aspects of collaboration between Ukraine and European Community in the fields of social work, philosophy, psychology, sociology, environmental protection, management, public administration, education and legal science are highlighted.

The publication is oriented on scientists, academicians, postgraduates, students and people who are interested in the prospective collaboration between Ukraine and European Community.

Збірник містить тези доповідей Другої міжнародної науко-практичної конференції «Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law» (Частина друга. Соціальні виклики. Інновації соціальної роботи, філософії, психології, соціології. Охорона навколишнього середовища. Менеджмент та публічне адміністрування. Інновації в освіті. Сучасні проблеми реформування системи вищої освіти в аспекті євроінтеграції України. Актуальні проблеми юридичної науки та практики).

Висвітлено актуальні питання та аспекти співпраці між Україною та Європейським Союзом у галузях соціальної роботи, філософії, психології, соціології, охорони навколишнього середовища, менеджменту та публічного адміністрування, освіти та юридичної науки.

Видання орієнтоване на теоретиків та практиків, науковців, викладачів, аспірантів та студентів, а також зацікавлених перспективами співпраці між Україною та Європейським Союзом у пріоритетних напрямках.

UDC 330(477)+330:061.1CC(08)

Chief Editor:

Andrii Shevtsov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Deputy Chief Editor:

Serhiy Shkarlet, Doctor of Economics, Professor

Editorial Board Members:

Michal Varchola, Doctor of Sciences, Professor

Miroslav Badida, Doctor of Sciences, Professor

Yozef Mindiash, Doctor of Sciences, Associate Professor

Miroslav Kelemen, Doctor of Sciences, Professor

Ella Libanova, Doctor of Economics, Professor

Liliana Horal, Doctor of Economics, Professor

Mykola Kyzym, Doctor of Economics, Professor

Pavel Charnetski, Doctor of Sciences, Professor

Illia Iliev, Doctor of Legal Sciences, Professor

Larisa Takalandze, Doctor of Economics, Professor

Badri Gechbaia, Doctor of Economics, Associate Professor

Ketevan Goletiani, Doctor of Technical Science, Professor

ISBN 978-966-7496-72-2

© Chernihiv National University of Technology, 2016

CONTENTS

OPENING SPEECH

Andrii Shevtsov UKRAINE – EU: FROM IDEA TO ACTION.....	8
Serhiy Shkarlet UKRAINE - EU: COOPERATION IN THE FIELD OF EDUCATION AND SCIENCE	9

SOCIETAL CHALLENGES. INNOVATIONS OF SOCIAL WORK, PHILOSOPHY, PSYCHOLOGY, SOCIOLOGY

Kalnytska K.O. PROFESSIONAL BURN-OUT: RISK GROUPS AND SYMPTOMS OF THE SYNDROME.....	10
Kudin S., Mazur T. FORMING OF SELF-DIRECTION CULTURE TO PHYSICAL EDUCATION TEACHERS TRAINEES THROUGH VALEOLOGY STUDYING	12
Palaščák D. ČLOVEK A JEHO MÍSTO V ZMENENEJ FILOZOFII SPOLOČNOSTI 19. STOROČIA, ALEBO POUČENIE PRE 21. STOROČIE	15
Takalandze L. EUROPEAN PRACTICE OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY (CSR) AND ITS EXPERIENCE FOR GEORGIA	17
Бойченко С.Г. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	18
Дзвінчук Д.І. КРИЗА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТА КОЛЕКТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	20
Ільїна О.В. ОСОБИСТІСТЬ ОРТОПЕДАГОГА (КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА) В УМОВАХ СУЧАСНОЇ КОРЕКЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	23
Ємець Н.А. ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	25
Злотникова Л.М. СОЦИАЛЬНЫЕ РИСКИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ	28
Качмар О.В. КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ЗМЕНШЕННЯ РІВНЯ АГРЕСИВНОСТІ ІНДИВІДА	31
Колосовська І.І. ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ У СФЕРІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ.....	34
Котеленець О.О. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА РЕАДАПТАЦІЇ ОСІБ ЗВІЛЬНЕНИХ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	36
Левицька Н.С. ОСОБЛИВОСТІ ТИПІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	38
Лісогор Л.С. ІННОВАЦІЙНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	41
Мажак І.М. ТИПИ ПОЛІТИК ДОСЯГНЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЩОДО ЗДОРОВ'Я У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....	42
Новик Л.М. АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ СУБ'ЄКТНОСТІ ТА ЧИННИКІВ ЇЇ РОЗВИТКУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ.....	44
Облова Л.А. О ДЕЙСТВИИ КОНТРОЛЯ В ПЕРСПЕКТИВЕ «ПОСТЧЕЛОВЕЧНОСТИ».....	46
Орешета Ю.В. ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ МОЛОДІ НА ЕТАПІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	47
Павлов В.Л. О СПЕЦИФИКЕ КЛАССОВОГО ФАКТОРА	50
Панькова О.В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	53
Ржевська Н.Ф. ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНА-США В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗМІН.....	56
Сенченко Н.М. ДИСКУРС ПРАВА В ФІЛОСОФСЬКО- ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИХ СТУДІЯХ ХХст.....	60
Скоп А.Г. ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧЕСКОГО РОЗВИТКУ ЛЮДЕЙ ПОЖИЛОГО ВОЗРАСТА.....	63
Стех С.О. СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА ФОРМИ ПАТРІОТИЧНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	66
Страшко І.В. ПОДКАСТИНГ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ У СФЕРІ МОВНОЇ ОСВІТИ.....	69
Толстов І.В. ГЛОБАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА КРИЗА ТА ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ПРИРОДИ	71
Цилорик І.В. ТВОРЧО-АНАЛІТИЧНИЙ ХАРАКТЕР ФІЛОСОФІЇ СПІЛКУВАННЯ В ОСМИСЛЕННІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	73
Шевченко Г.М. ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ САМОВИЗНАЧЕННЯ.....	74

ENVIRONMENTAL PROTECTION

Devadze A., Gvarishvili N. ISSUES FOR THE DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL TOURISM IN GEORGIA	77
Megrelishvili Z., Megrelishvili K. PECULIARITIES OF ECONOMIC ASSESSMENT OF DAMAGE INFLICTED TO THE ENVIRONMENT	80
Бабакова В.М. РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗАБРУДНЕННЯ ПІСНОВОДНИХ ВОДОЙМ З МЕТОЮ ПОЛІПШЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЖИТТЄВОГО РІВНЯ НАСЕЛЕННЯ....	82
Вознюк Н.М., Копилова О.М. ДОСЛІДЖЕННЯ ГІДРОЕКОСИСТЕМИ НА ОСНОВІ БІОЛОГІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ.....	85
Вознюк Н.М., Собко З.З. ВПЛИВ ЗМІНИ КЛІМАТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА ВРОЖАЙНІСТЬ ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ НА ТЕРИТОРІЇ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	88
Денисенко Т.М., Ганцева Т.В. ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ СОЛОДКОВЕРШКОВОГО МАСЛА СЕЛЯНСЬКОГО, ЩО РЕАЛІЗУЄТЬСЯ У ТОРГОВЕЛЬНІЙ МЕРЕЖІ М. ЧЕРНІГОВА	90
Кілінська К.Й. РІЗНОМАНІТНІСТЬ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА: ПРИРОДНО-ГОСПОДАРСЬКА РІЗНОМАНІТНІСТЬ	93
Лисенко І.В., Лисенко Н.В. ВПЛИВ ЗАБРУДНЕННЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ	96
Прищеп А.М., Брежницька О.А., Стецюк Л.М. ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРОСФЕРИ ЗА СИСТЕМОЮ ІНДИКАТОРІВ АНТРОПОЦЕНТРИЧОГО БЛОКУ	99
Сиза О.І., Савченко О.М., Челябієва В.М., Максименко А.О. ПРИРОДНІ ЕКОЛОГІЧНІ ДОБАВКИ 101 У ПРОТИКОРОЗІЙНОМУ ЗАХИСТІ ОБЛАДНАННЯ ХАРЧОВИХ ВИРОБНИЦТВ	101
Смик О.С. ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ.....	104
Старчак В.Г., Цибуля С.Д., Буяльська Н.П., Костенко І.А., Іваненко К.М. УНІФКОВАНА ОЦІНКА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	107
Тішкова Н.Л. ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВАЖЕЛІВ ЯК ЗАСІБ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ДОСВІД ПОЛЬЩІ.....	110

MANAGEMENT AND PUBLIC ADMINISTRATION

Amosov O.Y., Gavkalova N.L. THE ROLE OF PUBLIC ADMINISTRATION IN A DECENTRALIZED ENVIRONMENT OF MODERN SOCIETY	113
Bakradze G. THE ROLE OF ACCOUNTING POLICY IN IMPROVING MANAGEMENT METHODOLOGY OF HOSPITAL	116
Chervyakova O. TRANSFORMATIONAL TRENDS OF PUBLIC ADMINISTRATION IN TERMS OF SOCIAL CHANGE	118
Dikhaminjia I., Miminoshvili M. IMPLEMENTING RESULT ORIENTED MANAGEMENT APPROACH IN PUBLIC SECTORS	120
Drogomyretska M.I. CHALLENGES FACING HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN THE EU COUNTRIES: LESSONS FOR UKRAINE.....	122
Olifirenko L. FACTORING OF OVERCOMING CRISIS TENDENCIES IN PUBLIC ADMINISTRATION	124
Verbytska A. BENCHMARKING AS AN INSTRUMENT OF STATE POLICY IN THE SPHERE OF HIGHER EDUCATION	126
Ванишвили М.М., Зекидзе В.Ш. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ ПРОЗРАЧНОСТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ В ГРУЗИИ	128
Зосидзе Н.Р. ВОПРОС О ГРУЗИИ НА ТРАБЗОНСКОЙ МИРНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ	130
Бульба В.Г. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА ШЛЯХУ ПОДОЛАННЯ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ «ВЛАДА – СУСПІЛЬСТВО».....	134
Гораль Л.Т., Ярошенко О.Л., Берлоус М.В. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВАНІХ КОМПАНІЙ	137
Григорська Н.М. ПІДВИЩЕННЯ РІВНІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В РОЗРІЗІ РИНКОВОЇ КОМПОНЕНТИ	140
Іваницька О.М. ДЕРЖАВНИЙ МАРКЕТИНГ: СКЛАДНІ КРОКИ СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ	142
Кравченко Т.А. ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЛІДЕРІВ ДЛЯ СФЕРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ.....	144
Кунденко А.В., Калінько І.В. УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ РИЗИКОМ ПРИ АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	147
Лашук О.С., Олійченко І.М. ШЛЯХИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	150

Малинка О.Я. ПЕРСПЕКТИВИ ХОЛІСТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ В БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	152
Москв'як Я.Є. МЕНЕДЖМЕНТ ЯКОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ КОНКУРЕНЦІЇ	155
Паутова Т.О., Неділько А.І. ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ СИСТЕМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	156
Пашко Л.А. ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЧИ ТЕРМІНАТОРСТВО – ПРІОРИТЕТНА ДИЛЕМА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	159
Петренко В.П., Лютий М.О. СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВІДНОСИН «ВЛАДА – СУСПІЛЬСТВО» В РАМКАХ ТИПОВОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПАРИ.....	162
Пшенична Т.М. СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ МАРКЕТИНГ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ.....	165
Рингач Н.О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖСЕКТОРАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО КЕРІВНИЦТВА В ІНТЕРЕСАХ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я.....	167
Савко О.Я. ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДІВ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ГАЗОРОЗПОДІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	170
Сидорчук О.Г. ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	172
Станьковська І.М., Хомішак І.М. КРИТЕРІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА ЕНЕРГОРИНКУ УКРАЇНИ В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	175
Стрілець М.І., Остапенко Л.А. АДАПТАЦІЯ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ ДО СТАНДАРТІВ ЄС.....	177
Сурай І.Г. ОСНОВНИЙ (БАЗОВИЙ) СУБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНІ ВЛАДИ.....	181
Харченко Ю.П. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СИРІТСТВА В УКРАЇНІ	183
Шершньова О.В. КО-МЕНЕДЖМЕНТ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТІВ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА НІДЕРЛАНДІВ	185
Шмагун А. НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ ЗНАННЄВОГО СПІЛКУВАННЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	187
Ющенко Н.Л. ДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛЕЙ І МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙ ПРИ ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ У ВІЙСЬКОВИХ СИСТЕМАХ.....	188
 INNOVATIONS IN EDUCATION. CURRENT ISSUES IN THE REFORMATION OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM IN THE ASPECT OF UKRAINIAN EUROINTEGRATION	
Kaznadiy S., Murashkovska V., Runovska L. THE USE OF IT TECHNOLOGIES IN TEACHING STUDENTS OF TECHNICAL SPECIALITIES.....	192
Rohacova T. UNIVERSITY EDUCATION AS A PART OF THE EUROPEAN UNION'S STRATEGY FOR ACHIEVING THE PROGRESS AND SUSTAINING THE GROWTH.....	193
Shevchenko Y. USING ROLE PLAY "MOCK TRIAL" AS AN INNOVATIVE METHOD IN TEACHING LEGAL ENGLISH.....	196
Tchkonina N. COLLEGIALITY AND ITS EFFICIENCY IN MARITIME ENGLISH LANGUAGE EDUCATION DEVELOPMENT.....	198
Verbytska A., Vershniak H. REFORMATION OF HIGHER EDUCATION MANAGEMENT SYSTEM IN THE CONTEXT OF EUROINTEGRATION	200
Бараненкова Н.А. ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВИЩІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	202
Воронко О.Г., Субботіна І.В. ДИНАМІКА ОСВІТНЬОГО РІВНЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ: ЕТНОДЕМОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ	205
Гаращук О.В., Куценко В.І. КОНЦЕПТ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ В ОСВІТІ – ШЛЯХ ДО РОЗБУДОВИ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ	209
Гаценко І.О. ГУМАНІЗАЦІЯ ТА ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ	211
Децюк Т.М. КЛУБ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ МОЛОДІ ЯК ФОРМА ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ З МАЙБУТНІМИ ФАХІВЦЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	213
Добротвор О.В. У ПОШУКАХ ОБҐРУНТУВАННЯ СПЕЦИФІКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ.....	216
Жлудько В.М. ІГРОДИЗАЙН ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ.....	219

Зброева Н.Б. ІДЕЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ.....	222
Іванова С.В. ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В АСПЕКТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	225
Кавин І.М. UKRAINE – EU. HIGHER EDUCATION REFORMS IN UKRAINE	228
Карпова І.Г., Сьвдокименко Р.І. СУЧАСНИЙ УНІВЕРСИТЕТ – КЛЮЧОВА ЛАНКА РОЗВИТКУ СОЦІО-КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ГРОМАДИ	230
Кісь С.Я., Кісь Г.Р., Андибур А.П. НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	232
Кулага І.В., Ткаченко О.В. СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНИЙ ПІДХІД ЯК ОСВІТНЯ ІННОВАЦІЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ.....	235
Мельник О.Є., Мельник А.І. КОМУНІКАТИВНА СКЛАДОВА В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ	238
Микелтадзе Н.А. РОЛЬ СЛУЖБИ ОБЕСПЕЧЕННЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В ПРОЦЕСЕ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ГРУЗИНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТОВ.....	240
Осадчий О.В., Кропива О.С. СТАН ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	243
Поступна О.В., Степанко О.В. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА КЕРІВНИХ КАДРІВ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	245
Сазонова О.В. САМОСТІЙНА РОБОТА ФІЛОЛОГІВ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПОКРАЩЕННЯ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	248
Самохін М.К., Бабич Д.С. РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ ДЕРЖАВНОЇ ЦІЛЬОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ	251
Светенок Л.К. ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	255
Силко Р.Н. ИНТУИТИВНОЕ РИСОВАНИЕ КАК ТВОРЧЕСКИЙ МЕТОД В ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ ПО АКАДЕМИЧЕСКОМУ РИСУНКУ	257
Силко Є.М. ІДЕЯ ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	260
Сікалюк А.І. ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБМІНУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	261
Стрілець С.І. ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ (ТЕНДЕНЦІЙ) У СФЕРІ ОСВІТИ УКРАЇНИ..	264
Турчин Т.М. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ	267
Шаховніна Н.В., Тур Г.І. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ	270

CURRENT ISSUES OF LEGAL SCIENCE AND PRACTICE

Voiko O.V. THE OVERCOMING OF TECHNICAL BARRIERS IN THE FIELD OF PLANT QUARANTINE ACCORDING TO THE EU LEGISLATION.....	273
Gurova A. ECOLOGICAL AND LEGAL ASPECTS OF COMMON UKRAINIAN-EUROPEAN PROJECT "IMPROVING LOW EARTH ORBIT SECURITY WITH ENHANCED ELECTRIC PROPULSION" (LEOSWEEP)	275
Kraskovska A. UKRAINIAN ENVIRONMENTAL APPROXIMATION STRATEGY TO THE EU LEGISLATION, AND INTEGRATION OF ENVIRONMENTAL POLICY INTO NATIONAL POLICIES FOR THE CLIMATE CHANGE MITIGATION	277
Palaščáková L. VZŤAH ŠPORTU A PRÁVA	281
Апанасенко К.І. ПОНЯТТЯ ДОЗВІЛЬНИХ ОРГАНІВ: НАЯВНІ ПІДХОДИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ НАУЦІ.....	283
Барабаш А.Г. ТОВАРНЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ВИД ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	286
Веремієнко С.В., Буряк М.І. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ПРИРОДОРЕСУРСОВИХ КАДАСТРІВ	289
Волкова Г.Р. ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ЩОДО ЗАЙНЯТОСТІ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ІНВАЛІДІВ	291
Глущенко С.В. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЛЕНУМУ ВИЩОГО СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО СУДУ	294
Головко М.Б., Головко О.М. ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА.....	296
Городецька І.А. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ	298
Громенко Ю.О. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕКЛАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ... 301	

Денисенко К.В. ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ОБЧИСЛЕННЯ ПЕНСІЙ НА ЗАГАЛЬНИХ УМОВАХ	303
Дубіна М.М. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ СУДОВИХ ЛАНОК У СИСТЕМІ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ	305
Керноз Н.Є. ПРОБЛЕМНІСТЬ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	307
Коверзнев В.О. ДИНАМІКА НОРМ КООПЕРАТИВНОГО ПРАВА: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ПОГЛЯД	310
Козакова І.В. МАТЕРІАЛЬНІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ	313
Козинець О.Г., Акуленко О.В. ПАРЛАМЕНТСЬКА РЕФОРМА В АНГЛІЇ 1832 Р.	316
Козинець І.Г., Погребець О.М. СИСТЕМА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: РЕАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ	319
Колодій І.М. ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОТ ..	322
Коломієць Н.В. ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ СТИМУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА	324
Литвиненко В.М. ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ОКРЕМИХ УСТАНОВ, ЯКІ НАДАЮТЬ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ОСОБАМ, ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД НАСИЛЬСТВА	326
Марущак Н.В. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ГІДНОСТІ	329
Марущак О.А. СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ	331
Нестеренко А.А. ПРАВО НА ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ПЕРІОД ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ 1917-1921 РР.	333
Олефіренко Е.О., Юрченко Д.П. РЕАЛІЗАЦІЯ СВОБОДИ ПЕРЕСУВАННЯ, ВІЛЬНОГО ВИБОРУ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ТА ПРАВА ЗАЛИШАТИ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ	335
Осипенко І.П. КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ	338
Остапенко Л.А., Берднік І.В. ОЦІНКА СТУПЕНІВ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА ВИЗНАЧЕННЯ ЕТАПІВ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОХОРОНУ У СФЕРІ ВОДНИХ РЕСУРСІВ	341
Панфьорова М.А. ТЕОРЕТИЧНІ ВИТОКИ КАТЕГОРІЇ ЗАКОН В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	345
Полякова О.С. ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРАВОВОЮ ОСВІТОЮ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	348
Пузирна Н.С., Пузирний В.Ф. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ УПОВНОВАЖЕНОГО З ПРАВ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ	351
Рудик В.А. ПРАВОВІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ	353
Селецький О.В. ДО ПИТАННЯ ПРОСУВАННЯ ТА ПЕРЕМІЩЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ	356
Сердюк В.В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСЯГНЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ	359
Сердюк Л. Р. ОКРЕМІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ	362
Сташків Б.І. СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕЛЯН В СРСР: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	364
Толкач А.М. ДОКТРИНИ ВИЗНАННЯ УРЯДІВ: ПОГЛЯД СУЧАСНИКІВ	368
Толкач С.М. ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ СПОЖИВАЧАМ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ	371
Хименко О.А. КОМПЕТЕНТІСТНИЙ ПІДХІД, ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	373
Чічкань М.В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ІНВАЛІДІВ	375
Шпомер А.І. ТЕХНІЧНИЙ РЕГЛАМЕНТ ЯК ФОРМА ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	378

OPENING SPEECH

Words of welcome from the Chairman of the Organizing Committee

Andrii Shevtsov,
Doctor of Education, Professor,
Head of the Department of Licensing and Accreditation of the
Ministry of Education and Science of Ukraine

UKRAINE – EU: FROM IDEA TO ACTION

The process of European integration of Ukraine is not only a demand of time and the chosen course of our country, but also the idea, which Ukrainian people nurtured, the high strategic public aim towards which we pave the way. Necessary changes in various spheres of life are considered, in particular, in the sphere of education and science, the transformation of which should be carried out towards the implementation of the European norms and standards in order to increase the competitiveness of Ukrainian specialists in the Ukrainian and European labour markets, as well as to expand opportunities for implementing scientific results of Ukrainian scientists.

The opportunity of our young people to receive higher education abroad is an integral part of the Eurointegration. Today the number of Ukrainian students who are educated in the European Union is rapidly increasing, which is also determined by the European Community initiative that promotes youth mobility in Europe. Almost all higher educational institutions in Ukraine today managed to establish and develop productive cooperation with universities in Europe, acquire and share experiences of academic activity and scientific achievements, to be participants in various educational and scientific projects. Each year such a partnership loses asymmetric features and comes from the position of "equals", as Ukraine giving increasingly significant contribution to global development.

The European Commission is showing its readiness to expand cooperation with Ukraine, offering in the near future to reach the level of a closer partnership in science and technology. A new set of grant programmes is approved in such areas as education, training, culture, youth and citizenship, in which Ukraine participates on equal terms with European partners, getting more results.

Since Ukraine has chosen the European direction of development, the international cooperation in the sphere of education and science, the internationalization of higher education and overcoming, in general, the isolation at all levels should be supported by the state and be the initiative of educational and research institutions. Ministry of Education and Science of Ukraine is constantly working in this regard: Ukraine's accession to the EU framework programme "Horizon 2020", preparation to participate in the international programme of comparative studies PISA, approving the Regulations on academic mobility, collaboration with international partners – these are the achievements for the time period.

In November 2015, the Parliament of Ukraine adopted the Law "On scientific and technical activity". The law defines the legal, organizational and financial principles of operation and development in the field of the scientific and technical activity, creates the conditions for conducting scientific and technical activities, meeting the needs of the society and the state in the technological development through interaction between education, science, business and government.

An illustrative example of the university community activity in the direction of EU-Ukraine cooperation is the Second international conference "Ukraine - EU: modern technology, business and law." The idea of the event is based on the model of borrowing the advanced achievements of the European system of education and science and their creative adaptation to the specifics of socio-economic and cultural conditions of modern Ukraine. The conference opens favourable prospects for improving competitiveness and practical value of Ukrainian higher education and science.

As a Chairman of the Organizing Committee and a representative of the state executive, I would like to express my respect to the participants of the Conference, who by their initiatives and activity contribute to building a modern and balanced system of higher education and science, make a significant contribution to the development of spiritual culture of the society. I wish all participants inspiration in search of new ideas, confidence in their abilities and advanced performance.

With respect,
Andrii Shevtsov

Words of welcome from the Deputy Chairman of the Organizing Committee

Serhiy Shkarlet,
Rector of Chernihiv National University of Technology,
Doctor of Economics, Professor,
Honoured Worker of Science and Technology of Ukraine

**UKRAINE - EU: COOPERATION IN THE FIELD
OF EDUCATION AND SCIENCE**

For Ukraine the importance of development of comprehensive relations with the EU is of no doubt. Today, the strategic course of Ukrainian authorities meets the European aspirations of the Ukrainian people – Ukraine confidently moves forward through the development of the democratic system and the establishment of the institute of civil society. Considering the importance of the political and economic aspects of development of relations Ukraine - EU, the sphere of educational and scientific cooperation can not remain unnoticed. Ukraine is now reaching a new stage of development, evolving from a recipient of the international technical assistance to the partner - an active player within the creation joint projects.

The understanding by our university community of the necessity not only to develop partnerships by establishing business contacts, but also to create favourable conditions for international recognition of Ukrainian scientists, teachers and students, was confirmed in the practical aspect and found the support of like-minded during the First international scientific and practice conference “Ukraine – EU. Modern technology, business and law” that was held on March 30 – April 2, 2015 in Košice (Slovak Republic). The conference was really fruitful: educators of Ukraine established partner contacts with colleagues from the Slovak Republic, Poland, Georgia and other countries, which resulted in joint publications, research projects, exchange programs etc. Following the conference, agreements were signed, under which there was a real collaboration.

Last year the University became the initiator and a participant in a number of activities that were held under the auspices of “Ukraine-EU”. For example, on April 21, 2015 we had an honour to be part of the official meeting of Foreign Ministers in the format “Visegrad Four + Ukraine”. The outcome of the event was the conclusion of foreign visitors that leading higher educational institutions that train educated and active citizens, highly skilled professionals, open to changes and innovation must become the foundation of European integration processes in Ukraine. On the occasion of Europe Day on May 16, 2015 the international scientific seminar “Ukraine-EU: institutional mechanism for international cooperation” was held in Chernihiv National University of Technology. The seminar aimed to discuss values, common tasks and mechanisms of European integration used in the region of the Eastern Partnership. On January 25, 2016 at the round table “The European Union - Eastern Partnership: cooperation in the field of education and science” the Agreement on the Establishment of the International Consortium of Educational and Scientific Cooperation was signed. The consortium includes: Chernihiv National University of Technology (Ukraine), Warsaw Management University (Poland), Technical University of Kosice (Slovak Republic), University of Security Management in Košice (Slovak Republic), Czech Technical University in Prague (Czech Republic), Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia) and Batumi Navigation Teaching University (Georgia). The aim of the Consortium creation is the cooperation in the field of research and the educational process.

Taking into account the experience, successes and positive feedback from the First international scientific and practice conference “Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law”, within the framework of the International Consortium of educational and scientific cooperation, with the support of national and foreign partners, we are honoured to invite you to the Second Conference. Rethinking of the Eurointegration strategy of Ukraine requires the development of modern approaches to the implementation of European standards in various areas of public life. Therefore, I wish all the conference participants to gain new knowledge, ideas and experiences and bring them into the process of our state’s reforming.

With respect and best wishes,
Serhiy Shkarlet

SOCIETAL CHALLENGES. INNOVATIONS OF SOCIAL WORK, PHILOSOPHY, PSYCHOLOGY, SOCIOLOGY

Kalnytska Kateryna O., PhD in Psychology, Associate Professor, Head of the Chair
Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

PROFESSIONAL BURN-OUT: RISK GROUPS AND SYMPTOMS OF THE SYNDROME

In psychological discourse the phenomenon of “professional burn-out” is mostly considered as a multidimensional personal construct, a set of negative psychological feelings, physical, emotional and intellectual exhaustiveness from the long-lasting pressure and tension, linked to interpersonal relations that are characterized by emotional intensity and cognitive complexity. Today the burn-out syndrome is included in the International Classification of Diseases (ICD-10). It can be found under problems related to life-management difficulty (Z73) [1].

World Health Organization (2001) defines burnout syndrome as physical, emotional or motivational exhaustion which is characterized by disturbances in work productivity, weariness, insomnia, lowered immunity as well as alcohol abuse and other psychoactive substances which the person uses in order to get temporary relief, that has a tendency to develop into physiological dependence and (in many cases) into suicidal behavior.

Psychological approach to professional burnout addresses it as a syndrome which develops based on a chronic stress and leads to exhaustion of emotional-energetic and personal resources of a working person. From this angle, professional burnout occurs as a result of internal accumulation of negative emotions without a proper relaxation or liberation from them. In fact, professional burnout is a distress or the third phase of general adaptation syndrome – a phase of exhaustion according to Hans Selye. Later, in 1981 A. Morrow suggested a bright emotional image that reflects, to his opinion, inner state of the employee who feels distress of professional burnout – “The smell of psychological wiring on fire” [2, p. 436].

Organizational psychologists consider burnout as a certain condition that includes a range of concrete elements. The term “burnout” was coined by American psychologist H. Freudenberger in 1974 to characterize psychological condition of healthy people who appear to be in the close and intensive communication with the clients in the atmosphere of the emotional tension when providing professional support. In their work they have to deal constantly with the negative emotional feelings of the clients and involuntarily join them whereby they feel their own emotional tension is growing. Burnout syndrome was defined by H. Freudenberger as a defeat, exhaustion or the wear that happens in a person due to abruptly increased demands to the own resources and strength [3].

Other psychologist, S. Meier, considers burnout as a condition where the person does not expect the reward for the work done, instead he/she anticipates the punishment. This results from lack in motivation and controlled results or lack of competence [4].

Today, the most traditional and conventional is the definition of burnout proposed by C. Maslach and S. Jackson. Psychological burnout, in their opinion, is the state of physical, emotional and mental exhaustion that shows in professions of social sphere. This syndrome consists of three components: emotional exhaustion, depersonalization (cynicism) and reduction of professional achievements [5]. In general, the notice of syndrome points out the relative independence of symptoms which it consists of and which on their own can be separate elements of other conditions. But only being brought together, they create a specific psychological burnout syndrome [6, 7].

Factors that have impact on the occurrence of mental burnout can be divided into three groups: **individual**, **organizational**, and **socio-psychological**. The individual factors include

sociodemographic: age, sex, education level, marital status, work experience; personal qualities: hardiness, locus of control, self-evaluation, A-type behavior, neuroticism (uneasiness), extroversion; professional motivation: values, the level of aspiration; cognitive processes: ability, intelligence. Organizational factors consist of working conditions: work overload, lack of time, hours of work; content of work: the number of customers, acuteness of their problems, the depth of customer contact, participation in decision making, autonomy in the work, feedback. Social and psychological factors are the role conflict and role ambiguity, social support and feedback.

There are risk groups of personnel who are most likely to experience the negative effects of burnout. *The first*, employees who are compelled by official appointment to communicate intensively with different people, friends and strangers (managers, sales managers, consultants, coaches, etc.) can be prone to burnout. Moreover, the employees with introvert character and individual psychological characteristics, which are not consistent with professional requirements of communicative professions, do "burn out" especially quickly. They can accumulate emotional discomfort without "dumping" negative experiences into the environment. *The second*, people, who feel a constant intrapersonal conflict due to work, can be prone to burnout more likely. Often in Ukraine, as well as abroad, these are women, experiencing internal conflict between work and family, and "pressure" due to the need to constantly prove their professional skills in a brutal competition with men. *The third*, workers whose employment is in chronic instability and acute fear of losing the job are most probable prone to burnout. In Ukraine, this group includes, above all, the people over 45 years, for whom the possibility of finding a new job in case of staff reduction or poor working conditions at the old job is sharply reduced due to age. Also in this group there are people who work as external consultants at the market and have to look for their job themselves. *The fourth*, against the permanent stress, burnout syndrome is found in those circumstances, when a person gets into a new, unfamiliar environment in which he/she should demonstrate high efficiency. For example, after the loyal conditions of studying in higher education institute on full-time enrollment, young specialist starts doing the work that requires high responsibility, thus he/she feels acutely own incompetence. In this case, the symptoms of burnout may arise after six months of work. *The fifth*, megapolities residents are also very prone to burnout because their living conditions impose communication and interaction with a lot of strangers in public places.

Symptoms of burnout can be divided into three main groups: psychophysical, socio-psychological, and behavioral. *Psychophysical* symptoms include chronic fatigue, emotional and physical exhaustion, lack of curiosity to the novelty factors or lack of fear to a dangerous situation, the overall asthenization, noticeable decrease in external and internal sensory acuity. *Socio-psychological symptoms* include such unpleasant feelings and reactions as apathy, boredom, inactivity and depression; over-irritability; frequent nervous collapses; constant experience of negative emotions without any reasons in external situations; unconscious feeling of anxiety and high anxiety; feeling of over-responsibility and constant fear that something will go wrong or fear of failure; general negative attitude to life and professional prospects. *Behavioral symptoms* of burnout are characterized with such actions and forms of behavior as feeling that the work is getting harder and it is much harder to do it; employer significantly changes the operating mode of the day, regularly takes the work home without doing it; director refuses to make decisions making any reasons to explain it himself and to others; feeling of uselessness, reduced enthusiasm towards work, growing inadequate criticality; alcohol abuse and so on.

It is noted that symptoms of burnout can be contagious and can be seen in many employees. Often professional burnout of organizations occurs with the same physical and emotional symptoms and forms of behavior in the majority of staff. In such cases, individual differences of employees are notably erased, they become unnaturally similar "as like as two peas". People become pessimists who have no belief in positive changes at work and the ability to

change it at their own. Taking this, burnout might be one of the reasons for the life expectancy declining in Ukraine, especially by men. According to E. Zeyer, burnout becomes one of the determinants of professional destruction of personality [8].

The state of burnout may be unconscious or it can be incorrectly understood and evaluated by employee as well as by the organization. It is almost impossible to see from side the own dysfunctional state of both person and organization. That is why there are often no conditions to start corrective and remedial programs in time. So, it is highly recommended to take preventive measures to avoid burnout.

Generally, the further theoretical and empirical study of burnout in the context of professional development of personality, will make it possible, in our opinion, to reveal the specifics of burnout and to determine preventive and psycho-corrective measures.

References

1. ICD-10: International Classification of Diseases. – Geneva: World Health Organization, 2015
2. Jewell L. Industrialno-inzhenerna psikhohiya [Industrial/Engineering psychology] / L. Jewell. – Saint Petersburg : Piter, 2001. – 709 p.
3. Freudenberger H. J. Staff Burn-Out / H. J. Freudenberger // Journal of Social Issues. – 1974. – Vol. 30. – P.159–165.
4. Meier S. T. Toward a Theory of Burnout / S. T. Meier // Human Relations. – 1983. – Vol. 6. – P. 899–910.
5. Maslach C., Jackson S. E. The Measurement of Experienced Burnout / C. Maslach., S. E. Jackson // Journal of Occupational Behavior. – 1981. – Vol. 2, Issue 2. – P. 99–113.
6. Orel V. E. Syndrom psikhicheskogo vyhoraniya lichnosti [Syndrome of mental burnout of the personality] / V. E. Orel. – Moscow: Institute of Psychology of RAN, 2005. – 329 p.
7. Orel V. E. Fenomen vyhoraniya d zarubezhnoy psikhologii [Burnout phenomenon in foreign psychology: empirical studies] / V. E. Orel // Psikhologicheskii zhurnal [Psychological journal]. – 2001. – V. 22, №1. – P. 90–101.
8. Zeyer E. F. Psikhohiya professionalnogo obrazovaniya [Psychology of professional education] / E. F. Zeyer. – Moscow: Moscow psychosocial institute; Voronezh : MODEK, 2003. – 497 p.

Kudin Sergiy, Senior Teacher

Chernihiv National T.G. Shevchenko Pedagogical University

Mazur Tamara, PhD in Psychology

Chernihiv National University of Technology

FORMING OF SELF-DIRECTION CULTURE TO PHYSICAL EDUCATION TEACHERS TRAINEES THROUGH VALEOLOGY STUDYING

Current social and economic changes as well as democratization of modern Ukrainian society require the consequent development of all social structures, where educational sphere is of special importance. Educational institutions require professionals who are highly motivated, seeking the ways to constant self-development as well as their students' development. Thus, professional teacher's training, namely physical education teacher's training is focused round healthcare competence which can become useful in case if any pedagogical situations or problems arise. The discussed point is mainly provided by self-direction techniques. [5].

Theoretical and methodological rationale and experimental verification of self-direction model forming to physical culture teachers trainees through studying valeology.

The research was performed on basis of physical education faculty of Chernihiv National T.G. Shevchenko Pedagogical University. 108 students of II-III years of studying, aged 19-22 participated in research. 68 third-year students participated in pedagogical experiment. The participants were split into two groups: experimental – 32 students (6 females. 26 males) and control group – 36 students (8 females and 28 males).

Observation method, questionnaire and psycho-diagnostic testing were used to solve the research tasks.

Summarizing the researchers' ideas on the self-direction problem the phenomenon itself can be defined as following:

Self-direction is a unique ability of a person to direct his/her psychic or physical state on unconscious level. This ability includes the skills to set objectives, to analyze the situation, to consider opposite aspects, predict and plan the actions, to overcome emotional tension and stress as well as to renew working capacity. Self-direction culture on the other hand is understood as an integrated quality of a person and an indicator of his/her culture, which provides the ability to direct own psychic and behavior. It is characterized by high level of pedagogical, psychological, communicative and valeological competence; self-analysis; own life and other people's life and health protection; high level of behavior; ability to use special skills and knowledge on self-direction in professional and everyday activity.

Our model contains a complex of self-direction means which was composed on the basis of psychological and pedagogical, valeological, methodological and specialized literature analysis. On the basis of modeling experience in sphere of physical education as well as high school educational process modeling, the following model of self-direction culture forming to physical teachers' trainees was worked out.

A system of self-direction forming to physical teachers' trainees is represented in the model. It allowed to organize a system of self-direction forming to physical teachers trainees. According to our idea, a successful functioning of the represented system is possible if there are the following conditions for its realization: organizational, psychological, pedagogical, valeological and methodological.

Organizational conditions presuppose:

– Cooperation of lecturers of different disciplines for the mentioned model realization. As a result, the problem should be discussed in different aspects (theoretical and practical);

– Including the information on self-direction to educational and professional programs of basic courses - "Pedagogics", "Psychology", "Healthcare Technologies in Physical Education" and other courses of professional and practical;

– Introduction the course of "Psychovaleology" to educational process, which is aimed to form special knowledge and skills to physical education trainees through the use of self-direction means [2,3];

– Organization of special seminars for lecturers introducing the latest techniques and means of self-direction;

– Organization of special practical classes to train lecturers in self-direction, etc.

Pedagogical conditions presuppose:

– Humanist direction of educational process at higher educational establishment;

– Activation of students' self-analysis, forming the ability of empathy, teaching humanistic pedagogy;

– Mutual trust and respect between lecturers and students;

– Correspondence of professional skills development with professional development principles;

– Stimulation of creative individuality; development of self-education ability and professional self-realization;

– Cooperation with students, subject-subject relations;

– Ability to motivate to studying through dialogue, discussion and pedagogical situations analysis.

Psychological conditions:

- Special knowledge and skills concerning self-direction;
- Ability to perform self-direction of psychic and physical state;
- Ability to watch and analyze one's psychic condition and behavior;
- Ability to perform observations and conversation;
- Positive programming skills development and verbal influence which correspond to students' personalities and their psycho-emotional states;
- Ability to create special environment for doing each task conscientiously;
- Ability to create friendly atmosphere during the classes;
- Regular students' psycho-training aimed to increase positive thinking and develop psychic functions which are basic in self-direction;
- Development of concentration and resistance to stress factors.

Named above conditions presuppose creation of psychologically comfortable atmosphere (as within students groups so within the teaching staff) and provides:

- Motivation to success;
- Cooperation atmosphere;
- Common creative work.

Valeological conditions presuppose:

- Direction of physical training educational process onto students' healthcare;
- Forming, sustaining and strengthening of healthcare motivation;
- Sticking to work and rest schedule;
- Forming of conscious attitude to one's own health.

Methodological conditions include the choice of forms and methods of studying, which are aimed to introduce and teach the material in the best way. The main forms of teaching at physical education department are: lection-dialogue, practical seminar, topic discussions, debates, games, out-of-the box solution of problem situations (real and artificial), sharing of experience, etc.

To verify the effectiveness of the model of self-direction culture forming to physical education trainees through studying valeology, the following criteria of formed self-direction culture were used: theoretical, practical, professional. Each criterion presupposed certain level of the formed self-direction culture: high, medium, low. On the basis of named criteria a complex research has been performed which studied the level of the formed self-direction culture to students who participated in research. Results of experiment proved the effectiveness of the proposed model of self-direction culture forming to physical education trainees through valeology studying. The qualitative changes are as following:

There are no significant deviation within anxiety state at identification and control stage of the experiment in experimental group (2,9%, $\rho < 0,05$), anxiety state remained on the medium level; the level of anxiety significantly increased for 26,1% in control group ($\rho < 0,001$) and reached the high level of anxiety;

– Deviation in diagnostics data of experimental group students increased (18,2%) with high accuracy level ($\rho < 0,001$); the differences between received data are not significant within control group (4,3%, $\rho < 0,05$);

– Readiness to use self-direction means significantly increased according to all criteria within experiment group students ($\rho < 0,001$).

Results of pedagogical experiment prove the effectiveness of represented model of self-direction culture forming to physical education trainees, which is proposed to be included in educational process through valeology studying at pedagogical university. The model displays the idea, contents and structure of special system of training in sphere of physical education. Author course "Psychovaleology" would form self-direction culture to physical education

trainees not just through special complex of knowledge and skills but through understanding these ideas from the point of view of future teacher. Future studying presupposes the improvement of methodological base of the proposed course.

References

1. Konopkin O.A. Psychic self-direction of human's unconscious activity (structural and functional aspect) // Problems of Psychology. – 1995.– №1. – P. 5-12.
2. Kudin S.F. Basics of Psychovaleology: Textbook / S.F. Kudin – Chernihiv: Chernihiv State T.G. Shevchenko Pedagogical University, 2005. – 186 p.
3. Kudin S.F. Psychovaleology (program, method guides). Textbook for lecturers, teachers, students / L.M. Kuziomko, S.F. Kudin, O.V. Savonova - Chernihiv: Chernihiv State T.G. Shevchenko Pedagogical University, 2007. – 152 p.
4. Nosko M.O. Forming of healthy lifestyle: textbook / M.O. Nosko, S.V. Hryshchenko,, Yu. M. Nosko. – Kyiv.: “MP Lesya”, 2013. – 160 p.
5. Nosko M.O., Harkusha S.V., Voedilova O.M. Healthcare technologies in physical education. Monograph. – Kyiv.: Physical person entrepreneur Chalchynska N.V., 2014. – 300 p.

Palaščák Dávid, Mgr. et Mgr.

Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, Prešov, Slovenská Republika

ČLOVEK A JEHO MIESTO V ZMENENEJ FILOZOFII SPOLOČNOSTI 19. STOROČIA, ALEBO POUČENIE PRE 21. STOROČIE

Nevyhnutnou súčasťou spoločnosti a jej existencie je zmena. Spoločnosť podlieha zmenám, ktoré sú vyvolané zmenou ekonomických podmienok, ktoré vychádzajú z ideí, aké vyplývajú zo spoločenskej situácie danej doby. K zrodu nových ideí dochádza vo chvíli, kedy sa spoločnosť dostáva do krízy spôsobenej tým, že dovtedajšie ideí vyčerpali svoj potenciál, takpovediac garantovať spoločenskému systému poriadok. V istej chvíli spoločenského vývinu každej doby dochádza k situácii, kedy spoločnosť prestáva akceptovať pravidlá. Zároveň najvýraznejšou oblasťou, v ktorej dochádza k pokroku, ktorý je nezastaviteľný, je ekonomika a hospodárstvo. Tie zmenia nevyhnutným spôsobom štruktúru spoločnosti. Hospodárstvo a ekonomika vytvárajú princíp závislosti v rámci spoločenských štruktúr. Každý systém predpokladá tých, ktorí poskytujú prístup k možnosti získať financie a tých, ktorí sa o túto možnosť uchádzajú, resp. sú im sprostredkované hmotné statky. [1] Tieto vzťahy sú určené „spoločenskou zmluvou“, teda formou štátneho zriadenia uzavretou v zmysle, ako ju prezentoval Hobbes. Rozhodujúcim momentom pre jej akceptovanie je idea, ktorá je jej fundamentom.

Zameriame sa na ideu, ktorá vytvárala miesto človeka. V princípe hlavnou nosnou myšlienkou stredoveku bola otázka miesta človeka v „Božom pláne“. Ranný novovek otočil túto otázku na miesto „Boha v živote človeka“. Osemnásťte storočie položilo ako najdôležitejšiu otázku, aké je miesto „človeka v štáte“. Devätnásťte storočie postavilo hneď niekoľko výziev, kde najväčšími boli výzvy v hľadaní odpovedí na otázku, kto je človek a aké je jeho miesto v ekonomických štruktúrach.

V 18. storočí sa završuje proces ústupu náboženstva z pozície štátotvorných ideí. Už začiatkom 19. storočia je spoločnosť sama sebe garantom usporiadania verejného poriadku. Štát je výsledkom dohody bez vyššej garancie. Rozvoj ekonomických teórií, obchodu a procesov sa ukázal ako krvný obeh organizmu, ktorým nazývame štát. Štát ako garant spoločenského usporiadania, bez vyššej transcendentnej garancie, tak vytvára ideu a zmysel života, čo najlepšieho materiálneho zabezpečenia pre človeka. Tu sa podsúva vyššie nastolená otázka miesta človeka v ekonomických procesoch. Išlo o nastolenie otázky, ktorá výrazne vstúpi do procesu formovania „Európskeho civilizačného priestoru“.

Klasické civilizácie stoja na vyššej transcendentnej otázke, ktorá určuje jej vývoj. Model vývoja v 19. storočí, ktorý výrazne posilnil postavenie jednotlivca, nechal vyrastať ideu slobody a rovnosti do podoby vyššieho princípu garanta spoločenského zriadenia, čím vytvoril jedinečný civilizačný priestor v Európe, ktorý je ako jeden z mála, ak nie jediný, civilizačný priestor postavený výslovne na dohode spoločnosti a ochote spoločnosti túto svoju dohodu a poriadok rešpektovať. Iné civilizačné okruhy ako islamský, štáty ako India, Čína a Rusko, nenechávajú spoločenský systém výslovne bez vyššej určujúcej idey v zmysle transcendentného rozmeru.[2] V Európe v 19. storočí došlo k rozvoju vied, priemyslu a ekonomických štruktúr, ktoré takmer úplne vytlačili náboženstvo, ako jeden z hlavných civilizačných ukazovateľov. Rozvoj občianskej spoločnosti vytvára vyššie spomínanú slobodu a rovnosť pred zákonom, ako nový civilizačný rámec.

Devätnáste storočie sa tak stáva aktuálne aj pre 21. storočie a to v tom, že pokrok a rozvoj priemyslu sa nedá zastaviť. Nedá sa ubrániť ani pred novými vedeckými poznatkami. Štáty sa neubránia ani novým výzvam v usporiadaní spoločnosti. Ekonomika bude stále meniť svoje štruktúry. V 21. storočí rovnako stojíme pred rozvojom nových technológií, ktoré dnes predstavujú IT technológie, výrazne meniace priemysel a ekonomickú štruktúru. Téza o konečnom štádiu ľudstva, ktoré dosiahne stav kedy bude „šťastné a uspokojené“ preto sa dejiny skončia sa ukazuje ako nereálna.[3]

V 19. storočí rozvoj priemyslu spôsobil zrod otázok vo vzťahu k právam robotníkov a k miere, do akej je možné od človeka žiadať pracovné úkony. Nutne sa otvorila otázka dôstojnosti človeka v ekonomickom procese. Táto výzva sa dnes javí oveľa dramatickejšie, ako tomu bolo pred viac ako storočím. Dnes moderné technológie dávajú zrod otázke, načo vôbec sú potrební nízko kvalifikovaní ľudia. Opätovne tak sa rodí otázka dôstojnosti človeka. V 19. storočí priemysel nutne potreboval pravidlá. Nové pracovné miesta potrebovali technický nápad typu spriadania bavlny, stavby lodí, väčších a výkonnejších, čo hneď produkovalo pracovné miesta. IT technológie v 21. storočí a nápad, ktorý zarobí hneď, neznamenajú vytvorenie množstva pracovných miest, ale práve naopak, väčšinou znamenajú definitívne vyradenie z pracovného procesu pre množstvo nízko kvalifikovaných ľudí. Ani 21. storočie sa nevyhne otázke rovnako, ako sa jej nevyhlo 19. storočie vo chvíli, keď odstránilo náboženstvo, teda akú ideu postaví ako tvorca civilizácie Európy. Posledné desaťročie ukazuje, že nutne sa nevyhneme zmyslu slova *egalite - rovnosť* a z toho plynúci zmysel slova *librete - sloboda*. [4]

Naším zámerom, nebolo odpovedať na vyššie uvedené otázky, ale naopak nastoliť čím viac otázok, na ktoré je a bude potrebné hľadať odpovede. Na základe vývoja v 19. storočí a dramatických zmien, ktoré ho sprevádzali vo vývoji spoločenských štruktúr, tak budeme môcť modelovať predpokladané spoločenské procesy, ktoré môžu nastať. Popísali sme otázky, na ktoré musíme byť pripravení. Tak ako v 19. storočí, tak ani v 21. storočí sa nevyhneme sociologickým krízam v istých spoločenských vrstvách. Krízové javy a drastické spoločenské situácie, akými boli revolúcie najmä v rokoch 1848-1849, tradične sprevádzajú pokrok nielen v myslení, ale aj v ekonomike.

Civilizačné procesy a otázky spoločenského vývoja tak nevyhnutne musia získať nový rozmer v postavení vied. Tieto procesy, ako dôsledky vývoja technológií, ekonomiky a spotreby prírodných zdrojov, musia byť vnímané v širšom kontexte. Pre ich zodpovedné vyhodnocovanie je nevyhnutné zväziť formu, akou prebieha vzdelávací proces na vysokých školách. Nami načrtnuté výzvy sa nebudú dať riešiť, ak im budú čeliť ľudia, ktorí sú vzdelávaní v príliš izolovaných formách štúdia, bez vzájomnej širšej nadväznosti, ako je prepojenie napr. humanitných vied so spoločenskými vedami, či vedami v oblasti IT technológií.

Zoznam bibliografických odkazov

1. Acemoglu, D. – Robinson, J. *Proč štáty selhávají Kořeny moci, prosperity a chudoby*. Praha : Argo, Dokořán, 2015. 400 s. ISBN 978-80-257-1305-1.

2. Huntington, P. S. *Střet civilizací*. Praha : Rybka Publishers, 2001. 447 s. ISBN 80-86182-49-5.
- Fukuyama, F. *Konec dějin a poslední člověk*. Praha : Rybka Publishers, 2007. 384 s. ISBN 80-86182-27-4.
3. Rod, W. *Novověká filodofie II*. Praha : Oykomenh, 2004. 579 s. ISBN 80-7298-109-9.

Takalandze Larisa, Professor of Faculty of Economics and Business
Sokhumi State University, Tbilisi, Georgia

EUROPEAN PRACTICE OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY (CSR) AND ITS EXPERIENCE FOR GEORGIA

One of the successful steps towards European integration was made on June 27, 2014, by signing EU Association Agreement, which is a strategic choice of our country. At this stage, the primary objective of Georgia is to activate the potential opportunities that are determined by the integration into the EU. Therefore, it is necessary to research thoroughly the capabilities determined by the Association Agreement and to use them in line with the demands and needs, potential and economic priorities of Georgia; it is also important to share the European experience.

Nowadays, the support of the State in order to develop the CSR in Georgia represents important means for the sustainable development of the companies in the long run; it will also assist in activating social investments from the companies; it will enlarge the ground for the partnership between the State and business and make significant contribution into attracting new sources for the sustainable growth of economics. Finally, it will facilitate achievement of one of the key priorities of Georgia – integration into the European structures and European market.

Nowadays, one of the most controversial issues among academicians and experts working in the area of Georgia-EU relations is the evaluation of the possible impact of the Georgian integration with EU on the country's economic development process. While some scholars link the country's economic prosperity exactly with the process of EU integration, some others consider that the integration process will bring only economic decline and deterioration of the social affairs. Thus, for better understanding of this issue, it's necessary to focus on the studying of the economic and social implications of EU integration process and to share the relevant European experience.

The aim of the article is exactly the identification and learning of the potential consequences and opportunities for Georgia provided by the process of economic integration with the EU. The article's objectives are:

- studying socio-economic development issues within the context of EU integration process;
- sharing the knowledge about the EU integration experience of other post-soviet countries;
- providing cooperation and exchange of knowledge between domestic and international scholars as well as facilitating joint scientific projects;
- promoting new knowledge and facilitating its practical implementation;
- enhancing professional skills of the young scientists.
- studying CSR and Business Ethics of the countries of the European Community.
- studying the basic directions of CSR, Public Policies on CSR, and Business Ethics in Europe, an opportunity of adaptation of the European experience in Georgia.

Studying theoretical and practical experience in the sphere of CSR and Business Ethics in Europe is the necessary and useful for Georgia. Use of knowledge of the European practice of CSR increases opportunities of CSR development and promotion in Georgian companies, fosters development of the modern civilized business environment and formation of European quality standards of life. European experience carries more importance for the youth, since they are facing the real challenges of the modern globalized and competitive world; they

should take an active part in building the country and determine the course of political and economic development. Also, the European experience will contribute to the Georgian businessmen's awareness of the European CSR.

Studying the abovementioned experience first of all is necessary for university students as for participants of EHEA for increasing their mobility, adaptation among other cultures, dissemination of ideas of the European social-economic progress. The expected outcomes of the studying: 1) the increased level of awareness and understanding among Georgian academicians and experts of the European experience, experience of EU integration of other post-soviet countries, potential impacts of Georgia-EU economic integration process; 2) the established relations with European scholars; 3) increased opportunity for joint scientific research and exchange projects; 4) Formation of system of knowledge of the basic tendencies and problems of CSR and Business Ethics in Europe; 5) Formation of skills in comparative analysis and use of the received knowledge in practical activities, which will promote integration of Georgia into EU.

Бойченко Світлана Геннадіївна, канд. істор. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Загострення соціальних проблем та дефіцит бюджетних коштів привело до необхідності пошуку додаткових джерел фінансування та використання підприємницьких підходів у соціальній сфері України. Інноваційним видом підприємництва, яке є досить різноманітним світовим явищем, є соціальне підприємство.

У працях Н. Добрава, З. Глушка, К. Смоглій, А. Свинчук, О. Сотула та інших науковців висвітлено питання адаптації соціального підприємництва до сучасних умов України

Метою даної публікації є розкриття особливостей розвитку соціального підприємництва як організаційної форми модернізації соціальної сфери України.

На сучасному етапі соціальне підприємництво – це підприємницька діяльність, що спрямована на пом'якшення або вирішення соціальних проблем. Соціальні підприємства можуть бути кооперативами, асоціаціями, благодійними організаціями, громадськими товариствами, іншими видами підприємств, що перебувають у спільній власності громади. Їх діяльність поширюється на освіту, охорону навколишнього середовища, боротьбу з бідністю та безробіттям, захист прав людини тощо. Головним чином, прибутки соціального підприємства спрямовуються на розвиток місцевої громади та вирішення конкретних соціальних проблем.

В Україні не ухвалено закон про соціальне підприємництво. Серед проблем, що гальмують розвиток соціального підприємництва: нерозуміння його природи; відсутність системного підходу до популяризації та створення інформаційної мережі; відсутність нормативно-правової бази; протиріччя між соціальними та економічними ефектами; відсутність державної стратегії та програм для розвитку.

Спроби легалізувати на вітчизняному просторі соціальне підприємництво залишилися на рівні законопроекту «Про соціальні підприємства». Тому, підприємств, які б мали офіційний статус соціального підприємства в Україні, немає. Однак, низка нормативно-правових актів дозволяє відносити певні вітчизняні підприємства до соціальних підприємств.

Згідно з законопроектом, під соціальним підприємством визначається суб'єкт господарювання, утворений юридичними та/або фізичними особами, пріоритетом діяльності якого є досягнення соціальних результатів, зокрема у сфері здоров'я, освіти, науки, культури, навколишнього середовища, надання соціальних послуг та підтримки соціально-вразливих груп населення (безробітних, малозабезпечених, осіб похилого віку,

осіб з інвалідністю та інших встановлених законодавством осіб). Надання статусу соціального підприємства може бути здійснено за такими критеріями:

1) забезпечення робочими місцями осіб, віднесених до соціально-вразливих верств населення, частка яких становить не менше половини загальної кількості працюючих на підприємстві;

2) надання соціальних послуг, визначених Законом України «Про соціальні послуги», за умови, що більше половини отримувачів цих послуг є соціально вразливі верстви населення;

3) реалізація продукції підприємства особам із числа соціально вразливих верств за цінами собівартості продукції або нижче собівартості;

4) інвестиції у соціально значимі проекти.

Виходячи із зазначеного, для соціальних підприємств характерний широкий спектр діяльності від створення нових робочих місць до реалізації потужних соціальних проектів.

Серед позитивних ефектів діяльності соціальних підприємств можна зазначити:

- працевлаштування людей з обмеженими фізичними та психічними можливостями, безробітних, представників груп ризику;

- знаходження нових шляхів для реформування державних соціальних послуг;

- залучення громадян до участі у соціальних ініціативах на волонтерських засадах, об'єднання громад навколо соціальних проблем;

- більш ефективне використання наявних ресурсів регіону у вирішенні соціальних проблем;

- зниження навантаження на місцеві бюджети у вирішенні соціальних проблем.

Реалії сьогодення свідчать, що найбільш поширеними моделями соціальних підприємств в Україні є:

- надання платних соціальних послуг;
- виробництво та реалізація товарів;
- здача нерухомості та майна в оренду.

Найбільш дієвою та розповсюдженою формою діяльності для вітчизняних соціальних підприємств є надання платних соціальних послуг. Згідно із Законом України «Про соціальні послуги» сфера надання платних соціальних послуг заснована на використанні та розвитку всіх форм власності і складається з державного та недержавного секторів. До державного сектору входять установи та заклади, що знаходяться у державній та комунальній власності. До недержавного сектору відносяться громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи діяльність яких пов'язана з наданням соціальних послуг. Реально платні соціальні послуги надають територіальні центри надання соціальних послуг, соціальні служби для сім'ї, дітей та молоді та інші спеціалізовані служби особам, на яких спрямована їхня діяльність. Внесок у надання платних соціальних послуг організаціями недержавного сектору досить мала.

Важливою моделлю вітчизняного соціального підприємництва є організація підприємств, де працюють особи з обмеженими можливостями. Зараз в Україні діє 20 соціально-економічних підприємств, де працюють інваліди. Їх основна діяльність не може бути направлена на вилучення прибутку. Однак вони займаються діяльністю, що приносить доход, оскільки він направляється на здійснення статутної діяльності підприємства. Крім того, соціальні підприємства сприяють реабілітації, залученню до суспільного життя, соціальній інтеграції в суспільство, економічній самостійності осіб з обмеженими можливостями.

Головною прогалиною залишається мала участь вітчизняних соціальних підприємств у прийнятті рішень органами місцевого самоврядування, особливо при складанні планів соціально-економічного розвитку регіонів та вирішенні локальних соціальних проблем.

Отже, соціальне підприємництво є сучасним дієздатним засобом соціальної підтримки вразливих верств населення, що сприяє економічному розвитку та модернізує соціальну сферу України.

Список використаних джерел

1. Глушка З. Феномен соціального підприємництва: поняття та перспективи розвитку в Україні / З. Глушка // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 148. – С. 15-17.
2. Доброва Н. В. Соціальне підприємництво / Н. В. Доброва // Економічні інновації: Зб. наук. пр. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2015. – Вип. 59. – С. 112-117.
3. Свинчук А. А. Міжнародний досвід розвитку соціальних підприємств: уроки для України / А. А. Свинчук // Стратегія економічного розвитку України. – 2014. – № 34. – С. 25-32.
4. Свинчук А. А. Соціальне підприємництво як особлива форма організації господарської діяльності / А. А. Свинчук // Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. – Спец. вип. Стратегічні імперативи сучасного менеджменту: у 2 ч. – К. : КНЕУ, 2012. – Ч. 2. – С. 141-148.
5. Смоглий К. Чи потрібен Україні закон про соціальне підприємництво? [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://biggggidea.com/practices/1163/>
6. Сотула О.В. Соціальне підприємництво як інноваційна модель розвитку економіки О.В. Сотула // Ефективна економіка. – 2013. – №4. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1988>

Дзвінчук Дмитро Іванович, доктор філософських наук, професор, в.о. завідувача кафедри публічного управління та адміністрування Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна

КРИЗА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТА КОЛЕКТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У сьогоднішній проблемі людини нерідко розглядається крізь призму процесу набуття нею ідентичності як процесу, тісно пов'язаного з життєпроживанням індивідів у дискусії сучасного глобального суспільства.

Поняття «*ідентичність*» спочатку з'явилося в психіатрії в контексті вивчення феномена «*кризи ідентичності*», що описує стан психічних хворих, які втратили уявлення про самих себе і послідовності подій свого життя. Американський психоаналітик **Ерік Еріксон** [7] переніс його в психологію розвитку, показавши, що криза ідентичності є нормальним явищем розвитку людини.

Тема *кризи ідентичності* в контексті ХХ–ХХІ ст. є глобальною й неодноразово обговорюваною представниками різних наукових шкіл, зокрема про дане явище йде мова в роботах **Н. Антонової, П. Бергера, Е. Еріксона, Е. Гідденса, І. Гофмана, Р. Дарендорфа, І. Кона, Н. Лукмана, Г. Міда, Е. Трюфанової** та ін. У філософських працях найбільш узагальнене вираження проблематика ідентичності знайшла у **Т. Адорно, Р. Баумайстера, Т. Воронай, Ю. Габермаса, Н. Доній, В. Малахова, Б. Петрунька, В. Федотової, М. Хайдеггера, В. Хьосле**.

Виклад основного матеріалу. У науках про людину поняття «*ідентичність*» має три головні модальності.

Психофізіологічна ідентичність означає єдність і спадкоємність фізіологічних і психічних процесів і властивостей організму, завдяки якій він відрізняє свої клітини від чужих, що наочно проявляється в імунології.

Соціальна ідентичність — це переживання і усвідомлення своєї приналежності до тих чи інших соціальних груп і спільнот. Ідентифікація з певними соціальними спільнотами перетворює людину з біологічної особини в соціального індивіда й особистість, дозволяє йому оцінювати свої соціальні зв'язки і приналежності в термінах «Ми» і «Вони».

Особиста ідентичність чи самоідентичність (Self-identity) — це єдність і спадкоємність життєдіяльності, цілей, мотивів і смисложиттєвих установок особистості, яка усвідомлює себе суб'єктом діяльності [3].

Ідентичність — це складний феномен, психічна реальність, що включає різні рівні свідомості, індивідуальні і колективні, онтогенетичні і соціогенетичні.

Як можна зрозуміти з роботи **Е. Еріксона** «Дитинство і суспільство» [7], *ідентичність* — це, перш за все, сукупність ідентифікацій, притаманних індивіду, яка при цьому переходить в нову якість. Тобто характеристики ідентичності не є простою сумою характеристик ідентифікацій. В подібному ракурсі поняття *ідентифікації* також розмежовують з поняттям *ідентичності* через введення поняття «образ Я». **Еріксон** оперує поняттям *психосоціальної ідентичності*, яке розуміється ним як «відчуття неперервної самотождності» [5, с. 96]. В даному випадку самоототожднення треба розглядати як відсутність конфлікту між різними ідентифікаціями особистості (складовими ідентичності). Поняття психосоціальної ідентичності також визначається як поняття *его-ідентичності*. З цього можна зробити висновок про те, що ідентичність як феномен виникає саме на рівні особистості, і вже потім, тією чи іншою мірою переноситься на рівень соціальних груп. Ідентичність соціальної групи (*колективна ідентичність*) не є настільки ж очевидною як *індивідуальна*. Багато дослідників, зокрема **Бергер і Лукман**, закликають обережно підходити до перенесення характеристик ідентичності індивіда на рівень соціальної групи [1]. Цю обережність можна пояснити тим, що група, на відміну від індивіда, не може мати такого ж рівня самосвідомості. Група не може в тій же мірі, що й індивід здійснювати приписування собі характеристик, що відрізняють її від інших. На рівні особистості подібне приписування зумовлене тим, що індивідуальна психіка являє собою закритий комплекс, в той час як феномен «народного духу» (або колективного несвідомого) залишається дискусійним. Говорити про «психіку народу» не доводиться. Тим не менше, таке приписування має місце, саме через це є можливість вести мову про колективну ідентичність. Причому, соціальна складова (відношення «Я» і соціальної групи, «Я» і суспільства) так само невіддільна від структури індивідуальної ідентичності, а не лише від колективної. Тому, що крім суб'єктивного усвідомлення себе, від процесу ідентифікації невіддільним є зв'язок «Я» — «Інший». Саме це розмежування уможливорює ідентифікацію особистості з певною соціальною групою, відмежування її від інших. Подібні процеси відбуваються і на груповому рівні. **Е. Еріксон** також вводить поняття *кризи ідентичності*. Криза ідентичності проявляється як неспівпадіння чи конфлікт ідентифікацій. Автор вводить розподіл криз ідентичності на «патологічні» і «вікові». Перші пов'язані з психологічними потрясіннями, пережитими особистістю. Другі є нормальним явищем і просто характеризують зміну ідентичності особистості протягом життя. Подолання криз є механізмом розвитку і адаптації особистості до суспільства [4].

Поняття «криза ідентичності», на думку **В. Хьосле** [6], заслуговує на увагу через дві причини: 1) формальна ідентичність являється якістю кожного об'єкта і передумовою послідовності будь-якої теорії про ці об'єкти; 2) реальна ідентичність властива тільки емпіричним об'єктам і має різні форми у залежності від онтологічного статусу конкретного об'єкта; під реальною ідентичністю ми розуміємо збереження форми об'єкта у часі. Причини кризи ідентичності знаходяться вже в аналізі факторів ідентичності: коли один чи більше факторів не в порядку, можлива криза ідентичності. Найбільш глибока криза ідентичності являється результатом переконання про те, що не існує будь-яких моральних норм. Причинами кризи колективної ідентичності являються відкидання символів, розпад колективної пам'яті, представлені традиціями, втрата віри у загальне майбутнє, дисгармонія між описовим і нормативним образами себе,

невідповідність між уявленням культури про саму себе та її образами в інших культурах, почуття неповноцінності відносно більш досконалої культури тощо.

Криза ідентичності є наслідком дії низки чинників, де одним з основних вважається чинник невідповідності критеріїв самовизначення, самототожності та самоідентифікації стосовно тих соціальних умов, що сформувалися у процесі суспільних трансформацій. У результаті переходу суспільства в ситуацію зростання важливості інформації та інформаційного обміну змінюються способи впливу соціального на становлення ідентичності особистості. Високий рівень комунікативності сучасності робить ідентифікацію *дорадчою* (**Ж.-Ф. Ліотар**), адже людині потрібно виробити її на основі нестабільного простору символів, ідеологічних поглядів і соціальних звичок.

Дорадчість провокує ситуацію, коли на перший план замість індивідуальних орієнтирів виходять групові, нав'язані суспільством у вигляді стереотипних моделей поведінки, чужої системи цінностей та цілей. Така підміна призводить до втрати особистістю автономності при прийнятті важливих рішень стосовно вибору сфер та способів самореалізації, перетворюючи існування людини в кошмар через домінування в такому існуванні хаосу (мається на увазі одночасний внутрішній та зовнішній хаос). Саме глобальний соціальний хаос, що знаходить вихід на особистісному рівні в кризі ідентичності, втомлює людину найбільше. Особа не може жити в постійному соціальному хаосі, паралізуючому непередбачуваністю та ілюзорністю [2, с. 123].

Індивід підсвідомо прагне до порядку та стабільності й намагається його навести хоча б у внутрішньому світі, тому концентруючись на собі, він втрачає соціум з поля зору й доходить до тієї межі, що спочатку перетворює його на маргіналізовану істоту, а після — на соціально-девіталізовану. *Соціальна девіталізація* особистості означає дистанціювання від соціального простору й є поведінково-вираженою надією на впорядкування індивідом свого внутрішнього хаосу та утримання цілісності самого себе. Проте у більшості індивідів намагання ревіталізації, збереження цілісності власного «Я» й вихід з кризи ідентичності так і залишаються намаганнями [2, с. 125].

Сучасна криза ідентичності проявляється у різноманітних формах: апатії, намаганні відійти від реального світу, безпорадності, віртуальній залежності. Ця тенденція приводить до негативної автономії, дезінтеграції, відсутності життєвих планів, втрати довгострокових життєвих планів. З іншої сторони, відчуття єдності зі своєю інформаційною спільнотою дозволяє осмислювати значущість свого особистісного буття і зберігати цілісність існування.

Проблеми множинності, темпорального хаосу потенційно містять й інші можливості для кризи ідентичності. Багато індивідів вважають, що психологічно важко зробити вибір серед множинності авторитетів. Вибір — це важка ноша, і тому краще знайти універсальні, авторитетні системи. Догматичний авторитаризм призводить індивіда у ситуацію моральної дезорієнтації, а на рівні колективної ідентичності призводить до розквіту агресивних настроїв, ксенофобії та інших форм соціальної деструктивності.

Підводячи підсумки, слід зауважити, що проблема кризи ідентичності породжується суперечливим характером розвитку глобального суспільства, кліповою фрагментарністю сучасної культури, перманентною змінністю. Криза ідентичності проявляється як неспівпадіння чи накладання ідентифікацій на різних рівнях буття індивіда.

Список використаних джерел

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности : Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. — М. : Медиум, 1995. — 253 с.
2. Доній Н. Соціальна девіталізація особистості як віддзеркалення втоми від перманентної кризи ідентичності / Н. Доній // Наукові записки Національного університету «Острозька ака-

демія». Серія : Культурологія. — 2014. — Вип. 14 (1). — С. 120–125. — Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoakl_2014_14\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoakl_2014_14(1)_16).

3. Ідентичність [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Ідентичність_\(психологія\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Ідентичність_(психологія)).

4. Петруньок Б. Поняття ідентичності в контексті українознавчих досліджень / Б. Петруньок [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://papers.univ.kiev.ua/1/ukrainoznavstvo/articles/petruniok-b-a-concept-of-identity-in-the-context-of-ukrainian-studies_19416.pdf.

5. Трюфанова Е. О. Идентичность и Я / Е. О. Трюфанова // Вопросы философии. — 2008. — № 6. — С. 95–105.

6. Хёсле В. Кризис индивидуальной и коллективной идентичности / В. Хёсле // Вопросы философии. — 1994. — № 10. — С. 112–123.

7. Эриксон Э. Г. Детство и общество / Э. Г. Эриксон. — Спб. : Ленато и др., 1996. — 589 с.

Ільїна Оксана Василівна, викладач кафедри ортопедагогіки та реабілітології
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна

ОСОБИСТІТЬ ОРТОПЕДАГОГА (КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА) В УМОВАХ СУЧАСНОЇ КОРЕКЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Вибір професії вчитель-ортопедагог, корекційний педагог – є складною, усвідомленою дією в виборі молодою людиною свого подальшого професійного шляху поряд з людьми з особливими потребами. Зазвичай, це люди мотивовані бажанням допомогти слабшим за себе, небайдужі до чужого горя.

Проблеми формування професійної підготовки спеціаліста, який буде працювати з людьми з фізичними та інтелектуальними порушення розвитку – спеціалістів різних галузей – у будь якій країні є надзвичайно важливим завданням держави. Розв'язання даного питання в нашій країні, гостро постало в зв'язку з тим, що Україна взяла на себе ряд зобов'язань з покращення добробуту дітей – зокрема, підписавши Конвенцію ООН про права дитини.

Від ратифікації Конвенції до впровадження її засад шлях нелегкий. Люди з фізичними та інтелектуальними вадами потребують спеціальних підходів до виховання, навчання, реабілітації та абілітації. Це, звичайно, кропітка та довготривала робота, що потребує фахової підготовки спеціалістів, які стануть професіоналами своєї справи і перш за все будуть психологічно зрілі та відповідно підготовлені. Певна людина, яка спостерігає страждання інших людей, або ж їх фізичні чи інтелектуальні вади розвитку, чує відлуння в своїй душі, неначе мимовільно приміряючи ту біль на себе. Емоційні реакції при тому можуть бути самими різними: від спроби втечі – закритись, більше не бачити подібного, до бажання виправити ситуацію страждань, допомогти. Цей фактор і є вирішальним при виборі професії. Але буває ще стан розгубленості, коли у молодого спеціаліста недостатньо знань, практичних навичок, психологічної підготовленості до виконання своїх професійних обов'язків. Сучасний педагог-дефектолог має не тільки володіти знаннями методик роботи з дітьми з порушеним розвитком, знати психологічні особливості вихованців, мати сформовані педагогічні уміння, але й мати педагогічні здібності як для забезпечення гармонійного розвитку «особливої» дитини так і власного психологічного самозбереження.

Актуальність проблеми професійного психологічного самовизначення на ниві дефектології, а саме в роботі з дітьми з порушеннями опорно-рухового апарату, полягає, насамперед, в тому, що невідповідність до складних непередбачуваних ситуацій в роботі з дітьми, які мають вади в розвитку, призводить до небажаних наслідків: низької продуктивності праці, помилок в роботі, незадоволення і пригніченого стану молодого спеціаліста, витрат додаткових коштів на перенавчання та перекваліфікацію. Якщо у пе-

дагога дефіцит емпатії, саморегулювання, рефлексії – це призводить до формальних стосунків між ним та учнем, а у другого може викликати невротичні стани та стани відчуженості та замкненості. Патологічна нестійкість мислення, резонерство, або ж відгородженість, замкненість дітей з затримкою психічного розвитку, або розумовою відсталістю поєднаними з порушеннями опорно-рухового апарату передбачає вміння педагога-реабілітолога залагодити назріваючий конфлікт, навчання дитини регулюванню та контролю за своїми емоціями, а звідси і задоволеністю власною професійною діяльністю [3].

Вчені зазначають, що педагогічна майстерність педагогів, які працюють з дітьми з вадами в розвитку, залежить від наявності низки особистісних та професійних якостей, сформованості професійних умінь та здібностей, культури спілкування та поведінки майбутнього фахівця.

Гіпотеза дослідження: психологічна підготовленість майбутніх фахівців-ортопедагогів до роботи з дітьми з порушеним розвитком є важливою складовою вузівської підготовки.

В рамках дисертаційного дослідження для виявлення «проблемних місць» після першої зустрічі з дітьми з порушеним розвитком у студентів-корекційних педагогів нами було проведено діагностичне обстеження. Був обраний «Копінг-тест Лезаруса» [1], який вказує на те, які саме захисні механізми «вмикають» студенти під час першого досвіду роботи з «особливими» дітьми. Вибірку склали студенти 2 курсів дефектологічних факультетів м. Києва, м. Львова, м. Запоріжжя, м. Умані. Всього 160 осіб. Студентам пропонувалось дати відповіді на 50 тверджень, які стосуються поведінки у складній життєвій ситуації. Випробувані повинні були оцінити як часто дані варіанти поведінки проявлялись у них. Обробка відбувалась шляхом підрахування балів по кожній субшкалі: ніколи – 0 балів; рідко – 1 бал; іноді – 2 бали; часто – 3 бали. Обчислення велось за формулою: $X = (\text{сума балів} / \text{max бал}) * 100$.

Опис субшкал.

1. Конфронтаційний копінг. Агресивні зусилля щодо зміни ситуації. Припускає певний ступінь ворожості і готовності до ризику.

2. Дистанціювання. Когнітивні зусилля відокремлюються від ситуації і зменшують її значимість.

3. Самоконтроль. Зусилля з регулювання своїх почуттів і дій.

4. Пошук соціальної підтримки. Зусилля в пошуку інформаційної, дієвої та емоційної підтримки.

5. Прийняття відповідальності. Визнання своєї ролі в проблемі з супутньою темою та спроби її вирішення.

6. Втеча-уникнення. Уявне прагнення і поведінкові зусилля, спрямовані до втечі чи уникнення проблеми.

7. Планування вирішення проблеми. Довільні проблемно-фокусовані зусилля щодо зміни ситуації, що включають аналітичний підхід до проблеми.

8. Позитивна переоцінка. Зусилля зі створення позитивного значення з фокусуванням на значимості власної персони. Включає також релігійний вимір.

Результати тесту.

Напружені копінги	Київ	Львів	Запоріжжя	Умань
Дистанціювання	54%	42%	45%	48%
Самоконтроль	85%	64%	68%	62%
Пошук соціальної підтримки	86%	72%	76%	72%
Втеча-уникнення	73%	65%	68%	60%
Позитивна переоцінка	85%	81%	78%	78%

Проаналізуємо результати тесту. Субшкала «дистанціювання» вказала, що 47% студентів від загальної обстежуваної групи прикладають когнітивні зусилля відокремитися від ситуації і зменшують її значимість. 69,7% по шкалі «самоконтроль» – регулюють

свої почуття і дії шляхом прикладання сили волі. 76,5% педагогічного студентства, по шкалі «пошук соціальної підтримки», потребують дієвої та емоційної підтримки. 66,5% обстежуваних по шкалі «втеча-уникнення» вдавались до уявних прагнень і поведінкових зусиль, спрямованих до втечі чи уникненні проблеми. 80,5% студентства по шкалі «позитивна переоцінка» прикладали зусилля зі створення власного позитивного значення з фокусуванням на значимості власної персони.

Висновки. Проаналізувавши отримані дані можна констатувати, що, молоді люди, студенти 2 курсу, які прийшли в професію «корекційний педагог», ще не в достатній мірі психологічно зрілі для роботи з дітьми з вадами в розвитку. З власних копінг-стратегій вони найчастіше використовують «пошук соціальної підтримки», так як не впевнені в своїй силі і підтримка викладача їм дуже необхідна. При зустрічі з непередбачуваними ситуаціями фахівці-початківці вдаються до психологічного захисту «втеча-уникнення» і прикладають великі зусилля для самоконтролю, при цьому переоцінюючи власну значимість.

То ж, провівши діагностичне обстеження на визначення копінг-стратегій молодих фахівців, які будуть працювати в галузі корекційної освіти, підтверджуємо нашу гіпотезу в тому, що належна професійна підготовка ортопедагога (корекційного педагога) може бути забезпечена за умов:

- 1) належної теоретико-наукової підготовленості (навчання та засвоєння дисциплін психологічного спрямування);
- 2) необхідної психологічної практики (робота з людьми з порушеннями у психологічній площині);
- 3) спеціальної психологічно-тренінгової підготовки майбутніх спеціалістів;
- 4) належної особистісної зрілості (загальна зрілість).

Список використаних джерел

1. Головей Л.А. Практикум по возрастной психологии / Л.А. Головей, Е.Ф. Рыбалко – СПб.: Речь, 2008. – 693 с.
2. Ильин Е.В. Психология для педагогов / Е.В. Ильин – СПб.: Питер, 2012. – 640с.: – (серия «Мастера психологии»).
3. Мамайчук И.И. Помощь психолога ребенку с задержкой психического развития. Научно-практическое руководство. / И.И. Мамайчук, М.Н. Ильина – СПб.: Речь, 2004. – 352 с.

Смець Наталія Анатоліївна, канд. філос. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Сучасний соціум є простором напруженого самовизначення індивідів та спільнот одних щодо інших, зіткнення і взаємодії їх ціннісно-сміслових настанов, способів життєдіяльності та мислення. Всі суспільні стосунки – зокрема й ті, що пов'язані з виробництвом, обміном та споживанням матеріальних та ідеальних об'єктів – є міжіндивідуальним та міжгруповим спілкуванням, смисловим обміном; суспільство ж як ціле постає «спільнотою комунікації». Регулятивною ідеєю такого спілкування – а, отже, й ідеалом суспільного розвитку – виступає найповніше втілення ціннісно-сміслових інтенцій (здібностей, інтересів, потреб) кожного індивіда, соціальної групи, спільноти, що водночас сприяло б гармонійному розвитку людства як цілого. За такого розуміння суспільні інститути мають бути насамперед засобами організації та підтримання соціального партнерства, що формується на основі діалогу особистісних та групових інтересів.

Нормальне людське суспільство – це суспільство соціального партнерства, яке реалізується через багаторівневу структуру постійно діючої суспільної комунікації, яка

включає систему громадянського суспільства, розвинений парламентаризм, відповідальний уряд як уряд парламентської більшості, постійне функціонування системи взаємодії підприємців і найманих працівників тощо.

Характерною ознакою розвинених цивілізованих суспільств є те, що вони, спираючись на важкий, часом трагічний досвід, заклали і відпрацювали такі основи і таку систему суспільної комунікації, яка привела їх до реально існуючого соціального партнерства. Цей процес став результатом переосмислення вихідного принципу класичного капіталізму – принципу прибутку, який діяв аж до кінця 20-х років ХХ століття, до ери великої депресії. У розвинених країнах були зроблені відповідні висновки, передусім про те, що рівень заробітної плати пересічної людини повинен бути таким, який даватиме їй можливість вести гідне людське життя. А це, в свою чергу, є найоптимальнішим мотивом високопродуктивної праці.

Економічні цінності породжують політичні. Як пише Ф.Фукуяма у статті в журналі *Current History*, демократичний перехід відбувається при рівні 10 тис. доларів ВВП на душу населення. Саме цей високий рівень робить можливим середній клас, в результаті стає більше власності в руках у населення, кращий рівень освіти і відкритість зовнішньому світові. Але це загальне правило, бо відхилень від нього досить багато.

Економічна незалежність породжує політичну й інформаційну. Одним з прикладів породження економічної незалежності є публічно-приватне партнерство (ППП). На сьогоднішній день немає єдиної моделі PPP. Лідером у запровадженні цього інструментарію є Британія, але й там більше приватних інвестицій в інфраструктурі, транспорті і менше в освіті. У європейське визначення PPP потрапляють такі характеристики, як довготривалість проекту, розподіл ризиків між державою і бізнесом тощо. Австралійський підхід підкреслює серед іншого і політичне зацікавлення держави в такій співпраці з бізнесом, оскільки це третій шлях, а не націоналізація чи приватизація.

Демократія – це результат створення в державі незалежних економічних, політичних та інформаційних складових. Вплив держави обмежується. Саме так було при переході від племені до держави, коли держава обмежувала статус роду, бо лояльність людини до роду була сильнішою за лояльність до держави.

Україна впевнено ступила на шлях перетворень, в яких інформаційно-комунікативна складова є запорукою формування суспільства демократичного типу. Узгодження соціально-економічних інтересів утворює цілу систему суспільних відносин, які включають в себе інформаційну, комунікативну складову і приводять до створення інституту соціального партнерства. Він являє собою комплекс процедур узгодження інтересів між найманими працівниками і роботодавцями і широко застосовується у країнах із розвинутою соціальною ринковою економікою. Запорукою ефективного функціонування соціального партнерства є економічна стабільність; активна державна політика в інтересах більшості населення, не певної соціальної групи; розвинуті парламентські форми демократії та інститути громадянського суспільства.

Загальновідомим є той факт, що будь-яке суспільство існує і розвивається в межах певної системи. Але жодна система не може бути ідеальною і тому, з часом, вона потребує певного корегування. Слід наголосити, що це є необхідним і закономірним явищем. Події, які відбуваються в Україні протягом останнього десятиліття, є, з одного боку, свідченням прагнення українського суспільства до самоочищення та самовдосконалення, а, з іншого, підтвердженням стрімкого розшарування вітчизняного соціуму, олігархічної клановості, корупції, зростанням тіньової економіки, тобто ті явища, що як злаякісна пухлина руйнують соціальний організм.

Мова йде про системну, багатоаспектну кризу, основоположні принципи виходу з якої, слід шукати в скарбниці світового досвіду. Одну обставину треба при цьому виок-

ремити як визначальну. Реформи, які здійснюються у суспільстві, будуть результативними лише тоді, коли існуватиме розгалужена система комунікації, постійно діючий суспільний дискурс, у межах якого узгоджуватимуться принципи інтереси різних соціальних груп за умов різкої соціальної стратифікації, розшарування.

Та, незважаючи на складні соціально-політичні умови, вектор руху української спільноти має чітке західне спрямування, з яким, насамперед, ототожнюються демократичні цінності. Розвинуті індустріальні демократії поступово, але досить високими темпами трансформуються в постіндустріальне інформаційне суспільство, для котрого соціальна комунікація є визначальним фактором.

Виділяють такі соціальні показники, емпіричні індикатори чотирьох типів цивілізаційних комунікацій:

I тип – перспективний інформаційний тип комунікації, представники якого вдома чи в офісі постійно працюють в Інтернеті, мають доступ до супутникового чи цифрового телебачення, мобільні телефони тощо, тобто повною мірою включені у сучасні інформаційні системи;

II тип – змішаний чи перехідний, виділений для чистоти інших типів, в якому наявні представники як напівінформаційної цивілізації, що зрідка користуються Інтернетом, мають мобільні телефони тощо, так і напівіндустріального, що мають телевізор з трьома телеканалами чи звичайний мобільний телефон;

III тип – індустріальний сучасний тип комунікації, представники якого мають звичайні телефони, триканальне чи кабельне телебачення, не мають “мобілок” і не користуються Інтернетом;

IV тип – доіндустріальний тип комунікації, представники якого сьогодні не мають не тільки комп’ютера і доступу до Інтернету, а й звичайного телефону чи телевізора.

На початку XXI століття перший тип налічував лише 3,0% українців, найчисельнішим був другий тип – 62,9% та третій тип – 31,7%. В поточному десятилітті таке співвідношення змінилося прямо пропорційно, що є свідченням кардинальних якісних змін не лише суспільної комунікації, а й українського соціуму в цілому.

Представники інформаційного типу відрізняються за особистісними ознаками стилю життя. Якщо серед представників до індустріального типу домінують фаталісти, тобто ті, хто вважає, що їхнє життя здебільшого залежить від обставин, а не від них самих, серед індустріального та змішаного типів такі становлять майже половину, а серед представників інформаційного типу переважають суб’єктивісти, які вважають, що їхнє життя здебільшого залежить від них самих, що принципово змінює ситуацію щодо патріархальної психології сподівання на Бога, державу, пана тощо.

Система соціальних комунікацій охоплює суспільні та громадянські норми і правила, способи і методи кооперації, механізми розв’язання конфліктів, рівень довіри між індивідами, соціальними групами, верствами і прошарками, а також суб’єктами господарювання.

Демократія завжди конструюється штучно, а потім утримується за допомогою додаткових зусиль з боку держави, оскільки вона не є формою, що органічно належить соціосистемі. Демократія конструюється з різних джерел, серед найважливіших з яких – політичні, інформаційні чи економічні. Кожен з цих факторів забезпечує незалежне від держави функціонування інших, бо демократія реально вибудовується тоді, коли вдається відтіснити державу від стовідсоткового керування політичною, економічною і сферами. Ідеальної моделі демократії немає ніде, і час від часу виникає бажання трансформувати існуючу систему у нову. Тому в систему повинні встановлювати відповідні “запобіжники”, які не даватимуть права на недозволені рухи.

Насамкінець слід зазначити, що реформи, які здійснюються у суспільстві, будуть результативними лише тоді, коли діятиме розгалужена системна комунікація, постійно діючий суспільний дискурс, у межах якого узгоджуватимуться принципові інтереси різних соціальних груп за умов різкої соціальної стратифікації, розшарування.

Список використаних джерел

1. Вишняк О. Типи комунікацій та їхні соціокультурні наслідки // Українське суспільство – 2003. Соціологічний моніторинг/ За ред. д.е. н. В.Ворони, д.с.н. М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2003. – С. 452-460.
2. Копилов С. Засади та перспективи діалогу-культурологічного підходу в соціальній психології // Соціальна психологія. – 2009, №1 (33) – С. 31-45.
3. Ємець Н.А., Шакур Н.В. Інформаційно-комунікативні виміри людського буття // Перспективні напрями наукових досліджень – 2015: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. В 2-х т. Т. 2. – К.: Вид-во «Центр навчальної літератури», 2015. – С. 56-57.
4. Почепцов Г.Г. Становлення демократії як основа для розвитку публічно-приватного партнерства // Демографія та соціальна економіка. – К.: НАН України, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, № 1 (17) 2012. – С. 147-154.
5. Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія. – К.: Ваклер, 1996. – С.415-416.

Злотникова Лидія Михайлівна, канд. екон. наук

Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации, г. Гомель, Республика Беларусь

СОЦИАЛЬНЫЕ РИСКИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

Сложно назвать период развития общества, когда бы философы, экономисты, социологи не обсуждали вопросы будущей жизни человека и состояния цивилизации. Аристотель, Платон, Сократ и многие их последователи оценивали состояние общества по уровню духовности. В середине ХУП были сформировано экономическое знание о причинах и тенденциях изменений в общественном производстве и его материальной компоненты. Все последующие столетия проходили под знаком господства экономических учений, определяющих принципы и методы управления обществом. Господство классической экономической абстракции подверглось серьезному экзамену в 20-е гг. ХХ в. Первые глобальные финансово-экономические кризисы показали несостоятельность стихийного регулирования общественного производства.

Сильнейшее обострение утилитарного экономического воздействия на общественные процессы проявилось в 60-е гг. ХХ в. В научном экономическом мире начинается отказ от использования модели экономического человека. Т. Шульц, Г. Беккер Амартия Сен предпринимают попытки оживить человека и его отношения друг с другом. Анализ латентных социальных взаимосвязей становятся предметом системных исследований. Т.Шульц вводит понятие «человеческий капитал». Г.Беккер оценивает социальные действия человека через призму экономической значимости. Амартия Сен актуализирует социальные механизмы потребления.

Мир радикально изменился, создав огромное изобилие материальных ценностей. В тоже время, по меткому замечанию Сена, проблемы социального благополучия обостряются с каждым годом. Суровые лишения, нищета, угнетения, дискриминация и многие другие социальные проявления жизни человека служат важнейшим источником экономической нестабильности, стимулируют постоянные конфликты как внутри отдельно взятой страны, так и между странами. Локальные военные, экономические, политические войны остаются формой решения социально-экономических проблем. Сегодня расширение собственности происходит не путем захвата территорий, а привлечения человеческого потенциала, реализацией новых механизмов и структуры потребления.

Изучение причин, источников и объемов социального недуга можно назвать основной целью процесса развития не только отдельной страны, но и цивилизации в целом. В борьбе с различными лишениями, на наш взгляд, огромную роль играет познание и управление социальными процессами, прежде всего комплекса социальных рисков. Последние, как показывает история развития экономики, возникают по причине спонтанных ограничений экономических, социальных, политических возможностей для отдельной личности. Между положением личности, общественным устройством, проводимой экономической и международной политикой существует жесткая, внешне невидимая связь. Ухудшение экономической ситуации неизбежно влечет за собой ограничение возможностей для получения полноценного профессионального образования, минимально необходимой медицинской помощи, снижение морально-нравственных норм, общей и профессиональной культуры.

Признание стихийности, неопределенности в социальном, как следствие экономического развития, носит объективный характер. Э. Кеннет в работе «Неопределенность и экономика благосостояния здравоохранения» писал: «...специальные экономические проблемы медицинского обслуживания могут быть истолкованы как способы приспособления к существованию неопределенности относительно возможности болезни и действенности лечения». [2,293]. Внешняя простота и специализированная направленность приведенных слов позволяет сформулировать гипотезы в отношении функционирования всех институтов социальной сферы.

Человек длительное время осуществлял жизнедеятельность в относительно стабильных условиях, предсказуемых и в определенной степени планируемых условиях. Место в социальной структуре, профессиональная занятость, уровень материального благосостояния бы predetermined с момента рождения. По наследству человек получал не только профессиональные навыки, будущие виды занятости, социальный статус, морально-нравственные ценности, но и механизмы социального контроля, связей с государством, внешним миром и т.д.

Развитие научно-технического прогресса, повлекшее за собой радикальные изменения в технике и технологиях, поставило человека в условия постоянной непредсказуемости, нестабильности, разработки и реализации новых, эффективных инструментов социальной адаптации. Постоянно изменяются не только технические компоненты общественного производства, но социальное устройство. В его структуру входят следующие институты: государство, правовое устройство, политические партии, общественные организации, средства массовой информации, общественные дискуссии и т.д. Экономическое действие в чистом виде исчезает из теоретических исследований. Следование абстрактным положениям любой экономической школы, будь то классическая, монетаристская, либеральная, кейнсианская, даже с приставкой «нео» влечет за собой социальные риски.

Сила социального воздействия на экономико цивилизационное развитие в устах Алвина Тоффлера в 1965 г. получила определение «футурошок». В определении ученого футурошок можно выразить через «шок будущего — это феномен времени, продукт сильно ускоряющегося темпа перемен в обществе. Он возникает в результате наложения новой культуры на старую». [3] Извлечение человека из сложившейся культуры, норм, стереотипов мышления, поведения неизбежно сопровождается системой латентных рисков. Их особенностью можно считать тот факт, что обычный человек не сразу осознает радикальность изменений, невозможность возврата в прошлое и отсутствие эффективных механизмов адаптации.

Культура во всех ее проявлениях от духовной до материальной во все времена остается фундаментом жизнедеятельности. Различия в темпах изменений в материальной компоненте и культурной среде формируют основные социальные риски инновацион-

ного развития. В начале XXI в. инновации стали своеобразным фетишем, некоей новой панацеей от нестабильного развития. Производственные отношения, как показывает практика, приносят в жизнь не только новые технологии, товары, расширяя потребление, одновременно формируют чувство дезориентации в новом пространстве. Все реже и сложнее следовать принципам рациональности. Господствующими позициями начинает занимать иррациональное мышление, поведение, принятие управленческих решений все чаще осуществляется на основе эмоций. В условиях обострения проблем доступности и эффективного использования всех видов ресурсов усугубляется социальное и экономическое неравенство. Бедность, оставаясь фундаментальной проблемой цивилизации, диверсифицирует латентную систему социальных рисков.

Человек, лишенный реальных возможностей для нормальной жизнедеятельности, т.е. получения образования, поддержания трудоспособного здоровья, приобщения к культуре, по утверждению психологов способен на самые непредсказуемые и неуправляемые действия. С одной стороны развитие невозможно без ликвидации или, по меньшей мере, сокращения удельного веса бедности, социальных лишений, невежества, а с другой отождествление социальной сферы с материальным производством усиливает несправедливость в доходах, реальных возможностях улучшения социально-экономической содержательности жизни. Огромное материальное богатство соседствует с отсутствием элементарных условий для жизни огромного количества людей.

Особенности нашего понимания социальных рисков инновационного развития можно проиллюстрировать примерами постсоветской экономики. В угоду мифически абстрактному показателю ВВП (валовой внутренний продукт) и темпам его роста проводится полномасштабная коммерциализация потребления общественных благ. Утилитарная трактовка понятий «инновационное развитие», «инновации» сопровождается неограниченным ростом администрирования. В буквальном смысле слова в геометрической прогрессии увеличивается количество отчетных форм и показателей, исчезает творчество. Гипотетически инновационное развитие осуществляется на основе активизации интеллектуального потенциала, которая проявляется только в условиях максимальной свободы творчества.

Методология технократизма основана на могуществе экономической целесообразности. Ее основным идеологом можно считать Г. Беккера. В работе «Человеческое поведение» он писал: «Совершенно ясно, что сфера применимости экономического подхода не ограничивается одними только материальными благами и потребностями...» [1,33] Сложно отрицать положительное влияние экономического воздействия на развитие общественного производства. Однако переход цивилизации на этап постиндустриального развития предъявляет особые требования к социальной компоненте, усиливая возникновения и негативные последствия социальных факторов. Самореализация, гражданская ответственность, социальная активность, оказавшись в условиях технократического экономизма, вынуждены преодолевать искусственно создаваемые риски. Разработка новой технологии, техники, товаров оказываются под прессом сиюминутной отдачи. Творческому человеку отведена незавидная роль манипулятора числами. Работа над новшествами принимается и поощряется только в условиях расчетного эффекта. Неполучение обещанного эффекта в Республике Беларусь нередко влечет за собой уголовную ответственность с конфискацией имущества.

В заключение хотелось бы обратить внимание на радикальные отличия современных перемен в общественном производстве. Любые инновации возможны только в случае прогнозирования и моделирования социальных рисков. Социальная адаптация, эффективные механизмы ее прохождения не только способны уменьшить риски, но способствуют достижению поставленных целей. Сложно, но необходимо признать, что

развитие не ограничивается ростом объемов материального богатства. Благополучие, качество и условия жизни находятся в прочной зависимости от изучения и управления социальными рисками. Содержание современного развития шире и сложнее количественных экономических показателей.

Список использованных источников

1. Беккер Г. Человеческое поведение /Гэри С.Беккер. – М.: ГУ ВШЭ. 2003. – 672 с.
2. Кеннет Э. Неопределенность и экономика благосостояния / Дж. Эрроу Кеннет// Вехи экономической мысли. – 2004. Т.4 – с.292-337.
3. Тоффлер Э. Шок будущего [Электронный ресурс] Библиотека учебной и научной литературы. Режим доступа: <http://sbiblio.com/biblio/search.aspx>, свободный. (Дата обращения 12. 01. 2016 г.)

Качмар Олександра Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри мистецьких дисциплін початкової освіти

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна

КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ЗМЕНШЕННЯ РІВНЯ АГРЕСИВНОСТІ ІНДИВІДА

Агресія належить до однієї з найгостріших проблем сучасності. Такі негативні її прояви, як жорстокість, насильство, ворожість між людьми і народами, всеохоплююче відчуження людини, різноманітні прояви деструктивної поведінки тощо, все більше поширюються і в індивідуальному, і в суспільному житті. Їх ескалація становить суттєву загрозу продуктивному розвитку людини і людства та поглиблює антропологічну кризу. Актуальність нашого дослідження пов'язана також і з тим, що проблема агресивності особистості та її корекції є ще недостатньо вивченою серед вітчизняних та зарубіжних науковців. Заслуговують на увагу в контексті виокремлення питання взаємодії соціальних і культурних детермінант соціалізації індивідів наукові дослідження **А. Бандури, А.Х. Басса, Л. Берковіца, Р. Берон, Т. Боулбі, Є. Ільїна, Л. Кларк, О. Леонтьєва, С. Лур'є, А. Патерсон, З. Фрейда.**

Агресія — це емоційний стан, що характеризується імпульсивною поведінкою, афективними переживаннями гніву, злості, прагненням заподіяти іншому травму (фізичну чи моральну). Це вмотивована деструктивна поведінка, що суперечить нормам і правилам поведінки людей у суспільстві та завдає шкоду об'єктам нападу.

Терміни «агресія» та «агресивність» вживають для визначення різноманітних насильницьких захватницьких дій. Агресія та агресори завжди оцінюються суспільством як негативні, асоціальні дії, як прояв грубої сили. В основному ж під цими поняттями розуміється загрозлива поведінка, що об'єднує в собі багато понять: насильство, агресивні дії, агресивна поведінка, асоціальна поведінка, ворожість, жорстокість, конфлікт, насильство, вбивство, негативна взаємодія та ін. [3].

Одним із способів подолання агресії виступає культура. Культура включає в свою систему соціальні норми і установи, духовні цінності, сукупність відносин людей до природи, між собою і до самої себе. Культура характеризує особливості свідомості і поведінки, діяльності людей, праці, мови, фіксується як спосіб життєдіяльності окремого індивіда, соціальної групи чи всього суспільства в цілому.

У науковій літературі представлено декілька досить ємких визначень поняття «культури», що відображають різноманітні аспекти життя, до яких вона має те або інше відношення. У концепції культури, запропонованої представниками психологічної антропології, даний феномен визначається як «система ментальних значень, яка охоплює всі аспекти Всесвіту як матеріальні, так і ідеальні, так і психічні, якщо вони лежать усередині прийнятих культурних рамок, і яка є структурою, в якій всі компоненти жорстко взаємозв'язані і взаємозалежні» [5, с. 10]. Світ культури, за концепцією **Р. Шведера**, позначається як «ін-

тенціональний», тобто сконструйований на основі культури, світ, в якому культура виступає як свого роду інтенція, спрямованість, що визначає сприйняття світу. Відповідно, людина — носій культури визначається як «*інтенціональна особистість*». Будь-який елемент культури, не лише предмет, але і культурно-обумовлений акт або дія, за концепцією послідовника російської культурно-історичної школи **М. Коула**, розглядається як «*артефакт*». Оскільки, як вказує **О.М. Леонтьєв**, будь-який предмет у свідомості набуває значення і смислу, які «маніфестуються» в знаках, остільки в артефакті ці поняття об'єднуються, іншими словами, артефакт є одночасно і знаком, і значенням. Системи значень і смислів, у свою чергу, створюють комплекси «*значущих систем*». Співвідношення предмету з його когнітивною схемою, представленою в психіці, і як додаток до нього «*значущої системи*» робить будь-який об'єкт, на думку відомого представника когнітивної антропології **Роя Д'Андреда**, «*культурним об'єктом*».

На глибинному, неусвідомлюваному рівні культура визначає особливості образу світу того або іншого народу. Ці глибинні, слабо усвідомлювані парадигми отримали назву «*культурні константи*». Культурні константи є системою культурних установок і мотивів; вони, як вказує **С. Лур'є**, одночасно і провокують нашу активність у світі, і направляють її, і зумовлюють наше сприйняття світу. Культурні константи не усвідомлюються, але вони є тим інструментом, який упорядковує інформацію, отриману із зовнішнього світу. Можуть змінюватися зовнішні прояви культури, але незалежно від цих змін її глибинні неусвідомлювані структури зберігаються, обумовлюючи людське світосприймання [5, с. 585–588].

Голландський вчений **G. Hofstede**, дослідження якого здобули широку популярність, спираючись на когнітивістську метафору, порівнював культуру з «*ментальним програмуванням*». Такі «*ментальні програми*» він розділив на декілька рівнів. Один з них, за термінологією **G. Hofstede**, — універсальний. Цей рівень транслюється більшою мірою генетично, і тому його зміст передаватиметься також більшою мірою. Наступний рівень зв'язується з досвідом самого індивіда. Унікальність цього рівня полягає в тому, що його зміст не поділяється іншими, і тому передача його представникам іншого покоління обмежена. І, нарешті, середній, колективний, рівень, який, на думку **G. Hofstede**, є саме тим рівнем, який визначає культурну специфічність ментальності [7]. Можна припустити, що кожна з цих «*ментальних програм*» «закріплюється» в структурах образу світу, визначаючи особливості світосприймання і поведінку суб'єкта.

Прийнято вважати, що кожна людина знаходиться в певному соціокультурному середовищі, яке надає їй своєрідну «*систему координат*», використовуючи яку людина отримує можливість регулювати власну поведінку та формувати власні ціннісні орієнтири, на зразок того, до чого слід прагнути і чого уникати. Формуванню «*картини світу*», отже, й упередженню «злаякісної» агресії сприяє культура, яка, по-перше, сприяє залученню індивіда до світу прекрасного і формування у нього естетичних смаків, по-друге, виступає як система регуляції поведінки індивіда (за допомогою розробки системи легітимних для конкретного суспільства норм і законів), по-третє, є простором, який містить у собі той соціальний ресурс, що наповнює життя індивіда соціальним сенсом. Культура має унікальну можливість щонайбільше впливати на людську ініціативність та самостійність, некритичність мислення та дії, долати пасивність, безвідповідальність людини тощо. Впродовж свого життя людина перебуває в культурному контексті, через який відбувається її формування та усвідомлення принципів світобудови, а також і власного місця в цьому світі. Саме тому культура — це необхідна передумова подолання морально негативних явищ, таких як людська агресивність [4, с. 167–168].

Згідно з теорією **А. Бандури**, повсякденне життя демонструє нам моделі агресивної поведінки на кожному кроці — у родині, у засобах масової інформації, у субкультурах

тощо; всі вони переповнені агресією. Наприклад, діти, спостерігаючи за агресивною поведінкою, яка завершується успіхом і сприяє досягненню бажаної мети, наслідують її. Надлишок таких вражень у житті дитини може створити у неї тверде враження про те, що гарантом досягнення успіху у міжособистісних стосунках є агресивність. Таким чином, у людини може сформуватися відповідне переконання, й агресія може перетворитися на стратегію досягнення цілі. «Дійсно, було доведено, що у людей закріплюються різні форми агресивної поведінки завдяки процесу інструментального обумовлення» [1, с. 32].

3. Фрейд розвиток культури розглядав з точки зору приборкання агресивних нахилів і безупинно існуючої боротьби між «інстинктом життя» та «інстинктом смерті». Досягнення культури покликані, на його переконання, сприяти притлумленню агресивних людських інстинктів. У тих випадках, коли культурі це вдається, агресія може стати частиною внутрішнього світу людини, що з неминучістю призводить до неврозів. Оскільки культура є надбанням не однієї людини, а маси людей, то виникає проблема «колективних неврозів» [6].

Р. Берон і Д. Річардсон стверджували, що агресивні прояви можна зменшити, якщо створити таку ситуацію, коли в суспільстві:

- потенційні агресори не зазнають сильного провокування;
- практично не отримують вигоди від застосування агресії;
- можливе покарання за агресивні дії буде суворим;
- імовірність покарання висока [2, с. 12].

На нашу думку, саме культура виступає дієвим чинником зменшення агресивності індивіда, виконує певні психотерапевтичні функції, поєднує буття й свободу, що переростає у творчість, виступає щодо них як опосередкування. Культурні норми й цінності дозволяють створити систему позитивних мотиваторів й розвинути соціально бажані стереотипи поведінки індивіда.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумки, слід зауважити, що у соціальному середовищі рівень агресивності індивіда визначається ступенем соціалізації та впливом культурних норм, вимог, установок. Культура, виконуючи людинотворчу функцію, постає первинною та остаточною інстанцією для всіх притаманних людині конкретних способів смислоутвердження та дієвим способом подолання агресивності індивіда. Водночас культура може бути і чинником соціальних та політичних деструкцій, спричиняти зростання насильства на різних рівнях суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура. — Спб. : Евразия, 2000. — 320 с.
2. Бэрн Р. Агрессия / Р. Бэрн, Д. Ричардсон. — Спб. : Питер, 1998. — 336 с.
3. Качанова Ю. В. Агресивність та агресія як соціологічні категорії / Ю. В. Качанова [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/sociology/2010/146-133-10.pdf>.
4. Коломієць О. Г. Філософська парадигма упередження агресивності в сучасному суспільстві. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук / О. Г. Коломієць. — К., 2015. — 396 с.
5. Лурье С. В. Психологическая антропология : история, современное состояние, перспективы : уч. пособ. для вузов / С. В. Лурье. — М. : Академ. проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. — 624 с.
6. Фрейд З. Основные принципы психоанализа / З. Фрейд. — К. : Ваклер, 1998. — 283 с.
7. Hofstede G. Cultures consequences : International differences in work-related values / G. Hofstede. — Beverly Hills, CA : Sage, 1984. — 315 p.

Колосовська Ірина Ігорівна, канд. наук держ. упр, доцент

Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, м. Львів, Україна

ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ У СФЕРІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ

На сучасному етапі трансформаційних перетворень особливого значення набувають питання модернізації системи соціального захисту населення. Як свідчить досвід розвинених демократичних країн реалізація ефективної державної соціальної політики є неможливою без налагодження дієвого механізму взаємодії між органами публічної влади та громадськими організаціями, зокрема у сфері соціального обслуговування та вирішення соціальних проблем громадян на регіональному (місцевому) рівні. Підвищення якості соціальних послуг передбачає широке залучення громадських об'єднань, благодійних та інших неприбуткових організацій, які повинні брати активну участь у виробленні і реалізації відповідних соціальних програм, проектів, заходів, забезпечуючи тим самим відповідний соціальний ефект.

Слід констатувати, що в Україні практика взаємодії між інститутами влади і громадянського суспільства у сфері надання соціальних послуг характеризується недостатньо високим рівнем партнерських відносин, слабо сформованою інституціоналізацією структур громадської участі щодо розробки і здійснення засад державного управління у даній площині.

Ефективна взаємодія між органами публічної влади і громадськими організаціями у сфері надання соціальних послуг населенню повинна передбачати наявність низки компонентів: цілі та мотиви суб'єктів та об'єктів інформаційного впливу; методи (засоби) налагодження та підтримки процесу даної взаємодії; зв'язки, що виникають між суб'єктами та об'єктами впливу (канал взаємодії); ресурси (людські та фінансові).

Основними формами співпраці органів влади і громадського сектора у сфері соціального захисту є: підтримка діяльності різних за спрямуванням громадських організацій; залучення інститутів громадянського суспільства до розробки, виконання і громадської експертизи проектів законодавчих актів і програм соціального розвитку; розробка механізму розміщення та укладання договорів державного замовлення; створення асоційованих структур (державно-громадські, громадсько-державні фонди, асоціації і т.і.), які мають визначене коло завдань і створюються за принципом цільового підходу для їх досягнення та вирішення; проведення цілеспрямованої політики з підготовки кадрів та взаємного навчання державних службовців і представників інститутів громадянського суспільства навичкам і практиці роботи в партнерстві один з одним [1, с.160].

Окрему увагу слід зосередити на функціонуванні механізму соціального замовлення, метою якого є підвищення ефективності реалізації державних соціальних програм; підвищення якості соціальних послуг та задоволеність споживачів послуг; підвищення ефективності використання бюджетних засобів; розвиток інноваційних форм соціальної допомоги населенню; залучення людських та матеріальних ресурсів суспільства на цілі, визначені в якості пріоритетів державної соціальної політики. Механізм надання соціальних послуг того чи іншого типу відкриває можливість добровільної участі громадських організацій в соціальних державних та регіональних програмах.

Згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг» [2] передбачено у частині визначення потреб громади у соціальних послугах, їх видах та обсягах, планування та надання послуг з урахуванням визначених потреб, запровадження стандартизації соціальних послуг, залучення до надання соціальних послуг недержавного та приватного секторів шляхом здійснення механізму соціального замовлення. Механізм соціального замовлення, на відміну від традиційного

кошторисного фінансування бюджетних установ сфери соціального захисту, здійснюється на договірних засадах. Він дозволяє вирішувати соціальні проблеми таким чином, що для цього не потрібно створювати додаткові структури, може використовуватися кваліфікований потенціал неурядових організацій, яким виділяються необхідні ресурси. Крім того, неурядові організації можуть залучати додаткові ресурси (волонтерів, гранти, власні кошти), що суттєво допомагає вирішенню проблем в умовах обмеженого фінансування.

Суттєвого удосконалення потребує механізм фінансування соціальних послуг: Зокрема, необхідно акцентувати увагу на питаннях врахування особливостей бюджетного планування в Україні з практичним впровадженням механізму «гроші ходять за отримувачем послуг»; врахування потреб громади при плануванні бюджетних видатків на фінансування системи надання соціальних послуг дітям; розробки та затвердження обґрунтованої методики розрахунку повної вартості соціальних послуг, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів.

У даному контексті ключовими напрямками підвищення ефективності системи надання соціальних послуг є:

- поступовий перехід від утримання закладів (установ) системи соціального захисту та обслуговування до фінансування витрат на безпосереднє надання соціальних послуг громадянам;
- запровадження класифікатора соціальних послуг та уніфікованої системи мінімальних (обов'язкових) стандартів надання соціальних послуг різним категоріям осіб і сімей;
- розробка єдиної для різних відомств схеми оцінювання потреб громадян, що потребують соціальних послуг;
- запровадження системи розроблення індивідуальних планів соціального захисту, які мають включати: обстеження матеріального стану особи (сім'ї), формування переліку найбільш відповідних заходів соціальної підтримки та визначення порядку їх надання;
- перехід до визначення обсягів фінансування соціальних послуг із врахуванням реальної кількості споживачів, які потребують допомоги;
- впровадження механізму соціального замовлення з метою удосконалення системи фінансування соціальних послуг;
- запровадження регіональної диференціації переліку соціальних послуг відповідно до специфічних потреб місцевих громад [3, с. 67].

Таким чином, запровадження інноваційних механізмів у системі соціального захисту передбачає дотримання принципів децентралізації і розмежування повноважень, ґрунтується на застосуванні сервісного підходу у системі соціального обслуговування населення і спрямовано на розвиток мережевих форм управлінської взаємодії, забезпечення прозорості і відкритості публічної влади, чутливості до запитів громадян; залучення до співпраці неурядових організацій, зокрема у частині надання соціальних послуг.

Оптимізація системи соціального захисту є можливою за умови посилення ролі місцевих органів публічної влади у розв'язанні соціальних проблем громадян через формування ефективної структури управління, забезпечення необхідних фінансових ресурсів, надання переваги адресності соціальної допомоги різним категоріям населення, розширення переліку соціальних послуг, які надаються на місцевому рівні.

Сучасні підходи у сфері соціального обслуговування громадян передбачають чітку координацію у функціонуванні відповідних соціальних інституцій; активізацію громадських організацій з метою їх залучення до вирішення конкретних соціальних проблем громадян; забезпечення належного професійного рівня фахівців, що передбачає здатність до адекватного сприйняття та відповідного аналізу ситуації, комунікативні та управлінські навички, вміння враховувати існуючі альтернативи та робити необхідний

вибір, використання диференційованого підходу до споживачів послуг; спроможність впроваджувати новітні технології.

Список використаних джерел

1. Співак Д.П. Форми взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства (політико-правовий аналіз) [Текст] / Д.П. Співак // Вісник СевНТУ: збірн. наук. пр. Вип. 123. Серія: Політологія. – Севастополь, 2011. – С.158-162.
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг [Електронний ресурс]: Закон України від 15 березня 2012 р. № 4523-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 3. – Ст.22.].
3. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні [Текст]: аналіт. доповідь / О.О.Кочемировська, О.М.Пишуліна. – К.: НІСД, 2012. – 88 с.

Котеленець Олег Олександрович, аспірант

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА РЕАДАПТАЦІЇ ОСІБ ЗВІЛЬНЕНИХ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Вирішення проблеми соціально-психологічної ресоціалізації та реадaptaції осіб звільнених з місць позбавлення волі зумовлена численними перешкодами в процесі вторинної соціалізації. В результаті впливу негативних факторів, адаптаційні можливості індивіда в процесі вторинної соціалізації блокується чи відбувається невдало, в результаті є необхідність у реадaptaції. Вироблення засобів підвищення здатності до адаптації особистості в нових, для неї, життєвих умовах є перспективним напрямом сучасної соціальної психології, оскільки це може попередити та виправити негативні прояви, що супроводжують процес реадaptaції.

З розвиток соціально-психологічних ідей у зарубіжних і вітчизняних поглядах стосовно повторного засвоєння особистістю-злочинцем нових (втрачених) ролей та цінностей окреслюється, як етап соціально-психологічної реабілітації. Він може характеризуватись як період становлення нової філософії покарання, заснованої на принципах добра і гуманності, який в Україні пов'язують з діяльністю А. С. Макаренка на початку ХХ століття. Основні етапи процесу ресоціалізації розкривають низка вчених в своїх роботах, зокрема: Т. Белавіна, А. Бені, В. Кривуші, Г. Радова, В. Синьова та ін. В дослідженнях І. Башкатова, П. Овчара окреслені умови перевиховання правопорушників [3].

Ресоціалізація, у соціальній психології, розглядається як процес засвоєння нових ролей і цінностей, які замінюють асоціальні. Кримінологи називають це процесом повторного входження колишнього злочинця в систему уявлень про цінності, що існують у суспільстві.

Слідуючи думки М. І. Єнікєєва ресоціалізація засуджених пов'язана з їхньою переорієнтацією в ціннісній сфері, формуванням механізму соціально-позитивного цілеутворення, відпрацюванням в особистісних стійких стереотипів позитивного мислення та поведінки [3].

Проблема ресоціалізації та реадaptaції особистості з кримінальною поведінкою потребує особливої уваги в умовах виховних колоній та після звільнення. Як ефективна форма роботи з даною категорією є соціально-психологічний тренінг спрямований на зниження кількості рецидивів злочинів, скоєних особами, які раніше відбували термін покарання у місцях позбавлення волі. О. В. Тюрінова вважає, що результат досягається шляхом вирішення таких завдань:

- 1) формування у вихованця мотивації участі в тренінгу;
- 2) відпрацювання методики та методології проведення занять, що спонукало б до самовдосконалення і роботи з соціальним працівником;

3) вироблення підходів психотерапевтичної роботи в умовах жорсткого розподілу ролей [8].

Аналізуючи наукову літературу прослідковується, що автори розглядаючи терміни «ресоціалізація» та «реабілітація» часто їх тотожують, хоча реабілітація – це відновлення в правах особистості, повернення їй доброякісної репутації, а соціальна адаптація розглядається як процес активного пристосування особи або соціальної групи до умов соціуму. А. І. Кравченко, розглядаючи термін десоціалізації як відмову індивіда від старої нормативно-цінної бази суспільства та відповідних правил поведінки, обґрунтовує процес ресоціалізації як задіяння нових ролей, норм, цінностей та вчинково-поведінкових патернів. Психолог С. А. Белічова досліджує ресоціалізацію з позицій практичної психолого-педагогічної діяльності: вивчаючи особливості особистості та психолого-педагогічної підтримки дезадаптованих осіб, ресоціалізація виступає організованим соціально-психолого-педагогічним процесом [3].

Зарубіжний дослідник М. Ансел, процес ресоціалізації та реадaptaції засуджених розглядає через призму концепції нового соціального захисту, високого культурного рівня та розуміння власне процесу покарання [2; 3]. Іншою теретико-методологічною проблемою процесу ресоціалізації є виокремлення його стадій. Так, А. Ф. Степанюк і В. М. Трубников визначають його як двоетапний: пенітенціарний та постпенітенціарний. Перший – це сворідна первинна стадія до наступного. В. Е. Южанін – як триетапний: допенітенціарний, пенітенціарний та постпенітенціарний. Відтак стадії ресоціалізації особистості засудженого завжди самостійні і наділенні специфічними характеристиками, але у всіх ідентичний об'єкт взаємодії, індивід із делінквентною поведінкою, який повністю або ж частково втратив позитивні риси. Науковець доводить, що процес ресоціалізації правопорушника схожий на додаткову соціалізацію особистості повноцінного громадянина з метою адаптації його до найближчого оточення.

Відтак, ресоціалізація – це багатоаспектний процес творення особою соціальних норм поведінки в системі сімейних, міжособистісних, соціально-рольових і виробничих відносин; складне багатфункціональне явище, результат якого – адаптація індивіда до життєдіяльності в соціумі. За таких умов процес ресоціалізації довготривалий та охоплює такі етапи [3; 6; 7]:

1. Початкова ресоціалізація де відбувається знецінення атрибутики вуличної субкультури, яка досі була референтною.

2. Часткова ресоціалізація при якій можливі рецидиви асоціальної поведінки, унаслідок стереотипів та інерції думки найближчого довкілля правопорушника.

3. Повна ресоціалізація – це завершений процес формування позитивної самосвідомості, соціально зорієнтованої поведінки, здатності до самоаналізу та самовиховання [4].

Процес ресоціалізації засуджених повинен поєднувати реорганізацію діяльності соціальних інститутів, котрі забезпечують: вагоме зменшення діяльності спеціальних органів первинної профілактики; створення та запровадження корекційно-реабілітаційних програм у роботі інститутів освіти, виховання, сім'ї.

Відтак необхідними умовами реадaptaції засуджених є вжиття комплексу виховних заходів, які спрямовані на соціально-психологічну реабілітацію індивіда, зокрема – корекції поведінки з метою підвищення самооцінки, розвитку навичок адекватних поведінково-вчинкових патернів у суспільстві для надання адресної соціальної та психологічної допомоги.

Отже, процес ресоціалізації засуджених зреалізовує декілька видів адаптації, а саме – адаптацію до макросередовища, адаптацію до мікросередовища та адаптацію до себе, тобто втрішньоособистісну, котра сприяє єдності внутрішнього духовного світу та зовнішнього, відтак зреалізовує створення позитивного соціально-психологічного мікро-

клімату, що забезпечує оволодіння ними навичками саморозвитку гармонійної повноцінної особистості.

Теоретична база процесу реадаптації звільненого правопорушника потребує подальшого розвитку, що першочергово стосується роботи із засудженими на етапі відбування покарання, формування позитивного уявлення майбутнього, мотивування до продуктивної праці, законослух'яності та прагнення віднайти соціальну ідентичність, яка сприятиме становленню соціально зорієнтованої ролі як на мікро так і на макро рівнях взаємодії.

Список використаних джерел

1. Бадира В. А. Правові основи виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі : монографія / В. А. Бадира, Т. А. Денисова. – Запоріжжя, 2009. – 168 с.
2. Богреева Е. Субкультура осужденных и их ресоциализация / Е. Багреева. – М.: ЭННИ МВД РФ, 2001. – 82 с.
3. Дмитриев Ю. А. Пенитенциарная психология / Ю. А. Дмитриев, Б. Б. Казак. – Ростов н/Д.: Феникс, 2007. – 681 с.
4. Леус Э. В. Адаптационные технологии ресоциализации несовершеннолетних осужденных / Э. В. Леус, А. Г. Соловьев // Психология и право. – № 3. – 2012. – С. 20–31.
5. Писарев В. Б. Ресоциализация освобожденных от отбывания наказания / В. Б. Писарев // Исполнение наказаний и социальная адаптация освобожденных. – М., 1990. – 278 с.
6. Проскура В. В. Соціальна адаптація осіб, які повернулись з місць позбавлення волі / В. В. Проскура. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elib.ukma.edu.ua/Mahisterium/MAG_ISSUE15_2004_sotsrob/11_proskura_v.pdf
7. Проскура В. В. Юридично-інформаційний довідник для осіб, які звільнюються від відбування покарання з кримінально-виконавчих установ / В. В. Проскура, Б. М. Телефаненко. – Львів, 2006. – 144 с.
8. Татицина Т. Социальная реадaptация бывших заключенных / Т. Татицина // Социологические исследования. – 2011. – № 3. – С. 17–21.
9. Трубников В. М. Социальная адаптация освобожденных от отбывания наказания / В. М. Трубников. – Х., 1990. – 177 с.

Левицька Надія Сергіївна,

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТИПІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

В світлі реформування соціальної сфери нашої держави особливої важливості набуває дослідження особливостей економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери, оскільки вивчення специфіки формування економічних складових професійного досвіду соціальних працівників уможливує успішну їх інтеграцію в ринкові відносини та підприємницьку діяльність, а також ефективну реалізацію соціальних завдань своєї гуманістичної професії. Теоретичне вивчення та емпіричне дослідження змістовних характеристик структурних компонентів економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери свідчить про наявність суттєвих відмінностей у показниках економічної соціалізованості студентів, що зумовлюється рядом ознак. Відтак, доцільним є визначення даних кластеризаційних характеристик, проведення статистичного виокремлення типів економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери та здійснення аналізу цих типів.

Саме тому, метою даного дослідження є виокремлення типів економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери на основі кластерного аналізу даних.

Кластерний аналіз – це процедура упорядкування об'єктів у порівняно однорідні класи на основі великої кількості показників, що характеризують ряд об'єктів (дослі-

джуваних). Кластерний аналіз вирішує завдання побудови класифікації, тобто розподілу таким чином, щоб об'єкти одного кластеру були більш однорідними, схожими між собою та відмінними від тих, які належать до іншого кластеру [1]. Для реалізації означеного завдання використовувались методи статистичної обробки даних, пакет статистичних програм SPSS for Windows, версія 17.0.

Для реалізації кластерного аналізу було підготовлено вибірку кластеризації, тобто змінні, за якими будуть класифікуватися респонденти, визначено їх кількість. Критеріями класифікації стали змінні, що увійшли до виділених нами факторів, визначивши структуру економічної соціалізації майбутнього фахівця соціальної сфери (суб'єктивна оцінка економічного статусу особистості, вплив грошей / власності на життя особистості, економічне спрямування особистості, ставлення до економічних процесів суспільства, економічна самооцінка). Після певних кластеризаційних процедур було виділено з проміж усієї вибірки чотири типи з репрезентативною кількістю об'єктів, що належать до кожного кластеру (типу) (табл. 1.).

Таблиця 1.

Параметри економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери (кластерні центри)

Індикативний параметр	Кластери				ANOVA	
	1, n = 111	2, n = 47	3, n = 42	4, n = 125	F	Sig.
1	2	3	4	5	6	7
Суб'єктивна оцінка економічного статусу особистості	3,23	1,62	2,36	2,25	36,608	,000
Вплив грошей / власності на життя особистості	2,15	1,40	1,71	3,49	124,239	,000
Економічне спрямування особистості	3,16	2,72	1,26	2,26	46,870	,000
Ставлення до економічних процесів суспільства	2,86	1,62	3,50	2,18	37,815	,000
Економічна самооцінка	2,14	2,64	2,93	2,63	7,205	,000

Наступним кроком нашого дослідження було визначення характерних відмінностей за професійними, демографічними, економічними та індивідуально-психологічними показниками, що отримали ті чи інші типи економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери.

Відтак, перший тип, який можна означити як економічно-вмотивований представлений, переважно, студентами юридичного факультету (42%) та третиною майбутніх соціальних працівників (34,2%), чвертю фінансистів (27,9%), також представниками першого курсу (36%) та третинами студентів-третьокурсників і випускників. 84,7% респондентів даного типу не має роботи на цей момент та навчаються за рахунок коштів фізичних / юридичних осіб. Представників даного типу характеризують: вище середнього рівень оцінки власного добробуту та добробуту власної сім'ї, середній ступінь задоволення власних потреб своїми прибутками; високі оцінки значення грошей для особистості, бажання володіти ними та іншими об'єктами власності; найвищі, з поміж інших типів, позначки можливостей поліпшення свого матеріального добробуту, прояву економічного ризику, встановленого рівня економічних домагань, ставлення до можливих людей. Визначальними є найнижчі результати у визначенні бажаного прибутку на даний момент та у перспективі, ставленні до конкуренції на робочому місці, ставленні до бідних людей.

Серед представників другого типу економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери, що був названий як економічно-регресивний, переважають соціальні працівники (55,3%), чверть – юристів та фінансистів. Представники даного типу: сту-

денти третього (46,8%) та п'ятого курсів (40,4%), працюючих найбільше серед інших типів – 21,3%. Навчаються за рахунок коштів бюджету (53,2%). Характерними ознаками студентів даного типу можна визначити такі: високі показники, але нижчі, ніж у першого типу, за можливостями поліпшення свого матеріального добробуту та добробуту своєї сім'ї, ступенем бажання економічного ризику та реальним і оптимальним виміром, встановленим рівнем економічних домагань, рівнем бажаного прибутку на даний момент та за умови роботи в соціальній сфері, ставленням до конкуренції на робочому місці, ставленням до бідних людей; та найнижчими показниками, з поміж інших типів, оцінок суб'єктивного економічного статусу, ставлення до заможних людей, значення грошей, бажання їх мати, стати власником, ступенем зацікавленості економічними процесами та змінами на макро- та мезорівні.

До третього типу, який названий нами як економічно-мрійливий, належать переважно майбутні соціальні працівники (45,2%), п'ята частина юристів та третина фінансистів. Найчисельніші представники першого курсу, наявні також чверті з третього та п'ятого. Працюючих найменше серед всіх типів – 11,9%. Незначна чисельна перевага тих, хто навчається за рахунок коштів фізичних / юридичних осіб. Характерними економічними ознаками студентів даного типу можна визначити такі: найвищі показники ступеню зацікавленості економічними процесами та реформами на різних рівнях суспільства, бажаного прибутку на даний момент та у перспективі, ставлення до конкуренції на робочому місці, ставлення до бідних людей; високі позначки оцінки власного економічного статусу, ставлення до заможних людей; низькі результати оцінки значення грошей, бажання їх мати, стати власником; та найнижчі показники за можливостями поліпшення свого матеріального добробуту, прояву економічного ризику, встановленого рівня економічних домагань особистості.

Четвертий тип, який був названий як споживацько-пасивний, сформували переважно соціальні працівники (39,2%) та третина юристів і фінансистів. Чисельна більшість – представники третього курсу (44,8%), а також п'ятого (39,2%). Працюють лише 13,6%, переважна більшість навчаються за рахунок коштів фізичних / юридичних осіб. Основними економічними особливостями представників даного типу є: найвищі, з поміж інших, показники оцінки значення грошей, бажання їх мати, стати власником, ставлення до грошей на рівні ідеалу; низькі позначки оцінки власного економічного статусу, можливостей поліпшення свого матеріального добробуту, прояву економічного ризику, встановленого рівня економічних домагань, ставлення до багатих людей, ступінь зацікавленості економічними процесами та реформаціями у суспільстві, бажаного прибутку на даний момент та за умови роботи в соціальній сфері, ставлення до конкуренції на робочому місці, ставлення до бідних людей.

Таким чином, за допомогою кластерного аналізу були встановлені параметри для типологізації економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери. В ході проведеної процедури окреслено чотири відповідних типи, що поєднують співвідношення когнітивного, афективного та конативного компонентів економічної соціалізації. Кожен з типів має свої специфічні професійні, демографічні та економіко-психологічні особливості.

Список використаних джерел

1. Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер [науч. ред. на рус. яз. и англ. предис. В. А. Ядов]. – М. : Феникс, 1994. – 687 с.

Лісогор Л.С., д-р екон. наук, професор

Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Активізація інноваційних процесів в умовах глобалізації світового економічного розвитку обумовила підвищення ролі освіти та професійної підготовки у забезпеченні реалізації країною конкурентних переваг. Поліпшення якості освітніх послуг на основі формування системи безперервної освіти „life-long education”, спрямоване на оптимізацію професійно-кваліфікаційної структури робочої сили, є одним з найбільш дієвих напрямів підвищення конкурентоспроможності трудового потенціалу країни. Це потребує від суб'єктів національного ринку праці посилення уваги до проблем забезпечення продуктивної зайнятості, професійної мобільності та конкурентоспроможності робочої сили, що може бути досягнуто на основі систематичного удосконалення знань та умінь індивіда протягом трудового життя.

Отримання країною стійких конкурентних переваг інноваційного типу можливе на основі створення умов для інтеграції країни до єдиного інформаційного простору, що актуалізується в умовах інноваційного розвитку глобалізованої економіки. Однак це може бути забезпечено лише за умов реалізації інноваційних чинників розвитку, спрямованих на забезпечення умов для запровадження сучасних технологій, підвищення рівня інноваційної активності в економіці, поглиблення зв'язків між науково-дослідницьким та підприємницьким сектором, покращення якості робочої сили.

В умовах інтенсивної інформатизації економіки саме вміння професійно використовувати можливості новітніх технологій забезпечуватиме отримання нецінових конкурентних переваг у ході конкурентної боротьби за вакантні робочі місця. Особливого значення набуває розвиток „знанневої” складової розвитку країн, що базується на забезпеченні можливостей безперервної освіти протягом усього життя. Поширення знань за допомогою інформаційно-комунікаційних мереж у вигляді систематизованої інформації сприяє значному прискоренню науково-технічного прогресу, що, відповідно, зумовлює необхідність зростання інвестицій у розвиток освіти та науки [1, с. 18].

Реалізація трудового потенціалу країни в умовах глобалізації залежить від впливу інноваційних чинників, що обумовлюють необхідність забезпечення високого освітнього рівня населення в результаті поліпшення якості освітніх послуг, збереження якісних показників функціонування освітньої системи. Система освіти повинна гнучко реагувати на сучасні вимоги ринку, оскільки в умовах посилення тенденцій глобалізації формується стійкий попит на високоосвічених спеціалістів, які володіють технікою обробки інформації, здатністю до сприйняття нових знань і можливістю швидкого перенавчання. Водночас стимулюється попит на представників „наскрізних професій”, пов'язаних з розвитком інформаційних комунікацій, сферою обслуговування, медичним обслуговуванням [2].

Трансформаційні процеси, що відбуваються у ринково орієнтованій економіці України, обумовили зміни у рівні кваліфікаційних вимог роботодавців до робочої сили. Необхідність здійснення структурних реформ в економіці призводитиме до реструктуризації зайнятості у напрямку збільшення частки кваліфікованої робочої сили, здатної обслуговувати сучасні технології. У першу чергу, це стосується виникнення нових інтегрованих професій; розширення діапазону вимог до працівників з боку роботодавців, які, поряд із професійно-кваліфікаційними, включають також вимоги до базових функціональних та особистісних якостей працівників, що не входять до переліку обов'язкових навичок.

Таким чином, активізація інноваційних процесів у сучасних економічних системах під впливом глобалізації обумовлює існування тісного зв'язку змін організаційно-технологічної структури підприємств виробничої сфери із динамікою професійно-

кваліфікаційного рівня зайнятих працівників. В умовах глобалізаційних змін конкуренцію на міжнародному ринку праці витримують лише представники найбільш кваліфікованої робочої сили, тоді як відсутність відповідності спеціальної професійної підготовки представників масових професій вимогам роботодавців значно ослаблює їх конкурентні позиції. Це, відповідно, потребує поліпшення якісних параметрів трудового потенціалу України, створення належних умов найму та оплати праці з метою забезпечення можливостей його збереження та розвитку, підвищення рівня конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації.

Список використаних джерел

1. Україна у вимірі економіки знань / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: „Основа”, 2006. – 592 с.
2. New Skills for New Jobs. European Employment Strategy // [Електр. ресурс]. – Режим доступу// ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=568

Мажак Ірина Михайлівна, кандидат соціологічних наук, докторантка
AIAS Fellow, Aarhus Institute of Advanced Studies, AU, Aarhus, Denmark
НАДУ при Президентіві України, м. Київ, Україна

ТИПИ ПОЛІТИК ДОСЯГНЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЩОДО ЗДОРОВ'Я У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Здоров'я є комплексним соціальним феноменом, який розглядається з різних соціальних перспектив і виходить за межі соціальної політики чи політики охорони здоров'я. Здоров'я залежить як від умов в яких люди живуть, так від їх індивідуальних характеристик і способу життя.

Конституція Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі - ВООЗ) (1948) визнає вплив соціальних і політичних умов на здоров'я та необхідність співпраці задля цього різних секторів економіки. ВООЗ визначає справедливість щодо здоров'я як «відсутність несправедливих і уникнення або виправлення соціальних, економічних, демографічних і географічних відмінностей в стані здоров'я між групами населення» [1], які соціально успадковуються.

У 2005 році ВООЗ створила Комісію з питань Соціальних детермінант здоров'я (the Commission on Social Determinants of Health (далі - CSDH)) задля сприяння більшій рівності в глобальній охороні здоров'я у дусі соціальної справедливості. Погане здоров'я, за висновком CSDH, це не просто невдача чи результат відсутності медичної допомоги, а результат шкідливої комбінації поганої соціальної політики, несправедливих економічних механізмів, а також незумисні й непередбачувані наслідки політики в інших галузях. Нерівності в якості життя протягом дитинства, нерівності у рівнях освіти, зайнятості, соціального забезпечення та охорони здоров'я, в рівнях доходу, місцях проживання, а також відмінності норм і цінностей суспільства - в тому числі у відносинах, що стосуються гендерної та етнічної приналежності - все це сприяє нерівностям стосовно здоров'я. Ці нерівності власне і є соціальними детермінантами здоров'я [2].

Нерівності щодо здоров'я є одним з головних викликів політики охорони громадського здоров'я у світі. Відповідно до ВООЗ моніторинг нерівностей щодо здоров'я є життєвонеобхідним для досягнення справедливості щодо здоров'я (WHO, 2014). Країни Європейського Союзу зробили значний прогрес у досягненні справедливості щодо здоров'я використовуючи моніторинг, проводячи наукові дослідження, і запроваджуючи політики для зменшення нерівностей щодо здоров'я. Очевидно, що для України настав час для зміни ситуації, яку один з найвидатніших експертів сфери боротьби з несправе-

дливістю щодо здоров'я Sir Michael Marmot описав як: «Немає даних, немає проблеми. Немає проблеми, немає дій». Для зменшення та усунення нерівностей щодо здоров'я в Україні нам необхідно провести первинну оцінку нерівностей щодо здоров'я населення, з використанням розроблених відповідних показників, а також запровадити систематичний і довгостроковий моніторинг ситуації для використання зібраних даних у розробці політики.

Відповідно до CSDH найвідчутнішим показником нерівностей у здоров'ї між країнами Європейського регіону ВООЗ (World health statistics, 2010) є тривалість життя, що різниться у 20 років між чоловіками і у 12 років між жінками. В межах країн рівень здоров'я як і тривалість життя залежить від соціально-економічного статусу особи. У звіті CSDH (2008) «Closing the gap in a generation» підкреслено, що досягнення справедливості щодо здоров'я вимагає дій щодо умов, в яких люди народжуються, ростуть, живуть, працюють і старіють, а структурні рушійні сили знаходяться на глобальному, регіональному, національному та місцевому рівнях [2]. Оскільки Україна належить до країн з значним гендерним «розривом» у тривалості життя, адже за даними Світового банку (2013) тривалість життя жінок в Україні є на 9,88 років довшою ніж у чоловіків [3], насамперед, надзвичайно актуальною є розробка і запровадження програм з подолання гендерних нерівностей у здоров'ї.

Протягом останніх десятиліть у країнах ЄС розроблено та запроваджено різноманітні ефективні типи політик з зменшення нерівностей у здоров'ї. Найбільш поширеною є класифікація політик спрямованих на зменшення соціальних нерівностей Hilary Graham (2004), яка виділяє три типи політик: 1) політика сфокусована на покращенні здоров'я найбільш знедолених груп населення; 2) політика націлена на зменшення «розриву» у рівнях здоров'я між найбільш уразливою групою населення (найбіднішими) і групою населення з найвищим рівнем здоров'я (найбагатшими); 3) політика спрямована на все населення країни з врахуванням градації за соціально-економічними відмінностями між соціальними групами. Політика спрямована на найбільш знедолені верстви населення має свої переваги, оскільки точно окреслює цільову аудиторію та є придатною для чіткого моніторингу досягнутих результатів, проте вона охоплює лише певну частину населення та ігнорує решту, що порушує принципи соціальної справедливості. Метою політики спрямованої на зменшення розриву між рівнями здоров'я найбідніших і найбагатших прошарків населення є швидке покращання рівня здоров'я найбідніших груп, проте така політика також залишає поза увагою значну частину населення. Політика третього типу, що включає у себе покращення здоров'я всього населення, з врахуванням соціально-економічних відмінностей між групами, потребує більше часу та фінансових вкладень на розробку, впровадження та реалізацію, проте вважається соціально справедливою щодо всього населення країни [4]. У зв'язку з складною економічною ситуацією в Україні, найбільш доцільним видається запровадження першого типу політики спрямованої на найбільш знедолені верстви населення, до яких, на превеликий жаль, належить значна частка населення.

CSDH рекомендує три напрями дій [2] щодо впливу на соціальні детермінанти здоров'я для забезпечення справедливості щодо здоров'я. По-перше, це підвищення рівня та якості життя - умов у яких люди народжуються, ростуть, живуть, працюють і старіють. Для досягнення цих цілей свої зусилля повинні об'єднати як центральний уряд, місцеві органи влади, так і громадянське суспільство. По-друге, подолання несправедливого розподілу влади, грошей і ресурсів - структурних двигунів умов повсякденного життя, як на національному, так і на місцевому рівні. Для досягнення цієї мети потрібно зміцнити систему управління, отримати підтримку громадянського суспільства, взяти до уваги як приватний сектор, так і людей всіх соціальних груп суспільства для узго-

дження суспільних інтересів та спільних дій. По-третє, вимірювання масштабів проблеми, оцінювання дій з її вирішення, розширення бази знань, підготовка фахівців з соціальних детермінант здоров'я, та підвищення поінформованість громадськості про соціальні детермінанти здоров'я.

Отже, для досягнення справедливості щодо здоров'я в Україні на першому етапі необхідно: розробити систему показників для первинної діагностики нерівностей у здоров'ї; запровадити моніторинг нерівностей щодо здоров'я і соціальних детермінант здоров'я; інвестувати в наукові дослідження даної проблематики, підготовку фахівців та суспільне розуміння соціальних детермінант здоров'я; розробити та запровадити політику спрямовану на покращення здоров'я найбільш вразливих соціальних верств населення.

Список використаних джерел

1. A Conceptual Framework for Action on the Social Determinants of Health (2007). CSDH framework for action. Last version, 77 p.
2. CSDH (2008). Closing the gap in a generation: health equity through action on the social determinants of health. Final Report of the Commission on Social Determinants of Health. Geneva, World Health Organization
3. Data of World Bank. <http://data.worldbank.org/country/ukraine>
4. GRAHAM, H. (2004). Tackling Inequalities in Health in England: Remediating Health Disadvantages, Narrowing Health Gaps or Reducing Health Gradients? *Journal of Social Policy*, 33(01), 115-131.

Новик Людмила Миколаївна, старший викладач
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ СУБ'ЄКТНОСТІ ТА ЧИННИКІВ ЇЇ РОЗВИТКУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Трансформації, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, впливають на становлення й розвиток свідомості, самосвідомості, а також суб'єктності молоді людини. Розбудова демократичного суспільства в Україні ставить вимоги до розвитку ініціативної, відповідальної, самостійної особистості, здатної до активного перетворення себе та довкілля. Ці завдання безпосередньо пов'язані з розвитком у молоді суб'єктності як складної системно-інтегративної властивості особистості, яка робить її автономною у своїх життєвих проявах та є результатом освоєння соціального досвіду.

Проблема суб'єктності була предметом вивчення в зарубіжних теоріях, де розвиток суб'єктності особистості загалом та в юнацькому віці зокрема розглядається як пов'язаний з ідентифікацією та інтеріоризацією батьківського авторитету (З. Фрейд); набуттям особистісної автономії як незалежності, свободи та відповідальності (Г. Крайг, Ф. Райс); самоідентичністю (Е. Еріксон); саморегуляцією, самоконтролем та самоефективністю (А. Бандура); незалежністю мислення й саморегуляцією поведінки (Дж. Хілл); самовираженням та самоздійсненням (Р. Хевігхерст); розвитком когнітивних процесів (Ж. Піаже); внутрішніми силами особистості, її здатністю цілеспрямовано осмислювати теперішнє, що включає в себе й майбутнє, і минуле (Ф. Перлз); розвитком «Самості» і становленням «Я-концепції» (К. Роджерс).

У радянській та вітчизняній психології розвиток суб'єктності особистості розглядається у зв'язку з: процесом привласнення цінностей, зразків поведінки, які формують полісуб'єкта розвитку (О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, В. В. Давидов); активністю, що є основою розвитку особистості в якості суб'єкта (Л. І. Божович); ідеєю саморозвитку як вільного спричинення, яка розкриває «Я» людини за рахунок осмислення чотирьох його граней (ідеальне, іманентне, трансцендентне, трансфінітне (А. В. Петровський); контину-

альною суб'єктною здатністю особистості до усвідомлення (В. О. Татенко); зі здатністю не тільки відображати світ, а й творити його, виступати чинником змін у ньому й у собі (В. А. Чернобривкіна); з полісуб'єктною взаємодією, спрямованою на перебудову себе і світу (Ю. В. Лановенко); з екофасилітативним підходом до процесів реконструкції можливостей людини в умовах системних переходів і змін (П. В. Лушин); психологічними механізмами зародження й здійснення особистості як суб'єкта власної життєдіяльності (С. Д. Максименко).

Ряд публікацій безпосередньо присвячені дослідженню розвитку суб'єктності в підлітковому та юнацькому віці, де предметом вивчення дослідників є: суб'єктність учбової і професійної діяльності та самовизначення (І. С. Булах, Л. А. Головей, Л. В. Долинська, В. Т. Кудрявцев, М. О. Щукіна); процес відкриття межі між реальною та ідеальною формою дорослості, що носить авторський характер (Д. Б. Ельконін).

Є дослідження, присвячені вивченню окремих психологічних чинників розвитку суб'єктності: цілепокладання (А. С. Мельничук, Ю. М. Швалб); самопізнання та саморозуміння (Л. В. Меньшикова, Т. А. Ольхова, Н. І. Протасова); самоствавлення (С. В. Пантилеев, В. В. Столін), самоповаги (І. С. Кон, О. Г. Спіркін, І. І. Чеснокова), самооцінки та рівня домагань (Л. В. Божович, М. Й. Боришевський, Б. С. Братусь, І. С. Кон, Г. І. Меднікова) як компоненти самосвідомості; самоповаги як компонента людського самоздійснення, життєтворчості, прагнення до самовираження (К. О. Абульханова-Славська, Л. І. Анциферова, Т. М. Титаренко); самоцінності особистості (Л. Є. Просандєєва); особистісної автономії як результату освоєння соціального досвіду (І. Д. Бех).

Утім, системного дослідження чинників розвитку суб'єктності не проводилося, тоді як їх виявлення й врахування в організації життєдіяльності молоді сприятиме актуалізації їх особистісної активності щодо реалізації власного суб'єктного потенціалу.

Дослідженням проблеми розвитку суб'єктності особистості займаються вчені різних наукових напрямів: філософії, психології, соціології, педагогіки тому, ми можемо стверджувати, що існує комплексний підхід до її розв'язання. Розроблені теоретико-методологічні концепції надали можливість обґрунтувати новий перспективний напрям в психології, який представлений дослідженнями таких вчених як (Л. І. Анциферова, Г. О. Балл, І. Д. Бех, А. В. Брушлинський, О. М. Волкова, А. О. Деркач, З. С. Карпенко, О. О. Конопкін, О. М. Леонтєв, С. Д. Максименко, В. А. Петровський, В. А. Татенко, Т. М. Титаренко та ін.) і може розглядатися як «суб'єктна психологія»

Психолого-педагогічні дослідження проблеми суб'єктності розкривають її через різні аспекти: пізнавальної активності і життєдіяльності особистості (К. О. Абульханова-Славська, Б. Ф. Ломов) [1; 2; 9], особистісно-діяльнісного і особистісно-орієнтованого навчання (І. Д. Бех, Е. Ф. Зеєр, Б. Б. Косов, В. В. Серіков, І. С. Якиманська) [4; 5; 7; 14; 16], професійної діяльності (Є. О. Климов, В. С. Мерлін, В. Д. Шадриков) [8; 10; 15], неадаптивної активності (В. А. Петровський) [13], соціогенезу (О. Г. Асмолов, В. С. Мухіна) [3; 11], суб'єктогенезу (О. В. Огнєв) [12], свідомої саморегуляції довільної активності (О. О. Конопкін) [6].

Досягнення людиною рівня суб'єктності означає оволодіння вищими формами психічної діяльності: вищими психічними функціями, свідомістю, самосвідомістю, діяльністю тощо [1; 3; 4; 6; 11; 12; 13; 16].

Зарубіжні і вітчизняні теорії психічного розвитку поклали початок суб'єктному підходу, щодо розуміння розвитку особистості. Передусім, напрямок гуманістичного психоаналізу в зарубіжних теоріях сформував основу для розвитку суб'єктного підходу. Вітчизняні теорії психічного розвитку базуються на історично-діяльнісному підході до розвитку особистості. Особистість розвивається, змінюється, є невід'ємною частиною соціуму і впливає на нього, а соціум впливає на особистість в процесі її розвитку.

Список використаних джерел

1. Абульханова К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Абульханова-Славская К. А. О субъекте психической деятельности: Методологические проблемы психологии / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1973. – 288 с. – (АН СССР / Ин-т философии).
3. Асмолов А. Г. Психология личности / А. Г. Асмолов. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех Особистісно-орієнтований підхід : науково-практичні засади. – К. : Либідь, 2002. – 344 с.
5. Зеер Э. Ф. Кризисы профессионального становления личности / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк // Психологический журнал. – 1997. – Т. 18. - № 6. – С. 35-44.
6. Конопкин О. А. Осознанная саморегуляция как критерий субъектности / О. А. Конопкин // Вопросы психологии. – 2008. – № 3. – С. 22-34.
7. Косов Б. Б. О закономерностях развития личности / Б. Б. Косов // Психология как система направлений : Ежегодник Российского психологического общества. – 2002. Т. 9. – Вып. – С. 231-233.
8. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. – РнД. : Феникс, 1996. – 512 с.
9. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 445 с.
10. Мерлин В. С. Психология индивидуальности: избранные психологические труды / В. С. Мерлин. – М. : МПСИ; Воронеж МОДЭК, 2005. – 544 с.
11. Мухина В. С. Феноменология развития и бытия личности / В. С. Мухина. – М. : Воронеж : МПСИ: НПО «МОДЭК», 1999. – 635 с.
12. Огнев А. С. Субъектогенетический подход к психологической саморегуляции личности: Монография / А. С. Огнев. – М. : Изд-во МГГУ им. М. А. Шолохова, 2009. – 188 с.
13. Петровский В. А. Индивидуальность и саморегуляция: опыт мультисубъектной теории / В. А. Петровский // Мир психологии – 2007. – № 1. – С. 13-30.
14. Сериков В. В. Личностно ориентированное образование: поиск новой парадигмы: Монография. / В. В. Сериков. – М.: 1998. – 289 с.
15. Шадриков В. Д. Духовные способности / В. Д. Шадриков. – М. : Магистр, 1996. – 104 с.
16. Якиманская И. С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения / И. С. Якиманская // Вопросы психологии. – 1995.- № 2 – С. 31-41.

Облова Людмила Анатольевна, канд. филос. наук, доцент
Национальный педагогический факультет им. М. Драгоманова, г. Киев, Украина

О ДЕЙСТВИИ КОНТРОЛЯ В ПЕРСПЕКТИВЕ «ПОСТЧЕЛОВЕЧНОСТИ»

Цивилизованный мир отличается борьбой с методом насилия. Поэтому неустанно предлагает пути укрепления свободного человека. Но реалии таковы, что в успешном мире возможности удержания привилегий мощнее возможностей укрепления разумного отношения. Поэтому эпоха «пост», помимо развитости, представляет всеобщую подавленность человеческого. Для современника разумным условием практического действия остается контроль. Несмотря на то, что контроль – вмешивающаяся «операция» и является ведущей в методе насилия, это то, что сегодня, при верном изменении направления, способно утвердить свободного человека.

Когда Дж.Милль, пытаясь спасти цивилизацию от подавления и падения, сделал акцент на «разности» (силе индивидуальности) человеческого мира, ему пришлось признать, что свобода – это преимущество. Так его спасение сразу одержало поражение. Ведь индивидуальность, приглянувшаяся философу, обладая неоспоримой привилегией, чтобы не пропасть, получила исключительное право на подавление собственного. Вышло так, что, будучи неконтролируемой, личность имела право проверки вмешивающегося. Но когда «исключительный» может быть исключенным из исключительных,

как ему «выбраться»? Оказалось, что устоять в утекающем мире в опоре на преимущество – фикция.

Контроль, просачивающийся, сквозь принцип полезности Дж.Милля формировал «поддающееся» существо. То есть, укреплял несвободного (уступчивого) человека. А вот прагматики уловили, что до привилегии надо «дотянуться», а не сохранить ее как полученную раз и навсегда. Контроль не должен «просачиваться», он должен быть назначен законным методом. И направляться не достойным на «ошибающегося» (принуждающего), а формирующим в себе достоинство на обретенную привилегию.

Привилегия не существует в готовом виде. Будучи суть изменяющейся, она заслуга. Или трата время на достойное. Или расход энергии на реально действующее. Поэтому сила свободного человека в том, что он не удерживается в преимущественном положении, а усматривает его «впереди себя» и стремится достичь. То есть организовать своим интеллектом, а не добиться снисхождением. Прагматики не используют преимущество, не организованы устоявшейся системой. Они трудятся над «первенством». Расходуют энергию на организацию действующего – бытие управляющегося. Лица, ведущего дело свободного человека. И так, ограничиваясь от лишнего (сверх), удерживают себя (сохраняются) от доминант.

Прагматики замечают, что достойно быть первенствующим с помощью организованного (интеллектуального) усилия. Того, что коммуницирует (вверяет) одну организацию другой – более организованной. Ведь тогда человек сообщает истощенное с лучшим, не подчиняясь ни тому, ни другому, но различая ненужное – испытанное и ценное – подверженное проверке. При этом, сам ограничиваясь изменением к лучшему. И так, чтобы быть свободным человеком, мало оставаться лучшим, надо еще изменяться к лучшему, но тщетно оставаться лучшим без испытания лучшего.

Человеку эпохи «пост» стоит поддаться проверке, чтобы не остаться испытанным, но поменять самому. То есть, не исключать контроль из метода насилия, но изменить его «путешествие». В процессе подавления проверочный механизм направлен от одного к другому (на человека), а лучше пусть двигается от другого (принужденного собой) к приобретению, обозначающему преобладание над другим (на излишество). И вместо самоутверждения проявится самообладание человека. Так, возможно, проясниться, что искусственные образования, вредны не тем, что в своем избытке отнимают жизнь, а тем, что отвлекают от интеллектуальной рефлексии и экспериментальной проверки случившейся привилегии. То есть, превосходят время.

Орешета Юлія Василівна, аспірантка факультету соціології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ МОЛОДІ НА ЕТАПІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Міжнародне та вітчизняне законодавство створює засади для реалізації людьми власного трудового потенціалу. В економічній, політичній та соціальній ситуації, в якій опинилася Україна на сьогодні, слід відзначити, що українське суспільство зацікавлене в тому, щоб кожен громадянин якнайповніше реалізував свій професійний потенціал та самоутвердився на ринку праці. Це сприятиме задоволеності індивідом самим собою, з одного боку, та - стабільності розвитку держави з іншого. Для цього державі слід проводити виважену політику та створювати не тільки правові, але й реальні економічні та організаційні засади для розвитку особистості у професійній діяльності.

Професійна діяльність в наш час виступає однією з визначальних сфер самореалізації особистості, оскільки саме тут людина розкриває свої здібності, особистісні та про-

фесійні якості. Також саме професійна діяльність дозволяє людині відчутти свою значущість для інших людей, та в ідеалі – для суспільства в цілому.

Мета – проаналізувати вплив навчання у ВНЗ на професійну ідентифікацію та професійну діяльність майбутніх фахівців із соціальної роботи та молоді в цілому.

Здійснюючи вторинний аналіз становища молоді України за 2015 рік можемо сказати, що до основних пріоритетів 44% молоді відносять пріоритети, пов'язані з роботою, її пошуком та/або досягненням певних результатів у ній. Також серед провідних – пріоритет отримання освіти – 15% [2, с.5].

Кожна людина реалізовує себе в різних сферах життя, однак провідне місце, як бачимо займає саме професійна діяльність, оскільки саме професія стає тим фактором, що визначає соціальне положення людини в сучасному суспільстві та забезпечує можливість (як матеріальні так і духовні) для її подальшого розвитку та вдосконалення в інших сферах. Дане питання набуває вагомого значення при дослідженні молоді як особливої соціально-демографічної групи, оскільки саме молодь має значний розумовий та фізичний потенціали, здатна до плідної праці за умови пристосування до змінних умов в суспільстві, що трансформується. Успішність цього процесу багато в чому залежить від професійної ідентифікації, яка починається ще в школі у вигляді сформованої радянською системою освіти професійної орієнтації та активно проявляється під час навчання у вищих навчальних закладах.

Професійна ідентифікація в умовах ВНЗ має ознаки керованого процесу, спрямованого на успішну соціалізацію студентів, засвоєння та ефективного виконання ними своїх професійних функцій та ролей. Тобто вона є системним утворенням, що формується у процесі соціалізації, один з етапів якої відбувається у професійному середовищі вищого навчального закладу. Водночас вона є процесом тривалим, тому що студенти поступово співвідносять себе із професійними та соціальними ролями, а також формують систему цінностей для професійної діяльності. В будь-якому випадку критичне мислення, свідоме розуміння та прийняття професійних норм забезпечує людині більш успішну професійну ідентифікацію, яка в процесі трудової діяльності буде сприяти формуванню професійної ідентичності [3, с.42, 44].

Від активності суб'єкта професійної діяльності на шляху його особистісного розвитку залежить успіх у професії. Індивід самостійно обирає професію, проходить етап професійного навчання, самостійно будує професійну кар'єру, реалізуючи при цьому власний особистісний та інтелектуальний потенціали [1, с.128].

Однак сучасні реалії демонструють, що вибір професії дуже часто здійснюється не на підставі об'єктивних наявних чи потенційних здібностей особистості, а на підставі суб'єктивних факторів – престижу, моди на певну професію чи наявності бюджетних місць, наприклад. Це, в свою чергу призводить до дисбалансу, сутність якого зводиться до того, що одна частина студентів навіть не планує працювати за обраною спеціальністю, а інша – навпаки, хоче працювати у «престижній» професійній сфері, однак не має здібностей до неї. Тобто, вже на етапі навчання певній професії, частина студентів переконана, що не буде працювати за обраною професією жодного дня, оскільки вважає, що це не престижно, безперспективно тощо. Це підтверджують дані дослідження становища молоді України за 2015 рік. А саме, обираючи майбутню спеціальність, лише 49% молодих людей орієнтувалися на спеціальності, які відповідають інтересам, захопленням, здібностям (ще 30% орієнтувалися/орієнтуються на спеціальності, які забезпечать гідний заробіток, 16% - на пораду батьків або інших родичів, 15% - на престижну спеціальність, 11% - на те, що освіту за даним фахом можна отримати безкоштовно тощо). Тому не дивно, що з числа працюючої української молоді тільки 51% працює за фахом і лише 35% назвали цікавість роботи та її відповідність здібностям серед трьох найважливіших аспектів роботи [2, с.6].

Ось чому, на нашу думку, вагоме значення для подальшого життя та професійного розвитку має не тільки вибір професії та освіти, а й професійна ідентифікація. Хочемо також відзначити, що професійний успіх залежить від ефективності перших кроків у навчанні та професійній діяльності. Тому, студенти повинні усвідомлювати, що жодні знання не можуть бути зайвими, а тому їх необхідно сприймати, систематизувати, а на старших курсах – здійснювати об'єктивну самооцінку своїх можливостей, помножених на отримані знання та навички.

Система освіти стає одним з найважливіших суб'єктів соціокультурної трансформації суспільства внаслідок того, що характерною ознакою сучасного суспільства є «витіснення непрофесіоналізму» з більшості сфер професійної діяльності. Це є дуже важливим для соціальної роботи, оскільки вона виступає одним із інструментів реалізації соціальної політики держави та забезпечує підтримку найуразливіших верств суспільства.

67% представників української молоді цілком або скоріше задоволені своєю освітою, тоді як незадоволених - 14%. Більше ніж половина опитаних представників молоді (53%) хотіла б мати більш високий рівень освітньої підготовки. Серед основних мотивів прагнення до підвищення освіти: особиста потреба у підвищенні рівня освіти – 53%, можливість влаштуватися на більш престижну роботу – 53%, можливість більш високого заробітку – 50% [2, с.22].

Тобто, в сучасних умовах освіта є могутнім прискорювачем ділової кар'єри. Вибір престижної, високоякісної освіти, підготовка фахівців за пріоритетними для суспільства напрямками та спеціальностями, істотно підвищує шанси індивіда на успіх.

Основні орієнтири при виборі навчального закладу: високий рівень викладання – 25% респондентів, зручне розташування/недалеко їздити від дому – 24%, можливість отримати освіту безкоштовно – 21% [2, с.24].

Крім цього, престижні, традиційно усталені вищі навчальні заклади надають більше шансів для встановлення особистих контактів з людьми, які досягли значних успіхів у цій професійній діяльності, розширюють межі наукового простору, збільшують можливості для отримання практичних навичок за кордоном, мотивують на використання передового досвіду та новітніх технологій тощо. Тобто освіта як соціальний інститут, стає соціальним «ліфтом» для ділової кар'єри та, відповідно, просування людини у соціальні структури суспільства [6, с.43].

Серед основних критеріїв успішності та вдалої кар'єри фахівця із соціальної роботи можна назвати суб'єктивний критерій – це задоволеність життєвою ситуацією та об'єктивний критерій – соціальний успіх фахівця. Якщо говорити про суб'єктивну сторону кар'єри, то тут, насамперед, розуміємо як людина сприймає власну кар'єру та соціальну роль в соціумі. Об'єктивна сторона кар'єри – це послідовність професійних позицій, які займає індивід.

Не дивлячись на те, що професія соціального працівника є новою і досить цікавою, однак в суспільстві до неї ставляться неоднозначно. Це зумовлено низкою об'єктивних та суб'єктивних факторів, що впливають на престижність даного виду професійної діяльності. Складності у формуванні суспільного статусу соціальної роботи обумовлені з одного боку, необізнаністю про установи і заклади соціальної сфери, а з іншого – застарілими радянськими уявленнями про соціальну роботу. Молодь та люди середнього віку не володіють інформацією щодо професійного портрету фахівців із соціальної роботи. Хоча соціальна сфера нині активно потребує залучення молоді до даного виду професійної діяльності.

В рамках ґрунтовного дослідження становища студентів, проведеного під керівництвом Л.Г. Сокурянської, особливої уваги заслуговує той факт, що переважна більшість студентів зорієнтована на власні сили, здібності та самореалізацію, а також прагнуть до

отримання цікавої, творчої роботи [5, с. 270]. Це у свою чергу загострює проблему професійної ідентифікації, оскільки, на нашу думку, хоч її основи і починають закладатися ще з дитинства (у вигляді «примірювання» професій батьків та інших значимих осіб), однак вона набуває цілеспрямованого характеру саме на етапі професійного навчання студентів у навчальних закладах.

Процес навчання, що є природним станом для студентів, забезпечує оволодіння ними інформацією про особливості професійної діяльності, професійні ролі та функції, сприяє засвоєнню професійних норм та цінностей. Тобто відбувається процес поступового, цілеспрямованого ототожнення студентами себе з іншими членами конкретної професійної групи шляхом поступового оволодіння визначеним обсягом знань, вмінь та навичок, а також шляхом усвідомлення та осмислення відповідних професійних цінностей та норм поведінки, тобто засвоєнням професійної культури у визначеній сфері діяльності.

В свою чергу, процес професійної ідентифікації студентів проходитиме більш успішно за умови наявності сформованого у суспільстві позитивного образу професії (зовнішній чинник), та ряду внутрішніх чинників, а саме: за умови задоволеності вибором професії, бажання працювати за обраною спеціальністю, відсутності протиріч між власними цінностями та цінностями майбутньої професійної діяльності.

Як висновок можна сказати, що молодь України має чіткі пріоритети, пов'язані з роботою та професійною діяльністю. Процес здобуття освіти хоча і не задовольняє в повному обсязі потреби у знаннях, однак спрямовує молодь до саморозвитку та самовдосконалення. Професійна ідентифікація в умовах ВНЗ має ознаки керованого процесу, спрямованого на успішну соціалізацію студентів, засвоєння та ефективне виконання ними своїх професійних функцій та ролей. Отже, дослідження феномена професійної ідентифікації потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Андреев В.И. Саморазвитие менеджера / В.И. Андреев. – М.: Нар. образование, 1995. – 158 с.
2. Волосевич І. Молодь України – 2015 / І. Волосевич, С. Герасимчук, Т. Костюченко. – К., 2015. – 88 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.gfk.com/uk-ua/insights/news/doslidzhennja-molod-ukrajini-2015>.
3. Лукашевич М.П. Соціальна робота (теорія і практика): Підручник / М.П. Лукашевич, Т.В. Семигіна. – К.: Каравела, 2009. – 368 с.
4. Рубина Л.Я. Советское студенчество: социологический очерк/ Л.Я Рубина. – М., 1981. – 207 с.
5. Сокурская Л.Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л.Г. Сокурская. – Харьков: Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, 2006. – 576 с.
6. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество.: Пер. с англ. / П. Сорокин. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с.

Павлов Валерий Лукьянович, канд. филос. наук, доцент
Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина

О СПЕЦИФИКЕ КЛАССОВОГО ФАКТОРА

Общество — в высшей степени сложная система, функционирующая на основе взаимодействия различных образований объективного и субъективного характера. Особое место среди них занимают всевозможные объединения людей (семьи, трудовые коллективы, политические партии, конфессии, этносы и др.). К их числу принадлежат и социальные классы. С момента возникновения и до сегодняшнего дня они играют принципиально важную роль жизни индивидов и социума

Основной признак классов — *отношение людей к средствам производства (отношение собственности)*. Существует два проявления такого отношения: люди владеют

этими средствами или не владеют. Одним из наиболее удачных определений классов, является определение, данное В. И. Лениным: «Классами называются большие группы людей, различающиеся по их месту в исторически определенной системе общественного производства, по их отношению (большей частью закрепленному и оформленному в законах) к средствам производства, по их роли в общественной организации труда, а следовательно, по способам получения и размерам той доли общественного богатства, которой они располагают. Классы, это такие группы людей, из которых одна может себе присваивать труд другой, благодаря различию их места в определенном укладе общественного хозяйства» [1, с. 15].

Как именно заявляет о себе классовый фактор? Прежде всего через присутствие в *экономической жизни* социума. Классы, имеющие в своем распоряжении средства производства, определяют стратегию и тактику функционирования экономики, характер производственной занятости населения, порядок распределения прибыли и многое другое. Их представители осуществляют управление не только самим процессом производства, но и контролируют движение произведенной продукции до потребителя, влияют на ценовую политику, определяют приоритеты хозяйственной деятельности. Экономически господствующие классы концентрируют в своих руках огромный материальный и финансовый капитал, посредством которого формируют рычаги экономического и финансового (банки, биржи, инвестиционные фонды, страховые компании и др.) влияния на общественные процессы как внутри конкретных стран, так и на международном уровне. Главное — они обеспечивают (при определенных обстоятельствах не обеспечивают) работой тех, кто не имеет собственности на средства производства. Так формируется довольно жесткая экономическая зависимость вторых от первых. И хотя работодатели тоже зависят от тех, кто своим трудом умножает их богатство, правила игры диктуют именно они.

Классовый фактор мощно представлен в *политике*. Поскольку она является концентрированным выражением экономики, то вполне естественно, что социальные силы, контролируемые экономический базис, не могут не стремиться контролировать и политику. Ее смысловым ядром является устройство государственной власти. Участие (через своих представителей) в органах законодательной и исполнительной власти — стратегически важная классовая цель. Понятно, что реализовать ее имеющим в своем распоряжении средства производства во сто крат легче, чем не владеющим ими. Тем более, что имущие классы всегда так обосновывают законодательные акты, согласно которым формируются властные структуры, что неимущему человеку дорога во власть по сути закрыта. Политическая активность эксплуатируемых классов во все времена последовательно ограничивалась. Нельзя забывать, что государство как орган управления обществом — *результат* существования классов. Иными словами, оно имеет выраженную классовую природу. Одновременно и сама его деятельность — это деятельность во многом по обслуживанию потребностей и интересов тех социальных сил, которые стоят у руля государственного правления.

В политическом отношении конкретные классы всегда заинтересованы в сотрудничестве (внутри страны и за ее пределами) с классами и другими социальными группами, близкими им экономически и идеологически. Оценивая место и роль классов в политической жизни общества, нельзя забывать о такой их характеристике как мера политической зрелости. С наступлением этой зрелости классы способны брать на свои плечи ответственность за содержание и направленность политических процессов в социуме. Однако ни одному классу в истории не удавалось постоянно находиться на вершине политической пирамиды. Класс помещиков с необходимостью уступил свое место у руля политической власти классу буржуазии. Буржуазия не смогла устоять пе-

ред натиском рабочего класса. В современной истории все большую роль в политических процессах играет так называемый средний класс.

Несмотря на то, что все социальные революции имеют экономическую основу, их важнейшими составляющими являются революции политические. Последние — продукт столкновения, в первую очередь, интересов конкретных классов. Основная цель любой политической революции — изменение типа или характера (нередко и одного, и другого) государственной власти. Революция есть высшее проявление классовых стремлений к власти. Правда, одно дело раздавать обещания относительно преобразований действительности после возможной успешной победы в классовом противостоянии, а другое — выполнять их на практике, когда желаемая победа достигнута. Не случайно результаты революционных изменений очень часто разочаровывают тех, кто в них активно участвовал.

Не менее ярко, чем в политике, классовый фактор присутствует в сфере *права* — как на уровне формулировки действующих правовых норм, так и непосредственно в плоскости реальных правовых отношений. Классы, имеющие в своей собственности средства производства, выстраивают такую систему правового регулирования, которая всецело защищает их потребности и интересы. Эта ситуация хорошо фиксируется понятиями «господствующие» и «бесправные». Социальным пространством ее бытия являются прежде всего государства с авторитарной формой правления. Истинно справедливым статус права возможен лишь в рамках правового государства, где закон одинаков для всех, независимо от уровня экономического благосостояния и социального статуса людей. Правовое государство — показатель степени зрелости общества, в котором народ не просто является источником власти, но и реализует ее на основе принципов демократии с активным участием институтов гражданского общества. Если в антагонистических общественно-экономических формациях право — это воля господствующих классов, возведенная в закон, то в цивилизованном социуме оно воплощает в себе волю народа. Но даже в этих условиях классовый фактор из сферы права полностью не исчезает. Он продолжает присутствовать в ней, правда, не так рельефно, как в обществах, раздираемых классовыми противоречиями. Это хорошо видно на примере правовых систем всех социалистических государств, а также многих современных государств, демонстрирующих на практике свою демократическую ориентацию (США, Франция, ФРГ, Италия, Финляндия и др.).

Очень ярко классовый фактор представлен в общественном сознании. Речь идет о *классовой психологии и классовой идеологии*. Означенные сферы сознания имеют свои особенности. *Классовая психология* характеризуется тремя основными параметрами: она является результатом мыслительной активности всех членов класса; содержательно и функционально замкнута преимущественно на текущие (недолговременные) классовые потребности и интересы; окружающая действительность воспроизводится здесь посредством чувственных форм отражения (ощущение, восприятие, представление) и имеет выраженную эмоциональную окраску. *Классовая психология* проявляется в быту людей, их привычках, манере поведения, характера отношений к представителям других классов и социальных групп, жизненных приоритетах, образе жизни и др. *Классовая идеология* — более сложная сфера сознания. Она тоже характеризуется тремя основными параметрами: авторами (созидателями) идеологии являются не все члены класса и не всегда даже представители данного класса, а отдельные личности, имеющие соответствующую подготовку и склонность к продуцированию знаний идеологического характера; содержательно и функционально идеология замкнута на коренные (главные, основные) классовые потребности и интересы и обращена не только в настоящее, но и в будущее; социальная действительность воспроизводится в ней с помощью

рациональных форм отражения (понятие, суждение, умозаключение, идея, лозунг, концепция, теория).

Классовый фактор, оставаясь таковым по своей сути, содержательно и функционально в значительной мере *трансформируется* в процессе восхождения социума от рабовладельческого строя к современности. В одни периоды истории (рабовладельчество, феодализм, классический капитализм) классовая борьба в ее разных формах была одним из главных источников общественного прогресса. При социализме она исчезает, но классовые различия продолжают активно заявлять о себе. При этом за пределами стран социалистического лагеря противоречия между классами резко обостряются. *В современных условиях классовый фактор кардинально меняет свой статус.* По мере того, как технически, технологически, организационно и интеллектуально возрастает и совершенствуется производственная составляющая общества, он по многим позициям теряет свою приоритетность в системе общественных отношений, становится не столь рельефно обозначенным, как бы уходит в тень. Классовая структура никуда не исчезает, но грани классовых отношений специфично «округляются». Классовая принадлежность уже не вызывает столь явной положительной или наоборот отрицательной, а то и пренебрежительной оценки, как это было ранее. И это несмотря на то, что полюса богатства и бедности отдаляются друг от друга все дальше и дальше.

Объяснить сказанное можно, на мой взгляд, рядом причин. *Во-первых*, существенно возросли образовательный и культурный уровни людей. В силу этого многие, не владея средствами производства, в состоянии на условиях наемного труда относительно стабильно материально обеспечивать себя и свои семьи. *Во-вторых*, такая форма владения собственностью (материальной и нематериальной) как акционирование позволила значительной части населения стать ее совладельцами. *В-третьих*, громадное количество людей осуществляют свою практическую деятельность на небольших предприятиях, принадлежащих им на правах частной собственности. *В-четвертых*, активно развиваются всевозможные формы благотворительности, в том числе по инициативе и при участии людей, располагающих большими материальными и финансовыми состояниями. Это позволяет частично сглаживать противоречия имущественного плана. *В-пятых*, существенно изменилась (=усложнилась) социальная структура населения планеты. Современное человечество — многоуровневая синергетическая система, компонентами которой являются разнообразные объединения поселенческого, семейного, этнического, профессионального, конфессионного, гражданского, политического и иного характера. Классы — хоть и важная, но всего лишь одна из составляющих этой структуры. *В-пятых*, в последние десятилетия на первый план все активнее выдвигаются проблемы экологического, медицинского, этнического, конфессионного плана, обеспечения населения продуктами питания.

Панькова Оксана Володимирівна, к.соціол. наук, доцент
Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Уряди більш ніж 80-ти країн, у число яких входять і найбільш розвинені країни світу, визнали і сприяють розвитку у своїх країнах національного волонтерського руху, розглядаючи його як діючий інструмент розвитку глобального суспільства, тому волонтерський рух носить глобальний характер, а Україна вносить в нього гідну інноваційність. У доповіді програми Волонтерів ООН (The United Nations Volunteers (UNV) programme) під назвою «Стан світового волонтерства: трансформуючи управління» во-

лонтерство розглядається як «додатковий ресурс і засіб для залучення навичок, знань та досвіду для того, щоб голос та участь, підзвітність і чутливість (responsiveness) як ключові засади доброго врядування (good governance) доповнювали інші рішення у сфері розвитку і ресурси» [1]. При цьому зазначається, що «покращені механізми для громадянської участі необхідні для можливості появи нових дискусій, обговорень і рішень. Волонтерство забезпечує ключовий канал для цієї взаємодії від локального до національного і глобального контекстів»[2].

На сьогодні Україна не просто вносить свою значну лепту в розвиток глобального волонтерського руху, а й через цей внутрішній соціальний ресурс намагається встояти, зберегти життя багатьом своїм громадянам в ситуації затяжного воєнного конфлікту. Події Революції гідності та період військової агресії на Сході країни показали, що українські державні структури за багатьма напрямками продемонстрували власну неспроможність розв'язати нагальні проблеми, які постали перед країною, регіонами та громадянами. В ситуації, коли країні не вистачає внутрішніх і зовнішніх ресурсів – територіальних, людських, трудових, економічних, фінансових, особистісних для адекватного реагування на глобальні і локальні виклики, надзвичайно актуалізується проблема мобілізації внутрішніх ресурсів країни і її регіонів для забезпечення самозахисту і безпеки. Волонтерський рух стає проявом такої мобілізації, конструктивної самоорганізації активної частини населення, спрямованої на вирішення найгостріших проблем сьогодення. У Аналітичній доповіді до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України у 2015 році було відзначено «потужну самоорганізацію громадян, передусім у волонтерському, благодійницькому, добровольчому рухах, яка демонструє реальні результати в тих питаннях, які органами державної влади розв'язуються лише частково» [3].

Волонтерський рух в Україні має власну історію започаткування і розвитку, проте вписується в загальний контекст глобального масштабу. Як зазначалося вище, спалах волонтерської активності, що охопив усю країну, відбувся наприкінці 2013 р. і з особливою силою розгорнувся у 2014 р. у зв'язку з воєнним конфліктом на Донбасі. Локалізація волонтерської допомоги обумовлювалася гострими потребами врятування життя людей окупованих територій, підтримки бійців української армії, допомоги вимушеним переселенцям з зони конфлікту. Мобілізація ресурсів громадянського суспільства в Україні була реалізована саме через волонтерство у зв'язку з зовнішньою загрозою втрати територіальної цілісності української держави. Такий чинник не є типовим для активізації волонтерського руху в інших країнах світу. Це – наша українська специфіка.

На сьогодні під «волонтерською діяльністю» в Україні розуміють, перш за все, добровільну діяльність громадян чи громадських об'єднань, прямо чи опосередковано пов'язану із допомогою постраждалому від воєнного конфлікту мирному населенню, переселенцям і військовим. При цьому можна виокремити низку характерних рис прояву та реалізації волонтерських ініціатив на протязі 2014-2015 років, зумовлених як поєднанням унікальних подій та умов, які формують потребу у волонтерській діяльності, так і соціокультурними особливостями українського суспільства.

Волонтерський рух, який «спалахнув» з безпрецедентною силою і в новій якості у 2013-2015 рр. в ході революційних подій в країні (Євромайдан), пізніше став одним із механізмів протистояння воєнній агресії Російської Федерації, порятунку і допомоги переселенцям з Криму та Донбасу, бійцям в зоні АТО. Розбалансованість взаємодії органів державної влади, нездатність своєчасно відреагувати на ситуації воєнного конфлікту, невиконання покладених на них зобов'язань щодо забезпечення соціальної, особистісної безпеки призвели до значного дефіциту ефективних управлінських рішень, неефективності системи забезпечення Збройних Сил України. Саме такий стан став причиною розгортання волонтерського руху в країні та її регіонах.

За умов, що склалися в країні, цінною і важливою є діяльність окремих волонтерів і цілих організацій, фондів, які вирішують найгостріші соціальні проблеми, вибудовують фундамент стійкої взаємодії і координації з іншими волонтерськими організаціями, урядовими структурами, міжнародними організаціями тощо. Процеси інституціоналізації волонтерського руху тривають і дозволяють зміцнити цей соціальний ресурс громадянського суспільства на потреби людини і країни в цілому.

Однією з рис волонтерської діяльності в Україні у 2014-2015 рр. є те, що значна кількість ініціатив при їх виникненні (а часто – і в процесі реалізації на протязі тривалого часу) носить неформальний характер. Багато громадських ініціатив, що виникли під час Революції гідності, і були спрямовані на допомогу протестуючим на Майдані, після її завершення переорієнтувались на допомогу Збройним силам України, Національній гвардії України, добровольчим батальйонам, вимушеним переселенцям з Автономної Республіки Крим та Сходу України. Такими є історії появи багатьох відомих нині благодійних фондів та організацій (наприклад, благодійного фонду «Повернись живим»), діяльність із допомоги бійцям АТО та візити до зони АТО відомих в Україні шоуменів (наприклад, С. Притули, О. Мочанова та ін.) тощо. Визначна роль волонтерів у забезпеченні боєздатності силових структур в ході протистояння збройній агресії на Сході України визнається і представниками Збройних сил України.

Багато таких громадських ініціатив, що виникли під час Революції гідності, і були спрямовані на допомогу протестувальникам на Майдані, після її завершення переорієнтувались на допомогу Збройним силам України, Національній гвардії України, добровольчим батальйонам, вимушеним переселенцям з Автономної Республіки Крим та Сходу України. Типовим прикладом є діяльність представників української діаспори Уляни і Марка Супрун, які ще під час Помаранчевої революції докладали зусиль до доставки інформації про події в Україні до політичних еліт та широкого загалу у США, брали активну участь у Революції гідності, а зараз є засновниками волонтерського проекту "Захист патріотів". В той же час ті люди і структури, які намагаються зробити свою діяльність системною, набувають формального статусу, що дозволяє розширити можливості співробітництва з урядовими структурами та міжнародними організаціями, наймати співробітників на платній основі тощо.

Сплеск волонтерства в Україні можна вважати процесом морального одужання суспільства. «Бум на добрі справи свідчить про те, що в країні з'явилося дуже багато свідомих громадян. Люди стали розуміти, що це їхня країна і її доля залежить від них, тому намагаються щось робити, допомагати, незважаючи на очевидну ворожість населення до держави» [4].

Самі учасники волонтерських проектів, що займаються наданням допомоги військовим у зоні АТО, намагаються розвивати і підвищувати ефективність своєї діяльності за рахунок взаємодії і пошуку логістичних рішень. Так, в серпні 2015 р. у м. Маріуполі було відкрито логістичний центр «Волонтерський шлях підтримки», завданням якого є координація надання військовим, включаючи збір заявок, зберігання допомоги, наданої благодійниками (в тому числі представниками української діаспори), облік потреб і наявність ресурсів для необхідної допомоги. Заплановане відкриття ще двох таких центрів – у містах Красноармійську і Северодонецьку. Багато лідерів волонтерського руху прагнуть до зкоординованості, організаційної упорядкованості в своїй діяльності для підвищення ефективності допомоги, що надається. Першими, хто розпочав такий формат взаємодії стали волонтерські організації Донбасс-SOS, Крим-SOS, Восток-SOS (весна 2014 р.). У м. Києві за ініціативою Лесі Літвинової був створений центр допомоги переселенцям «Фролівська 9/11», на базі якого об'єдналися низка структур та осіб, діяльність яких спрямована на задоволення життєво важливих потреб внутрішньо переміщених осіб.

Оже, розвиток волонтерського руху в Україні я соціальний ресурс громадянського суспільства, потребує реалізації наступних **напрямів**:

- створення єдиного інформаційно-комунікативного банку даних волонтерських організацій і об'єднань (регіональні ресурсні центри, спільні проекти з навчання та обміну досвідом із авторитетними закордонними волонтерськими рухами, інформаційно-комунікативні площадки в мережі Інтернет тощо);

- створення асоціацій волонтерських організацій, на вирішення завдань у конкретних сегментах (координація зусиль військових і цивільних психологів та волонтерських організацій із психологічної реабілітації воїнів, які повертаються із зони АТО) як між українськими, так і міжнародними громадськими об'єднаннями;

- налагодження міжрегіональної координації дій, розвиток співпраці між волонтерськими групами, великим бізнесом, державними структурами стосовно забезпечення української армії, бійців АТО і допомоги вимушеним переселенцям;

- створення регіональних call-центрів для виявлення псевдоволонтерів;

- Міністерству закордонних справ України доцільно було б створити реєстр волонтерських та донорських організацій української діаспори та організувати роботу з їх представниками щодо налагодження доставки в Україну необхідних ресурсів; сприяти розвитку партнерських відносин з міжнародними волонтерськими асоціаціями.

- забезпечення соціалізації, соціально-економічної адаптації внутрішньо переміщених осіб та соціальної реабілітації військовослужбовців, що повернулися із зони АТО через залучення відповідних ресурсів громадянського суспільства як в Україні і її регіонах, так і міжнародних волонтерських об'єднань, благодійних організацій, приватних донорів;

- створення інформаційно-комунікативної інфраструктури розвитку волонтерського руху (регіональні ресурсні центри, спільні проекти з навчання та обміну досвідом із авторитетними закордонними волонтерськими рухами, інформаційно-комунікативні площадки в мережі Інтернет, інформаційно-комунікативні системи зворотного зв'язку у триаді «суспільство-волонтери-влада» у межах глобальної взаємодії.

Список використаних джерел

1. The State of the World's Volunteerism Report (SWVR): Transforming Governance, June 2015 / The United Nations Volunteers (UNV) programme, available at: <http://www.volunteeractioncounts.org/SWVR2015-frame/21337%20-%20SWVR%20report%20-%20ENGLISH%20-%20web%201.pdf>, p. vii.
2. The State of the World's Volunteerism Report (SWVR): Transforming Governance, June 2015 / The United Nations Volunteers (UNV) programme, available at: <http://www.volunteeractioncounts.org/SWVR2015-frame/21337%20-%20SWVR%20report%20-%20ENGLISH%20-%20web%201.pdf>, p. xiv.
3. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – 684 с., с. 183

Ржевська Ніна Федорівна, д-р політ. наук, доцент
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНА-США В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗМІН

Однією з особливостей системи міжнародних відносин є відсутність централізованого управління процесами. Саме тому у ній діє така ж кількість центрів управління, яка дорівнює кількості учасників міжнародних відносин. Тож основними інструментами регулювання міжнародних стосунків мають виступати компроміс, співпраця, переговори тощо.

Кожна держава – учасник міжнародної взаємодії має враховувати ці фактори при прийнятті політичних рішень, що в майбутньому може вплинути на форму протікання

міжнародних відносин. Основними видами взаємодії у міжнародних відносинах виступають: співпраця, суперництво, конфлікт із урахуванням війн.

Співпраця є найбільш перспективною формою взаємодії, яка реалізується через участь у різних міжнародних структурах та різнорівневі договори про дружбу і співробітництво. Співпраця, як вид міжнародної взаємодії використовується в усіх сферах міжнародної діяльності, а саме: економічній, політичній, культурній, освітній тощо.

Синонімом поняття «співпраця» виступає поняття «партнерство». Слід зазначити, що дане поняття остаточно сформувалося після Другої світової війни як результат подолання наслідків тоталітаризму в країнах Західної Європи. Передусім, партнерство трактувалося як політика компромісу та ідеологічна основа економічної політики соціал-демократичних урядів.. «Холодна війна», що почалася, створювала морально-політичне тло, яке змушувало шукати вихід з важкої соціальної конфронтації. І, лише з часом на зміну конфронтації прийшло змагання, а потім і партнерство сторін, що стало необхідним компонентом соціального миру та економічного процвітання [1, с. 13–16; 2].

Одним із різновидів співпраці є стратегічне партнерство. Поняття «стратегічне партнерство» вже давно посіло вагоме місце у практичних процесах міжнародних відносин, будучи комплексним та багатоаспектним поняттям [3]. Стратегічне партнерство відповідає геостратегічним інтересам суб'єктів міжнародних відносин і передбачає найбільш масштабний і вигідний для всіх сторін спосіб взаємодії у різноманітних сферах суспільного життя .

Під стратегічним партнерством розуміється такий рівень співробітництва між державами, який передбачає спільне здійснення ними своїх ключових національних інтересів. Таке партнерство повинне бути довготривалим, максимально ефективним та взаємовигідним. Воно виключає будь-які несправедливі (дискримінаційні) дії однієї держави по відношенню до іншої. Ухвалені спільно рішення підлягають послідовному виконанню незалежно від зміни керівництва країн-партнерів. Якщо сьогоденні інтереси однієї з держав суперечать духу стратегічного співробітництва між ними, то не виключається можливість поступитися такими інтересами на користь партнера (задля досягнення компромісу). У будь-якому випадку подібні дії мусять бути продиктовані умовами, що склалися, та спільним курсом, якого держави дотримуються на міжнародній арені [3, с.164].

Україною були проголошені стратегічні відносини з такими державами, як Азербайджан, Аргентина, Білорусь, Болгарія, Грузія, Ізраїль, Канада, Китай, Молдова, Німеччина, Польща, Росія, Румунія, Словаччина, США, Туреччина, Угорщина, Узбекистан і Фінляндія .

Однак у більшості випадків проголошення таких відносин не покращило двосторонню співпрацю. Є підстави стверджувати, що за показниками співробітництва в ключових для України сферах (економічній, енергетичній, політичній, військовій) двосторонні відносини лише з чотирма державами – Росією, США, Німеччиною і Польщею наближаються до рівня стратегічного партнерства. З рештою перерахованих країн вони не вийшли за межі звичайних партнерських стосунків [4]. На двосторонньому рівні документальне закріплення відносин відбулося з шістьма країнами – Азербайджаном, Болгарією, Росією, Польщею, США та Узбекистаном. Стосовно інших держав були укладені лише наші односторонні декларації, і немає впевненості, що країни, проголошені нашими стратегічними партнерами, вважають себе такими.

- Аналізуючи стратегічне партнерство держав на практиці, можна виділити такі основні його моделі:

- Фактичне стратегічне партнерство, коли держави встановлюють відносини і на протязі певного періоду часу активно розвивають його на усіх рівнях, намагаючись до-

сягнути спільності цілей та інтересів, маючи зобов'язання один перед одним і готовність йти на взаємні поступки.

- Декларативне стратегічне партнерство – коли держави підписують договір про стратегічне партнерство, але цей договір не реалізовується на зазначених в ньому напрямках чи проводяться лише формальні зустрічі, які в подальшому не мають практичного застосування.

- Прагматичне стратегічне партнерство – коли держави встановлюють відносини виключно з метою їх розвитку в конкретній галузі.

- Представницьке стратегічне партнерство – коли держави встановлюють партнерство в конкретних регіонах, чи організаціях, з метою реалізації власних інтересів в цих регіонах та просування своїх інтересів та проектів.

- Асиметричне стратегічне партнерство – коли держави встановлюють партнерство, проте одна з них виступає домінуючою в цих відносинах [16].

Звичайно, що ці моделі є доволі схематичними і можуть використовуватись виключно для цілісного розуміння цього поняття. Зважаючи на них не можна говорити про те, що кожному практичному стратегічному партнерству притаманна та, чи інша модель. Для одного партнерства можуть використовуватись декілька моделей одночасно, або чергуватись, змінюючи одна одну. Справжнє стратегічне партнерство, насамперед, повинно керуватись такими принципами як високий ступінь співробітництва і довіри, прозорістю відносин, що означає широку взаємодію у міжнародних справах та відсутність спрямованості супроти третіх країн, широта партнерства не тільки в економічній сфері, а й у політичній сфері, тісна координація зовнішньополітичних дій на всіх ключових напрямках світової та двосторонньої співпраці, обов'язкова довготривалість відносин, оскільки це є запорукою політичних і військових гарантій. При цьому наявність довгострокової програми стратегічного співробітництва з основних напрямів має стати додатком до базового міждержавного договору. Водночас стратегічні партнери мають враховувати низку обставин, пов'язаних із геополітичними й гео економічними інтересами інших країн-партнерів.

Таким чином, стратегічне партнерство можливе виключно за умов жорсткої реалізації взятих на себе зобов'язань. Отже, в реальності стратегічне партнерство – формат відносин, в рамках якого держави концентрують свої основні ресурси на досягнення спільної мети, а задля її досягнення обов'язковими є компроміси з обох сторін.

19 грудня 2008 року стратегічний формат двосторонніх відносин України та США було закріплено в Хартії про стратегічне партнерство. Саме цей договір доповнив договірно-правову базу відносин Україна – США. Серед пріоритетних для української сторони питань співпраці зі США є мобілізація міжнародної спільноти на захист суверенітету та територіальної цілісності України, зміцнення обороноздатності й енергетичної безпеки України, залучення міжнародної допомоги для реалізації всеосяжних політичних, економічних та соціальних реформ, а також зміцнення верховенства права в Україні.

Ще донедавна Сполучені Штати та Росія цілком були спроможні надати нашій державі надійні гарантії військової безпеки. Політична криза, що вибухнула в Україні в кінці листопада 2013 року, мобілізувала дії Конгресу США, який продемонстрував надзвичайну єдність у підтримці нашої держави. З лютого 2014 р. у Конгресі було представлено кілька десятків проектів законів та резолюцій щодо України, 12 з яких були схвалені.

Для відстеження трансформацій моделі Україна – США за основу було взято експертну модель двостороннього партнерства України та США, побудовану нами на основі результатів експертного опитування, в якому прийняли участь компетентні експерти. Мета опитування полягала у виявленні позицій експертної спільноти з приводу перспектив українсько-американського партнерства. Оцінивши динаміку розвитку відносин

України та США, більшість експертів дотримувалися «оптимістичних» поглядів. Жоден з експертів не оцінив відносини України та США як ті, що швидко та безповоротно погіршуються. (Рис. 1)

Рис. 1. Оцінка динаміки розвитку відносин України та США на 2013 р.

На момент 2013 року модель двостороннього партнерства України та США можна було охарактеризувати як «боротьбу проти спільного ворога».

Внутрішня політика України в рамках побудованої моделі співробітництва визначається:

- забезпеченням легітимної та стабільно діючої владної верхівки України;
- оптимізацією системи управління;
- реалізацією народовладдя;
- створенням механізму для реалізації Конституції;
- ліквідацією сепаратистських угруповань;
- відсутністю корупції;
- активністю малого та середнього бізнесу.

З досягненням найбільш реальної стратегії ситуація в Україні мала змінитися в позитивний бік. За результатами експертного опитування ці зміни повинні були відбутися в декількох сферах (Рис. 2):

Рис. 2. Зміни, які мають відбутися в Україні при реалізації найбільш реальної стратегії

Зовнішня політика України в рамках нової моделі співробітництва характеризувалася:

- повним стратегічним партнерством із США;
- залученням прозахідних інвестицій у стратегічно важливі сфери;
- поглибленням військово-політичного співробітництва;
- стратегічним курсом на інтеграцію в НАТО;
- підписанням нового багатостороннього договору у сфері безпеки.

Було зроблено висновок, що протягом наступних п'яти років політика України матиме прозахідне спрямування і характеризуватиметься значним покращенням економічної, політичної, військової та соціальної сфер.

За останні два роки напрям розвитку моделі двостороннього партнерства залишився майже незмінним. Україна повільно, але цілеспрямовано рухається у прозахідному на-

прямку. Основними завданнями України стосовно внутрішньої політики в рамках нової моделі співробітництва є:

- ліквідація сепаратистських угруповань;
- подолання корупції;
- активізація малого та середнього бізнесу.

Основними завданнями України стосовно зовнішньої політики в рамках нової моделі співробітництва є:

- повноцінне стратегічне партнерство з США;
- залучення більшої кількості прозахідних інвестицій у стратегічно важливі сфери;
- підписання нового багатостороннього договору у сфері безпеки.

Представлені характеристики показують, що модель двостороннього партнерства майже не зазнала змін. Вона й досі спрямована «боротьбу проти спільного ворога». У найближчі декілька років така тенденція збережеться, що дозволить Україні стати повним стратегічним партнером США та бути здатною захистити свої національні інтереси у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Набиулінна М. Н. Формирование и развитие социального партнерства в сфере образования / М. Н. Набиулінна. – М.: РГБ, 2003. – 436 с.
2. Merriam-Webster's Online Dictionary, 10th Edition Definitions, pronunciation, word origins, thesaurus [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.merriam-webster.com/thesaurus/partnership>
3. Шамраєва В. М. Стратегічне партнерство як інструмент зовнішньої політики держави (історіографія проблеми) / В. М. Шамраєва // Державне будівництво. – 2012. – № 1. – С. 154-164.
4. Лисицин Е. Стратегічне партнерство – поняття сучасне / Е. Лисицин // Віче. – 1999. – №2. – с. 29 – 43.
5. Байдак Л. Засади стратегічного партнерства / Л. Байдак // Стенограма Круглого столу УЦЕПД // Центр Разумкова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uceps.org/ukr/article.php?news_id=113

Сенченко Надія Миколаївна, канд. юрид. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ДИСКУРС ПРАВА В ФІЛОСОФСЬКО- ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИХ СТУДІЯХ ХХст.

Осмилення феномену права в цілісності його онтико-антропологічних засад постає важливою умовою концептуального розуміння його сутності, тих його соціокультурних смислів, що відповідають потребам духовного життя й соціальної взаємодії сучасного суспільства. У філософсько-правових студіях ХХ ст. гносеологічні підходи щодо розуміння природи права постійно поглиблювалися й видозмінювалися, відображаючи динаміку соціального буття та світоглядно-філософських парадигм, що були домінуючими у певний період розвитку суспільства. Залежно від того, яка реальність уявляється джерелом правових смислів, розрізняються й способи обґрунтування права [1;327]. Так, зокрема у минулому столітті сформувалася інтерсуб'єктивна парадигма правомислення, в межах якої особливої актуальності набули екзистенціально-феноменологічні концепти права.

Так, у філософському екзистенціалізмі справжнє існування людини (екзистенція), “буття – в – світі”, протиставляється її несправжньому існуванню в світі об'єктиваций, що склалися в сфері культури, суспільства, держави, закону. При цьому екзистенція трактується як вихідне (дорациональне і дорефлексивне) переживання і досягнення людиною свого буття в світі. Людина, згідно з цим вченням, - істота самотня, своєрідна і кінцева (смертна), яка “закинута” долею в дану ситуацію (ситуації) буття, занепокоєна нею, вимушена рахуватися з нею, знаходити в ній своє місце і робити свій вибір.

Екзистенція інтенціональна, тобто спрямована на щось інше, цілеспрямована до чогось (у Хайдеггера й Сартра, вона цілеспрямована до “ніщо”, до “смерті”; у Ясперса трансцендує до Бога). В екзистенції людина виступає як суб’єкт, як справжня автономна особистість. Поза цим екзистенційним станом вона постає “як всі”, як “інші” для себе і для інших, виявляється безособистісним об’єктом в світі об’єктивних цінностей, відносин і форм спілкування. В такому безособистісному світі людина лише в ситуаціях найбільшого потрясіння усвідомлює єство своєї екзистенції, смисл свого буття в світі [2; 28].

З точки зору такої позиції, основне завдання філософії права полягає в розумінні і трактовці права як екзистенціального явища в співвідношенні з офіційним законом (позитивним правом). В цьому контексті, екзистенційне право виступає як справжнє право (як вираз “справжнього існування”, екзистенції), а закон (позитивне право) – як щось несправжнє, відчужене від людини та таке, що протистоїть його екзистенційній суті, як безособистісна об’єктивована форма вираження “несправжнього існування”.

Подана спільна ідея екзистенціального праворозуміння по різному відбивається, реалізується в певних філософсько-правових концепціях екзистенціалізму [3;300].

Антропологічні аспекти екзистенціального підходу до права розроблені в працях відомого німецького юриста В. Майхофера. Буття людини в світі, відповідно його трактовці, включає в себе два моменти: момент одиничності й неповторності існування і момент впливу на людське буття того світу, в якому здійснюється це буття.

Таке розуміння людської екзистенції, в якій індивідуальне пов’язане з соціальним, Майхофер виражає за допомогою поняття “буття – в якості”. В певних конкретних ситуаціях свого існування людина виступає в різних екзистенціально обумовлених соціальних ролях (батька або сина, чоловіка чи дружини, покупця чи продавця, кредитора чи боржника і т.д.). В цих рольових проявах екзистенції – “самобуття” людей.

Відповідно до таких конкретних ситуацій рольових виявів людської екзистенції Майхофер говорить про “конкретне природне право”, під яким по суті мається на увазі екзистенціалістська інтерпретація традиційної припродньоправової категорії “природа речей”. При цьому смисл такого “конкретного природного права” він розкриває як конкретизацію “золотого правила” (“стався до інших так, як би ти хотів би, щоб вони ставились до тебе”) у вигляді максими рольової поведінки людей в екзистенційно обумовлених конкретних ситуаціях їх буття в світі.

Трактування екзистенціального права як “конкретного природного права” співвідносить ідеї екзистенціалізму (“людське “буття – в якості”, тобто у формі типологізованих ролей суб’єктів права) з положеннями кантіанства (виведення раціональних максимум поведінки для типологічних ролей в конкретних ситуаціях із загального природньоправового “золотого правила” за аналогією з максимами категоричного імперативу).

Подана конструкція страждає внутрішнім протиріччями. Хоча вихідне правоутворююче значення в ній визначається за людською екзистенцією в конкретній ситуації, однак всупереч цьому конкретне правове правило (тобто норма справжнього, екзистенціального права) по суті з’являється як дедукція із абстрактно-загального “золотого правила”.

Завдання “природного права як екзистенції”, за Майхофером, полягає в тому, щоб дати відповідній гідності людини і цінностям людського життя зразок існування індивідів та їх взаємовідносин. Традиційне природньоправове положення про людську гідність він трактує як вимогу порядку максимально можливої свободи всіх людей при дотриманні їхньої безпеки, задоволенні їх потреб і розвитку їхніх здібностей.

Такий природноправовий порядок, що відповідає гідності людини, лежить в основі його концепції правової держави.

В філософсько-правовому вченні Майхофера право трактується як конкретно-ситуаційний прояв вимог раціоналістичного природного права. Співвідношення такого

екзистенціального права з законом (позитивним правом) в принципі залишається в межах традиційної моделі співвідношення природного і позитивного права.

У дусі природноправових положень розглядає екзистенціальне право й інший представник німецької екзистенціальної філософії права Е. Фехнер.

Проблема співвідношення права і закону (позитивного права) в трактовці Фехнера виглядає наступним чином. Екзистенціальне право (істинне, живе, природне право зі змістом, що становиться) Фехнер різко протиставляє механічному і мертвому позитивному праву. Для того, щоб закон (позитивне право) і його застосування відповідали вимогам права (тобто природному праву), законодавець і правозастосуванець повинні приймати правильні рішення (тобто творити право і застосовувати його так, як це робить екзистенціально занепокоєний індивід в “граничній ситуації”).

Екзистенціальне праворозуміння, апелюючи до індивідуальної екзистенції і прив’язане до конкретної ситуації, кінцево заперечує ту загальність та загально значущість правових витоків (правового принципу, правової форми, норми і т.д.) без чого взагалі не існує право. Тобто по суті право заміщується праводовільними правилами індивідуально-ситуаційного характеру.

Це чітко виявляється і в екзистенціальному підході швейцарського юриста Г. Кона, який вважає, що сенс права знаходиться в конкретній ситуації. Саме вона надає закону та іншим джерелам права значущості.

Як індивідуальну норму поведінки трактує екзистенційне право (інтуїтивне переживання індивідом свого вільного акту в якості “екзистенціально належного”) аргентинський мислитель К Кассіо.

Антизагальність, антиуніверсальність, конкретно-ситуаційна природа “екзистенціального права” по суті свідчать про його не правовий характер. Тому відповідна екзистенціальна свобода являє собою свавілля. Основні концепції природного права у філософії права в ХХ ст. (а саме, концепції “відродженого” природного права, “природи речей”, неогегельянство, неокантіанство, екзистенціалізму, онтологічної філософії права і т.д.) розроблялись представниками філософсько-юридичної науки.

Ця тенденція посилюється у II половині ХХ ст. Щоправда, представники певних філософсько-правових концепцій значно розходяться між собою в розумінні не тільки предмету, цілей і завдань філософії права, а й методологічними підходами дослідження природи, сутності права.

Так, згідно з підходом австрійського юриста А. Фердросса, задача філософії права як юридичної дисципліни полягає у тому, щоб, не обмежуючись теорією позитивного права, дати морально-духовне обґрунтування обов’язковості позитивного права, що не в змозі зробити юридичний позитивізм, у тому числі і кельзенівський нормативізм за допомогою “основної норми”. При цьому він підкреслює необхідність ув’язки філософсько-правового аналізу з загальною еволюцією філософської думки. В такому загально філософському контексті він виділяє і висвітлює чотири основних етапи в розвитку філософії права - філософія права античності, християнства, нового часу і сучасності.

Філософське осмислення права знаходиться в площині “онтологічно-телеологічного вчення про природне право”. З даних позицій Фердросс критикує традиційну юриспруденцію за ізоляцію права від інших соціально-культурних феноменів соціального буття (моралі, релігії, культури).

В. Кубеш трактує філософію права як фундаментальну юридичну науку, предмет якої визначається ним як нормативна ідея права, що імплікує в собі діалектичний синтез ідей справедливості, свободи людини, її безпеки і доцільності. Тому основне завдання філософії права полягає в дослідженні світу права, специфіці правобуття, розкриття його сутності, внутрішніх закономірностей.

Аксіологчний аспект правової реальності постає вихідним в обґрунтуванні К. Бринкманом права, правових норм. У якості найвищої цінності у нього виступає справедливість, лише у співвідношенні з якою можна виявити аксіологічний аспект правової реальності – правовий і не правовий порядки. При цьому він розрізняє норми справедливості метафізичного типу (що підіймається до Бога як до абсолютного начала) та норми справедливості раціонального типу. В цілому предметна сфера філософії права в концепції Бринкмана, включає в себе такі необхідні моменти, як справедливість, загальний порядок (з його складовими частинами у вигляді правового порядку і не правового порядку) та абсолютний початок.

Отже, екзистенціальний підхід характеризується тим, що соціальна природа і функції права розглядаються з позицій індивідуальної сутності людини, як вираження специфічних умов її конкретного буття. Існування ж елементів саморегуляції у структурі поведінки особи екзистенціалізм пояснює існуванням у кожному індивіді особливого духовного світу, що визначає його мотиваційну структуру і лінію поведінки в кожній зі сфер правовідносин.

Екзистенціалізм робить акцент на вивченні онтологічної структури права, абсолютизуючи при цьому значення зворотних зв'язків буття до праворозуміння і процесу творення нових норм. З погляду екзистенціалістів, онтологічне буття права не стільки детермінує людську поведінку як фактор зовнішнього впливу, скільки являє собою форму самовираження особистостей, рис людського характеру. Отже, світ людського існування є суб'єктивним, він протистоїть зовнішньому світові з його соціальними проблемами.

Список використаних джерел

1. Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления: Монография. – Харьков: Право, 2002. – 327 с.
2. Ситніченко Л. Дискурсивна концепція справедливості Ю. Габермаса // Філософська думка, 2007, №3. С. 24 – 37.
3. Циппеліус Р. Філософія права: Підручник; пер. з нім. – К.: Тандем, 2000. – 300 с.

Скок Алла Георгиевна, канд. психол. наук, доцент

Черниговский национальный педагогический университет имени Т.Г. Шевченко, г. Чернигов, Украина

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ЛЮДЕЙ ПОЖИЛОГО ВОЗРАСТА

Демографические и социальные изменения, происходящие в большинстве стран современного мира, явились предпосылками стремительного развития геронтологии и геронтопсихологии.

Предметом геронтопсихологии является психическое развитие в период старения и старости. Факторами, обуславливающими развитие геронтопсихологии стали, во-первых, демографические изменения, значительное возрастание числа пожилых и очень старых людей, во-вторых, возрастная психология трансформировалась в психологию развития, охватывающую весь жизненный цикл человека. Старение – сложный, противоречивый, фазный процесс геронтогенеза, включающий наряду с угасанием, разрушением, важные адаптационные механизмы, направленные на стабилизацию живых систем, снижение темпов старения. Данное понимание сущности старения возможно только на основе изучения целостного жизненного цикла.

Проблема ускоренного старения охватила практически все страны мира. Если в 1950 году количество пожилых людей во всём мире составляло 214 млн. человек, то по перспективным расчётам ООН, к 2015 году их количество увеличится в пять раз и превысит 1 млрд. человек. Ещё более быстрыми темпами увеличивается количество людей, преодолевших 80-летний барьер, и к 2025 году их количество увеличится в 10 раз, с 13 до 135 млн. человек.

Украина относится к наиболее демографически проблемным странам мира. Каждый четвертый житель – пенсионер по возрасту, а каждый пятый перешагнул 50-летний рубеж. По доле людей в возрасте от 65 лет и старше в структуре населения Украина занимает 11 место среди стран мира. С 1950 года количество людей от 60 лет и старше в Украине увеличилось вдвое, а к 2050 году их количество возрастёт в три раза.

Понятие «человек пожилого возраста» в Украине стабильно ассоциируется с наступлением пенсионного возраста (60 лет для мужчин и женщин). Демографическая ситуация, сложившаяся в мире, в частности в Украине, обусловила следующие социальные задачи. Во-первых, создание условий обучения людей пожилого возраста, целью которого является внедрение и практическая реализация принципа обучения в течение всей жизни. Во-вторых, создание условий и содействие всестороннему развитию людей пожилого возраста; реинтеграция людей пожилого возраста в активную общественную жизнь, помощь в адаптации к современным условиям жизни путём овладения новыми знаниями относительно процесса старения, его особенностей, современных методов сохранения психического здоровья, формирование навыков самопомощи, повышение качества жизни благодаря формированию доступа к современным технологиям, формирование практических умений и навыков пользования современными техническими устройствами, а также возможность расширения круга общения и обмена опытом через Интернет. В-третьих, способствовать самоопределению, поиску смысла в деятельности и даже во всей жизнедеятельности пожилых и старых людей.

Анализ особенностей самоопределения пожилых и старых людей позволил вскрыть следующие проблемы: – у всех ли пожилых людей есть проблема поиска смысла жизни; – как самоопределение связано с особенностями возраста; – какова типология возможных смыслов для самоопределяющихся пожилых людей, т.е. каковы границы их самоопределения; – каким образом осуществить психологическую поддержку самоопределяющимся пожилым людям. Как итог – возникновение проблемы соотношения периода старости с другими возрастными периодами жизни человека, включая детство, с которым у старых людей есть много общего. Таким общим является беспомощность (потребность в дополнительном внимании и уходе), неведение относительно своего будущего и неумение самостоятельно организовать своё настоящее. Поэтому предоставить им право самим разбираться со своим самоопределением или вообще не замечать эту проблему – это всё равно, что не помогать в самоопределении детям. Необходимы моральная, психологическая и организационная поддержка пожилым людям для того, чтобы они направили оставшуюся энергию и жизненный опыт в конструктивное русло. Главное отличие пожилых людей от детей в том, что они имеют богатый жизненный опыт и страдают от невостребованности этого опыта. Именно проблема ненужности, невостребованности, её переживание, возможные варианты преодоления позволяют выделить основные возрастно-психологические характеристики пожилого и старческого возрастов.

Ещё одним важным чувством обладают пожилые и старые люди – это чувство собственного достоинства, которое является стержнем личности и поэтому смысл самоопределения – это, прежде всего, поиск возможности утвердить себя в качестве ценного члена общества, конкретной социальной группы и семьи. Пожилые люди хотят, чтобы их уважали и относились к ним как к личностям.

Возможны следующие варианты самоопределения: требовать уважения за то, что было раньше, постоянно подтверждать свою полезность обществу, семье и т.д. конкретными делами, просто смириться с существующим положением дел.

Анализ периодизации старости позволяет сформулировать возможные типы самоопределения и ту помощь, которую могут оказать себе сами пожилые люди и их окружение. Периодизация старости хронологически может выглядеть так. Пожилой, предпенсионный возраст (примерно с 55 и до выхода на пенсию) – подготовка к пенсии.

Характеристика периода: 1) социальная ситуация развития: основные контакты носят производственный характер; отношения с родственниками; стремление подготовить себе замену на работе; 2) ведущая деятельность: стремление сделать то, что ещё не успел в профессиональном плане, передать свой опыт ученикам и последователям, стремление выбрать себе занятие на пенсии, спланировать свою дальнейшую жизнь, освоить новое, наверстать упущенное в личностно-интимном плане; 3) личностные новообразования: смена ценностных ориентаций – на первый план выходят экзистенциальные ценности, поиск смыслов в новой жизнедеятельности, двойственность восприятия времени: помыслы о ближайшем будущем, как о неизведанном, в то же время не теряют времени в настоящем, пытаюсь максимально себя реализовать.

Период выхода на пенсию – первые годы на пенсии – освоение нового статуса. Характеристика периода: 1) социальная ситуация развития: сохраняются старые контакты с коллегами по работе, но с каждым годом они становятся всё менее выражены; в основном контакты с близкими людьми и родственниками; постепенно появляются друзья-пенсионеры или другие люди (пенсионеры-общественники, пенсионеры-садоводы), более интенсивным становится общение с детьми и внуками; 2) ведущая деятельность: для части пенсионеров – продолжение работы по своей основной профессии, поиск себя в новом качестве и проба своих сил в разных видах деятельности, увеличивающееся стремление поучать, воспитывать людей более молодого возраста; 3) личностные новообразования: осознание себя в новом качестве, появление чувства целостности своей жизни либо чувства незавершённости, негармоничности жизни, появление чувства нереализованности и забытости со стороны недавних коллег, знакомых.

Период собственно старости (прошли годы после выхода на пенсию и до момента серьёзного ухудшения здоровья) – человек освоил социальный статус. Характеристика периода: 1) социальная ситуация: общение с членами своей семьи, общение с такими же, пожилыми и старыми людьми, лишь некоторые продолжают профессиональную или общественную деятельность, у некоторых утрачивается потребность в интимном общении; 2) ведущая деятельность: досуг, общая деятельность с другими пенсионерами, стремление разными способами подтвердить своё чувство собственного достоинства, подготовка к завершению жизни, что выражается в приобщении к религии; 3) личностные новообразования: укрепление чувства собственного достоинства, чувство отчаяния, вновь появившийся интерес к жизни (сравнения своего времени и нового времени).

Долгожительство (после 80 лет и старше) – открытие ограниченности своей жизни, для многих – сопричастность к Богу, понимание бренности жизни и конечности своего существования. Характеристика периода: 1) социальная ситуация: общение с родными и близкими, врачами, соседями по палате в домах престарелых, у здоровых долгожителей могут появляться новые друзья, знакомые. Поскольку долгожительство явление редкое, то общаться с ними стремятся представители СМИ, за счёт чего также расширяется круг знакомых; 2) ведущая деятельность – стремление осмыслить свою жизнь, для долгожителей с плохим состоянием здоровья – стремление бороться с болезнью, для части – общение с внуками и правнуками, их воспитание; 3) личностные новообразования: понимание ограниченности жизни и сопричастность к культуре, природе, обществу, человечеству; для людей, сумевших победить старость, – внутренняя гармоничность, мудрость.

В обществе пожилые и старые люди воспринимаются сквозь призму позитивных и негативных стереотипов, что затрудняет воспринимать эту категорию людей как личности, индивидуальности, что приводит к социальным установкам и поведению, которые не способствуют активному участию пожилых людей в разных видах деятельности и проведению досуга. К заблуждениям, основанным на позитивных стереотипах, можно отнести: старые люди добрые, приветливые и общительные; большинство старых

людей умеют слушать, особенно терпеливы по отношению к детям; большинство старых людей отличаются зрелостью, жизненным опытом, мудростью, они интересные люди. Пожилые и старые люди являются политической силой, принимают участие в политической жизни общества. К заблуждениям, в основе которых лежат негативные стереотипы можно отнести: старые люди в большинстве слабые и больные; плохо справляются с работой; у них низкая работоспособность, мотивация, способность воспринимать новшества и творческая активность; медленно соображают, хуже память, низкая способность к обучению; интеллектуально ригидны и догматичны; большинство живут в социальной изоляции и страдают от одиночества.

На самом деле доказано, что с возрастом целый ряд важнейших для современного человека функций не только не утрачиваются, а развиваются: чем старше человек, тем легче он обучается, т.к. с возрастом нейронные клетки мозга взаимодействуют друг с другом всё лучше, процесс концентрации внимания на изучаемом предмете улучшается и опыт помогает понять какой метод обучения лучше использовать. Исследователи университета Техаса выяснили, что в процессе принятия решений люди старшего возраста в большей степени, чем молодые учитывают долгосрочные последствия своего выбора. Чем старше человек, тем более взвешенные решения он принимает. Чем старше человек, тем менее болезненно он воспринимает и реагирует на критические высказывания в свой адрес и лучше справляется с плохим настроением. Мозг зрелого человека лучше справляется с работой, требующего нестандартного подхода, с решениями, требующими инновационного подхода, меньше фокусируется на собственных интересах, а больше и чаще задумывается о потребностях окружающих. По многочисленным опросам уровень счастья начинает расти после 55 лет и с годами процент людей, считающих себя счастливыми, увеличивается.

Пожилому и старому человеку необходимо самоопределиться, а это зависит от него самого, а также от организации помощи этому человеку со стороны других. По данным опроса в Украине около 80% пожилых людей хотят путешествовать, 15% – с удовольствием изучали бы иностранные языки, 60% – посещали бы интересные клубы, школы разного профиля. Необходимо внимание к пожилым людям законодательной власти, СМИ и общественных организаций.

Список использованных источников

1. Геронтопсихология: Учебн. пособие / Под ред. Г.С. Никифорова. – Спб., Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2007. – 391 с.
2. Ильин Е.П. Психология взрослости / Е.П. Ильин. – Спб.: Питер, 2012. – 542 с.
3. Стюарт-Гамильтон Я. Психология старения / Я. Стюарт-Гамильтон. – СПб.: Питер, 2010. – 320 с.

Стех Євгенія Олександрівна, канд. пед. наук, викладач
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА ФОРМИ ПАТРІОТИЧНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДІЮ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Не зважаючи на здобутки вітчизняних учених у вивченні низки питань патріотичного виховання в теоретичному плані, недостатньо розроблено практичний аспект, технології і методи вирішення завдань із патріотичного виховання. Це, передусім, стимулювало науковців до подальших досліджень актуалізованої проблеми та виявлення дієвих механізмів, які сприятимуть оптимізації процесу патріотичного виховання студентської молоді вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ).

Організація процесу патріотичного виховання молоді ВНЗ вимагає сучасних, ефективних, удосконалених методів виховання. Під методами виховання ми розуміємо су-

купність способів впливу на свідомість, волю, почуття, поведінку вихованців з метою вироблення патріотичних якостей. При виборі методів у процесі патріотичного виховання ми враховували: вік вихованців; мету і завдання процесу патріотичного виховання; індивідуальні особливості розвитку студентської молоді; умови ВНЗ як середовища становлення особистості. Методами роботи нами обрано демонстраційні, дискусійні, ігрові, інтерактивні, інформаційні, проектування, проблемних ситуацій, що взаємоповнюють один одного й забезпечують цілісність процесу патріотичного виховання. Процес виховання молоді ВНЗ покликаний сформувати духовно зрілу, соціально активну, відповідальну особистість. Різноманітні ж методи позааудиторної роботи спрямовані на мотивацію та активізацію студентської молоді, виховання свідомих громадян, вдячних нащадків української історії, культури.

З метою показу сили українського духу, безсмертності української нації нами було використано метод демонстрації у спосіб перегляду кінофільмів для студентської молоді на патріотичну тематику, серед яких такі: «Україна в огні» (реж. Олександра Довженка); «Тарас Бульба» (реж. Володимира Бортко); «Галичина» (реж. Тараса Химича); «Нескорений» (реж. Олеся Янчука); «Уроки патріотизму» (реж. Олександра Муратова); «Атентат. Осіннє вбивство у Мюнхені» (реж. Олеся Янчука); «Йшов трамвай дев'ятий номер» (реж. Сергія Ковалія); «Мамай» (реж. Олеся Саніна); «Перехрестя долі» (реж. Андрія Соколовського); «Тіні незабутих предків» (реж. Любомира Левицького) тощо. Застосування методу демонстрації фільмів на патріотичну тематику зумовлено досить високим ефектом їх впливу на молодь ВНЗ, адже він сприяє розвитку патріотичних почуттів, а також надає можливість отримувати знання про українську історію, культуру, мистецтво.

Застосовування інтерактивних методів у роботі зі студентською молоддю ВНЗ у процесі патріотичного виховання дозволило їм висловлювати власне бачення, аналізувати, давати певну оцінку, вислуховувати інші думки, змінювати свої погляди тощо. При цьому було використано такі форми роботи: флеш-моби, групові заняття з елементами тренінгу, вебінари, соціальні акції, пошуково-краєзнавча робота.

Нами використано таку форму роботи, як групові заняття з елементами тренінгу «Мій шлях до успіху в Україні», де студентська молодь мала змогу підготувати презентації про відомих та успішних українців, їх шлях до успіху. Така форма роботи надала можливість визначитися зі своїми прагненнями, цілями, продемонструвати та презентувати власне бачення реалізації на Батьківщині, становлення себе у колективі, навчальній, професійній діяльності, способи досягати поставлених цілей.

Для формування якостей свідомого патріота, стимулювання громадянської соціальної активності, привернення уваги до соціальних проблем українського суспільства та шляхів їх розв'язання серед молоді проведено таку форму роботи, як конкурс соціальної реклами «Про патріотизм». Через соціальну рекламу, зокрема плакати, малюнки, відео, буклети, листівки, студентська молодь мала змогу виявити ставлення до Батьківщини, свою громадянську обізнаність та позицію. У роботах студентів було відображено кращі зразки українських патріотів – науковців, спортсменів, акторів, письменників, культурних діячів. Після презентації власної соціальної реклами студенти мали нагоду обговорити спірні питання, обмінятися думками, виявити своє ставлення до порушеної проблеми.

З метою формування патріотичних якостей, громадянської активності відбувається залучення молоді до роботи музеїв при ВНЗ, що реалізувалося у процесі збирання, вивчення, оброблення, оформлення культурно-історичних матеріалів, доповнення музейних експозицій, проведення тематичних виставок, екскурсій.

Сучасною інформаційно-телекомунікаційною формою, яка здатна забезпечити інтерактивну взаємодію між студентською молоддю, є вебінар (від англ. «web-based seminar») – онлайн-семінар, лекція, презентація тощо, організована за допомогою веб-технологій у ре-

жимі прямої трансляції [1]. Використання вебінарів як сучасної, доступної, зручної форми забезпечить інтерактивну взаємодію учасників у процесі патріотичного виховання.

Особливий інтерес у молоді ВНЗ викликали патріотичні флеш-моби. Мовиться про масові акції, під час яких учасники в зазначений час починають оперативно збиратися у громадському місці та впродовж кількох хвилин виконувати заздалегідь спланований сценарій. Зокрема, студенти з блакитно-жовтими прапорами вибудувалися в літери, які склали вислів «Україна – єдина»; ще одним варіантом стало зібрання студентів і вишикування їх у формі українського тризуба з вигукуванням патріотичних закликів. Організацію флеш-мобів може бути здійснено через інтернет (групи у соціальних мережах), інші засоби масової інформації.

Також використано рольові методи у процесі патріотичного виховання: «Інформаційний пошук», «Я – мер міста», «Я – Президент України», «Я – народний депутат». Сутність рольової гри «Інформаційний пошук» полягає у тому, що студентська молодь підбирає літературу на патріотичну тематику, переглядає та обмінюється думками з приводу зазначеної книги або статті. Проведення рольової гри сприяло створенню емоційно-піднесеної атмосфери серед молоді ВНЗ, надало можливість активізувати її діяльність, формувати інші моделі поведінки та проявляти гнучкість поведінки у процесі міжособистісної взаємодії.

Для з'ясування поглядів на сучасне поняття «патріотизм» нами було використано дискусійні методи у процесі патріотичного виховання. Запропоновано такі теми для дискусійного обговорення «Чи можна виховати патріота?», «Патріотом народжуються або стають?», «Політика і патріотизм», «Патріотизм є націоналізм?» тощо. Дискусійні методи впливу формували в молоді ВНЗ здатність до прийняття самостійних рішень, власний погляд, поступово виробляючи громадянську позицію, розвивали навички комунікації, відповідальне ставлення у прийнятті рішень щодо власних дій. У ході дискусії спостерігалася конструктивна атмосфера серед молоді, проявлявся зворотний зв'язок.

Використання методу проблемних ситуацій застосовувався з метою розвитку уміння критично та самостійно мислити, зокрема формулювати власні судження та думки, для активізації аудиторії студентської молоді. Для самостійного розв'язання студентам пропонувалися сформульовані проблемні ситуації. Під час розв'язання проблемних ситуацій студенти мали змогу критично мислити, відстоювати власну позицію, розширювати світогляд, аргументувати свої відповіді, вчитися знаходити самостійні рішення.

Застосовано також ігрові методи у процесі патріотичного виховання студентської молоді, серед яких такі: військово-спортивна патріотична гра «Сокіл» («Джура»), військово-патріотичні фестивалі, лицарські турніри, історичні ігри-мандрівки, «Козацькі забави». Організація спортивно-патріотичних ігор сприяла формуванню у студентської молоді моральних якостей, які відіграватимуть важливу роль у становленні патріотичної особистості.

Окрім того, процес патріотичного виховання передбачав використання проєктивних методів, зокрема проведення, розроблення та представлення учнівською молоддю проєктів «Мій родовід», «Самореалізація в Україні», «Я – патріот України», «Мій життєвий саморозвиток». Проєктивні методи дозволили стимулювати, розкрити творчий потенціал молоді ВНЗ, залучати до самостійної пошуково-етнографічної роботи, спрямовували до самоствердження, саморефлексії, самоідентифікації.

Така форма роботи, як «Мій родовід», а саме схематичне відображення родинних зв'язків у вигляді символічного «дерева», зосередила увагу молоді ВНЗ на необхідності вшанування предків у спосіб пізнання свого коріння нащадками та наступними поколіннями. Самостійні дослідження викликали неабиякий інтерес в аудиторії і водночас чимало запитань, тому студентам було надано конкретні практичні рекомендації для пошукової роботи під час побудови генеалогічного дерева. Створення спільними зу-

силлями з членами родини генеалогічного дерева сприяло не лише розкриттю своїх історичних коренів, ушануванню пращурів, але й налагодженню емоційної спорідненості, відчуттю сімейної єдності. Піднесення культу родини в українському суспільстві – необхідна умова для його розвитку та процвітання.

Широко застосовувалися інформаційні методи в процесі патріотичного виховання, зокрема молоді ВНЗ запропоновано таку форму роботи, як літературні читання. Тобто, заздалегідь було рекомендовано книги на патріотичну, патріотично-виховну тематику, зокрема: Д. Корчинський «Революція Від Кутюр», «Війна у натовпі»; О. Косуха «Вільний спосіб життя», «Історія Русів»; Д. Яворницький «Історія Запорізьких козаків»; В. Сухомлинський «Азбука моральних заповідей»; Г. Ващенко «Виховний ідеал»; О. Забужко «Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період», Л. Костенко «Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала», «Записки українського самашедшого»; М. Матіос «Нація» тощо. Під час обговорення рекомендованих літературних творів студенти мали змогу поділитися власними враженнями, оцінити дії та вчинки головних персонажів твору, висловити свою позицію.

Отже, реалізовані методи та форми патріотично-виховної роботи спрямовували громадянсько-патріотичне усвідомлення студентської молоді на вивчення історії України, її культури, традицій, сприяли ознайомленню молоді з видатними постатями, відомими українськими культурними та політичними діячами. Розроблення та впровадження у виховний процес ВНЗ інноваційних форм разом із творчим підходом, а також за допомогою сучасних засобів інформаційно-телекомунікаційних технологій надали змогу стимулювати критичне мислення, розвивати творчі здібності молоді ВНЗ, пробуджували інтерес і мотивацію, сприяли формуванню патріотичних почуттів, духовного фундаменту, збагаченню знань з української історії, культури, створювали атмосферу співробітництва та взаємодії.

Список використаних джерел

1. Талапов Т. Вебінар – сучасний елемент дистанційної освіти / Т. Талапов // Відкритий урок. – 2013. – № 3. – С. 15–17.

Страшко І.В., ст. викладач

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна

ПОДКАСТИНГ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ У СФЕРІ МОВНОЇ ОСВІТИ

Своєрідність сучасного підходу до організації освітньої діяльності, форми взаємодії її суб'єктів зумовлена особливостями розвитку інформаційного суспільства, в якому людське спілкування та діяльність все більше технологізуються, а технології Веб 2.0. поступово стають фундаментом освітнього процесу в світі. Сьогодні особлива роль в організації мовної освіти належить подкастингу.

Подкастинг (від англ. podcasting) – спосіб публікації звукових потоків, який дозволяє відтворювати подкасти (від англ. podcast – аудіо файл як правило, в форматі mp3) на веб-сайті, переносити їх на власні пристрої і зберігати для подальшого використання [2; 4]. Наявність єдиної форми подання файлів є тим ключовим фактором, який визначає його успіх і постійно збільшує кількість слухачів і творців подкастів. Він є таким феноменом буття людини, осмислення якого в сучасному гуманітарному знанні набуває актуальності. Іншим важливим фактором, що актуалізує питання вивчення подкастингу, є необхідність розуміння освітніх наслідків його використання у вітчизняних реаліях, особливо в умовах пошуку ефективної освітньої стратегії, здатної забезпечити якісне опанування іноземною мовою.

Подкастинг – це синонім мобільності і свободи [1], це технологія, спрямована на саму людину, яка потребує постійної підтримки, стимулювання та розвитку своїх інте-

лектуальних здібностей. Завдяки йому формується принципово нове людиновимірне навчальне середовище, яке багато в чому визначає зміну освітнього простору. Зміни стосуються як його складових, так і форми, характеру взаємодії з соціумом, способу функціонування в суспільстві, нової ролі, яку мовна освіта починає грати у процесі становлення, формування та навчання особистості.

Видається можливим розглядати подкастинг як спосіб буття людини, де подкаст – це свого роду «голос», який несе в собі інформацію (досить часто іншомовну). При сприйнятті подкасту учень/студент є реципієнтом, а при створенні – автором, подкастером (від англ. *podcaster*). Подкастер як особистість знаходиться в постійному пошуку себе у відкритому інформаційному просторі, а як автор виступає лише одним з неавтономних смислів авторського Я, оскільки за допомогою виразів мови «кодує» деякий зміст своєї свідомості; пізнає себе, *Іншого*, «входить» у світ, привласнюючи його або дистанціюючись. Відтак, контекст завжди носить особистісно-індивідуальний характер. Тому, на наш погляд, подкастинг – буттєвий контекст самовизначення особистості, що спрямовує процес особистісного становлення в простір проблемної сполученості соціокультурних смислів та людської суб'єктивності. У своїй антропологічній визначеності – це і діяльність, і освітній процес, і елемент мережевої взаємодії. Отже, його освоєння здійснюється через розвиток ментальної, морально-етичної, світоглядної, естетичної та інших найважливіших характеристик особистості.

Експоненціальне зростання застосування даної технології в освіті можна пояснити наступним. По-перше, учень/студент має можливість самостійно формувати контент (освітній, інформаційний тощо), тобто отримати саме те, що його цікавить. По-друге, створення подкастів сприяє реалізації творчого потенціалу особистості. По-третє, подкастинг дає можливість учням/студентам управляти своїм часом, дозволяє їм самостійно вибудувати власну траєкторію навчання, працюючи з навчальним матеріалом в індивідуальному темпі, в зручний для них час, оскільки завантаження, прослуховування та перегляд подкастів можливе будь-коли і будь-де [2]. Крім того, гіпертекстові зв'язки між подкастами, а також розміщення архівів на веб-сайтах дають змогу долати обмеження особистісного спілкування, розширити можливості отримання необхідної інформації, з урахуванням індивідуальних вподобань та стилів навчання [4; 5].

У сфері мовної освіти подкастинг – додатковий комунікаційний канал для надходження іншомовної (в тому числі освітньої) інформації, що може забезпечити суб'єктів освітнього процесу комунікативною практикою, не обмеженою просторово-часовими рамками, стимулюючи віртуальне пролонговане занурення в мову [3], виконуючи тим самим компенсаторну функцію. Він сприяє свободі самоідентифікації, створює умови для самовираження і саморозвитку учасників навчального процесу, оскільки у них з'являється можливість не тільки користуватися наявними подкаст-ресурсами, але й стати творцями власного контенту, що, в свою чергу, допомагає подолати бар'єри при спілкуванні на іноземній мові. Крім того, поширення та обмін подкастами в мережі, як форма взаємодії представників різних культур, сприяє організації міжкультурної комунікації.

Отже, поліфункціональність, комунікативність, автентичність, необмеженість аудиторії, можливість самостійного вибору аудіо-візуального контенту, реалізація антропоцентризму в освіті – свідчення того, що подкастинг має значний потенціал у контексті сучасного філософсько-освітнього пошуку.

Список використаних джерел

1. Caron A. H., Caronia L., Weiss-Lambrou R. La baladodiffusion en éducation: mythes et réalités des usages dans une culture mobile [Ressource électronique] / André H. Caron, Letizia Caronia, Rhoda Weiss-Lambrou // Revue internationale des technologies en pédagogie universitaire. – 2007. – Vol. 4. – №. 3. – P. 42-57. – Mode d'accès: http://ritpu.org/IMG/pdf/ritpu0403_caron.pdf (récupéré le 12 février 2016)

2. Donnelly K. M. Podcasting: Co-opting MP3 players for education and training purposes [Electronic resource] / K. M. Donnelly, Z. L. Berge // Online Journal of Distance Learning Administration. – 2006. – Vol. 9. – № 3. – Access mode: <http://www.westga.edu/~distance/ojdla/fall93/donnelly93.htm> (viewed on February 18, 2016)

3. Facer B. R., Abdous M., Camarena M. M. The Impact of Podcasting on Students' Learning Outcomes [Electronic resource] / Betty Rose Facer, M'hammed Abdous, Margaret M. Camarena // E-Learning Methodologies For Language Acquisition. – 2009. – P. 339-352. – Access mode: <http://biblio.uabcs.mx/html/libros/pdf/12/21.pdf> (viewed on February 7, 2016)

4. Hasan M. M., Hoon T. B. Podcast applications in language learning: A review of recent studies [Electronic resource] / Md. Masudul Hasan, Tan Bee Hoon // English Language Teaching. – 2013. – Vol. 6. – №. 2. – P. 128-135. – Access mode: <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/elt/article/viewFile/23820/15118> (viewed on February 11, 2016)

5. Roland N. Intégrer le podcasting à l'université: pourquoi? Comment? Pour quels résultats? [Ressource électronique] / Nicolas Roland // Actes du 27e Congrès de l'Association internationale de pédagogie universitaire (AIPU). – 2012. – P. 301-308. – Mode d'accès: https://dipot.ulb.ac.be/dspace/bitstream/2013/142979/1/Actes-AIPU12_Roland.pdf (récupéré le 2 février 2016)

Толстов Іван Вікторович, канд. філос. наук, доцент

Український державний університет залізничного транспорту, м. Харків, Україна

ГЛОБАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА КРИЗА ТА ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ПРИРОДИ

Останніми десятиліттями екологічна проблематика є дуже важливою для всього людства. Дослідження цієї проблематики має неабияке значення і для України, яка зазнала найбільшого в історії людської цивілізації екологічного лиха – катастрофи на Чорнобильській атомній електростанції. Але, на жаль, в нашій країні цінність природного довкілля, шанування природи ще не стали пріоритетними серед ціннісних уподобань та орієнтацій. Тому актуальним є звернення до представників німецької практичної філософії та екологічної етики. Саме вони першими почали усвідомлювати, що глобальна екологічна криза – це не просто криза довкілля, це свідчення кризи людини і суспільства загалом, їхніх ціннісних орієнтацій і моральних норм. Навіть більше, екологічна криза є універсально-онтологічною кризою, що загрожує буттю як такому. Знищуючи своє довкілля, вона знищує й саму себе.

Основою практичної філософії природи виступає голістська етика відповідальності і за збереження людства, і за збереження природи. Це має бути не тільки відповідальність за інших людей, не тільки відповідальність за тварин і рослин, а й відповідальність за всі речі, створені людиною і не створені нею, оскільки «не людина є мірою всіх речей, а все, що нас оточує, є мірою нашої людяності» [1, с. 96]. Як зауважує німецький філософ Клаус Маєр-Абіх, ключовим поняттям практичної філософії природи є поняття «Mitwelt» - «спільносвіт», яке протиставляється поняттю поняттю «довкілля». На противагу довкіллю природний спільносвіт людини – це не функціональний, прагматичний (підручний) світ, що його використовують як ресурс, або засіб. Це світ, в якому людина живе разом з іншими Божими творіннями, які разом з нею належать до цілості природи, а тому мають свою власну цінність і власну гідність. Саме з належності природного спільносвіту до цілості природи, а не з його функціональної значущості для людини, випливає необхідність його збереження та покращення культури. Тому загроза довкіллю, що виникає внаслідок індустріального господарства, не тільки екзистенційна і не тільки екологічна, це передусім універсально-онтологічна загроза, загроза спільному існуванню природи й людини, отже, цілості природи.

Використовуючи універсальну ідею І. Канта про те, що природа як цілісність і автономний практичний розум збігаються, Маєр-Абіх вважає, що природа як така, це вся

природа, чи єдина природа, якій і має відповідати універсальний моральний закон. А тому голістська етика Маєр-Абіха, спрямована на подолання екологічної кризи, також не суперечить розумові.

Але люди ще доволі слабо сприймають екологічну загрозу. Тому окрім зміни раціональності Маєр-Абіх пропонує й зміни в наших відчуттях, так би мовити, реабілітацію відчуттів. Адже відповідальність передбачає й відчуття відповідальності. Проте це відчуття дедалі більше деградує, як деградують й інші наші відчуття й почуття, як деградує й наше сприйняття небезпеки. Це сприйняття відстає від нашої діяльності. Задля відродження відповідальності недостатньо запровадити нове мислення і відродити відчуття відповідальності, адже передусім нам треба перейматися відповідальністю за свою діяльність. І ця діяльність має бути спрямована на те, щоб зробити світ з людьми ліпшим, ніж він був без людей. Тому мають відбутися зміни в сферах відчуття, сприйняття, мислення і діяльності.

Маєр-Абіх наполягає на потребі доповнення першого просвітництва, тобто просвітництва щодо природної рівності людей (їхньої рівності від народження), другим просвітництвом – щодо нашої природної спорідненості з усім іншим світом. І подібно до того, як перше просвітництво було спрямовано до витворення соціальних інституцій, покликаних забезпечувати рівність людей, друге просвітництво інституціонально має забезпечити справедливість у відносинах людини, людства загалом з природою.

Метою першого просвітництва був суверенний громадянин, який має мужність керуватись своїм власним розсудом, метою другого просвітництва є суверенний, або незалежний, споживач. Адже за руйнацію спільносвіту відповідальні не лише промисловці, а й споживачі, усі ми, купуючи неекологічні товари, відповідальні за кризу. Саме споживачі, тобто всі ті, хто підтримує це господарство, голосуючи за нього, так би мовити, грошима, уможливають його загрозливу експансію у світі. Такому становищу можна покласти край формуванням незалежного споживача. Незалежний споживач і має чинити опір руйнівній діяльності господарства. Суверенні споживачі всі разом мають чинити опір екологічно шкідливій економіці, це й буде повстанням на захист природи, метою якого є «справедливість у цілому, або мир із природою як злагода частини з цілим у світовому універсумі» [1, с 103].

Для реалізації другого просвітництва треба врятувати розум від нерозумної раціональності, ввівши економічне господарство в культурні рамки: «господарству треба покласти цілі та межі, що не визначаються ним самим, а тими культурними рамками, якими вимірюватиметься, що є економічним успіхом, а що ні» [1, с 133]. Для цього потрібні експерти і щодо економічних проектів, і щодо законодавства, і щодо екологічної політики загалом. Однак питання, що є ліпшим, а що гіршим для спільносвіту, стосується не тільки експертів, а й усього людського загалу. Тому в демократичному суспільстві треба не тільки доводити до громадськості дискурс експертів, а й створювати умови для відкритого публічного обговорення, в якому всі громадяни мали б можливість брати участь. Також має зрости кількість громадських ініціатив, вплив громадськості на вироблення екологічної політики, прийняття екологічно виважених рішень.

Список використаних джерел

1. Маєр-Абіх Клаус Міхаель. Повстання на захист природи. Від доквілля до спільно світу /Клаус Міхаель Маєр-Абіх. [Переклад з нім., післямова, примітки Анатолія Єрмоленка]. – Київ: Лібра, 2004. – 196 с.
2. Єрмоленко А. М. Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи. Монографія / Анатолій Миколайович Єрмоленко. – К.: Лібра, 2010. – 416 с.

Циліорик Ірина Володимирівна, здобувач кафедри ЮНЕСКО "Філософія людського спілкування"

ХНТУСГ ім. П. Василенка, м. Харків, Україна

ТВОРЧО-АНАЛІТИЧНИЙ ХАРАКТЕР ФІЛОСОФІЇ СПІЛКУВАННЯ В ОСМИСЛЕННІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Процес виникнення нових форм філософської рефлексії завжди був пов'язаний з тими змінами, які відбулися в різноманітних сферах суспільного життя. І хоча не підлягає сумніву знамените гегелівське визначення філософії як змісту епохи, схопленої думкою все ж таки треба мати на увазі і ті особливості розвитку самого мислення як відносно самостійної сфери реальності. Маємо на увазі не лише так звану філіацію ідей, але й наявність логіки розвитку самої філософії і виділення в ній різних аспектів, які осмислюють певну інтенцію. Тому формування комунікативної філософії як філософського напрямку, що розглядає фундаментальні проблеми людського буття крізь призму комунікації, інтерсуб'єктивності, можна розглядати як результат розвитку сучасної європейської філософії, а також осмислення нею нових реалій суспільного буття. Справжньої філософської глибини проблема інтерсуб'єктивності набуває у Е. Гуссерля, який намагався дослідити здатність людини виходити за межі інтерсуб'єктивної свідомості й осмислено говорити про інше. Я. Комунікація, на думку таких філософів як К.О. Алесь, Ю. Габермас, є універсальним надбанням людства й універсальною реальністю людського існування. Справжня комунікація існує для всіх без винятку. Інтерсуб'єктивна комунікація не зводиться до мовної передачі інформації, а водночас є процесом досягнення згоди. Мова у цьому контексті є не лише механізмом об'єктивної інформації, а й медіатор розуміння. Щоб бути універсальною і загальнозначущою, комунікація має бути раціонально обґрунтованою. На наш погляд, комунікативна філософія проголосивши дискурс, як спосіб досягнення консенсусу, єдності щодо універсальності знання та етичних норм, обмежила розчинила проблему комунікації у мовній проблемі. Тому актуалізація останнім часом такої дисципліни як філософії спілкування розширює комунікативний контекст. Адже осмислення нових умов існування людини і людства висувають перед нами складні і важкі питання про сутність усього, що відбувається. По-новому сьогодні звучать і вічні питання про сутність і призначення людини, про її місце у світі, про смисл життя і життєвих цінностях. Все це вимагає глибокого і всебічного осмислення діяльності і ведіння людини в усіх сферах суспільного життя. Важливу роль в цьому осмисленні відіграє філософія спілкування. У Харкові на кафедрі ЮНЕСКО, філософія спілкування в останні роки почалася інтенсивна дослідницька діяльність. Зокрема філософський аналіз феномена міжособистісного спілкування, а цей аналіз передбачає системний розгляд сутності самого феномена спілкування. «Значний інтерес, - пишуть автори монографії «Філософія об'єднання» представляють і прикладні питання філософії спілкування, у тому числі в таких специфічних сферах його використання, як освіта і соціальне управління, а також комунікативні аспекти культури» [с.4]. Нові аспекти в цілі і характер спілкування сучасної людини вносять процеси глобалізації практично усіх сфер суспільного життя. Вони в певній мірі нівелюють його національно-культурні і ментальні особливості. З одного боку, глобалізація слугує розширенню комунікації і культурному взаємозбагаченню, а з іншого, призводить до втрати неповторності культури кожного окремого етносу. Не випадково сьогодні Організація Об'єднаних Націй в галузі освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) так гостро ставить питання про екологію культури, про необхідність збереження мовного і культурного різноманіття нашої планети. Вважається, що втрата мови і культури навіть якогось одного невеликого етносу наносить невиправну шкоду цьому різноманіттю. Вищевикладене логічно породжує проблему креативності філософії спілкування. Ця креативність виявляє себе не лише у теоретичному осмисленні процесів спілкування, а і у баченні раціональних підходів до можливого їх вирішення. Од-

ним із важливих проявів креативності філософії спілкування є осмислення такого важливого і складного процесу сучасності як євроінтеграція (про яку написано уже багато представниками різних галузей знання), що охоплює майже усі країни Західної і Центральної Європи. Творчий характер філософії спілкування виявляє себе в цій царині практичних дій і тому, що на основі виявлення позитивних і негативних наслідків, які вже є в наявності, виробляти рекомендації по мінімізації негативу і підвищення ступеня позитиву у цих процесах. Особливо актуально креативність філософії спілкування може виявляти себе в дослідженні процесів євроінтеграції України, її рух до європейської спільноти: що ми можемо втрачати, а що отримуємо, наприклад, у культурному просторі, просторі освіти, які ментальні зрушення несе українському етносу цей наш поступ в Європу. Кафедра ЮНЕСКО. Філософія людського спілкування видає з 2008 року науково-практичний філософський журнал «Філософія спілкування. Філософія, психологія, соціальна комунікація», який має на меті публікувати розробки саме в царині філософського осмислення феномену спілкування у всіх сферах людського життя. Ці публікації збагачують творчий потенціал філософії спілкування.

Список використаних джерел

1. Философия общения. Монография / В.Г. Кремень, Д.И. Мазоренко, С. А. Заветный и др., - Харьков ХНТУСХ им. П. Василенка, 2011. – 440 с.
2. Філософія спілкування: Філософія. Психологія. Соціальна комунікація. Науково-практичний філософський журнал; №1- №8, 2008-2016 р.

Шевченко Ганна Миколаївна, канд. філос. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ САМОВИЗНАЧЕННЯ

Україна переживає складний період свого розвитку, продовжується пошук достойних зразків соціального облаштування для наслідування в процесі інтеграції в європейський простір. Але цей процес виявився не таким простим і легким, як здавалося на перший погляд. Він відбувається під впливом двох важливих чинників: західної демократії, прихильність до якої намагаємось постійно демонструвати та історично сформованими ментальними очікуваннями українського народу. Однією із серйозних перешкод на шляху самовизначення вектору подальшого розвитку для незалежної України, на думку І. Дзюби є те, що все ще не подолані багато аспектів колишньої колоніальної залежності, як економічної так і політичної, а особливо у вимірах самоусвідомлення та ментальності [1].

Аналіз історичного досвіду показує, що сліпе привласнення чужих, навіть достойних зразків, без урахування особливостей національного менталітету та соціальних реалій, може обернутися новими соціальними і особистісними проблемами. Послідовна реалізація власної моделі суспільного поступу українського суспільства значно ускладнюється досить своєрідним розташуванням, адже в геополітичному розумінні Україна знаходиться на перехресті західної та східної цивілізації, що породжує проблему засвоєння інкультурного соціального досвіду. Ця своєрідна особливість поєднання протилежних соціокультурних основ та потяг до «несумісних центрів тяжіння», на сьогодні, стають значеною перешкодою щодо визначення Україною магістральних шляхів цивілізаційного розвитку.

Роль етнонаціонального культурного середовища в процесі становлення та самовизначення особистості надзвичайно важлива. В українському етнонаціональному просторі формується нова «багатомірна» людина, перед якою стоять надскладні завдання – це вберегти себе і світ від катастрофи та зберегти свою душу, духовність як найбільшу цінність. Адже людина, що не привласнила досвід та традиції своїх предків, без своїх

коренів, без духовності – руйнує свою цілісність та ідентичність, відчужується від культури свого народу, а згодом і від загальнолюдської культури. Лише засвоївши свої історичні національні здобутки, навчившись любити свою землю, народ, традиції можна сформуванати в собі шанобливе ставлення до інших народів, їх звичаїв, що допоможе налагодити ефективну взаємодію в сучасному полікультурному середовищі.

Для молодого української держави актуальним залишається завдання підготовки національних висококваліфікованих управлінських кадрів, «мудрих мужей», – як зазначав Г. Сковорода. На його думку, «виною сему есть то, что шатаемся по безчисленным и разнородным книг стадам – без меры, без разбору, без гавани» [4, с. 36]. Сьогодні, маючи практично необмежені можливості збагачувати своє національне надбання привласненням чужих знань та досвіду, слід пам'ятати, що така нерозбірливість, сліпе копіювання та застосування чужих «підказок», не адаптованих до наших українських реалій, не принесе нам блага, а може зашкодити, дезорганізувати українське суспільство. Засвоєння знань має бути вибіркоким, тобто, привласнюватися мають ті знання і досвід, що є значимими для життєдіяльності нашого народу, соціальних груп і конкретної особи, що творить особисте і суспільне благо, адже «наше сьогодні свідчить про те, що на основі насмаканих звідусіль знань про економіку, політику, освіту тощо неможлива в Україні життєдіяльність, заснована на власній соціокультурній основі» [6, с. 182].

Складні світоглядні процеси відбувалися на українських землях ще до Київської Русі та відклалися у відповідних пластах її культури. У первинних пластах світоглядних структур сформувалися архетипи світоустрою та життєустрою українського народу. Якщо розглядати Україну як спадкоємицю усієї етнокультурної спадщини, що засвоєна нею в процесі тривалого етногенезу, то критерієм розмежування своє (українське) і чуже (неукраїнське) постає геополітичний чинник, адже виключити з цього процесу неможливо ні слов'яно-руське населення, ні мало вивчені народи, котрі зробили свій внесок у становлення культури сучасної української нації. Якщо говорити про єство української ментальності, то «маємо справу з довіклілетворчими потенціями етносу, з одного боку, і суспільствотворчими можливостями довіклія – з іншого», – зазначає В. Крисаченко [2, с. 16]. Для того щоб краще зрозуміти себе, свої можливості та місце в цивілізаційному процесі, слід мати достатньо чітке уявлення про свої історичні корені, про національний менталітет, що сформувався в процесі історико-культурного розвитку.

Швидкі та не завжди продумані, докорінні зміни, що відбуваються в українському суспільстві викликають у людей стурбованість, почуття незахищеності, невпевненості у завтрашньому дні, страх втратити контроль над своїм життям. Це породжує небезпечне бажання повернутися до старого і звичного способу буття, захистити себе в такий спосіб від виснажливої тривоги за невідоме майбутнє, виправдати себе за не бажання адаптуватися до нового порядку життя. «Люди не можуть жити «вчора» і «завтра», через що вони не можуть відати про те, що в Україні минуло, стало небуттям. Ми можемо знати Україну тільки як сучасність. Вона є співбуття та єдність давнього, що є тепер, новітнього, що є тепер, і прийдешнього, що є тепер» [5, с. 5].

Географічно місцезнаходження України на периферії «європейського культурного кола» ослаблює європейський вплив на межових лініях. Тут утворюються своєрідні захисні смуги, що захищають «власне й рідне» від «чужого» та, відповідно, розмежовують на «своє» та «не своє». А з іншого боку, ця захисна смуга починає виконувати роль перехідного бар'єру, через який відбувається обмін між «своїм» і «чужим». З наближенням до периферії значно знижується інтенсивність впливів західних культурних традицій, що, на думку О. Кульчицького, стало на заваді утвердженню високого почуття свободи, культури науки та персоналізму в свідомості українського народу та формування активної, самоконтролюючої особистості з яскраво вираженою системою цінностей, індивідуальним

ставленням до всього, що оточує людину. На межі страждань, вітальної загрози, тобто перебування людини на межі «можливого існування», людина робить життєвий вибір між нижчою (спрямованою тільки на особисте благо) та вищою екзистенційною формою буття. Він називає його «Vita heroïka», де сенсом життя стає не саме життя, а певна ідея, ідеали свободи, волі, героїзму, що проявляється в силі та творчій активності. Поряд з ним формується інша форма буття – «Vita minima» [3]. Основою її стає позиція невтручання, обмеження зовнішньої життєвої активності. Така індивідуальна зосередженість та само-заглибленість відчужує людину від її оточення, зростає тривожність, а намагання перече-кати негаразди тільки сприяє замкнутості та психічній напруженості.

Сучасна людина, спрямовуючи значні сили для вирішення проблеми економічних пе-ретворень, докладає мінімум зусиль для упорядкування світу повсякденності, не виходячи за межі вирішення приватних ситуацій. Така індивідуальна зосередженість та обмеженість зовнішньої життєвої активності не сприяє реалізації творчого потенціалу особистості. Ни-зький поріг моральних принципів представників української влади деформує життя всього суспільства. Люди, інтереси яких зосередились на споживанні, домінуючою ідеологією яких стала ідеологія споживання «Мати», намагаються створити владу, яка в змозі це спо-живання забезпечити і захистити за будь яку ціну, нехтуючи своєю історичною пам'яттю, інтересами держави та національними інтересами. Ганебні скандали у вищих ешелонах влади, політична ентропія та відмежованість від пріоритетів світової культури не сприяє творенню української гуманітарної аури в очах світового співтовариства. Свобода за раху-нок втечі від свого соціокультурного архетипового фундаменту загрожує соціальною не-стабільністю, ослабленням моралі з її поняттями про добро і зло, соціальним відчуженням. Інтерналізоване у колективній психіці та трансформоване в особистий негативний образ відчуття власної неповноцінності, є значною перешкодою на шляху виховання незалежної людини, здатної до самостійної, творчої діяльності для розбудови суспільства і власного блага. Отже, цінність особистої свободи, свободи слова, ідеї громадянського суспільства мають стати близькими сучасним українцям, основою життєдіяльності українського соці-уму, заснованої на власному соціокультурному підґрунті.

Список використаних джерел

1. Дзюба І. М. Інтернаціоналізм чи русифікація? / І. М. Дзюба. – К. : Видавничий дім «KM Academia», 1998. – 276 с.
2. Крисаченко В. С. Україна у цивілізаційних вимірах : пошуках аналогій та інновацій [В. С. Крисаченко, М. Т. Степико, О. І. Мостяєв та ін.] // Україна: крок у XXI століття (соціально-філософський аналіз). – К. : Інститут філософії НАН України, 2002. – С. 6-41.
3. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук / О. Кульчицький. – Мюнхен-Львів : УВУ, 1995 – 164 с.
4. Сковорода Г. Повн. зіб. тв.: У 2-х т. / Г. Сковорода. – К. : Наукова думка 1973. – Т. 2. – 576 с.
5. Шевченко В. Нариси філософської думки Чернігово-Сіверщини. (XI – початок XVII ст.) / В. Шевченко. – К. : Стилос, 1999. – 93 с.
6. Шевченко В. І. Дружба з мудрістю або ключові проблеми української філософії (Теоре-тико-методологічний коментар до курсу філософії у ВНЗ) / В. І. Шевченко. – К. : Поліграфіч-ний центр «Фоліант», 2007. – 244 с.

ENVIRONMENTAL PROTECTION

Devadze Anzor, Candidate of Economic Sciences, Professor

Nani Gvarishvili, Candidate of Biological Sciences, Associate Professor

Shota Rustaveli State University, Batumi, Georgia

ISSUES FOR THE DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL TOURISM IN GEORGIA

At the end of the twentieth century, two interrelated factors encouraged turning tourism into an international industry: on the one hand, enterprises of the tourism industry regularly expand the geographic area of their activities across the world in order to increase their profit and on the other hand, in order to increase profitability, they constantly invest in tourism sphere at the international level [1, p. 145].

Georgia is one of those interesting countries in the world where nature with different climatic zones can be found in a relatively small area. Within a few hours and quite often within a few minutes tourist can find himself from the desert into the subtropics, or go swimming in the sea and then go skiing. In recent years the government has paid great attention to the development and exploration of ecological tourism. In this regard a significant amount of work should be carried out in order to develop relevant infrastructure.

World Tourism Organization (WTO) published the annual report of UNWTO Tourism Highlights in 2014. According to this report growth for number of foreign tourists to Georgia was determined. According to the last year data, the highest growth rate of tourists to Georgia was recorded among developing regions. Such an assessment led Georgia into the report of the World Tourism Organization for the first time. The aforementioned fact confirms the attraction of the attention from the world community to the tourism development in Georgia, as the given Publishing House enjoys high credibility and influence among source of information.

According to the statistics for 5 months of 2014, 1,299,685 people visited Georgia. According to the data of Interior Ministry of Georgia 2,822,363 people crossed Georgia's border in 2014. According to the indicators of 5 months of 2015, number of visitors almost equals to the half of the last year's visitors [5, p.2].

According to the indicators of 2014 the largest number of tourists came from Iran (+ 109% increase), Turkey (+ 105.2% growth), Russia (+ 99.2% growth), Armenia (+ 38.3% growth), Azerbaijan (26.3: growth) and Ukraine) + 20.5% growth). The number of tourists from Western Europe exceeded the number of tourists from Ukraine and Iran together [4, p. 5].

As for the resorts of the Black Sea coast of Georgia, according to the statement of Ajara Tourism Department, 239,742 visitors visited Ajara in January-May 2015 which is 61.7% more compared to 2014 [3, p.14].

Tourism, along with agriculture is a sector that has the highest potential for the development of our country's economy. The development of tourism will promote socio-economic development of the regions of the country and improve the living standards of local population.

Georgia, as a country with a great tourist destination, has much to offer to tourists: an attractive nature; diverse landscapes; The Caucasian ridge (688 glacial mountains), subtropical zone of the Black Sea (coastal line is 320 km); rivers, lakes and waterfalls (25 000 rivers and 860 lakes); mineral waters (1400 mineral springs, with half of them being hot); cities carved in the cliffs, historical sites, traditional Georgian hospitality and the famous Georgian cuisine - turn Georgia into an attractive tourist country.

It should be noted that domestic tourists are attracted by the Black Sea while foreign tourists prefer mountainous regions of Georgia. Therefore, a lot of works are being carried out in order to develop various sectors of tourism into different direction in Georgia so that the regions of the country could stay attractive for tourists in all seasons.

Currently the total area of protected areas in Georgia makes up 495,892 hectares, i.e. approximately 7% of the country. Approximately 75% of the territory is covered by protected forest cover. In Georgia, there are 16 national reserves, 8 national parks, 14 natural monuments and 2 protected landscapes [6, p.11].

The main motivating factor for the development of ecological tourism is people's inclination to be close to nature while resting, to breathe fresh air, consume eco-friendly products, and receive aesthetic pleasure from picturesque natural landscapes. Along with motives determining choosing ecological tourism, there are also desires of tourists to get acquainted with flora and fauna of new territory during the journey.

For the world's tourism markets Georgia presents a new, green direction. According to current trends, tourists choose to explore green country due to existing wildlife and eco-friendly environment. Development of ecological tourism in Georgia could bring several potential benefits:

- It may be a significant source of employment for local population, especially in economically less developed regions. Local people as personnel may engage in the hospitality system;
- It will provide local communities with an opportunity to do an independent business;
- It will increase the income of local budgets;
- It will keep local culture, traditions and customs; will contribute to the preservation and restoration of local historical sites;
- it will have a positive impact on carried out events, it will promote environmental protection, as the tourism industry is relatively clean from an environmental point of view than other activities.

However, eco-tourism also has negative sides. In particular, some tourists can damage the environment, violate traditions of local settlement. It is particularly strong in developing countries, where tourists from industrialized developed countries impose on the local population their distinctive way of life and level of service.

It should be noted that the population of Georgia is so much accustomed to the beauty of their native land that they already take it for granted and they are skeptical to spend holidays near their own home and are increasingly looking forward to resting for one or two weeks in Turkey, Egypt or elsewhere. At the same time it is necessary to underline that in large scale today we have only ecotourism resources, but we do not have any real practical tourism products as the basic product of its characteristic properties. At the same time, the development of eco-tourism in Georgia is hindered by certain factors: incomplete legislation; unresolved legal status of eco-tourism (imperfect relevant laws and regulations); It is necessary to determine the concept for developing eco-tourism; There has not been enough interest to introduce mechanisms for the implementation of economic cooperation and management; municipal authorities don't exploit their administrative functions sufficiently, which determine the policy of the municipal education in the field of tourism, their role in the organization and regulation of tourism development.

Despite the fact that Georgia is actually taking the first steps in the development of eco-tourism, tourism businesses still encounter a lot of problems. The Government is not paying enough attention to the development of eco-tourism as it considers eco-tourism as less promising sector for development in the tourism industry of Georgia. As for foreign investments it should be noted that foreigners do not express much interest. In terms of income of the Georgian population, they do not see Georgians as big customers. Considering attracting foreign tourists, it is necessary to note that they are interested not only in comfortable conditions, but also in authenticity (living conditions, fresh bio products, local traditions and customs, folklore, etc.). Consequently development in the regions is marked by a new direction in tourism, it should be considered appropriate to unify the efforts of all participants of the project (pro-

ject organizers, owners of accommodation facilities, financial institutions and the tourist complex of the enterprise). Only in case of close cooperation among mentioned structures, effective, integrated and progressive development of ecological tourism could be achieved.

Currently, tourism in Georgia is at a new, so to speak at the initial stage of its development and at the background of the ongoing reforms, this process is quite slow and difficult. The fact that Georgia has great tourism potential is not a secret; however this ancient country still remains for tourists new and undiscovered. After all, tourism is just such a field where success depends precisely on whether the country can meet the needs of tourists and ensure their safety.

After arrival to Georgia Tourist encounters many challenges for instance, visitors who arrive in Racha and Svaneti have problems finding a room in a hotel or a restaurant due to few numbers of such facilities. Borjomi-Haragauli National Park was given the status PAN confirms its importance as a sightseeing site to the European scale, however, even at such locations there are no such necessary facilities as information boards, road signs and directions of paths, toilets, emergency facilities, etc.

Analysis of internal and external factors hindering the development of ecotourism have revealed that works on its development should be directed on the one hand to the elimination of threats and to strengthen weak sides, and on the other hand on the maximum use of the strong sides and preferable opportunities.

Based on the above, we believe that the main strategic directions for the development of ecological tourism in Georgia are:

- to work out national strategy for the development of ecotourism based on a comprehensive study and systematic analysis and taking into consideration the experience of the leading tourist countries in the world;

- National Tourism Agency should ensure the creation of data base for tourist infrastructure of Georgia and creation of electronic cards;

- It is necessary to diversify tourism industry. The special focus should be put on those types of tourism, which have the most favorable conditions for development, and will be attractive for both foreign as well as local tourists. It is necessary to carry out an active advertising campaign about Georgia's tourism potential by means of different tools and opportunities;

- to increase investment and recreational attractiveness of protected areas;

- to increase business initiatives in the tourism sector;

- In order to improve the social and economic situation of local population, along with the system of protected areas, it is desirable to prepare projects for the supporting areas that will help to create alternative sources of income (e.g., development of ecotourism, the creation of family-run hotels and catering facilities, hire guides, and so on.);

- Governmental and legislative support to tourism. We consider it appropriate to legally regulate and specify the issues regarding rentals in protected areas;

- Development of standards (e.g. the development of maximum allowable norms of human intervention, the system of payment for services and so on.), which will simplify the organization of regulated tourism and recreation.

- Development of system for training and retraining of the staff of protected areas, who are responsible for the organization of regulated tourism and recreation.

References

1. A.H. Devadze. Tourism (theory and practice). TB. 2009.
2. V.V. Hrabovchenko. Ecological tourism. - M.: Finance and Statistics, 2004.
3. http://georgiantourizm.blogspot.com/2014/06/blog-post_04.html
4. <http://24saati.ge/index.php/category/business/2014-06-05/29426>
5. <http://www.for.ge/view>
6. http://moe.gov.ge/files/licenzia/bsap_ge.pdf

Megrelishvili Zurab, Doctor of Technical Science, Professor

Megrelishvili Konstantin, Academy Doctor, Lecturer

Shota Rustaveli State University, Batumi, Georgia

PECULIARITIES OF ECONOMIC ASSESSMENT OF DAMAGE INFLICTED TO THE ENVIRONMENT

1. Introduction. The determination of the strategy for sustainable development on the whole depends on the comprehension of the interdependency of economic and socio-economic development of the country. The approval of any project and its ecological examination should be conducted only on the base of engineering-economic comparison of variants which will expose not only capital and operating costs but also the damage which appears from thrown waste into the environment in the form of emission and sewage.

2. Consideration of the compared options. The choice of that or any method of regeneration of Na –cation exchangers or the method of highly mineralized waste water treatment is possible only after technical and economic comparison of the variants. The comparison must consider not only the capital and the operating costs but also the damage to water reservoir caused by mineralized water discharge.

The following variants should be considered [1]:

1 - basic, - regeneration of Na –cation exchanger by sodium salt solution and the discharge of chloride waste water into water reservoirs.(fig. 1 a);

2 – regeneration of Na-cation exchangers by natrium sulphate solution and the discharge of sulphate waste water into water reservoirs (fig. 1b);

3 – regeneration of Na-cation exchangers by sodium salt solution with the following reuse after lime-sodium method of softening. (fig. 1c);

4 - regeneration of Na-cation exchangers by natrium sulphate solution with the following reuse after lime-sodium method of softening (fig. 1c).

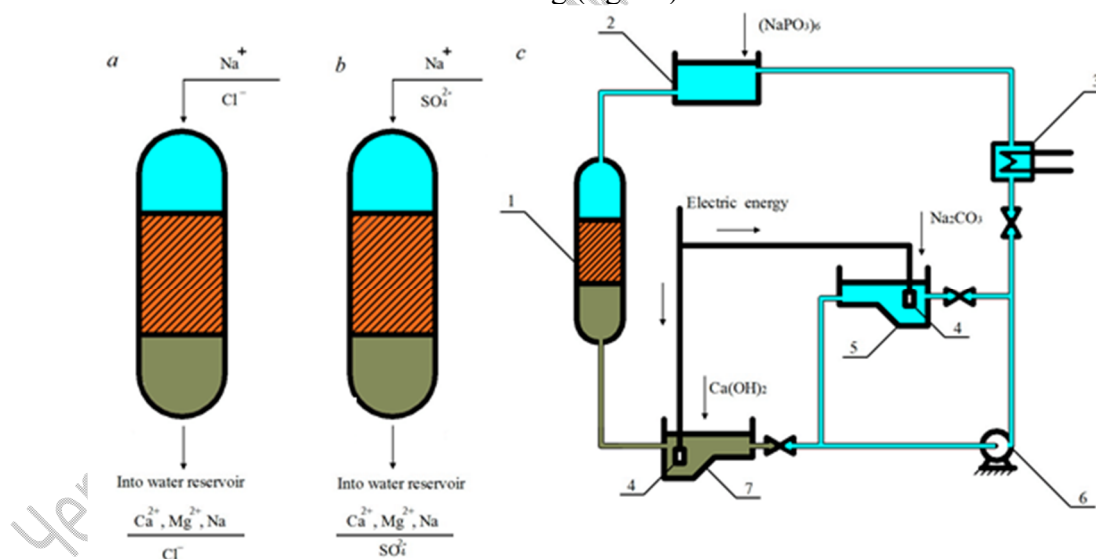

Fig. Variants of Na-cation exchangers regeneration: a. regeneration by sodium salt solution; b. regeneration by natrium sulphate solution; c. reuse of regenerant solution.

According to the third and the fourth variants (fig. 1c) spent regenerant solutions after cation exchanger 1 are collected into the settling basin 7, where the lime is added for the disposal of magnesium ions. After magnesium hydroxide precipitation, the solution is fed into the settling basin 5, where the sodium is added for the disposal of calcium ions. After that the regenerant solution is fed into the service tank 2. For reducing the discharge of the reagent, the lime – sodium softening is carried out at 100 °C. For this purpose an electric heating or live steam

can be used. The wastage of heat is carried out by a heat exchanger 3. The heat exchanger is cooled by softened water which then flows into the tank. In the service tank the losses on natrium sulphate are compensated and natrium hexsometaphosphate is added.

3. Calculation of the damage inflicted to the environment. Economic design according to the variants is given in the appendix 7 (scientific-technical report on the ISTC project G-725). In capital costs considered was the value of standard equipment necessary for supplying the technology of above listed variants. In operating costs considered was the value of the reagent, electric power and amortization charges.

The amount of the economic damage during the dumping of mineralized sewage into water reservoirs can be determined according to the dependence.

$$U_i = W_i \cdot n_i \cdot P \quad (1)$$

where, W_i - waste water volume with i concentration of contaminant thrown into the water reservoir, m^3 ;

n_i - necessary dilution ratio of waste water with i -concentration in the water reservoir for the achieving MPC (maximum permissible concentration);

P - economic assessment of water resources, in the US dollars.

Dilution of sewage according to i substance up to maximum permissible concentration is caused by self-cleaning properties of the environment.

Taking into consideration that water in water reservoirs can contain i substance, necessary dilution ratio is defined according to the formula:

$$n_i = \frac{C_i}{C_{i,MPC} - C_{i,w}} \quad (2)$$

where, C_i - concentration of i -substance in the water which is thrown into the water reservoir g/m^3 ;

$C_{i,MPC}$ - maximum permissible concentration i -substance in the water reservoir, g/m^3 ;

$C_{i,w}$ - concentration of i -substance in the water reservoir, g/m^3 .

4. Reasoning. As an example considered were Na-cation installations with the discharge of 5224 m^3/day , trapped hardness 1,5 $g\text{-equi}/m^3$, at specific discharge of sodium salt 180 $g/g\text{-equi}$ and natrium sulphate 200 $g/g\text{-equi}$ of trapped hardness. Regenerant solution volume of sodium salt with the concentration of 50000 g/m^3 will make up 28,2 m^3/day . Regenerant solution volume of natrium sulphate with the concentration of 20000 g/m^3 will make up 78,4 m^3/day . According to the data of Batumi water supply the concentration of chloride and sulphate in local water basin (Chakvis tskali river) makes up correspondingly 14,0 mg/l и 40,1 mg/l . Economic damage from the surface water pollution is equal to:

chloride waste water $U_1 = 28,2 \cdot 176 \cdot 365 \cdot P = 1812142 \cdot P$, the US dollars;

sulphate waste water $U_1 = 78,4 \cdot 43,5 \cdot 365 \cdot P = 1244796 \cdot P$, the US dollars.

At value of natural water $P = 0.01$ US dollar [2] the damage done from the discharge chloride waste water will be equal to 18121.48 US dollars/a year, and from the discharge of sulphate waste water will be equal to 12447,96 US dollars/a year. Economic calculations for given conditions are given in table 1.

Table

Economic indices, calculated according to literature data

Indices according to variants	Variants			
	1-basic	2	3	4
Capital investment, US dollars.	24628,4	26117,44	50459,04	50459,04
Exploitation expenses, US dollars/a year	19917,32	439738,10	113093,59	203733,06
Economic damage from the pollution of surface water, US dollars /a year.	18121,48 (90870,40)	12447,96 (94662,75)	-	-
Adjust expenditure, US dollars/ a year.	41733,06 (114481,98)	456103,68 (194458,47)	120662,45	211301,92

For analogous conditions but at trapped hardness $3,4 \text{ g-equiv/m}^3$ the volume of regenerant solution of sodium salt with the concentration of 50000 g/m^3 will make up $64,00 \text{ m}^3/\text{day}$, and the volume of the regenerant solution of sodium sulphate with the concentration of 20000 g/m^3 will make up $195,00 \text{ m}^3/\text{day}$. During the discharge of waste water into the river Don ((Russia), in which the content of chloride and sulphate make up correspondingly 120 и 150 mg/l, the economic damage caused by the pollution of surface water will be equal to:

chloride waste water $U_1 = 64,0 \cdot 389 \cdot 365 \cdot U = 9087040,0 \cdot U$, the US dollars;

sulphate waste water $U_1 = 195,0 \cdot 133 \cdot 365 \cdot U = 9466275,0 \cdot U$, the US dollars.

At the same cost of natural water, the damage done from the discharge of chloride and sulphate waste water will be correspondingly equal to 90870,40 and 94662,75 the US dollars/a year.

The analysis of given data show that without considering the quantity of economic damage the basic variant is economically effective. The consideration of the damage to water reservoirs caused by the discharge of mineralized waste water allows to give objective economic assessment for examined technologies and to prevent taking wrong decisions. Besides, when the content of chloride and sulphate in the water reservoir is close to maximum permissibility the use of basic or the second variant becomes impossible or limited because of the necessity of large quantity of water for dilution.

The proposed procedure for the assessment of the damage inflicted to the environment will promote a reuse of sewage and environmental protection.

Acknowledgements. The paper is based on the research conducted in the framework of the ISTC project G-725 - "Regeneration of Na- Cation exchangers by Sulfate – Sodium Solution and recycling of spent regenerating solution."

References

1. Megrelishvili, Z, and Turmanidze L. 2012. "Regeneration Research of Cation Exchangers by Sodium Sulphate Solution for the Creation of Wasteless Systems". Georgian International Journal of Science and Technology, volume 4, number ½, New York, USA., p. 95-108.
2. Georgian Law #946-RS About the payment for using natural resources. "Matsne" # 41, 30.12.2004. (Georgian)

Бабакова Валентина Миколаївна, ст. викладач

Чернігівський національний технологічний університет. м. Чернігів, Україна

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗАБРУДНЕННЯ ПІСНОВОДНИХ ВОДОЙМ З МЕТОЮ ПОЛПШЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЖИТТЄВОГО РІВНЯ НАСЕЛЕННЯ

Взаємовідносини суспільства і природи полягають у тому, що фактори економічного зростання – трудові ресурси, засоби виробництва і природні ресурси – у комплексі використовуються суспільством для розвитку життєвого рівня населення. Питання взаємовідносин суспільства і природи, та використання природних ресурсів стають дедалі актуальнішими, адже з розвитком суспільства, вилучаються все нові і нові багатства природи, збільшується кількість відходів, що викидаються у навколишнє середовище.

XXI ст. століття характеризується інтенсивним розвитком промисловості, транспорту, енергетики, індустріалізацією сільського господарства і все це призвело до того, що антропогенний вплив на навколишнє середовище набув глобального характеру. Зараз в нашій країні спостерігаються значні труднощі з забезпеченням природними ресурсами, зокрема прісною водою, внаслідок якісного та кількісного виснаження природних водоймищ, що пов'язано з забрудненням та нераціональним використанням води [1]. Забруднення води здебільшого відбувається внаслідок скиду до неї промислових, побуто-

вих та сільськогосподарських відходів. В деяких водоймищах забруднення настільки велике, що відбулася повна їх деградація як джерел водопостачання. Тому актуальним є проведення аналізу причин забруднення прісноводних водойм та обґрунтування необхідності удосконалення методів очистки та профілактики забруднення води [2,3].

Антропогенне евтрофування та забруднення води - це основні процеси, що викликають деградацію річок, водосховищ, озерних систем і погіршення якості води і головною причиною цих процесів є відходи господарської діяльності, що надходять у водойми з водозбору, кожний з процесів має свою специфіку. За словником-довідником з екології поняття «евтрофування»- це підвищення рівня первинної продукції водойм внаслідок збільшення в них концентрації біогенних елементів, насамперед азоту і фосфору. Розрізняють природне та антропогенне евтрофування. Перше триває тисячоліття, друге настає значно швидше, особливо у водоймах з уповільненим стоком – озерах, водосховищах, ставках і внутрішніх морях (звичайно у прибережній зоні) [4].

Забруднення водойм токсичними речовинами техногенного походження часто ускладнює або робить неможливим використання води для питних цілей. Забруднюючі речовини накопичуються в донних відкладеннях, а також у фіто- і зоопланктоні, вищій водній рослинності і рибах. При цьому нерідко утворюються нові, більш токсичні сполуки і виникають епіцентри вторинного забруднення води.

Для України використання малих річок завжди мало велике значення. В останні десятиліття відзначався інтенсивний ріст водокористування на малих річках, що призвело до погіршення якості води та гідрологічного режиму. Значно збільшилося безповоротне водоспоживання. У деяких регіонах через безконтрольний забір води багато малих річок пересихають, замулюються і взагалі зникають.

Антропогенний вплив на малі річки обумовлений господарською діяльністю, яка здійснюється і в межах водозбірних басейнів, і на самих водотоках. Дренажні води, що скидаються з меліоративних систем, в основному не очищені, викликають "цвітіння" малих річок в літній період і погіршують якість води.

До недавнього часу основним джерелом забруднення малих річок були відпрацьовані промислові та комунальні стічні води. Створення відстійників, очисних споруд знизило ступінь забруднення цієї категорії стічних вод. У той же час зросла частка забруднених вод, які формуються в межах водозбірних басейнів малих річок. Це перш за все поверхневий стік з сільськогосподарських угідь, що містить мінеральні добрива, отрутохімікати та біогенні речовини.

Застосування фізико-хімічних методів очищення від важких металів стає неможливим через великі об'єми оброблюваної води. Використання хлору в якості знезаражуючого засобу призводить до того, що взаємодіючи з водою, насиченою органічними речовинами, він утворює високотоксичні хлорорганічні сполуки.

До організаційно-економічних і концептуальних прорахунків можна віднести збереження централізованого водопостачання міст, неефективність монопольної муніципальної служби водозабезпечення, єдину промислово-комунальну систему водопостачання, необґрунтовано високі питомі норми водоспоживання, низьку плату за воду, яка не відповідає витратам на її підготування до належної якості і подачу споживачам, скидання забруднених стічних вод [5].

На жаль, Україна, перебуваючи у несприятливих умовах щодо водних поновлюваних ресурсів, не реалізує жорстких цільових програм з метою збереження й ощадливого використання запасів питної води. Відомо, що з 50 водних об'єктів нашої держави, на яких проводилися гідробіологічні й хімічні дослідження, не виявлено жодного водотоку або водоймища, яке відповідало б вимогам фоновому стану чи характеризувалося як "чисті води". На 29-ти водних об'єктах зафіксовано стан антропогенної екологічної

напруги, на 17-ти - екологічної напруги з елементами регресу, стан плактоценозу 3-х водотоків перебуває на межі регресу, планктонні угруповання ріки Латориця (що протікає на території України та Чехословаччини) знаходяться у стані регресу [6].

Незважаючи на спад виробництва, що призвів до певного зменшення стічних промислових вод, водні об'єкти України забруднені переважно сполуками азоту, нафтопродуктами, важкими металами (збільшення вмісту цих забруднюючих речовин зафіксовано в басейнах Дунаю, Дністра, Південного Бугу, Сіверського Дінця), а в місцях водозаборів концентрація пріоритетних шкідливих речовин наближається до граничних величин, а в окремих випадках - їх перевищувала. Оскільки нині існуючі водопровідні очисні споруди перебувають у критичному стані і не спроможні забезпечити якісну фільтрацію води від забруднюючих речовин, останні безперешкодно надходять у питну воду [2, с. 264-265].

Внаслідок несприятливої ситуації, що склалася в галузі державного водопостачання та водозбереження, населення України наражається на небезпеку захворюваності, що пов'язана зі споживанням як недоброякісної води, так і продуктів, виготовлених з риби та ракоподібних, промисел яких ведеться у забруднених прісних водоймах, річках, лиманах та морях [5 с. 31].

Масштаби забруднення і виснаження водних ресурсів в даний час прийняли загрозливий характер. Охорона водних ресурсів як складова частина охорони навколишнього природного середовища являє собою комплекс заходів (технологічних, біотехнічних, економічних, адміністративних, правових, міжнародних, просвітніх і т.д.), спрямованих на раціональне використання ресурсів, їх збереження, попередження виснаження, відновлення природних взаємозв'язків, рівноваги між діяльністю людини і середовищем.

Найважливішими технологічними заходами раціонального використання та профілактики забруднення водних ресурсів є вдосконалення технологій виробництва, впровадження безвідходних технологій. В даний час застосовується і вдосконалюється оборотна система водопостачання, або повторне використання води. Оскільки уникнути повністю забруднення води неможливо, застосовуються біотехнічні заходи охорони водних ресурсів - очищення стічних вод від забруднення. Основні методи очищення - механічні, хімічні та біологічні.

Дослідження технічного стану водного господарства України дозволяє стверджувати наступне, що дефіцит фінансових ресурсів для переозброєння та розвитку техніко-технологічної бази водного сектору України призводить до експлуатації обладнання та технічних споруд, які вичерпали свій ресурс, потребують значних витрат на обслуговування та ремонти. Незадовільний екологічний стан більшості водних об'єктів, що сформувався під впливом антропогенних чи природних чинників, виступає каталізатором поширення кризових проявів у суміжних галузях національної економіки (наприклад, лісовому, рибному господарстві тощо), а також до погіршення якості інших природних ресурсів [7 с. 2-4].

Зважаючи на те, що прісна вода є необхідною для життя кожного живого організму, варто приділяти максимум уваги і сил для покращення раціональності використання, забезпечення рівня очищення та профілактики забруднення водних ресурсів. Для цього слід провести ряд певних заходів, а саме: оптимальний розподіл водних ресурсів як по території, так і між галузями народного господарства; розробку та впровадження науково обґрунтованої системи управління водними ресурсами та водогосподарськими комплексами в басейнах великих і середніх рік; упровадження науково обґрунтованої системи водокористування і водоспоживання тощо.

Раціональним вирішенням проблеми буде впровадження нових законів по охороні прісноводних ресурсів та методах їх використання, організація програм по розробленню удосконалених методів очищення прісноводних джерел.

Не менш важливим кроком є залучення українських та закордонних спонсорів, що значною мірою покращить і пришвидшить розробку та запровадження нових методів по очистці та підтримці якості прісної води. І все ж основним є той маленький факт, що найчастіше забруднення відбувається від людського впливу. Тому важливо щоб кожен від дитини до дорослого відповідально ставився до використання прісної води, та замість того щоб забруднювати водойми, намагався зберегти їх чистоту та придатність до використання.

Список використаних джерел

1. Перевалов Б. М. Рациональное использование сырья и энергоресурсов с целью улучшения социального уровня населения / Б. М. Перевалов // Вісник чернігівського інституту права, соціальних технологій та праці. – 2009. - №2. – С. 111 – 144.
2. Маценко О. М. Соціо-еколого-економічні проблеми водопостачання в Україні / О.М. Маценко, О.Ю. Чигрин, В.І. Тарановський, А.І. Долгодуш // Механізм регулювання економіки. — 2011. — №4. — С. 264-271.
3. Мягченко О.П. Основи екології. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 312 с.
4. Екологія - охорона природи - словник-довідник. Режим доступу - <http://www.subject.com.ua/ecology/conservation/1582.html>
5. Лук'янихіна В. О. Методологічні основи інтегральної оцінки водних ресурсів як ключовий фактор ефективного управління соціо-еколого-економічним потенціалом регіону / В. О. Лук'янихіна, А. О. Лук'янихіна // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2008. – Т. 2, №2. – С. 30–35.
6. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні / Міністерство охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки України. -2012. – С. 66-103. Режим доступу - <http://www.menr.gov.ua/dopovidi>
7. Тимошенко С. Управління водним господарством України: шляхи удосконалення // Водне господарство України. Науково-технічний часопис. – 2004. – №5. – С.2-4.

Вознюк Наталія Миколаївна, канд. с.-г. наук, доцент

Копилова Ольга Михайлівна, аспірант

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ГІДРОЕКОСИСТЕМИ НА ОСНОВІ БІОЛОГІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ

У Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року (один із документів у якому визначені вимоги щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС) вказано на те, що антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу [1].

Охорона вод, їх використання є однією із величезних світових проблем нового тисячоліття, адже водні ресурси забезпечують існування людей, тваринного і рослинного світу і є обмеженими та уразливими природними об'єктами.

Забезпеченість якісними прісними водними ресурсами є основою економічного розвитку та соціального добробуту кожної держави. Так, водокористування в Україні здійснюється переважно нераціонально, непродуктивні витрати води збільшуються, об'єм придатних до використання водних ресурсів внаслідок забруднення і виснаження зменшується. За рівнем раціонального використання водних ресурсів та якості води Україна, за даними ЮНЕСКО, серед 122 країн світу посідає 95 місце. Тому, система державного управління в галузі охорони вод потребує невідкладного реформування у напрямі переходу до інтегрованого управління водними ресурсами [1].

Адаптація українського законодавства до вимог ЄС серед іншого передбачає запровадження програм моніторингу якості води відповідно до вимог Директиви № 2000/60/ЄС

про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики (зі змінами і доповненнями, внесеними Рішенням № 2455/2001/ЄС і Директивою 2009/31/ЄС; далі – «водна рамкова директива» або «ВРД»), яка регламентує використання біологічних елементів (тобто проведення біологічного моніторингу) для оцінювання стану водних екосистем [2, 3].

Останнім часом багато дослідників у нашій країні і за кордоном пропонують оцінювати рівні забруднення за допомогою біологічних об'єктів, які є індикаторами забруднень навколишнього середовища, тобто використовують метод біоіндикації.

Оцінка стану забруднення поверхневих вод за допомогою живих організмів має свої переваги. Так, гідробіоти здатні накопичувати в собі забруднюючі речовини, змінювати колір і розмір, іншим чином реагувати на зміни стану середовища. Відстежуючи цей процес, можна оцінити рівень забруднення середовища за більш тривалий час. Тобто, можна отримати «відгук» на забруднення або «наслідок». Поняття «відгук» ширше, оскільки об'єднує короткотривалі і зворотні зміни біосистем, які можуть бути усунені з часом самою системою. «Наслідок» зручно використовувати при розгляді стійких, незворотних змін біосистеми в результаті впливу антропогенних факторів.

Використовуючи ж інструментальні методи досліджень, можна визначити стан водного середовища лише в момент відбору проб.

Отже, проведення біологічного моніторингу має більші переваги як метод отримання прямої відповіді на питання про зміни стану біоти в конкретних умовах забруднення, проте він все ж таки повинен поєднуватись з хімічними й геофізичними дослідженнями задля отримання не лише якісної, а й кількісної характеристик.

Для якісного контролю стану гідроекосистем та здійснення біологічного моніторингу повинні бути обрані індикаторні організми як рослинного світу гідроекосистем, так і зоопредставники. У ВРД при здійсненні моніторингу пропонується аналізувати наступні біологічні елементи: фітопланктон, іншу водну флору, донних безхребетних, іхтіофауну [3]. Найчастіше для аналізу стану водного середовища виділяють такі організми: бактерії, найпростіші, водорості, макрозообентос, макрофіти, риби.

На вибір індикатора водного середовища впливають: тип водного об'єкта, фізико-географічні та морфологічні його характеристики, кліматичні фактори, види та рівні антропогенного навантаження тощо. Так аналізуючи багаторічні спостереження за компонентним складом поверхневих вод р. Стир (західноукраїнська ріка) встановлено, що лімітуючими речовинами у формуванні якості води є важкі метали (залізо, мідь, цинк) та органічні речовини (азотна група та фосфати) [4,5]. Виходячи з цього, дослідження вказаного водотоку оцінювали за:

- *Біоіндикацією сапробності та токсобності*. Розглядалися найпримітивніші індикатори (веснянки, поденки, ручейники, олігохети, хірономіди та ін.), які по мірі збільшення інтенсивності забруднення випадають із екологічної ланки. Вплив токсичних речовин на флору і фауну оцінюємо за наявністю у водотоці видів різної токсобності [6].

- *Складом і станом водної рослинності*. Наявність і розподіл водоростей є надійним показником забруднення і санітарного стану вод у ріках. Деякі види водоростей зникають при наближенні до джерела забруднення, а інші (наприклад, *ulva lactica*) поширені в умовах підвищеного забруднення вод. У місцях скиду стічних вод залишається лише бідна флора полісапробіонтних водоростей, що витримують значну концентрацію органічних речовин у воді і тому є індикаторами сильно забруднених вод.

- Виявити присутність небезпечної забруднюючої речовини спробували і за допомогою проявів її токсичного ефекту на рибах. Результати дослідження цитогенетичних особливостей (генотоксичне забруднення водних екосистем) представників іхтіофауни дають розуміння про вміст важких металів у водному середовищі, їх міграцію у гідроекосистемі; показники флуктуючої асиметрії вказують на антропогенне навантаження.

Помітні фізіологічні дефекти при отруєнні риб важкими металами (товста слизова оболонка тіла і зябер, відклади на них гідроксидів відповідних солей) та іншими забруднювачами (аміак та солі амонію – судоми, розширення плавників, зяброва кровотеча, рот зімкнутий, риба тоне хвостом донизу) [7].

- *Бактеріями* – чудовими індикаторами для бактеріального аналізу води (забруднення фекального походження - *Streptococcus bovis*, *Bifidobacterium*). Наявність спеціального обладнання дозволяє легко відібрати пробу і дослідити реакцію представників даної групи організмів на зміни та забруднення середовища.

Проаналізувавши фондові матеріали [8] і результати власних досліджень для біоіндикації екологічного стану поверхневих вод р. Стир нами були обрані найбільш поширені тут біологічні елементи (табл. 1). Отримані дані дають підстави зробити висновок про те, що якість води за результатами біоіндикації на основі видового складу бентосу відповідає II(чиста)-III(забруднена) класам. Помічена відмінність у видовому та кількісному складі макрофітів та іхтіофауни в обраних пунктах спостереження. Така ситуація, на нашу думку, зумовлена різним рівнем антропогенного навантаження в досліджуваних пунктах. Так м. Луцьк характеризується як урбанізована територія з досить розвиненим промисловим та комунальним сектором у порівнянні з іншими пунктами на р. Стир (м. Берестечко, смт. Зарічне).

Таблиця 1

Якісна оцінка поверхневих вод р. Стир за результатами біоіндикації

Пункт спостереження на р. Стир		
м. Берестечко	м. Луцьк	смт. Зарічне
видовий склад бентосу		
<i>різноманітний</i>	<i>бідний</i>	<i>різноманітний</i>
поденки, ручейники, молюски, водяний ослик, п'явки, хірономіди, олігохети із родини наїдід і тубіфіцид. Домінант – червоногій молюски роду <i>Lymnaea</i>	молюски, личинки бабок, водяний ослик і малоцетинкові черви родини тубіфіцид. Домінант – молюски роду <i>Unionidae</i>	ручейники, нематоди, гаммариди, молюски, водяний ослик, п'явки, хірономіди, тубіфіциди. Домінант – червоногій молюск живородка <i>Viviparus viviparus</i> .
Біотичний індекс ТВІ – 7	Біотичний індекс ТВІ – 4	Біотичний індекс ТВІ – 7
Клас якості води за результатами біоіндикації		
II (чиста)	III (забруднена)	II (чиста)
видовий склад макрофітів		
<i>збіднений</i>	<i>дуже бідний</i>	<i>багатий</i>
кубушка жовта, стрілолист. Домінант – рогіз, манник великий.	стрілолист, сусак зонтичний, рдест пронзеннолистний, кубушка жовта	аір, ряска, кубушка звичайна, вид. склад 20 видів, болотні і лімнофільні види. Домінант – манник велик.
видовий склад іхтіофауни		
<i>багатий</i>	<i>різноманітний</i>	<i>різноманітний</i>
домінують плітка, краснопірка, окунь, уклейка, піскар, вівсянка, щука	густера, плітка, окунь, карась срібний, щипавки, уклейка і щука, присутні колючка триголкова, гірчак і вівсянка.	плітка, окунь, карась срібний, щука, бичок-пісочник, піскар, вівсянка, гірчак

Отже, розробка і впровадження у постійну практику біологічного моніторингу дасть можливість об'єктивної оцінки сумарного ефекту зовнішнього впливу, масштабів розповсюдження забруднення у просторі і часі, екологічного стану водних екосистем.

Список використаних джерел

1. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України №2818-VI від 21.12.2010 (в чинній редакції).
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами з іншої сторони: Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014.

3. Директива № 2000/60/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики зі змінами і доповненнями, внесеними Рішенням № 2455/2001/ЄС і Директивою 2009/31/ЄС.

4. Екологічні паспорти Рівненської області. – Рівне, 2005-2013 рр.

5. Екологічні паспорти Волинської області. – Луцьк, 2005-2013 рр.

6. Шитиков В.К., Розенберг Г.С., Зинченко Т.Д. Количественная гидроэкология: методы системной идентификации. – Тольятти: ИЭВБ РАН, 2003. – 463 с.

7. Клименко М.О., Прищепя А.М., Вознюк Н.М. Моніторинг довкілля: Підручник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – 360 с.

8. Гидроэкологические исследования, обзор биологического разнообразия и оценка экологического состояния рек бассейна Припяти /под. ред. Афанасьев С.А. . – Киев, 2007. – 54 с.

Вознюк Наталія Миколаївна, канд. с.-г. наук, доцент

Собко Зоряна Зореславівна, аспірант

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна

ВПЛИВ ЗМІНИ КЛІМАТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА ВРОЖАЙНІСТЬ ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ НА ТЕРИТОРІЇ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

За останнє століття однією із найважливіших екологічних проблем планети є глобальне потепління, наслідками якого є зміни кліматичних умов. Найбільш чутливим до зміни клімату з усіх галузей економіки є сільське господарство.

Внаслідок істотного підвищення температури повітря у зимові місяці, збільшення кількості тривалих відлиг, часового зрушення розвитку природних процесів, змін тривалості сезонів року, подовження безморозного періоду та тривалості вегетаційного періоду сільськогосподарських культур відбувається зміна агрокліматичних умов росту, розвитку та формування сільськогосподарських культур, їх продуктивності. Разом з тим, основною особливістю потепління стала нерівномірність випадіння опадів протягом року, що призводить до збільшення посушливих явищ. Посухи нерідко співпадають із суховіями, які спричинюють пошкодження рослин у різних фазах їх розвитку та зменшують їхню продуктивність. Також останнім часом можливе зростання кількості екстремальних погодних явищ, загальне зниження вологості ґрунтів та зменшення їхньої родючості, деградація ґрунтів[1].

Рівненська область є однією із високопотенційних сільськогосподарських регіонів. Особливості її фізико-географічного положення визначають велику різноманітність ґрунтових і кліматичних умов. Територія області характеризується значними запасами родючих ґрунтів: чорноземів, сірих лісових та ін. Завдяки наявності сприятливих гідрометеорологічних умов та родючих ґрунтів у сільському господарстві вирощується значна кількість культур. Сільське господарство формує основну частину продовольчих ресурсів області. Його діяльність тісно пов'язана з агрокліматичними ресурсами території, а також із погодними і агрометеорологічними умовами.

Останнім часом використання сільськогосподарських земель є дуже далеким від оптимального і, внаслідок порушення основних принципів ведення землеробства, природна родючість їх швидше знижується. Це проявляється у значних втратах врожаю, у тому числі значною мірою через несприятливі погодні умови.

Дослідження впливу зміни клімату на продуктивність сільськогосподарських культур наведено у працях Польового А.М., Божко Л.Ю., Адаменко Т.І., Кульбіді М.І., Дронової О.О., Барсукової О.А. та ін. Серед закордонних вчених необхідно виділити таких науковців як Balzer R.B., Blackie M.J., Cassman K.G., Foley J.A., Pieri C., Sachs D. та ін. Також вивченням змін стану ґрунтів, що відбуваються під впливом антропогенної діяльності та зміни клімату, займаються вчені Національного університету водного го-

сподарства та природокористування, а саме: Вознюк С.Т., Клименко М.О., Фурманець О.А., Прищепя А.М. та ін.

Продуктивність сільськогосподарських культур залежить від відповідності кліматичних ресурсів біологічним особливостям та агротехніці їх вирощування, тобто урожайність є інтегральним показником, який висвітлює вплив всього комплексу умов сільськогосподарського виробництва[1].

Основною сільськогосподарською культурою Рівненської області серед зернових є озима пшениця, яка належить до холодостійких культур. Насіння її здатне проростати при температурі посівного шару ґрунту всього 1-2°C. Найвищою холодостійкістю озима пшениця відзначається на початку зими, коли вузли кущіння містять найбільше захисних речовин – цукрів. Також вона добре витримує і високі температури влітку [2].

Нами було проаналізовано динаміку зміни врожайності озимої пшениці на території Рівненської області протягом 2000-2014 рр. та побудовані лінії тренду (рис.1).

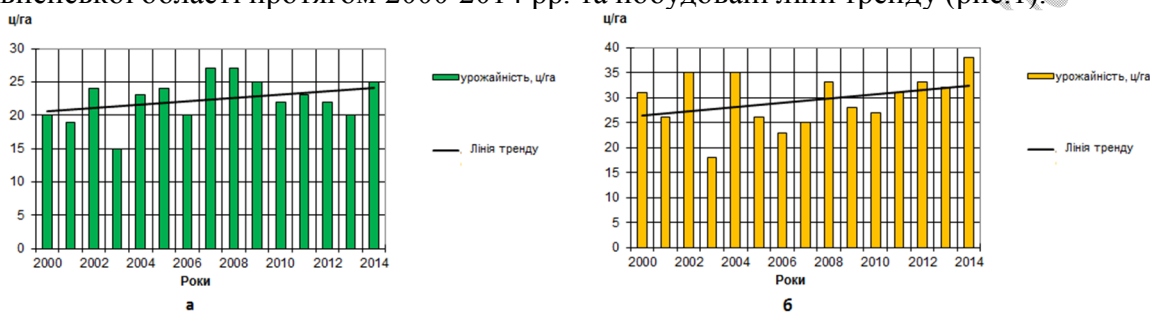

Рис. 1. Динаміка зміни урожайності озимої пшениці на території Полісся (а) і Лісостепу (б) Рівненської області за період 2000-2014 рр.

Аналіз наведеної динаміки (рис. 1) показує, що за досліджуваний період найвища урожайність озимої пшениці на території Полісся відзначалася у 2007-2008 рр. (більше 25 ц/га), а найнижча – у 2003 р. (близько 15 ц/га). На території Лісостепу найбільше значення врожайності зафіксовано у 2014 р. (майже 40 ц/га), найменше – у 2003 р. (більше 15 ц/га). Проте, лінія тренду врожайності озимої пшениці і на території Полісся, і на території Лісостепу вказує на чітку тенденцію до підвищення врожайності наведеної сільськогосподарської культури.

Як відомо, на врожайність сільськогосподарських культур впливає ряд факторів різного походження. Основними з них є метеорологічні: температура повітря, кількість опадів та інші, а також антропогенні: раціональне ведення господарства, агротехнічна обробка, внесення добрив.

Нами було досліджено динаміку зміни врожайності озимої пшениці від середньорічної температури повітря за період 2000-2014 рр., яка наведена на рис.2.

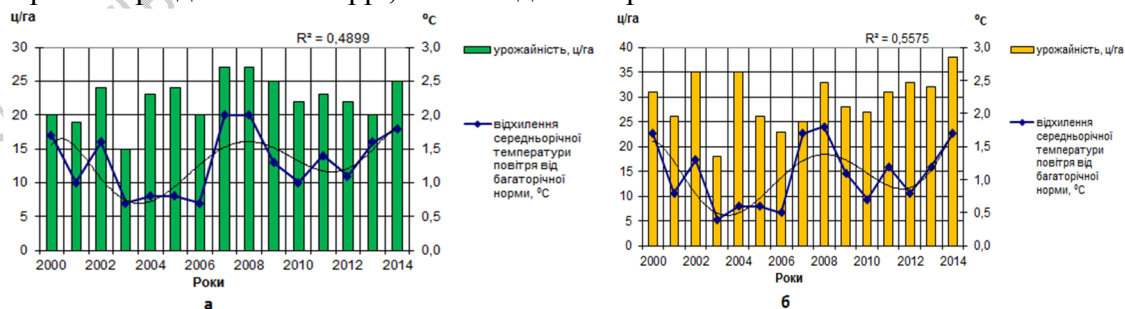

Рис.2. Динаміка зміни урожайності озимої пшениці від середньорічної температури повітря за період 2000-2014 рр. на території Полісся (а) і Лісостепу (б) Рівненської області

Як видно з рис.2, зміни температурного режиму істотно впливають на показники врожайності озимої пшениці – підвищення температури призводить до збільшення

врожаю. Побудовані лінії тренду і на основі їх знайдені значення статистичного показника – коефіцієнта детермінації (R^2) підтверджують залежність врожайності озимої пшениці від температури повітря.

Також на показники врожайності значною мірою впливають антропогенні фактори. Ми провели дослідження динаміки зміни врожайності озимої пшениці від показників внесення органічних і мінеральних добрив і отримали наступні графіки (рис. 3).

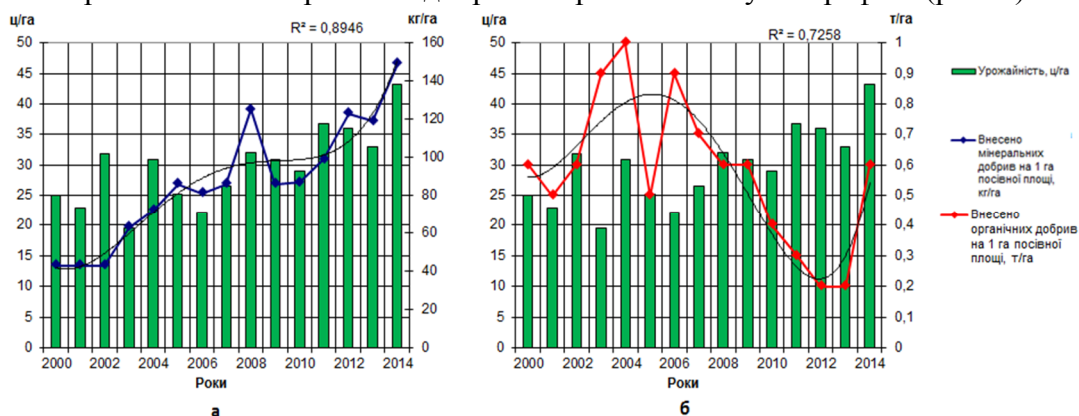

Рис.3. Динаміка зміни урожайності озимої пшениці від кількості внесення мінеральних (а) та органічних добрив (б) за період 2000-2014 рр. на території Рівненської області

Як видно з рис.3, на врожайність озимої пшениці на території Рівненської області в період 2000-2014 рр. головним чином впливає внесена кількість мінеральних добрив – внесення азотних, фосфорних і калійних добрив призводить до збільшення показників врожайності. Чіткої залежності врожайності озимої пшениці від внесеної кількості органічних добрив ми не простежили, лише в деякі роки при збільшенні кількості внесених органічних добрив збільшувався і врожай.

Після проведених досліджень можна зробити висновок, що врожайність сільськогосподарських культур на пряму залежить як від погодних умов (температури повітря) території, на якій вони вирощуються, так і від кількості внесення, в першу чергу, мінеральних добрив. Для отримання високих врожаїв, потрібно враховувати вплив кліматичних факторів та їх зміни внаслідок глобального потепління, а також розраховувати норми внесення поживних речовин в залежності від зміни метеорологічних показників.

Список використаних джерел

1. Степаненко С.М. Оцінка впливу кліматичних змін на галузі економіки України: [монографія] / С.М. Степаненко, А.М. Польовий, Є.П. Школьнік та ін. – Одеса: Екологія, 2011. – 696 с.
2. Зінченко О.І. Рослинництво: підручник / О.І. Зінченко, В.Н. Салатенко, М.А. Білоножко. – К.: Аграрна освіта, 2001. – 591 с.

Денисенко Тетяна Миколаївна, канд. техн. наук, доцент

Ганєєва Тетяна Володимирівна, асистент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ СОЛОДКОВЕРШКОВОГО МАСЛА СЕЛЯНСЬКОГО, ЩО РЕАЛІЗУЄТЬСЯ У ТОРГОВЕЛЬНІЙ МЕРЕЖІ М. ЧЕРНІГОВА

Вершкове масло – високожирний харчовий продукт, який виготовляють тільки з коров'ячого молока та (або) продуктів його переробки, це масло має специфічний притаманний йому смак, запах та пластичну консистенцію за температури $12 \pm 2^\circ$, з вмістом молочного жиру не меншим ніж 61,5%, що становить однорідну емульсію типу «вода в жирі» [1].

Ризики від споживання неякісної контрафактної харчової продукції найбільш суттєві для здоров'я та безпеки людини. Закон України «Про безпечність та якість харчових про-

дуктів» визначає відповідні вимоги при виробництві. Нові економічні відносини, що склалися в наш час, призвели до відкритості ринку, збільшення у сфері збуту фальсифікатів і контрафактних харчових продуктів, серед яких провідне місце займають молочні продукти. Найбільш небезпечною є фальсифікація із заміною корисних властивостей, зміною натурального складу, введенням шкідливих для здоров'я людей компонентів. Саме такі види фальсифікації найбільш розповсюджені у виробництві молочних продуктів, які мають широкий асортимент виробів та рівень їх споживання населенням. [2].

Основними видами фальсифікації масла вершкового є [3]:

- асортиментна – одна група масла замінюється іншою, наприклад, масло бутербродне реалізується у якості селянського;
- якісна – у масло додають маргарин або рослинні олії;
- інформаційна – вказуються не точні дані: дається назва, близька до натурального продукту, у відвертих фальсифікатах фірма-виробник вказується зі спотворенням, підробляються штрих-коди, супровідні документи, затирається дата вироблення;
- кількісна – на упаковці заявлена маса більше реальної;
- вартісна – продукти низької сортності заявляються як високоякісні;
- комплексна – поєднання різних видів фальсифікації.

Головною метою цієї роботи є товарознавча оцінка якості і автентичності зразків вершкового масла провідних товаровиробників відповідно вимог діючої нормативної документації та заявленому маркуванню.

Об'єктом дослідження обрано вершкове масло селянське – найбільш поширена група масла. Зразки у споживчому пакуванні (брикет, маса нетто 200 та 400 г) було відібрано в торговельній мережі м. Чернігова – торгових марок: ТМ Milken (ТОВ «Діада Д» м. Кам'янка, Хмельницька обл.), ТМ Яготинське (ПАТ «Яготинський маслозавод», Київська обл., м. Яготин), ТМ Добряна (ПАТ «Чернігівський молокозавод», м. Чернігів), ТМ Куликівка (ПрАТ «Куликівське молоко» Чернігівська обл., Куликівський р-н, смт. Куликівка), ТМ Люстдорф (ТОВ «Люстдорф» м. Ільїнці, Вінницька обл.), ТМ Ферма (ТОВ «Терра фуд» Вінницька обл., м. Тульчин), ТМ Премія (ТОВ «Терра фуд» Вінницька обл., м. Тульчин), ТМ Волошкове поле (ПАТ «Юрія» м. Черкаси), ТМ Традыцьи Беларусі (ФОП Труш Т. Ю., м. Дніпропетровськ), ТМ Звени Гора (ПАТ «Звенигородський сироробний комбінат» Україна, Черкаська обл., м. Звенигородка), ТМ Наш молочник (ДП «Старокостянтинівський молочний завод», Хмельницька обл., м. Старокостянтинів), ТМ Весела Ферма (Філія «Менський сир» ПП КФ «Прометей», Чернігівська обл., м. Мена).

Споживче маркування масла солодковершкового селянського повинно містити: назву та адресу виробника, його товарний знак, телефон, адресу потужностей виробництва; повну назву масла; склад масла; кінцеву дату споживання або дату виробництва та строк придатності; умови зберігання; масу нетто; інформаційні дані про харчову та енергетичну цінність 100 г продукту; штрих-код EAN; позначення стандарту. На споживчому пакуванні всіх зразків ця інформація наявна. Але після детального вивчення маркування зразків встановлено, що присутня інформаційна фальсифікація. Всі виробники зазначають на споживчій упаковці масла вершкового діючий ДСТУ 4399:2005, але норми відхилення за масою нетто в пакувальній одиниці деякі вказують з порушенням. Наприклад, стандарт встановлює допустимі відхилення маси нетто у грамах, а виробник – у відсотках (Волошкове поле, Ферма), або кількість грамів завищена (Премія, Люстдорф). При перевірці маси нетто пакувальних одиниць зразків солодковершкового масла селянського виявлено, що вимогам ДСТУ відповідають 4 зразки (Яготинське, Добряна, Ферма та Весела Ферма) – відхилення маси нетто не перевищує 3 г; дотримуються значень вказаних на пакуванні – 3 зразки (Люстдорф, Премія, Волошкове поле). Таким чином, присутня кількісна фальсифікація.

Визначення органолептичних показників (консистенції, кольору, смаку і запаху) здійснювали за температури продукту в межах $(12 \pm 2)^\circ\text{C}$. Консистенція масла повинна бути однорідною, пластичною, щільною. Поверхня на розрізі блискуча або слабкоблискуча, суха. Допускають недостатньо щільну і пластичну консистенцію, поверхня на розрізі злегка матова з наявністю поодиноких дрібних крапель вологи розміром до 1 мм. Колір масла від світло-жовтого до жовтого, однорідний за всією масою. Смак і запах чистий, добре виражений вершковий з присмаком пастеризації. У солодковершковому маслі допускають смак і запах недостатньо виражений або невиражений, слабкокормовий, з присмаком пастеризації або перепастеризації. За результатами оцінки якості за органолептичними показниками всі досліджувані зразки масла відповідають вимогам ДСТУ 4399:2005.

З фізико-хімічних показників у вершковому маслі селянському визначають масову частку жиру і кислотність. Вміст жиру не повинен бути нижчим від величини, зазначеної на маркуванні. Для групи масла вершкового селянського вміст жиру повинен бути від 72,5 до 79,9%. Для солодковершкового масла титрована кислотність не повинна перевищувати 23°T , кислотність жирової фази масла не більше $2,5^\circ\text{K}$.

Результати оцінки фізико-хімічних показників масла солодковершкового селянського представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Фізико-хімічні показники якості солодковершкового масла селянського

№ з/п	Марка	Масова частка жиру, %	Кислотність плазми, T	Кислотність жирової фази, °K
1	Milken	72,0	30,5	1,8
2	Яготинське	72,9	21,0	2,3
3	Добряна	73,5	22,0	3,7
4	Куликівка	68,9	20,0	5,7
5	Люстдорф	75,6	21,0	2,8
6	Ферма	73,3	29,5	3,8
7	Премія	72,5	23,5	3,2
8	Волошкове поле	75,7	22,0	3,4
9	Традыцьі Беларусі	72,0	37,0	5,8
10	Звени Гора	77,4	17,0	2,1
11	Наш молочник	75,0	20,5	2,1
12	Весела Ферма	74,2	19,0	2,1

Встановлено не відповідність заявленої виробником на пакуванні масової частки жиру в 5 зразках масла: Milken – при задекларованих 73% вміст жиру склав 72%; Яготинське – при задекларованих 73% вміст жиру склав 72,9%; Куликівка – при задекларованих 73% вміст жиру склав 68,9%; Премія – при задекларованих 73% вміст жиру склав 72,5%, Традыцьі Беларусі – при задекларованих 73% вміст жиру склав 72%. Але, слід зазначити, що вміст жиру у маслі торгових марок Яготинське та Премія відповідає вимогам ДСТУ для групи за назвою.

За показником кислотність жирової фази відповідають вимогам ДСТУ зразки Milken, Яготинське, Звени Гора, Наш молочник, Весела Ферма. У решти – перевищують дані вимоги. Підвищення цього показника може бути викликано порушенням умов зберігання масла у торговельній мережі. Значно перевищують вимоги ДСТУ зразки масла Milken, Ферма, Традыцьі Беларусі за показником кислотність плазми масла, а зразок Премія – лише на $0,5^\circ\text{T}$.

Для виявлення якісної фальсифікації проведено дослідження на наявність маргарину в маслі. Встановлено, що зразки масла торгових марок Яготинське, Добряна, Куликівське, Люстдорф мають у своєму складі маргаринову продукцію. Решта зразків масла відповідають заявленому маркуванню щодо складу – пастеризовані вершки з коров'ячого молока.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що 12 зразків вершкового масла селянського повністю відповідає вимогам ДСТУ 4399:2005 і заявленому маркуванню лише один зразок – масло ТМ Весела Ферма (Філія «Менський сир» ПП КФ «Прометей», Чернігівська обл., м. Мена).

Зразки ТМ Звени Гора та ТМ Наш молочник не дотримуються допустимих норм відхилення маси нетто.

Виявлена невідповідність масової частки жиру заявленому на маркуванні у 42% досліджуваних зразків.

Отже, найбільш розповсюджена комплексна фальсифікація вершкового масла – поєднання інформаційної, кількісної та якісної.

Список використаних джерел

1. Масло вершкове. Технічні умови: ДСТУ 4399:2005. – [Чинний від 28-05-2005]. – К.: Держспоживстандарт України, 2006. – 12 с.
2. Сичов М.І. Питання якості, натуральності і токсикології молочних продуктів // Харчова наука і технологія / Одеська національна академія харчових технологій – Одеса: Одеська національна академія харчових технологій, 2015. – №4. – Т.9. – С. 62-67.
3. Денисенко Т.М. Органолептичні та фізико-хімічні методи оцінювання якості питного молока, яке реалізується в торговельній мережі м. Чернігова // Технічні науки та технології : науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. – № 1 (1). – С. 185-190.

Кілінська Клавдія Йосифівна, д-р геогр. наук

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

РІЗНОМАНІТНІСТЬ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА: ПРИРОДНО-ГОСПОДАРСЬКА РІЗНОМАНІТНІСТЬ

Питання різноманітності – основної ознаки сучасної ландшафтної структури, актуальне хоча його трактування вимагає детального аналізу. Під різноманітністю розуміють набір певних ознак природного (біорізноманітність) чи антропогенного (антропогенна) характеру. В зв'язку із невизначеністю її часто ототожнюють зі строкатістю, яка унаслідок наявності дрібноконтурних ландшафтних утворів на відносно невеликій території, що характерно для зони мішаних лісів Північної України та інших регіонів, одноманітна строкатість властива степовій зоні України, у зоні лісостепу (Г.І. Денисик влучно називає зону лісополем) мову вести про строкатість не доводиться, оскільки складні ландшафтоутворюючі чинники сформували різні за розмірами ландшафтні структури зі значною різноманітністю. У гірських районах Українських Карпат різноманітність (зокрема, ландшафтна) вивчена набагато краще ніж на рівнинних територіях. В горах чітко прослідковується вертикальна диференціація ландшафтної структури і господарської діяльності людини. Однак як на рівнинних так гірських ландшафтах різноманітність пов'язана із природними умовами, господарською діяльністю, екологічним станом, видозміна яких неоднакова в межах того чи іншого ландшафту, тому тут спостерігаються маргінальні ландшафти.

Найкраще вивчене біотичне різноманіття (зокрема – видовий склад рослинного покриву та тваринного світу). Відкритим залишається питання ландшафтної різноманітності, власне його змістовна частина. О.М. Маринич (2000) вважає, що за основні властивості різноманітності мають бути обрані якісні і кількісні показники походження, динаміки і зміни навколишнього природного середовища (НПС) під впливом антропогенних чинників у ландшафтах різних рангів. На цих засадах ґрунтуються сучасні класифікації ландшафтів.

Якісні та кількісні показники різноманітності безперечно базуються на теоретико-методологічних засадах сучасної прикладної фізичної географії. *Якісні* висвітлюють

властивості компонентів (компонентної структури) ландшафтів, динамічну зміну, трансформацію цих властивостей. Їх вивчення можливе як за допомогою вербального методу так і за допомогою використання математичного апарату. Вказаний підхід правильний, його кінцевим результатом є оновлена фізико-географічна характеристика, проведена на основі аналізу властивостей НПС та його зміни. Стосовно *кількісних ознак* то їх основою є статистичні показники, показники спостережень за змінами в НПС, проекція їх типологічних таксонів на певну територіальну систему (район, область, край, зона) слугуватиме першим етапом до виявлення різноманітності.

Аналіз питання різноманітності призвів до висновку, що його розгляд завершується або трактуванням природно-господарської ситуації, або розглядається як позитивне чи негативне явище у сучасному НПС. Однак наявність (присутність) його у НПС є позитивним моментом, оскільки сприяє виявленню зміни природних явищ і процесів і чим більший прояв його ознак, тим створюється більша можливість для господарської діяльності людини (К. Кілінська, 2007, 2010).

Під різноманітністю розуміють: 1) ознаку екосистем, за якою зосереджуються політичні акції ефективного захисту навколишнього середовища (П.Г. Шищенко, 2000); відображення (диверсифікаційні ознаки) різноманітності пов'язане з масштабом досліджень: ландшафт (в якому поєднуються історичні, структурно-системні та функціональні риси існуючих та проєктованих ландшафтно-антропогенних систем, що виконують природні і соціально-економічні функції) – сучасний складний об'єкт природи з накладеними на нього видами природокористування (П.Г. Шищенко, 2000); 2) ландшафтну різноманітність, яка утворена поєднанням вихідних геоматичних та біотичних, а також геофізичних, геохімічних та геоінформаційних, природних і антропічних складових (В.М. Пашенко, 2000); 3) функцію від порушення очікуваного (М.Д. Гродзинський, 2000); 4) реально існуючу на земній поверхні множинність створених природою цілісних (антропогенізованих) дискретно-континуальних структур – ландшафтних комплексів будь-якого розміру та ієрархічного рангу (В.Т. Гриневецький, 2000).

Яким чином відбувається реалізація різноманітності у НПС? Реалізується в екологічному, соціальному і культурному аспектах (П.Г. Шищенко, 2000), що пов'язані з компонентами НПС.

Різноманітність виникає як антипод нормі, причому сама норма не стандарт заданий зовні (формально-статистично, державним чи іншим декретом, тощо), а стандарт, заданий відчуттям людини тої ситуації, структури, конфігурації, яка сприймається як така, що відповідає більш загальному фону НПС (М.Д. Гродзинський, 2000). Не існує єдиної ландшафтної різноманітності, існує різна різноманітність різних територіальних і часових структур” (Jakle J.A., 1987).

Основною ознакою різноманітності є визнання реальності та об'єктивності ландшафту, формування його різноманітності незалежними чинниками від людської свідомості, визначення різноманітності ландшафту як *його* властивості, риси (М.Д. Гродзинський, 2000). М.Д. Гродзинський вважає, що цю властивість людина може дослідити, оцінити, закартографувати, використати для збереження ландшафту, у чому власне і полягає основне завдання – визнати існування різноманітності у сучасному НПС, виявити умови її формування і основні складові, обумовлені природно-господарською ситуацією та екологічним станом об'єкту дослідження.

У процесі виявлення різноманітності виокремлюється суб'єктивізм, що укладений у наступних положеннях.

1. Різноманітність визначається за ландшафтними картами і тут присутній показник суб'єктивізму. Однак дослідник не унеможлиблює використання цього принципу як форми відображення природної реальності.

2. „Об’єктивність оцінок ландшафтної різноманітності лише в тому, що результат оцінювання за певною формулою не залежить від дослідника” (М.Д. Гродзинський, 2000).

3. Вважається, що чим більше різних показників ландшафтної структури, тим більша різноманітність структури ландшафту. Однак одна і та ж структура може інтерпретуватися як різноманітна і як проста, залежно від того, за допомогою якого показника вона оцінюється. Ландшафтна територіальна структура, усі складові якої мають однакові площі, інтерпретується як максимально різноманітна з позиції ентропійного показника, як максимально однорідна з позиції показника дисперсії (М.Д. Гродзинський, 2000).

4. Різноманітність залежить насамперед від світосприйняття дослідника, вибору методики дослідження, його поглядів на ландшафтну структуру, оцінку господарської діяльності людини, тощо.

Починаючи з другої половини ХХ століття процеси господарської діяльності людини сформували переважаючі види природокористування (промислове, сільськогосподарське, рекреаційне), призвели до виявлення підвидової різноманітності, окреслили новий аспект, що підлягає озвученню як „охорона природи та раціональне використання”, тобто – геоecологічним.

Типи впливу людини на НПС за різних соціально-економічних умов змінюються. Їх прояв різночасовий, поєднання багатогранне й інтегроване залежно від запитів суспільства.

Різноманітність видової структури господарської діяльності людини – одна з передумов формування природно-господарської різноманітності. Тому її розглядають як продукт „вікової творчості” етносу і природи, своєрідну „пам’ять” про матеріальну і духовну культуру соціуму, національну природно-господарську систему, що із покоління в покоління передає матеріальні та духовні цінності. Природно-господарська різноманітність (ПГР) дозволяє людині визначитися у ситуації, структурі, конфігурації певних усталених видів природокористування і спрямованості антропогенізації ландшафтної різноманітності.

Природно-господарська різноманітність – це історично сформоване взаємообумовлене та взаємопов’язане речовинно-енергетичними потоками співіснування природних умов та господарських процесів, обумовлене територіальним об’єктом, в якому поєднуються функціональні історичні, та сучасні структурні риси існуючих природно-господарських комплексів (К. Кілінська, 2007), формується на фундаменті природного ландшафту, наділена тими властивостями, що і ландшафт (спадковість, динамічність). Основними видами різноманітності є функціональна, еволюційна, революційна, сукцесійна, антропогенна. Остання інтегрує видові трансформації і проявляється у функціонуванні, розвитку, еволюції та революційних змінах.

ПГР закладена законами розвитку НПС, його властивостями, існує завдяки природно-господарським процесам і основним тлом її прояву слугує ПГК. Різноманітність у певному сенсі характеризується принципами, підходами та методами дослідження, що часто використовуються у прогностиці. Найкращим підходом до вивчення різноманітності є просторовий аналіз ретроспективного становлення і сучасного функціонування природно-господарських комплексів (ПГК).

ПГР і екологічний стан НПС – важливі чинники розвитку ПГК, але не єдині і не визначальні. Основою формування ПГК є зовнішні і внутрішні чинники розвитку господарства. Динаміка *зовнішніх* чинників (стадія розвитку суспільства, потреба народного господарства, географічне положення та ін.) в багатьох випадках визначають спеціалізацію, масштаби виробництва і структурні рівні ПГК. *Внутрішні* чинники (природні і трудові ресурси, сформований господарсько-споживчий потенціал) обумовлюють інерційність, нахил до збалансованого росту. Звідси визначені траєкторії розвитку ПГК на прогностичний період.

В рамках територіально-просторової характеристики ПГР особливе місце займає вивчення процесів господарського використання території, специфіка якого визначає

масштаб, структуру і динаміку техногенного впливу на НПС. Розвиток ПГК і зміна НПС – взаємопов'язані процеси, що власне формують вигляд території в минулому, на разі і в майбутньому. Активна роль ПГР зростає при розвитку виробництва, насичення території інфраструктурними об'єктами, зростання кількості населення. Відповідним чином підвищується тиск і навантаження на НПС як за рахунок об'єму і розширення структури прямого споживання у виробництві природних умов так і зростання зворотного потоку впливу виробничих відходів на природу і людину.

Лисенко Ірина Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Лисенко Наталія Володимирівна, магістр промислової екології
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ ЗАБРУДНЕННЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ

В Україні серйозне занепокоєння викликають проблеми, пов'язані з охороною довкілля та здоров'ям населення, однією з причин яких є низький рівень використання та переробки відходів. Зі зростанням сфери споживання відбувається швидке збільшення як обсягів, так і видів відходів: промислових, побутових, відходів електричного й електронного обладнання, батарей, зношених шин, транспортних засобів та ін. Генерування й накопичення відходів породжує комплекс взаємопов'язаних ризиків, що негативно позначається як на умовах життєдіяльності людей, так і на їх економічному благополуччі. Тому вирішення цієї проблеми стає одним із визначальних факторів сталого розвитку суспільства як з погляду екологічної безпеки, так і збереження природних ресурсів [2].

Проблемами дослідження практичних і теоретичних аспектів щодо впливу забруднення навколишнього середовища, забезпечення утилізації побутових відходів займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені як: В.Б. Жуковицький, В.Я. Меллер, А.Н. Тугов, І.Л. Абалкіна, А.С. Гринін, В.М. Новіков, С. Юфіт, А.М. Тугов, М.А. Ізюмов та інші [1-10].

Останнім часом, в Україні, проблемам дослідження ключових аспектів переробки твердих побутових відходів приділяється багато уваги, але при цьому використання зарубіжного досвіду без його адаптації до інституційних умов вітчизняної економіки є неможливим, що зумовлює актуальність досліджень саме в цьому напрямку.

Не один рік в Україні намагаються впроваджувати власні варіанти та досвід інших країн у поводженні з твердими побутовими відходами, але і дотепер не створено відповідної нормативно-правової бази, яка б поступово наближалася до вимог європейського законодавства.

Профільні міністерства та відомства, громадськість країни приділяють недостатньо уваги контролю за розміщенням відходів, їх впливу на здоров'я людини і навколишнє середовище. Невідповідність між прогресуючим накопиченням відходів і заходами, спрямованими на запобігання їх створення, утилізацію, знешкодження і видалення, загрожує не тільки поглибленню екологічної кризи, але і загостренню соціально-економічної ситуації [2].

Підписавши Угоду про асоціацію з ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання гармонізувати наше законодавство про відходи з європейськими директивами про відходи та полігони відходів.

За даними Міністерства екології та природних ресурсів України станом на 20.11.2014 р., лише у 503 населених пунктах України впроваджено роздільне збирання побутових відходів, тобто в 1,7 % від загальної кількості населених пунктів у державі. На полігонах працюють 21 сміттесортувальна лінії, у Києві – сміттєспалювальний завод, 3 сміттєспалювальних установки в Харківській області [5].

Сучасні технології дають можливість утилізувати відходи наступними способами: складувати чи захоронити відходи так, щоб вони не впливали на навколишнє середовище, або, щоб цей негативний вплив був мінімальним; знищити ТПВ спаливши їх; очистити ТПВ від шкідливих домішок та утилізувати отримавши при цьому певні ресурси. Слід зазначити, що спалення, складування та захоронення ТПВ є найбільш небезпечними способами позбутися від них. Стічні води, які утворюються біля звалищ (фільтрат), забруднюють навколишні землі, ґрунтові води токсинами, такі ж токсичні речовини потрапляють у повітря у результаті гниття частини ТПВ на сміттєзвалищах.

Поводження з побутовими відходами в Україні зводиться тільки до збирання відходів (збиранням відходів охоплено тільки 2/3 населення) та їх вивезення за межі населених пунктів для викидання (складування), як в санкціонованих місцях видалення (звалища, полігони), так і не в санкціонованих.

За прогнозами Інституту економіки природокористування та сталого розвитку НАН України, норма утворення ТПВ на одиницю населення до 2020 року має зрости до 347 кг/рік, а у 2030 році – до рівня 395 кг/рік.

В Україні, як і у всьому світі, проблема відходів постає зараз як один з визначальних факторів екологічної і соціальної безпеки [3, 4, 10, 11]. Все більше вона розглядається також у контексті ресурсної безпеки, маючи на увазі потенціал рециклінгу відходів. Надзвичайно актуальною є проблема розподільного збирання твердих побутових відходів. Негативним явищем для вітчизняної системи збирання сміття є низький рівень сортування на початковій стадії. Як наслідок – потрапляння усіх відходів у один контейнер (бак) для сміття. На сучасному етапі у вирішенні проблеми в Україні особливої ваги набуває зміцнення і розвиток інституціональної, перш за все законодавчої бази як шляхом внесення змін і доповнень до чинних, так і розроблення нових нормативно-правових актів [6, 8, 10, 11].

Проаналізувавши основні питання впливу забруднення навколишнього середовища на соціально-економічний розвиток регіонів можна виділити основні заходи по вирішенню даної проблеми:

1. Проведення роз'яснювальних робіт з населенням, щодо шкідливого впливу нероздільного викидання сміття і переваг від його переробки. Формувати екологічну свідомість громадян. Запровадження соціальної реклами, відповідних державних заходів.

2. Переглянути українське законодавство, а саме законодавчо обґрунтувати обов'язковість сортування та утилізації. Для цього потрібно або створити Закон про сортування відходів, або розширити відповідну статтю Закону «Про відходи» та внести зміни до Податкового кодексу.

3. Запровадження штрафів для громадян, котрі не сортують свої відходи і не платять за їхнє сортування.

4. Передавання ініціативи з утилізації сміття приватним підприємцям. Створити для них ідеальні умови ведення бізнесу, заохотити утилізувати відходи як, місцеві, так і міжнародні фірми.

5. Підтримання й допомога втіленню ідей українських вчених стосовно різних способів утилізації або використання сміття. Наприклад, деяким підприємствам з утилізації сміття не так потрібні гроші, як сировина для переробки (батареї, лампи та ін.).

6. Організувати пункти збору особливо небезпечних відходів.

Враховуючи стан розвитку інфраструктури поводження з відходами в Україні, ставки податку повинні забезпечити акумуляцію таких обсягів фінансових ресурсів, за рахунок яких держава буде здатна профінансувати будівництво екологобезпечних регіональних полігонів із поводження з небезпечними відходами. Будівництво таких полігонів доцільно розглядати як один із базових заходів щодо зменшення ризиків для довкілля. Вимагає більш дієвої фінансової стратегії не тільки вирішення проблеми від-

ходів в Україні, але і загалом – реалізації «Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [6].

В умовах, коли держава не справляється з питанням переробки відходів, рушієм змін мають стати громадські організації та прості громадяни, які мусять усвідомити реальну небезпеку для їхнього життя й здоров'я через неконтрольоване викидання відходів в природне середовище. Привертати увагу до цього питання слід і через ЗМІ, соціальні мережі, міжнародні фонди тощо.

Для реалізації масштабних екологічних проектів держава має залучати інвесторів, пропонувати їм дотації та преференції оподаткування. Щоб наблизитися до європейських стандартів, необхідна не лише відповідальність та нові підходи щодо зберігання, переробки та утилізації відходів, а й у певній мірі зміна у свідомості кожного громадянина.

Список використаних джерел

1. Ільчук В.П. Кластерна стратегія економіки регіону: монографія / В.П. Ільчук, І.О. Хоменко, І.В. Лисенко. – Чернігів: Черніг. держ. технол. ун-т, 2013. – 367 с.
2. Ільчук В.П. Модернізація продуктивних сил проблемних регіонів на основі кластерів: монографія / В.П. Ільчук, І.В. Лисенко. – Ніжин: ФОП Лук'яненко В.В. ТПК «Орхідея», 2015 – 248 с.
3. Концептуальні засади формування фінансово-економічної безпеки: кол. монографія за заг. ред. д.е.н., проф. Шкарлета С.М. – Ніжин: ФОП Лук'яненко В.В. ТПК «Орхідея», 2015 – 440 с. розд. 2: Сталий розвиток регіонів як умова забезпечення економічної безпеки України / В.П. Ільчук, І.В. Лисенко. – С. 142-160.
4. Лисенко І.В. Роль енергозберігаючих технологій у забезпеченні економічної безпеки України / І.В. Лисенко, Н.В. Лисенко // Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. – № 3 (3). – С. 59-66.
5. Полтавець С. Проблеми утилізації відходів в Україні / С. Полтавець, А. Берегелський // Інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативних матеріалів додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі». Громадська думка про право творення. – № 3 (85) 2015 – С. 27-36.
6. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.
7. Стратегія і тактика удосконалення політики сталого розвитку України в контексті євроінтеграційних процесів / колективна монографія під заг. ред. к.е.н., професора Л.О. Коваленко у 2-х томах. – Ніжин: ФОП Лук'яненко В.В. ТПК «Орхідея», 2015 – 340 с.
8. Теоретичні аспекти сталого розвитку: функціональний, галузевий і регіональний вектори: монографія / С.М. Шкарлет та ін. Розділ 3. Еколого-економічний концепт сталого розвитку України / Ж.В. Дерій, Н.В. Лисенко Економіко-екологічні проблеми функціонування регіонального транспорту. –К.: Кондор-Видавництво, 2015. – 316 с. – С. 243-250.
9. Ходарев О.В. Переробка твердих побутових відходів як фактор економічного розвитку України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=eng&z=1353>
10. Iryna Lysenko, Nataliia Lysenko. Environmental safety as a part of national security of Ukraine / Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту на підприємствах України: Зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених, аспірантів та студентів ХНАДУ 05 листопада 2015 року. – Харків: ХНАДУ, 2015. – 499 с. – С. 242-243.
11. Iryna Lysenko, Serhii Stepenko. Energy Saving Technologies as a Prerequisite of Economic Security of Ukraine / 19th International Student Conference on Electrical Engineering POSTER 2015, Prague May 14, M_091-1-M_091-5, Czech Technical University in Prague.

Прищепя Алла Миколаївна канд. с.-г.н., професор

Брежицька Олена Анатоліївна канд. с.-г.н., доцент

Стецюк Людмила Миколаївна канд. с.-г.н., доцент

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна

ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРОСФЕРИ ЗА СИСТЕМОЮ ІНДИКАТОРІВ АНТРОПОЦЕНТРИЧОГО БЛОКУ

Збільшення масштабів господарської діяльності, зростання урбанізованих територій зумовлює посилення антропогенного тиску на довкілля та порушення рівноваги. Процеси забруднення урбосистем і агросфери в зоні їхнього впливу викликають екологічні ризики для здоров'я населення. [1-5]. Навколишнє середовище з комплексом його біотичних та абіотичних факторів завжди залишається одним з найважливіших факторів впливу на стан здоров'я людини та тривалість її життя тому сьогодні, як ніколи, є актуальним питання оцінки екологічної безпеки з використанням комплексних показників, котрі характеризують загальну медико-демографічну ситуацію та рівень захворювання населення.

Метою дослідження є оцінка екологічної безпеки агросфери. Об'єктом дослідження є зміни медико-демографічної ситуації, як складової антропоцентричного блоку екологічної безпеки. Предметом дослідження є система індикаторів антропоцентричного блоку. Методи дослідження. – теоретичні (методи абстракції, аналогії, порівнянь, індуктивно-дедуктивні, теоретичного моделювання та ін.); експериментальні (збір та аналіз статистичних даних).

Оцінювання екологічної безпеки агросфери в зоні впливу урбосфери (ЗВУ) досліджували на прикладі типового великого українського міста Рівне та прилеглої до нього агросфери, яка представлена наступними адміністративно-територіальними районами: Рівненський, Здолбунівський, Гощанський, Костопільський, Млинівський, Костопільський, Острозький. Площа досліджуваної території становить 6,859 тис. км² (34% площі території Рівненської області). Населення — 364,416 тис. осіб (32% населення Рівненської області). Під агросферою ЗВУ розуміємо просторову історично сформовану соціо-економіко-екологічну систему, яка функціонує в межах території, що зазнає впливу урбосистеми і характеризується певним типом розвитку, ступенем використання природних ресурсів, типом ландшафтно-територіальних комплексів та функціональними взаємозв'язками [4]. Агросфера ЗВУ характеризується нерівномірним розподілом промислових підприємств та об'єктів сільського господарства по своїй території. Найбільша їх кількість зосереджена в Гощанському, Здолбунівському, Коспільському, Млинівському, Острозькому, Рівненському районах та безпосередньо в м. Дубно, Острог, Рівне. Тому для цих районів спостерігається найбільше техногенне навантаження на територію і жителів.

Методика дослідження передбачала аналіз та оцінку екологічної безпеки регіону з використанням системи індикаторів, які групували в антропоцентричний блок. При цьому формували відповідні матриці спостережень. Диференціацію та стандартизацію матриць спостережень проводили за відповідними формулами, при цьому показники поділяли на стимулятори та дестимулятори. Нормування показників проводили за максимальними (для стимуляторів) та за мінімальними показниками (для дестимуляторів) [5]. Система індикаторів є наступною: 1) стимулятори: чисельність населення, коефіцієнт народжуваності, на 1000 осіб, природний приріст населення, коефіцієнт природного приросту населення, на 1000 осіб; 2) де стимулятори: коефіцієнт смертності, на 1000 осіб, коефіцієнти смертності з основних причин, на 100 тис. осіб, дитяча смертність до 1 року, активний туберкульоз, на 100 тис. населення, активний туберкульоз, осіб. Оцінку проводили за шкалою: екологічно безпечний стан - 0,6756 -1; екологічно ризиковий стан 0,4834 - 0,6755; екологічно загрозливий стан 0,1919-0,4833; екологічно небезпечний стан 0-0,1918 [5].

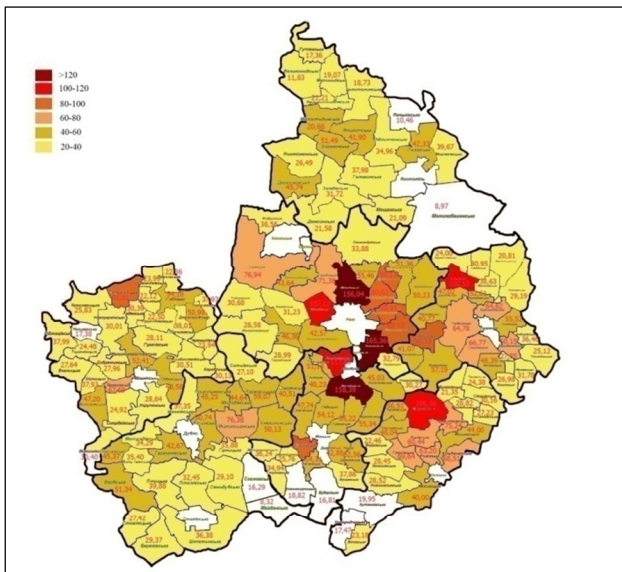

Рис.1.Щільність населення агросфери ЗВУ

Нами проаналізована демографічна ситуація агросфери. Встановлено, що у районах сформувалася різна демографічна обстановка: найбільша кількість населення спостерігається в Рівненському районі та становить 88445 осіб, найменша кількість населення в Острозькому районі - 29023 осіб. Як показали дослідження щільності населення сільських населених пунктів агросфери (рис.1) найбільша щільність спостерігається навколо великих та малих міст.

Найменший коефіцієнт народжуваності спостерігається в Гошанському та Здолбунівському районах – 13,3. Найвищий коефіцієнт смертності спостерігається в Гошанському районі – 19,5 (в міських поселеннях – 10,4, в сільській місцевості – 21,1).

Найнижчий коефіцієнт смертності в Костопільському районі – 13,1 (в міських поселеннях – 10,1, в сільській місцевості – 16). Найвищий коефіцієнт природного приросту в Рівненському районі – 3,3 (в міських поселеннях – 4,4, в сільській місцевості – 3,1). Найнижчий коефіцієнт природного приросту в Гошанському районі - -6,2 (в міських поселеннях – 1, в сільській місцевості – -7,5). За період з 2002 по 2015 рік спостерігається зменшення кількості населення в усіх досліджуваних районах, та збільшення населення Рівненського району, що свідчить про міграцію населення районів області до обласного центру. За даними розподілу постійного населення за віковими групами агросфери ЗВУ було встановлено, що найбільша частка молодого населення представлена в Рівненському та Дубенському районах. Аналіз захворювання за основними причинами показав, що найвищі показники спостерігаємо для хвороб системи кровообігу, новоутворень, органів дихання.

На основі системи індикаторів сформовані стандартизовані та формалізовані мат різі за допомогою який були визначено рівень екологічної безпеки за антропоцентричним блоком (рис. 2).

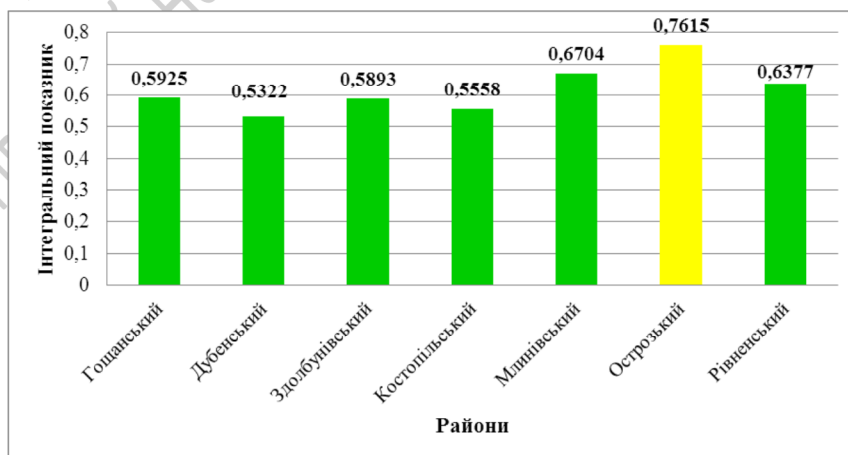

Рис. 2. Інтегральні показники екологічної безпеки антропоцентричного блоку

Для досліджуваних районів інтегральна оцінка коливається в межах від 0,5322 (для Дубенського району) до 0,7615 (для Острозького району).

Порівнявши отримані значення з якісно-кількісною оціночною шкалою, можна зробити висновок, що по блоку антропоцентричних показників в Острозькому районі екологічна безпека знаходиться на рівні екологічно безпечного стану, тобто не призводить до порушення екологічної рівноваги, а Гошанський, Дубенський, Здолбунівський, Костопільський та Рівненський райони характеризуються екологічно ризиковим станом. Тому, для цих районів агросфери необхідно своєчасно виявляти та усувати дестабілізуючі чинники, які потенційно можуть спричинити негативний вплив на забезпечення екологічної безпеки в регіоні. При цьому потрібно звертати увагу на екологічні зміни та екологічну безпеку в урбосистемі, тому, що вона є однією із причин екологічної нестабільності агросфери. Для усунення ризикового стану потрібно здійснювати комплексні природоохоронні заходів.

Список використаних джерел

1. С.П. Іванюта, А.Б. Качинський Екологічна та природно-техногенно безпека України: регіональний загроз і ризиків. Київ 2012р.
2. Прищепа А.М. Методологія оцінки агросфери в зоні впливу урбосистем урбосистем /Збірник наукових праць "Вісник НУВГП" випуск 1 (61) 2013 р. серія "Сільськогосподарські науки" ст. 30- 35
3. Клименко М.О., Прищепа А.М., Хомич Н.Р., Клименко Л.В., Брежицька О.А. Районування територій населених пунктів за екологічними ризиками //Вісник Кременчуцького національного університету. Збірник наукових праць. Випуск 2/2011 ч.1 (67) ст. 123-126.
4. Прищепа А.М. Агросфера як об'єкт соціо-економіко-екологічного дослідження урбосистем /Збірник наукових праць "Вісник НУВГП" випуск 4 (60) 2013 р. серія "Сільськогосподарські науки" ст. 28- 35
5. Герасимчук З.В., Олексюк А. О. Екологічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення: Монографія. — Луцьк: Надстир'я, 2007. — 280 с.

Сиза Ольга Іллівна, д-р техн. наук, професор
Савченко Олесь Миколаївна, канд. техн. наук, доцент
Челябієва Вікторія Миколаївна, канд. техн. наук, доцент
Максименко Афанасій Олександрович, студент
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПРИРОДНІ ЕКОЛОГІЧНІ ДОБАВКИ У ПРОТИКОРОЗІЙНОМУ ЗАХИСТІ ОБЛАДНАННЯ ХАРЧОВИХ ВИРОБНИЦТВ

Харчові добавки – речовини, які самі по собі не вживаються як харчовий продукт або окремих компонент їжі. Вони додаються в харчові системи з технологічних міркувань на різних етапах виробництва, зберігання, транспортування готових продуктів з метою поліпшення або полегшення виробничого процесу або окремих його операцій, збільшення стійкості продукту до різних видів псування, збереження структури і зовнішнього виду продукту або зміни органолептичних властивостей.

Харчові добавки вживаються людиною протягом багатьох століть (сіль, перець, гвоздика, базилік, кориця, мед та ін.), проте широке їх використання почалося у кінці XIX ст. і було пов'язано із зростанням населення і концентрацією його у містах, що викликало необхідність збільшення обсягів виробництва продуктів харчування, вдосконалення традиційних технологій їх отримання з використанням досягнень хімії і біотехнології [1, 2].

Число харчових добавок, що застосовуються у виробництві харчових продуктів в різних країнах, досягає сьогодні 500 найменувань (не рахуючи комбінованих добавок, індивідуальних запашних речовин, ароматизаторів), в Європейському Співтоваристві класифіковано близько 300.

Використання добавок можливе тільки після перевірки їх безпеки. Внесення харчових добавок не повинно збільшувати ступінь ризику, можливої несприятливої дії про-

дукту на здоров'я споживача, а також знижувати його харчову цінність. Крім того, важливим є напрямок досліджень взаємодії робочих середовищ харчових виробництв з матеріалами, з яких виконано технологічне та допоміжне обладнання [3-7]. Але на даний час не досліджено вплив більшості харчових добавок на корозійну стійкість обладнання і комунікацій з маловуглецевих сталей.

Мета роботи: дослідити вплив природних харчових добавок на корозійні процеси обладнання з маловуглецевих сталей у харчових виробництвах.

Об'єктом дослідження вибрані ті рослини, які широко застосовуються у промисловості як харчові добавки: базилік, кориця, шавлія, гвоздика, спіруліна. Екстракти готували методом мацерації (настоювання) у водно-спиртовому розчині.

Корозійні випробування проводили на зразках із сталі Ст3 гравіметричним методом у розчинах кислот, які застосовують у харчових виробництвах: 0,1М НСІ та 1М НСІ – як засіб дезінфекції обладнання; оцтова та лимонна кислоти – як консерванти та смакові добавки. При проведенні гравіметричних досліджень поверхню зразків сталі Ст 3 послідовно шліфували на дрібнозернистому папері марок Р 240-Р 1200, знежирювали і зважували. Після експозиції поверхню зразків очищали від продуктів корозії, промивали проточною водою, висушували, знежирювали і зважували.

Ефективність захисної дії інгібіторів корозії оцінювали за ступенем захисту Z_m :

$Z_m = [(K_m - K'_m) / K_m] \cdot 100$, %, де K_m, K'_m – швидкість корозії за втратою маси металу без добавок та з добавками, відповідно, г/(м²·год).

Оже-електронну спектроскопію застосовували для контролю за вмістом і розподілом хімічних елементів у поверхневому шарі металу (Оже-спектрометр AES-2000 приладового комбайну-лабораторії LAS-2000 Riber, Франція).

Результати гравіметричних досліджень швидкості корозії Ст3 за втратою маси зразків (K_m), ступенем захисту (Z_m), коефіцієнтом гальмування (γ_m) у 0,1М НСІ представлено в таблиці. Виявлено, що оптимальна концентрація, добавок складає 20 г/л. Подальше підвищення концентрації (C_{in}) не призводить до збільшення ступеня захисту. Контрольні зразки у 0,1М розчині НСІ без добавок вкриті пухкими, сірими продуктами корозії. У розчинах з досліджуваними добавками, які виступають інгібіторами корозії, поверхня зразків Ст3 залишалась без видимих слідів руйнувань протягом усього періоду дослідження. Швидкість корозії при оптимальній концентрації інгібіторів сповільнюється у 7-10 разів залежно від виду добавки. Найвища ефективність протикорозійного захисту зразків сталі ($Z_m = 90,11\%$) спостерігається інгібіторами на основі базиліку та шавлії.

Таблиця

Ефективність харчових добавок у захисті сталі Ст3 від корозії в 0,1 М НСІ (293 К)

Харчова добавка	C_{in} , г/л	K_m , г/(м ² ·год)	Z_m , %	γ_m
1	2	3	4	5
Без добавки	–	6,27	–	–
Базилік (васильки справжні)	5	1,27	79,74	4,94
	10	0,69	88,99	9,09
	20	0,62	90,11	10,11
	30	0,98	84,37	6,40
Спіруліна	5	1,17	81,33	5,36
	10	0,86	86,28	7,29
	20	0,63	89,95	9,95
	30	0,65	89,63	9,65
Кориця	5	1,93	69,21	3,25
	20	0,83	86,76	7,55
	30	1,098	82,48	5,71

Закінчення табл.

1	2	3	4	5
Гвоздика	10	1,18	81,18	5,31
	20	0,94	85,00	6,67
	30	0,95	84,85	6,60
Шавлія	10	0,85	86,44	7,38
	20	0,62	90,11	10,11
	30	0,64	89,79	9,78

Відомо, що в харчовій промисловості широко використовуються карбонові кислоти, які вживаються як засоби консервації та для надання продуктам і блюдам приємного кислуватого смаку. Наприклад, лимонну, молочну, винну, оцтову, яблучну, сорбінову кислоти використовують при виготовленні кондитерських виробів, безалкогольних напоїв, харчових концентратів (желе, киселі), варення, компотів, соусів та ін. Крім того, більшість технологічних процесів у харчових виробництвах потребують підвищених температур робочих середовищ. Тому наступні дослідження було спрямовано на з'ясування впливу температури та робочого середовища на протикорозійні властивості досліджуваних харчових добавок.

Оцінку корозійної активності харчових кислот (лимонна і оцтова) проведено у порівнянні з агресивною дією соляної кислоти (1М розчин), яка використовується як дезінфікуючий засіб для апаратів харчових виробництв. Оскільки, безпосереднє введення інгібіторів у харчові середовища технологічних процесів не допустимо, тому раціональним шляхом є введення їх на стадії дезінфекції. За результатами наших попередніх досліджень (без харчових добавок) [6, 7] найбільшу агресивну дію має соляна кислота, а найменшу корозійну активність має оцтова кислота – швидкість корозії сталі Ст3 при температурі 293 К (експозиція 2 години) відрізняється у 7 разів. З підвищенням температури від 293 К до 353 К швидкість корозії в усіх розчинах кислот зростає у 2-4 рази, а при додаванні екстрактів досліджуваних харчових добавок швидкість корозії сталі знижується у 3-7 разів при всіх досліджуваних температурах. Так, при введенні базилику ступінь захисту від корозії сталі Ст3 при температурі 293 К в 1М розчинах кислот становить: у соляній – 90,5%, лимонній – 85,6%, оцтовій – 65,7% (рис.).

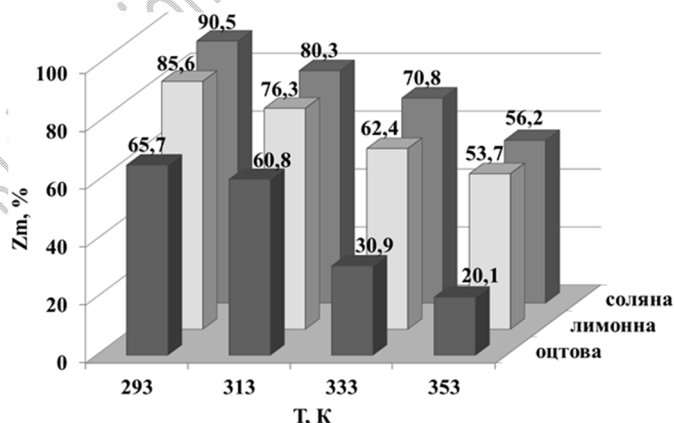

Рис. Ефективність захисту Ст3 при додаванні базилику в 1М розчинах кислот при зміні температури (експозиція 2 години).

Як видно з рисунку, ступінь захисту від корозії при підвищенні температури знижується. Поверхня досліджуваних зразків сталі з харчовими добавками вкрита захисною плівкою, яка утворена за рахунок речовин, що мають активні реакційні центри [8]. Так, надземна частина базилику містить до 1,5% ефірної олії, до 6% дубильних речовин, глікозиди, сапоніни, мінеральні речовини, клітковину, камфору. Ефірна олія містить цинеол, камфору, оцимен, евгенол. Основний компонент ефірної олії – метилхавікол (23-88 %).

Листя шавлії містять ефірну олію (цинеол, α -пінен, D-камфора) – 2,5 %; конденсовані дубильні речовини – 4 %; тритерпенові кислоти: урсолова й олеанова, дитерпени; смолисті речовини (5-6 %).

Наявність захисної плівки на поверхні сталі підтверджена результатами контролю за вмістом і розподілом хімічних елементів у поверхневому шарі металу після експозиції у 0,1М НСІ без добавок та у їх присутності із застосуванням *Оже*-електронної спектроскопії.

Показано, що харчові природні рослинні добавки – базилік, кориця, шавлія, гвоздика, спіруліна є екологічно безпечними інгібіторами корозії вуглецевих сталей у кислотних середовищах (соляна, лимонна, оцтова кислоти) харчових виробництв. Найбільший протикорозійний ефект забезпечують екстракти на основі базиліку і шавлії – 90,1 % (0,1М НСІ) при концентрації 20 г/л, температурі 293 К. При підвищенні температури з 293 К до 333 К захисна дія досліджуваних добавок зменшується.

Список використаних джерел

1. Бабюк А.В. Безпека харчування: сучасні проблеми: Посібник-довідник / А.В. Бабюк, О.В. Макарова, М.С. Рогозинський, Л.В. Романів, О.С. Федорова – Чернівці: Книги - XXI, 2005. – 456 с.
2. Дымань Т.Н. Новые тенденции в питании человека./ Т.Н. Дымань, Т.Н. Шевченко, С.В. Берзина – К.: Гнозис, 2007. –76 с.:ил.
3. Eddy N.O. Ethanol extract of Terminalia catappa as a green inhibitor for the corrosion of mild steel in H₂SO₄/ N.O. Eddy, P.A. Ekwumemgbo, P.A. Mamza // Green Chemistry Letters and Reviews. – 2009. – v. 2. – №4. – P. 223-231.
4. Quraishi M.A. Green approach to corrosion inhibition by black pepper extract in hydrochloric acid solution / M.A. Quraishi, D.K. Yadav, I. Ahamad // Open Corrosion Journal. – 2009. – v. 2. – P. 56-60.
5. Lahhit N. Fennel (Foeniculum vulgare) essential oil as green corrosion Inhibitor of carbon steel in hydrochloric acid solution / N. Lahhit, A. Bouyanzer, J.-M. Desjobert // Portugaliae Electrochimica Acta. – 2011. – v. 29. – №2. – P. 127–138.
6. Квашук Ю. Вплив технологічних факторів на корозійну тривкість сталей в харчових виробництвах / Ю. Квашук, О. Сиза, О. Савченко, В. Челябієва // Фіз.-хім. механіка матеріалів. – 2012. – Спец. випуск №9. – Т.1. – С. 226-231.
7. Сизая О.И. Влияние продуктов переработки растительного сырья на коррозионно-электрохимическое поведение стали в пищевых производствах / О.И. Сизая, О.Н. Савченко, Ю.В. Квашук, А.А. Королев // Вопросы химии и химической технологии. – 2011. – № 4 (2). – С. 179-182.
8. Мамчур Ф.І. Довідник з фармакотерапії / Ф.І. Мамчур. – К.: Здоров'я, 1984. – 264 с.

Смик Оксана Степанівна, аспірантка

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Життєдіяльність людей завжди відбувається в оточенні середовища, а здоров'я формується залежно від впливу природних чинників на організм. Внутрішнє середовище людини, яке забезпечує гомеостаз організму, тісно пов'язане з навколишнім середовищем. До навколишнього середовища людина пристосувалася, і воно забезпечує нормальну її життєдіяльність. Життєдіяльність організму перебуває у безперервному динамічному взаємозв'язку з дією чинників навколишнього середовища.

Взаємовідносини людини з природою складаються таким чином, що, з одного боку, людина відчуває на собі дію чинників навколишнього середовища, а з іншого, сама впливає на біосферу своєю господарською діяльністю [2].

Вплив довкілля на стан здоров'я є одним з пріоритетних завдань, що вирішуються гігієною як профілактичною галуззю медичної науки. Гігієна - наука про здоров'я, основна профілактичної медицини. Вона вивчає вплив навколишнього середовища на ор-

ганізм людини й розробляє на основі цього заходи щодо попередження шкідливого впливу середовища й розвитку захворювань. Середовище, що оточує людину, надзвичайно складне: його визначають природні, соціальні, побутові фактори, а також виробничо-суспільні відносини [4].

Навколишнє середовище, за визначенням В.І. Вернадського, є біосферою. Біосферою називається біогеоценотична оболонка Землі, екосфера, склад, енергетика й організація котрої визначаються взаємодією її біотичного та абіотичного компонентів. Біосфера включає близько трьох мільйонів видів організмів, зони атмосфери, гідросфери та літосфери. Таким чином, навколишнє середовище є сукупністю всіх матеріальних тіл, сил і явищ природи, її впливу на людину та її господарство.

Чинники навколишнього середовища характеризуються різним впливом на організм. Це може бути роздільна дія, тобто дія на організм лише одного чинника, комбінована, коли на організм впливає сумарно кілька речовин однієї природи, коли хімічна речовина надходить в організм різними шляхами одночасно з різних об'єктів навколишнього середовища, і поєднана дія, коли на організм одночасно сумарно впливають фізичні, хімічні та біологічні чинники навколишнього середовища.

Дістати істинну картину стану здоров'я населення у зв'язку з якістю навколишнього середовища можливо за умови створення спеціальної автоматизованої системи. Стан здоров'я населення, що визначається генофондом популяції, станом навколишнього середовища і соціально-економічними чинниками, можна вивчити шляхом вимірювання показників структури, функції й адаптаційних резервів та порівняння їх із нормативами або шляхом визначення середньої тривалості життя, працездатності, репродуктивної функції [2].

Людина є складовою, самоорганізованою, саморегульованою системою, функціонування якої значною мірою залежить від її взаємодії із зовнішнім середовищем.

Людина є елементом екосистеми – сукупності організмів і умов їх існування, неживих компонентів довкілля, що перебувають у взаємозв'язках і взаємодії, внаслідок яких відбувається біотичний кругообіг речовин та енергії. Утворюють екосистему організми та весь комплекс фізичних факторів.

Стан здоров'я віддзеркалює динамічну рівновагу між природним середовищем і організмом. На здоров'я людини впливають спосіб життя, генетичні фактори та фактори навколишнього природного середовища [1].

При суспільно-трудової діяльності відбувається взаємодія навколишнього середовища і людини. Взаємодіючи один з одним у процесі виробництва, люди будують матеріальну систему - людське суспільство. Проте вплив зовнішнього середовища з її кліматичними, гідрогеологічними, рельєфними та іншими географічними компонентами при взаємодії з соціальними, культурними та економічними перетвореннями в процесі розвитку суспільства позначається на стані здоров'я населення. Особливо інтенсивний вплив роблять екстремальні умови середовища.

Встановлено, що емоційний стан, психічні фактори, ставлення людини до праці в значній мірі впливають на його працездатність і продуктивність, на фізичний і розумовий розвиток.

Таким чином, одні компоненти навколишнього середовища можуть надавати сприятливий вплив на зміцнення здоров'я, інші - сприяти виникненню захворювань.

Важливими чинниками, що негативно впливають на людину, особливо в умовах урбанізації міста, є забруднення повітряного басейну, несприятливі мікрокліматичні умови, зміни радіаційного і теплового балансу та ін. Дані, що характеризують тепловий і радіаційний баланс, мають істотне значення не тільки для перебігу, а й для розвитку і прогресування різних захворювань.

Забруднене повітря, великий вміст в ньому промислових і транспортних відходів викликають цілий ряд захворювань верхніх дихальних шляхів.

Крім того, в даний час встановлено, що тривале проживання в великих містах світу все частіше призводить до розвитку таких захворювань, як ішемічна хвороба серця, гіпертонічна хвороба, неврози і психози, зниження репродуктивної функції жінок, а також до зловживання лікарськими препаратами, особливо психотропними, та ін [5].

Вплив людини на навколишнє середовище є перетворюючим, що змінює її, причому далеко не завжди в кращу сторону, тому збереження природного середовища - одна з найгостріших проблем, що стоять перед людством, особливо в сучасних умовах.

Під навколишнім середовищем розуміють цілісну систему взаємопов'язаних природних і антропогенних об'єктів і явищ, під впливом і при безпосередньому використанні яких відбувається праця, побутова діяльність, відпочинок людей. Поняття «навколишнє середовище» включає соціальні, природні і штучно створені фізичні, хімічні та біологічні фактори, тобто все те, що впливає на життя і діяльність людини. Складовою частиною навколишнього середовища є природне середовище. Перед сучасним суспільством стоїть завдання не тільки зберегти природу, а й запобігти негативним наслідкам господарської діяльності людини в майбутньому.

Охорона навколишнього середовища являє собою важку комплексну проблему, яка має відношення до всього суспільства в цілому і до кожного окремого громадянина.

Сьогодні людина дуже активно впливає на природу. Одне з небажаних, але очевидних наслідків технічного процесу – забруднення оточуючого середовища вторинними продуктами виробничо-технічної діяльності [3].

В результаті промислової діяльності природа потерпає постійні зміни. Так в Україні суттєво скоротилася площа зелених насаджень; відбувається підкислення ґрунту і води; відходи промисловості, в тому числі різні високотоксичні речовини, забруднюють повітря, водойми, ґрунти; в результаті спалювання великої кількості мінерального палива в біосфері збільшується концентрація вуглекислоти що може призвести до зміни теплового режиму (клімату) поверхні всієї планети. Наслідки всього цього відбиваються на здоров'ї людей. Так, з року в рік збільшується кількість випадків серцево-судинних і ракових захворювань.

Іншим поширеним забрудненням природного середовища являються ядохімікати і мінеральні добрива, які застосовуються у сільському господарстві. За останні роки застосування мінеральних добрив в Україні збільшилось в 43 рази, а різноманітних ядохімікатів в 10 разів. В результаті інтенсивної хімізації вдається отримувати більший врожай. Але одночасно зростає ступінь забруднення ґрунту, водоймищ і продуктів харчування [3].

Головні завдання екології людини полягають в аналізі впливу факторів довкілля на організм людини, впливу людини на довкілля, прогнозуванні можливих змін у параметрах рівня здоров'я людей під дією зовнішніх факторів, виробленні науково-обґрунтованих нормативів їх життєзабезпечення з урахуванням прогнозів антропоєкологічного напруження. Не менш значущими є і такі завдання:

- вивчення стану здоров'я людей, їх соціально-трудового потенціалу, впливу факторів, комплексів середовища на здоров'я і життєдіяльність населення;
- прогнозування можливих змін у здоров'ї людей внаслідок процесів, що відбуваються у зовнішньому середовищі;
- прогнозування стану здоров'я майбутніх генерацій;
- створення антропогенетичного моніторингу – системи спостережень за змінами процесів життєдіяльності людей у зв'язку з дією на них різних факторів довкілля, а також дослідження і оцінювання його умов, що впливають на здоров'я населення і зумовлюють поширення захворювань;

- визначення науково-обгрунтованих значень гранично-допустимих техногенних навантажень на природне середовище;
- вивчення впливу окремих факторів середовища і їх комплексів на здоров'я та життєдіяльність популяцій людини;
- дослідження процесів збереження і відновлення здоров'я людських популяцій; аналіз глобальних і регіональних екологічних проблем, які зумовлюють стан здоров'я людини;
- вироблення нових методів дослідження екологічних факторів впливу на здоров'я людини (космічних, біохімічних та ін.);
- аналіз і обгрунтування шляхів поліпшення рівня здоров'я і соціально-трудового потенціалу населення [1].

Негативні наслідки взаємовпливу людини і природи, як правило, рано чи пізно позначаються на стані її здоров'я. Тому проблема здоров'я посідає важливе місце в житті суспільства.

Список використаних джерел

1. Здоров'я людини та навколишнє середовище [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kazedu.kz>
2. Навколишнє середовище та здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://profmed.at.ua/index/navkolishne_seredovishhe_ta_zdorovja_ekologija
3. Охорона навколишнього середовища [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kyrator.com.ua/index/oxorona-navkolishnogo_seredovisha
4. Смик О.С. Методологічні аспекти оцінки здоров'я населення в еколого-гігієнічних дослідженнях / О.Смик // Регіон – 2014: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 80-річчю кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна (м. Харків, 6 листопада 2014 р.). – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2014. – С.87–89.
5. Царфис П.Г. Рекреационная география СССР: (курортологические аспекты). - М. : Мысль, 1979. – 311 с.

Старчак Валентина Георгіївна, д-р техн. наук, професор

Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

Цибуля Сергій Дмитрович, канд. техн. наук, доцент

Буяльська Наталія Павлівна, канд. техн. наук, доцент

Костенко Ігор Андрійович, канд. техн. наук, доцент

Іваненко Костянтин Миколайович, канд. техн. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

УНІФІКОВАНА ОЦІНКА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасний стан навколишнього середовища (НС) характеризується прогресуючими деградаційними процесами, що обумовлено його ендегенним та екзогенним інгредієнтним та енергетичним техногенним забрудненням. Ці екодеструктивні фактори пришвидшують руйнування коштовних технічних споруд (ТС), накопичення важких металів в довкіллі, більшість з яких є супертоксикантами XXI ст. [1-3].

Отже проблема підвищення експлуатаційної надійності, довговічності, екологічної безпеки ТС безпосередньо пов'язана з проблемою економічного, збалансованого використання природних ресурсів. До числа важливіших ресурсів, як одного з основних показників технічного потенціалу країни, відносяться металоресурси. Багато з них (за відношенням об'ємів видобутку до потреби) близькі до вичерпання (Fe, Ni, Co, Mo, Cd, Cu, Al та ін.) або практично вичерпані (Zn, Ag, In та ін.), що викликає загрозу не тільки

перспективі подальшого розвитку промисловості, транспорту, сільського господарства, але й екологічній рівновазі в природі. Великі збитки завдає НС забруднена атмосфера: в цих умовах експлуатується 80% всіх металокопункцій. В результаті руйнації в ґрунті (газо-, нафто- та водопроводи, каналізаційні мережі, трубопровідний транспорт) щорічно виходить з ладу до 3% підземних споруд, втрати становлять більше 1 млн. т. металу. Відмічається сильна деградація ґрунту – на 15%, помірною – на 46%; на хімічну, фізичну деградацію припадає 16% (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.). Найбільшому забрудненню піддаються підзолисті та дерново-підзолисті ґрунти, найменше – чорноземи [4-8].

Таким чином, набуває важливого значення комплексна оцінка техногенного впливу забруднення довкілля (не тільки викидами, скидами, захороненням відходів, але й корозійними втратами металів) на екологічно-експлуатаційну надійність технічних споруд. Розробка такої уніфікованої комплексної оцінки й обумовило мету дослідження.

Методологія підвищення рівня охорони НС, із забезпеченням експлуатаційної надійності, екологічної безпеки ТС, включає системний підхід, з декомпозицією техноприродних систем (ТПС) на ієрархічні підсистеми: екологічного моніторингу техногенного впливу та технічних засобів захисту довкілля як факторів екологізації економіки з удосконаленням прямих, непрямих технологічних та організаційно-технічних засобів [9-12].

Експериментальні дані оброблялися методами математичної статистики, з використанням стандартної похибки S , яка становить при $n=6$, $t=2.75$ й довірчої ймовірності 0.95: $S=+5...10\%$. Визначали також коефіцієнт кореляції r регресійним аналізом за методом найменших квадратів. Малоімовірні дані відкидали з врахуванням Q -критерію [13].

Результати експериментів з уніфікації інтегральної оцінки техногенного впливу на ТПС, в балах, за сумарним показником екобезпеки I_H , наведені в табл. 1, 2. I_H визначено на основі 10 сумарних показників небезпеки техногенного забруднення (ТЗ) в балах [9-12, 14]:

Атмосферного повітря – K_a (за ІЗА – індексом забруднення атмосфери).

Ґрунту – K_r (за сумарним показником забруднення – Z_C).

Водойм – K_b (за індексом забруднення води – ІЗВ).

Акумуляції ТЗ рослинністю – K_p (за K_{ac}).

Небезпеки здоров'я людини – K_z (за ступенем ризику).

ЕМП – K_{EMP} , з врахуванням E , H , σ .

Акустичного забруднення – вібрації – K_v , за рівнем в частках $L_{V доп}$.

Радіоактивного забруднення (РЗ) – K_{P3} , за рівнем в частках питомої активності $A_{доп}$.

Тривкості конструкційних матеріалів (КМ) в забрудненому середовищі – K_{KM} (за групами тривкості 1...6 та 10-бальною шкалою).

Витривалості, довговічності конструкційних матеріалів (при циклічному, статичному навантаженні, за показниками техногенного впливу на малоциклову втому – МЦВ, корозійне розтріскування – КР, водневу деградацію – основних причин техногенних аварій металокопункцій – $K_{MЦВ}$ (за β_C^N , β_H^N або γ_C^N , γ_H^N , K_{KR}).

Визначення комплексної оцінки екостану ТПС здійснювали за I_H (табл. 2)

$$I_H = K_a + K_r + K_b + K_p + K_z + K_{EMP} + K_v + K_{P3} + K_{KM} + K_{MЦВ}$$

В роботі показано, що удосконаленням технічних засобів захисту довкілля, ТПС з ТС (металургійних – рафінування, легування; технологічних – раціональне зварювання, поверхневе зміцнення та універсальним методом – синергічні захисні композиції (СЗК), модифіковані захисні покриття (МЗП) на вторинній сировині, з утилізацією регіональних багатотоннажних відходів) можна значно підвищити рівень захисту НС від техногенного впливу та забезпечити експлуатаційну надійність та екологічну безпеку ТС (табл. 3).

Таблиця 1

Уніфікована інтегральна бальна оцінка впливу ТЗ на екостан ТПС

Складові інтегрального показника небезпеки I_H							
1. Атмосферне повітря – K_a							
Рівень ТЗ	Допустимий	Середній	Високий	Дуже високий	Надзвичайно високий		
Балл	1-2	3-5	6-8	9	10		
ІЗА	<100	100...200	200...450	450...800	>800		
2. Ґрунт – K_T							
Рівень ТЗ	Допустимий	Помірно-допустимий		Небезпечний	Надзвичайно-небезпечний		
Балл	1-3	4-6		7-9	10		
Z_c	<16	16...32		32...128	>128		
3. Водойми – K_B							
Рівень ТЗ	Дуже чиста	Чиста	Помірно забруднена	Забруднена	Брудна	Дуже брудна	Надзвичайно брудна
Балл	1-2	3-4	5	6	7-8	9	10
ІЗВ	<0.3	0.3...1	1...2.5	2.5...4	4...6	6...10	>10
4. Рослинність – K_P							
Рівень ТЗ	Допустиме	Помірно-допустиме		Небезпечне	Надзвичайно-небезпечне		
Балл	1-3	4-6		7-9	10		
K_{ac}	<1.1...1.5	1.5...3.5		3.5...5	>5		
5. Здоров'я населення (ризик) – K_3							
Рівень ризику	Малий	Середній	Високий		Дуже високий		
Балл	1-3	4-5	6-8		9-10		
Ризик	<10 ⁻⁴	10 ⁻⁴ ...10 ⁻³	10 ⁻³ ...10 ⁻²		>10 ⁻²		
6. ЕМП – K_{EMF}							
Рівень ЕМП	Допустимий	Помірно-допустимий	Напружений	Небезпечний	Надзвичайно-небезпечний		
Балл	1-2	3-4	5-6	7-8	9-10		
Н, А/м	<3-5	5-6	6-8	8-9	>10		
7. Вібрація – K_V							
Рівень вібрації	Допустимий	Помірно-допустимий	Напружений	Небезпечний	Надзвичайно-небезпечний		
Балл	1-2	3-4	5-7	8-9	10		
L_{V_0} дБ	<80...95	95...120	120...125	125...130	>130		
8. Радіація – K_{P3}							
Рівень РЗ	Дуже низький	Низький	Помірний	Допустимий	Небезпечний		
Балл	1-2	3-4	5-7	8-9	10		
A, Ки/км ² (Cs/Sr)	<0.1...0.2/ 0.01...0.05	0.2...1/ 0.05...0.15	1...5/ 0.15...1	5...15/1...3	>15/>3		
9. Тривкість конструкційного матеріалу – K_{KM}							
Рівень тривкості	Цілоком тривкі	Дуже тривкі	Тривкі	Понижено тривкі	Малотривкі	Нетривкі	
Балл	1	2-3	4-5	6-7	8-9	10	
K_{II} мм/рік	<10 ⁻³	10 ⁻³ ...10 ⁻²	10 ⁻² ...10 ⁻¹	10 ⁻¹ ...1.0	1.0...10	>10	
10. Витривалість КМ – $K_{MЦВ}$							
Рівень витривалості	Допустимий	Помірно-допустимий	Напружений	Небезпечний	Надзвичайно-небезпечний		
Балл	1-2	3-4	5-6	7-8	9-10		
β_C^N/β_H^N	<1/1.1...1.5	1...1.2/1.5...3	1.2...2/3...4	2...3/4...5	>3/>5		

Таблиця 2

Шкала комплексної оцінки екостану ТПС за I_H

I_H	0-10	11-20	21-31	32-43	44-55	56-66	67-77	78-89	90-100	>100
Бал	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Еко-стан	Спри-ятливий	Нор-мальний	Задо-вільний	Напру-жений	Склад-ний	Незадо-вільний	Критич-ний	Перед-кризовий	Кри-зовий	Катастро-фічний

Таблиця 3

Забезпечення екологічної безпеки ТС за уніфікованою оцінкою

Складові I _{нр} ум.бал	K _а	K _Г	K _В	K _Р	K _З	K _{ЕМП}	K _V	K _{рз}	K _{км}	K _{мпв}	I _н	Балл	Рівень екобезпеки ТПС
Без захисту	5	7	8	5	6	4	4	3	8	6	56	6	незадовільний
З СЗК	2	5	3	2	2	2	2	2	3	2	25	3	задовільний
Комплексний захист з СЗК	1	5	3	2	2	1	1	1	3	1	20	2	нормальний

Розроблена уніфікована оцінка техногенного впливу інгредієнтного та енергетично-го забруднення довкілля та його запобігання на експлуатаційну надійність ТС.

Запропоновано удосконалення технологічних процесів, що підвищують рівень охорони НС та забезпечують екологічну безпеку ТС й знижують ризик техногенних аварій.

Список використаних джерел

1. Орлов Д. С. Экология и охрана биосферы при химическом загрязнении /Д.С. Орлов, Л. К. Садовникова, И. Н. Лозановская. – М.: ВШ, 2002. – 334 с.
2. Давыдова С. Л. Тяжелые металлы как супертоксиканты XXI века /С. Л. Давыдова, В. И. Тагасов. – М.: РУДН, 2002. – 140 с.
3. Шмандій В. М. Екологічна безпека / В. М. Шмандій, В. Ю. Некос. – Х.: ХНУ ім. В. Каразіна, 2008. – 436 с.
4. Мельник Л. Г. Екологічна економіка /Л. Г. Мельник. – Суми: Університет. книга, 2002. – 346 с.
5. Екологічна безпека та охорона навколишнього середовища /за ред. О. І. Бондаря, Г. І. Рудька. – К.: ЕКМО, 2004. – 423 с.
6. Сучасне матеріалознавство XXI ст. /відп. редактор акад. НАНУ І. К. Походня – К.: Наук. думка, 1998. – 658 с.
7. Шлугер М. А. Коррозия и защита металлов /М.А. Шлугер, Ф.Ф. Ажогин, Е.А. Ефимов. – М.: Металлургия, 1995. – 216 с.
8. Сидоренко С.Н. Коррозия металлов и вопросы экологической безопасности магистральных трубопроводов /С. Н. Сидоренко, Н. А. Черных. – М.: РУДН, 2002. – 83 с.
9. Охорона техноприродних екосистем від техногенного забруднення /В.Г. Старчак, І.П. Крайнов, С.Д. Цибуля та ін. //Фальцфейнівські читання: збірник наукових праць IV міжнародної конференції, 21-23 травня 2009 р., м. Херсон. – Херсон: ПП Вишемирський, 2009. – С. 339-342.
10. Цибуля С.Д. Вплив техногенного забруднення поверхневих вод на тривкість металоконструкцій / С.Д. Цибуля //Фіз.-хім. механіка матер. – 2010. – Спецвип. № 8. – Т. 2. – С. 822-825.
11. Цибуля С.Д. Комплексне забезпечення екологічної безпеки трубопровідного транспорту / С.Д. Цибуля // Фіз.-хім. механіка матер. – 2012. – Спецвип. № 9. – Т. 2. – С. 773-779.
12. Старчак В.Г. Оцінка техногенного впливу на екологічну безпеку техноприродних систем /В.Г. Старчак, Г.М. Мачульський, С.Д. Цибуля, О.М. Мачульський //Стандартизація. Сертифікація. Якість. – 2014, №3(88). – С. 53-58.
13. Гордон А. Спутник химика /А. Гордон, Р. Форд. – М.: Мир, 1986. – 543 с.
14. Старчак В.Г. Теоретичні та прикладні аспекти збалансованого природокористування в техноприродних системах /В.Г. Старчак, І.Д. Пушкарьова, С.Д. Цибуля, Н.П. Буяльська //Вісник НУ «Львівська політехніка». – 2010. – №667. – С. 314-316.

Тішкова Наталія Леонідівна, аспірант кафедри права та європейської інтеграції Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України, м. Дніпропетровськ, Україна

**ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВАЖЕЛІВ ЯК ЗАСІБ ЕФЕКТИВНОГО
УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА:
ДОСВІД ПОЛЬЩІ**

Необхідність взаємодії України та ЄС в галузі охорони навколишнього середовища обумовлена не тільки з приводу перспектив інтеграції в контексті підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а й насамперед, з огляду на необхідність збережен-

ня навколишнього середовища. Досвід здійснення екологічної політики ЄС є корисним для України, зокрема з питань ефективності використання сучасних механізмів у сфері природокористування. Прикладом ефективного використання економічних важелів у реалізації екологічної політики може бути Польща, використання досвіду якої є доцільним для України як приклад успішного втілення інструментів екологічної політики і схожості природних та соціальних умов.

Головними складовими елементами економічного механізму управління природокористування, який функціонує у Польщі, є:

- плата за спеціальне використання природних ресурсів;
- плата за забруднення навколишнього природного середовища та інші види шкідливого впливу на довкілля;
- система фінансування і кредитування природоохоронних заходів (державний і місцеві бюджети, природоохоронні фонди, банки, кошти підприємств, іноземні надходження та інвестиції тощо);
- екологізація податкової і цінової систем;
- підтримка становлення і розвитку екоіндустрії [1].

Слід зазначити, що Польща дотримується основного пріоритету, загальновизнаного для всіх країн ЄС – недопущення забруднення природного середовища шляхом екологічної передбачливості. Втілюється це застосуванням так званих «найкращих доступних технологій» (Best Available Technology – BAT – застосування таких методів виробництва, які на сучасному рівні науково-технічних знань надають можливість гарантувати якомога вищу екологічну безпеку). BAT був запроваджений в 1984 р. директивою 84/360 ЄС для боротьби з забрудненнями атмосферного повітря від викидів промислових підприємств [2].

Польща використовує наступні ринкові регулятори природокористування:

1. Екологічний податок. Як і в інших країнах з ринковою економікою, в Польщі широко використовується диференційоване оподаткування залежно від «екологічної сприятливості» продукції. При цьому механізм оподаткування розробляють таким чином, щоб окремі підприємства, виробництво яких є екологічно небезпечним, не опинилися у невігідному становищі порівняно з конкурентами внаслідок здорожчання продукції.

2. Податкові пільги і субсидії. Головним завданням є стимулювання більш активного застосування сучасних науково-технічних досягнень. Втрати бюджетних коштів внаслідок впровадження податкових пільг компенсують надходженнями від оподаткування підприємств, що використовують екологічно небезпечну технологію або виготовляють екологічно шкідливу продукцію.

3. Пільгові позики. Це важлива умова підтримання природоохоронних інвестицій на капітальні витрати виробникам. У переліку пільгових позик заслуговують на увагу такі методи, як безвідсоткові чи позики з субсидованими відсотками. До них зараховують різні види пільгового кредиту для фінансової підтримки суб'єктів господарювання, які запроваджують ресурсозберігаючі та природоохоронні технології.

4. Платежі за забруднення довкілля.

5. Реформа ціноутворення. Як засвідчує досвід Польщі, завдяки диференціації цін на екологічно забруднену та екологічно чисту продукцію можна досягти позитивних результатів у зменшенні забруднення довкілля [1; 2].

Заслуговує на увагу стимулювання природоохоронної діяльності таким механізмом як ринкова реалізація права на забруднення, що є частиною плану заохочення бізнесу до безвідходних технологій та використання вискоелективних очисних систем. Вона базується на різниці між фактичним та екологічно допустимим рівнем забруднення. При цьому, якщо фактичний рівень забруднення нижчий від визначеного екологічно

допустимого, суб'єкт отримує право на забруднення довкілля у вигляді сертифіката, який можна продати іншим [2].

Загалом, економічні інструменти, що спрямовані на використання фінансових важелів й переваг, які виникають з альтернативної господарської поведінки, визнаються найважливішими інструментами екологічної політики. Такими інструментами є:

1) оплати: оплати за емісію; оплати, що надаються на продукцію; оплати за використання інфраструктури охорони навколишнього середовища; концесійні оплати; адміністративні оплати;

2) депозитні і заставні системи;

3) створення екологічного ринку: продаж прав емісії; використання ринкових механізмів; фінансова відповідальність (створення страхового ринку від екологічного ризику);

4) інструменти, що допомагають виконанню права: санкції за перевищення норм; грошова застава, що забезпечує виконання норм; податкова націнка;

5) дотації: безпосередньо дотації; податкові пільги; пріоритетні позики і кредити [1].

Характерним є те, що екологічні оплати здійснюють всі суб'єкти господарювання і лише за діяльність, що відповідає чинним законодавчим нормам. Як підкреслюють польські дослідники, ефективним є екологічний податок в розмірі спричиненої навколишньому середовищу і природним ресурсам екологічної шкоди, яка встановлюється екологічними стандартами. Система екологічних стандартів при цьому побудована таким чином, що містить граничні обмеження щодо використання природних ресурсів, застосування технологічних процесів, а також параметрів готової продукції, перевищення яких призводить до економічної, екологічної та соціальної шкоди. Тобто екологічні стандарти, крім свого прямого призначення, мають виконувати функцію механізмів екологічної політики, за допомогою яких розділяють екологічні податки та економічні санкції за нерациональне природокористування. Наприклад, у Польщі сума штрафу за викиди забруднюючих речовин у повітря в 10 разів перевищує суму плати за нормоване забруднення. Сама загроза сплати колосального штрафу за екологічне порушення значно посилює його функцію як попереджувального економічного регулятора природокористування [1].

З огляду на вищезазначене можна відмітити, що у Польщі сформувалася ефективна система економічних інструментів, яка вже стала надійним фундаментом для управління раціональним природокористуванням та охороною навколишнього середовища, що спрямована на забезпечення перетворення негативних екологічних наслідків у екологічні витрати господарства і стимулювання позитивних екологічних ефектів. Враховуючи складну екологічну ситуацію в Україні та необхідність реформування державного управління охороною навколишнього середовища, зокрема адаптації та гармонізації національної системи екологічного управління до європейських базових принципів, досвід Польщі має непересічне значення та ймовірний для адаптації в Україні.

Список використаних джерел

1. Якушенко Л. Аналіз досвіду Європейського співробітництва щодо формування і втілення інституцій та інструментів екологічної політики. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/840/> – Назва з екрану.

2. 5 years of Poland In the European Union. The economic dimension of Poland's membership in the EU. Prepared in: Department of Analyses and Strategies Office of the Committee for European Integration Al. J. Ch. Szucha 23, 00-580 Warsaw, Poland – Access mode: <http://www.msz.gov.pl/resource/25af1269-1587-432e-8662-bf744fa31ad1:JCR> – Title from screen.

MANAGEMENT AND PUBLIC ADMINISTRATION

Amosov Oleg Yuriovich, D-r of Economics, Professor, Head of Economic Theory and Finances Department

Kharkiv Regional Institute National Academy of Public Administration under President of Ukraine, Kharkiv, Ukraine

Gavkalova Nataliia Leonidivna, D-r of Economics, Professor, Head of Public Administration and Regional Economy Department

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

THE ROLE OF PUBLIC ADMINISTRATION IN A DECENTRALIZED ENVIRONMENT OF MODERN SOCIETY

For full integration of Ukraine into the European political and economic environment, there is a need for further democratization of public processes. For full transition from authoritarian regime to liberal democracy it is necessary to create a new economic basis of society. The transformation of public consciousness as a necessary stage of building a market economy requires new forms of organization of state regulation processes in different sectors and at different levels. The modern concept of Public Administration is firmly established as a standard form of organization processes and technological support of public administration in Ukraine. However the level of its implementation into regional governance in Ukraine is low. Taking into account the fact that many of the administrative-territorial formation of Ukraine are involved in the processes of transboundary cooperation, in the framework of Euro-regions, the decentralization of Public Administration is of particular relevance. In Ukraine, as in many countries, decentralization provides the context in which the technology of Public administration has the most problems of practical application. However, the major disadvantages of decentralization initiatives are:

- low administrative capacities of regional and local authorities;
- the lack of clear feedback mechanisms of these bodies with the population, to whom they provide services;
- the lack of clear mechanisms of political and other types of liability.

On this basis, to improve the effectiveness of political decisions in the sphere of decentralization of public administration in public-political and socio-economic spheres it is necessary to pay attention to the works of such scholars and practitioners as J. M. Cohen, S. B. Peterson, J. Lutwick, J. Almond, M. Kool, R. Kemp, A. Lockner, etc. In addition, noteworthy is the experience of those States that have long time dwelt in similar with Ukraine initial positions: the change of the authoritarian democratic regime, the transformation of national identity, etc.

Solving the problem of decentralization, any state make the most difficult choice is made in the coordinate system, one vector being the form of decentralization, and on the other the depth of decentralization.

Under the form of decentralization we understand the contours of a system of public-political or socio-economic relations that are subject to change. It can be: fiscal decentralization – the redistribution of financial flows between the budgets of different levels; administrative – change of administrative structure of the state with the corresponding redistribution of powers; organizational or institutional – creation of divisional and regional levels of government or offices of various state structures; functional – extension of existing powers of state authorities or local government subregional, regional or local levels of government; electoral – changes in the structure of electoral districts in the direction of their increase for the purpose of representation of interests of different regions in the Executive bodies.

The final list of forms or directions of Public Administration decentralization does not exist, because this process often has a very volatile value from the perspective of political inter-

ests and aspirations of elites staying in power. The goal of any political elite or otherwise is a usurpation of power, although from the point of view of democratic values, this wording should be mitigated by adding elements of publicity and responsibility to the electorate.

But in the context of analyzed problem of finding modern and effective mechanisms of decentralized Public administration, we must clearly understand that it is effective only within the capabilities and aspirations of political power that it holds. The exception is the state experiencing a truly deep transformation processes, for example, the transition from totalitarian or authoritarian style of management to a democratic one, which is accompanied by a profound change of social consciousness towards the establishment of real institutions of civil society. In States considered to be the standard of democracy, such institutions have been formed and involved in public-political processes, making them active participants in any reform of Public Administration, including those aimed at decentralization.

It should be noted that modern Public Administration paradigm predetermines the high level of publicity, openness and transparency of public authorities at all levels, as well as local governments. The purpose of such openness is to maximize the level of trust of society to accept administrative decisions and to the representatives of government. Speaking about trust, we primarily mean the creation of transparent conditions for interaction of public authorities with business structures and civil society institutions. The socio-economic challenges, including achieving a high level of well-being and sustainable development of the economy has become a decisive factor in assessing the quality of Public administration. The society, acting as the taxpayers on the one hand, and as the bearer of sovereignty on the other hand has the right to control the authorities activities [4]. However, such control will be the most effective if a certain credit of trust allows the state and local authorities to implement their own initiatives.

In this context, an important place is occupied by the problem of building trust between society and politicians, in the context of capacity to implement those reforms that they offered to voters as their programmes of actions. Implementation of the concepts of Public administration and Local government is impossible in conditions of political confrontation or political pressure, because in this situation there is no freedom of choice of instruments of democratic initiatives implementation. In other words, forming the Executive authorities, society in General or a particular territorial community compromises with the political forces concerning the visions of the future model of socioeconomic system development, whether it is a state or a socio-economic system of a particular region [2; 6].

To ensure that the decentralization of Public administration has been successful in meeting the criteria that were formed in the European practice of regional management it is necessary:

- to optimize resource provision of regional and local authorities, enhancing their financial independence.

- to form highly-qualified management personnel;

- to introduce new technologies management of regional socio-economic and public-political processes;

- to develop various forms of business partnership between private and governmental (public) sectors;

- to increase activity of non-governmental institutions and public organizations in the processes of adopting regional solutions.

At the regional level a real centre of decision-making and responsibility center must be created. The powers of Public Administration should be delegated to this centre, to improve the speed and flexibility of control system of economic, social and other public processes in the region. That is why in Ukraine further transformation of the concept of Public administration at the regional level is considered appropriate to be carried out in the framework of the theory of Local Self-Government.

On this basis, the most relevant trends in the context of decentralization of regional authorities and bodies of local self-government are the following:

effective strategic document that defines the overall objectives, directions, instruments and mechanisms of decentralization of all systems of public-political and socio-economic relations. An important element of this document must be the system of indicators of achieving/not achieving the objectives in specific time intervals. Thus, the strategy acquires, not view of Declaration of intention but will get all the features of the network planning that will greatly facilitate the achievement of goals;

widespread use of scientific approach in the elaboration of regional development programmes, with a focus on ROI, and/or actual socio-economic effect. The expenditures of local and regional budgets after fiscal decentralization should not and cannot be supplemented by subventions from state budget. Local authorities must become effective managers of budgetary savings that will push them to new forms of stimulation of tax revenues to the budgets, and thus will lead to the development of region economy;

formation of the system of vertical (hierarchical levels) and horizontal (civil society: associations, unions, joint cooperation of regional authorities) coordination of efforts of local governments and regional authorities with the aim of raising the level of their cooperation in solving complex problems of territorial development;

establishment of an effective legal framework that removes all the sensitive issues in the context of interaction of local governments, public authorities, business structures, institutions of civil society in the process of socio-economic development of regions;

activation of non-governmental organizations in the sphere of development of democratic initiatives at the regional level, the involvement of partners in the framework of cross-border cooperation, including Euro-regions;

introduction of the concept of E-government with the aim of expediting the workflow, efficiency in decision-making, to overcome the problem of excessive bureaucratization of democratic processes;

professional development and competence of managers at all levels of Public Administration, including the institutions of civil society. The current level of training of the majority of experts tends to the requirements of old system of government formed in the bowels of party nomenclature. Thus, training of new formation will not only significantly expand their competences and increase the level of variability in decision making, but will provide the necessary delegation of responsibilities as a part of the process of Public administration decentralization.

The practical aspect of such transformations for Ukraine lies in the fact that in this way a certain synchronicity in the organization of the decision-making system in the framework of transboundary cooperation will be achieved. Effective involvement of many regions of Ukraine in this type of programme is slow down due a low to level of coordination of regional management authorities of adjacent territories. This leads to a reduction of control processes and as a consequence the impossibility of achieving common goals of socio-economic development in a given time period. However, the use of some unified models of decentralization of Public administration in the framework of Local Self Government will provide the necessary level of transparency in dealing with many common problems of regional development, especially in the context of economic liberalization.

References

1. Vasilenko I. A. Administrativno-gosudarstvennoe upravlenie v stranah Zapada: SSHA, Velikobritaniya, Franciya, Germaniya: Uchebnoe posobie. Izd. 2-e, pererab. i dop.— M.: Izdatel'stvo YUrajt, 2011. – 620 s.
2. Dzyundzyuk V.B., Mel'tyuhova N.M. ta in. Publichne administruvannya. Navch. posibnik. – Harkiv : Vid-vo HarRI NADU «Magistr», 2011. – 306 s.

3. Cohen J. M. Administrative Decentralization: Strategies for Developing Countries / J. M. Cohen, S. B. Peterson. – UNCDF, 2009.
4. Litvack J., Ahmad J., Bird R. Rethinking Decentralization / A Discussion Paper – The World Bank – 2000.
5. Kaul M. Introducing New Approaches: Improved Public Service delivery, Commonwealth Secretariat / M. Kaul // Managing the Public Service Strategies. – №. 5 – 2002.
6. Kemp R. L. Forms of Local Government: A Handbook on City, County and Regional Options. – Jefferson, NC, USA, and London, Eng., UK: McFarland and Co., 2007.
7. Lockner A. O. Steps to Local Government Reform: A Guide to Tailoring Local Government Reforms to Fit Regional Governance Communities in Democracies. – Bloomington: Universe, 2013.
8. Local Government and Small Business: Mismatch of expectations [re-print]. – M.: Public Administration. РА. Высшая школа экономики, 2013.

Bakradze Givi, Doctor of Business Administration, Head of Finance
European Teaching University, Tbilisi, Georgia

THE ROLE OF ACCOUNTING POLICY IN IMPROVING MANAGEMENT METHODOLOGY OF HOSPITAL

The main purpose of the article is to discuss peculiarities of accounting policy formation in hospital accounting procedures and studying of the usage issues those important internal document in company's management.

Following objectives are set to achieve this goal:

- Formation of hospital accounting policy and discussing the peculiarities of disclosure concepts.
- Interpretation of differences between accounting and tax accounting in hospital accounting policy;
- Interpretation of peculiarities of the main characteristics of financial accounting in hospital accounting policy;

One of the main principles of preparation and presentation financial statements is the permanence of the information, which means reflection of similar operations, events or circumstances in financial reporting during the accounting period and from period to period and by the same method that means similar transactions, events or circumstances reflected in the financial statements for the accounting period and from period to period and by the same method.

Accounting policy is a unity of certain principles, basics, assumptions, rules and practical methods, which is used during preparation and presentation of company's financial reporting.

Accounting policy should be developed according to the requirements of IFRS (International Financial Reporting Standards), IAS (International Accounting Standards) and IFAC (International Financial Reporting Committee). Information received in compliance with the accounting policy, on the one hand, complies with the need of user's economic decisions and on the other hand, it is reliable.

Reliability of the information means that presented information: impartially reflects company's financial position, results of activities and cash flows; Expresses its operations', events or conditions and economic substance, and not the form; It is neutral or free from subjective approaches; is a prudent and completed in all material aspects.

Medical institution, analogously to other similar institutions, must unchangeably use the selected accounting policy for similar economic operations, events or conditions, if a standard or interpretation does not specifically require categorization of elements, for which different policy may be acceptable.

Accounting policy may be changed when:

- Changing is required by the standard or interpretation, when the previous accounting policy is not acceptable. For example, hospital did not conducted capitalization of paid percent on specific assets, and according to made amendment it became compulsory.

Voluntary changing happens, when a company with a gained experience:

- confirms the necessity of accounting policy changing. And this change provides a more appropriate presentation of events and operations, which improves conformity and reliability of financial reporting.

Reflection of changing results in accounting policy implicates adjustment of capital articles with aggregated results, or change in all components subjected to the influence of own capital.

Retrospectively reflection of Changes in accounting policy implicates the implication of new accounting policy in respect with operations, events and conditions, as if this policy has been always used. In this respect, financial reporting of prior period should be presented already corrected and adjusted in compliance with the new accounting policy, which ensures comparability of information. Any result of correction should be presented in financial reporting as a balance correction of **retained earnings**.

Practically, there are cases when it is impossible to determine aggregated result of changes that occurred in accounting policy. If the reflection of changes in accounting policy is impossible retrospectively, then it does happen to recalculate financial reporting of prior periods and the aggregated result of changes belongs to the **financial results of current period**.

The main purpose and objective of accounting policy is to adequately descript organization's peculiarities and provide to receive complete, objective and reliable information to take effective economic decision.

Financial-economic department of medical institution elaborates accounting policy, with participation of upper and mid –level management employees, at the same time responsibility about the content of the accounting policy is imposed on chief manager.

Practically, it is appropriate to distinguish three aspects while developing company's accounting policy: organizational and technical; accounting policy defined for financial purposes; Accounting policy defined for taxation purposes.

Accounting policy should be preceded by analysis of the current legislation and must be determined specific issues, which, organization plans to discuss. Firstly, it is necessary to distinguish those approaches of accounting policy, departments and units/objects that are directly related to the specifics of the field's activity. The next step while developing accounting policy is the discussion of existing legislative and regulatory legal acts, which regulate the activity of the accounting object and activity of its separate departments.

While developing accounting policy must be approved:

- Work accounting plan of the accounting;
- Primary accounting document forms of the hospital, which confirm facts of economic operations, must be approved internal and subdivision's financial reporting forms;
- Must be approved schedule of hospital document producing which regulates primary accounting document forms, the terms of their drawing up, as well as a list of officials who are responsible for the signing and approval.
 - Inventory procedures and deadlines.
 - Accounting policy about revenues and expenditures of the formation of company (expenditure, profit, rules of distinguishing of the investment centers).
 - Rules of attributing assets to the fixed assets;
 - Terms of revaluation of fixed assets and the rule of their reflection in accounting;
 - The rule of evaluation, acquisition, development and disposal method of intangible assets;
 - Depreciation methods, which are determined separately with respect to fixed and intangible assets.

- Valuation methods of assets and liabilities.

Tax accounting means generalization of information for the formation of tax base. Accounting policy defined for tax purposes concerns to tax payers' income and expenditure recognition, assessment in consideration of requirements of the Tax Code of Georgia.

References

1. Tax Code of Georgia, Tbilisi 2015.
2. International Financial Reporting Standards, Tbilisi 2010.
3. Report on the Observance of Standards and Codes (ROSC), Georgia Country strategy and action plan for accounting reform; CSInternational, 2008.
4. The Roles and Domain of the Professional Accountant in Business, IFAC PAIB Committee, 2005.
5. Nobes C., Parker R., Comparative international accounting, Prentice Hall, 1995.

Chervyakova Olga, PhD in Public Administration, Doctoral Student of Department Regional Administration and Local Government
KRI NAPA, Kharkiv, Ukraine

TRANSFORMATIONAL TRENDS OF PUBLIC ADMINISTRATION IN TERMS OF SOCIAL CHANGE

For modern public administration is a natural influence on him numerous trends and globalization processes, which are now accompanied by significant deep social changes.

One of the main trends of the general transformation in public administration in the conditions of globalization influences is expansion of its principles a number of important new principles, and change their priorities.

At the first position in public administration in a globalized society out principles:

- priority of universal values and ideals in the guiding system relations between countries and peoples, approximation of cultures;
- overcoming the multicultural crisis;
- democratization in the society and in the public administration;
- sustainable development, in which, in terms of rights, are optimally combined economic, environmental and social factors;
- cooperation and integration (political, economic, humanitarian, defense, environmental, etc.) that are implemented at the international and national levels;
- standardization of legislation, economic, technical and technological processes on the basis best practices;
- consensus in matters of the global level;
- the collective prevention and resolution of conflicts world class (between national, regional, local);
- restrictions and strict control of nuclear and other weapons of mass destruction;
- promote the development free markets for labor, goods and services.

Under conditions of forming and development of the information society is expansion of its principles and change their priorities. The main principles are:

- increase the level of informatization in society in general and public administration in particular;
- meet the needs of public administration in information products and services;
- e-democracy (public involvement in public affairs by means of an "open society", the collective decision-making, electronic transparency, e-publicity, information openness, participation information, etc.);
- facilitate access to information resources;
- technologization information management processes;
- increasing the number and quality of services in general, and particularly information.

Under conditions of forming and development of innovative society is changing its system of principles and priorities. The main principles are:

- comprehension and definition of adequate response to a number of social innovation, including: globalization, development of information society, sustainable development, the formation of a developed civil society, the crisis and carrying out of corresponding constitutional, political, administrative, economic, social and humanitarian reforms; the transition to a market economy; the introduction of other foreign experience; changes in the spiritual life of society, etc.;

- synchronicity innovative processes in public relations as a source of sustainable development in general and public administration in particular;

- innovation role of public service and service in local government as a communicator in public relations;

- adaptive reforming the structures and functions of public administration, based on the perspective and objective needs innovative changes in social relations;

- update innovative society and public administration especially with regard to all subjects, objects, operations and processes of interaction;

- innovative renewal of society in general and public administration first of all, that the restoration of the basic sources of innovation in them;

- innovation oriented state, especially on social values, democratic trend, human centrist of public administration;

- operative reaction and adjustment (structural and functional) of public administration, according to the challenges of innovations in society;

- creativeness (innovation) in the public administration and in the local government, as manifested in facilitating innovative processes in society and in the development of innovative approaches to of public administration in the country;

- development of innovative thinking style of managers, civil servants and local government officials, especially the development of innovative methodologies;

- public-private partnership in the development of information society, wide involvement of civil society institutions;

- monitoring of actions, neutralization and involvement of the destructive forces of self-organizing component of society.

In the context of energy security for sustainable development, leaders of the "Group Seven." Declared commitment to a number of principles. Among these principles [1]:

- strong global economic growth;

- effective access to markets and promoting investment in all parts of the energy chain;

- openness, transparency, efficiency and competitiveness of the markets for the production, supply and use of services in the transportation and transit of energy resources, which plays a key role in ensuring global energy security;

- creating transparent, equitable, stable and effective legal framework and regulatory systems, including the obligation to comply with contracts to attract adequate and stable international investment in mining, processing and marketing of energy;

- development of dialogue and exchange between all stakeholders on interdependence in the energy sector and security of supply and demand;

- diversification of proposals and energy demand, energy sources, geographical and sectoral markets, transportation routes and means of transportation of energy resources;

- promoting measures to increase energy efficiency and conservation at the expense initiatives implemented at the national and international level;

- environmental responsibility in the development and use of energy, implementing and exchange of clean energy technologies that contribute to the problem of climate change;

- transparency and good governance in the energy sector in order to combat corruption;
- joint action in emergencies in the energy sector, including the coordination of strategic planning supplies;
- security vital energy infrastructure;
- solve the energy problems of the poorest developing countries.

This complex system of priorities reflects complete transformational trend of public administration in the formation and development of society sustainable development.

The Strategy of public policy to promote the development of civil society in Ukraine are defined the basic principles of its implementation, including:

- priority of human rights and freedom;
 - rule of law;
 - equality and non-discrimination;
- mutual responsibility of the state and civil society for the solution of problems of society and the state;
- openness and transparency of the executive authorities and local authorities in the implementation of their authority;
 - partnership and constructive cooperation state and civil society;
 - stimulation of public activity;
 - involvement of civil society in the formulation and implementation of public policy, including of public policy to promote the development of civil society at all levels;
 - non-interference of executive authorities and local authorities in the activities of civil society, including the media, except when required by law [2].

References

1. Education for Innovative Societies in the XXI century: taken 16.07.2006 in St. Petersburg leaders "Group of Eight" countries [Electronic document] // official website. President of Russia. - Access mode: http://archive.kremlin.ru/interdocs/2006/07/16/1744_type72067_108823.shtml?type=72067
2. President of Ukraine Decree № 212/2012 from 24.03.2012. "The Strategy of State Policy promote the development civil society in Ukraine and priority measures for its implementation" [electronic resource]. - Access mode: <http://www.president.gov.ua/documents/14621.html>
3. Chervyakova O.V. Transformation mechanisms in public administration in terms of social change: Monograph / O.V. Chervyakova - K LLC "SPE" Interservice ", 2015. - 390 p.

Dikhaminjia Irma, Doctor of Economics, Associate Professor of Sokhumi State University, Tbilisi, Georgia

Miminoshvili Marika, Joint Master's Program at Siauliai University and University of Pardubice, Siaulai, Lithuania/Pardubice, Czech Republic

IMPLEMENTING RESULT ORIENTED MANAGEMENT APPROACH IN PUBLIC SECTORS

Result Oriented Management (ROM) is a contemporary management philosophy and approach which focuses on the appropriate and timely achievement of relevant goal and objectives through strategic planning, systematic implementation and resource utilization, performance monitoring, measurement and reporting. The overall purpose of the system is to measure and assess performance in order to effectively manage for results at the output, outcome and impact levels. It is aimed at producing credible, timely and relevant information that will enhance faster and well informed decision-making at all policy levels (national, sector, ministry, department and individual).

"Introducing a results-oriented approach... aims at improving management effectiveness and accountability by defining realistic expected results, monitoring progress toward the

achievement of expected results, integrating lessons learned into management decisions and reporting on performance.”

A review of literature on RBM established that the system is a powerful public management tool that can help policy makers track progress and demonstrate the outcomes and impacts of a given policy, program or project. Management techniques and practices drawn mainly from the private sector and reforms shift the emphasis from traditional public administration to public management. Key elements include various forms of decentralizing management within public services (e.g., the creation of autonomous agencies and devolution of budgets and financial control), increasing use of markets and competition in the provision of public services (e.g., contracting out and other market-type mechanisms), and increasing emphasis on performance, outputs and customer orientation. Documentary research also revealed that the new approach was adopted because of increasing resource constraints, public demand for better quality and more and more responsive services, the need for politicians to be more people sensitive and service oriented, calls for more effective resource allocation by financial controllers, demands for efficient and effective use of limited aid funds by donors, the need for public organizations to be more transparent and accountable in their operations and the growing challenges of the globalized borderless world.

Countries across the globe are under pressure to reform the policies and practices of their public sectors. Kussek and Rist (2004) assert that the Millennium Development Goals (MDGs), Highly Indebted Poor Country Initiative (HIPC), World Trade Organization Membership (WTOM), Transparency International (TI) and the European Union (EU) enlargement and accession are among the wide number of initiatives pushing and prodding governments to adopt results oriented management systems.

Alice in Wonderland was told that, “If you don’t know where you’re going, any road will get you there”. This lack of direction is what results management aims to fix. It is about choosing a destination first, then deciding on the route, checking progress against a map and making adjustments, as required, in order to achieve the desired results.

Results Based Management systems include the following processes or phases:

1. *Formulating objectives*: Identifying in clear, measurable terms the results being sought and developing a conceptual framework for how the results will be achieved.
2. *Identifying indicators*: For each objective, specifying exactly what is to be measured along a scale or dimension.
3. *Setting targets*: For each indicator, specifying the expected or planned levels of result to be achieved by specific dates, which will be used to judge performance.
4. *Monitoring results*: Developing performance monitoring systems to regularly collect data on actual results achieved.
5. *Reviewing and reporting results*: Comparing actual results vis-à-vis the targets (or other criteria for making judgements about performance).
6. *Integrating evaluations*: Conducting evaluations to provide complementary information on performance not readily available from performance monitoring systems.
7. *Using performance information*: Using information from performance monitoring and evaluation sources for internal management learning and decision-making, and for external reporting to stakeholders on results achieved. Effective use generally depends upon putting in place various organizational reforms, new policies and procedures, and other mechanisms or incentives.

Experience in OECD countries suggests that selecting an appropriate approach for implementing results-based management is also very important. "Basic approaches to implementing performance management (e.g. top-down versus bottom-up; comprehensive versus incremental; systematic versus ad hoc; de facto versus de jure) must be selected according to the needs and situations of each country." (OECD 1997, p.29)

“Today, Result Oriented Management primarily focuses on outputs and workload indicators. While output is easy to quantify and monitor, experience shows that relying solely on output involves a risk, that agencies will lose sight of the effect their programs are intended to have a society. There are few good examples of ministries and agencies that have achieved an affective linkage and correlation between inputs and outputs, which was an objective of implementing performance management as a tool in public governance.”

Once results-based management is implemented, the work is not done. To ensure continued success, the performance measurement system must be monitored and improved continuously. This will translate into a responsive system that reflects the changing environment in which it operates. (Poate 1997, p.56; Plantz, Greenway and Hendricks 1997, p.24; Epstein and Olsen 1996, p.41) The system should not be static. It should reflect changes in the organization, changes to programs. It should be flexible enough to allow for revised measures to be developed by managers, who over time, have become more familiar with measurement and have gained some experience in developing indicators. (Epstein and Olsen 1996, p.41, p.43) Even the most experienced individuals will revise their measures at least once as they need time to develop. This is really the essence of a learning organization. Managers and staff learn best through trial and error and a hands-on-approach. (Meier 1998, p.i; National Performance Review 1999).

Despite all the praises for RBM there is overwhelming evidence from literature, cases and interviews that adopting, implementing and sustaining an RBM system is not, has never been and will never be an easy task for public sector organizations. Experience shows that it may take up to 5 or 10 years to fully establish and implement performance measurement and management systems. Moreover, establishing these new systems appears to be quite costly and labor-intensive.

References

- 1.PUMA (2002) “Overview of Results-Focused Management and Budgeting in OECD Member” Paris: OECD.
- 2.Pollitt C (2001) ‘Integrating Financial Management and Performance Management, OECD Journal on Budgeting, 1(2) 7-38.
- 3.Petrie M (2002) “A Framework for Public Sector Performance Contracting”, OECD Journal on Budgeting 1 (3) pp 117-143.
- 4.Kristensen JK, Groszyk WS and Bühler B (2002) “Outcome focused Management and Budgeting”, OECD Journal on Budgeting 1 (4) pp 7-34.
- 5.UNDP Evaluation Office Results Based Monitoring and Evaluation in the UNDP New York 2004.

Drogomyretska Mariana Ivanivna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, Poltava, Ukraine

CHALLENGES FACING HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN THE EU COUNTRIES: LESSONS FOR UKRAINE

In today’s fast-paced business environment, the basic source of competitive advantage has shifted focus from tangible and physical resources to intangible and knowledge ones. Herewith, knowledge has become one of the major impacts of business performance and the process in which these valuable assets are effectively managed and developed. “Most of such resources are generated, enriched, and nurtured through social interactions and collective dynamics” [1, p. 27], that is why the role of human resource management (HRM) in both private and public organizations has been evolving dramatically in recent years.

Human resources are commonly associated with the individuals or personnel within a certain organization, “responsible for performing the tasks given to them for the purpose of achievement of the goals and objectives of the organization which is possible only through proper recruitment and selection, providing training, skill developments, proper assessment of employees, providing appropriate compensation and benefits, maintaining proper labor

relations and ultimately maintaining safety, welfare and health concern of employees, which is a process of the human resource management” [2].

The history of HRM is as old as the history of organization. According to DeFidelto C. and Slater I. (2001), as cited in Brewster, C. (2007), “the first concepts and ideas about HRM have followed the Gulf Stream... drifting from the USA and hitting the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland first, then crossing the Benelux countries and Germany and France and proceeding to southern Europe” [3, p. 239].

During the last decade, an interest to compare the practices of human resource management across various countries has been increased to a majority. Thus, it should be emphasized that the American concept of human resource management contrasts with the view of the given issue in Europe, a continent with a great number of states located in a small territory (Table 1).

Table 1

The Basic Features of HRM in the USA and in Europe [4, p. 180]

Basic features	HRM in the USA	HRM in the EU countries
Roots	Freedom and autonomy	Qualitative impact of cultural diversity
Organizational cultures	Private organizations	Sense of organizational and managerial responsibility towards employees
Role of the state	Low interference from the state	Greater involvement of the states and European supranational agencies
Trade unions and employee representation	Traditional antagonism of management towards trade unions	Wider support towards trade union and other forms of employee representation

Thus, we have identified that HRM in the European countries is unique in terms of the diversity of the existing human resource practices across countries. In the context of this discussion, it is worth adding that on the one hand, the creation of the European Union we live in today has had important implications on the member state legislation, economy, market forces etc. On the other hand, “despite the unified context provided by the EU, national cultural and institutional contexts still allow for differences at the country and/or organizational level” [5, p. 103].

Furthermore, European HRM hardly differs from the US model in terms of the core tasks and basic functions of HRM. This model operates in the conditions of changing environment “where, as well as the questions of subject matter, focus and level noted above, the core assumptions underlying the classic models of HRM, that employing organizations have considerable latitude in HRM, is not true for Europe” [3, p. 246].

This emerging model of human resource management in the EU countries calls for flexibility for member states and their agencies to operate effectively within their centuries-old cultural traditions; an objective understanding of social standards in society, protected by an existing legal framework; a degree of involvement of member states or supranational institutions in the current labor market issues; as well as an appreciation of the social dynamics between employers, their associations, employees and even their representative bodies.

Coming to the conclusion, it is worth saying that understanding of HRM is important to anyone who is employed in any modern organization. Human resource management has become something that companies do rather than a philosophy and the term is generally in use as a way of describing the process of managing people. As a result, HRM operates through those human resource systems that bring together in a coherent way: human resource philosophies describing the guiding principles adopted in managing people; human resource strategies, defining the direction in which HRM intends to go; human resource policies, which are the guidelines defining how these values, principles and the strategies should be applied and implemented in specific areas of HRM; various human resource processes, consisting of the formal procedures and methods used to put strategic plans and policies into effect; human resource practices, comprising the informal approaches used in managing people; human resource programmes, which enable human resource strategies and practices to be implemented.

In the nearest future almost all Ukrainian business entities, like European companies, will face the following critical HR challenges: managing talent, managing demographics, becoming a learning organization, managing work-life balance, and managing change and cultural transformation. Enterprises that can meet these challenges head on will build and sustain competitive advantage. Moreover, with a strong and equitable human resource system employees receive compensation that reflects their level of responsibility in an organization, feel more motivated to work and understand how their work relates to the organization's mission and values, as well as organizations get the opportunity to increase the current level of employee performance and save costs through the improved productivity of workers.

References

1. Moustaghfir, K. (2014), Strategic human resource management: an HR planning toolkit, Strategic approaches to human resource management practice, 186 p.
2. A complete website on HRM subjects for HR students. – Retrieved from: <http://www.whatishumanresource.com/>
3. Brewster, C., (2007), A European perspective on HRM, European Journal of International Management, Vol. 1, No. 3, pp. 239-259.
4. Harzing, A.-W., Ruyseveldt, J.W. (2004), International human resource management, SAGE, 499 p.
5. Parry, E., Stavrou, E., Lazarova, M. (2013), Global trends in human resource management, Palgrave Macmillan, 288 p.

Olifirenko Liliya, Doctor of Public Administration
Chernihiv Nationality Technological University, Chernihiv, Ukraine

FACTORING OF OVERCOMING CRISIS TENDENCIES IN PUBLIC ADMINISTRATION

Institutional analysis becomes necessity relevant in the process of transformation and development of the Ukrainian economics. The author sees a problem in the fact that relevance institutionalization of the public administration due to the fact that institutions have an impact on the national public administration model. The long process of institution building, the difference between their composition and properties in comparison with the economies of the other countries, confirms the inevitability of self-development of national public administration model. Especially if it concerns the research of an economy in Ukraine and reasons of a crisis tendencies in public administration [1, 2, 4, 5].

In our opinion, a feature of institutional influence of the state's on entities is that the proper functioning of the market is impossible without the proper performance of public functions. Here with compliance refers to the availability and adherence of accepted legal and ethical standards and rules [3, p. 6-17]. The rules that form the institutional environment, create restrictions on the interaction between economic entities in the market economy [3, p. 80-97]. It is the state that creates some of such rules, when formal rules – formal institutions are subsequently fixed in legislation and guidance forms regulating the activities of economic agents.

Specificity of institution of the state manifests itself, in our opinion, also when forming rules of the institutional environment, the state must itself obey them. It characterizes the duality of origin of functions of the state as a social institution and as a special type of organization.

It is suggested that induced (adscititious) policy of institutional development, e.g. initiated by the government, compared to the evolutionary (gradual) dynamics of institutions transformation is different by having external direction of institutional transformation goal-setting. Institutes of property, economic system, taxation, pricing and law are being modified (private law institutes proceed towards public law institutes). Never the less new institutes appear as well. All changes are reflected in the law precept variables, which regulate business units' forms, types and

interaction; industrial structure is altered and the structure of the national economy may ultimately be changed. The determining factor of induced dynamics of the institutional order is socially useful efficiency, as well as the inception of new progressive institutes that can lay the foundation for the transition to more complementary management methods. Another important fact is that the government is unable to continuously maintain production capacities, continuously develop them and engage their efficiency with the use of budgetary funds.

The process of economy and public administration modernization is also affected by global aspects; the success of the process will depend on changes in the social institutes' structure, forms of interaction between economy subjects and governmental entities in all sectors, and changes in companies' management, which is also very important [6, 7]. The process of the emergence of new stimuli in companies' behavior composes the content of the process of institutional transformation of society and business sphere.

Also, it should be noted that institutional environment changing process may only effect as a catalyst for encouraging of changing's of economic organizations' behavior [3]. However, this process itself does not create any additional value. Companies' behavior changing and cost-effective resource usage via this process are the real engines of value creation. The changing's results are reflected in the reorientation of company strategies, changes of stimuli, human resource behavior and all of reproduction processes towards socialization of development. Such approach allows to obtain long-term benefits – an adequate institutional environment establishment. The government develops regulatory system by developing institutes which encourage high-performance activities and competitiveness, which is the determinant. During the building of regulatory system, the government may face following problems: the competing (up to antagonistic) interests in various aspects of business processes, high level of monopolies; fuzzy boundaries of regulation actions; bad adaptation of companies' organizational structure to corporate management.

Author marks a necessity of improvement of national public administration model, which influence activity and development of the public administration, that should go along the way of use of both market mechanisms and state regulation of functioning of links of the national innovation system [6, 7].

The rationality of such approach lies in the ability to be more systematically and consistently implemented in practice of governmental agencies and corporate structures. Structure-changes, brought by post-crisis period, have catalytic governmental role and the chance of effective implementation of modernization of the country's economic system appears.

References

1. Demen'ev V. V., Vishnevskyy V. P. Pochemy Ukraine ne innovazchiyna derzhava: instituzhionalnyy analiz [e-basedsource] / V. V. Demen'ev, V. P. Vishnevskyy. – URL : <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/12875/1/Dementiev.pdf> (date of appeal 24.10.2014).
2. Lopushinskyy I. P. O pitaniyakh i problemakh administrativnoy reformy: uroki Rossyyskoy Federazhii dlya Ukrainy // I. P. Lopushinskyy / Gosudarstvennoe upravlenie v XXI veke: traditsii i innovatsii. 9-y Mezhdunar. konf. (25-27 may 2011y.). – P. 2. – M. : Izd-vo Moskovskogo universiteta. – 2011. – C. 22-33.
3. North D. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. [Instyutsiya, instyut-sionalna zmiana ta funktsionuvannya ekonomiky] / D. North; from English. I. Dziuba. – K : Fundamentals, 2000. – 198 p.
4. Olifirenko L. D. Derzhavne rehulyuvannya rozvytku korporatyvnykh struktur: instyut-sionalnyi aspekt : monograph / L. D. Olifirenko. – Nizhin: Aspect-Polygraph, 2013. – 356 p.
5. Polterovich V. M. Ekonomika teorii reform / V. M. Polterovich. – M. : Ekonomika, 2007. – 447 c.
6. Ukraine 2020: Strategiya nazhionalnoi modernizatsii [e-basedsource] : proekt rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy. – URL : http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/consult/old/show_fullbill/956. (date of appeal 14.12.2015).

7. Olifirenko L. Organizational Development of Public-Private Partnerships / L. Olifirenko // Ukraine – EU. Modern technology, business and law : collection of international scientific papers : in 2 part. – Part 1. : Modern priorities of economics, management and social development. Environmental protection collection – Chernihiv : CNUT, 2015. – P. 32-33.

Verbytska Anna, PhD Student

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

BENCHMARKING AS AN INSTRUMENT OF STATE POLICY IN THE SPHERE OF HIGHER EDUCATION

In the period of dynamic changes in the services` market of state higher education strategic management of universities is of particular importance. The increasing interest for the competitiveness of higher education institutions has become not only a duty but a management standard. Public universities do not have any choice to operate in the global market of educational services, seeking to make their educational offer attractive and able to meet the needs of wider group of stakeholders. Therefore, the strategic benchmarking should be emphasized as the modern method and the tool contributing to the increasing in the efficiency of the state policy in the field of higher education. For this reason, university authorities are interested in opportunities for improvement in various areas of universities, particularly in the area of strategic management and management accounting [1].

As innovation processes are developed the universities should use smart approaches and best practices for the improvement of their activities. The determination and dissemination of the best practices in universities` management are emphasized among the directions of the increasing of the efficiency in universities` operation. One of the instruments that promote the efficiency in the integration processes in the field of education is benchmarking.

The method of benchmarking research means the accentuation of one or more universities efficiently performing the defined function and the usage of its experience as a new idea for the improvement of the situation in own activity [2].

In the literature benchmarking has many definitions. It is possible to divide these definitions to three categories: practical definitions, existential definitions and metaphorical definitions (Table 1).

Table 1

Definitions of benchmarking in the literature

Practical definitions (what benchmarking is or what activities it includes)	“Benchmarking is the systematic study and comparison of a company’s key performance indicators with those of competitors and others considered best-in-class in a specific function” (Dervitsiotis, 2000)
	“... it is a way of comparing a product or process against others, with reference to specified standards” (Pepper, Webster & Jenkins, 2001)
Existential definitions (try to connect benchmarking with the experiences, emotions and basic processes of the human existence)	“...it is, at bottom, a systematic way of learning from others and changing what you do” (Epper, 1999)
	“It is actually a matter of imitating successful behavior” (Karlof & Ostblom, 1993)
	“Benchmarking is a form of human beings natural curiosity with which s/he explores the possibilities of cooperation and friendship” (Karjalainen, Kuortti & Niinikoski, 2002)
Metaphorical definitions (indicates how researchers, consultants, managers and others see the method)	“Benchmarking is a learning process, which requires trust, understanding, selecting and adapting good practices in order to improve” (ENQA workshop, 2002)
	“...it is the state of mind of an organization which encourages the continuous effort of comparing functions and processes with those of best in class, wherever they are to be found” (Zairi & Leonard, 1994)

The table is composed by the author based on the literature sources

Studying of the literature shows, that the most of authors determine benchmarking as the method of comparative analysis of results, practices and processes inside and between organizations and fields for the receiving the information for self-improvement. For higher educational establishments it means the comparing of similar functions of institutions that are not direct competitors.

Benchmarking in an academic context can be divided into four categories: benchmarking for exploration, for experience, for developmental comparison and for cooperation-building. Benchmarking for exploration represents scientific professionalism. This means ensuring the reliability of the data collected in the comparison process. The real performance level of one's self is measured as accurately as possible and it is compared to that of a partner. This kind of assessment is close to comparative cultural study and comparative education and we can make a further categorization between qualitative and quantitative methodology and method criticism. The interest of benchmarking for exploration is primarily technical and aims for methodological explicitness. Benchmarking for experience is aimed to achieve an original individual experience. In this mode the comparison is intuitive and expressive. Its purpose is not to explicitly improve the organization, but to enrich the cultural capital of the person or group who is doing the benchmarking. Benchmarking for experience is not a systematic or carefully prepared measurement, but innocent learning by experience as an individual or as a group. Benchmarking for experience gives new ideas and teaches us new approaches to old tasks. The interest of benchmarking for experience is subjective. The assessment aims at an individual, authentic and often emotional experience. Benchmarking for developmental comparison stresses the point of view of the organization. The assessment is carried out systematically and it is well prepared. The aim is to find ideas to improve one's own work. The main challenge here is how to recognize the relevant issues and to use what we have observed and learned to improve the work. Benchmarking for cooperation-building could be compared to a meticulously-prepared negotiation where the building of future cooperation is the main aim. In this mode the important factors are mutuality, respect and an enthusiasm to create something that together transcends the boundaries of cultural differences [3].

The university firstly should provide knowledge transfer and share own experience with the others. Using benchmarking university identifies its strong and weak sides according to benchmarking partners. Benchmarking also promotes the planning of long-term and current purposes. It provides for universities the opportunity to establish a network of lasting cooperation and exchange of experiences. Universities participating in the benchmarking enhance their competitiveness and ranking [4].

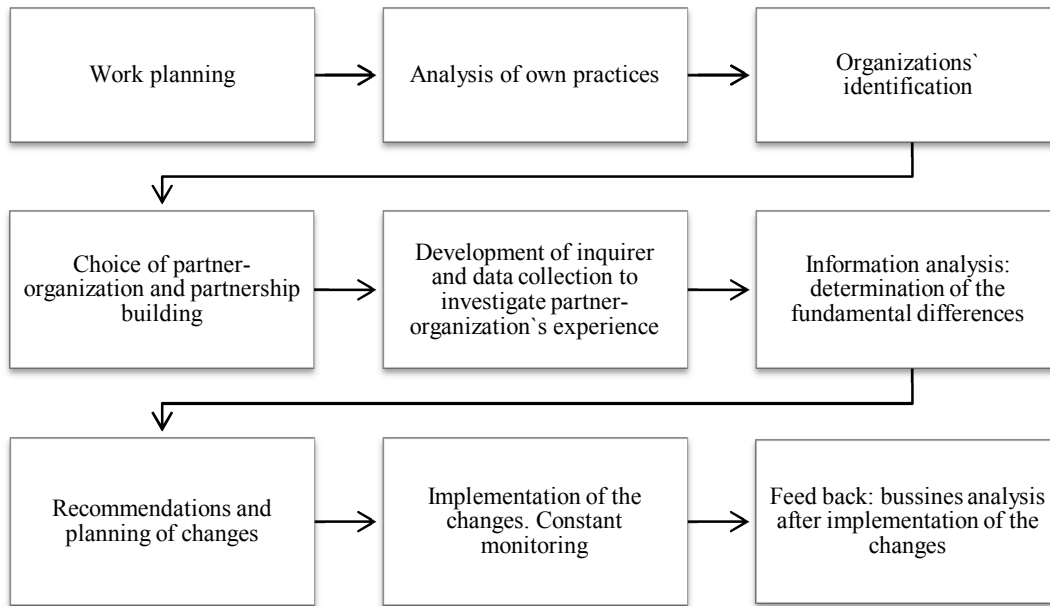
In university's environment may be used cooperative benchmarking, which is based on the cooperation and partnership in the experiences transfer. Examples of benchmarking initiatives that reflect the spectrum of possible applications are shown in Table 2.

Table 2

The examples of benchmarking initiatives in higher educational establishments

Project name (coordinator)	Geographic place	Scope
Global Research Benchmarking System (GRBS) (Global Alliance for Measuring University Performance)	Regional (USA, Canada, Asia Pacific)	Scientific analysis
Benchmarking Programme (Association of Commonwealth Universities)	Regional (International Unity – Commonwealth)	Students' education, processes management
Benchmarking and Pathfinder Programme (Higher Education Academy&Joint Information Systems Committee)	Regional (England, Scotland, Wales)	Students' education
European Benchmarking Initiative (EBI) European Centre for Strategic Management of Universities	Regional (Europe)	Students' education, processes management, cooperation between education and business
New Benchmarking Initiative (Council on Social Work Education)	National (USA)	Students' education

Benchmarking process could be divided into 6 stages (Picture).

Pic. Stages of benchmarking process

The signed below scheme is only a general algorithm of acts. Usually in real conditions the basic stages are divided into smaller ones. Each of them are provided by the appropriate feedback.

The usage of benchmarking demands the atmosphere of openness and collaboration. Its lack is a considerable border for the benchmarking instrument. As the result it is the delay in implementation of Bologna process and in the development of education system.

References

1. Benchmarking w szkolnictwie wyższym, Praca zbiorowa pod redakcją J. Woźnickiego, Fundacja Rektorów Polskich. Warszawa, 2012.
2. Skelton M. The Continuing Value of Benchmarking. APQC, 2002.
3. A. Karjalainen, K. Kuortti, S. Niinikoski. Creative benchmarking. University modern management review, 2014.
4. K. Kuźmicz. Korzyści i ograniczenia benchmarkingu w uczelniach. Economics and Management, 2013, №4.

Ванишвили Мераб Михайлович, д-р экон. наук, профессор

Грузинский Технический Университет, г.Тбилиси, Грузия

Зейкидзе Важа Шалвович, д-р экон. наук, профессор

Грузинский Технический Университет, г.Тбилиси, Грузия

СОВЕРШЕНСТВОВАННЫЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ ПРОЗРАЧНОСТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ В ГРУЗИИ

В современных условиях увеличились масштабы инвестируемых капиталов, расширились их географические пространство и появились новые формы и механизмы их использования, значительно возросла роль частного сектора в экономике страны. Совершенствование информационной прозрачности корпоративного управления для Грузии имеет важное значение, для притока инвестиции во всех отрасли экономики.

В Грузии возникла объективная необходимость для внедрения общих правил корпоративного управления, которые позволили бы инвесторам получить ясную картину о том, что на каких управленческих принципов действует та или иная компания, кто является ее владельцем, какова степень эффективности ее работы, чтобы инвесторы приняли решение о целесообразности вкладывать в нее капитал.

Во многих странах в том числе и в Грузии, разработаны Кодекс корпоративного управления. В кодексах корпоративного управления существенное внимание уделено правил и процедур, обеспечивающих акционерам компании доступ к информации о деятельности компании.

Опыт работы инвесторов в Грузии показал, что для успешной деятельности по привлечению инвестиций необходимо детально описать внутренних факторов инвестиционной привлекательности компаний, являющихся составляющим корпоративного управления и определяющих его структуру собственности, информационной прозрачности финансовой информации, практики работы советов директоров, надежность реестродержателя и др.

Все это отражает специфические риски, связанные с инвестированием Грузинских корпораций. Данные риски должны выявляться, учитываться и сопоставляться инвесторами. Для этого требуется определенная систематизация анализируемой информации, отнесение его классу, рангу и осуществление рейтинговой оценки уровня корпоративного управления.

Поскольку акционерам и инвесторам необходима доступная и надежная информация о деятельности корпорации, без которой невозможно принятие управленческой решения, нами был разработан методика рейтинговой оценки корпоративного управления, на основе его информационной прозрачности.

В разработанной методике учитывается как доступность, так и состав анализируемой информации. К ним относятся регулярное размещение информации о корпорации веб-сайте в сети интернет. Отсутствие веб-сайта организации в интернет затрудняет анализ деятельности фирмы инвестором и является сигналом крайне высоком риске инвестирования. В методике, в разделе обязательных характеристик, входит информация о которых законодательство требует опубликовать в обязательном порядке. К ним относятся информационные даны о:

- годовой отчет;
- устав компании в последней редакции;
- информация об аффилированных лицах;
- информация о существенных фактах;
- раскрытие информации, которое оказывает существенное влияние на стоимости ценных бумаг компаний.

В третьем разделе методики речь идет о важные характеристики, которые дополняют предусмотренные законодательством нормы. К ним относятся следующие положения:

- о подготовки и проведения общего собрания акционеров;
- о подготовки созыва и проведение заседаний совета директоров;
- о единоличном исполнительном органе (директоре, генеральном директоре);
- о аудиторском комитете компании.

В четвертом разделе методики речь идет о рекомендованных характеристик информации, о которых законодательство рекомендует опубликовать в качестве следования наилучшей практики корпоративного управления. К ним относятся наличие внутренних документов, какими являются:

- положение о дивидендной политике;
- положение об информационной политике;
- положение о корпоративном секретаре.

По нашему мнению риск инвестирования в предприятия следует считать:

- ❖ низким - при начислении до 28 штрафных баллов;
- ❖ средним - от 29 до 74 штрафных баллов;
- ❖ высоким - более 75 штрафных баллов.

В разработанной нами методике минимизированы основные недостатки известных рейтингов корпоративного управления, относящиеся к информационной прозрачности.

Разработанная нами методика составления рейтинга информационной прозрачности корпоративного управления был апробирован на предприятиях Грузии. На таблице 1 представлена оценка рейтинга информационной прозрачности корпоративного управления на примере учредителей ОАО «Партнерский Фонд» Грузии.

Таблица 1

Итоговый рейтинг информационной прозрачности корпоративного управления учредителей ОАО «Партнерский Фонд» Грузии

Название компании	Балл Рейтингов	Качество рисков	Место в рейтинге
ОАО «ТЕЛАС»	36	Низкий	1
ОАО «Корпорация нефти и газа Грузии»	56	Средний	2-3
ОАО «Железная дорога Грузии»	56	Средний	2-3
ОАО «Государственная энергосистема Грузии»	76	Высокий	5
ОАО «Комерчески Оператор энергосистемы»	66	Средний	4

Полученные данные позволяют проанализировать рейтинговое состояние исследуемых предприятия и выявить среди компании лидеров по отсутствию рисков, связанных информационной прозрачности корпоративного управления.

По результатам рейтинговой оценки, безусловным лидером является ОАО «ТЕЛАС» и занимает первое место среди анализируемых предприятий, его качество рисков – низкий, количество штрафных баллов - 36. Второе и третье места в рейтинге занимают: ОАО «Корпорация нефти и газа Грузии» и ОАО «Железная дорога Грузии», которые имеют 56-56 штрафных баллов. При оценке рейтингов, на последнем месте оказался ОАО «Государственная энергосистема Грузии», со 76 штрафных баллов.

Следует отметить, что разрыв между лидером и на втором месте вышедшей компаний составляет всего 20 штрафных баллов. Что касается рисков – аутсайдер почти трижды отставал от лидера, что характеризует общее негативное состояние дел в сфере качества раскрытия корпоративной информации анализируемых предприятиях.

Таким образом, одним из важных направлений деятельности компании является расширение состава раскрываемых характеристик информационной прозрачности корпоративного управления.

Список использованных источников

1. Брюханов Д.Ю. Влияние практика (качества) корпоративного управления на инвестиционную привлекательность//Современные аспекты экономики. - 2004, № 5. - С. 5-11.
2. Лазвиашвили Н.О. Корпоративный Менеджмент / Н.О. Лазвиашвили. - Т.: Эк. лит., 2013. – 346 с. (на Грузинском языке).
3. Методика расчета рейтинга корпоративного управления Standard&Poor” s //http:/
4. Методика расчета рейтинга корпоративного управления (CORE-рейтинг)//http: //www. Icdg.ru /www. Standardandpors. Ru
5. OECD: Guidelines on Corporate Governance of State Owned Enterprises. - Paris, 2005. - 72 p.

Зосидзе Нугзар Романович, кан. ист. наук, профессор,
Батумский государственный университет им. Шота Руставели, г. Батуми, Грузия

ВОПРОС О ГРУЗИИ НА ТРАБЗОНСКОЙ МИРНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

3 марта 1918 года в Брест-Литовске советская делегация подписала с Германией и её союзниками явно разбойничий мирный договор, по которому территориальные потери России составили 1 млн. кв. км.

При оценке Брест-Литовской мирной конференции надо учитывать весь комплекс явлений. Абсолютно изолированная Россия попала в безвыходное положение.

Закавказский комиссариат оказался неспособен добиться успеха в переговорах с османами. Поэтому эта миссия была возложена на Закавказский Сейм, который должен был состоять из изгнанных из Думы депутатов и должен был стать легитимным правительством – выразителем воли и желания всех трех наций (Зосидзе, 21).

Сейм собрался 10 февраля 1918 года, а 16 февраля он утвердил состав делегации для мирного переговора с османами. Главой делегации был избран А.И.Чхенкели. Там же была принята программа действий. Посланники должны были добиться непересмотра границы, т.е. между Закавказьем и Османской империей должна была быть сохранена русско-османская граница 1914 года. Первое официальное заседание мирных переговоров состоялось 14 марта 1918 года.. (ЦИАГ, Фонд 1819, опись 1, дело 17, л.13).

В приветственном слове Рауф бей отметил, что связь Кавказа и турецкого народа обусловлена не только исторической и географической близостью, но и национальным и религиозным родством (ЦИАГ, Фонд 1819, опись 1, дело 17, л.9). Османы возлагали большую надежду на азербайджанцев как на единоверцев. Однако надо отметить, что азербайджанская сторона более-менее старалась защищать общие интересы Закавказья. Правда, перегибы в сторону османов всегда были заметны, но, как выясняется из архивных материалов, в определенный момент азербайджанцы воздерживались от явного политического альянса с османами. Может быть, это был их дипломатический маневр. Османы поставили вопрос, чтобы делегация разъяснила форму политического и административного обустройства закавказской республики и удовлетворяет ли эта форма условиям, предусмотренным международными правовыми нормами возникновения государства (ЦИАГ, Фонд 1819, опись 1, дело 17, л.16, Сванидзе, 24).

На втором заседании мирной конференции А.И.Чхенкели охарактеризовал форму политического правления закавказской республики, введенную после большевистского переворота. Он сказал, что закавказская республика имеет избранный демократическим путем Сейм как высший орган власти. Поскольку Брестская мирная конференция коснулась закавказских республик (без их непосредственного участия) и вместе с тем заключенный большевиками договор был для них неприемлем, поэтому мирные условия, касающиеся Закавказья, согласно нормам международного права, сами по себе теряли значение. Закавказье непосредственно решит свои проблемы с соседним государством, и это должно быть лейтмотивом нашей встречи, - заявил А.Чхенкели (ЦИАГ, Фонд 1819, опись 1, дело 17, л.19).

Это соображение А.Чхенкели скорее было выражением доброй воли, нежели твердой политической аргументацией. Закавказье еще не объявило независимости, а на Брестской конференции большевики выступали от имени всей России. Такое неопределенное положение Закавказья было на руку Османской империи: этим она получала возможность легко осуществить свои политические ходы, что в дальнейшем стало явным (Зосидзе, 24).

Ввиду этих обстоятельств, делегация в Трабзоне столкнулась с трудностями при защите своих позиций. Османская сторона явно дала понять делегатам, что если они не признавали большевистскую власть, надо было принять участие в Брест-Литовской мирной конференции, как это сделала Украинская Рада. (ЦИАГ, Фонд 1819, опись 1, дело 17, л.21).

Трабзонская конференция была построена на принципе неравномерности сил, поскольку закавказская делегация не имела аргументов для непринятия Брестского договора. В этом случае непризнание большевиков представляло лишь детский каприз и только. Допущенные ранее ошибки, ныне дамокловым мечом нависшие над делегацией Закавказья давали османам возможность направить конференцию по нужному им руслу. В процессе переговоров постепенно выявлялись их истинные намерения. По опре-

делению Рауф бея, их сторона прибыла сюда не для рассмотрения Брестского договора, а для участия в новых переговорах и не имела другой цели, кроме того, чтобы были подготовлены основы экономических и коммерческих взаимоотношений, определены практические и технические детали этих взаимоотношений, оставшиеся без внимания в Брест-Литовском договоре (ЦИАГ, Фонд 1819, опись 1, дело 17, л.25).

Выходит, что по мнению османской стороны конференция должна была коснуться возникших в процессе переговоров второстепенных проблем, ибо вопросы основного политического характера были решены с делегацией большевистского правительства. Значит, если Закавказье желало постановку вопроса в широком политическом спектре, нужно было объявить о независимости от России. Акт независимости – вот что было требованием османов. (ЦИАГ, Фонд 1819, опись 1, дело 17, л.257).

Что мог принести этот полный противоречий шаг закавказской республике, чего хотели османы, - все это выяснилось на Батумской конференции. Трабзонские переговоры оказались в тупике. Основой предстоящего соглашения османы считали Брестский договор. По их мнению, вопрос Карской, Ардаганской и Батумской областей вообще не подлежит обсуждению, поскольку отоманская империя имеет право на их присоединение (ЦИАГ, Фонд 1819, опись 1, дело 17, л.28).

Ясно, что Закавказье не могло положительно решить вопрос при абсолютном сохранении своих территорий. Какие земли передать Османской империи? Именно это стало настоящей проблемой. Этот вопрос не касался Азербайджана, который не имел общей границы с Турцией. Что касается грузинских и армянских делегатов, между ними возникло явное несогласие. При возможной потере территорий большое значение имели стратегические, экономические и политические проблемы. Передачей Карса Турции Закавказье проигрывало с военной точки зрения, а потеряв Батуми, Грузия и в целом Закавказье понесли бы не только стратегический, но и большой политический и экономический урон.

Был разработан вариант передачи определенной части территорий, по которому Османская империя получала из Карской области Кагизманский район, а из Ардаганской – Олтисский. Такой комбинацией Грузия сохраняла в Ардаганской области Поцхов-Эрушети, что было равным территории Карской области, оставленной Арменией (ЦИАГ, фонд 1818, опись. 2, дело 179, л.10-14).

Несмотря на такое компромиссное предложение, армяне никому не хотели уступить даже пяди своей территории, так как они, и без того понесшие демографический урон (подразумевается известный геноцид армян со стороны османов в 1914 году), этим шагом попадали в ещё более кризисное положение. Здесь примечательно еще одно обстоятельство: поскольку экспортировать бакинскую нефть Азербайджану был выгоднее батумским путем, азербайджанская сторона поддерживала Грузию в вопросе сохранения Батумской области. Хотя здесь вырисовывалось реальное положение, так например: если Закавказье не смогло бы решить спорных вопросов дипломатическим путем, за этим последовала бы эскалация военных действий, тогда Азербайджан, в основном исходя из религиозных принципов, не смог бы взять обязательства помочь Закавказью военной силой (ЦИАГ, фонд 818, опись.2, дело 179, л.17-18). Эту позицию огласил депутат Закавказского Сейма от фракции политической партии Мусават г-н Рустамбеков, который в своем выступлении подчеркнул, что если война все-таки начнется, они не могут в ней участвовать по выше упомянутым причинам (Нозадзе, 25-26).

Исходя из существования этих реальных противоречий можно смело утверждать, что Закавказье как политическое объединение государств, находилось в процессе распада. Исходя из этого, было ясно, что Грузия должна была существенно изменить свою внешнюю политику, что в тех условиях было крайне трудным делом.

23 марта закавказская делегация представила османам меморандум, согласно которому Османской империи передавались: Олтиси-южная часть Ардаганской области, Кагизман-юго-западную часть Карской области (Нозадзе, 33. /Трабзонская конференция, сборник документов, 87-103).

Османская сторона пошла на новый маневр – меморандум для ознакомления послала в Стамбул правительству империи. Этим были завершены официальные заседания.

По утверждению Турецкой историографии в Трабзоне основной целью османской делегации была сохранение мира и стабильности между Турцией и кавказскими соседями. Однако стоит подчеркнуть, что право делегатов османской стороны были в определенной части ограничены. Глава делегации Рауф Бей, обратился к своему правительству о расширении своих полномочий, которое не было удовлетворено. По этим и другим причинам переговоры зашли в тупик, после чего делегация была вынуждена вернуться в Стамбул (Şahin, 443).

Из переговоров видно было, что Закавказье оказалось в положении более трудном, чем Россия. Ленин по Брестскому миру в основном отдавал территории, которые все равно не смог бы удержать, а Закавказье могло потерять жизненно важные для страны районы (Фельштинский, 321). Беда была в том, что деморализованные войска не были надежной опорой для защиты рубежей.

Именно эти вопросы обсуждались в штабе Кавказского фронта на совещании военных и государственных деятелей, посвященном возможности продолжения войны с Турцией. Мнение военных сводилось к тому, что Закавказье не может сопротивляться. Они не исключали, что за 2-3 недели османские войска войдут в Батуми или даже высадят десант, чтобы отрезать Батуми от остальной Грузии.

Главнокомандующий войсками Кавказского фронта генерал-майор Лебединский в своем рапорте председателю Закавказского комиссариата подчеркивал, что вопрос защиты границ Закавказья от наступления турецких сил является совершенно безнадежным. Это может завершиться самым печальным образом (Фельштинский, 322). Скорее всего так и получилось. Потеря трех санджаков стала реальным фактом.

Закавказское правительство, явно исключаящее большевизм, находилось в полной конфронтации с ним. Параллельно с этим, оно не представляло себе этот регион вне единой России. Трудность состояла ещё и в том, что осложнялась объективная оценка будущей судьбы большевизма. Когда большевики разогнали Учредительное собрание и продолжили Брестскую мирную конференцию, явно стало нужным выработать политический статус федерации, чего, к сожалению, правительство не смогло осуществить. Объявление независимости 9 апреля 1918 года оказалось запоздалым. Исходя из этого, Трабзонская мирная конференция содержала лишь признаки политического фарса, и ничего больше (Зосидзе, 27). Это больше походило на бездарный спектакль, поставленный османами, где вопрос решался с позиции силы при частичном игнорировании принципов дипломатии. Османская сторона именно таким путем добивалась реального преимущества. Это особенно проявилось на конечном этапе конференции, когда военные силы Османской империи осуществили широкие военные операции и вскоре приблизились к Батумской области. На Трабзонской мирной конференции лишь частично проявились чаяния османов, далеко идущий геополитический замысел которых начал осуществляться после оккупации Батумской области.

Список использованных источников

1. Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлис 1919.
2. Зосидзе Н. Политическая ситуация и национально-освободительное движение в Аджарии в 1918-1920 г.г. Батуми 1995 .
3. Нозадзе В. За восстановление Грузии, Борьба из-за Месхетии. Тбилиси 1989.

Сванидзе М. Трабзонская конференция. Грузинская дипломатия, Ежегодник, Т. 5, с. 19-35. Тбилиси 1998.

4. Трабзонская конференция, сборник документов, под редакцией Н. Зосидзе, Батуми 1998.
- Фельштинский Ю. Крушение революции, Брестский мир. М. 1992.
5. Şahin E. Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918). s. 443. Ankara 2002.
6. ЦИАГ. фонд 1818, опись. 2, дело 179, л.10-14.
7. ЦИАГ. фонд 1818, опись 2, дело 175, л.9.
8. ЦИАГ. Фонд 1819, опись 1, дело 17, л.19.
9. ЦИАГ, Фонд 1819, опись 1, дело 17, л.21.
10. ЦИАГ, Фонд 1819, опись 1, дело 17, л.25.
11. ЦИАГ, Фонд 1819, опись 1, дело 17, л.257.
12. ЦИАГ, Фонд 1819, опись 1, дело 17, л.28.
14. ЦИАГ, Фонд 1819, опись 1, дело 17, л.16.
15. ЦИАГ, Фонд 1819, опись 1, дело 17, л.13.
16. ЦИАГ, фонд 818, опись.2, дело 179, л.17-18.

Бульба Володимир Григорович, д-р держ. упр., проф.

Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, м. Харків, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА ШЛЯХУ ПОДОЛАННЯ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ « ВЛАДА – СУСПІЛЬСТВО»

Загострення взаємовідносин в парадигмі «влада - суспільство» отримує останніми роками певну періодичність, що дає підстави стверджувати про системність такої загрозливої диспозиції. Дослідники проблем державного управління звертають увагу на наявність дефіциту саме інструментів конструктивного взаємозв'язку між державними і недержавними інституціями в механізмі сучасного публічного управління в питаннях політичної трансформації [С. Кравченко, Є. Романенко та ін], забезпечення демократизації суспільства та соціальної стабільності [В. Бакуменко, М. Білинська, Р. Войтович, О. Руденко та ін.], інформаційного супроводження реформ [О. Радченко, Є. Ромат та ін.] та визначають цей напрям як перспективний у наукових розвідках. Тому актуальним залишається питання вивчення та, на основі наукового обґрунтування, удосконалення функцій держави в управлінні суспільним розвитком.

Зазначимо, що запропонована у даному дослідженні логіка спирається на усталеному в науці державного управління розумінні характеру і видів функцій держави і функцій державного управління. Дефініцію «функції держави», яка за структурою включає в себе політичну, економічну і соціальну, розглядаємо як напрям управлінської діяльності. Залишимо поза увагою аналіз політичної і економічної функцій. Зосередимо увагу на соціальній функції. Але не з причин другорядності перших двох. Власним переконанням є те, що саме соціальна функція держави та механізм її реалізації в системі публічного управління можуть виконати роль детонатора суспільних змін на користь реформам та, як наслідок, забезпечення стабільності в суспільстві і добробуту населення. На відміну від природи ринкових економічних механізмів та політичних процесів, які існують достатньо автономно, соціальна функція напряму залежить від державних регуляторів і має тільки відносну самостійність.

Необхідне, також, ще одне уточнення. Функція держави відрізняється від так званих «функцій державного управління». В умовах демократичних змін розширимо це поняття і будемо останні розглядати як функції публічного управління. Вони мають назву головних функцій і поділяються на: політико-адміністративні функції; економічні функції; соціальні функції, культурно-освітні функції [6]. Враховуючи, що предметом вивчення є саме соціальні функції, зупинимось на їх аналізі більш докладно.

Ускладнення завдань управління соціальними процесами в умовах інформаційного суспільства і глобалізації вимагає від влади удосконалення підходів до реалізації своєї місії. За демократичного режиму, що знаходить втілення у правовій державності, народ стає і джерелом влади, і учасником її здійснення. Разом із тим сама влада за демократії здійснюється за допомогою самого народу. А це значно розширює можливості для активного вирішення державою соціальних проблем, створює сприятливі умови для постійного підвищення статусу соціальних прав громадян та надання їм пріоритетного характеру. Головна соціальна функція держави в системі державного управління структурується на чотири соціальні функції державного управління: функцію соціального відтворення населення; регулятивну функцію; соціально-захисну функцію; стабілізаційно-адаптивну функцію. Вони організаційно забезпечують магістральні напрями державної політики (функції), а для їх реалізації мають у своєму арсеналі відповідні безпосередні підфункції [4].

Змістом кожної із соціальних функцій є ціль державної політики, яка залежить від об'єктивних законів розвитку суспільства, суб'єктивних його можливостей і наявності необхідних для реалізації такої цілі засобів. Кожна соціальна функція передбачає власну структуру під виконання включених до даного напрямку завдань (підфункцій). І якщо конкретна соціальна функція має універсальний характер і в ході реалізації впливає на загальний стан суспільних відносин, то дія підфункції є реакцією на конкретне соціальне явище, торкається певних соціальних груп і цілеспрямовано гармонізує їх взаємовідносини в системі задоволення спільних і власних інтересів.

Кожна з наведених соціальних функцій державного управління зосереджена на реалізацію цілі та завдань державної політики. В плані дослідження трансформації публічного управління на шляху подолання кризи між владою і суспільством підвищений інтерес представляє стабілізаційно-адаптивна функція. Відповідно до логіки її реалізації держава повинна дотримуватись принципу соціальної справедливості, враховувати в своїй політиці реакцію населення на зміни, громадську думку, підтримувати свій авторитет в очах населення, впливати на формування ціннісної свідомості суспільства, узгоджувати інтереси, регулювати правовими засобами конфлікти в суспільстві, забезпечуючи його усталений розвиток [3].

Зміст виділеної функції представляє, на наш погляд, відповідна до її місії внутрішня структура. Вона включає в себе шість елементів та передбачає для кожного з них державний регулятор, «відповідальний» за реалізацію завдань управлінських дій. Зупинимося на характеристиках кожного з таких елементів.

Соціальне прогнозування. Воно передбачає організацію використання в управлінні досліджень перспектив, тенденцій розвитку соціальних відносин, процесів, явищ для підвищення ефективності соціального планування, проектування та програмування. В інструментальному плані це означає розробку наукових прогнозів у вигляді варіантів або альтернатив розвитку соціальних процесів з урахуванням управлінського впливу, можливих ризиків та загроз.

Інтеграція та солідаризація. Ця підфункція вирішує завдання щодо подолання протиріч між суб'єктами суспільних відносин в інтересах соціального прогресу та забезпечує організацію взаємоприспосовування та погодження дій між різними соціальними групами, особистостями в системі суспільних відносин.

Легітимізація та погодження інтересів. Забезпечує соціальну стабільність на підставі визнання населенням органів влади як авторитетних і справедливих інститутів. Організовує процес взаємоприспосовування та погодження дій між різними соціальними групами, особистостями в системі суспільних відносин, використовує механізм діагностики відповідності реального соціального життя задекларованим нормам і стандартам,

узгодження та впорядкування інтересів представлених в суспільстві соціальних верств населення.

Гармонізація суспільних відносин. Підфункція забезпечує примирення, залагодження, зняття суперечностей між соціальними групами, особистостями заради єдності, цілісності суспільства відповідно до ідеалів добра, справедливості, гуманізму та передбачає соціально-виховні заходи по забезпеченню свободи морального вибору й відповідальності людини, регулюванню поведінки як окремої людини в усіх сферах її життєдіяльності так і різних соціальних суб'єктів, суспільства в цілому.

Соціальне партнерство. Має завдання знизити гостроту соціальних конфліктів, сприяти погодженню інтересів роботодавців і найманих працівників шляхом регулювання трудових і пов'язаних з ними економічних і політичних стосунків на основі рівноправної взаємодії, співпраці представників найманих працівників, роботодавців і держави.

Інформаційне супроводження. Забезпечує роботу механізму взаємодовіри між населенням і владними інституціями і можливостями корегувати управлінські рішення з урахуванням думки громадян. Використовує заходи по організації діалогу між владою і суспільством, PR- супроводження виконання органами управління своїх функцій.

Коротка анотація кожного структурного елементу стабілізаційно-адаптивної функції публічного управління засвідчує факт наявності теоретичної платформи формування партнерських взаємовідносин різних суб'єктів суспільних відносин. На жаль, вона в комплексному вигляді не задіяна в системі «влада – суспільство». Виконуючи місію ключового суб'єкту управління суспільним розвитком, частину визначених дій держава має розподіляти між різноманітними органами публічного врядування – структурними підрозділами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування відповідно до законодавчо визначених принципів делегування повноважень. Але проведений аналіз обов'язків та компетенції владних інституцій засвідчив, що цілісної системи забезпечення громадського діалогу та взаємодії влади і суспільства поки не сформовано. Тому як висновок, зазначимо, що від вирішення такого важливого в науковому та практичному плані завдання залежить демократичних трансформацій в українському суспільстві.

Список використаних джерел

1. Бакуменко В.Д. Науково-прикладні аспекти державного управління: Наукове видання/ В.Д. Бакуменко// Збірка вибраних наукових праць у 2 ч. – Ч. 2. – К.: АМУ, 2015. – С. 212 – 213.
2. Білинська М. М. Розвиток відносин між органами державної влади і громадянами: патологія перехідного періоду як ознака випробування демократією/ М.М. Білинська // Державне управління та місцеве самоврядування: тези X Міжнар. наук. конгресу, 26 березня 2010 р. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. – С. 102–103.
3. Бульба В. Г. Соціальні функції держави: монографія / В. Г. Бульба. – Х. : Вид-во «Док-НаукДержУпр», 2011. – С. 34–35.
4. Бульба В.Г., Радченко О.В., Федченко О.В. Інституційні передумови розвитку соціальних функцій держави в Україні / В.Г.Бульба, О.В.Радченко, О.В.Федченко // Управління соціальним розвитком: глобальні виклики та альтернативи. – Острого, Видавництво НаУ «Острозька академія», 2014. – С.18–30.
5. Кравченко С.О. Політичне забезпечення та взаємодія суспільства і влади в управлінні суспільним розвитком: загальні підходи/ С.О. Кравченко// Наук. Вісн. Академії муніципального управління, - Серія : «Управління», випуск 2, 2014. – С. 18–25.
6. Теорія та історія державного управління: навч. Посіб. / Г.С. Одінцева, В.Б. Дзюндзюк, Н.М. Мельтюхова та ін. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Х.: Вид-во Хар ПІ НАДУ «Магістр», 2012. – С. 54–55.

Гораль Ліліана Тарасівна, д-р екон. наук, професор

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна

Ярошенко Олег Леонтійович

ПАТ «Укртрансгаз» НАК «Нафтогаз України», м. Київ, Україна

Берлоус Марія Володимирівна

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВАНИХ КОМПАНІЙ

Серед чинників формування і підтримання умов конкурентоспроможності основним є проведення такої політики національної економіки, що стимулюватиме виникнення наукових розробок та інновацій. В умовах глобалізації саме потужність і ефективність використання наукового та інноваційного потенціалу для впровадження інновацій визначає розподіл сукупного світового доходу між країнами, формує нову систему світового поділу праці, що утворює нову конфігурацію міжнародної спеціалізації на створенні нових знань і їх використанні у процесі виробництва.

Проблема розробки і запровадження стратегії зростання конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації набуває особливого значення під впливом двох обставин. По-перше, утвердження ринкових механізмів господарювання, в яких конкуренція є рушійною силою розвитку, засобом задоволення індивідуальних і суспільних потреб за умов динамічних змін їх структури, вимагає глибокої структурної перебудови відповідно до нового технологічного укладу.

По-друге, відбувається суперечлива взаємодія зближення економічного розвитку окремих країн, взаємообумовленість і взаємодоповнення процесів науково-технічної і виробничої діяльності, реалізації нових товарів та послуг і одночасного посилення конкурентної боротьби між національними і транснаціональними суб'єктами господарювання, окремими країнами та міжнародними регіональними утвореннями. За цих умов пошук найбільш надійних стратегій зростання конкурентоспроможності стає проблемою забезпечення життєдіяльності національної економіки, знаходження країною місця у світогосподарських зв'язках, визначення характеру міжнародних економічних відносин [1].

Для України питання забезпечення конкурентоспроможності газотранспортних підприємств у нових умовах є особливо актуальним. На конкурентних ринках США, Великобританії, країн ЄС ідуть активні процеси вертикальної інтеграції та концентрації задля зниження ризиків (акумуляції інвестиційних коштів, використання ефекту масштабу для зниження витрат, диверсифікації постачальників). Створюються інтегровані структури з електроенергетикою та газовою промисловістю. Така інтеграція забезпечує як збільшення власних можливостей, так і розширення можливостей з залучення позикового капіталу [2].

Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» (НАК «Нафтогаз») є провідним підприємством паливно-енергетичного комплексу, однією з найбільших вертикально-інтегрованих компаній України, яка здійснює повний цикл операцій з розвідки та розробки родовищ, експлуатаційного та розвідувального буріння, транспортування та зберігання нафти і газу, постачання природного і скрапленого газу споживачам. Крім суто комерційної діяльності, компанія виконує важливу соціальну роль, забезпечуючи населення, бюджетні установи та комунальних споживачів природним газом за цінами, що встановлюються державою.

Забезпечення місії компанії – бути рушійною силою в реформі газового ринку та побудові конкурентного бізнес-середовища за європейським зразком, а також забезпечувати надійність постачання газу на прийнятних умовах для українських і європейських споживачів у фінансово-сталій спосіб – здійснюється шляхом декларування, вико-

нання та пролонгування основних цінностей, які компанія ставить перед собою, а саме ефективності, відповідальності, підзвітності та пасіонарності.

Проте в системі управління НАК «Нафтогаз України» присутній ряд системних недоліків, що має значний вплив на результати діяльності компанії, зокрема:

- Народ України як кінцевий власник Нафтогазу представлений органами державної виконавчої влади, що не гарантує управління компанією в інтересах кінцевого власника, а може залежати від інтересів окремих політичних сил. За поточних умов зміна влади у країні де-факто означає зміну акціонера компанії.

- Функції управління нечітко розподілені між Кабінетом Міністрів України, міністерствами та іншими органами державної влади, а також часто дублюються або перетинаються. Це, зокрема, стосується функцій внутрішнього аудиту, ревізійної комісії.

- Деякі функції, що мають бути незалежними одна від одної, інколи виконуються одним органом.

- Відсутній прозорий виборчий процес членів наглядової ради, а також не працюють механізми та інструменти, що уможлилювали би залучення висококомпетентних професіоналів з бездоганною репутацією. Зокрема, вимоги до членів наглядової ради мінімальні, а обсяг можливої винагороди не відповідає ані рівню компетенцій, ані рівню відповідальності членів якісної та незалежної наглядової ради.

- Не працює процес визначення і перегляду стратегії Нафтогазу в інтересах компанії та її кінцевого акціонера (народу України).

- Питання прийняття на посаду та звільнення керівництва Нафтогазу і його дочірніх підприємств, а також винагороди цих осіб вирішується органами державної влади, а не незалежними радами, що може впливати на процес прийняття рішень керівництвом компанії [3].

Для будь-якого із учасників конкурентних відносин набуття конкурентних переваг на ринку супроводжується задоволенням певних економічних інтересів і потреб. Утримання таких переваг потребує постійної турботи про підвищення конкурентоспроможності виробництва. Законом України «Про ринок природного газу» перед НАК «Нафтогаз України» поставлено вимоги про реорганізацію компанії. Для досягнення ефективного результату здійснено ряд кроків, які мають задовільнити вимоги даного закону та Третього енергетичного пакету:

- обрано модель відокремлення газотранспортної системи та розроблено план реструктуризації НАК «Нафтогаз України»;

- розроблено план заходів щодо запобігання виникненню ризиків, пов'язаних з реорганізацією НАК «Нафтогаз України», її дочірніх підприємств та господарських товариств, корпоративні права (часток, акцій) яких належать НАК «Нафтогаз України», в частині виконання кредитних зобов'язань;

- створені законодавчі передумови для відокремлення діяльності з транспортування природного газу згідно із Законом України «Про ринок природного газу» (у т.ч. внесені зміни до Законів України «Про трубопровідний транспорт», «Про нафту і газ», «Про управління об'єктами державної власності» та інших законів)

- структуру корпоративного управління НАК «Нафтогаз України», її дочірніх підприємств та господарських товариств, більше ніж 50 відсотків корпоративних прав (часток, акцій) яких належать НАК «Нафтогаз України», приведено у відповідність з Принципами корпоративного управління Організації економічного співробітництва та розвитку, створення законодавчих умов та розроблення процедури для здійснення ефективного контролю за реалізацією прав держави як власника корпоративних прав НАК «Нафтогаз України», а також інших державних підприємств газового сектору на основі

рекомендацій, наданих міжнародними консультантами в рамках виконання умов надання кредиту для модернізації газопроводу «Уренгой - Помари – Ужгород»;

– забезпечено відокремлення транспортування природного газу від інших видів діяльності суб'єктів, що здійснюють діяльність на газовому ринку, та проведення сертифікації оператора ГТС тощо.

У березні 2015 року Кабінет Міністрів затвердив план реформування газового сектора, який передбачає, зокрема, приведення структури корпоративного управління компанії НАК «Нафтогаз» у відповідність з принципами корпоративного управління ОЕСР. Ці принципи регламентують відносини з акціонерами та зацікавленими особами, вимоги до прозорості та розкриття інформації, розподіл та співвідношення повноважень органів управління на всіх рівнях, а також інші питання корпоративного управління.

Необхідність корпоративного управління обумовлена тим, що бізнес як власність належить принципалам (власникам, інвесторам), а права керування цим майном делеговані агентам – раді директорів і менеджменту, що породжує асиметрію інформації та пов'язані з нею агентські витрати, що виражаються в діях менеджменту, не спрямованих на задоволення інтересів власників. Наявність ефективної системи корпоративного управління збільшує вартість капіталу, компанії заохочуються до більш ефективного використання ресурсів, що створює базу для зростання.

Внаслідок впровадження управлінських змін шляхом впровадження корпоративного управління, незалежна наглядова рада «Нафтогазу» вперше отримує безпрецедентно широкі повноваження та відповідальність щодо контролю над діяльністю правління компанії. Зокрема, будуть створені комітети з питань аудиту, питань етики та комітет з призначень та винагород. Також наглядова рада опікуватиметься питаннями комплаєнсу, ризик-менеджменту та запобігання корупції.

Таким чином через застосування корпоративного управління можливе підвищення конкурентоспроможності та економічної ефективності завдяки забезпеченню належної уваги до інтересів акціонерів; рівноваги впливу та балансу інтересів учасників корпоративних відносин; фінансової прозорості; запровадження правил ефективного менеджменту та належного контролю. Важливість корпоративного управління у вертикально-інтегрованій компанії для держави обумовлена його впливом на соціальний та економічний розвиток країни через сприяння розвитку інвестиційних процесів, забезпечення впевненості та підвищення довіри інвесторів; підвищення ефективності використання капіталу та діяльності товариств; урахування інтересів широкого кола зацікавлених осіб, що забезпечує здійснення діяльності на благо суспільства та зростання національного багатства.

Список використаних джерел

1. Горбатов В. М. Конкурентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса / В.М. Горбатов. – Х.: ИНЖЭК, 2006. – 345 с.
2. Газові ринки ЄС і України: проблеми розвитку і інтеграції // Національна безпека і оборона. – 2008. - №8. – С. 2-32.
3. Офіційний сайт НАК «Нафтогаз України» [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.naftogaz.com
4. Програма енергонезалежності та реформа енергетики [Електронний ресурс]. Режим доступу: reforms.in.ua/ua/.../programma-energonezalezhnosti-ta-reforma-energetyk

Григорська Наталія Миронівна, к.е.н., фахівець з PR-технологій та маркетингу
Івано-Франківський фінансово-комерційний кооперативний коледж імені С. Граната, м. Івано-Франківськ,
Україна

ПІДВИЩЕННЯ РІВНІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В РОЗРІЗІ РИНКОВОЇ КОМПОНЕНТИ

Забезпечення функціонально-стійкого розвитку та орієнтація на європейські ринки збуту вимагає імплементації інтегрованих підходів до управління економічною стійкістю підприємств (ЕСП).

На основі акумулювання імперативів теорій системно-процесного моделювання, системно-інтеграційної та еволюційної розроблено концептуальні положення системно-процесного управління економічною стійкістю (як інтегрованого підходу до управління, що базується на комплексі принципів, методів, технологій, інструментів, процедур, використанні рекурсивної моделі управління), які ґрунтуються на забезпеченні паритету між функціональними підсистемами підприємства та бізнес-процесами для досягнення процесуально-динамічного розвитку через еволюцію системи бізнес-процесів у нову формацію вищого рівня економічної стійкості [1].

Трансформація виробничо-економічної системи на вищі рівні економічної стійкості на засадах системно-процесного управління передбачає забезпечення системності структурних змін компонент бізнес-процесів підприємств машинобудування.

Щодо *ринкової компоненти економічної стійкості*, то в цьому разі для допустимого рівня ЕСП пропонується бізнес-процес взаємодії «постачальник–клієнт» (рис. 1), що передбачає відповідно забезпечення прихильності партнерів, використання переваг партнерського маркетингу та досягнення високого ступеня лояльності споживачів.

Для прийняттого рівня ЕСП машинобудування пропонується функціонування у кластері (локалізована територіально-виробнича форма інтеграції взаємодіючих суб'єктів господарювання, банківського, приватного сектору, освітніх закладів, органів влади та суміжних, допоміжних, конструкторських, інноваційних підприємств, об'єктів інфраструктури, що характеризується виробництвом конкурентоспроможних товарів або послуг, наявністю погодженої стратегії розвитку, спрямованої на реалізацію інтересів кожного з учасників і території локалізації кластера, на якій вона перебуває, що і має істотну соціально-економічну значущість для регіону [2]).

Участь у технологічній платформі (аналіз досвіду функціонування технологічних платформ в Європейському Союзі (ЕС) дозволяє ідентифікувати технологічну платформу як саморегульоване структурне об'єднання провідних наукових організацій, що лідирують у промисловості виробничих підприємств, авторитетних некомерційних організацій [3; 4]), уможлиблюють трансформацію стану виробничо-економічної системи на рівень абсолютної економічної стійкості. Підтвердженням є те, що технологічні платформи визначаються перспективними об'єктами інноваційної інфраструктури, які дозволяють інтегрувати науку і бізнес, концентрувати ресурси на пріоритетних напрямках науково-технологічного розвитку країни (зокрема на базовому машинобудуванні) як основні важелі успішного забезпечення абсолютної економічної стійкості вітчизняних промислових підприємств з використанням системно-процесного управління ЕСП.

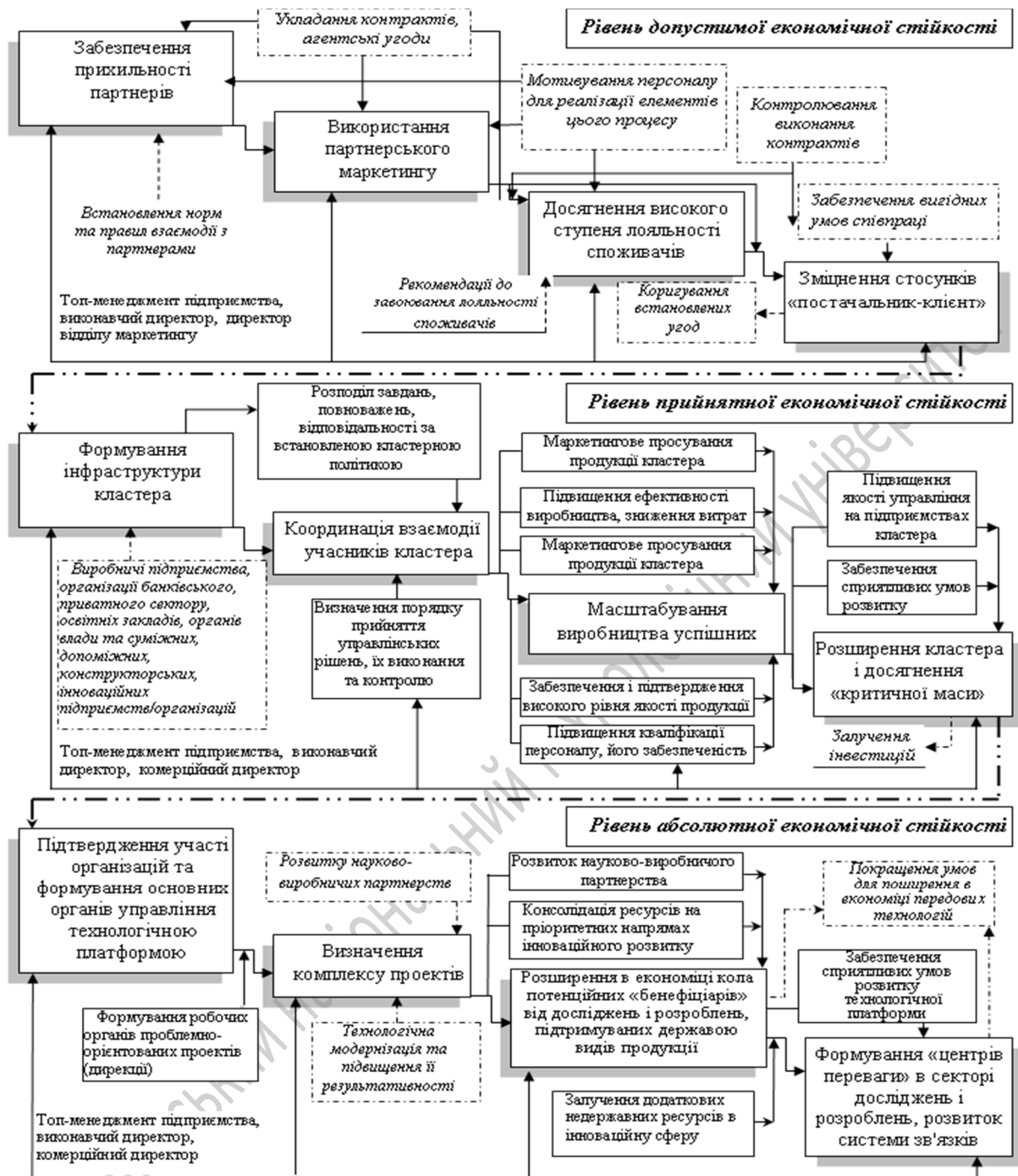

Рис. 1. Бізнес-процеси забезпечення та підвищення економічної стійкості підприємств машинобудування за ринковою компонентою (запропоновано автором)

Список використаних джерел

1. Григорська Н. М. Формування концептуального підходу до системно-процесного управління економічною стійкістю підприємства / Н. М. Григорська // Економіка та держава – К., 2013 – №8. – С. 118–123.
2. Каспиров А. В. Управление устойчивым развитием предприятия : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. экон. наук : 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / А. В. Каспиров – Саратов : СГС ЭУ, 2001. – 20 с.
3. Стеченко Д. М. Кластеризация підприємств в умовах формування конкурентного середовища / Д. М. Стеченко // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. – К. : Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – 2003. – Вип. 2. – С. 135–141.

4. Ха Ле Минь. Технологические платформы и инновационная активность [Электронный ресурс] / Минь Ха Ле // Капитал страны– 2012 – Режим доступа: <http://www.kapital-rus.ru/index.php/members/author/111/>

Іваницька Ольга Михайлівна, д-р наук з держ. упр., професор
Київський національний торговельно-економічний університет, м.Київ, Україна

ДЕРЖАВНИЙ МАРКЕТИНГ: СКЛАДНІ КРОКИ СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Сучасна соціально-економічна ситуація в країні обумовлює необхідність вироблення нових підходів до теорії та практики державного управління, застосування нового інструментарію в різних сферах діяльності та галузях економіки, в суспільних відносинах. Нагальним завданням є перегляд усталених критеріїв оцінки ефективності державного управління, заміну рішень, які вже не приносять очікуваного ефекту на об'єкти управління, і вироблення сучасних технологій публічного менеджменту. На сьогоднішній день головна функція державного управління – надавати якісні та своєчасні адміністративні послуги – реалізується в більшості ситуацій із мінімальним ефектом. Багато в чому глибина і болісність проявів кризових явищ в українському суспільстві пов'язані з недооцінюваною ролі державного маркетингу як важливої складової державного управління.

У деяких розвинутих країнах широкого застосування знайшла відносно нова доктрина державного управління - New public management (NPM), яка базується на запровадженні в систему публічного адміністрування підходів, інструментів і технологій менеджменту, що довели свою результативність у приватному секторі. Основне спрямування при практичній реалізації цього підходу – якісне вдосконалення бізнес-процесів, співставлення вигід і витрат, отримання реального, вимірюваного ефекту від управління. Цей підхід реалізується як в окремих міністерствах і владних структурах, так і в системі державного управління загалом. У низці країн, зокрема, Великій Британії, Новій Зеландії, Австралії, досягнуто вагомих результатів поліпшення наслідків прийняття управлінських рішень у державному секторі економіки. Невід'ємною умовою успішної реалізації NPM в практиці державного управління є розроблення і застосування підходів та інструментарію державного маркетингу.

Як зазначено в одній з небагатьох праць, присвячених державному маркетингу, «міждисциплінарний базис державного маркетингу складають передусім теорії економічних основ соціального маркетингу, маркетингу послуг, некомерційного маркетингу, територіального маркетингу, а також інноваційні концепції державного регулювання в умовах ринкового суспільства (концепції реінженірингу, державно-адміністративних послуг, зростання регулюючих функцій держави)» [1]. До цього переліку додамо нові напрями теорії та практики маркетингу, зокрема муніципальний маркетинг, інформаційний маркетинг, маркетинг інновацій, причинно-залежний маркетинг та інші його різновиди. Зазначимо, що переважна більшість науковців зазначають особливу складність і комплексність розгляду фундаментальних положень маркетингу в контексті досліджень соціального маркетингу та його різновиду – державного [зокрема, 2].

Існують засадничі положення маркетингу, які є важливими для впровадження в теорію та практику державного управління. До них належать:

- орієнтація на споживача;
- концепція соціально-етичного маркетингу;
- використання інструментів маркетингу-мікс або комплексу маркетингу як в класичному розумінні 4Р (продукт, ціна, місце, система просування), так і в розширенні 7Р (додатково люди, процеси, матеріальні свідоцтва);
- маркетинг партнерських відносин;

- організація PR і технології формування позитивного іміджу;
- соціальна реклама.

Зазначимо, що в Україні на сьогоднішній день помітні спроби запровадити лише останні дві позиції із зазначеного переліку. Мова йде, зокрема, про зустрічі Прем'єр-міністра з населенням із використанням каналів телебачення; застосування передових інструментів іміджології при організації виборчих процесів. Що стосується інших напрямів, то вони або не використовуються загалом, або мають характер «точкових» впливів. Найголовніше, що відсутній системний підхід до формування державного маркетингу в тісному зв'язку з державним менеджментом; перманентність маркетингових дій.

Нами виділено кілька основних факторів і причин, які перешкоджають розвитку державного маркетингу в Україні.

По-перше, сьогодні в Україні в практиці державного управління орієнтуються на викривлене відтворення робочої сили, її здешевлення. Це справедливо як для державного сектора, так і для решти економіки. Наслідком є те, що формування потреб як руйнівний фактор маркетингової орієнтації на отримання адміністративних послуг високої якості не спрацьовує. Натомість, маркетинговий підхід передбачає, що з боку органів державної влади має бути наявна готовність не тільки на задоволення потреб споживачів, а й на їх формування, врахування динаміки їх розвитку. Створюється саме поняття кваліфікованого, вимогливого споживача державних послуг. Неможливо розвивати маркетинг без наявності платоспроможного попиту на державні продукти, що передбачає довіру до них і їх надавачів – інституцій державного управління - з боку і населення, і суб'єктів господарювання.

По-друге, маркетинг орієнтований на збільшення видатків (за рахунок витрат на дослідження ринку, рекламу, стимулювання збуту тощо), а сучасна українська державна політика - на зменшення витрат як самоціль. По суті, домінують в державному управлінні сьогодні є виробнича концепція, але при масовому збідненні населення, банкрутстві підприємств і вона не спрацьовує.

По-третє, в Україні в умовах процвітанню корупції та непотизму створюється позаконкурентний механізм як у так званій ринковій економіці, так і на «ринку» державних послуг. Боротьба за ринкові ніші приймає форму «конкуренції хабарів». Відбулось настільки щільне зрощення державного та бізнесового секторів, що влада та підприємництва ділять один «Олімп», нав'язуючи зuboжілому народу свою політику розподілу благ. Безперечно, це не має нічого спільного з ринковим механізмом конкуренції, рівно як і мотивацією в маркетингу. Що стосується керованої організації конкуренції між приватними та державними постачальниками товарів і послуг, у тому числі, соціального значення, через механізм державної закупівлі товарів і послуг, а також державно-приватного партнерства, то він лише формується.

Насамкінець, маркетинг партнерських відносин передбачає, що відносини між державою та суспільством мають будуватись на рівноправних і щирих засадах.

Отже, потребують глибокого осмислення та опрацювання науковців і практиків державного будівництва засадничі аспекти формування маркетингового підходу в державному управлінні, розвитку його інструментарію та технологій його використання.

Список використаних джерел

1. Романенко К. М. Концептуальні засади дослідження маркетингових механізмів у державному управлінні / К. М. Романенко. // Державне будівництво. - 2009. - № 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_2_48.

2. Alan R. Andreasen (2012) Rethinking the Relationship Between Social/Nonprofit Marketing and Commercial Marketing. / Alan R. Andreasen // Journal of Public Policy & Marketing: Spring 2012. – Vol.31. – No.1. – Pp.36-41.

Кравченко Тетяна Анатоліївна, доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління та земельного кадастру
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя, Україна

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЛІДЕРІВ ДЛЯ СФЕРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Розвиток лідерства у контексті реформування публічної служби, реалізації адміністративної реформи, визначення нового курсу розвитку Української держави є стратегічного умовою належного врядування в Україні. Вирішальна роль у цьому процесі належить службовцям нової генерації, лідерам в системі публічної служби, обдарованим, талановитим керівникам, які володіють інноваційними персонал-технологіями, вміють ефективно вирішувати соціальні та управлінські конфлікти, успішно реалізують свій комунікативний потенціал, володіють вміннями формувати лідерів з кола своїх підлеглих. Тому сьогодні зростає суспільний попит на керівників-лідерів, оскільки відсутність лідерського потенціалу в управлінців і низький рівень управлінської культури спричиняють суттєві перешкоди суспільному розвитку, спроможності суспільства здійснювати реформи в державі. Саме тому постає критична потреба щодо реновації (оновлення) професійної підготовки управлінців через призму лідерства, починаючи з переосмислення місії (суспільного призначення) такої підготовки, відображення випереджаючого змісту, використання релевантних методів й засобів навчання задля отримання необхідних результатів у формі відповідних професійних компетенцій.

Становлення системи професійної освіти управлінських кадрів з кінця ХІХ століття до нашого часу тісно пов'язано з еволюцією теорії управління та практикою професійної діяльності управлінців. Криза управління, притаманна даному етапу суспільного розвитку, є наслідком реалізації застарілих парадигм професійної підготовки управлінців – адміністративної та менеджерської. В умовах констатації лідерства як нової управлінської парадигми очевидно стає потреба трансформації й самих засад, на яких має здійснюватися професіоналізація управління відповідно до даного етапу суспільного розвитку.

Значущість нової управлінської парадигми визнається провідними державами світу, які спрямовують свої зусилля на розроблення та реалізацію національних моделей для розвитку лідерського потенціалу.

У своєму еволюційному розвитку управління як вид професійної діяльності пройшло три рівні: адміністрування, менеджмент і лідерство. Специфіка кожного із рівнів проявляється через ідентифікацію базових параметрів (суб'єкт, об'єкт, мета і характер впливу) управлінського процесу. Порівняльний аналіз зазначених параметрів засвідчує наявність їх трансформації відповідно до впливу зовнішніх чинників і потреб суспільного розвитку.

Визнання вищезазначеної різниці між рівнями управління є важливим для забезпечення професіоналізації управління в умовах сучасних суспільних трансформацій, оскільки при реалізації програм професійної підготовки управлінців принциповим є розуміння того, який саме «портрет» (мовою компетентнісного підходу – профіль) обирається як орієнтир руху та якими будуть наслідки такого вибору. Крім того, параметри сучасного суспільного простору корелюються саме з параметрами лідерства, а відтак очевидна суспільна потреба у спрямуванні системи професійної підготовки управлінців для сфери публічного управління на розвиток лідерського потенціалу останніх.

Науковці, що досліджують цю тематику, наголошують: в основу модернізації професійної підготовки публічних управлінців має бути покладений компетентнісний підхід. Ідентифікація професійної компетентності управлінця як його здатності ефективно виконувати управлінську діяльність потребує визначення базових професійних компетенцій, набуття яких управлінцем є необхідним, зокрема у процесі його професійної

підготовки. Компетентісний підхід є інструментом для оновлення освітньої парадигми професійної підготовки управлінців.

Актуальність нової управлінської парадигми лідерства знайшла своє відображення і у моделі належного демократичного врядування (good governance), концепції організаційного навчання на публічній службі, європейських і національних профілях вищих публічних службовців.

Визнані на міжнародному і національному рівнях рамки компетенцій публічного лідера слугують базисом для розроблення та реалізації програм професійної підготовки та розвитку вищих публічних службовців. Розвиток лідерського потенціалу – ключове завдання у світлі реформування інституту державної служби задля забезпечення її відповідності сучасним і майбутнім суспільним вимогам.

Аналіз провідного зарубіжного досвіду професійної підготовки лідерів для сфери публічного управління свідчить про наявність:

- чіткої спрямованості державних кадрових політик провідних європейських країн на розвиток лідерського потенціалу вищих публічних службовців;
- нормативно-правового підґрунтя для забезпечення політичної підтримки та інтегрованості професійного розвитку управлінців-лідерів у систему публічної служби;
- чітких орієнтирів і результатів реалізації програм професійної підготовки управлінців-лідерів у вигляді національно визначених рамок лідерських компетенцій;
- високого рівня організаційного та методичного забезпечення програм професійної підготовки управлінців-лідерів для сфери публічного управління;
- усвідомлення їх доленосного значення для суспільного розвитку.

Національні моделі підготовки державних лідерів детермінуються локальними умовами, традиціями, пріоритетами і потребами. Аналіз зарубіжної практики реалізації програм такого типу засвідчує їх різноманітність та адаптивність до національної специфіки. Результатом реалізації програм професійної підготовки управлінців-лідерів для державного сектора є розвиток компетенцій відповідного профілю, домінуючу роль в якому відіграють поведінкові компетенції. Акцент на розвиток саме поведінкових компетенцій детермінує спектр відповідних змістових і методичних характеристик, які відображають специфіку зазначених програм і забезпечують їх ефективність.

В Україні актуальність розвитку лідерського потенціалу через професійну підготовку публічних службовців констатують, зокрема, такі документи: Закону України «Про державну службу» [1], проект Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (нова редакція) [2], розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 року № 227-р «Про схвалення Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації» [3], постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 року № 65 «Про затвердження Правил етичної поведінки державних службовців» [4]. Також, відповідно до Указу Президента України «Про Стратегію державної кадрової політики на 2012–2020 роки» метою державної кадрової політики є забезпечення всіх сфер життєдіяльності держави кваліфікованими кадрами, необхідними для реалізації національних інтересів у контексті розвитку України як демократичної, соціальної держави з розвинутою ринковою економікою. Однією із цілей Стратегії є підготовка та професійний розвиток керівних кадрів державної служби, здатних забезпечити ефективність державної політики в галузі державного управління й лідерство в проведенні адміністративної та економічної реформ [5].

В умовах сьогодення здобуття публічними службовцями профільної освіти за новою спеціальністю 074 «Публічне управління та адміністрування» постає одним із актуальних питань, оскільки європейська інтеграція є одним із визначальних напрямків

державної політики, що вимагає розробки і запровадження нової моделі управління, яка відповідає основам регіональної політики Європейського Союзу і максимально гармонізується з європейськими нормами законодавства. Тому, реалізація освітніх реформ сьогодні має бути спрямована на розвиток лідерства у системі освіти. Освітнє лідерство слід розглядати у трьох взаємопов'язаних аспектах як:

- 1) лідерство в освіті (діяльність керівників, викладачів, студентів/учнів та, як результат, освітніх закладів-лідерів);
- 2) лідерство для освіти (діяльність батьків і стейкхолдерів задля розвитку освіти);
- 3) лідерство освіти (діяльність держави щодо забезпечення пріоритетного розвитку освітньої сфери).

Діяльність держави для розвитку освітнього лідерства передбачає реалізацію відповідних заходів щодо: професійної підготовки та професійного розвитку директорів шкіл; ліцензування та процедури введення їх на посаду; моніторингу та оцінювання результатів шкільної діяльності; підтримки лідерів протягом усього кар'єрного шляху; покращення умов для поточної діяльності шкільних лідерів. Фундаментом для реалізації зазначених заходів можуть слугувати стандарти з освітнього лідерства, які повинні бути розробленими як на національному, так і на регіональних рівнях управління освітою (на часі постає необхідність урахування також й регіональної специфіки).

Здійснений аналіз нормативного поля та вітчизняного досвіду реалізації професійної підготовки лідерів для сфери публічного управління дає підстави запропонувати наступні шляхи спрямування на реалізацію управлінської парадигми – лідерства, а саме у напрямі:

- 1) посилення світоглядно-філософського аспекту підготовки публічних службовців;
- 2) включення до освітньо-професійної програми змістовних модулів з лідерства (основи лідерства, індивідуальне лідерство, організаційне лідерство, стратегічне лідерство, інноваційне лідерство, освітнє лідерство, глобальне лідерство);
- 3) відображення у змісті випереджаючого контенту – модулів, зорієнтованих на висвітлення сучасних тенденцій розвитку публічного управління, провідного управлінського досвіду (зокрема, європейського), муніципальної політики та реформ тощо.

Сьогодні дуже важливо формувати лідерів публічного управління нового формату – здатних відстоювати, зберігати й примножувати кращі національні традиції, створюючи на їх підґрунті оновленні цінності сучасного світу. Цього потребує суспільство, цього прагне кожен, хто усвідомлює: основний вимір лідерства – це відповідальність перед сьогоднішнім і майбутнім, щирі стремління зробити світ сприятливим для нащадків, сприйнятливим, найперше, в його ціннісно-моральному вимірі.

Список використаних джерел

1. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19/print1456046503029282>.
2. Про службу в органах місцевого самоврядування (нова редакція) проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54569.
3. Про схвалення Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 року № 227-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/227-2015-%D1%80/print1456046503029282>.
4. Про затвердження Правил етичної поведінки державних службовців : постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 року № 65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248839311>.
5. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012 – 2020 роки : Указ Президента України від 01 лютого 2012 року № 45/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/45/2012/print1453398566953503>.

6. Дафт, Р. Л. Уроки лидерства [Текст] / Р. Л. Дафт; пер. с англ. А. В. Козлова; под ред. И. В. Андреевой. – М.: Эксмо, 2006. – 480 с.

7. Пірен М. І. Лідерство: сутність та реалізація в українському суспільстві : навч. посіб. / М. І. Пірен. — К. : Університет «Україна», 2012. – 232 с.

8. Викладання лідерства для посадових осіб та представників місцевого самоврядування: сутність, виклики, перспективи: матеріали Всеукраїнського круглого столу (Київ, 15 квітня 2015 року) / за заг. ред. В. А. Гошовської, Л. А. Пашко, А. К. Гука. – Х. : Фактор, 2015. – 88 с.

Кунденко Аліна Володимирівна, канд. екон. наук, доцент

Калінько Ірина Василівна, канд. тех. наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ РИЗИКОМ ПРИ АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

В сучасних умовах розвитку нашої країни перед керівниками підприємств постає завдання пошуку ефективної стратегії управління в умовах викликів, які формує зовнішнє середовище. Наявність економічної кризи, нестабільна політична ситуація, військові дії на Сході країни дозволяють трактувати характер впливу факторів зовнішнього оточення як нестабільний, змінний. У свою чергу, недостатній ресурсний потенціал та неефективний менеджмент часто зумовлює використання на підприємствах не чітко сформованих, або неефективних бізнес-моделей, відсутність систематизації бізнесу, використання неефективних інструментів управління, що значно послаблює стратегічну позицію підприємств. Відсутність на підприємствах стратегічного бачення не дозволяє їм досягнути ключових факторів успіху, відповідно до актуальних ринкових вимог. В таких умовах, негативний вплив загроз зовнішнього оточення, в сукупності з внутрішніми проблемами роботи підприємств, зумовлює наявність ризику виникнення кризового стану в їх роботі.

Відомо, що кризовий стан та дестабілізація будь-якого суб'єкту господарювання негативно впливають на його фінансово-економічний та матеріально-технічний стан, а також на рівень конкурентоспроможності продукції. За таких умов, актуальним завданням для керівників підприємств є передбачення ризику виникнення кризового стану, а також ризику, пов'язаного з реалізацією антикризової програми, оцінювання його розмірів та планування заходів щодо його запобігання.

Загалом проблема антикризового управління підприємствами завжди була в полі зору закордонних і українських дослідників. Так, в різних аспектах теорію, методологію і практику антикризового управління досліджували Скібіцький О.М., Яковець Ю.В., Слюсаренко О.А., Туленков В.Г., Утків Е.А., Лігоненко Л.О., Терещенко О.О., Біловол Р.І., Чернівський А.Д., Штангер А.М., Мостенська Т.Л. та багато інших. Управлінню ризиком свої дослідження присвятили Ліщинська Л.Б., Глущенко В.В., Балабанов І.Т., Альгін А.П., Грабовий П.Г. тощо.

Проте, важливість проблеми управління ризиком при антикризовому управлінні підприємствами зумовлює необхідність її подальшого дослідження за напрямком формування сучасних методів та інструментів управління ризиком під час реалізації антикризової стратегії з подальшим їх впровадженням в практику роботи підприємств.

Управління антикризовими процесами підприємства передбачає організацію взаємодії об'єкта і суб'єкта управління на основі використання спеціальних методів та методик. [2] Застосування тактичних методів спрямоване на швидке покращення фінансових показників підприємства, тобто подолання наслідків кризи. Проте у більшості випадків цих методів недостатньо для усунення основної причини кризового стану – неефективної системи управління. Адже це потребує використання заходів більш тривалої дії [1].

При реалізації антикризового управління на основі обраних методів виникає необхідність відстеження та управління відхиленнями фактичних показників роботи підприємства від запланованих, управління ризиками.

При антикризовому управлінні підприємством можуть виникати ризики різних видів та масштабів. Серед основних ризиків підприємницької діяльності можна виділити виробничий, комерційний, валютний, кредитний, інвестиційний ризики, ризик відсоткової ставки тощо. Актуальним ризиком в сучасних умовах є інформаційний.

До інформаційних ризиків відносять негативні явища, які безпосередньо пов'язані, або не пов'язані з інформаційною системою підприємства. До них належать порушення авторських прав на використання та поширення результатів інтелектуальної праці, поширення неправдивих відомостей про підприємство. Тобто, до інформаційних ризиків можна віднести негативні події, пов'язані з незаконним використанням чи розповсюдженням інформації, що має відношення до підприємства [3, 4].

Однією з причин виникнення інформаційних ризиків є втрата або викривлення інформації. Втрата інформації може бути повною або частковою. Інформація може бути втрачена в результаті помилок користувачів; в результаті вірусів; апаратних сбоїв.

Процес мінімізації інформаційних ризиків необхідно виконувати комплексно: спочатку виявляти можливі проблеми, а потім визначати, яким чином їх можна вирішити.

Для ефективної діяльності підприємства необхідно забезпечити постійну передачу перевіреної інформації з чітко визначеними властивостями від різних джерел до отримувачів [5, 6].

Основними причинами втрати інформації в системі є невірно сформована та нечітко сформована інформація; втрата інформації за рахунок великої кількості проміжних прийомників та сбоїв апаратури [7].

Вхідна інформація, що прийнята до передачі, перетворюється на сигнал, призначений для передачі по каналах. При цьому можуть виникати втрати інформації, викликані ненадійністю кодуючих пристроїв та каналоутворюючої апаратури. Потік сигналів, що поступає з каналу до приймача, може бути прийнятим або неприйнятим через несправності апаратури чи через її зайнятість прийняттям інших інформаційних потоків. Проте, навіть якщо потік інформації був прийнятий отримувачем, під дією перешкод в каналі зв'язку можуть виникнути помилки, що роблять інформацію недостовірною.

Якщо фахівцями дається висновок про виконання антикризової програми, а ситуація кризового стану організації на ринку не змінилася, необхідно провести розробку заходів щодо зміни статусу організації, зокрема можливе визнання її банкрутом і проведення заходів, пов'язаних з реалізацією процедур визнання банкрутства.

У випадку, коли антикризова програма виконана, а зовнішня ситуація становища організації змінилася, систему антикризового управління адаптують до умов, що змінилися на ринку. Для виходу організації з кризової ситуації проводиться підготовка додаткових управлінських рішень антикризового характеру.

На заключному, восьмому етапі, для даної схеми антикризового управління розробляються заходи щодо прогнозування майбутніх кризових ситуацій. Прогнозування є невід'ємною частиною технології антикризового управління. Воно дозволяє якщо не уникнути кризової ситуації, то підготуватися до неї і мінімізувати її наслідки. За результатами уточнюються цілі і критерії ризик-рішення.

Підтримка прийняття управлінського рішення щодо управління ризиком як інструментом антикризового управління може відбуватися на основі використання математичних методів, зокрема теорії ігор, методу очікуваної корисності, статистичних методів. Розглянемо використання методу кореляційно-регресійного при управлінні ризиками [1].

Для цього виділимо наступні внутрішні фактори, які впливають на антикризове управління підприємством: персонал, тривалість антикризового проекту, фінансово-економічний та матеріально-технічний стан, якість продукції. Дані об'єкти існують в тісному взаємозв'язку з іншими явищами та процесами. Цей зв'язок можна розглядати як результат комплексної взаємодії факторів, які діють систематично, або впливають на інші ознаки випадково.

Після визначення факторів та чинників, які найбільшою мірою формують ризики при антикризовому управлінні, слід визначити, або актуалізувати його антикризову стратегію. Для забезпечення раціонального вибору антикризової стратегії пропонуємо використати метод структурно-морфологічного аналізу [8, 9]. Цей метод призначений для виявлення внутрішнього складу предметної галузі, фіксації появи принципово нових розробок (ідей, технічних рішень тощо), що дозволяє обґрунтовано формувати будь-яку стратегію підприємства, в тому числі й антикризову, як на галузевому, так і підгалузевому рівнях.

В якості критеріїв обґрунтування вибору антикризової стратегії для підприємства приймемо: величину прибутку, частку власного капіталу та норму рентабельності власного капіталу, коефіцієнт загальної ліквідності, фінансову стійкість підприємства, ймовірність банкрутства та ефективність діяльності персоналу.

Вибір запропонованих варіантів стратегій рекомендовано здійснювати за допомогою розроблення морфологічної структурної моделі (матриці). Основною метою побудови такої матриці є вибір найбільш ефективної антикризової стратегії.

Застосування морфологічної матриці вибору антикризової стратегії сприятиме вирішенню нагальних і стратегічних проблем розвитку підприємства, прискорить процес стабілізації його діяльності.

Таким чином, управління ризиком як інструментом антикризового управління підприємством забезпечує недопущення кризових явищ або, в іншому випадку, ефективну реалізацію антикризової програми. Використання математичних та морфологічних методів дозволяє обґрунтувати методичну платформу антикризового управління для забезпечення виходу підприємства з кризового стану.

Список використаних джерел

1. Кунденко А.В., Мороз Н.В., Жигалко М.М. Управління ризиком в системі антикризового менеджменту підприємства // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. – 2012. № 2 (14). – С. 137-145.
2. Скібіцький О. М. Антикризовий менеджмент: навчальний посібник / О. М. Скібіцький. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 568 с.
3. Кучин Б.Л. Управление развитием экономических систем. Технический прогресс, устойчивость / Б.Л. Кучин, Е.В. Якушева. – М.: Экономика, 1990. – 157 с.
4. Лавинский Г.В. Построение и функционирование сложных систем управления: Учеб. Пособие / Г.В. Лавинский. – К.: Выща шк. Головное изд-во, 1989. – 336 с.
5. Бутнік О.М. Економіко-математичне моделювання динамічних закономірностей розвитку економічних систем [монографія]. – Х.: Видавничий дім «ІНЖЕК», 2003. – 224 с.
6. Бажин И.И. Информационные системы менеджмента / И.И. Бажин. – М.: ГУ-ВШЭ, 2000. – 688с.
7. Минюк С.А. Математические методы и модели в экономике: Учеб. пособие / С.А. Минюк, Е.А. Ровба, К.К. Кузьмич. – Мн.: ТетраСистемс, 2002. – 432 с.
8. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій / Л.О. Лігоненко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 580 с.
9. Градов А.П. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмы / А.П. Градов, Б.И. Кузин, А.В. Федотов и др.; под общ. ред. А.П. Градова, Б.И. Кузина. – СПб.: Специальная литература, 1996. – 510 с.

Лашук Оксана Сергіївна, аспірант

Олійченко Ігор Михайлович, д-р держ. упр., професор

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ШЛЯХИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Проблема децентралізації влади в Україні у питаннях конституційного ладу займала вагоме місце всі 24 роки незалежності країни. Але особливо це питання гостро встало в 2014 році. З 2010 р. в Україні існувала президентська республіка, особливістю якої була жорстка централізація повноважень та ресурсів у вертикалі органів виконавчої влади. За цих умов значно була обмежена роль Кабінету Міністрів як вищого органу в системі виконавчої влади, Верховна Рада опинилась у стані за якого виникла загроза існуванню парламентаризму в Україні, фактично було знівельовано місцеве самоврядування, знищена фінансова самостійність територіальних громад, небачених масштабів набула корупція. Після проведення “революції гідності” Україна повернулася до конституції 2004 року, проте проблема децентралізації влади залишилася.

Внутрішньополітичний розвиток держави та зовнішня ситуація навколо України загострили питання децентралізації влади – передачу повноважень та ресурсів на нижчі рівні публічного управління. Децентралізація виступає однією з форм розвитку демократії, що дозволяє при збереженні держави та її інститутів, розширити місцеве самоврядування, активізувати населення на вирішення власних потреб та інтересів, звузити сферу впливу держави на суспільство, замінюючи цей вплив механізмами саморегуляції, виробленими самим суспільством, зменшити витрати держави і платників податків на утримання держапарату і його матеріальних придатків – армію, національну поліцію тощо.

Децентралізація державного управління – це процес надання більш широкого кола владних повноважень і управлінських функцій, а також відповідальності за планування, менеджмент і використання ресурсів органам місцевого управління з метою більш якісного урахування інтересів місцевих громад у вирішенні місцевих питань [1].

Влада в Україні є надзвичайно централізованою. Це спричиняє низку негативних моментів: влада сконцентрована в одній інституції, відбувається максимальна передача фінансів «нагору» з подальшим перерозподілом у «ручному» режимі, регіони перебувають у повній залежності від центру, система місцевого самоврядування слабка і розбалансована, в більшості повноважень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування спостерігається тенденція двовладдя, вирішення більшості питань спричиняє корупційні ризики.

Систему адміністративно-територіального устрою України складають адміністративно-територіальні одиниці: громади, райони, регіони. Територія України поділена на громади. Громада є первинною одиницею у системі адміністративно-територіального устрою України. На рівні регіонів (областей) передбачено замінити облдержадміністрації виконкомками. Виконавчу владу в районах і областях, у Києві та Севастополі здійснюють префекти. Голова громади, депутати ради громади, районної, обласної ради обираються на вільних виборах на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування [2].

Замість ліквідованих обласних та районних державних адміністрацій мають з'явитися обласні та районні державні представництва. Голів таких представництв називатимуть префектами. Планують, що голів державних представництв призначатиме на посаду та звільнятиме з посади Президент України за поданням Кабінету Міністрів в порядку, визначеному законом. Щоправда, повноваження державних представництв будуть істотно відрізнятися від нинішніх адміністрацій. Фактично їх буде лише три: нагляд за відповідністю актів органів місцевого самоврядування Конституції та законам

України, координація роботи територіальних органів центральних органів виконавчої влади, координація роботи всіх органів влади на місцях в умовах надзвичайного та воєнного стану. Якісна оцінка рівня децентралізації в Україні демонструє необхідність реформування політичної, правової й організаційної систем. Фінансова децентралізація не вирішить усіх питань, що стоять перед державою [3].

Реформа потребує прийняття пакета законодавчих актів, які потрібно ухвалити у розвиток концепції. Зокрема, має бути ухвалено нові закони: про місцеве самоврядування, про співробітництво територіальних громад, про добровільне об'єднання територіальних громад, про місцеві державні представництва, зміни в Бюджетний кодекс [1].

Проблемою України є велика подрібненість територіальних громад. Як свідчить європейський досвід, громада може бути самодостатньою, якщо до її складу входить 5-10 тис. людей. За даними уряду, 92% сільських територіальних громад в Україні мають менше 3 тис. жителів, причому 11% громад мають менше 500 жителів.

На момент проведення реформи децентралізації державної влади Чернігівська область складається з 569 рад, серед яких міських 16, селищних 28, сільських 525.

Перспективний план, який схвалено обласною радою передбачав утворення в області 81 громади, з них – три міста обласного значення: Чернігів, Ніжин, Прилуки. На засіданні КМУ 12 серпня 2015 року було затверджено перспективний план області, проте його затвердили в частині 45 громад, які відповідають методиці, і які на думку КМУ є спроможними. Тобто зможуть за рахунок своїх фінансів здійснювати всі свої повноваження.

На Чернігівщині, на даний час, об'єдналися 5 територіальних громад (Кіптівська, Деснянська, Вертіївська, Парафіївська та Макіївська), планується створити ще 42 [4].

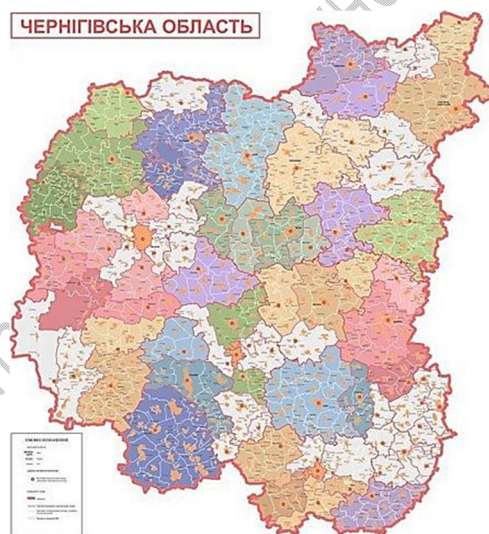

Рис. 1. Карта об'єднання громад в Чернігівській області [5]

Децентралізація відкриває значні перспективи для забезпечення здатності місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого життя, зокрема підвищення ролі громадян, їх впливу на процес прийняття рішень та втілення рішень щодо забезпечення умов соціального та економічного розвитку суспільства.

Підсумовуючи їх, можна акцентувати увагу на тому, що в числі позитивних змін, які очікуються після добровільного об'єднання територіальних громад в регіоні (далі - ОТГ), є:

- ОТГ отримає статус і повноваження міста обласного значення, що передбачає прямі стосунки з державним бюджетом;
- можливість здійснення місцевих і зовнішніх запозичень;
- використання коштів Держфонду регіонального розвитку для формування інфраструктури;

- самостійне визначення ОТГ власних пріоритетів розвитку, залучення інвестицій та формування місцевого бюджету за рахунок переданих державою на місця податків;
- гарантування державної фінансової підтримки менш заможних ОТГ через надання базової субвенції;
- право створювати в ОТГ власну муніципальну поліцію;
- розподілення земель районного підпорядкування між ОТГ та багато інших позитивних моментів.

Список використаних джерел

1. Сметанін Р.В. Управління процесом децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні автореф. дис. канд. наук з держ. упр. : 25.00.04 / Р. В. Сметанін ; ДДУ. – Донецьк, 2010. – 19 с.
2. Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812
3. Возняк Г.В. Переваги та ризики бюджетної децентралізації: теоретико-методологічні аспекти / Г.В. Возняк // Проблеми економіки. – 2015. – № 2. – С.253-257.
4. Реформа децентралізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/region/item/id/25>
5. Перспективний план громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reformy.cn.ua/gromady.html>

Малинка Оксана Ярославівна, канд. екон. наук, доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ХОЛІСТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ В БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Управління маркетингом розвивається в період прискореної глобалізації економічних процесів. Кожні п'ять-десять років маркетологам доводиться переглядати цілі та методи маркетингу. Стратегія, яка ще вчора була найкращою, спроможна сьогодні стати шкідливою для підприємництва формулою краху.

Під холістичним управлінням маркетингом ми розуміємо реалізацію маркетингових функцій на основі нагромадженого досвіду («пам'яті») щодо виконання програм, спрямованих на створення, підтримання і розширення вигідних відносин із цільовими групами через створення для них споживчої цінності для досягнення цілей організації, що особливо актуально для підприємств, які діють в глобальному ринковому середовищі.

Нижче наведено головні маркетингові тенденції, які визначають перспективи управління маркетинговою діяльністю підприємств та потребують застосування цілісного, холістичного підходу до маркетингу [3].

1) Від маркетингу «зроблено – продано» до маркетингу «відчув – відгукнувся». Підприємство буде працювати ефективніше, якщо ви побачите завдання маркетингу в першу чергу в тому, щоб зрозуміти потреби вашого клієнта, а не в тому, як хитріше збути йому товар.

2) Від фокусування на залученні споживача до фокусування на збереженні споживача. Найкращий спосіб збільшити частку на ринку – перш за все обслужити і задовольнити наявних споживачів, а вже потім починати нескінченні пошуки нових. Підприємства повинні переходити від транзакційного маркетингу до маркетингу відносин.

3) Від гонитви за часткою ринку до гонитви за часткою споживачів. Найкращий спосіб збільшити частку ринку – збільшити частку споживачів, тобто знайти більше товарів і послуг, які можуть бути продані цим самим споживачам.

4) Від маркетингового монологу до діалогу зі споживачем. Ви зможете налагодити тісні взаємовідносини, якщо вислухаєте його і поговорите з ним – це краще, ніж відправляти йому односторонні послання.

5) Від масового маркетингу до маркетингу, пристосованого до потреб споживача. Масовий ринок розколовся на міні-ринки, і підприємство зараз має можливість зайнятися особистими продажами.

6) Від власних матеріальних цінностей до власних брендів. Багато компаній починають віддавати перевагу власним брендам, а не власним фабрикам. Ці компанії переконані в тому, що, маючи менше матеріальних цінностей і субдоговорів, вони зуміють домогтися більшого обороту грошових коштів.

7) Від роботи на ринку до роботи в кіберпросторі. Процвітаючі компанії намагаються працювати як у режимі онлайн, так і в режимі оффлайн. Вони використовують Інтернет для покупок, продажів, найму працівників, вивчення, обміну та спілкування.

8) Від одноканального маркетингу до багатоканального маркетингу. Підприємства вже не покладаються лише на один канал для того, щоб охопити і обслужити всіх своїх споживачів. Їхні споживачі віддають перевагу різним каналам для доступу до товарів і послуг різних компаній.

9) Від маркетингу, орієнтованого на товар, до маркетингу, орієнтованого на споживача. Ознака зрілості маркетингу: компанія перестає фокусуватися на товарах і починає фокусуватися на споживачах.

Ці тенденції будуть впливати на різні галузі і компанії різною мірою і в різний час. Підприємство повинно вирішити, наскільки уважно йому ставитися до кожної з цих тенденцій.

Сьогодні товаровиробники занепокоєні зміною цінностей й орієнтації у споживачів, застійними явищами в економіці, погіршенням стану довкілля, зростання конкуренції у глобальних масштабах, а також низкою інших економічних, політичних і соціальних проблем.

Однак ці проблеми відкривають перед управлінням маркетингом нові можливості. Змінюється середовище маркетингу, що потребує зміни його стратегії, а саме: збільшується частка некомерційного маркетингу, прискорюється глобалізація економічних процесів, змінюється світова економіка, підвищується рівень соціальної відповідальності.

У минулі часи маркетинг застосовувався в основному у комерційному секторі. В останні ж роки маркетинг стає невід'ємною частиною діяльності багатьох некомерційних організацій — ВНЗ, лікарень, музеїв, театрів, філармоній. Навіть урядові установи виявляють зацікавленість у маркетингу, проводячи сьогодні кампанії соціального маркетингу для того, щоб мобілізувати громадськість на охорону оточуючого середовища та боротьбу з палінням, алкоголізмом, наркоманією, СНІДом. Підвищена увага до маркетингу у некомерційному і громадському секторі відкриває нові й дуже заманливі можливості для його подальшого розвитку.

Розвиток інформаційних технологій дозволяє товаровиробникам і продавцям отримувати більше інформації про своїх клієнтів, створювати товари, які більше відповідають їхнім запитам, ефективніше здійснювати доставку товарів. Змінюється методика проведення маркетингових досліджень. З появою нових засобів зв'язку і реклами — від стільникових телефонів, факс-апаратів, компакт-дисків до інтерактивного телебачення — маркетингологи можуть працювати з кожним споживачем індивідуально. Електронні магазини дозволяють споживачеві вибрати товар, заплатити — й все це не виходячи з дому. Все це результат досягнень сучасних технологій, які впливають на усі сфери маркетингової діяльності.

Сьогодні маркетингологи повинні відповідальніше підходити до соціальних й економічних наслідків діяльності своїх підприємств. Небагато знайдеться товаровиробників,

які наважаться ігнорувати набуваючий сили рух за збереження довкілля. В майбутньому організації, що пропагують підвищення соціальної та екологічної відповідальності будуть висувати ще суворіші вимоги.

Нове сторіччя вимагає від товаровиробників ще більшої орієнтації на споживача та на ринок у всіх напрямках діяльності. Ключем до успіху у надто мінливому середовищі використання маркетингу буде послідовне проведення правильної маркетингової політики з метою надання клієнту товару найвищої споживчої цінності.

Глобальна конкуренція повинна стати стратегічною метою всіх організацій. Жодна установа, чи то комерційне підприємство, університет або лікарня, не може розраховувати на виживання, не говорячи вже про успіх, якщо не відповідатиме стандартам, які встановлюють лідери індустрії, в якій частині світу вони б не знаходилися [1].

Нова практика маркетингу вимагає нестандартного підходу, креативності, нових інструментів маркетингу і вибіркового підходу до кожного завдання. Не можна, як раніше користуватись стандартним набором рекомендацій і стратегій. Динамічний розвиток технологій, зміна сприйняття і збільшені потреби споживачів ускладнюють задачу маркетологів.

В світовій практиці маркетингу вже давно закріпились такі поняття, як нейромаркетинг, Ambient-реклама, event-маркетинг. Україна також починає робити перші кроки в цьому напрямку [2]. Тому українські маркетологи повинні бути готові до використання й адаптації нових інструментів маркетингу в своїй практиці, а також до розвитку і зміни вже існуючого інструментарію.

Таким чином, маркетинг – це сучасна філософія бізнесу, інтелектуальний вид діяльності, інтегрована функція менеджменту, яка зорієнтована на потреби ринків. Для розуміння особливостей маркетингу потрібно знати основні робочі поняття маркетингу і логіку ринкового мислення маркетологів.

Маркетинг – це концепція успіху. Легендарний Пол Гетті говорив про свій успіх так: «Вставайте рано, працюйте до ночі, збивайте масло». Більшість із нас спроможні тільки на перші два кроки. Успіх жорстока річ; якщо ви його досягли, вам доведеться це робити постійно. «Успіх ніколи не буває фіналом», – так сказав У. Черчілль. Успіх – головна причина невдачі. В кінцевому рахунку успіх компанії залежить від успіху споживачів і партнерів. Але вірний шлях до невдачі – спроба подобатися усім. Однак не завжди невдачу слід розглядати як погане. «Невдача – це тільки можливість розпочати усе робити більш розумно», – сказав Г. Форд. Він додавав, що ніколи не запрошував на роботу тих, хто ніколи не мав невдач. «Пройти через невдачу раніше в житті – це найбільша перевага» (Т. Хаслі). А маркетинг запобігає невдачам і навчає бути переможцем в житті та динамічному конкурентному середовищі [3].

Холістичне управління маркетингом має перспективи і є доцільним для застосування підприємствами й організаціями, особливо актуальним воно є для підприємств, які діють в глобальному ринковому середовищі.

Список використаних джерел

1. Друкер П. Ф. Задачи менеджмента в XXI веке / П. Ф. Друкер ; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2004. – 272 с.
2. Карпинчик В. Новая практика маркетинга требует нестандартный подход // Маркетинг и реклама. – 2011. – №1. – С. 34 – 35.
3. Котлер Ф. Маркетинг от «А до Я» / Ф. Котлер ; пер. с англ.; под ред. Т. Р. Тэор. – СПб. : Нева, 2003. – 224 с.

Москвяк Ярослава Євгенівна, старший викладач
Львівський інститут економіки і туризму, м. Львів, Україна

МЕНЕДЖМЕНТ ЯКОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ КОНКУРЕНЦІЇ

Туристична галузь є важливою ланкою національного господарства, що набуває особливого значення в умовах структурної перебудови економіки. За даними Державної служби статистики, кількість іноземних громадян, які відвідали Україну у 2014 році скоротилась у 1,94 рази порівняно з 2013 роком (з 24,6 млн. до 12,7 млн. осіб). Із них безпосередньо з метою туризму прибули 146,8 тис. осіб (у 2013 р. – 488,496 тис. осіб), з іншою метою, що так чи інакше може забезпечувати попитом діяльність об'єктів туристичної індустрії (службова, ділова, дипломатична; культурний та спортивний обмін, релігійна) – близько 3 млн. осіб (у 2013 р. – близько 6 млн. осіб) [1]. Таким чином, можливо стверджувати, що туристичні підприємства, які приймають іноземних туристів, перебувають у стані значної конкуренції. Схожим чином конкуренцію за споживача зумовлює зниження реальних доходів населення, що становить негативний фактор виїзду українців у туристичні подорожі за кордон.

Від покращення наукового забезпечення туристичної діяльності залежить ефективність роботи підприємств у цій галузі. У основі будь-яких наукових рекомендацій щодо удосконалення функціонування підприємств залягає визначення сутності базових економічних категорій. Для підприємств туристичної галузі однією з опорних є категорія «якість туристичної послуги».

Розуміння поняття якості розвивалось протягом тривалого часу. Аристотель визначав якість, як відмінність між поганими і хорошими предметами. К. Ісікава якістю вважав властивість, яка приводить до реальної задоволеності споживачів. Натомість, Е. Демінг стверджував, що якість – це перевершення вимог і очікувань споживача. Компромісне рішення запропонував Дж. Харінгтон, у викладенні якого якість може розцінюватись і як задоволенням і як перевершенням вимог споживача, проте лише за умов прийнятної ціни. З філософських позицій до трактування поняття якості підходив А. Фейгенбаум, котрий якість вважав «рухомою метою», що залежить від розвитку здатності споживача її оцінити [2, С. 260].

В. В. Баєв наголошує, що потреба у безперервному вдосконаленні якості туристичних послуг викликана їх специфічними властивостями, зокрема великою кількістю суб'єктів туристичного бізнесу, які беруть участь у формуванні та наданні комплексної туристичної послуги; їх географічною розмежованістю, територіальною диференціацією туристичного продукту, віддаленістю місця формування туристичного продукту від місця його споживання [3, С. 131]. Н. М. Проскуріна, В. П. Гринь констатують: «Багаторічний досвід боротьби за якість в нашій країні та за кордоном довів, що ніякі епізодичні, розрізнені заходи не можуть забезпечити стійке поліпшення якості. Ця проблема може бути вирішена тільки на основі чіткої системи постійно діючих заходів з підтримання якості на запланованому рівні та його постійного підвищення» [4, С. 80]. М. П. Денисенко та Н. М. Терещенко зазначають, що якість послуг у сучасних умовах розвитку сфери туризму є однією з найважливіших складових ефективності та рентабельності суб'єктів туристичної індустрії. Система управління якістю у сфері туризму, на їхню думку, має стати постійним процесом діяльності, спрямованим на підвищення рівня послуг, удосконалення елементів виробництва та впровадження системи якості [5, С. 134].

М. Качневська відзначає існування тенденцій щодо формування нової «культури туризму», зумовленого процесами глобалізації. Як наслідок цих тенденцій відбувається зміна підходів до розуміння сутності якості туристичних послуг, пошук оптимальної структури, котра вдало поєднувала б технічну та функціональну якість [6, С. 25]. А. Ру-

данчич-Лугарич наголошує, що у контексті глобальних тенденцій туризму, що характеризуються постійною зміною трендів, розвитком нових мотивацій подорожей, зростанням конкуренції, якість туристичних послуг вже розцінюється не як опція, а інтегральна частина стратегії взаємодії підприємства зі споживачами [7, Р. 313].

Таким чином, існує значне різноманіття наукових поглядів на сутність проблеми якості послуг загалом, а також якості туристичних послуг зокрема. З ходом економічного, наукового, інформаційного прогресу змінюється розуміння сутності туристичної послуги, що обумовлює актуальність дослідження її у категоріальному вимірі, тобто виявлення найбільш значущих основоположних характеристик, які найменше піддаються змінам в умовах мінливого інформаційного простору.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України: офіційна веб-сторінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Таньков К. М. Концептуальні аспекти формування системи інтегрованого управління якістю туристичних послуг / К. М. Таньков та Г. М. Чепурда // Проблеми економіки. – 2014. – № 1. – С. 259–264.
3. Баєв В. В. Використання інформаційних технологій в менеджменті якості туристичного підприємства [Електронний ресурс] / В. В. Баєв // Наукові праці МАУП. - 2012. - Вип. 4. - С. 155-159. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaup_2012_4_25
4. Проскуріна Н. М. Методико-організаційні аспекти управління якістю аудиторських послуг [Електронний ресурс] / Н. М. Проскуріна, В. П. Гринь // Економіка і управління. - 2011. - № 3. - С. 79-84. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econupr_2011_3_12
5. Денисенко М. П. Формування системи управління якістю послуг у сфері туризму / М. П. Денисенко та Н. М. Терещенко // Наукові праці МАУП. – 2014. – вип. 1(40). – с. 134–138.
6. Kachniewska M. Tourism quality management / Magdalena Kachniewska. – Warszawa: Wydawnictwa Uczelniane Wyższej Szkoły Handlu i Finansów Międzynarodowych im. Fryderyka Skarbka, 2006. – 240 p.
7. Rudančić-Lugarić A. Integrated quality management of a tourist destination – the key factor in achieving a competitive advantage [Електронний ресурс] / Andreja Rudančić-Lugarić. – Режим доступу: – <http://www.efos.unios.hr/repec/osi/journal/PDF/InterdisciplinaryManagementResearchX/IMR10a23>

Паутова Тетяна Олександрівна, канд. держ. упр., доцент

Неділько Аліна Іванівна, асистент

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ СИСТЕМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

На сучасному етапі розвитку та реформування вітчизняної системи управління на місцевому рівні необхідно приділити значну увагу дослідженню ефективно функціонуючих систем публічного управління зарубіжних країн, які мають досвід проведення подібних реформ. Адже, на нашу думку, розпочинати реформування необхідно з тих сфер, які найбільше пов'язані з громадянами, яким безпосередньо надаються послуги та блага. В кожній країні відповідно до історичних, культурних та географічних умов склалися різні моделі та концепції розвитку системи управління на місцевому рівні. Тому необхідно спочатку розглянути окремо кожен модель, потім використовувати досвід країн, які мають риси тієї моделі до якої прагне відповідати українська система публічного управління на місцевому рівні.

В науковій літературі, як правило, виділяють наступні моделі публічного управління на місцевому рівні:

- англосаксонська (англійська, англо-американська);

- континентальна (європейська);
- змішана (гібридна);
- іберійська;
- радянська [1].

Англосаксонська модель публічного управління на місцевому рівні притаманна таким розвиненим країнам як Велика Британія, США, Австралія, Нова Зеландія, Канада. Місцеві органи влади в англосаксонській моделі не мають конституційного статусу, а зазвичай є породженням відповідного законодавчого акту, прийнятого вищим представницьким органом влади країни.

Основні риси, які притаманні англосаксонській моделі: високий ступінь автономії місцевого самоврядування, виборність, контроль, перш за все з боку громадян; відсутність на місцях спеціальних державних уповноважених, контролюючих органи місцевого самоврядування; відсутність місцевих адміністрацій (органів державної влади місцевого рівня).

Контроль за діяльністю місцевих органів в англосаксонських країнах здійснюється в основному непрямим шляхом, наступними способами: через фінансові ревізії; через прийняття законів, що регламентують організаційні аспекти функціонування органів місцевого самоврядування; за допомогою міністерських інспекційних перевірок; через затвердження посадових осіб муніципального управління департаментами відповідних міністерств тощо. Для позначення організації та діяльності місцевих органів в законодавстві застосовується термін «місцеве управління», а саме місцеве управління є складовою частиною механізму держави [4].

На відміну від англосаксонської, континентальна модель ґрунтується на поєднанні прямого державного управління та адміністрування з місцевим самоврядуванням на конкретних територіях. Як правило, в громадах призначених чиновників немає. Вони з'являються на районному рівні. Представники державної адміністрації здійснюють нагляд за діяльністю місцевих нормотворчих і виконавчих органів, а також виконують деякі інші значущі функції. Континентальна модель притаманна таким країнам як Франція, Італія, Іспанія, Бельгія та більшості країн Латинської Америки, Близького Сходу, франкомовної Африки.

Основні риси, які притаманні континентальній моделі: поєднання місцевого самоврядування та місцевих адміністрацій (органів державної влади місцевого рівня), виборності і призначуваності; певна ієрархія системи управління, в якій місцеве самоврядування є нижчою ланкою порівняно з вищим державним; обмежена автономія місцевого самоврядування; наявність на місцях спеціальних державних уповноважених, контролюючих органи місцевого самоврядування.

Дана модель певною мірою обмежує права місцевого самоврядування адміністративним контролем з боку призначеної посадової особи, якому законом надається право призупинити рішення органу місцевого самоврядування, звернутися до центральних органів держави з пропозицією про зміщення мера чи розпуск колегіального органу, а також подати скаргу до спеціального адміністративного суду на діяльність органу самоврядування [1].

В країнах яким притаманна континентальна модель правове регулювання компетенції органів місцевого самоврядування відбувається за принципом негативного регулювання, тобто муніципальним органам дозволяються будь-які дії, які не заборонені законом. Останнім часом у країнах з характерними рисами континентальної моделі місцевого самоврядування простежуються активні процеси процесів децентралізації.

Змішана модель (Німеччина, Австрія, Японія) має спільні риси як з континентальною, так і з англосаксонською моделями, володіючи при цьому своїми власними спе-

цифічними рисами. Це і дозволяє виділити її в окрему – змішану модель місцевого самоврядування. Характерною ознакою змішаної моделі стало поєднання автономного місцевого самоврядування на низовому територіальному рівні з державним управлінням на більш високому. Дана модель характеризується такими рисами: значна свобода дій в сферах, пов'язаних з життєзабезпеченням населення, котре проживає на даній території; широка соціальна база процесів прийняття рішень і управління; широкі можливості і права в питаннях фінансової і господарської самостійності; потужна соціальна підтримка місцевого населення.

Іберійська модель наближена до європейської континентальної, вона отримала поширення в Іспанії, Португалії та багатьох державах Латинської Америки. В цих країнах на всіх рівнях адміністративно-територіальної структури є виборні ради, а також обираються населенням або радою їх виконавчі органи. Рада розглядається як місцевий нормотворчий орган, алькальд – як його виконавчий орган. Призначаються зверху посадових осіб немає, проте обраний алькальд затверджується центром як представник держави в даній адміністративно-територіальній одиниці. Ці посадові особи стають головами відповідних рад і, одночасно, затверджуються центральними органами державної влади як представники державної влади в адміністративно-територіальних одиницях [2].

Радянська модель для сучасної науки представляє більше академічний інтерес, ніж практичний. Ця модель була характерна для Радянського Союзу, інших країн соціалістичної системи. Сьогодні у тій чи іншій формі вона продовжує зберігатися лише в деяких країнах, які вважають себе соціалістичними, таких як Китай, Куба, КНДР. основними ознаками радянської моделі є: наявність жорсткої ієрархії в системі управління; вищий орган на місцях представляють ради, які володіють широкими повноваженнями і є, по суті, органами державної влади, обираються населенням; виконавча влада належить виконавчим комітетам – структурам, сформованим зі складу рад і мають подвійне підпорядкування (вищестоящому органу управління та місцевій Раді) [1].

Сьогодні в Україні, як і в багатьох європейських країнах, створюються передумови до проведення реформи посилення децентралізації влади. Відповідно до інформації, розміщеної на офіційному сайті реформи децентралізації влади України проводиться реформа децентралізації влади, яка передбачає 5 кроків:

1. Створення трьохрівневої системи адміністративно-територіального устрою України, яка буде складатися з 27 регіонів, 120-150 районів та 1500-1800 громад, що буде виконано за рахунок об'єднання громад;
2. Розмежування повноважень між різними рівнями територіальних органів влади, тобто повноважень будуть відрізнятися та не дублюватимуться на різних рівнях влади;
3. Розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади, буде здійснено за рахунок передачі всіх повноважень органам місцевого самоврядування, в свою чергу контроль залишити виконавчим органам;
4. Визначити чітку необхідність у ресурсах на кожному рівні, для цього необхідно оновити бюджетну систему, за рахунок створення власних бюджетів громад, надання дозволу об'єднуватись громадам у разі необхідності досягнення спільних цілей. За рахунок таких змін у громад з'явиться більше можливостей у виконанні наданих їм повноважень;
5. Органи місцевого самоврядування підвітні перед виборцями і державою. Поступово громадяни зрозуміють, що саме від них залежить як буде працювати влада на місцевому рівні і поступово це підвищить рівень не байдужості громадян до виконання своїх обов'язків та використання можливостей впливу на владу [3].

Тобто, проведення зазначеної реформи децентралізації влади наблизить Україну до бажаних результатів в досягненні європейського рівня побудови демократичної системи публічного управління на місцевому рівні.

На основі розглянутих матеріалів порівняємо основні моделі публічного управління на місцевому рівні з українською моделлю після проведення реформи децентралізації влади. Українська модель після проведення реформи буде мати наступні риси таких моделей організації публічного управління:

1. Англосаксонської моделі:
 - високий ступінь автономії органів місцевого самоврядування;
 - органи місцевого самоврядування самостійно вирішуватимуть питання їхньої компетенції;
 - фінансування органів місцевого самоврядування відбуватиметься в більшій мірі за рахунок власних ресурсів.
2. Континентальної моделі:
 - контроль за органами місцевого самоврядування здійснюється представниками центральної влади (державні адміністрації);
 - підпорядкованість по вертикалі органів місцевого самоврядування.

Отже, на основі порівняльного аналізу можемо зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку українська система місцевого самоврядування перебуває у стані реформування, відповідно їй одночасно притаманні як риси континентальної так і риси англосаксонської моделі публічного управління на місцевому рівні. Зважаючи на те, що в багатьох європейських країнах відбуваються реформи, то це викликає розмежування меж між цими двома моделями і тому на сьогодні не існує країни в якій би система публічного управління на місцевому рівні повністю відповідала характеристикам конкретної моделі.

Список використаних джерел

1. Бутырина М. В. Зарубежные модели местного самоуправления / М. В. Бутырина «Вестник ИГЭУ» Вып. 1, 2008.
2. Конституційне право зарубіжних країн [Афанасьєва О. В., Колесников Є. В., Комкова Г. Н., Малько А. В.]. – М. : Норма, 2004. – 320 с.
3. Офіційний сайт реформи децентралізації влади [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua>.
4. Прудников А. С. Местное самоуправление (управление) в зарубежных странах: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция». / Прудников А. С. – М. : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2007. – 271 с.

Пашко Людмила Андріївна, д-р держ. упр., професор

Національна академія державного управління при Президентіві України, м. Київ, Україна

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЧИ ТЕРМІНАТОРСТВО – ПРІОРИТЕТНА ДИЛЕМА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасний етап функціонування Української держави – це:

по-перше, реальна нагода реформувати вітчизняну службу на основі принципів меритократизму, професійності, професіоналізму з наданням їй необхідного динамізму та конкурентоздатності, необхідних для ефективного й результативного виконання покладених на неї обов'язків;

по-друге, історичний шанс для чиновників-професіоналів-патріотів трансформувати щоденну професійну діяльність на професійне служіння громаді, суспільству країні, державі;

по-третє, об'єктивна можливість для оновлення й удосконалення професійної діяльності державних службовців шляхом безперервного самоменеджменту з такими його обов'язковими складовими, як: самоусвідомлення, самоаналіз, самооцінювання, самоконтроль, самоосвіта, самореалізація, самоактуалізація, самовдосконалення [1].

Саме тому надзвичайної значимості набуває нині:

Усвідомлення усіма суб'єктами владних повноважень сучасної сутності:

- держави ХХІ ст. як гаранта мирного життя та створення умов для реалізації кожним громадянином своїх конституційних прав
- владної діяльності як професійного служіння, відповідального перед українською громадою, країною, державою
- статусу кожного управлінця й політика як слуги і професіонала, діяльність якого оплачується платниками податків, тобто пересічними українцями
- відповідальності (соціальної, особистої, громадянської) кожного політика та управлінця за свою професійну діяльність та її наслідки для оточуючих
- необхідності зворотного зв'язку перш за все для ОДВ.

Започаткування та здійснення реального, а не удаваного, соціального партнерства у форматі «держава – органи державної влади – органи місцевого самоврядування – громада – особистість» на основі принципів чесності, довіри, відповідальності.

Переведення громадян із статусу споживачів адміністративних послуг у статус партнерів держави.

Запровадження чотирьох основних принципів не лише при призначенні на посади в системі державного управління, а й функціонування кожного державного службовця: Професійність, Професіоналізм, Порядність Патріотизм.

Моральна чистоплотність управлінців та політиків і як результат моральність та етичність адміністративної та політичної діяльності [2].

Це особливо важливо в контексті все ще актуальної для системи державного управління проблеми термінаторного, тобто руйнівного керівництва. Як правило, воно спрямовується на “знищення” компетентних співробітників за допомогою різноманітних психологічних прийомів впливу керівника-термінатора на особистість підлеглого співробітника. Наслідками застосування таких прийомів постає або пошук підлеглим співробітником іншого місця роботи, або ж безапеляційне, мовчазне, сприймання ним домінуючих організаційних так званих “цінностей” та виникнення таких явищ, як “професійне вигорання”, “внутрішня еміграція”, “внутрішня резигнація”.

Хоча феномен термінаторства як руйнівного управління з'явився давно, однак, парадоксальним є входження термінаторів-керівників у сферу державного управління ХХІ ст. Для поведінки керівника-термінатора характерна ціла низка тенденцій щодо організації міжособистісної взаємодії у колективі, а саме: гальмування чіткої постановки управлінських цілей; відсутність управлінських здібностей; стереотипне мислення, демонстрація інерції мислення; відсутність своєї позитивної індивідуальної мотивації до праці; незадовільне інформування співробітників про стан справ у колективі; відсутність конструктивного психологічного клімату у колективі; невміння завоювати справжній особистісний авторитет серед підлеглих; нездатність створити імідж креативного керівника-лідера серед співробітників; використання переважно санкції для “заохочування” співробітників; намагання позбутися компетентних працівників тощо.

Особливості поведінки та дивна неповторність самої особистості керівника – “вбивці ідей” – все більше цікавлять дослідників, оскільки начальники такого типу становлять особливу небезпеку для організації, знищуючи найцінніше у ній – компетентність і творчість. Керівники-термінатори – особистості із слаборозвинутою творчою уявою, які, проте, володіють потужним аналітичним і критичним інтелектом, спрямованим на досягнення єдиної мети, а саме: нейтралізацію потенційних, на їхню думку, “конкурентів” з-поміж підлеглих співробітників.

На думку науковців, складність цього явища полягає у складності діагностики й малопомітності симптомів; життєвий досвід та неабиякі розумові здібності дають можли-

вість “вбивці ідей” вміло приховувати свою підлу сутність за зовнішньою доброзичливістю, лояльністю, професійністю. Керівник-руйнівник діє на основі власного розуміння посадових інструкцій та законів і створює навколо себе своєрідний інтелектуальний вакуум, – постійно витискає здібні, творчі особистості. Їх місце займає догідлива посередність, і на цьому фоні керівник набуває репутації незамінного. Психологів інтригує складність і суперечливість духовного обличчя, потайливість дій та, безсумнівно, високий інтелектуальний потенціал такої особистості; а спеціалісти з управління занепокоєні тяжкими наслідками термінаторного керівництва, яке призводить не лише до дезорганізації, а й руйнування колективу і придушення творчої ініціативи підлеглих співробітників. Ця патологічна схильність до інтелектуального садизму, заздрісного безпліддя, духовної імпотенції поширена серед вищого й середнього керівного складу значно більшою мірою, ніж вважається [3].

Керівник-термінатор діє відповідно до законів за допомогою належних йому правових засобів. Більш того, він іноді користується авторитетом і повагою протягом своєї, як правило, тривалої кар’єри. Коли ж такий “узурпатор” врешті-решт йде на пенсію, буває важко знайти, кому можна довірити керівництво в очолюваному ним підрозділі, так “грунтовно” він “зачищав та знищував” усіх потенційних послідовників.

Основними ознаками руйнівного управління є: висока плинність компетентних співробітників; низькі показники діяльності колективу; прихований (латентний) стан конфліктності; нервозність підлеглих; відсутність будь-яких мотиваційно-стимулюючих організаційних програм; неприйняття заходів для підвищення кваліфікації співробітників; несприятливий морально-психологічний клімат; деградація внутрішньоорганізаційних відносин тощо.

При цьому обов’язковим є врахування здатності людини пред’являти системі управління ту модель поведінки, яка найбільше відповідає її інтересам. З огляду на це, головною проблемою постає проблема узгодження інтересів суб’єкта управління як керуючої системи та об’єкта управління як керованої системи у процесі управління людськими ресурсами. Ця проблема є надзвичайно важливою у сьогоденних умовах функціонування сфери державного управління, оскільки у разі розбіжності інтересів сторін підлеглий службовець як “людина керована” може пред’являти керуючій системі одну, “видиму” модель поведінки, а фактично діяти за правилами іншої. Така розбіжність інтересів є суттєвим людським фактором, який характеризує не просто суб’єкт управління чи об’єкт управління як елемент соціальної системи, а й їхню взаємодію у процесі здійснення професійної діяльності на державній службі.

У цьому контексті особливої значимості мають набути характеристики, що оцінюють та визначають якість державного управління як макросистеми та органу державної влади як мікросистеми. Разом з тим вони є опосередкованими ознаками професіоналізму державних службовців:

- стійкість, виживання, адаптивність системи управління;
- ступінь відповідності отриманих результатів цілям управління;
- прояв соціальної та виробничої ініціативи, творчості;
- організаційний стан системи управління;
- внутрішня інтеграція елементів системи;
- показники морально-психологічного клімату в системі;
- фактори розвитку системи (екстенсивні – інтенсивні);
- рівень впровадження сучасних методів діяльності;
- якість професійного життя співробітників системи управління;
- можливості для розвитку та самореалізації особистості;
- задоволеність/незадоволеність співробітників умовами професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Пашко Л.А. Пріоритетні напрями реформування Української держави // Суспільство. Держава. Управління. Право. – 2011. – № 1. – С. 22-32.
2. Пашко Л.А. Реалізація сучасної кадрової політики як передумова модернізації Української держави // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2011. – № 3(6)/2011. – С. 201-207.
3. Кнорринг В.И. Основы искусства управления. – М.: Дело, 2003. – 328 с.

Петренко Віктор Павлович, д-р екон. наук, професор

Лютий Марк Олегович, магістр інж.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

**СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВІДНОСИН «ВЛАДА – СУСПІЛЬСТВО»
В РАМКАХ ТИПОВОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПАРИ**

Традиційні відносини в історично сформованій типовій управлінській парі «влада (суб'єкт) – суспільство (об'єкт)» в кінці ХІХ – на початку ХХІ ст. почали поступово змінюватись в напрямку формування нової парадигми державно-соціально-управлінської взаємодії, в якій суспільство починає виступати суб'єктом, а влада – об'єктом. Однак, той факт, що сьогодні теорія і практика публічного управління починають будуватись на основі нових постулатів, ще не є свідченням їх успішного і масштабного проникнення в сьогоденні реалії практичного управління українською державою з отриманням позитивних результатів.

Підтвердженням цього є негативні оцінки вітчизняних експертів стану і якості відносини між державною і суспільством. Для прикладу, на думку проф. Мартиненка В. М. для моделі системи державної влади і управління в Україні є характерною «парадоксальна суперечність» [1], проф. Воронкова В. Г. наголошує на тому, що існуюча в Україні управлінська криза викликана нездатністю управлінських систем в нових умовах оптимізувати організаційну діяльність по-новому [2], а проф. Бех Ю. В. в [3] вказує, що у сучасному суспільстві «... спостерігається фатальна для організації соціального розвитку недооцінка управління» і пояснює це «... відсутністю інструментарію, адекватного закономірностям нового етапу розвитку світової спільноти у перехідний період» [3, с. 11].

Ліквідувати існуючу «суперечність», «нездатність», «недооцінку» і «відсутність» традиційних підходів до організації відносин влади і суспільства за умов, коли держава продовжує виступати виключно в ролі суб'єкта впливу на суспільство (об'єкт) неможливо. Адже, згідно «класичної моделі соціального управління» і «моделі циклу управління» [4, с. 96], за будь-яких обставин потреби, інтереси і мета суб'єкта будуть визначатися незнищеним прагненням останнього до самозбереження і самовідтворення, що певним чином консервує суб'єкт-об'єктну суперечливість діючої державно-управлінської системи.

Слід вказати, що вітчизняними науковцями тема організації «суб'єкт-суб'єктних» відносин влади і суспільства за різноманітними варіантами уже активно розробляється [5, 6, 7, 8, 9, 10]. Однак, тема організації таких відносин ще не отримала достатнього теоретико-методологічного обґрунтування структурно-логічного та аналітичного опису принципів і механізмів такої взаємодії – державного управління.

На основі аналізу інтересів двох частин типової управлінської пари – держави як суб'єкта управління суспільством і суспільства як суб'єкта формування держави – описати двоєдиний процес створення об'єктом суб'єкта та впливу останнього на об'єкт з досягненням спільних для об'єкта і суб'єкта інтересів і цілей.

У висновках дисертаційного дослідження [5], в якому було започатковано розвиток теоретико-методологічних засад парадигми суб'єкт-суб'єктної взаємодії держави і суспільства, вказано, що «... суб'єктами формування і розвитку механізмів державного управління рівною мірою виступають і держава, і суспільство...». Саме це мав на увазі і автор відомої структурної схеми взаємодії двох частин системи У. Р. Ешбі (William Ross Ashby), який наголошував «... «зворотний зв'язок» існує між двома частинами коли кожна впливає на іншу» [11, с. 53]. Застосувавши метод декомпозиції, проаналізуємо режими функціонування цих частин в єдиному часовому континуумі (Рис. 1) для ідентифікації ознак їх «суб'єкт-суб'єктності».

Рис. 1.а Інтерпретація 1-го кроку декомпозиції процесу взаємодії частин типової управлінської пари: Суб'єкт і джерело влади (Сдв) і Об'єкт джерела влади (Одв)

Рис. 1.б Інтерпретація 2-го кроку декомпозиції процесу взаємодії частин типової управлінської пари Суб'єкт влади (Св) і Об'єкт влади (Ов)

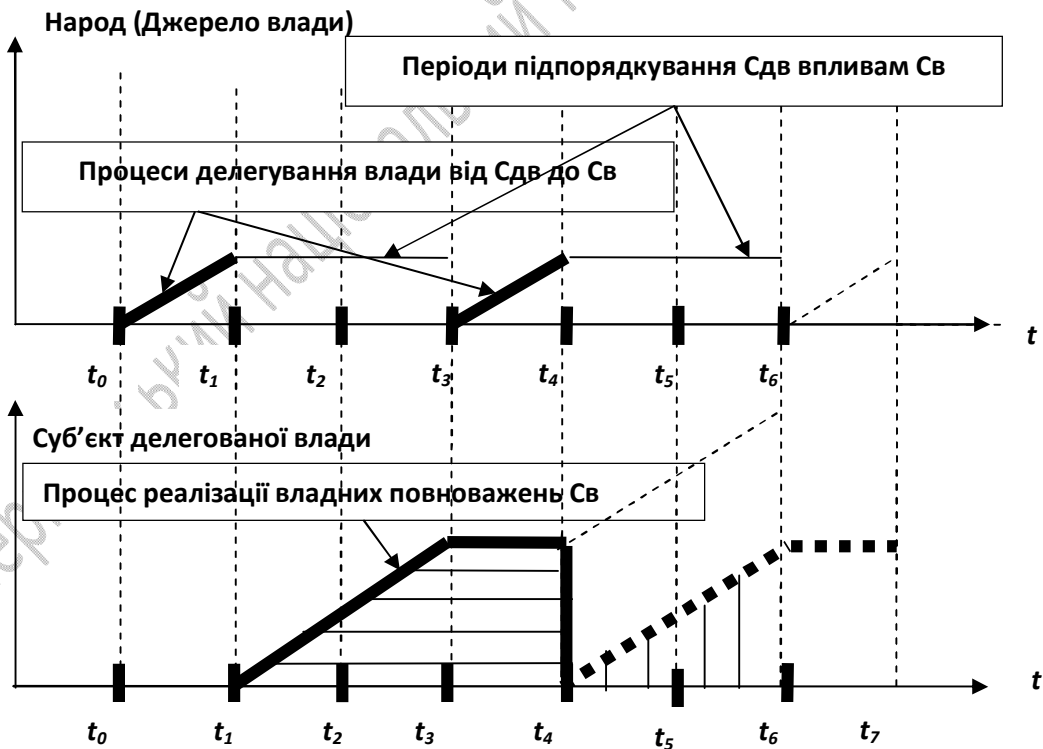

Рис. 1.в Часовий континуум взаємодії частин типової управлінської пари

Народ (єдине джерело влади за Конституцією України і суб'єкт її делегування) в процесі самоорганізації, виходячи із своїх потреб, інтересів, цілей та під впливами ідей,

стратегій, планів і обіцянок частин політичної еліти в процесі виборів ($t_0 \rightarrow t_1$) виокремлює політичну еліту, більшості якої в заміні на обіцяні зміни на певний час делегує владні повноваження на період каденції ($t_1 \rightarrow t_3$), після чого переходить в режим об'єкта управлінських впливів влади (Рис. 1а).

Частина політичної еліти, отримавши в момент t_1 обов'язки і права, переходить в режим суб'єкта влади на період ($t_1 \rightarrow t_4$) (Рис. 1б) та починає реалізовувати передвиборну програму і обіцянки, змінюючи стан соціуму. Процес реалізації владних повноважень триває до кінця каденції (t_4), яка завершується наступними виборами ($t_3 \rightarrow t_4$). При цьому, соціум, оцінюючи дії і результати діяльності «суб'єкта делегованої влади», може і повинен прийняти рішення щодо їх валідності та підтримати діючу владу або обрати і наділити владними повноваженнями нових представників політичної еліти. Умовою неперервності «циклу управління» ($t_0 \rightarrow t_4$) і продовження на чергову каденцію ($t_4 \rightarrow t_7$) виступає дотримання політичною елітою Св обіцянок, даних нею в режимі Одв, що стає можливим виключно за умов: 1) єдності потреб та інтересів Сдв і Св ($\Delta_1=0$); 2) досягнення результатів управління, адекватних обіцяним Одв змінам ($\Delta_2=0$). Якщо хоча-б одна з цих умов не виконується, то нова каденція може бути отримана іншою частиною політичної еліти (Рис. 1в).

Таким чином, структурно-логічний аналіз демонструє, що обидві частини типової управлінської пари «влада – суспільство» є одночасно наділеними як суб'єктними, так і об'єктними характеристиками, які в часовому континуумі проявляються тільки по чергово. В зв'язку з цим, можливості організації їх суб'єкт-суб'єктної взаємодії слід шукати у комбінуванні потенціалу прямих і зворотних зв'язків.

Список використаних джерел

1. Мартиненко В. М. Про суперечності моделі формування та реалізації системи державної влади і управління в Україні // Вісник НАДУ. – К.: Вид-во НАДУ, 2003. – №4. – С. 43 – 48.
2. Воронкова В. Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри : Монографія / В. Г. Воронкова. – Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2010. – 272 с.
3. Бех Ю. В. Філософський модус загальної теорії управління : монографія / Ю. В. Бех; Мін-во освіти і науки України. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 476 с.
4. Державне управління. Курс лекцій / В. Д. Бакуменко, Д. І. Дзвінчук, О. С. Поважний. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. – 536 с.
5. Мартиненко В. М. Демократизація механізмів державного управління процесами суспільних трансформацій : Дис. д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / Національна академія державного управління при Президенті України ; Харківський регіональний ін-т державного управління. – Х., 2004. – 487 с.
6. Попов С. М. Наукова парадигма суб'єкт-суб'єктного управління в умовах сучасного континууму / С. М. Попов // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2010. – С. 166-175.
7. Іванова Л. С. Гуманізація суб'єкт-суб'єктних відносин в економічних структурах технократичного суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. філос. наук : спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури» / Л. С. Іванова. – Сімферополь, 2008. – 20 с.
8. Савицька Н. Л. Архітектоніка суб'єктів національного господарства: інституціонально-структурний аспект / Н. Л. Савицька // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Вип. 7. Ч. 1. – С. 45-48.
9. Бойко-Бойчук О. В. Світові тенденції розвитку міст: Міжнародний досвід / О. В. Бойко-Бойчук // <http://www.academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07bovmmd.htm>
10. Мартиненко В. М. Перехід від ієрархії до синархії – шлях до природно обумовленої парадигми соціально-управлінських систем // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президенті України. – Вип. 2. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – № 2. – С. 577 – 585.
11. Ashby W. Ross. An Introduction to Cybernetics / W. Ross Ashby. – London: Charman & Hall Ltd, 1957. – 295 p.

Пшенична Тетяна Миколаївна, канд. екон. наук
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ МАРКЕТИНГ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ

У сучасних умовах проблема якості є важливим фактором підвищення рівня життя суспільства. Якість визначає престиж держави, служить основою для задоволення потреб кожної людини і суспільства в цілому, є важливою складовою конкурентоспроможності країни. Як відомо, маркетинг розвивався в декілька етапів, що, в свою чергу, і вплинуло на появу різних концепцій, на основі яких організації й ведуть свою маркетингову діяльність:

1. Концепція вдосконалення виробництва, у межах якої стверджується, що споживачі віддають перевагу товарам з низькими цінами, отже, треба знижувати витрати у виробництві.

2. Концепція вдосконалення товару виходить з того, що споживачі віддають перевагу якісним товарам і в цьому випадку стимулювання збуту не потрібно.

3. Концепція інтенсифікації комерційних зусиль базується на тому, що товари не будуть купувати без значних зусиль зі стимулювання у сфері збуту.

4. Концепція маркетингу будується на твердженні, що фірма повинна виявити за допомогою досліджень запити і потреби точно окресленого ринку і забезпечити їх бажане задоволення.

5. Концепція соціально-етичного маркетингу проголошує своїм принципом досягнення цілей організації та її здатність забезпечити споживчу задоволеність і довготривале благополуччя і споживача і суспільства в цілому.

Розглядаючи концепції маркетингу варто виявити яку роль відіграє управління якістю в кожній концепції (табл. 1).

Таблиця 1

*Роль і місце питань управління якістю в традиційних концепціях маркетингу**

Концепції маркетингу	Орієнтація концепцій на управління якістю
Концепція вдосконалення виробництва	Якості товару не приділяється належна увага
Концепція вдосконалення товару	Приділяється увага якості товару локально
Концепція інтенсифікації комерційних зусиль (збуту)	Задоволення потреб покупця якісним товаром є другорядним моментом, акцент ставиться на просуванні товару
Концепція маркетингу	Якість залежність від запитів споживачів цільового ринку
Концепція соціально-етичного маркетингу	Управління якістю є системою (здійснюється на всіх етапах виробництва) та посідає важливе місце у задоволенні потреб цільового ринку; забезпеченні та підвищенні якості життя; врахування інтересів суспільства.

**Джерело: складено автором*

Поява нових, сучасніших концепцій маркетингу не означає, що попередні зникають безслідно. У сучасній ринковій економіці зустрічаються практично всі названі тут концепції. Якщо спрацьовує концепція нижчого рівня, то використовують саме її, оскільки це забезпечує певну економію коштів (концепція вищого рівня завжди є дорожчою). Але підприємцеві треба завжди пам'ятати, що прийде час, коли він змушений буде перейти до наступної, більш розвинутої маркетингової концепції.

Зазначимо, що найбільш прийнятним і бажаним підходом при вдосконаленні управління бізнесу в сучасних українських умовах є соціально-етична концепція, оскільки вона відповідає, як соціальній місії, так і соціальним цілям реструктуризації вітчизняної економіки. На сучасному етапі маркетинг розуміється як вираз орієнтованого на ринок управлінського стилю мислення, здатного не тільки реагувати на розвиток ринкової ситуації, але й самому змінювати параметри навколишнього середовища, забезпечуючи вихід на ринок, розширення його меж завдяки ефективній стратегії і тактиці, де чільне

місце відводиться маркетинговому забезпеченню управління якістю товарів і послуг. Кожне підприємство та менеджер з маркетингу повинні визначити для себе певні норми соціально-етичної концепції. Коли воно керується принципом діяльності на благо суспільства, кожен його маркетолог повинен не тільки діяти в рамках закону та діючих норм і стандартів, але й демонструвати глибоку особисту порядність, корпоративну свідомість та турботу про добробут споживача.

Роль соціально-етичного маркетингу для бізнесу – комплексна. Загальновизнано, що ділова етика та соціальна відповідальність компанії є суміжними категоріями та тісно пов'язаними з ефективним корпоративним управлінням. Саме тому, дотримання стандартів та соціальної відповідальності – закономірні вимоги до компанії, яка має на меті створити ефективну систему корпоративного управління. Дотримання принципів соціально-етичного маркетингу на всіх економічних рівнях (мікро-, мезо-, макроекономічному рівні) дозволить здійснювати ефективне управління як на рівні окремого підприємства, так і на рівні ринків держави, забезпечить економічний, науково-технічний, соціальний та культурний розвиток суспільства.

Соціальна відповідальність – це концепція, що заохочує компанії враховувати інтереси суспільства, беручи на себе відповідальність за вплив їх діяльності на споживачів, стейкхолдерів (зацікавлених сторін), працівників, громади та навколишнє середовище в усіх аспектах своєї діяльності [1, с. 73].

Соціальна відповідальність бізнесу є добровільною діяльністю компаній приватного і державного секторів, спрямованою на дотримання високих стандартів операційної та виробничої діяльності, соціальних стандартів та якості роботи з персоналом, мінімізацію шкідливого впливу на навколишнє середовище тощо, з метою вирівнювання наявних економічних і соціальних диспропорцій; створення довірливих взаємовідносин між бізнесом, суспільством і державою; покращання результативності бізнесу та показників прибутковості у довгостроковому періоді. Соціальна відповідальність бізнесу тісно пов'язана з діяльністю компаній з досягнення ділової досконалості та якості в організації виробництва. Ці аспекти діяльності компаній переважно регулюються міжнародними стандартами серії ISO 9000.

Зауважимо, що соціальна відповідальність бізнесу в Україні перебуває в стадії становлення. Саме тому в Україні підтримка маркетингу необхідна як для підкреслення важливості соціально-етичної відповідальної поведінки компаній. Це дозволить більшості компаній посилити довгострокову конкурентоспроможність і репутацію через призму відповідального ставлення до своїх співробітників, споживачів та інших зацікавлених сторін. Основна діяльність соціально-відповідального маркетингу повинна бути спрямована на: виробництво якісних та безпечних товарів, а, насамперед, продуктів харчування; сприяння охороні навколишнього середовища; спонсорську та благодійницьку діяльність, участь у розв'язанні кризових ситуацій в громаді; співпраці з місцевою владою та неурядовими організаціями [2, с. 121].

На нашу думку, підприємства, що прагнуть підвищення рівня конкурентоспроможності за допомогою методів і принципів соціально-відповідального маркетингу мають застосовувати систему якості, яка включатиме методи і види діяльності оперативного характеру, спрямовані як на управління процесом, так і усунення причин незадовільного функціонування на всіх етапах життєвого циклу товарів. У міжнародних стандартах життєвий цикл продукції складається з багатьох складових, що в сукупності мають назву «петля якості». Система якості має впливати на кожний етап «петлі якості» за трьома напрямками: забезпечення якості; управління якістю; поліпшення якості.

Управління якістю є невід'ємною частиною підприємства, яка спрямована на виконання вимог до якості, іншими словами, це методи і види діяльності оперативного характеру,

які використовуються для досягнення високих вимог щодо якості. Забезпечення якості є частиною управління, спрямованою на створення впевненості, що вимоги до якості будуть виконані. Головним її завданням є поява високоякісного товару на ринку, закріплення позиції, підтримка стабільного рівня продажів, зменшення витрат при виході з ринку. Тому для його вирішення на підприємстві розробляється комплексна система управління якістю продукції, що передбачає концептуальну модель взаємозалежних видів діяльності, що впливають на якість на різних стадіях – від визначення потреб до оцінки їх задоволення.

У підсумку слід зауважити, що ефективне функціонування підприємств вітчизняної промисловості сьогодні залежить від переходу до ефективно функціонуючої маркетингової соціально-орієнтованої моделі управління ними. Це обумовлено наступними вимогами:

По-перше, необхідно привести якісні та соціально-етичні параметри продукції підприємств вітчизняної харчової промисловості у відповідність до сучасного рівня функціонування та розвитку світового ринкового господарства, у т.ч. і щодо соціально-етичних норм його розвитку на перспективу.

По-друге, український бізнес великою мірою залежить від змін зовнішнього середовища. Це обумовлено глобальними геополітичними змінами, в тому числі процесами світової інтеграції та глобалізації, передусім, проникненням на український ринок крупних світових виробників з кращими споживчими характеристиками товарів. Це також свідчить про необхідність приведення вітчизняних вимог щодо якості українських товарів у відповідність до міжнародних стандартів щодо якості і безпечності харчових продуктів.

По-третє, необхідність ефективного маркетингового забезпечення управління якістю товарів висуває перед підприємствами завдання не лише забезпечити бажаний рівень задоволення потреб споживачів більш ефективним чином, ніж у конкурентів, але й зберегти і зміцнити добробут споживача та суспільства в цілому. Відтак у Міжнародних стандартах якості серії ISO закріплюється відповідальність вищого керівництва підприємством щодо налагодження ефективної системи вимірювання рівня задоволеності споживачів його товарами і послугами.

Перелічені вище фактори свідчать про те, що вітчизняний бізнес на сучасному рівні розвитку гостро потребує адаптації якості її товарів світовим вимогам, що сьогодні можливе лише за рахунок належного використання принципів та інструментів сучасного маркетингу.

Список використаних джерел

1. Шутаєва О.О. Соціальна відповідальність в досягненні конкурентоспроможності підприємства / О. О. Шутаєва // Культура народів Причорномор'я : науч. журнал. – 2014 р. – № 273. – С. 73-78

2. Зеленко О.О. Соціально-відповідальний маркетинг як невідємна складова соціальної відповідальності бізнесу / О.О. Зеленко // Економічний простір. – 2009 р. – №19. – С.118-123

Рингач Наталія Олександрівна, д-р наук з держ. упр.

Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України», Київ, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖСЕКТОРАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО КЕРІВНИЦТВА В ІНТЕРЕСАХ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я

Останніми роками відбулися помітні зрушення як у поглядах на здоров'я та його детермінанти, так і в підходах до впливу на них. Зростає усвідомлення того, що відповідальність за здоров'я суспільства має нести все суспільство, а не окрема галузь. Адже жодна, навіть найдосконаліша та найщедріше профінансована система охорони здоров'я не володіє інструментами і ресурсами, необхідними для вирішення всіх наявних проблем. Тому як керівництвом державою, так і суспільством має бути визнано, що

здоров'я є спільною метою, для досягнення якої потрібна узгодженість дій. Попри те, що уряд країни і міністерство охорони здоров'я, як і раніше, залишаються важливими діючими суб'єктами в організації стратегічного керівництва в інтересах здоров'я, у встановленні норм і контролю за їх дотриманням, аналізі показників здоров'я, наданні можливостей і мотивів для здійснення населенням "здорового вибору" тощо, все більш значну роль починають грати окремі поінформовані громадяни та їх об'єднання, чесні і добросовісні комерційні структури, незалежні установи та експертні органи.

На перший план виходять спільні дії сектора охорони здоров'я та інших секторів, державного і приватного секторів та громадян в ім'я загальних інтересів – інтересів громадського здоров'я. Відбулась еволюція поняття „міжсекторальна взаємодія” – спочатку термін використовувався для пояснення співпраці різних державних секторів, пізніше – в якості визначення взаємодії між державним і приватним секторами. У більш широкому сенсі в ньому вбачають одночасні та односпрямовані заходи в декількох секторах для досягнення конкретної мети (тут – поліпшення стану здоров'я населення). За визначенням ВООЗ (*Glossary European Observatory on Health Systems and Policies* [http, WHO, 1998](http://www.who.int)), міжсекторальна взаємодія (*intersectoral action*) – це діяльність, в межах якої сектор охорони здоров'я та інші сектори економіки співпрацюють або взаємодіють для досягнення цілей в сфері охорони здоров'я.

Сучасна система охорони здоров'я – сукупність ресурсів, організацій і структур, що забезпечують діяльність, спрямовану на укріплення/збереження/відновлення здоров'я, а не лише власне служби охорони здоров'я. Це більш широка інфраструктура, яка включає кадрові, технологічні, фінансові, нормативні і освітні ресурси, а також комплекс принципів і механізмів стратегічного управління, в тому числі залучення інших секторів в справу укріплення здоров'я.

Поширення масштабів міжсекторальної взаємодії забезпечує відповідність головним стратегічним цілям політики Здоров'я-2020. Це насамперед принцип "Працювати разом" (від ВООЗ до країни/груп країн, за участі різних секторів і партнерів), Перша Європейська конференція ВООЗ з політики Здоров'я-2020 (Jerusalem, 2011) пройшла під гаслом "Працюючи разом у різних секторах для здоров'я й благополуччя".

Має значення також підвищення рівня громадської участі (у цьому випадку слід акцентувати увагу на забезпеченні і права, і можливості). Підвищує результативність міжсекторальної взаємодії удосконалення стратегічного управління охороною здоров'я, активізація процесу обміну знаннями і впровадження інновацій.

Декларація «Охоплення всіх етапів життя у контексті політики Здоров'я-2020», підписана від імені всіх держав-членів Європейського регіону ВООЗ 21–22 жовтня 2015 р. у Мінську, окреслила принципи стратегії охорони громадського здоров'я на найближчий період часу, на які слід орієнтуватися у розробці та реалізації національної соціально-економічної політики в цілому, та політики з охорони здоров'я – зокрема. Лаконічним гаслом Мінської Декларації стало «Діяти раніше, діяти вчасно, діяти спільно».

ВООЗ вбачає наступні шляхи зміцнення міжсекторальної взаємодії:

- залучення спеціалістів з інших секторів до розробки політики у сфері охорони суспільного здоров'я;
- делегування повноважень для проведення окремих заходів організаціям з інших секторів;
- створення інформаційних мереж із залученням експертів немедичних організацій;
- створення національних консультативних комітетів, членами яких будуть представники організацій, що не належать до сектору охорони здоров'я.

Досягненню спільної мети – максимально можливого покращання здоров'я людей – має служити:

- ефективно відображення інтересів охорони здоров'я в політиці, що реалізується в усіх секторах, як на національному рівні, так і на місцях;
- моніторинг і оцінка показників діяльності системи охорони здоров'я та збалансована взаємодія всіх зацікавлених сторін на всіх рівнях керівництва і управління мають ключове значення у забезпеченні прозорості і підзвітності;
- підготовка кадрів, які володіють адекватним комплексом навичок і кваліфікацій.

Великого значення набуває якість управління. Міжсекторальне управління визначається як “сума способів, за допомогою яких окремі особи та установи, державні і приватні, управляють зв'язками між їхніми спільними справами. Це постійний процес, в рамках якого різні або навіть конфліктуючі інтереси можуть бути узгоджені, а для вирішення окремих питань реалізовані спільні дії. Він включає як надання прав офіційним установам і режимам для примусового забезпечення дотримання правил і норм, так і неофіційні домовленості (досягнуті між людьми та установами, або такі, що, на їхню думку, служать їх інтересам)”. Важливим є дотримання орієнтованих на населення підходів, розробка програм (проектів), складених з урахуванням потреб населення територій, на яких вони здійснюються, за участі багатьох суспільних груп.

Серед завдань міжсекторального управління:

- врегулювання чисельних різноспрямованих впливів і вимог в процесі формування коаліцій, що необхідне для досягнення основних цілей системи охорони здоров'я;
- координація дій в умовах безлічі ініціатив з охорони здоров'я і розвитку; встановлення чітких стратегічних пріоритетів (з врахуванням суспільних інтересів);
- забезпечення необхідних нормативних функцій;
- здійснення впливу на характер дій різних учасників за допомогою оцінки ефективності і надання аналітичної інформації (з підтримкою відкритості і підзвітності).

Стратегічне керівництво в інтересах здоров'я визначається як прагнення органів державного управління (урядів) або інших діючих суб'єктів керувати спільнотами, країною в їх діях з досягнення здоров'я як невід'ємної складової благополуччя, застосовуючи для цього як загальнодержавний підхід, так і підхід на основі участі всього суспільства. Здоров'я і благополуччя у XXI столітті розглядаються в концепції стратегічного керівництва в інтересах здоров'я як головні елементи того, що складає процвітаюче суспільство і економіку, яка динамічно розвивається, а стратегії та підходи будуються на фундаменті таких цінностей, як права людини і соціальна справедливість. Стратегічне керівництво в інтересах здоров'я передбачає створення умов для спільних дій як сектора охорони здоров'я, так і секторів, що не мають відношення до охорони здоров'я, державного і приватного секторів і безпосередньо громадян в ім'я спільних інтересів. Для нього потрібний набір стратегій, що взаємно підсилюють одна одну, причому частина з них поширюється на сектори, що не займаються безпосередньо охороною здоров'я, і на сектори, що не входять в систему державного управління. Ці стратегії повинні спиратися на певні структури та механізми, що дають можливість здійснювати співробітництво.

Соціальне партнерство є однією з технологій міжсекторальної взаємодії. Слід пам'ятати, що здоров'я є одним з найважливіших макроекономічних факторів і все в більшій мірі стає одним з ключових елементів моделей і стратегій бізнесу. Комерційні підприємства повинні переорієнтуватися на стратегії, побудовані на загальній цінності, і це може підвищити їх конкурентоспроможність поряд з досягненням прогресу в вирішенні соціальних питань.

Складна соціально-економічна ситуація, в якій перебуває сьогодні Україна, кризовий стан системи охорони здоров'я, прогресуюче зниження спроможності держави фінансувати медичну галузь і зменшення доходів більшості населення на тлі зростання потреб у медичній допомозі (в тому числі допомозі пораненим і постраждалим в результаті прове-

дення антитерористичної операції, їх реабілітації та медико-соціальної допомоги) вимагає ефективною, скоординованою міжсекторальною співпраці з ретельно прорахованими діями, спрямованими на мінімізацію ризиків для громадського здоров'я, зумовлених триваючою соціально-економічною і політичною кризою, та пошуки шляхів виходу із неї.

Савко Оксана Ярославівна, канд. екон. наук, доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДІВ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ГАЗОРОЗПОДІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах динамічності змін зовнішнього середовища, прогресивності інформаційних технологій, відповідальності менеджменту компаній за прийняття якісних управлінських рішень, які відображаються на результатах господарювання, виникає необхідність у проведенні всебічного аналізу ефективності діяльності підприємств. Тому пошук нових способів, методів, моделей, управлінських концепцій для підвищення ефективності господарської діяльності є досить актуальним на теперішній час.

Фінансова стратегія газорозподільних підприємств як суб'єктів природних монополій має формуватись з врахуванням специфіки, умов та форм фінансової діяльності для підприємств даної галузі. Вона повинна базуватись на особливостях комплексної оцінки ефективності використання ресурсів (параметричні та непараметричні методи) суб'єктів природної монополії і на основних напрямках докладання зусиль, тобто на типізації (класифікації) фінансових стратегій природного монополіста [1, 62-63]. Без сумніву діяльність природного монополіста наділена низкою відмінностей порівняно з діяльністю суб'єктів господарювання, які працюють в умовах конкурентних ринків. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність у пошуку класифікаційних ознак стратегічного управління, які б дозволили визначити види стратегій, що є дієздатними в умовах функціонування природної монополії.

В умовах дії природної монополії альтернативний вибір монополіста є обмеженішим від ринку конкуренції, тому для монополіста найбільш вірогідними та практичними варіантами стратегічного вибору будуть такі стратегії як: інвестиційна, мінімізації витрат, диверсифікація діяльності та антикризова. Така класифікація фінансових стратегій найповніше окреслює набір інструментів та цілей діяльності природних монополістів, що забезпечує підвищення ефективності їх діяльності і дозволяє розробляти та реалізувати відповідну фінансову політику на підприємствах. Спрямованість інструментарію в рамках кожного виду запропонованої фінансової стратегії диференційована своїм спрямуванням та комплексним підходом до вирішення актуальних задач управління.

Так, стратегію зниження (мінімізації) витрат можна назвати універсальною в рамках концепції державного регулювання природних монополій. Суть цього підходу полягає в чіткій градації витрат газорозподільних підприємств за видами основної продукції та доведення до них економічно обґрунтованих тарифів. Політика поведінки природного монополіста при виборі цього виду фінансової стратегії повинна бути спрямована на пошук внутрішніх резервів для зниження витрат за напрямками діяльності, які приносять збитки.

Стратегія мінімізації витрат має обмеження з точки зору впливу системи оподаткування. Для зменшення податкових зобов'язань суб'єкти природної монополії використовують схеми не мінімізації витрат, а навпаки – їх збільшення.

Інвестиційна стратегія є найбільш бажаною для суб'єктів природної монополії, і здебільшого її суть зводиться до розширення (експансії) та впровадження нових технологій, покращення обслуговування та надійності надання послуг, розширення числа клієнтської бази тощо. В сучасних умовах інвестиційна діяльність спрямована на впро-

вадження певних видів інновацій у практику діяльності підприємства, що створює основу його довгострокового розвитку та суспільного ефекту.

Важливим моментом для вибору інвестиційної стратегії газорозподільним підприємством є його фінансовий стан та ефективність використання внутрішнього потенціалу. Якщо суб'єкт природної монополії неефективно використовує внутрішній потенціал, то інвестиційні ризики для такого суб'єкта підвищуються. Інвестиційну стратегію може використовувати суб'єкт, який має достатній рівень використання внутрішнього потенціалу.

З метою регулювання інвестиційної діяльності, спрямованої на підтримку матеріально-технічної бази природних монополій, державний регулятор використовує специфічний фінансовий інструментарій регуляторного формування інвестиційного фонду, який має чітке джерело та цільове використання коштів.

Стратегія диверсифікації. Суть цієї стратегії полягає в диверсифікації продукції та послуг природного монополіста, зменшенні ризиковості основної діяльності та досягненні стабільності в довгостроковій перспективі.

Вітчизняні газорозподільні підприємства використовують диверсифікацію з метою збільшення доходів за рахунок виконання суміжних щодо основної діяльності видів робіт, збільшення рентабельності активів, продуктивності праці персоналу, економії на умовно постійних витратах, завантаженості основних засобів. Стратегія диверсифікації є основним інструментом протидії фінансовим ризикам діяльності природного монополіста, надає йому можливість нагромадити власні фінансові ресурси для інвестиційної діяльності.

Як зазначає [2, с. 117], одним із шляхів, який сприяє збереженню конкурентного рівня підприємств газорозподільної системи, є реструктуризація й переозброєння галузі загалом, тобто розширення господарської діяльності на відповідній території за рахунок нових сфер діяльності: впровадження нових технологій, форм обслуговування з одержання і розподілом газу усім категоріям споживачів.

Для газорозподільних підприємств важливим моментом є дотримання балансу між основною та допоміжною діяльністю з точки зору керованості процесами, спеціалізації та економічної ефективності. Диверсифікація як напрям стратегічного управління повинен мати чітку межу застосування, що пов'язано з особливістю обліку та контролю за центрами відповідальності, рентабельністю окремих видів діяльності тощо. Стратегію диверсифікації в сучасних умовах часто використовують в процесах мінімізації податкових зобов'язань.

Антикризова стратегія. Застосування антикризової стратегії природного монополіста на нашу думку слід ототожнювати з інституціональними процедурами його банкрутства. Антикризова стратегія включає ряд заходів щодо діяльності менеджменту газорозподільних підприємств при впровадженні таких стадій банкрутства як розпорядження майном, санація, ліквідація підприємства.

Одним з важливих чинників, що призводить до виникнення ситуації, в якій необхідно здійснювати антикризові заходи, є низький рівень використання внутрішнього потенціалу підприємства поряд із довгостроковою збитковістю підприємства.

Таким чином, формування фінансової стратегії газорозподільних підприємств у зв'язку з особливостями функціонування повинно здійснюватись на основі оцінювання ефективності їх діяльності. Для оцінки ефективності діяльності газорозподільних підприємств доцільно застосовувати параметричні і непараметричні методи, які дають можливість комплексно оцінити ефективність підприємства як відкритої системи, на яку впливає велика кількість факторів, та ранжувати її за рівнем ефективності.

Підприємства газорозподільної системи як природні монополісти мають дещо обмежений вибір фінансових стратегій порівняно із суб'єктами, що працюють на інших типах ринку, оскільки умови функціонування природних монополій вимагають транспарентності у

відносинах між власниками та державою з точки зору спрямованості, цілепокладання та регулювання діяльності. Тому нами обґрунтовано та запропоновано чотири базових види фінансової стратегії: зниження витрат, диверсифікація діяльності, інвестиційна та антикризова стратегії. Перелічені види фінансових стратегій охоплюють найбільш важливі напрями діяльності підприємств – природних монополістів та дозволяють здійснювати ефективний вибір фінансового інструментарію при реалізації кожної з них.

Список використаних джерел

1. Савко О. Я. Напрями формування фінансової стратегії суб'єктів природних монополій / О. Я. Савко // матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансово-економічний збалансований розвиток України: проблеми та шляхи їх подолання», 12-13 вересня 2014 р. // Національний гірничий університет. – Дніпропетровськ: ВД «Гельветика», 2014. – С. 61-63.

2. Галюк Л. І. Аналіз і оцінка чинників забезпечення стійкості розвитку газорозподільних підприємств / Л. І. Галюк // Бізнесінформ. – Харків. – 2012. – № 2. – С. 115-119. – (Серія «Економіка промисловості»).

Сидорчук Орестлава Григорівна, канд. наук з держ. управління, доцент

Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, м. Львів, Україна

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Необхідність швидкого та докорінного реформування базових соціальних інститутів українського суспільства у поєднанні із необхідністю протистояти військовій агресії поставили країну та її регіони, усе наше суспільство перед найбільшими викликами з моменту набуття Україною незалежності. З одного боку, драматичні події, що відбуваються, сприяють згуртуванню і самоусвідомленню української політичної нації, розкривають великий потенціал громадянської самоорганізації, що існує в українському суспільстві. З іншого – ці ж самі події ставлять під загрозу керованість процесів, що відбуваються у суспільстві, послаблюють безпеку української держави, сусідніх країн європейського простору.

Соціальна безпека українського суспільства визначається, на нашу думку, як стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства від загроз, що на них впливають. Очевидно, що неможливість захистити навіть базові потреби і інтереси громадян створюють соціальну напруженість та, як наслідок, посилюють загрози щодо керованості внутрішніх процесів в державі та можливостям подолання глибокої системної кризи, в якій опинилась Україна. Тому саме забезпечення соціальної безпеки українського суспільства (яка розуміється як складова загальнонаціональної безпеки) доцільно зробити центральним концептом, біля якого буде структуруватися діяльність всіх гілок влади на всіх її рівнях, бо саме гарантування як мінімум базового рівня соціальної безпеки є необхідною передумовою сприйняття суспільством та успішної реалізації всіх інших реформ. Зрозуміло, що в контексті управлінської діяльності соціальна безпека як стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства включає в себе також відповідні механізми (організаційно-управлінські, правові, економічні, інформаційно-комунікативні, фінансові, кадрові), здатні забезпечити соціальну безпеку держави і її регіонів, залучати та ефективно використовувати необхідні для цього ресурси. З урахуванням значної регіональної специфіки України ключовим рівнем розробки та реалізації таких механізмів доцільно зробити регіональний рівень.

В існуючих умовах базові параметри соціальної безпеки значно погіршилися (в першу чергу як наслідок військової агресії на Сході). І тим більшу увагу необхідно приділяти подоланню загроз соціальній безпеці (зокрема - безробіття, бідність, депопуляція,

низький рівень системи соціального захисту, погане фізичне та соціальне самопочуття населення, а також наслідки військової агресії - загиблі, поранені та їх сім'ї, необхідність адаптації та реабілітації учасників бойових дій, близько 1 млн. внутрішньо переміщених осіб з усіма проблемами які із цього витікають).

Систематизація перешкод, негативних наслідків тривалої критичної нестабільності дозволяє визначити найвагомші загрози соціальній безпеці як, а саме: наявність та збільшення реальних соціальних ризиків і небезпек, обмеження можливостей людського розвитку, незбалансованість соціальної політики та відсутність сталого розвитку, неприйняття соціальної відповідальності суб'єктами соціальної політики, надмірна централізація соціальної політики, низька роль громадянського суспільства у формуванні соціальної політики та національної безпеки, низький рівень демократизації суспільних відносин. Долати ці загрози українському суспільству доводиться в умовах вкрай обмеженої ресурсної бази – фінансової, соціальної, кадрової та ін. Тож необхідним є пошук та реалізація способів мобілізації та ефективного використання наявного ресурсного потенціалу суспільства, причому в першу чергу – на регіональному та місцевому рівні. В цьому контексті особливого значення набуває досвід мобілізації ресурсів на основі процесів соціальної самоорганізації, набутий українським суспільством протягом останніх двох років. Саме соціальний потенціал громадянського суспільства України та її регіонів став вирішальним чинником, що докорінно змінив вектор розвитку суспільства та дозволив витримати перші місяці збройної агресії на Сході. Зважаючи на це, розвиток та залучення цього потенціалу до процесів реформування та розвитку суспільства наразі є одним з основних завдань для органів державного управління. Саме через залучення соціальних ресурсів громадянського суспільства стає можливою мобілізація й інших його ресурсів, як на національному, так і на регіональному рівнях.[1, С. 23]

Вирішення цього завдання має два ключові аспекти: концептуальний (теоретичний) та практичний. На концептуальному рівні мають бути, по-перше, визначені та проаналізовані структура, стан та специфіка соціальних ресурсів українського громадянського суспільства в контексті забезпечення соціальної безпеки на національному та регіональному рівнях і, по-друге проаналізовані основні чинники, що впливають на залучення соціального потенціалу інститутів громадянського суспільства.

У розвинутих країнах світу формування та реалізація стратегій супроводжується врахуванням думок громадян. І це норма. У нас же тільки усвідомлення норми, а реалізації немає. В Україні серед науковців та фахівців є усвідомлення необхідності впровадження соціологічного моніторингу в розрізі регіонів та використання його результатів при формуванні регіональних стратегій розвитку і стратегій територіального маркетингу [2, С. 57]

Необхідна мобілізація управлінського і наукового потенціалу для ініціювання й вирішення проблеми впровадження в практику державного регіонального управління соціологічного моніторингу в розрізі регіонів України, дані якого були б оцінкою соціальної і суспільно-політичної ситуації в країні та її регіонах, що дозволило б виявити і вчасно відреагувати на ті проблеми, що дестабілізують ситуацію і загрожують соціальному порядку. Впровадження соціологічного моніторингу дозволило би формувати стратегічні цілі та пріоритетні напрями у регіональних стратегіях розвитку, Угодах регіонального розвитку, стратегіях територіального маркетингу, визначати ефективні шляхи їх реалізації, а також оцінювати стан соціальних ресурсів громадянського суспільства, сприяти їх накопиченню і розвитку.

Ключовим пріоритетом в сфері розвитку громадянського суспільства та залучення його ресурсів до забезпечення соціальної безпеки на національному та регіональному рівнях є координація та всебічна підтримка соціально значущої самоорганізованої діяльності громадян. В загальному вигляді це завдання може бути сформульоване як створення

дієвих механізмів інституціоналізації взаємодії громадянського суспільства, влади та бізнесу в сфері забезпечення соціальної безпеки на національному та регіональному рівнях через реалізацію наступних напрямів діяльності:

1. Створення відповідної інфраструктури взаємодії громадянського суспільства і держави в сфері забезпечення соціальної безпеки, в першу чергу – інфраструктури регіонального рівня.

2. Удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності інститутів громадянського суспільства, зокрема – в сфері забезпечення соціальної безпеки.

3. Забезпечення науково-методичної та інформаційно-комунікативної підтримки практичної діяльності в цій сфері.

4. Запровадження соціологічного моніторингу в регіонах України.

Фактично необхідно створити систему відповідних взаємоузгоджених механізмів – нормативно-правових, організаційно-управлінських, фінансових, консультативно-методичних, інформаційних та інших – спрямованих на залучення потенціалу громадської самоорганізації та соціальних ресурсів різноманітних інститутів громадянського суспільства до забезпечення соціальної безпеки на національному та регіональному рівнях.

В свою чергу, ці механізми повинні забезпечити залучення соціальних ресурсів громадянського суспільства до реалізації наступних пріоритетних завдань щодо забезпечення соціальної безпеки:

- забезпечення інформаційної безпеки регіонів, в першу чергу - на територіях, що постраждали внаслідок збройного конфлікту шляхом мінімізації інформаційних ризиків та небезпек і попередження їх виникнення, посилення контролю над інформаційним простором;

- розробка та впровадження відповідної державної політики щодо реінтеграції Донбасу, започаткування соціального моніторингу стану та рівня соціальної напруженості на постраждалих територіях, запобігання виникненню нових конфліктів, зростанню протестного потенціалу;

- всебічне сприяння діяльності та розвитку інститутів громадянського суспільства (громадських організацій, волонтерських рухів) на постраждалих територіях, залучення їх до процесів прийняття та реалізації управлінських рішень;

- формування відносин суб'єктності між громадянським суспільством, державою, бізнесом щодо забезпечення соціальної безпеки на регіональному рівні, розвиток та реалізація принципів публічно-приватного партнерства, широке залучення до місцевих громад активістів, волонтерів, лідерів громадських об'єднань, представників регіональної еліти, соціально відповідального бізнесу та ін.

В цілому ж, аналіз сутності і змісту соціальної безпеки України і її регіонів, суспільства і людини свідчить, що українське громадянське суспільство стає більш зрілим, паралельно зростає запит на становлення і розвиток політичної і правової культури громадян, на колективну і особистісну відповідальність за наслідки власних дій. В Україні, з урахуванням досвіду громадської самоорганізації останніх двох років, вже склалися достатні передумови для розгортання діяльності із залучення ресурсного потенціалу громадянського суспільства до забезпечення соціальної безпеки держави та її регіонів.

Список використаних джерел

1. Панькова О.В., Касперович О.Ю., Іщенко О.В. Теоретичні засади залучення соціальних ресурсів громадських об'єднань на потреби розвитку регіонів в умовах децентралізації / Панькова О., Касперович О., Іщенко О. // Український соціум. – 2015. - №3. С. 20-28.

2. Громадянське суспільство України: сучасний стан і перспективи впровадження Європейських стандартів взаємодії з державою: збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (12 грудня 2013 року, м. Київ) / упоряд. В.М. Яблонський, О.А. Корнеєвський, П.Ф. Вознюк. – К.: НІСД, 2014. – 192с. – (сер. «Громадянське суспільство», вип. 1).

Станьковська Ірина Мирославівна, канд. екон. наук

Хомішак Іван Михайлович, студент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна

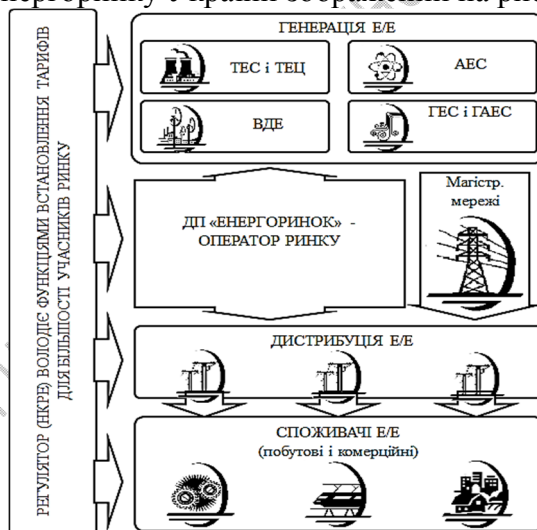
КРИТЕРІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА ЕНЕРГОРИНКУ УКРАЇНИ В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Сучасний енергоринок України це - трансформована та адаптована до сучасних вимог модель енергоринок радянських часів, що характеризується централізованістю та жорсткою взаємозалежністю всіх його ланок. Така модель вичерпала себе в умовах тенденції до збільшення споживання електроенергії в побуті, переході на альтернативні джерела енергії у виробництві та орієнтації на розвиток енергозберігаючих технологій.

Для створення конкурентного ринку в сфері енергетики необхідно дослідити найкращий іноземний досвід, адаптувати його до Українських реалій та впровадити рівні конкурентні умови для всіх учасників енергоринок.

Процес змін для українського енергоринок розпочалися 19 грудня 1996 року підписанням першого енергопакету, що дозволило співпрацювати з Європейським Союзом у різних напрямках енергетики. Співпраця в цьому напрямку триває до сьогоднішнього дня і реалізовується через поступове виконання трьох енергетичних пакетів котрі куруються Європейським Союзом. Кожен з пакетів включає в себе низку основних документів котрі відображаються в директивах, регламентах та законах, котрі скасовують або доповнюють попередньо прийняті.

Сьогоднішній стан енергоринок України зображений на рисунку 1.

Е/Е – Електроенергія; ТЕЦ – Теплоелектроцентрально; ТЕС – Теплова електростанція;
АЕС – Атомна електростанція; ВДЕ – Відновлювані джерела енергії;
ГЕС – Гідроелектростанція; ГАЕС – Гідроаккумуляційна електростанція.

Рис. 1. Існуюча модель ринку [1]

Основні недоліки такої системи проявляються у:

- адміністративному впливі – регулятор контролює тарифи для всіх суб'єктів ринку, потужності існуючої генерації не покривають пікового попиту на електроенергію;
- погіршенні конкурентних позицій енергоємних галузей економіки (кольорова металургія, хімічна промисловість) – причина – система перехресного субсидювання тарифів для населення;
- відсутності стимулювання інвестицій у розвиток галузі;
- не ефективній роботі механізмів конкуренції, що повинна стимулювати операційну ефективність та інвестиції в розвиток.

З 2009 року триває реалізація третього енергетичного пакету, відповідно до вимог якого: регулятор повинен бути юридично та функціонально незалежним від втручання політичних сил та бізнесу, органів державної влади, підприємств та організацій; мати власний бюджет, достатню кількість персоналу та якісний менеджмент. Компетенція регулятора має бути розширена щодо трьох основних функцій: тарифне регулювання, наглядово-контрольні функції, забезпечення досудового врегулювання спорів між суб'єктами енергоринків. Зараз іде інтенсивна робота щодо розробки та прийняття відповідного законопроекту [2].

Виконання зазначених вимог дасть можливість побудувати нову, більш адаптовану до вимог сучасних реалій модель функціонування енергоринку (рисунок 2).

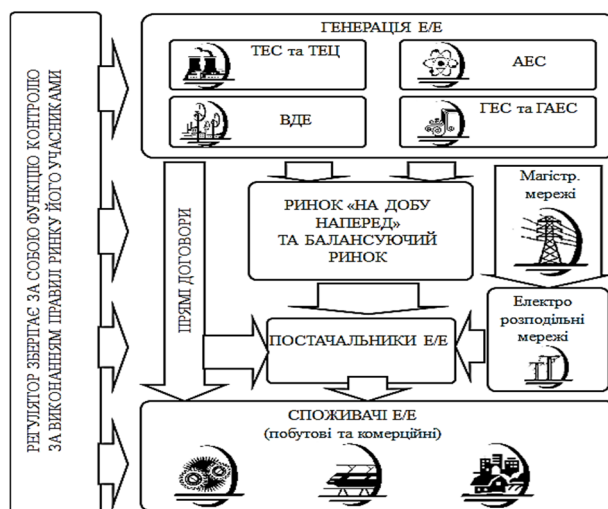

Рис. 2. Нова модель ринку [1]

Запровадження повномасштабного ринку електричної енергії планується до 1 липня 2017 року і передбачає реалізацію критеріїв забезпечення конкурентоспроможності за такими напрямками та часовими рамками: [3]

- визначення постачальників універсальних послуг (КМУ) до 01.04.2016
- затвердження Правил постачання електричної енергії споживачам (НКРЕКП) до 01.04.2016
- затвердження Порядку здійснення процедури сертифікації оператора системи передачі (НКРЕКП) до 01.04.2016
- затвердження Порядку розробки, подання та оприлюднення програм відповідності вимогам щодо відокремлення та звіту з її реалізації (НКРЕКП) до 01.04.2016
- відокремлення та сертифікація Оператора системи передачі (НЕК Укренерго) з 01.07.2016
- відокремлення Операторів системи розподілу (Енергопостачальні компанії) з 01.07.2016
- організація комерційного обліку (Енергопостачальні компанії) з 01.07.2016
- проведення конкурсу з відбору постачальників «останньої надії» (НКРЕКП) до 01.07.2016
- правила ринку, правила ринку «на добу наперед» (НКРЕКП) до 01.10.2016
- реорганізація ДП «Енергоринок» (КМУ) до 31.12.2016
- корпоратизація ДП «НЕК «Укренерго» (КМУ) до 31.12.2016
- визначення уповноваженого банку ринку (КМУ) до 31.12.2016
- визначення гарантованого покупця (КМУ) до 31.12.2016
- проведення ДП «Енергоринок» та ДП «НЕК «Укренерго» закупівлі та впровадження в експлуатацію програмного та технічного забезпечення (КМУ) до 31.12.2016

- затвердження типових та примірних договорів (НКРЕКП) до 01.01.2017
- введення в дію положень Закону щодо механізму універсальних послуг - з 01.07.2017
- введення в дію положень Закону щодо забезпечення загальносуспільних інтересів - з 01.07.2017
- введення в дію положень щодо механізму «постачальника «останньої надії» - з 01.07.2017
- запровадження трейдерської діяльності - з 01.07.2017
- впровадження повномасштабного ринку з 01.07.2017
- зобов'язання гарантованого покупця з купівлі електричної енергії ТЕЦ за регульованими тарифами - до 31.12.2020
- запровадження внутрішньодобового ринку - до 31.12.2021

Нова модель забезпечення конкурентоспроможності на енергоринку дає можливість забезпечити:

- стимулювання зниження витрат та збільшення інвестицій у ефективність діяльності, оскільки усі компанії знаходяться в рівних умовах конкуренції;
- збереження системи пільгових тарифів для побутових споживачів – модель ринку дозволить субсидіювати пільгові тарифи для побутових споживачів за рахунок додаткових доходів низьковитратних генерацій.
- симулювання інвестицій – нова модель ринку створить прозорі правила гри, які дозволять підвищити інвестиційну привабливість галузі. Крім цього, буде запроваджено європейські механізми фінансування будівництва нових потужностей.

Чітке виконання окреслених в енергопаках напрямків роботи за встановленими критеріями дасть можливість сформувати конкурентний ринок енергоресурсів, забезпечити розвиток енергетичної галузі України та поглибити співпрацю з Європейським Союзом.

Список використаних джерел

1. «Директива 2003/54/ЄС про загальні правила функціонування внутрішнього ринку електроенергії» - [Режим доступу]: <http://enref.org/docs/page/4/>
2. Проект закону «Про ринок електричної енергії» - [Режим доступу]: <http://enref.org/law-discussion/>
3. Директива 2001/77/ЄС щодо створення сприятливих умов продажу електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел, на внутрішньому ринку електричної енергії» - [Режим доступу]: <http://enref.org/docs/page/4/>

Стрілець Микола Іванович, канд. держ. упр., доцент, директор навчально-наукового інституту управління та адміністрування

Остапенко Людмила Анатоліївна, канд. юрид. наук, доцент, директор навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

АДАПТАЦІЯ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ ДО СТАНДАРТІВ ЄС

Виклики, що сьогодні постають перед Україною, у першу чергу пов'язані з загальносвітовими тенденціями, насамперед процесами європейської та євроатлантичної інтеграції. Ці тенденції визначені державою як пріоритет зовнішньої політики України.

Як окремий інститут державна служба у її нинішньому розумінні – зі статусом державних службовців, урегульованим законом, уповноваженням державних службовців на здійснення функцій держави, отриманням ними заробітної плати з державного бюджету – з'явилася у часи Української Держави гетьмана Павла Скоропадського. Якщо

тоді головними загрозами для України були насамперед зовнішні (Антанта – на заході, Радянська Росія – на сході), то сьогодні внутрішні загрози не менш суттєві за зовнішні, адже недостатній професіоналізм державних службовців призводить до низької якості державного управління в цілому. Тож ефективність управління соціально-економічним розвитком держави залежить від результативності роботи державної служби та органів місцевого самоврядування, належне функціонування яких обумовлює якість державного управління.

Науковці й практики виокремлюють низку найбільш проблемних питань державної служби, що потребують нагального вирішення через її реформування:

- недостатня урегульованість правового статусу державної служби;
- недостатній рівень кваліфікації кадрів;
- відсутність методики проведення кількісної і якісної оцінки підготовки кадрів;
- брак єдиних стандартів і критеріїв відбору на державну службу;
- недосконалість організації конкурсного відбору на заміщення посад державного службовця: рівень і суть питань не відповідають вимогам вакансії.
- існуюча система оплати праці, що не здатна стимулювати державних службовців до професійної діяльності;
- низький престиж державної служби, на який негативно впливає недостатнє матеріальне забезпечення державних службовців. Відповідно перспективні молоді працівники працевлаштовуються в бізнесових структурах, де рівень оплати праці значно вищий;
- відсутність єдиних стандартів проходження державної служби на центральному і регіональному рівнях;
- неузгодженість термінів формування планів відряджень на навчальний рік (вересень – червень) та затвердження фінансових планів наступного календарного року.

З метою стратегічного реформування держслужби та державного управління в Україні в цілому Верховною Радою України ухвалено Закон «Про Державну службу» №2490 від 10.12.2015 в новій редакції, що набуває чинності з 01.05.2016 р. Законом визначено принципи, правові та організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби, яка функціонує в інтересах держави і суспільства. У документі окреслено умови та порядок реалізації громадянами України права рівного доступу до державної служби, що базується на їхніх особистих якостях та досягненнях. Крім того, у статті 48 Закону конкретизовано, як відбуватиметься підвищення рівня професійної компетентності державних службовців (система підготовки, перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації державних службовців, науково-методичне забезпечення її діяльності, обов'язки керівника державної служби з організації такої діяльності, терміни, порядок та умови професійного навчання чи стажування). Статтею 49 документа визначено індивідуальну програму підвищення рівня професійної компетентності державного службовця. Важливо, що у законопроекті чітко визначаються повноваження керівника державної служби в органі, системно класифіковано посади державних службовців залежно від характеру та обсягу їхніх повноважень. Законом передбачено створення комісії з вищого корпусу державної служби, яка буде за відкритим конкурсом, на прозорих засадах, онлайн відбирати державних службовців категорії А. Запропоновані зміни свідчать про наміри держави підготувати державного службовця-професіонала вищої категорії, який здійснюватиме управління кадрами, міністерством та допомагатиме міністру в його роботі в реалізації задекларованих реформ.

Загальновідомо, що забезпечення професійного розвитку вищих посадових осіб розглядається ЄС як складова надання держуправлінню гнучкості, інноваційності, оперативності, швидкого реагування на зміни обставин та виявлення потреб комплексного й

динамічного політичного оточення. Розв'язанню цих проблем сприяла програма ЄС TACIS, у рамках якої реалізовувалися проекти, спрямовані на становлення й розвиток системи підготовки держслужбовців у Центральній та Східній Європі. Зокрема, напрям «Адміністративна реформа» спрямований на впровадження адміністративної реформи в нових незалежних державах та на підготовку персоналу державної служби. Напрямок програми TACIS «Реформа державної служби» сприяв створенню мережі навчальних закладів з підготовки державних службовців.

Система професійного навчання державних службовців у країнах ЄС зорієнтована на вироблення у державних службовців практичних навичок і умінь (компетенцій). Крім цього, професійне навчання завжди здійснюється з урахуванням наявності у нього потреби, здобуті вміння і навички впливають на можливість кар'єрного росту. У методах навчання переважає інтерактивна і практична тренінгова складова. На жаль, в Україні досі не розроблено загальних рамок для визначення державних службовців, які потребують навчання у відповідній сфері (цільова аудиторія); використовуються застарілі методи і підходи до навчання, що не є достатньо ефективними для державних службовців; тематики розроблених навчальних програм і модулів не відповідають потребам, що випливають з практичної діяльності державних службовців; неефективно використовується міжнародна технічна допомога (відсутність системи накопичення та використання навчально-методичних матеріалів, навчальних модулів тощо, розроблених у рамках програм технічної допомоги); відсутня централізована мовна підготовка (загальнодержавна стратегія).

Тому на Чернігівщині загалом питання вдосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів державних службовців – одне з ключових. За даними Головного управління статистики у Чернігівській області, у 2014 р. вищу або другу вищу освіту здобули 84 працівники (0,9% загальної кількості). З них рівень магістра в галузі знань «Державне управління» отримали 27 осіб. Більш активно здобували вищу та другу вищу освіту спеціалісти (76,2% кількості всіх працівників, які здобули відповідну освіту), ніж керівний склад (23,8%).

Без вищої освіти працює 13 осіб (0,1%), що менше за показники 2013 р. на 40,9%. Найбільша кількість державних службовців, які не мають вищої освіти, працює в місцевих судах (0,9% від загальної кількості працівників, зайнятих у цих органах).

Упродовж 2014 р. з метою підвищення ефективності роботи органів державної служби, рівня теоретичної та професійної підготовки 2,1 тис. державних службовців підвищили свою кваліфікацію, що на 13,6% більше, ніж у 2013р. З них 90,6% пройшли навчання з питань державного управління. Загальна сума витрат на підвищення кваліфікації в області становила 408,7 тис. грн., у середньому на одного працівника – 194 грн.

Загалом слід зазначити, що у 2014р. більш активно до підвищення кваліфікації залучалися керівники, частка яких склала 29,0% від усіх, хто обіймав згадану посаду (у 2013р. – 27,1%). У меншій мірі такими заходами були охоплені спеціалісти. У 2014р. кваліфікацію підвищив лише кожен п'ятий спеціаліст (у 2013р. – кожен шостий).

Ураховуючи виявлені тенденції, вважаємо, що систему професійного навчання слід спрямувати на підготовку висококваліфікованих менеджерів у сфері державного управління. У контексті реформування освітньої програми з підготовки держслужбовців були внесені зміни у зміст навчання, що зорієнтований на забезпечення державних службовців необхідними знаннями та вміннями щодо виконання ними своїх повноважень з реалізації функцій державної служби, зокрема управління процесом вироблення державної політики, управління програмами та проектами, надання державних послуг. У Чернігівському національному технологічному університеті готують магістрів дер-

жавної служби на основі освітнього рівня бакалаврів та спеціалістів, відповідно до галузі знань 1501 «Державне управління», спеціалізації адміністративний менеджмент на денній (протягом 12 місяців) та заочній (протягом 22 місяців) формах навчання. У структуру навчальних планів внесено нормативні навчальні дисципліни (наприклад, державне управління, основи внутрішньої організації оргну державної влади, загальна теорія державної служби, ефективність державної служби, управління змінами, управління, орієнтоване на ефективність і результативність роботи) та вибіркові (наприклад, комунікаційна політика в діяльності державного службовця, державне регулювання розвитку регіону). Ці дисципліни, безумовно, сприятимуть ефективній підготовці держслужбовців, які в майбутньому забезпечать належне функціонування державного управління. До програм дисциплін уміщено модулі, що уможливають якісне здійснення державним службовцем аналізу політики, організації комунікацій, управління змінами.

Крім того, у подальшому потрібно започаткувати експертизу змісту навчання, враховуючи відповідні напрацювання в країнах – членах ЄС, утворити інститут конкурсу і гласної апробації із залученням практиків навчальних посібників, підручників, інших методичних інструментів. Варто систему короткотермінових курсів підвищення кваліфікації поступово перевести на систему безперервного навчання безпосередньо на робочому місці, скориставшись можливостями дистанційного навчання, створенням мереж та проведенням регулярних форумів державних службовців з обміну досвідом та обговорення актуальних практичних проблем державного управління із залученням експертів країн – членів ЄС.

Ще одним важливим фактором стимулювання інституційного розвитку та наближення системи державного управління до стандартів ЄС є механізм так званого «споріднення» (twinning), що визначає співпрацю державних службовців різних країн, які обіймають подібні посади в аналогічних інституціях, та допомагають країнам-кандидатам на вступ до ЄС створити сучасну та ефективну систему державного управління із відповідними структурами, людськими ресурсами та навичками управління.

Переконані, це сприятиме підвищенню готовності молодого фахівця без тривалої адаптації долучитися на рівних до роботи.

Підсумовуючи сказане, на мою точку зору, подальшими заходами щодо адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів ЄС мають бути: реформування державного управління в цілому, урегулювання законодавчої бази, обмін досвідом та його узагальнення, створення та підтримка мережі відповідних інституцій, що об'єднують управлінців, розвиток системи підготовки державних службовців, зміщення акцентів на підготовку професіоналів-практиків, а також фахівців з питань європейської та євроатлантичної інтеграції; упровадження інформаційних технологій, зокрема проєктів «Електронний державний службовець» («Електронне міністерство»), «Національна база даних електронних особових справ державних службовців».

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державну службу» - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
2. Стрілець М.І. Професійний рекрутинг у системі державної служби України [монографія] / М. І. Стрілець. – Чернівці: Десна Поліграф, 2011. – 232 с.
3. Указ Президента України П. Порошенка Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020" від 12 січня 2015 року № 5/2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>

Сурай Інна Геннадіївна, д-р. держ. упр., с.н.с., доцент
Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ, Україна

ОСНОВНИЙ (БАЗОВИЙ) СУБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНІ ВЛАДИ

Формування сучасної системи державної служби України має враховувати та спиратися на сучасні тенденції управління персоналом, які напрацьовані науковцями та успішно випробувані практикою, зокрема європейських країн. Тобто, “сучасність” системи державної служби України має вказувати не стільки на сьогоднішній (період, час), скільки на сучасні кращі практики із світового досвіду.

Сьогодні, на початку 2016 р., відповідно до чинного законодавства, у міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади залежно від чисельності працівників апарату, підпорядкованих органів, підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління, а також від обсягу, характеру та складності кадрової роботи утворюється відповідний структурний підрозділ – департамент, управління, відділ, сектор, служба кадрів або вводиться посада спеціаліста з цих питань (кадрова служба). В обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях у складі апарату утворюється відділ кадрової роботи та з питань державної служби, в районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністраціях – відділ організаційної та кадрової роботи (кадрова служба). Сьогодні відділи кадрової роботи та їх структурні підрозділи в органах державної влади підпорядковані керівнику органу державної влади, одному із заступників або керівнику апарату.

У своїй діяльності кадрова служба керується Конституцією України, законами та нормативно-правовими актами України. У питаннях організації і застосування методики проведення кадрової роботи та державної служби кадрова служба керується також відповідними рекомендаціями Нацдержслужби, Мінпраці, Мінюсту та Пенсійного фонду [0, ст. 2]. Основним завданням кадрової служби є: реалізація державної політики у сфері державної служби та з питань кадрової роботи; здійснення аналітичної та організаційної роботи з кадрового менеджменту; задоволення потреби в кваліфікованих кадрах та їх ефективне використання; прогнозування розвитку персоналу, заохочення працівників до службової кар'єри, забезпечення їх безперервного навчання; документальне оформлення проходження державної служби та трудових відносин тощо [0, ст. 3].

На жаль, нинішня структура управління персоналом у сфері державної служби не відповідає тій великій, складній і різноманітній кількості функцій управління, які вони покликані виконувати. А тому структурна реорганізація системи управління персоналом та їх функціональна модернізація є важливим завданням, що вимагає законодавчого, наукового, методичного та організаційного вирішення. Сьогодні доцільно здійснити перехід від кадрових служб до служб управління персоналом, але не стільки за назвою, а, головне, за своєю суттю.

Слід зазначити, що новим Законом України “Про державну службу” [0], який має набути чинності з 1 травня 2016 р., окреслено систему управління державною службою України. Як суб'єкт управління персоналом державної служби України, ця система включає: 1) Кабінет Міністрів України; 2) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби; 3) Комісію з питань вищого корпусу державної служби та відповідні конкурсні комісії; 4) керівників державної служби; 5) служби управління персоналом [0, ст. 12].

Цим Законом визначено основні повноваження та функції: центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби; Комісії з питань вищого корпусу державної служби та відповідні конкурсні комісії; керівників державної служби; служби управління персоналом.

Із статей Закону [0] видно, що відбувається зміна функцій та відповідно і ролі центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби. Він має займатися як методичною допомогою щодо кадрових процедур, технології управління персоналом державної служби, так і загалом має забезпечити формування та реалізацію державної політики у сфері державної служби, забезпечити функціональне управління державною службою в державних органах [0, ст. 13]. Комісія з питань вищого корпусу державної служби здійснює функції щодо управління персоналом державної служби категорії "А" [0, ст. 15], а конкурсні комісії в органах влади відіграють провідну роль у відборі персоналу категорій "Б", "В".

Посадова особа, яка займає вищу посаду державної служби в державному органі, до посадових обов'язків якої належить здійснення повноважень з питань державної служби та організації роботи інших працівників у цьому органі – це керівник державної служби в державному органі (керівник державної служби) [0, ст. 2]. Його основні функції – це функції з управління персоналом органу влади.

Крім того, у державному органі залежно від чисельності персоналу буде утворено структурний підрозділ або введено посаду спеціаліста з питань персоналу (служба управління персоналом) з прямим підпорядкуванням керівнику державної служби [0, ст. 18]. Обов'язки служби управління персоналом можуть бути покладені на одного з державних службовців органу.

Служба управління персоналом забезпечує здійснення керівником державної служби своїх повноважень, відповідає за реалізацію державної політики з питань управління персоналом у державному органі, добір персоналу, планування та організацію заходів з питань підвищення рівня професійної компетентності державних службовців, документальне оформлення вступу на державну службу, її проходження та припинення, а також виконує інші функції, передбачені законодавством.

Можна сказати, що із норм Закону [0] виходить, що в органі влади основним (головним) суб'єктом управління персоналом виступатиме керівник державної служби, а основним (першим) заданням служби управління персоналом названо забезпечення здійснення керівником державної служби своїх повноважень. Зазначимо, що Типове положення про службу управління персоналом має бути затверджене центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби. І поки це положення не затверджено, ми не можемо аналізувати більш детально функції служби управління персоналом, як і конкретику кадрових процедур, які будуть прописані та затверджені підзаконними актами.

Із Закону [0] видно, що серед суб'єктів управління персоналом державної служби не названо безпосереднього (лінійного) керівника державного службовця, не означено його роль при відборі персоналу, не вказано на необхідність постійної взаємодії служби управління персоналом з безпосереднім керівником щодо управління персоналом, а не тільки під час оцінювання діяльності державного службовця. Законом зроблено акцент на ролі керівника державної служби в органі влади. Це новація, проте у ст. 2 Закону [0] визначено: "безпосередній керівник" – найближчий керівник, якому прямо підпорядкований державний службовець. На практиці саме він безпосередньо відповідає за організацію ефективної роботи підрозділу, постійно контактує, комунікує з державним службовцем, організовує його діяльність, надихає, мотивує та заохочує на якісне виконання функцій державного управління, покладених на підрозділ. Отже, основним (базовим) суб'єктом управління персоналом державної служби в органі влади по факту є безпосередній керівник державного службовця.

На нашу думку, суб'єктами управління персоналом державної служби в органі влади, зокрема виконавчої влади, виступають безпосередній (лінійний) керівник, керівни-

ки вищого рівня, кадрова служба (служба управління персоналом), керівник органу влади (при набутті чинності Закону України “Про державну службу” [0] якщо він є керівником державної служби).

Роль керівників різного рівня, функціональних і лінійних, в управлінні персоналом різна. І все ж таки, основним суб’єктом управління персоналом (базовим по-суті, по-факту безпосереднього управління) є безпосередній (лінійний) керівник державного службовця. А від того наскільки безпосередній керівник є професійним в управлінні персоналом (тому необхідна професійна підготовка), наскільки він включений до системи управління персоналом (тому необхідно виписати відповідні нормативно-правові акти) як при відборі персоналу, адаптації, розвитку персоналу, оцінюванні тощо, залежить ефективність системи управління персоналом державної органу влади та загалом ефективність діяльності органу влади.

Зазначимо, що під час взаємодії лінійного керівника і служби управління персоналом можуть формуватися різні підходи. Перший підхід пов’язаний з тим, що лінійний керівник не допускає співробітників кадрової служби (служби управління персоналом) до участі в управлінні персоналом у структурному підрозділі. Інший підхід виявляється в передачі лінійним керівником кадровій службі права вирішення всіх питань управління персоналом у структурному підрозділі. Третій підхід базується на тісному співробітництві і спільній відповідальності лінійного керівника і кадрової служби в управлінні персоналом та ефективному його використанні [0, с. 10–11]. На нашу думку, саме цей підхід сьогодні заслуговує на увагу та реалізацію.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про державну службу” від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
2. Про затвердження Типового положення про кадрову службу органу виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 серпня 1996 р. № 912 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=912-96-%EF>
3. Аверин А. Н. Управление персоналом, кадровая и социальная политика в организации : Учеб. пособие. – М. : Изд-во РАГС, 2004. – 224 с.

Харченко Ю.П., к. н. держ. упр.

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СИРІТСТВА В УКРАЇНІ

Відсутність комплексного вирішення проблеми сирітства, незавершеність інституційних перетворень, розбалансували систему соціального захисту дітей в Україні і, закономірно, позначилися на її ефективності.

Причинами, які на сучасному етапі заважають ефективній взаємодії органів місцевого самоврядування і органів державної влади в сфері соціально-правового захисту дітей є такі: нечітке розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями; неефективний механізм взаємодії між гілками публічної влади; відсутність чіткого розподілу відповідальності між органами місцевого самоврядування різного рівня; недооцінка впливу інститутів громадянського суспільства на процеси адаптації проблемних дітей. Як результат, велика кількість дітей, які опинились поза вихованням рідних батьків, перебувають у складних життєвих обставинах, виховуються в інтернатних установах, стають на шлях конфлікту із законом.

Державний захист дітей починається тільки після того як дитина втрачає піклування батьків, тобто фактично отримує статус сироти чи позбавленої батьківського піклуван-

ня. Однак, соціальне неблагополуччя такої категорії дітей починається значно раніше, а виявити його на ранніх стадіях можуть органи місцевого самоврядування на рівні територіальної громади.

Основним Законом - Конституцією України визначено дві системи влади на місцях [1]: місцеві державні адміністрації [2, ст. 118-119], які є місцевими органами виконавчої влади; місцеве самоврядування [3, ст. 140-143] як публічна влада територіальних громад. Конституція України не допускає підміни місцевого самоврядування державними адміністраціями, але на практиці реалізація функцій і повноважень щодо соціально-правового захисту дитинства обох органів місцевої влади, щодо встановлення меж їх функцій і повноважень, способів вирішення компетенційних спорів, тощо є суперечливою.

Участь органів місцевого самоврядування у подоланні дитячої безпритульності та бездоглядності, захисті дитинства також регламентується вище зазначеними нормативно-правовими актами. Зокрема, стаття 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» зазначає, що у відданні виконавчих органів сільських, селищних, міських рад з питань освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту належать власні та делеговані повноваження.

Серед делегованих повноважень вказується:

- організація роботи щодо запобігання бездоглядності неповнолітніх;
- вирішення, відповідно до законодавства, питань про повне державне утримання дітей-сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків, у школах-інтернатах, дитячих будинках, у тому числі сімейного типу, професійно-технічних закладах освіти;
- забезпечення здійснення передбачених законодавством заходів щодо поліпшення житлових і матеріально-побутових умов дітей, що залишились без піклування батьків, на виховання в сім'ї громадян; вирішення відповідно до законодавства питань про надання пільг і допомоги, пов'язаних з охороною материнства і дитинства; вирішення у встановленому законодавством порядку питань опіки і піклування.

Наразі, в Україні відбувається реформування системи надання соціальних послуг шляхом децентралізації та переходу від фінансування установ до фінансування послуг. Аби зробити процес надання соціальних послуг на місцевому рівні максимально ефективним, потрібно забезпечити чіткі та прозорі процедури для визначення потреб сімей з дітьми та дітей.

З метою забезпечення єдиного методологічного підходу до виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади, у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей на підставі норм законодавчих актів з питань соціального захисту населення було розроблено ряд рекомендацій, серед основних зокрема, у структурі виконавчого органу об'єднаної територіальної громади пропонується утворити відповідні структурні підрозділи або покласти повноваження на відповідальних працівників.

Передбачається, що основними завданнями відповідального підрозділу (посадової особи) доцільно визначити: забезпечення реалізації державної політики у сфері захисту прав дітей.

У структурі виконавчого органу об'єднаної територіальної громади передбачити посади спеціалістів з питань захисту прав дітей із розрахунку орієнтовно 1 працівник на 2 тисячі дитячого населення. У разі, якщо дитяче населення перевищує 4 тисячі, може утворюватися структурний підрозділ захисту прав дітей.

Вперше в Україні, організація надання соціальних послуг буде здійснюватися шляхом:

- створення/утримання закладів/установ та служб, які надають соціальні послуги особам та сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах;

- соціального замовлення соціальних послуг у недержавних організацій; співпраці з іншими органами місцевого самоврядування шляхом спільного фінансування установ та закладів, що надають соціальні послуги;
- залучення непрацюючих фізичних осіб до надання соціальних послуг та виплати їм компенсації за надання таких послуг.

Саме тому, проблема децентралізації, вдосконалення державних механізмів управління соціально-правовим захистом дітей, позбавлених батьківського піклування, в тому числі інституційного механізму є досить актуальною, і безпосередньо пов'язаною з системними реформами та трансформаційними процесами, що відбуваються в Україні.

Адже, є передумови, що вирішення вказаних проблем буде відбуватись не із запізненням, а своєчасно, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування мають діяти на випередження, профілактику негативних явищ, а не на усунення їх наслідків.

Список використаних джерел

1. Конституція України. – Х. : Весна, 2007. – 48 с.
2. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?reg=280%2F97-%E2%FO>.
3. Про місцеві державні адміністрації [Електронний ресурс] : Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/annot/586-14>.

Шершньова Олена Володимирівна, канд. держ. упр.
Національний університет «Острозька академія», м. Острог, Україна

КО-МЕНЕДЖМЕНТ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТІВ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА НІДЕРЛАНДІВ

Актуальність та суспільна значущість проєктів сталого регіонального розвитку, заснованих на ко-менеджменті та партисипативних методиках, не викликає сумнівів. Це зумовлено багатьма чинниками, серед яких: затвердження Президентом України Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», діяльність Державного фонду регіонального розвитку, реалізація локальних ініціатив з використанням проєктного підходу, заснованого на спільній участі та ін.

Метою доповіді є характеристика ко-менеджменту у реалізації проєктів сталого регіонального розвитку на прикладі співпраці України та Нідерландів.

Проблематикою громадської участі, процесами прийняття рішень та проєктному підході в державному управлінні та місцевому самоврядуванні в Україні займається значене коло науковців, серед яких: В. Авер'янов, Г. Атаманчук, В. Бакуменко, Н. Нижник, М. Стрельбицький, О. Руденко, С. Штурхецький та ін. Питання ко-менеджменту та ко-виробництва рішень закордоном розглядають Elinor Ostrom, Eyolf Jul-Larsen, Bram Verschuere, Taco Brandsen, Victor Pestoff, Mafaniso Hara, Jesper Raakjær Nielsen, Kenneth Kernaghan, Jan Rotmans, René Kemp, Marjolein van Asselt, Jan Servaes, Derek Armitage, Fikret Berkes, Nancy Doubleday та інші. Зокрема, в контексті проблематики участі у проєктах у своїй роботі 2012 року «New Public Governance, the Third Sector, and Co-Production» [1] Bram Verschuere, Taco Brandsen та Victor Pestoff на прикладі спільного вироблення (co-production) публічних послуг розглядають кейси з партисипації з різних країн світу.

Загалом, засновуючись на проведеному теоретичному аналізі сучасних наукових підходів до реалізації проєктів сталого регіонального розвитку доцільно виділити базові спільні фактори (внутрішні та зовнішні), що впливають на весь управлінський цикл, згідно його основних стадій:

- планування: політики та процедури країн, що беруть участь у плануванні спільного проекту згідно національних стратегій, планів реалізації цих стратегічних документів, а також загальних політик та процедур наднаціональних утворень (Європейського Співтовариства) та ін.;

- прийняття рішень: типи спільних заходів для вироблення та прийняття виважених рішень щодо реалізації проекту в цілому та проектної діяльності зокрема, в контексті вигід для безпосередніх та опосередкованих бенефіціарів, а також ефектів та впливів, що здійснює проект на місцевому, регіональному, субрегіональному, національному, транскордонному чи міжнародному рівнях;

- виконання: нормативно-правове забезпечення реалізації спільних проектів та проектів міжнародної технічної допомоги в Україні відповідає сучасним світовим тенденціям на ринку проектної діяльності;

- мотивація: як матеріальна, так і нематеріальна, зорієнтована на продукти, ефекти та впливи проекту, а не реалізацію окремих процесів, отримання неправомірної вигоди чи конфлікту інтересів;

- координація: проектна інтеграція, управління комунікаціями та інформаційними потоками задля реалізації проектних завдань та вчасного виконання діяльності є цілісним комплексом, заснованим на підтриманні постійних контактів та якісному аналізі як базових, так і допоміжних показників в реальному часі;

- моніторинг та контроль як окремі функції управління проектом є складовими як індивідуальної, так і колективної відповідальності за результат імплементації проекту.

Ко-менеджмент як розподілення повноважень, цілковитої та/чи часткової відповідальності за етапи чи процеси у реалізації проектів сталого регіонального розвитку є важливим з точки зору балансу потреб (забезпечення реалізації частини чи повного вирішення проблеми шляхом проектної діяльності) та можливостей їх задоволення (ресурсів – часу, коштів, людського, в тому числі, інтелектуального потенціалу) як членами територіальних громад, так і іншими стейкхолдерами (українськими та закордонними).

Згідно Закону України від 05.02.2015 № 156-VIII «Про засади державної регіональної політики», проектом регіонального розвитку є комплекс взаємопов'язаних заходів для розв'язання окремих проблем регіонального розвитку, оформлений як документ за встановленою законодавством формою, яким визначаються спільні дії учасників проекту, а також ресурси, необхідні для досягнення цілей проекту протягом установлених термінів [3]. Для порівняння в публічному секторі (організації громадянського суспільства, активні члени громади та ін.) Нідерландів поняття «проект розвитку» розглядається з точки зору розподілу та делегування повноважень між його реалізаторами задля суспільного блага громади.

Для прикладу, розглянемо досвід реалізації українсько-нідерландських проектів на рівні територіальних громад України. Так, *Stitching Oekroe* – благодійна організація, здійснюючи локальний фандрейзинг в Нідерландах, реалізовує тверді проекти в українських селах та малих містах (добудова, реконструкція дошкільних навчальних закладів, підвищення енергоефективності професійно-технічних училищ шляхом заміни вікон на пластикові тощо) [2]. Під час спільної реалізації проектів команда складається з кількох фахівців з України та Нідерландів, що здійснюють управління за конкретними напрямками у проекті. Так, ко-менеджмент на рівні команди та активне залучення мешканців територіальних громад до реалізації проектів (збір коштів, виконання простих – деінсталяція вінок, збирання та вивезення промислового сміття – або спеціалізованих технічних робіт тощо). Залучення зовнішнього фінансування для таких проектів є важливим, однак визначним є ко-менеджмент таких проектів для їх ефективності та результативності. Для спільної реалізації застосовуються різні інструменти та техніки участі, які, в тому числі, співпадають з Глобальними цілями розвитку до 2030 року [4].

Отже, характеристика ко-менеджменту у реалізації проектів сталого регіонального розвитку в Україні та Нідерландах суттєво не відрізняється за параметрами участі мешканців територіальних громад. Це зумовлено імплементацією європейського досвіду в українські реалії та традиціями толоки (спільної участі заради суспільного блага) в нашій державі.

Список використаних джерел

1. New Public Governance, the Third Sector, and Co-Production / editors: Bram Verschuere, Taco Brandsen, Victor Pestoff. – NY : Routledge, 2013. – 424 p.
2. Shershnova O.V. The Stakeholders Concept in International Social Cooperation Projects / O.V. Shershnova, J.J. Klinkenberg // Управління суспільним розвитком: глобальні виклики та альтернативи : матер. Другої всеукр. наук.-практ. конференції (3-5 жовт. 2013 р., Острогор). – Острогор: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька акад.», 2013. – С. 123-127.
3. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
4. Шершньова О.В. Інформаційно-комунікаційні технології та Цілі в галузі сталого розвитку на період до 2030 року / О.В. Шершньова // Інформація та культура в забезпеченні сталого розвитку людства: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (4 лист. 2015 р., Маріуполь). – Маріуполь: МДУ, 2015. – С. 184-185.

Шмагун А., аспірант

Академія муніципального управління МОН України, м. Київ, Україна

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ ЗНАННЕВОГО СПІЛКУВАННЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

З'ясовано, що фактично діяльність системи державного управління на всіх її напрямках і в усіх формах та методах її прояву призводить до приросту знань. По всіх цих напрямках, формах, методах існують численні проблемні питання, які потребують свого вирішення. Ці проблем класифіковані нами на такі, що у системі державного управління впливають на: якість знанневого спілкування; реалізацію знанневого спілкування; доцільність знанневого спілкування. Для вирішення цих проблем нами запропонований комплекс науково-практичних рекомендацій, що представлений у певних класифікаційних групах і послідовності їх значущості та важливості за оцінками експертів.

Насамперед сформуємо науково-практичні рекомендації щодо групи проблем, які впливають на якість знанневого спілкування у системі державного управління, а саме необхідно: у межах діючої системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування передбачити навчальні програми та модулі, спрямовані на підготовку персоналу до знанневого спілкування; при здійсненні знанневого спілкування у системі державного управління необхідно дотримуватися чинних державних і галузевих стандартів, регламентів та інструкцій; сформувати самодостатню систему правового забезпечення знанневого спілкування у системі державного управління; для подолання проблеми недооцінювання ролі знанневого спілкування у системі державного управління необхідно систематично проводити інформаційно-роз'яснювальну та освітню роботу з її управлінським персоналом; забезпечувати управлінську діяльність у системі державного управління всією необхідною інформацією, оскільки її нестача може призвести до суттєвих помилок як при прийнятті управлінських рішень, так і в процесах їх реалізації.

Далі визначимо науково-практичні рекомендації щодо групи проблем, які впливають на реалізацію знанневого спілкування у системі державного управління як засобу приросту знань, а саме, необхідно: не тільки чітко вибудувати систему приросту знань у системі державного управління, але й забезпечити її дієздатність, насамперед шляхом задіяння ефективних механізмів її реалізації (достатній фінансовий, документальний, технологічний та ін-

формаційний супровід); забезпечити вирішення проблем інноваційної відсутності або несуттєвості, а також низької оперативності, щоб не допустити подальшого відставання вітчизняної системи державного управління від передових зарубіжних, зокрема європейських.

Тепер перейдемо до визначення науково-практичних рекомендацій щодо групи проблем, які стосуються доцільності знанневого спілкування у системі державного управління як засобу приросту знань. Під доцільністю ми розуміємо обґрунтований рівень ефективності, тобто наявність факту переважання отриманого результату над витратами. При цьому необхідно: систематично використовувати всі можливі та доцільні його напрями, насамперед, стратегічне планування, прогнозування, форсайт, розроблення державної політики, державне регулювання, державно-цільове програмування, бюджетування, нормативно-правовий та інформаційно-аналітичний механізми, зростання людського потенціалу і матеріально-технічної бази державного управління, їх концептуального забезпечення; підвищити ефективність системи контролю приросту знань, починаючи з розроблення відповідної концепції; підняти рівень обґрунтованості отриманих знань, які мають бути не тільки новими, але й корисними та інформаційно ємкими для суспільства та державного управління; звести до обґрунтованого мінімуму обмеженість доступу до знанневого спілкування, яка, на жаль, лише посилилася після прийняття в Україні державних нормативно-правових актів у цій сфері, особливо щодо встановлення порядку її отримання від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, установ та організацій; підвищити ефективність знанневого спілкування у системі державного управління, а відтак й підвищити ефективність приросту знань шляхом вдосконалення його напрямів, видів, форм, методів, принципів, механізмів забезпечення тощо.

Підводячи підсумок щодо завдання подолання проблемності знанневого спілкування у системі державного управління як засобу приросту знань доцільно підняти його вирішення на державний рівень та запропонувати розробити й прийняти нормативно-правовий акт, що визначає концептуальні засади забезпечення приросту знань у системі державного управління України або, іншими словами, концептуальні засади забезпечення зростання інституційної пам'яті вітчизняного державного управління. Саме останній аспект потребує подальшого дослідження та обґрунтування і може бути покладений в основу розвитку системи державного управління на всіх її рівнях.

Список використаних джерел

1. Шмагун А. Сутність механізму знанневого спілкування в системі державного управління та відповідний категорійний апарат / А. Шмагун. - Науковий вісник АМУ. Серія : Управління. – К. : ВПЦ АМУ, 2015. – вип. 2. - С. 122-133.
2. Шмагун А. Виявлення тенденцій та співвідношень дисертаційних досліджень з державного управління на предмет приросту знань / А. Шмагун. - Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ / [голов. ред. М. М. Іжа]. Вип. 4(64). – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2015. – С. 153-157.

Ющенко Надія Леонідівна, канд. екон. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛЕЙ І МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙ ПРИ ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ У ВІЙСЬКОВИХ СИСТЕМАХ

Реформа системи національної безпеки та оборони, головною метою якої є підвищення обороноздатності держави, реформування Збройних Сил та інших військових формувань України відповідно до сучасних вимог та з урахуванням досвіду, набутого у ході антитерористичної операції, а також розвиток оборонно-промислового комплексу

для максимального задоволення потреб армії, визначені першочерговими у рамках реалізації Стратегії сталого розвитку „Україна – 2020” [1]. Зростання витрат на національну безпеку і оборону не менше як до 3% від валового внутрішнього продукту, збільшення чисельності професійних військових на 1000 населення з 2,8 до 5,6 осіб (за розрахунками Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру) є серед 25 індикаторів оцінки виконання реформ і програм, передбачених Стратегією.

Серед головних заходів реалізації реформи системи національної безпеки та оборони України з метою забезпечення нею здатності захистити мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні, передбачені функціональна оптимізація, централізація закупівель, оптимізація системи логістичного забезпечення, оновлення доктринальних та концептуальних підходів до забезпечення національної безпеки, створення ефективної державної системи кризового реагування (мережі ситуаційних центрів центральних органів виконавчої влади) за провідної ролі Ради національної безпеки і оборони України, залучення іноземних інвестицій та формування ефективної моделі державно-приватного партнерства, запровадження кластерного принципу ротації кадрів, перегляд кваліфікаційних вимог та забезпечення чіткого дотримання цих вимог і повна переатестація кадрів. Знизити ступінь впливу чинників суб’єктивності стосовно економічного аналізу та підвищити обґрунтованість відповідних рішень дозволяє застосування адекватних математичних моделей і методів, що вже підтвердили свою ефективність у світовій практиці [2].

З древніх часів, як засвідчують історичні й наукові видання, методи дослідження операцій застосовувалися у військових системах (операціях): від долучення Сіракузом Архімеда до прориву блокади римлянами міста до перейняття досвіду Великобританії військовими спеціалістами США й Канади під час першої світової війни і до теперішнього часу. Так, здійснювалося застосування кількісних оцінок (даних аналізу) військовими штабами при складанні оперативного зведення; прийняття рішень (згідно документу 1886 р.) військовим командуванням за результатами проведення системного аналізу характеристик альтернативних варіантів озброєння та витрат на їх виробництво; вирішення проблем, пов’язаних з діями військово-морських і сухопутних сил США під час 1-ї світової війни, наприклад, статистичні дослідження Т. Едісона [3] щодо боротьби з підводними човнами, результати яких використовувалися ВМС США і на початку 2-ї світової війни, або полковника Л. Айреса з планування перевезення військових і вантажів [4] та багато ін. Розвиток моделей і методів аналізу військових операцій спонукали потреби розбудови військово-політичної доктрини держав у мирний час, складання програм оборонних комплексів в умовах невизначеності, аналізу проблем вибору й оцінки ефективності нових видів і систем озброєння, вироблення тактики.

Існуючі загальні методи операційного дослідження (термін вперше було введено у 1938 р.) або, в американському варіанті, – дослідження операцій і методи, що відносяться до таких його підрозділів як системний аналіз, наукові методи управління та економічна ефективність, експертний аналіз, які придатні до застосування не тільки у військовій сфері, за Е. Квейдом [5, с. 505] по мірі зростання їх важливості при прийнятті відповідного рішення та одночасно за зменшенням можливостей проведення системного аналізу для вироблення правильних рекомендацій можуть бути розподілені за наступними чотирма групами, між якими не існує чіткого розмежування.

1. Методи управління людьми, озброєнням і технікою у мирний час, здатні забезпечити достатньо високий рівень їх економічності і боєготовності – найбільш формалізовані і продуктивні методи. Наприклад, методи управління матеріально-технічним забезпеченням [6], [7], [8, с. 211-249]; методи планування чисельності та призначень різних військових спеціалістів [9], [10, с. 158-163], розподілу фінансових і матеріальних

ресурсів [8, с. 133-145], складання маршрутів [11, с. 134-208], оптимізації мереж різного призначення, у т.ч. оборонного будівництва [12], ін.

2. Методи використання наявних у розпорядженні людей, зброї, техніки, що забезпечують виконання поставленої військової задачі в умовах конфліктної ситуації. Наприклад, оптимізація розподілу ракетної зброї за цілями при наявному запасі ракет та заданих цілях [13]

3. Визначення видів зброї, техніки, контингенту військ, матеріалів, які потрібно створити, виробити, закупити і розгорнути у рамках загальної оборонної стратегії. Для прикладу, встановлення кількості різних типів стратегічного озброєння [14]; планування розробки військової техніки [15].

4. Розробка оборонної стратегії держави, зокрема, виходячи з наявних розвідувальних даних і прогнозів [16], або вироблення політики під час міжнародної кризи [17], що передбачає наряду з інженерними, економічними, науковими й управлінськими аспектами відповідних проблем розгляд політичних і державних угод, відповідно, чим менше даних для аналізу, тим він менш точний.

Бібліографічний матеріал щодо застосування методів дослідження операцій у військовій сфері міститься, наприклад, у роботах [18], [19].

Серед джерел інформації, брак якої складає головну проблему застосування методів дослідження операцій у військовій сфері, можуть бути названі навчання, польові випробування, навчання за картою і бойовий досвід, що поступово втрачали актуальність по мірі розвитку видів зброї для ведення військових дій, що і обумовило появу таких методів аналізу як стратегічні (операційні) ігри та імітаційне моделювання, розвиток методів планування в умовах невизначеності, зокрема методів перевірки чутливості існуючих моделей до зміни їх параметрів.

В умовах зростання вартості та небезпеки з точки зору наслідків військових дій застосування у сфері забезпечення національної безпеки сучасних інформаційних технологій та таких розділів дослідження операцій як теорія матричних ігор при прийнятті рішень в умовах конфлікту; лінійне програмування, теорія управління запасами та теорія масового обслуговування для організації перевезень і постачання, максимального завантаження наземних і повітряних транспортних засобів; динамічне програмування при розподілі обмежених ресурсів; імітаційне моделювання і методи експертних оцінок для аналізу бойових операцій та організації оборони; теорія потоків у мережах та інших за фінансової підтримки міністерства оборони набуватимуть все більшої актуальності в Україні оскільки дозволяють одночасно врахувати усі економічні та фізичні умови і знаходити найкращий варіант.

Список використаних джерел

1. Стратегія сталого розвитку „Україна – 2020” : Указ Президента України №5/2015 від 12.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
2. Чуев, Ю. В. Исследование операций в военном деле / Чуев Ю. В. – М. : Воениздат, 1970. – 256 с.
3. Whitmore, W. F. Edison and Operations Research, J. of ORSA, 1, № 2, 83-84 (February 1953) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.history.army.mil/html/books/hist_op_research/CMH_70-102-1.pdf
4. Ayres, C. L. The Uses of Statistics in War, AIC 196 (3/15/40), The Army Industrial College, Washington, D. C. (march 4, 1940) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : content.yudu.com/Library/A1zw38/EEMagazineTMvol3N120/.../23.swf
5. Исследование операций : [в 2 т.]. Пер. с англ. / под ред. Дж. Моудера, С. Элмаграби. – М. : Мир, 1981. – Т. 2. – 677 с.
6. Букан, Дж. Научное управление запасами / Дж. Букан, Э. Кенигсберг, пер. с англ. Е. Г. Коноваленко [под ред. Б. В. Гнеденко]. – М. : Наука, 1967. – 424 с.

7. Кулиш, С. А. Математические методы в планировании материально-технического снабжения / Кулиш С. А., Валовельская С. Н., Рабинович И. А. – К. : Вища школа, 1974. – 228 с.
8. Сакович, В. А. Исследование операций (детерминированные методы и модели) : Справочное пособие / Сакович В. А. – Мн. : Выш. шк., 1984. – 256 с.
9. Wilson, N. A. B. Manpower Research in a Defense Context, American Elsevier, N. Y., 1969 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.jstor.org/stable/2629148>
10. Линейное и нелинейное программирование / И. Н. Ляшенко, Е. А. Карагодова, Н. В. Черникова, Н. З. Шор. – К. : Вища школа. Головное изд-во, 1975. – 372 с.
11. Зайченко, Ю. П. Исследование операций : учеб. пособ. [для студ. вузов] / Зайченко Ю. П. – К. : Вища школа. Головное изд-во, 1979. – 392 с.
12. Филлипс, Д. Методы анализа сетей / Д. Филлипс, А. Гарсиа-Диас, пер. с англ. – М. : Мир, 1984. – 496 с.
13. Matlin, S. A Review of the Literature on the Missile Allocation Problem – Operations Res., 18, № 2, pp. 334-373 (March-April 1970) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pubsonline.informs.org/doi/abs/10.1287/opre.18.2.334>
14. Mihram, G. A Cost Effectiveness Study for Strategic Airlift, Transport. Sci., 4, № 1, 79-96 (February 1970) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pubsonline.informs.org/doi/abs/10.1287/trsc.4.1.79>
15. Klein, B., Meckling, W. Application of Operations Research to Development Decisions, Operations Res., 6, 3, pp. 352-363 (May-June 1958) (also The Rand Corporation) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : dl.acm.org/citation.cfm?id=358527.358543
16. Brodie, B. Strategy in the Missile Age, Princeton University Press, Princeton, N. J., 1959 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rand.org/pubs/commercial_books/CB137-1.html
17. Averch, H., Lavin, M. M. Simulation of Decisionmaking in Crisis : Three Manual Gaming Experiments, The Rand Corporation, Santa Monica, California, RM-4202 PR (August 1964) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_memoranda/.../RM4202.pdf
18. Malik, H. J. Bibliography on Military Applications of Operations Research, Computation and Analysis section, Defence Research Board, Ottawa, Canada (March 1969) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : content.yudu.com/Library/A1zw38/.../26.htm
19. Shubik, M., Brewer, G. D. Models, Simulations and Games – A Survey, The Rand Corporation, R-1060-ARPA/RC, May 1972, 160 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2008/R1060.pdf>

INNOVATIONS IN EDUCATION. CURRENT ISSUES IN THE REFORMATION OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM IN THE ASPECT OF UKRAINIAN EUROINTEGRATION

Kaznadiy Svitlana, Senior Tutor

Murashkovska Vira, Senior Tutor

Runovska Liudmyla, Senior Tutor

Chernihiv National Technological University, the city of Chernihiv, Ukraine

THE USE OF IT TECHNOLOGIES IN TEACHING STUDENTS OF TECHNICAL SPECIALITIES

Today, before the education stands one of the main requirements - to create a competitive, responsible, mature citizen who has the opportunity and ability to learn throughout the life. Only this will provide him the opportunity to integrate into the world and the European space. In today's information society, the ability to work with information obtained from various sources, evaluate it, adapt the knowledge to unusual situations, solve recurring problems, improve the skills are an indication of professionalism. Ability to pass informed, reasoned decisions independently, in other words to take responsibility is also one of the core values of education and qualification of a specialist. Only qualitative fundamental training, for which a key element for engineering and technical personnel is the mathematical education, will provide the ability to adapt to any type of activity for future specialists.

The practical importance of the research subject is conditioned by such existing contradictions:

- Between social society order for highly qualified specialists and insufficient information culture of graduates of technical colleges;
- Between traditional methods and educational technologies on the one hand and modern requirements for level of knowledge of professionals (engineers, technicians) on the other;
- Between the availability of affordable computer mathematical systems and friendly interface that have the biggest opportunities to solve formalized problems and their weak use in the educational process;
- Between the reliance on the development and use of computer textbooks and other methodical tools for tuition of math courses and their lack of availability.

Despite the considerable amount of research in this area, the special attention needs issues of formulation and implementation of computer technologies in the teaching of mathematics in high school, viz.:

- Computer environments which are the part of the so-called office suit of Microsoft Office;
- Specifically developed software programs oriented on the application in the educational process of high school;
- Integrated mathematical environments for scientific and engineering computation.

Due to the introduction of new educational standards, on the one hand, it is planned to reduce the number of classroom hours, and on the other hand, to improve the process of mathematical training. Technical college students should be taught not only by traditional methods. This is due to the fact that future engineers and economists, in addition to its direct knowledge of the subject area should have information culture and practical skills of using new computer technologies.

The means of optimization of teaching higher mathematics can be systematic introduction of new information technologies, which in turn requires providing students with methodical and educational materials of the new type - namely electronic courses under the relevant sec-

tions and the use of computer mathematical systems (Maple, Matlab, Mathcad, Mathematica) in the educational process and the introduction of distance learning, which acquire more widespread use at various levels of education every day. It is related to the fact that the distance learning as an innovative educational project helps students to realize their educational goals aimed at personality development because it connects the independent distance course learning, checking their knowledge through tests and other tasks in the distance course. An important component is the ability to communicate with the teacher and other students of the course on-line and off-line actively.

Firstly, the process of ICT application initiates the improving of mechanisms of education system control through the use of automated data banks of scientific and educational information, information and educational materials and also communication networks, and secondly, the creation of methodical systems of training oriented on the development of intellectual capacity, on the formation of the abilities to acquire knowledge on their own, to accomplish various types of activities of data processing, thirdly, the creation and use of computer training, testing methods for monitoring and evaluation of the knowledge level of trainees. The problems of informatization of the learning process must find coverage in perspective educational programs, researches in the field of computerization of higher education.

Effective use of information and computer technology (ICT) facilitates solutions to complex problems in the study of higher mathematics at the Technical University, and also removes the psychological barrier to study mathematics and makes the process more interesting.

New forms and methods of the information technology use in the teaching of higher mathematics at the Technical university allow to intensify and activate the process greatly that positively affects the process of training of future professionals in general. Use of computer mathematical systems in the teaching of higher mathematics increases a degree and speed of learning the material on mathematics by students under the conditions of methodically competent use of new information technologies.

References

1. Hudyreva O.M. Vprovadzhenniainformatsiino-komunikatyvnykhtekhnolohii u navchalnomuprotsesivyshchohonavchalnohozakladu [The introduction of information and communication technologies in the educational process of higher educational establishment] / O.M.Hudyreva // Inform.tekhnolohii v osviti: zb.nauk.in.- 2010.-Pub.6.- p.101-112.

2. Klochko V.I. Noviinformatsiinitekhnolohiianavchanniamatematyky v tekhnichniivyshehshkoli [New information technology of teaching mathematics in a technical high school]: avtoref. Dys. Na zdobuttia nauk. stupenia doktora ped. Nauk: spets.13.00.02. "Teoriia ta metodyka navchannia matematyky" [Theory and methods of teaching mathematics] /V.I.Klochko. - Vinnytsia, 1998. - p. 130-145.

Rohacova Tatiana, Mgr., PhD., Professor, Department of Social Sciences
Technical University of Kosice, Slovakia

UNIVERSITY EDUCATION AS A PART OF THE EUROPEAN UNION'S STRATEGY FOR ACHIEVING THE PROGRESS AND SUSTAINING THE GROWTH

Towards the phenomenon of modern era and running modern processes in Europe in 21st century we are also including a modernization of education. All the social-political and economical changes in society present an incentive for the modernization of education system. The most obvious is this need felt on national level, where the education system on one side is supposed to react on the direct influence of global social changes, which are happening in societies and on the other side to respect our own values according to a need of the solutions of the problems on the national and state level. Education has a multi-level

meaning and plays an important role in socio-cultural, economical, legal and political development of the society. It fulfills a role of the mediator in the process of delivering and transformation of the culture with an implication of which the education there is a renovation and creation of the social functions and statuses. Education is not only the process in which an individual is adopting a lot of information, but most of all is also acquiring a knowledge and activities, is creating a knowledge and skills, develops a physical and mental abilities and awakens an interest in working and free time life in society in which we live.

Every period is bringing the challenges, which make people to think, to look for and solve new tasks. It is showing that the sources of solutions are determined by reflexions, which help to uncover the essence of the problems, but also moral norms and values, which create a part of a meaning of life of the people. If today the key problem is in that the societies are going through intensive social-political, economical, economical and cultural changes then it is inevitable that all the changes are accepted by the education system which will copy them, and it its prognoses foreseeing them.

Young people in their essence accept changed conditions, are open towards new social relations upon an assumption that they will be their active part. They refuse to be passive part of new modern society. Many of them are aware of that in contemporary society big groups of people changed into dependent, strange elements of an economic and social mechanism. A person, which is deprived of control above own work, earning, is getting further from his work, surrounding and at the end from himself. Based upon these conditions this distance state can happend also in the area of education, culture, art, family but also in the other spheres of public life. Particular task in society'life plays education which is accompaning by process of automatic development and self-realization of the person.

Education roles. In changed, dynamic conditions, when young people are looking for their meaning, essence of their lives, they are forming their relations, it is necessary to change the approach towards education and system of its institutions. We should consider the education the most important sphere of human life activity and in the same time the strategic substance for the development of national economies. This is what is the main capital of present and future, because with the change in values of the society not only technology will play the main role but most of all the intellect. The significance of education in today's conditions is rising in its essence.

Coming of neoliberalism speed up a development of the world economies, globalization and in its essence has influenced all the areas of the human life including schools. Based on Džupková [1] education gradually stopped to be understood as the public service offered by the social state.

In the present it is more considered within role of a traded commodity and functions as the global market with knowledge. Representants of the neoliberal values consider education as the tool of economic politics, which is bringing also a totally different view on its meaning and function. Based on Višňovský [3] state universities are pushed towards an economic academism by the same global powers which are present in english speaking countries.

It is comprehended that the main client of the education services is the young generation. That is why the present research of the economic and social problems of the adolescents (such as problems of economic survival, development, socialization and self-realization) in many countries has been gradually implemented from the transnational politics into the national politics. Respondents of the project Eurostudent IV (The results of the research Eurostudent IV 2008-2011 Social and economic life conditions of the university students in Europe)[4] explicitly prefer to include into state schooling politics precise organization, planning and increased economic care of the state about the adolescents. This is connected with the appreciation of economic responsibility for the young generation, state control above the

education, recognition of the state duty to provide for the kids right for education, legal fixation of necessary levels of education, right for an education, right to learn etc. Education has a significant influence on forming a consciousness of the human being. It belongs to the rights of the people and that is also why it should be a priority while dividing national financial resources. Right for the education as a unseparable part of the human rights offers a development of creative abilities of the person, deepening of his participation in all spheres of social life and activities. Based upon this facts we can state that the social problems of present education reflect a wide spectrum of problems, which actually exist. Among the most important we can consider following:

1. Social-economic problems. This complex of problems is united with the targeted state economic support of the national educational systems. It is relying on a vision (conception, program) and sources (people and finances). Possible strategies of the fast development of the modern education are limited by the financial resources in the world (for example science, research, motivating scholarships, grants, mobility, etc.)

2. Problems of choosing the education institution. This problem is directly linked with a free choice and responsibility for this choice.

3. Problem of choosing an occupation after finishing a school. Problem of placing a graduate into a working process is very important in the contemporary society. Decreased tendency of the national orders for the specialits from the university graduates is fully reflecting into the moods of the students. Missing social guarantees in the process of looking for a job which is corresponding to the acquired education and specialization from the high school or university is causing problems not only for the graduates but is also negatively influencing a reputation of university educational system.

4. Problem of individual and professional development of particular person. In education are creating the conditions which stimulate a development needs of the individual abilities and are forming his experiences of social cooperation. Society should offer to the people a possibility of a constant education also after finishing university specialized studies by which is providing an increase of employee qualification as well as a possibility of acquiring a new occupation and specialization.

5. Problem of the national educational integration into the world educational space. Today are creating the real conditions for a cooperation of the educational systems of the different countries and regions. Towards this goal are helping many projects and programs of european cooperation and mobility. While preserving a social base of cultural aspect of any nation or country, educational systém of every country can be oriented towards the integration with the international education environment.

By this we assure a real development of the present society.

Between the basic functions of the education in the present stage we place also an increase in the education quality, creating of the social-pedagogical programs of the young generation development as the basic condition for the increase in social mobility of the person and change in the social-pedagogical atmosphere of the society.

Now inside the same educational system were created the suppositions for a transfer towards the new models of educational politics which reflect the real possibilities of cooperation in the following areas: educational, economic, politics, spiritual, social and other spheres of the society's activities. It forms a new institucionalizm. Based on Palašćáková [2] the goal of the educational systems in the particular countries was to secure a standardization of the education which is directly determined by economic and politic goals of the national states. Under the influence of these changes it was necessary to change the strategy of the educational politics and switch from the unified towards variable education. The base of the new educational strategy form an innovative model of the educational management. In the new social-politic and economic

conditions it is a meaningful to manage the education laying on the flexible educational standards and guaranteed the budget norms, long-period prognoses of the occupation development, strategic planning, wide cooperation between a centre and regions, international cooperation and new information technologies. Without a fulfilling of the mentioned conditions it is not possible to accomplish an effective management of the modern educational system.

References

1. Džupková H.: Vzdelávanie - jeho význam, funkcia a úlohy v súčasnom svete. In: Problémy a perspektívy adaptačného procesu na vysokoškolské štúdium. Košice : TU, 2014 S. 10-48. - ISBN 978-80-553-1871-4
2. Palaščáková D: Inovative processes in education and training In: International Scientific Herald. No. 8 (27) (2014), p. 203-207. - ISSN 2218-5348
3. Višňovský E.: Univerzita, spoločnosť, filozofia: realita versus hodnota Iris, Bratislava 2014.s. 42 ISBN:978-80-8153-0
4. Sociálne a ekonomické podmienky života študentov vysokých škôl v Európe [on-line] Bratislava 2011 (cit. 15.2.2016) Dostupné na internete http://www.uips.sk/sub/uips.sk/images/MK/Studie/eurostudent_iv.pdf

Shevchenko Yuliia, a senior teacher of Department of Foreign Languages for Specific Purposes Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

USING ROLE PLAY “MOCK TRIAL” AS AN INNOVATIVE METHOD IN TEACHING LEGAL ENGLISH

In contemporary Ukrainian society there is an urgent need for lawyers who know English fluently to communicate in their professional legal environment. But at the same time the total number of ESP (English for Specific Purposes) lessons in nonlinguistic educational establishments is being steadily reduced. This contradiction presents great challenges for teachers and requires reconsideration of traditional syllabus organization and implementation of innovative methods that would intensify communicative, cognitive and creative activities of students as well as encourage their self learning autonomy and increase professional awareness necessary for their future careers. To fulfill this task we suggest using role play “Mock Trial” in teaching legal English as one of the most effective innovative method of forming professionally oriented foreign communicative competence of law students.

Having studied different definitions of a role/simulation play/game [2,4,5,6,7] and taking into account objectives of legal English, we define role play “Mock Trial” as an imitation of lower-court trial activity by means of a game according to established rules.

We consider the implementation of this innovative method into the process of teaching legal English to be essential because the benefits of using it are overwhelming.

Participating in “Mock Trial” law students develop skills in oral presentation and extemporaneous argument, questioning and listening skills, reading, writing (court pleadings), cognitive abilities such as critical analysis of problems, strategic thinking, evaluating and synthesizing information. This simulated trial gives students a better understanding of the legal system – from the rules of evidence to proper court decorum, increases their awareness of the importance of law in a democratic society [1]. It helps students to understand the roles that judges, defense lawyers, prosecutors, juries play in the justice system.

It is generally accepted that learning is more effective when the learner is more engaged in the process of studying and role play “Mock Trial” is a unique means of encouraging students to respond actively and to participate with their fellows. It is highly motivating as it appeals to student’s emotional sphere and enjoyment leads to effective learning. It ensures learners that communication is purposeful rather than artificial as the attention is focused on the professional situation. Students use their knowledge of legal disciplines, background experience and

make their own decisions thus more interest and excitement is created in learning English. It mediates the significant transition from the University to work place and enables students to use English in the professional legal environment.

Taking into account the fact that ESP syllabus is designed in the way where self-learning activity must dominate greatly over the practical hours of training at University, role play trial is considered to be a good means of independent learning. It develops the ability to work in a team. Moreover simulation role play trial assists in overcoming psychological barriers. It reduces the stress associated with learning and using foreign language. There is less stress involved in playing the role of someone else. And as our teaching practice shows students enjoy role playing very much and do their best to prepare for it and conduct it properly.

Depending upon the objectives, students' level of legal English and their knowledge of legal disciplines, two types of simulation trial can be conducted. They are scripted and unscripted role play trials. Scripted trials are dramatized like a play, with individuals assigned to perform specific roles. Not much advanced preparation is required. Unscripted role-plays trial are those that present a set of facts, statements of the law, along with witness statements or directions to create the statements, and possible exhibits from which students must develop a case theory, opening statements, questions and closing arguments in conformance with modified rules of evidence and established courtroom procedure [3].

We recommend to begin implementing this method into teaching ESP to law students by using a scripted trial to familiarize students with the court procedures, language and protocol before introducing an unscripted role play trial.

Success of role playing undoubtedly depends on careful preparation for this activity which should include selecting of material to correspond to real educational needs and professional interests of students; defining aims and objectives, settings, role descriptors with outline of students' behavior. Preparing to conduct a simulation trial it's useful to watch and discuss video materials of court trials, role play particular situations, organize discussion activities, writing court pleadings. Much attention should be paid to developing skills in public speaking as debate is the most difficult part of simulated trial. We suggest giving cards with "helpful hints" which should be handed out at the same time as the roles, facts and documentation for the case being tried. It will help to prepare and conduct simulated trial successfully.

It should be mentioned that debrief and evaluation feedback is necessary. And we recommend taking a video record of a role play to enable students to take part in evaluation process and give practical suggestions for improving simulation role play.

So, role play "Mock Trial" is an extremely valuable innovative method of teaching legal English as it motivates learners, encourages interaction, provides wonderful opportunities for integrated skills development and enables students to communicate efficiently in their future legal professional environment.

References

1. Cover, M. (2009). Manual for Mock Trial. Retrieved from : http://www.classroomlaw.org/files/posts-pages/resources/mock_trials/Mock_Trial_Manual.pdf
2. Crookall, D., & Oxford, R. L. (1990). Linking language learning and simulation/gaming. In D.
3. Crookall & R.L. Oxford (Eds.), *Simulation, gaming and language learning* (pp. 3-24). New York: Newbury House Publishers.
4. Fisher M. (2002). Putting on Mock Trial. American Bar Association. Retrieved from : <http://www.classbrain.com>
5. Greenblat, C. (1988). *Designing games and simulations: an illustrated handbook*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
6. Horner, D., & McGinley, K. (1990). Running simulation/games: A step-by-step guide. In D. Crookall & R. Oxford (Eds.), *Simulation, gaming and language learning* (pp. 33-45). New York: Newbury House Publishers.

7. Ladousse, G. (1995). *Role Play: Recourses Book for the Teacher*. New York: Oxford University Press.
8. Livingstone, C. (1983). *Role play in language learning*. Harlow: Longman.
9. Milroy, E. (1982). *Role-play: a practical guide*. Aberdeen: Aberdeen University Press.

Tchkonია Natalia, Doctor of Education, Assistant Professor
Batumi Navigation Teaching University, Georgia

COLLEGIALLY AND ITS EFFICIENCY IN MARITIME ENGLISH LANGUAGE EDUCATION DEVELOPMENT

As the author and an experienced English teacher with fifteen years of teaching English as a foreign language (TEFL) at college or university level in BNTU, reviewed how and what shall I do to improve Maritime English (ME) communication ability, described the condition what we meet in maritime English education and I have put forward, what we have to do make progress continuously.

Marine navigation is the most international career. The condition of interpreter on board the foreign vessel was changed by popularization and improve of English education. But comparing with the officers of other countries, our English ability and skill are not so good to meet the practice, it was reported several times that it was incident at sea because of language barrier. For the same reason, it is hard for our crew to work with the foreign crew together.

Why our English language level is lower than many people's of other countries? For the European, they are most of developed countries and well educated, and their languages are of alphabet, it is easy to learn each other. For example for the Asian, some of them are also developing countries, their education level is not higher, but English language is popular in their countries, so the seamen of these countries can speak a fluent English. For example, India, Malaysia etc.

There are another important reason for the deficiency our education. Many of students can pass EPT examination during their college study, but can not communicate fluently each other. The students of marine navigation need a good command of English on reading, speaking, listening and writing. We try to heighten the English level of students and improve education system and education method.

Not only the students of navigation, but most of the other students of other profession and other university, their English abilities are not balanced. The students study English from grade school to the end of university, over 10 years their English writing is better than speaking, choice is better than writing in examination. That means their intercommunication is not good. Many of our students could not speak every day English fluently when they had finished their university study. But conversation is very important for mariners, they could not make misunderstanding while handling the vessel in and out of port and prevent collision at sea, otherwise there would be the casualty.

Why our English level could not satisfy the requirement after so many years study? It is because that, we lay emphasis on grammar, phrases, glossary, word – building in our English education, but not in conversational practice. It is said some one had summarized many skills methods to cope with examination, but it is no use for the students to heighten their English level by these skills and methods. It would cost a lot of time on English conversation and correct the writings, and it is difficult for conversation examination. Prevailing language education system could lay a solid foundation for the students, and it is easy for examination, but communion function of language is less considered. Subsequent result is that the development of language abilities is not balanced, so after many years study the students can not speak fluently. Students working lonely on board the vessel with foreign crew, after 6 month they can listen, speak and write a good Eng-

lish, there is no any language barrier in their working. Our students had laid a solid foundation on their English language in the university, and language abilities could quickly in every respect once give them a suitable language circumstance.

At the stage of marine English study, the aim of English study is different. Marine English covers many spheres, geographic, geographic navigation, celestial navigation, navigation equipments, meteorology, cargo stowage, marine law and regulation, ship handling, marine communication and so on. There are so many vocabulary and terms in each of above- said courses, their theories and principles are different. It requires a long time to have a good command of them. For most of English teacher have no so much time to study all of them. When explain professional content, it is hard to arouse the interests of students and give them a heavy impression without professional knowledge, without cases, without incidents and all of them require a long time study and sea experiences.

But many professional teachers can give students most of above-said knowledge, he had worked on board for a few years and have a lot experience at sea, so it is not hard for them to help the students reading professional materials. But their vocabulary, pronunciation, intonation and linguistic skills can not catch up English teacher. So they can not converse with students in English fluently and can't give an ample, perfect language circumstance. Professional teacher can explain the materials clearer than English teacher and improve our professional English education. So to teach English at a professional level, it is most desirable that professionally trained teachers should teach English language.

Last time I always think about and several questions come in to my mind, what an English teacher can do to improve Deck cadets' Maritime English communication ability. How can I become a qualified Maritime English (ME) teacher. Would becoming a qualified ME teacher have negative effects on my EFL (English as foreign Language) teaching and research because much time might be allocated to the activities related to ME learning and teaching.

Teaching materials are the important elements of navigation English study. It is impossible to learn English very well without a good teaching material. The quality of a teaching material relays on what contents are selected. Maritime Navigation relates to great subjects, including seamanship, communications, aids to navigation, meteorology, bill of lading, salvage, ship maneuver, collision regulation and etc, which also give problems to English teachers with professional studies.

We ought to establish a high quality team of marine English teachers if we want to offer the qualified seafarers to the shipping market. It is not available to offer great deal of students, who command a proficient marine English, to the shipping world without competent professional teacher who command a proficient marine English. To learn from the other qualified marine university and shipping company abroad and proffer services to the shipping business of the world, we should catch hold of this opportunity, otherwise, our marine education would be limited in our country forever.

To promote teachers' level of marine English, it is way to arrange the English teacher and professional teacher work together assuming the marine English course. Professional teacher can learn English from English teacher, promoting the level of English, English teacher can get professional knowledge from Professional teacher, enriching their study direction. In our university, all of the English teacher should acquire a little nautical knowledge other then English, or they will have no predominance. Suitable English culture is necessary for the teacher of marine professional.

Based on the aforementioned results and discussions, ten conclusions were drawn:

- An EFL (English as foreign language)teacher with limited nautical knowledge could be a competent and successful ME conversation teacher to help deck cadets communication proficiency;

- Attending intensive ME teacher training program enrich EFL teachers' knowledge regarding ME teaching
- Auditing nautical instructor's ME class or nautical classes could facilitate EFL teachers' acquisition of maritime knowledge and help them better understand what ME or nautical knowledge their students have received or studied in their ME or nautical courses.
- Consulting with nautical instructors could be very efficient and effective to help EFL teacher comprehend or verify confusing nautical concepts and /or terminology;
- Needs analyses including class observation, pre – course NA, and ongoing NA were very crucial for a successful ME conversation course;
- EFL teachers' enthusiastic and positive attitudes toward ME or nautical learning would increase nautical students' motivation for learning;
- Maritime English learning Tool is excellent material for nautical students' self e- learning;
- A short intercourse abroad is better. Their English level would be promoted greatly if they can live in a pure English circumstance, they can use more English in their marine English lesson, providing students a good language circumstance.

I think, the problems we met with in Navigation English Education are probably the problem of our country. I present my experience and ideas here and we are looking forward to get the experiences and ideas on some subject from the specialists of other countries as a reference to promote our Maritime English education level. We also expect more international cooperation on marine English training.

Verbytska Anna, PhD Student

Vershniak Hryhorii, Independent Researcher
Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

REFORMATION OF HIGHER EDUCATION MANAGEMENT SYSTEM IN THE CONTEXT OF EUROINTEGRATION

The state policy in the sphere of higher education of Ukraine is aimed at the reformation of the educational field according to the modern trends and the economical facilities of the state to provide human potential development. The issues that are related to the transformations in the education of Ukraine according to the European standards demand new approaches and solutions. The active involving of the publicity to the policy-making process is one of the main ways in the reformation of the Ukrainian higher education management system. The creation of the efficient system of higher education management is the prospective task for the modern Ukrainian education. The active position of the academic governance is the factor of the democratization in the higher education administration on the national, system and institutional level.

The increasing globalisation process created new challenges for higher education system, which is facing diversified pressures that impact on its governance management. The university no longer provides great prestige on which higher education can build a successful claim to administrative autonomy. Traditional university governance became a target and the tradition of collegial governance is today considered as an inefficient. Institutions should become more flexible, more autonomous to respond to changes in the organisational environment [2].

Comprehensive development of higher educational institutions needs more attention from the state in the process of modernization of higher education. Nowadays the dependence of the performance of higher educational institutions on economic factors increases, resource capacity of study and research increases too. On the one hand, state amounts of financing are not able to cover increasing needs of the higher educational institutions, on the other hand, it is necessary to elaborate effective and transparent mechanisms of regulation of their activities

outside the budget [1]. Thus, the social nature of the relations in the sphere of the higher education and growing dependence of higher educational institutions on the economic factors require the formation of the mechanisms of public regulation that are adequate to the market conditions and the development of a new regulatory state education policy, which would have directed the efforts of higher education on the consistent improvement of its competitiveness.

In the increasing number of European countries governments are implementing policies to enhance the international competitiveness of universities and promote their role “in the innovation system, economic development, knowledge-based economy and competitiveness of nation-state” [4]. These developments show that a number of European countries moved from the traditional view that all national universities are of similar quality to a new position that promotes a stratified higher education system with a few research universities concentrating significant funding and a number of higher education institutions for provision of mass higher education with limited research capacity. The theme of institutional association will be treated in some detail because there is a recent emergence of policies aiming at consolidating already established institutions using different kinds of association of institutions to increase the overall efficiency of the system and the capacity of the new institutions to become competitive in an international or global scale.

The peculiarity of entrepreneurship in modern conditions is, in particular, that it extends from the sphere of material production to education, science, and culture. Nowadays higher educational institutions are gradually transformed into entrepreneurial structures of public sector [1]. As, on the one hand, their activities include satisfaction of public needs on the basis of outside budget funding and, on the other hand, higher educational institutions may be considered as commercial enterprises that offer services to individuals, who use education with a personal purpose with the intention of obtaining additional revenue in the future. Such variant has some advantages in the transitional economic conditions: focus on customer satisfaction, participation in market competition, desire for efficient use of resources.

Recent research shows a decline of trust in public institutions in general, and in higher education institutions in particular, as well as in professionals. And all recently implemented quality systems are based on accreditation rather than on quality assessment. This might reflect an increased lack of trust in higher education institutions to satisfy the government and society about their capacity to ensure adequate standards of quality [3].

Impatience with academia’s long-established norms and values, the crying up of higher education’s economic mission and purpose, the rise at institutional level of “New Management”, the “professionalization” of university management, the weight and influence of external stakeholders, the diversification of funding, the imposition of evaluation by performance criteria, inextricably tied in with economic productivity, the promotion of relevance in both teaching and research, all represent the central elements of higher education in a globalised world.

The implementation of markets as instruments of public policy has been accompanied by a loud cry in favour of increased institutional autonomy, made necessary to allow institutions to compete in the higher education market [1]. However, governments quickly realised that competing autonomous institutions were more difficult to steer and have taken with one hand what they had given with the other. Frequently, higher education reform has often meant replacing one form of government influence and control with another. The new autonomy is then a paradox: it is the autonomy to be free to conform. It remains to be seen if the present global crisis of the financial systems and the loss of credibility of pure market regulation will result in a reversal of the recent changes of the relationship between universities and government.

As a result of gradual abandonment of methods of administration, new possibilities are opened to higher educational institutions, especially the budget ones, leading to their functioning as economic entities like manufacturing companies. Therefore, economic development of

the higher educational institution as a process of improving quality and structural parameters of financial and economic activities of the higher educational institution reflects their ability to qualitatively improve the basic functions. Economic development of higher educational institution is impossible without increasing the share of allocations earned by it.

Therefore, more attention should be paid to the problems of complex economic development of higher educational institution, which is not confined only to the problems of funding, in the process of modernization of social and economic development. The state must improve the mechanisms of necessity of achievements of higher educational institution's scientific researches; strengthen the interaction of business, science and education. Given the above, there is a need to rethink the role of educational institutions not only in ensuring economic progress, but also in forming a highly educated specialist and a strong personality, competitive in today's world.

Almost all higher education institutions have autonomy. The administration of the university has its components in each country. Therefore, management of higher education is an interaction and cooperation between all institutions of high school divisions, teachers and students.

There are innovative mechanism of public management of higher education is the organizational mechanism of educational innovation that is aimed to the usage of computer and communication technologies in the educational sphere. Economic innovation in the sphere of the education are formed under the influence of modern educational technologies and the development of market mechanisms, in particular new mechanisms of public funding of education; diversification of education financing; new mechanisms of education financing companies; preferential stimulation of investment in education. However, they are not completely efficient, that is why it is important to improve them.

References

1. Amaral A. (2007). From Quality Assurance to Accreditation – A Satirical View. Towards a cartography of higher education policy change UNITISK, Czech Republic, pp. 79-86.
2. Tilak J. (2006). Higher Education between the State and the Market. Knowledge, Authority and Dissent: critical perspectives on research into higher education and the Knowledge Society, Paris.
3. Tylak J. (2005). Global trends and financing higher education. Journal Alma Mater (Herald High society school), Paris.
4. Wynston G. (2006). Subsidies, market power and the learning environment: Features Economy Education. Journal Questions of Education, № 8, 87.

Бараненкова Наталія Анатоліївна, канд. філол. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВИШІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Глибинні і стрімкі соціально-економічні, політичні, інноваційно-освітні трансформації в житті України, її орієнтація на інтеграцію з цивілізованою світовою спільнотою зумовлюють реформаційні освітні процеси та модернізацію сучасної вищої освіти. Потреба у комплексному підході до здобуття освіти є наразі ключовою для розвитку економіки, зменшення безробіття, зростання присутності нашої країни на міжнародному ринку та збільшення рівня фаховості наших спеціалістів у всіх галузях. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, основними пріоритетами стосовно компетентності випускників технічних вишів, крім фахової компетенції, стають вміння пристосовуватися до швидких змін у науці й техніці, уміння знаходити й аналізувати необхідну інформацію, активно діяти, швидко приймати рішення й, з огляду на інтеграційні процеси в Україні, здатність до іншомовної комунікації. Враховуючи роль англійської мови як мови між-

народного спілкування, забезпечення інтеграції України до європейського політичного, економічного і науково-освітнього простору, на підтримку програми Go Global, яка визначає вивчення англійської мови одним із пріоритетів стратегії розвитку, Президент України П. О. Порошенко ухвалив рішення про «рік англійської мови» з метою сприяти вивченню англійської – «для розширення доступу громадян до світових економічних, соціальних, освітніх і культурних можливостей, які відкриває знання та використання англійської мови», йдеться у тексті указу [3].

У рамках року англійської мови буде проведено взаємний обмін учнями, студентами між навчальними закладами України та держав, у яких англійська є основною мовою спілкування. Англійська мова є однією з державних мов Європейського Союзу і найпоширенішою мовою світу, і тому логічно, що в умовах активного входження України у світовий економічний простір та її інтеграції з багатьма європейськими країнами на базі розширення промислових та наукових стосунків, однією з вимог до випускників закладів вищої освіти є практичне оволодіння іноземною мовою як засобом фахового спілкування. Навчання іноземній мові з урахуванням майбутньої спеціальності набуло пріоритетного значення.

У сучасному світі, який завдяки глобалізації стає все менший, і де кордони потроху «стираються», освічена людина має знати хоча б розмовну англійську мову, але в нашій країні англійською вільно володіють не більше 5 відсотків українців. Найбільший стрибок у вивченні англійської мови серед пострадянських країн зробила Естонія, яка наблизилася до рівня Скандинавських країн, посівши сьоме місце у світі. Високий рівень володіння англійською демонструють поляки, румуни, чехи, угорці, латвійці та литовці. Гірше від українців (34-те місце з сімдесяти) серед європейців англійською розмовляють тільки французи, росіяни, турки та азербайджанці [4]. Але перспективи входження України до Європейського Союзу змінили мотивацію вивчення іноземних мов, зокрема англійської, насамперед, серед учнівської молоді. Протягом довгого часу опанування різними видами читання та засвоєння професійно-спрямованої лексики було метою навчання іноземних мов, що призвело до пасивної здатності лише розуміти тексти, а не продукувати власні висловлювання.

Нагальна потреба ефективної інтеграції України у європейський освітній простір, динамічної адаптації системи підготовки фахівців до вимог національного та міжнародного ринків праці змушує шукати нові підходи до підготовки фахівців різного профілю. Перед викладачами іноземної мови, які працюють зі студентами технічних спеціальностей, постало завдання у короткі терміни навчити насамперед функціональної англійської для здійснення ефективної міжособистісної та ділової комунікації в іншомовному середовищі і поступово формувати в студентів уміння застосовувати іноземну мову для практичної роботи за фахом, підвищення свого професійного рівня, досягнення кар'єрних цілей. У сучасних умовах викладач повинен уміти ефективно використовувати методи аналітико-синтетичної переробки інформації, користуватись принципово новими методами, прийомами та засобами навчання.

Саме компетентнісний підхід є відповіддю на вимогу сучасності «уміння вчитися», що підвищує можливості працевлаштування випускників вишів, полегшує вертикальну і горизонтальну мобільність працівників на ринку праці. Застосування компетентнісного підходу у створенні галузевих стандартів вищої освіти не змінює традиційну для вищої освіти систему «знання, уміння, навички», а створює передумови для гнучкого наближення результатів освіти до потреб та вимог ринку праці, подальшого розвитку освітніх технологій та системи освіти в цілому [1]. В основі концепції компетентності лежить ідея виховання компетентної людини й працівника, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, але й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосову-

ючи ці знання, й бере на себе відповідальність за певну діяльність [2]. У мовному плані навчання має бути засобом закріплення структур і словника, стимулювати ініціативу використання мови, давати студентам можливість застосовувати набуті уміння та знання володіння іноземною мовою на практиці. На відміну від терміну «кваліфікація» компетентність включає не тільки суто професійні знання й уміння, а й такі якості, як ініціативність, здатність до співробітництва, робота в групі, вміння оцінювати ситуацію, логічно мислити, знаходити, відбирати й аналізувати інформацію. Точніше, студент може стати компетентним фахівцем тільки після здобуття ним адекватної інформації, знань і практичного досвіду. Тобто у формуванні такої особистості викладач відіграє значну роль. У цьому контексті іншомовна компетентність розглядаються як динамічна комбінація когнітивних й практичних мовних навичок. Ця компетенція формується в процесі навчання та набуття практичного досвіду і вимагає від особистості навчатися упродовж всього життя.

Безперервність освіти – це філософсько-педагогічна концепція, згідно з якою освіта розглядається як процес, що охоплює все життя людини, як безперервне, цілеспрямоване освоєння людиною соціокультурного досвіду, самоосвіта людини протягом всієї життєдіяльності у зв'язку з мінливими умовами життя в сучасному суспільстві. На даний час розробка проблем безперервної освіти зумовлена відмовою від жорсткої централізації державного регулювання освіти, соціальною потребою розвитку більш гнучкої системи освітніх послуг, інтеграцією освітньої системи та навчальних закладів нового типу, координацією та інтеграцією освіти України зі світовим освітнім простором. Результатом закладеного в оновлений зміст підготовки сучасних фахівців в галузі освіти має стати формування компетентнісної парадигми майбутнього фахівця, яку можна розглядати як інтегральне особистісне утворення, що забезпечує конкурентоспроможність особистості на ринку праці, професійну мобільність, здатність до професійного самовизначення та професійної самореалізації упродовж життя, тобто здатність до неперервної освіти.

Зважаючи на те, що Україна сьогодні взяла за основу для реформації освіти саме європейську модель і визначила освіту громадян як один із пріоритетних напрямків розвитку держави, подальші дослідження із обраної теми будуть спрямовані на вивчення європейського освітнього досвіду на прикладі країн, що не так давно пройшли основні етапи реформування освіти і роблять значні успіхи в цьому напрямку та можуть стати хорошим прикладом для запозичення досвіду. Реалізація вітчизняною професійною освітою позитивних напрацювань країн Євросоюзу з найактуальніших питань модернізації професійної підготовки у вищих навчальних закладах дозволять змінити парадигму професійної освіти України в контексті навчання впродовж усієї активної діяльності людини.

Список використаних джерел

1. Васильєва В.В. / Інноваційний потенціал вищої школи у період відновлюваного розвитку економіки країни / В.В. Васильєва // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2013. – № 1. – С. 156-160.
2. Тараненко І. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: досвід Європейських країн / І. Тараненко; За ред. Єрмакова І.Г. // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільстві. – К. : «Контекст», 2000.
3. <http://osvita.ua/news/>
4. <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27382450.html>

Воронко Олег Григорович, канд. іст. наук, доцент

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

Субботіна Інга Володимирівна, канд. іст. наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ДИНАМІКА ОСВІТНЬОГО РІВНЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ: ЕТНОДЕМОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ

Важливим вектором подальшого розвитку українського соціуму є збереження і примноження освітніх традицій. Тривала історія формування національної освіти передбачає творче використання існуючого досвіду в цій соціальній царині. Успіх сучасних освітніх реформ залежить не тільки від прагнення до європейських стандартів, але й від розуміння необхідності не втратити остаточно високого рівня вітчизняної системи освіти, сформованої протягом останніх півстоліття.

Населення УРСР до 1980-х років (тим більше зайняте у виробничій діяльності) вже мало високий освітній рівень. Швидкими темпами зростала чисельність осіб з повною середньою та вищою освітою. Тільки за два десятиліття, з 1959 по 1979 роки, більше, ніж втричі зріс показник осіб, котрі одержали вищий освітній рівень (96 осіб з вищою освітою на 1000 зайнятих осіб) [наступні показники наведено та розраховано авторами за: 3, с. 168-169; 4, с. 400-405; 6, с. 94-107; 9, с. 98-99; 12, с. 148-149; 13, с. 6-47]. Найбільша кількість працівників з вищою освітою була зосереджена у просвітництві (378 осіб на 1000 зайнятих), у партійних та громадських організаціях (283 на 1000) та в управлінні (252 на 1000). Найнижчий рівень освіти мали особи, що були працювали у сільському господарстві, де в 1959 році лише 3 особи на 1000 зайнятих мали вищу освіту, а в 1979 році - 19 осіб.

Протягом 1950-80-х років показники динаміки освітнього рівня молоді віком від 16 до 29 років були такими: щодо вищої освіти – зросли у 4,1 разу, неповної вищої освіти – у 2,5 рази, середньої спеціальної освіти – у 3,4 рази, середньої загальної освіти – також у 3,4 рази і, навпаки, зменшилися щодо неповної середньої освіти – у 2 рази та початкової освіти – аж у 26,8 рази! Найшвидшими темпами зростала кількість випускників середніх навчальних закладів, що пояснювалося відповідною політикою держави. Збільшувалася чисельність осіб із середньою професійною освітою: тільки за 1970-і роки їх питома вага зросла з 9 до 15,3%. Визначальними стали рішення ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР 1960-х років, якими ініціювалося створення цілої мережі закладів професійно-технічної освіти і гарантувалося житло і працевлаштування для молодих фахівців [7; 15].

Незважаючи на відсутність повної гендерної рівності у виробничій сфері УРСР, рівень освіти жінок постійно зростав. Якщо у 1970 році на 1000 зайнятих чоловіків припадало 65 осіб з вищою освітою, а серед жінок аналогічний показник дорівнював 57 особам, то в 1989 році ситуація змінилася: серед 1000 зайнятих чоловіків нараховувалося 137 осіб з вищою освітою, а серед жінок - 142 особи. Жінок із середньо-спеціальною освітою було майже у півтора рази більше, ніж чоловіків.

Поступово зменшувався розрив між освітнім рівнем зайнятого міського та сільського населення. З 1959 по 1979 роки цей розрив скоротився в 1,3 рази. Низький рівень освіти передусім мали особи, що були зайняті некваліфікованою фізичною працею: робітники комунального та господарського обслуговування, риболовства та лісозаготівель. Закономірно, найвищий рівень освіти був у осіб, зайнятих розумовою працею: науковці, педагоги, вихователі, літератори, юристи, лікарі тощо.

Отже, в УРСР 1950-80-х років спочатку у зв'язку з потребою підвищити освітній рівень населення країни, а пізніше - внаслідок впливу науково-технічної революції, постійно зростала необхідність у кадрах вищої кваліфікації [2; 8, с. 241], урядом прийма-

лися належні заходи щодо збільшення чисельності студентів вищих навчальних закладів. Ради Міністрів союзних республік усіляко сприяли покращенню керівництва вищими і середніми спеціальними навчальними закладами та розвитку міжреспубліканської кооперації у підготовці спеціалістів [8, с. 244].

Суттєві зміни відбулися в освітньому рівні зайнятого населення незалежної України. За переписом 2001 року на 1000 зайнятих вищу та середню (повну та неповну) освіту мали 990 осіб, [наступні показники наведено та розраховано авторами за: 4, с. 8; 5, с. 362-375; 13, с. 12-13], на 1000 зайнятих у містах зазначену освіту мали 994 особи, в селах - 983 особи. У порівнянні з 1959 роком, рівень освіти зайнятого населення України зріс у 2,3 рази. Найвищим рівнем освіти відрізнялися законодавці, професіонали, фахівці, службовці тощо. Нижчий рівень освіти мали працівники сільського господарства та представники найпростіших професій.

Загалом 1990-і роки характеризувалися кількісними та якісними зрушеннями у системі освіти на всіх її структурних рівнях. За переписом 2001 року у кожній 1000 осіб віком від 15 до 29 років нараховувалася 91 особа з повною вищою освітою, 19 - з базовою вищою, 141 - з неповною вищою, 467 - з повною загальною середньою, 243 - з базовою загальною середньою і 31 - з початковою загальною. Однак за період з 1989 по 2001 роки відносна чисельність молодих осіб з вищою (повною, неповною, базовою) освітою зменшилася відповідно з 314 до 251 особи, натомість зросла кількість молоді з початковою освітою. В цій тенденції спостерігається негативний вплив матеріальної забезпеченості абітурієнтів (навчання у вищій школі стало значною мірою платним, загальна суспільна криза також відволікала молодь від навчання).

Соціально-політичні та соціально-економічні зрушення 1990-х років не змогли внести позитивних змін й у вирішення питань щодо соціального статусу жінок. В Україні у 2001 році жінки становили 48,7% із загальної кількості зайнятих економічною діяльністю. Як і за радянських часів, найбільшою була питома вага жінок у галузях, які характеризувалися низьким рівнем заробітної платні: охороні здоров'я, соціальній допомозі, освіті. Це йшло врозрід з високим рівнем освіти і кваліфікації жінок. Вищий, ніж у чоловіків, рівень освіти жінок, зафіксований переписом 1989 року, зберігся і на момент проведення перепису 2001 року: тих, хто мав повну, базову і неповну вищу освіту, на кожну 1000 серед чоловіків припадало 406, а жінок - 548 осіб.

Щодо динаміки рівня освіти найбільш чисельних етносів України (понад 200 тис. осіб кожний), то передусім необхідно визначити освітні характеристики етнічних українців, котрі чисельно переважали майже на всій території України, за винятком АР Крим [наступні показники наведені і розраховані авторами за: 1, арк. 3-16; 10, с. 14-15; 11, с. 4-12; 14, с. 309-310]. За показниками освітнього рівня українці в останні десятиліття існування УРСР поступалися лише євреям та росіянам. У 1979 році на 1000 зайнятих українців припадало лише 76 осіб з вищою освітою (для порівняння у євреїв відповідний показник дорівнював 384 особам). У 1989 році серед українців цей показник досяг рівня 117 осіб. З 1959 по 2001 роки питома вага міських жителів у складі етнічного українського населення збільшилася майже удвічі і досягла 63%, що сприяло зростанню його освітнього рівня.

Росіяни, як другий за чисельністю етнос УРСР, відзначалися порівняно високою питомаю вагою фахівців з середньою спеціальною освітою - випередивши українців на 4,5% у 1989 році та вдвічі більшою!, ніж в українців часткою осіб з вищою освітою. Таку ситуацію формували особливості галузево-професійної зайнятості росіян і національна політика в СРСР: росіяни були чисельно та ідеологічно домінуючим етносом. За даними перепису 2001 року відносна чисельність осіб з вищою освітою також залишалася більшою серед росіян. Однак з 1989 по 2001 роки саме українці характеризувалися

переважаючим коефіцієнтом росту зазначеного показника, який становив 150%, в той час як у росіян - 129,9%. Випередили українці росіян і за темпами зростання частки осіб з середньою загальною освітою: відповідно 123,2% та 117,8%.

В УРСР 1980-х років третім за чисельністю етносом були євреї, традиційному прагненню яких реалізовуватися у сфері розумової праці, цілком сприяло майже виключно міське їх розселення - в 1989 році у містах проживало 99,2% (!) євреїв України. Питома вага осіб з вищою освітою серед них була у 4,4 рази більшою за відповідний показник серед українців та в 2,4 рази – росіян. За даними 2001 року, незважаючи на значне кількісне скорочення, євреї залишалися в абсолютній більшості мешканцями міст (98,5%), як правило з високим рівнем освіти.

Білоруси, які у 1989 р. посідали четверте, а у 2001 році – третє за чисельністю місце серед етносів України, також населяли переважно міста (давалися взнаки економічні міграції в СРСР). З 1989 по 2001 роки показник городян серед білорусів зменшився лише на 1,5% і становив 77,8%. У 1989 році 11,1% від загальної чисельності білорусів України віком від 10 років і старше мали вищу освіту, а в 2001 р. - 15,6%. За коефіцієнтом росту відповідного показника білоруси (140,5%) поступалися українцям (150%).

У поляків, як і в українців, міські мешканці становили близько 2/3 від їх загальної чисельності, а питома вага жителів міст поступово зростала (з 67,6 до 69,1% з 1989 по 2001 роки). Осіб з повною вищою освітою серед поляків теж було порівняно небагато, хоча темпи зростання їх кількості були значними.

У 2001 р. до числа найбільших етносів України додалися кримські татари. Представники кримськотатарського етносу – лише на третину міські жителі, однак рівень освіти у них був вищим, ніж у молдован, болгар, а також угорців і румун які також в абсолютній більшості проживали в селах. Зокрема, вищий рівень освіти здобули 9,1% кримських татар, тоді як у вказаних етносів цей показник коливався у межах 4-6,1% (найменше – серед румун, найбільше – серед болгар).

Основним чинником, здатним впливати на освітній рівень етносів, була специфіка їх територіального розселення. Ті етнонаціональні групи, представники яких здебільшого проживали у містах, зазвичай характеризувалися вищим рівнем освіти. Певну роль відігравали особливості етнічного менталітету та традиції, властиві кожному з етносів.

Отже, зміни в освітньому рівні населення України відповідали соціально-економічним та політичним вимогам часу. Модернізація у сфері радянської освіти 1950-60-х років знаходила вираз в остаточній ліквідації безграмотності та у боротьбі з малограмотністю, а наприкінці 1970-х ці нововведення вже стали соціокультурною традицією. Населення УРСР кінця 1980-х рр. мало високий освітній рівень. На особливу увагу заслуговують досягнення в освітній сфері, пов'язані з гендерними питаннями: молодь одержувала обов'язкову середню освіту, жінки випередили чоловіків за рівнем одержаної освіти. В той же час неперспективними були освітні тенденції в етнічному вимірі - вони коригувалися як специфікою розселення етносів (місто-село), так і національною політикою з її ідеологічними штампами.

Після розпаду СРСР, водночас з соціально-економічними та демографічними кризовими процесами, відбулися несистемні реформи у галузі освіти і руйнація ментальних настанов на пріоритетність якісної освіти. Все це призвело до зменшення показників частки осіб з вищою освітою саме серед молоді (у порівнянні з населенням середніх вікових груп - передусім від 30 до 50 років). Відбулась масова зовнішня еміграція найбільш кваліфікованих кадрів. Серед нечисленних позитивних змін найбільш важливим стало, те, що титульний етнос характеризувався найвищими темпами зростання частки осіб з повною вищою освітою, що є реальним кроком на шляху до підвищення етносоціальних стандартів. Вплив модернізації в освітній сфері став відчутним для всіх етносів країни. В

цілому ж тільки зважені реформи в освітній галузі і соціальній сфері в цілому, які базуватимуться на досвіді минулого, здатні посприяти досягненню українським суспільством високих показників соціокультурного і соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Архів Держкомстату України, Управління демографічної статистики і праці, спр.488, т.1. Таблиця 33 с (абс.). Розподіл всього і зайнятого населення окремих національностей за віком і рівнем освіти, УРСР (1990), 16 арк.
2. Вишневский А.Г. Демографические процессы в СССР / А.Г. Вишневский // Вопросы философии. – 1973. - № 9. – С. 115-127.
3. Возрастная структура, уровень образования, национальный состав и источники средств существования населения Украинской ССР. Приложение №1 к статистическому бюллетеню №7 (188). – К.: ЦСУ при Совете Министров Украинской ССР, 1972. – 281 с.
4. Зайняте населення України. Кількість зайнятого населення та його розподіл за видами економічної діяльності. (За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року) / За ред. О.Г. Осауленка. Відповідальні за випуск Н.С. Власенко, Л.М. Стельмах. – К.: Державний комітет статистики України, 2004. – 641 с.
5. Зайняте населення України. Населення, зайняте економічною діяльністю за групами занять. (За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року) / За ред. О.Г. Осауленка. Відповідальні за випуск Н.С. Власенко, Л.М. Стельмах. – К.: Державний комітет статистики України, 2004. – 615 с.
6. Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 года. Украинская ССР / Отв. за выпуск К.А. Орехов. – М.: Госстатиздат, 1963. – 216 с.
7. Народное образование // Большая Советская Энциклопедия. В 30-ти тт. / Гл. ред. А.М. Прохоров. Изд. 3-е. – М.: Советская Энциклопедия, 1977. – Т.2, Кн. 2. СССР. – С. 403-410.
8. Народное образование в СССР: сборник нормативных актов // Сост. Н.Е. Голубева. – М.: Юридическая литература, 1987. – 333 с.
9. Населення Української РСР (за даними Всесоюзного перепису населення 1989 року). – К.: Державний комітет по статистиці, 1990. – 287 с.
10. Національний склад населення України та його мовні ознаки. (За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року) / За ред. О.Г. Осауленка. Відповідальні за випуск Н.С. Власенко, Л.М. Стельмах. – К.: Державний комітет статистики України, 2003. – 245 с.
11. Національний склад населення України (за даними Всесоюзного перепису населення 1989 року). – Частина 1. – К.: Міністерство статистики України, 1991. – 219 с.
12. Основні підсумки Всесоюзного перепису населення 1959 року по Українській РСР. Статистичний збірник. Додаток до статистичного бюлетеня №7/56/ ЦСУ УРСР. - К.: Держстатвид, 1961. – 236 с.
13. Рівень освіти населення України. (За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року) / За ред. О.Г. Осауленка. Відповідальні за випуск Н.С. Власенко, Л.М. Стельмах. – К.: Державний комітет статистики України, 2003. – 218 с.
14. Розподіл населення найбільш чисельних національностей за статтю і віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти. (За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року) / За ред. О.Г. Осауленка. Відповідальні за випуск Н.С. Власенко, Л.М. Стельмах. – К.: Державний комітет статистики України, 2004. – 373 с.
15. ЦДАВО України, Ф.2. Рада Міністрів УРСР, оп.13, справа 4901. Матеріали по контролю за виконанням постанов (розпоряджень) Ради Міністрів УРСР з питань поліпшення розподілу молодих спеціалістів в народному господарстві Української РСР. [10.04-20.10.1970]. 235 арк.

Гаращук Олена Василівна, д-р екон. наук, професор
Державна інспекція навчальних закладів України, м. Київ, Україна

Куценко Віра Іванівна, д-р екон. наук, професор

Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», м. Київ, Україна

КОНЦЕПТ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ В ОСВІТІ – ШЛЯХ ДО РОЗБУДОВИ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

„Імплементація освітніх інновацій є запорукою конкурентоспроможності національної освіти, її здатності формувати людину освічену, з інноваційним способом мислення”

Біла книга національної освіти України

В сучасних умовах освіта виступає найбільш ефективним способом позитивних змін, що відбуваються в суспільстві. Світова практика свідчить, що лише освічене суспільство здатне критично оцінити та розумно протиставити позитивні процеси розвитку негативним. Наразі освіта може забезпечити активну участь освіти в розвитку цивілізації. Від рівня розвитку освіти залежить стан економіки, у тому числі економіки знань. Поняття „економіка знань”, як відомо, появилось у 60х роках минулого століття. Сформував його Фріц Махлуп., а в подальшому розвинули Вінтер С., Друкер П., Маршалл А., Нельсон Р., Шумпетер Й. та інші. Економіка знань – це економіка, що створює, розповсюджує та використовує знання для забезпечення свого зростання та конкурентоспроможності.

Основними складовими економіки знань є: створення сприятливого інноваційного клімату, зокрема у високотехнологічному виробництві; розвиток науки й технологій у якості найважливіших ресурсів, що сприяють економічному зростанню; вдосконалення державної політики в освітній сфері; створення та підтримка конкурентних умов для всіх економічних агентств з метою забезпечення їх інновацій й зростання продуктивності праці; формування людських ресурсів, здатних до адаптації до швидко мінливих умов і мають навички приймати ефективні рішення в умовах ризику; формування дієвої нормативно-правової бази у сфері інтелектуальної власності; сприяння впровадженню механізмів державно-приватного партнерства, в першу чергу сприяючи взаємодії в рамках триади „освіта – наука – виробництво”; стимулювання гнучкого інституційного середовища, насамперед у сфері державного управління [6]. Знання впроваджуються в економіку через інновації, які виступають важливим чинником соціально-економічного розвитку. Скажімо, у прирості валового внутрішнього продукту внесок інновацій у США складає 34,6%, в Японії – 42,3, в країнах Європейського Союзу ця цифра досягає 50% [2]. Відоме у світі „Сінгапурське чудо” має завдячувати також інноваційній діяльності, яка включає: податкове стимулювання інноваційної діяльності; податкові канікули для нових видів бізнесу до 20 років; податкові знижки 10% протягом 10 років транснаціональним корпораціям, залучення іноземних науковців, фахівців до наукової, освітньої та інших сфер діяльності тощо. У забезпеченні інноваційної діяльності велика роль належить освіті. Не дивно, що в нинішніх умовах в усьому розвиненому світі проблеми освіти стали пріоритетними. Адже вони визначають майбутнє людства в цілому. Саме цьому підпорядковані ті зміни, що відбуваються в освітній сфері. В їх числі: зростаюча масовість освіти та її неперервний характер; висока значимість освіти як для індивіда, так і для суспільства в цілому; орієнтація не стільки на активне освоєння людиною знань, умінь і навиків, скільки на способи пізнавальної діяльності; адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості; спрямування навчальної діяльності на розвиток особистості учня, студента, слухача та забезпечення досягнення необхідної якості тощо [3].

За рівнем розвитку економіки знань Україна займає далеко не престижне місце. „Якщо, скажімо, Швеція, Фінляндія, Данія, Нідерланди, Норвегія, Німеччина за цим показником входять у першу десятку країн світу, то Україна – в шосту. Тому все вище за-

значене має бути направлено на вдосконалення освіти, переведення її на інноваційну основу. Потреба в цьому зумовлена глобалізацією та створенням транснаціональної системи освіти, а також формуванням економіки знань. Остання пов'язана також з демократизацією освіти, її відкритістю, доступністю, подоланням національних адміністративних розбіжностей, міграцією представників різних верств населення з метою кращого працевлаштування, бажанням отримати професійну підготовку, відповідну сучасним запитам, академічною мобільністю студентів і викладачів, наростанням багатоманітності та мультикультурності суспільства тощо [4].

Важливим показником удосконалення всієї системи освіти є широке використання в навчальному процесі сучасних інноваційних технологій, комп'ютерних, мультимедійних, інтерактивних засобів навчання. Досить широко використовується Інтернет-ресурс, з появою якого в освітньому середовищі суттєво змінилась технологія доступу інформації. Інтернет створює комфортні умови для збору, але й обробки інформації. Він став інструментом неперервної самоосвіти, переставляє акцент з продукту на процес, зумовлює народження принципово нового дослідника, інтелектуала ХХІ століття. Можливості, які надає мережеве середовище, роблять його ідеальним місцем для інтерактивного дослідження. Це дозволяє забезпечувати вироблення системи адресних заходів, направлених на підтримку, розширення, відтворення та супроводження людського капіталу в економічному та технологічному комплексі. Саме з реформуванням освіти, переведенням її на інноваційну основу пов'язаний процес прискорення розвитку економіки знань. Вищі навчальні заклади відіграють важливу роль в продукуванні нових знань, а й у розповсюдженні та використанні їх. Це проявляється перш за все у підготовці фахівців у вищих навчальних закладах, де успішно поєднується навчальний і науковий процеси. Результати останнього реалізуються у формі передачі результатів інтелектуальної діяльності у вигляді: наукових доповідей на науково-практичних конференціях і семінарах; опублікованих наукових статей, монографій; обміну науковою інформацією через особисті контакти науковців і практиків тощо.

В українських вищих навчальних закладах спостерігається тенденція збільшення показників дослідницької діяльності (Табл.).

Таблиця

Динаміка показників друкованих робіт працівників вищих навчальних закладів України

Вид друкованих робіт	2010		2011		2012		2013	
	один.	%	один.	%	один.	%	один.	%
Монографії, підручники, навчальні посібники	20034	7,37	20544	7,30	21174	6,98	22573	7,05
Статті в наукових фахових виданнях	149619	55,1	153997	54,7	158109	52,2	160297	50,1
Інші види	101996	37,6	106702	37,9	123909	40,9	137296	42,9
Всього	271649	100	281243	100	303192	100	320166	100

Джерело: [1].

Висока результативність наукової діяльності вищих навчальних закладів позитивно впливає і на якість підготовки кадрів, на рівень залучення до ВНЗ іноземних студентів. Це підтверджує досвід вишів так званої „Ліги Плюща”, яка вважається еталоном престижності вищої освіти США. У вишах цієї асоціації велика увага надається науковим дослідженням, які здійснюють як професорсько-викладацький склад, так і студенти; активному впровадженню інноваційних технологій у навчальний процес. До речі, в останніх велика увага приділяється і виховній функції, для чого діє тут потужна інфраструктура. Кожен кампус має власний дослідницький центр, музеї, бібліотеки, театри, комунікаційну та транспортну інфраструктуру, телебачення та радіо, періодичні видання тощо. Не дивно, що серед випускників вищезазначених ВНЗ багато нобелівських ла-

уреатів, видатних наукових діячів, лауреатів інших наукових розробок і досліджень. Серед студентів тут близько 10% складають іноземці [5].

Досвід США, ряду інших країн засвідчує, що університетська освіта, де на інноваційній основі активно здійснюється навчальний, а і дослідницький процес, є найпродуктивнішою, а наука – найдешевша, оскільки інфраструктурний і кадровий потенціал ВНЗ використовується і в освітній, і в науковій діяльності. Тому подальший розвиток освіти в цілому і вищої, зокрема на інноваційній основі, має бути направлений на максимальне зосередження фінансових ресурсів на найпріоритетніших напрямках, у тому числі освітніх технологіях; посилення адресного виділення бюджетних коштів, збільшення частки конкурентної складової при їх розподілі; перегляд практики дискримінації в оплаті праці; введення системи середнього та довгострокового фінансування науково-освітніх проєктів; дотримання принципу, визначаючого відповідальність за фінансову допомогу фундаментальній науці; активний пошук позабюджетних джерел фінансування, вводячи з боку держави податкові пільги для тих, хто надає фінансову допомогу освітнім закладам.

Таким чином, у перспективі розвиток економіки знань у значній мірі буде залежати від активності оновлення знань, що передаються студентам у процесі навчання, посилення мобільності студентів і науково-педагогічних працівників; розробки та реалізації сучасних програм підготовки фахівців, затребуваних на ринку праці за всіма освітніми рівнями; інтеграції освітніх і дослідницьких процесів тощо.

Список використаних джерел

1. Буняк Н. Роль вищих навчальних закладів у формуванні інноваційної системи України / Н. Буняк // Економічний часопис Східноєвропейського університету імені Лесі Українки. – 2015. – №2. – С. 15-20.
2. Гаврис Т.В. Використання моніторингу створення та впровадження наукової продукції для модернізації національної економіки / Т.В. Гаврис // Науково-технічна інформація. – 2015. – №4. – С. 27-32.
3. Данильченко В.М. Глобализация и образование в XXI веке / В.М. Данильченко // Высшее образование сегодня. – 2004. – №3. – С. 44-47.
4. Кульбашна Я. Інтернаціоналізація вищої медичної освіти: проблеми і перспективи / Я. Кульбашна // Вища освіта України. – 2015. – №3. – С. 59-64.
5. Крашчі ВНЗ США: університети Ліги Плюща. // Сучасна освіта. – 2015. – № 11. – С. 8-10.
6. Хусаїнов Р.В. Економіка знань: сутність, складові, специфіка / Р.В. Хусаїнов, А.Ю. Янченко, М.М. Руденко // Молодий вчений. – 2015. – №11(26). – С. 99-103.

Гаценко Ірина Олександрівна, канд. філ. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ГУМАНІЗАЦІЯ ТА ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У сучасному суспільстві освіта стала однією з найрозвиненіших сфер людської діяльності. Помітно підвищилася соціальна роль освіти, від спрямованості й ефективності якої сьогодні багато в чому залежать перспективи розвитку людства. В останнє десятиліття суспільство змінює своє ставлення до всіх її видів. Освіта, особливо вища, розглядається як головний чинник соціального й економічного прогресу. Причина такої уваги полягає в розумінні того, що найважливішою цінністю й основним капіталом сучасного суспільства є людина, здатна до пошуку й освоєння нових знань, прийняття нестандартних рішень.

Зростання наукового інтересу до гуманітаризації вищої освіти зумовлене багатьма причинами. Одна з них полягає в тому, що фундаментальна підготовка майбутнього спеціаліста може досягатися лише за умови широкої гуманітаризації економічної освіти. Саме тому сучасний етап розвитку освіти характеризується прагненням виявити теоретичні основи її

гуманітаризації, системно й органічно вписати формування мовної культурної компетентності у процес професійного становлення особистості майбутнього спеціаліста.

Сучасне соціальне замовлення на підготовку фахівців для різних сфер виробництва обґрунтовує вимоги до формування соціально-професійних якостей майбутнього спеціаліста, які базуються не тільки на загальному обсязі знань, а й передусім передбачають розвиток здібностей самостійно вирішувати нестандартні професійні завдання, застосовуючи альтернативне мислення, демонструвати постійне прагнення до вдосконалення професійної діяльності. Тобто необхідно підготувати спеціаліста, здатного виконувати соціально-виробничі завдання, та забезпечити його суб'єктно-особистісний розвиток. Отже, для успіху сучасній людині потрібно володіти мистецтвом комунікації, тобто мати відповідну комунікативну компетентність.

В умовах розбудови України, утвердження її на міжнародній арені постало питання піднесення статусу української мови як державної, забезпечення використання її в усіх сферах громадського й державного життя. Досконале, ґрунтовне володіння українською літературною мовою в повсякденно-діловій діяльності є обов'язком кожного фахівця. Викладання мовних дисциплін у технічних навчальних закладах не тільки підвищує мовну освіченість студентів та сприяє гуманізації освіти, але й підвищує культурний рівень майбутньої української інтелігенції. Саме на вирішення цієї проблеми й спрямовано курс “Фахова українська мова та основи ділової комунікації”, у рамках якого відбувається формування комунікативної компетентності студентів. Сьогодні проблема особистості як суб'єкта фахової діяльності, компетентного та здатного до саморозвитку, досліджується багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Розвитку професійно-педагогічної компетентності присвячені праці А.П. Коваль, Н.А. Пашківської, О.Н. Хорошковської, Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.Е. Коваленко, О.І. Локшина, О.В. Овчарук та інших.

Завдання сучасної вищої школи – не тільки підготовка компетентних фахівців у своїй галузі, але й інтелігентних особистостей. Визначальна роль у формуванні мислячої, діяльної, творчої, національно свідомої людини належить мові. Навчальні дисципліни, спрямовані на розвиток мовленнєвої вправності, не випадково здавна є невід'ємною складовою системи освіти: майстерне володіння словом в усі часи було однією з найважливіших умов соціальної та професійної успішності людини. Відповідно до Державної національної програми “Освіта. Україна ХХІ ст.” та Концепції національного виховання головні завдання мовної освіти – це виховання культури, формування інтелекту, розвиток мовленнєвих здібностей особистості в процесі розв'язання життєвих проблем (побутових, виробничих, духовних) засобами мови [1; 2].

Болонський процес посилив в Україні ті перетворення, які стали характерними для європейського співтовариства. На зміну підходу, який забезпечував загальне уявлення про способи виконання певної діяльності та сформованість загальнопрофесійних умінь, прийшов компетентнісний підхід. До нього висувуються вимоги забезпечення сформованості професійних якостей, поведінкових актів та виконавчих дій на рівні посадових вимог можливого працевлаштування і, у той же час, на рівні вимог подальшого освітнього рівня (у разі продовження освіти).

Кожне суспільство зацікавлене в тому, щоб інтегрувати молоде покоління в соціальні структури своєї держави. Саме без формування прошарку професійних управлінців неможливо гарантувати успішне здійснення реформ.

Проблема функціонування української мови на Чернігівщині до цього часу стоїть досить гостро: етнічне коріння більшості населення – українське, натомість більшість населення вважає рідною російську мову, і це не можна не враховувати при проведенні заходів щодо розширення меж застосування державної мови. Студентська молодь Чернігова спілкується переважно російською мовою. Використовуючи українську в окремих ситуаціях спілкування, мовці припускаються низки мовленнєвих огріхів та помилок.

У той же час не можна не визнати, що процес українізації гальмується не лише об'єктивними, а й переважно суб'єктивними факторами, що становить суттєву загрозу для подальшого розвитку держави, бо мова є одним із головних чинників єдності нації, а в нас мова корінного народу на значній частині України ще не стала домінуючою.

Отже, можна стверджувати, що курс “Фахова українська мова та основи ділової комунікації” дозволяє не лише підтримати наявні україномовні тенденції в навчально-професійному спілкуванні, а й сприяє засвоєнню оптимальних способів оперування мовою як знаряддям досягнення успіху в професійній сфері.

Ринок праці вимагає не лише інтегрованого фахівця, а й людини, яка розуміє, що висока культура – це фактор успіху, конкурентноздатності; це володіння вмінням спілкуватися з людьми, входити в контакт з будь-ким; це толерантність, вміння працювати в колективі, вирішувати управлінські завдання на певному рівні своєї посади.

Швидкий розвиток суспільства вимагає нових підходів у системі професійної освіти, які сформували б у студентів здібність до передбачення майбутнього, відповідальність за нього, віру в себе і свої професійні знання. Реалізацію зазначених підходів може забезпечити гуманізація та гуманітаризація вищої професійної освіти.

Гуманізація технічної освіти передбачає не лише збільшення в навчальному плані блоку гуманітарних дисциплін, але і проникнення гуманістичних ідей в економічні і технічні науки. Основне завдання гуманізації полягає в тому, щоб не протиставляти гуманітарну і технічну освіту, а шукати шляхи поліпшення того й іншого в їх єдності і взаємопроникненні.

Отже, загалом гуманізація і гуманітаризація вищої професійної освіти спрямовує освітні процеси в майбутнє, яке доцільно розглядати як високорозвинене соціальне, культурне й економічне середовище існування людини. Саме вища професійна освіта, яка побудована на принципах гуманізації та гуманітаризації, має надати можливість всім студентам отримати найбільшу користь від своїх здібностей та потенціалу, реалізовувати найкращим чином власні плани. Гуманізація та гуманітаризація освіти дозволяє забезпечити значимість і привабливість людського капіталу та його соціального фактора і для майбутнього працівника, і для роботодавця. Соціальні зв'язки, контакти, можливості працівника роблять його більш конкурентноспроможним. Сучасні гнучкі організації часто свою стратегію формують не на пошуку вузьких професіоналів на стандартні робочі місця, а навпаки, змінюють сфери і форми діяльності в залежності від можливостей персоналу. У таких організаціях значення міжособистісних зв'язків, комунікацій (соціального капіталу) значно вище, ніж відповідність вимогам посадових інструкцій, побудованих тільки на знаннях і вміннях.

Список використаних джерел

1. Державна національна програма “Освіта. Україна XXI століття”. – К: Райдуга, 1994. – С. 15.

Децюк Тетяна Миколаївна, канд. пед. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

КЛУБ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ МОЛОДІ ЯК ФОРМА ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ З МАЙБУТНІМИ ФАХІВЦЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Досвід роботи зі студентами спеціальності «Соціальна робота» у вищому навчальному закладі дає нам можливість об'єктивно оцінювати інтелектуальний рівень молоді. Ми можемо стверджувати, що в студентському середовищі є молодь, яка проявляє високі інтелектуальні здібності та прагне долучитися до наукової діяльності університету. З метою розвитку наукового потенціалу ми пропонуємо таку форму позааудиторної роботи з майбутніми фахівцями соціальної сфери, як клуб інтелектуальної молоді.

Клуб інтелектуальної молоді – це об'єднання студентів та аспірантів спеціальності «Соціальна робота», які виявляють високий інтерес до нових знань, відзначаються допитливістю, ініціативністю, спостережливістю (КІМ) [1, с. 20].

У вузькому розумінні метою даного об'єднання студентів є формування наукового підходу до вирішення соціальних проблем, формування у студентів навичок наукового аналізу, синтезу та порівняння.

У широкому розумінні метою діяльності клубу є підвищення інтелектуального рівня та зацікавленості науковою діяльністю студентської молоді, створення комунікаційної площини для молодих учених спеціальності «Соціальна робота», пошук обдарованої молоді, однодумців з метою спільної участі в наукових конкурсах та реалізації спільних проєктів, а також сприяння розвитку соціальної роботи як науки, поширення наукових знань, підтримування молодіжних ініціатив, сприяння творчій самореалізації особистості.

Серед цілей КІМ ми виділяємо наступні: об'єднання молодих науковців для взаємовигідної співпраці; формування у молодих науковців навичок публічних виступів; формування компетентних наукових кадрів; реалізація потенціалу молоді.

На підставі окреслених мети та цілей КІМ ми можемо виділити основні його завдання: формування умов для розкриття наукового та творчого потенціалу студентів; допомога в забезпеченні глибокого вивчення і засвоєння дисциплін навчального плану за спеціальністю «Соціальна робота»; оволодіння сучасною методикою і навичками проведення самостійних наукових досліджень; оволодіння формами організації та проведення наукових досліджень; формування інтересу в учасників КІМ до генерації і реалізації нових наукових ідей, практичних розробок; інформування членів КІМ про наукові дослідження і відкриття в галузі соціальної роботи, соціальної психології та соціальної педагогіки; організація роботи студентів у науковому житті університету та поза ним; сприяння розвитку міжвузівського співробітництва студентів; пошук та підтримка талановитих молодих науковців серед студентів спеціальності «Соціальна робота», надання їм всебічної допомоги; сприяння у висвітленні наукових досліджень молодих учених на сторінках спеціалізованих видань; участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами [1, с. 21].

Ураховуючи розроблені завдання діяльності КІМ, нами було виділено два напрями за якими буде функціонувати дане об'єднання: інформаційний та організаційний.

Щодо першого напрямку діяльності, то він виражається в інформуванні студентів з таких питань: проведення наукових заходів (наукових семінарів, конференцій і т. д.) з проблематики соціальної роботи в університетах України та за кордоном; проведення наукових конференцій, круглих столів, літніх шкіл з різних аспектів соціальної роботи в Україні та світі; оформлення наукових робіт, статей, тез доповідей, документів, пов'язаних із науковою діяльністю студента; світових досягнень у розвитку таких наук, як соціальна робота, соціальна психологія та соціальна педагогіка.

Другий напрям має діяльнісний характер і виражається в організації: студентських наукових та навчальних семінарів, лекцій з проблематики соціальної роботи; зустрічей з відомими науковцями в галузі соціальної роботи; конференцій молодих науковців; олімпіад; інтелектуальних ігор; круглих столів; дебатних турнірів; творчих заходів, спрямованих на всебічний розвиток особистості; соціологічних опитувань серед студентів з метою отримання зворотного зв'язку.

На підставі названих напрямків діяльності КІМ нами було розроблено структуру даного об'єднання, яка показана на рис. 1.

Керівником клубу може бути аспірант або студент старших курсів, який має досвід написання наукових публікацій, брав участь у наукових олімпіадах, конкурсах, а також має досвід організації наукових конференцій, круглих столів. Дана посада є виборчою.

Члени клубу обирають керівника з числа гідних претендентів строком на один навчальний рік. Так само обираються і лідери структурних підрозділів клубу.

Рис. 1. Структура клубу інтелектуальної молоді

До складу КІМ входять чотири робочі групи та диспут-студія, дебатний клуб з проблем соціальної роботи. Члени КІМ можуть бути одночасно учасниками різних структурних підрозділів. Графіки їх діяльності мають бути узгоджені так, щоб одна людина могла відвідувати різні напрями роботи клубу [1, с. 23].

Детальніше зупинимося на організації діяльності таких структурних підрозділів як диспут-студія та дебатний клуб з проблем соціальної роботи. Мета їх діяльності є формування в студентів навиків публічних виступів, аргументованого викладу своїх думок та відстоювання власної точки зору.

Формат диспут-студії передбачає дискусійні обговорення учасників різних гострих соціальних проблем суспільства. Список тем для обговорення редагується і формується керівником студії, яким є викладач навчальних дисциплін із соціальної роботи. Для кожної зустрічі оголошується певна тема. Учасники можуть поділитися самостійно або методом жеребкування на три групи: перша група – ті, хто не визначились, друга і третя – сторони, які представляють протилежні позиції. Кожній стороні дається можливість по-черзі висловити власні аргументи, які не мають повторюватися, є правдивими, відповідають сучасності. Такий обмін аргументами відбувається до їх вичерпання або поки не сплине час. Час, відведений на дискусію, визначає керівник диспут-студії. Представники першої групи можуть задавати запитання, аналізують усе почуте. У кінці висловлюють своє бажання стати на одну із сторін. Перемогу здобуває та команда, в якій виявляється більше прихильників. У кінці відбувається аналіз дискусії, викладач оцінює роботу кожної команди, вказує на сильні та слабкі сторони в аргументації.

Щодо роботи дебатного клубу, то спершу необхідно дати визначення самого поняття. *Дебати* – це командна, рольова інтелектуальна гра, в якій, змагаючись, одна команда аргументовано тлумачить певну тезу, а інша – опонує їй. Обов'язок обох команд кваліфіковано та в межах певних часових рамок висловити свою позицію, власні аргументи «за» чи «проти» щодо тлумачень протилежної команди. Гру оцінює суддя (або кілька суддів), які й визначають переможця в раунді. Головне завдання команд – переконати в своїй правоті суддів. Зазвичай гравці мають на меті таки переконати суддю і виграти, але окремі індивіди одержують задоволення просто від самого процесу гри без цілі виграти і це теж правильно [2].

Дебати мають свої правила. Вони різняться в залежності від конкретного формату дебатів, яких існує декілька. Формат – це різновид дебатів, що виокремлюється властивими лише йому характеристиками та правилами, зокрема це кількість гравців у команді, час та порядок їх виступів, змістовне наповнення промов, види тем дебатів у межах даного формату, певні загальнозживані засоби доведення тем, що притаманні даному формату, завдання команд, обов'язки гравців. Світ дебатів є досить різноманітним. У першу чергу, це зумовлено різними особливостями в різних країнах світу. Ці особливості виявляються як на зовнішньому рівні – кількість гравців, час та порядок їх виступів, так і на внутрішньому рівні – специфіка тем та зумовлені нею обов'язки команд [3]. Ми рекомендуємо використовувати гостро-соціальну тематику для ігор. Готуючись до гри, підбираючи аргументацію студенти будуть детально вивчати задану тему, поглиблюючи та примножуючи свої знання з соціальної роботи.

Нетривіальний підхід до організації наукової діяльності студентів сприятиме її популяризації серед молоді. Заняття науковою творчістю необхідно представити юним талантам як щось захоплююче і цікаве. Популярним серед студентів клуб може стати шляхом чіткої організації діяльності, нестандартних підходів до роботи, організації змістовного дозвілля.

Список використаних джерел

1. Децюк Т.М. Технології формування професійної компетентності у майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі. Методичні рекомендації для позааудиторної роботи зі студентами спеціальності «Соціальна робота» / Т.М. Децюк. – Чернігів: ЧНТУ, 2015. – 87 с.
2. Інтелектуальна гра «Дебати» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://portal.prolisok.org/files/evroklub/debaty_es.doc
3. Робота творчої лабораторії. Дебати як соціальна модель пошуку ефективного способу вирішення проблеми. Дебатні формати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dipcorpus.at.ua/avatar/21/zanyattya_04_01_13_debati.doc

Добротвор Олена Вікторівна, канд. пед. наук, доцент

Національний авіаційний університет, Гуманітарний інститут, м. Київ, Україна

У ПОШУКАХ ОБҐРУНТУВАННЯ СПЕЦИФІКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ

Дискусії щодо реформування освіти та модернізації навчального процесу об'єднують усіх зацікавлених учасників – викладачів, чиновників, студентів, представників бізнесу - для розробки нових глобальних освітніх стратегій. Пріоритетом основних програм розвитку Європейської Ради «Європа 2020», «Болонський процес 2020», «Горизонти 2020» визнаються інновації. У зв'язку з цим напередодні «четвертої промислової революції» потребують активного обговорення проблеми людського фактору та соціальних змін [1]. Загальнозвизнано, що здатність суспільства до інновацій – головний чинник розвитку економіки та забезпечення сталого майбутнього.

Швидкість темпів зростання та старіння інформації, розрив між вимогами освітян та роботодавців, труднощі взаємодії різних культур вимагають реагування освітньої інфраструктури. Вже відбулося кілька революційних змін в галузі збереження та розповсюдження інформації завдяки Інтернету (Wikipedia та Google), постійно зростає технологічність життя людини. Відповідно, активніше відбувається процес запровадження у школах та вузах ІТ-продуктів, онлайн-навчання, дистанційних курсів. І хоча виникають побоювання відносно якості навчання без живого спілкування з учителями, за даними звіту «НМС Horizon: вища освіта-2015» протягом 5-6 років відбуватиметься вдосконалення культури перетворень та інновацій в галузі освіти [2]. Зміна матеріально-технічного світу впливає на соціальну сферу, зокрема на педагогічну практику, а перед

дослідниками постає завдання аналізу ситуації з визначенням перспектив. Очевидно, ми стаємо учасниками нових процесів, результати яких сьогодні важко оцінити. Тому, для аналізу та проектування власної педагогічної діяльності, що може розглядатися як складова системних перетворень, необхідно визначитися з дефініціями, уточнити критерії розрізнення старого та нового в освіті, систематизувати ознаки інноваційної педагогічної практики.

Трактування поняття «інновація» від латинського слова «*innovatio, novo*» (змінювати, поновлювати, винаходити) в більшості випадків у різних авторів означає ідею, метод або об'єкт, що сприймаються індивідом як нові [3, с. 25]. Автори педагогічних досліджень вказують на важливість усвідомлення цінності будь-чого (ідеї, мети, діяльності) як нового, та зважають на цілісність процесу від зародження ідеї і створення нововведень до їх широкого розповсюдження в галузі освіти [4, с. 24]. Так, Г. Сиротинко [5] характеризує інновацію як новий педагогічний продукт - результат процесу створення нового, що відповідно оновлює педагогічну теорію і практику, оптимізуючи досягнення поставленої перед суспільством освітньої мети. На думку Р. Юсуфбекової [6], «педагогічна інновація» визначається як зміст можливих змін педагогічної діяльності, що ведуть до раніше невідомого, розвивають теорію та практику навчання, тобто як процес створення, освоєння, використання та поширення нового. В. Загвязинський, С. Поляков, А. Хуторський [7, с. 23; 8, 9] розкривають це поняття через ідеї, підходи, методи та технології, що раніше не використовувалися та мають прогресивний характер, який дозволяє в сучасних варіативних умовах досить ефективно вирішувати завдання освіти. У спеціальних дослідженнях уточнюють сутність нововведень в завданнях, змісті освіти та виховання, формах, методах, прийомах, технологіях навчання, засобах навчання та освіти, системі діагностики, контролі, в оцінці результатів [9]. Г. Сілвер у типології освітніх інновацій на завершених ХХ ст. виокремлює такі, що пов'язані з використанням новітніх інформаційних технологій (наприклад, програмного забезпечення, електронної пошти, «онлайн-ресурсів») [10].

Закон України «Про інноваційну діяльність» та «Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» від 07.11.2000 р. роз'яснюють ключові ознаки інновацій, що мають пряв у «істотному поліпшенні структури та якості виробництва і (або) соціальної сфери, новостворенності, конкурентоздатності технології, продукції або послуги» [11]. Освітніми інноваціями визнано «вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності» [12].

Наведені трактування поняття «інновація» дозволяють визначити універсальні ознаки інноваційної діяльності: радикальність, системний характер та цілеспрямованість з внесенням нових елементів у систему. Однак, для аналізу особливостей таких змін у сфері освіти необхідно враховувати специфіку педагогічної ситуації, що пов'язано з розвитком індивіда та обумовлено характером взаємозв'язку діяльностей учнів та учителів. Зазначимо, що забезпечують розвиток людини такі ситуації навчання, що усвідомлюються як значущі та є основою діяльності усіх учасників освітніх процесів, змінюють стосунки викладачів та учнів та мають розвивальний характер. Відтак, ініціаторами, носіями та поширювачами педагогічної інноватики, на відміну від технологічної чи організаційної, є самі активні діячі цієї соціальної сфери. Саме вони і є середовищем, де виробляється та використовується інновація. За такого підходу в основі змін та реформ знаходяться інтереси, цілі, ідеали, установки всіх учасників оновлення, не тільки розробників теорії, а й практиків-поширювачів, учителів і навіть учнів, як споживачів нового продукту. Відтак, спеціальної уваги потребує вивчення тісного зв'язку педагогічних нововведень з характером громадських стосунків, залежність від особистісних якостей розробників, прихильників, користувачів нового.

Таким чином, специфіка інновацій в освіті корелюється з багатоаспектністю та неоднозначністю педагогічної діяльності в цілому. Змістом педагогічних інновацій є гуманістичні та суб'єктні перетворення, що спрямовані на зміну особливого зв'язку усіх індивідів навчального процесу та мають розвивальний характер. Показовими у цьому напрямку є висновки К.В.Єлисеєва [13] щодо феномену інновацій в педагогіці, ознаками якого є розтягнення у часі, відсутність чіткої межі між етапами життєвого та інноваційного циклів, труднощі визначення кінцевих результатів нововведення. При тому, матеріально-технічні інновації (радикальні зміни) неодмінно змінюють і стосунки людей в організаціях, а отже є поштовхом для інновацій педагогічних. Наприклад, побудова нової конструкції навчальних корпусів [14] є інновацією, в результаті якої у навчанні з'являється новий матеріальний продукт. Такі зміни мають освітній характер, однак, не є педагогічними в наведеному нами визначенні. Дослідження ефективності педагогічних інновацій ускладнено специфікою об'єкту педагогіки, різноманітністю соціальних впливів на людину протягом усього життя, варіативністю характеру зв'язку учіння-викладання.

Список використаних джерел

1. Давос: четверта промислова революція [Електронний ресурс] : новини, 20.01.2016. – Режим доступу: <http://ua.euronews.com/2016/01/20/fourth-industrial-revolution-tsunami-warning-in-davos/>
2. NMC Horizon Report, 2015, K-12-видання [Електронний ресурс] : загальний звіт. – Режим доступу: <http://www.nmc.org/publication/nmc-horizon-report-2015-k-12-edition/>
3. Роджерс Э. Коммуникации в организациях : пер. с англ. [Текст] / Э. Роджерс, Р. Агарвала-Роджерс. – М. : Экономика, 2000. – 176 с.
4. Nicholls A. Managing Educational Innovations [Текст] / A. Nicholls – London, 1983. – 276 p.
6. Сиротинко Г. О. Інноваційний розвиток освіти: проблеми переходу від теорії до практики / Г. О. Сиротинко // Управління школою. – 2005. – № 1. – С. 15–18.
7. Юсуфбекова Н. Р. Общие основы педагогической инноватики: опыт разработки теории инновационных процессов в образовании : монография / Н. Р. Юсуфбекова. – М. : ЦС ПО РСФСР, 1991. – 91 с.
8. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя : монография / В. И. Загвязинский. – М. : Педагогика, 1987. – 160 с.
9. Поляков С.Д. Педагогическая инноватика: от идеи до практики. - М.: Центр «Педагогический поиск» [Електронний ресурс] : книга, 2007 – Режим доступу: http://setilab.ru/modules/article/view.article.php/c24/234/p0/#Polyakov_Innov_1
10. Хуторський А.В. Педагогическая инноватика - рычаг образования [Електронний ресурс] : доповідь, 2005. – Режим доступу: <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-19.htm>
11. Harold Silver Managing to Innovate in Higher Education// British Journal of Educational Studies. 1999. vol. 47. – p. 145-156.
12. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України ; Верховна рада України. – 2002. – № 36. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
13. Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0946-00>
14. Елисеев, К. В. Некоторые особенности жизнедеятельности нововведений в образовании Текст. / К. В. Елисеев // Инновационные процессы в образовании. Тюмень, 1990. - С. 59-66.
15. Проект образовательного центра в Сингапуре [Електронний ресурс] : стаття, 13.03.2015. – Режим доступу: <http://art-dom.ru/blog/proekt-obrazovatel'nogo-centra-v-singapore>

Жлудько Віра Миколаївна, канд. пед. наук., член Національної спілки художників України Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, Чернігів, Україна

ІГРОДИЗАЙН ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Стратегія розвитку сучасної педагогічної освіти в умовах інтеграції у світовий та європейський освітній простір потребує оновлення змісту і методів професійної підготовки фахівців високої кваліфікації для початкової та середньої загальноосвітніх шкіл. У педагогічній освіті новітніми є проектні технології з такими ключовими суміжними поняттями: педагогічний дизайн, педагогічне проектування, дизайн педагогічних умов; навчальне проектування; дошкільна, початкова, допрофільна, профільна, професійна, післядипломна дизайн-освіта; художньо-ігрове проектування, ігровий дизайн. Сукупність зазначених понять має безпосереднє відношення до терміну «design» (дизайн) – художнього проекту, створення якого зумовлюється взаємодоповненням художньо-образної уяви і проектного мислення учасників навчального процесу.

Формування професійної готовності майбутніх учителів до навчання дизайну учнів загальноосвітньої школи є однією з вимог, передбачених нормативними освітніми документами.

Ігрова діяльність, з її синтезом мовленнєво-творчих, кольоро-графічних і предметно-перетворювальних ігор, є сенситивною потребою учнів. Принцип наступності у розвитку природного нахилу дітей до театралізованих ігор в дошкільних освітніх закладах, початковій та середній школі може бути забезпечений театралізованим ігродизайном – проектом педагогічних умов, яким забезпечується синтез художньо-творчих ігор учнів.

Різні проблеми педагогічного дизайну, зокрема питання взаємозв'язку мистецьких і технологічних дисциплін в ЗНЗ, досліджували Л. Вержиківська, М. Ганжа, Н. Конишева, Т. Носаченко, А. Руденченко, Е. Серпіонова, В. Сирота, В. Тименко, Т. Шевчук та ін. Але проблему теоретичного обґрунтування ігрового дизайну в професійній підготовці майбутніх учителів назвали автори не розглядали.

Актуальність, з одного боку, і недостатня розробленість проблеми формування готовності майбутніх учителів до навчання ігродизайну учнів у педагогічній теорії і практиці, з іншого боку, зумовили вибір теми нашого дослідження. Його мета полягає у обґрунтуванні педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до навчання ігродизайну учнів.

Формування готовності досліджуваної якості не може відбуватися на основі стандартних засобів через моносуб'єктний процес, де студенти є об'єктами психолого-педагогічного впливу викладача. Фахова готовність студентів до ігрового дизайну з учнями значно поліпшується, якщо з цією метою застосовуються засоби педагогічного дизайну – проектної діяльності, яка передбачає ефективні, дієві та привабливі способи навчання. У процесі формування фахової підготовки майбутніх учителів ігровий дизайн має стати не лише методом конструктивної взаємодії особистості із предметним довкіллям, а й новою перспективною формою взаємодії учасників навчального процесу з мистецьких і технологічних дисциплін.

Сучасний дизайн – це комплексна міждисциплінарна проектно-художня діяльність, у якій синтезуються елементи наукових, технічних і гуманітарних знань, інженерного конструювання і художнього мислення. Акцентовано увагу на понятті «комплексна міждисциплінарна проектно-художня діяльність», яке конкретизовано в педагогічному сенсі як синтез мовленнєво-творчих, образотворчих, предметно-перетворювальних художніх ігор [1]. Для ігрового дизайну доцільним є синтез змісту суміжних курсів з дитячої літератури, образотворчого мистецтва, художньої праці. Отже, зазначений міжпредметний синтез утворює нову якість змісту – ігровий дизайн, який розглядається

нами як інтегрована художньо-ігрова діяльність, яка передбачає креативний духовно-творчий підхід.

Сутність поняття «готовність учителя до ігрового дизайну з учнями» полягає у його здатності до розроблення авторських проєктів педагогічних умов, сприятливих для синтезу мовленнєво-творчих, образотворчих і предметно-перетворювальних ігор.

Сформована готовність учителів до навчання ігрового дизайну учнів характеризується цілим рядом особливостей: ціннісними орієнтаціями (пріоритетність духовної діяльності, рефлексії; орієнтація на процес ігродизайну, а не його результат тощо); методичними пріоритетами (поєднання суміжних видів художньо-ігрової діяльності, створення цілісних образів художнього типу тощо); педагогічною майстерністю (педагогічна підтримка потреб «слухачів-мислителів», «глядачів-художників», «діячів-майстрів»); педагогічне керівництво психологічними механізмами мисленнєвої, художньо-образної і практичної дії учнів тощо).

Виокремлено й обґрунтовано поняття внутрішньої інформаційно-особистісної і зовнішньої інформаційно-педагогічної готовності вчителя до ігродизайну з учнями. Зовнішня інформаційно-педагогічна готовність учителя до ігродизайну полягає у його креативності, здатності до дивергентного і логічного мислення, художньо-образної уяви, а внутрішня інформаційно-особистісна готовність учителя до навчання ігродизайну – у наявності емоційного досвіду, ієрархізованої структури емоційно-почуттєвої сфери особистості.

Обґрунтовано теоретичну модель формування у студентів повноцінної готовності до театралізованого ігродизайну. Структурною складовою цієї моделі є сукупність педагогічних умов, сприятливих для творчої взаємодії студентів типу «художники-постановники» з їхньою готовністю до кольоро-графічного оформлення театральної дії; «режисери-актори» з пріоритетними нахилами до мовленнєво-творчих дій; «художники-декоратори», які суттєву перевагу надають просторово-маніпуляційним, предметно-перетворювальним діям. Виявлено педагогічну доцільність театралізованих способів активізації різних аналізаторів з метою створення синтетичного художнього образу на заняттях з мистецьких і технологічних дисциплін.

Педагогічними умовами, сприятливими для формування у майбутніх учителів готовності до ігродизайну з учнями є такі: зміст як синтез мовленнєво-художніх ігор з курсів дитячої літератури, колірно-графічних ігор з образотворчого мистецтва, предметно-перетворювальних ігор з художньої праці; поєднання організаційних форм освітнього процесу (практичних і семінарських занять, індивідуальної роботи над тематичними блоками програмового забезпечення ігрового проєктування у складі дизайн-груп, театралізованої самодіяльності студентів як інтерактивної форми їхньої художньо-ігрової взаємодії); сукупність особистісно-ціннісних ігрових середовищ, сприятливих для таких видів дитячого ігрового дизайну: ландшафтного й індустріально-промислового, дизайну костюмів і дизайну інтер'єрів, графічного і веб-дизайну; комплексний методичний вплив на студентів засобами вербальної (літературно-вокально-музичної), сенсорної (візуально-графічної) і структурної (предметно-пластичної) інформації.

У зазначеному вище переліку педагогічних умов інтеграція змісту мистецьких і технологічних дисциплін є пріоритетною для формування готовності майбутніх учителів до навчання ігрового дизайну учнів.

Критеріями сформованої готовності майбутніх учителів до навчання ігрового дизайну з учнями є мотиваційний з його креативним, емоційно-позитивним, індіферентним ставленням до художніх ігор; діяльнісний з його повноцінним, активним або пасивним культурним самовираженням засобами ігродизайну; когнітивний з його адекватним, суттєвим, або недостатнім розумінням студентами театралізованого ігродизайну. Показники критеріїв – це вибір видів художніх ігор – одного, двох, трьох; орієнтація на типи ігрових

середовищ: будь-яке ігрове середовище, два суміжні середовища, одне особистісно-ціннісне середовище; адекватність розуміння сутності театралізованого ігродизайну: синтезованої гри – «театру одного актора», розуміння кількох особистісно-ціннісних способів ігродизайну; розуміння одного способу ігродизайну.

Рефлексивно-духовний підхід є основоположним у формуванні готовності майбутніх учителів до ігродизайну з учнями. Саме цей підхід, його інтердисциплінарний характер, власний професійних досвід у образотворчій, театральній, науковій, педагогічній сферах та дизайн-діяльності зумовили створення нами орієнтовної програми авторського курсу «Ігродизайн», якою передбачене забезпечення інтеграції змісту мистецьких і технологічних дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах. Серед ігрових методів формування готовності майбутніх вчителів до ігродизайну з учнями результативними є такі: імітаційний тренінг, ігрове проектування, ділова гра, театралізований ігродизайн. Театралізований ігродизайн є синтетичним видом художньо-ігрового проектування, у якому поєднуються інтелектуальні ігри «режисерів-акторів», моторні ігри «художників-постановників» і сенсорні ігри «художників-декораторів».

Педагогічно доцільними є етапи формувального експерименту: проектувальний, технологічний, інтерпретаційний. Проектувальний етап (образотворчого ігродизайну) виявився ефективним завдяки відбору сукупності педагогічних умов, сприятливих для ефективного формування кольоро-графічної готовності студентів до театралізованого ігродизайну з учнями ЗНЗ. Результатом цього етапу є сформований кольоро-графічний компонент готовності майбутніх учителів до образотворчого ігродизайну з учнями, який виявляється у їхній компетентності як «художників-постановників» інсценізацій. Технологічний етап (формотворчого ігродизайну) виявився ефективним завдяки наданій пріоритетності предметно-перетворювального компонента готовності майбутніх учителів до навчання ігродизайну зі школярами, оскільки цей етап пов'язаний із художнім конструюванням декорацій із різних матеріалів, творчими проявами особистості студентів у художній праці-грі. Результатом цього етапу є сформований компонент готовності учителів до ігродизайну, який виявляється у їхній компетентності як «художників-декораторів». Інтерпретаційний етап (мовленнєво-графічного ігродизайну) виявився ефективним завдяки наданій пріоритетності інформаційного компонента готовності майбутніх учителів до ігродизайну з учнями. Його результат – сформований інформаційний компонент готовності майбутніх учителів до мовленнєвого ігродизайну з учнями, який виявляється у їхній компетентності як «режисерів-акторів».

Узагальнення результатів дослідження дало змогу сформулювати висновок: формування готовності майбутніх учителів до навчання ігрового дизайну учнів значно поліпшиться, якщо буде відбуватися з урахуванням педагогічного дизайну, який полягає в ефективних, дієвих і привабливих способах сприймання, оброблення і передачі інформації з використанням художньо-ігрових проектів у процесі навчання предметів мистецького і технологічного циклів.

Список використаних джерел

1. Тименко В. П. Початкова дизайн-освіта: теорія і практика формування конструктивних умінь особистості : монографія / В. П. Тименко. – Київ : Пед. думка, 2010. – 380 с.

Збросьва Наталія Борисівна, канд. пед. наук, доцент

Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського, м. Чернігів, Україна

ІДЕЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Одним з провідних питань теорії й практики освіти є концептуальна модель педагогічного процесу – *парадигма* як результат філософського дискурсу, соціокультурних змін та потенціалу педагогічної думки. Загальна філософія освіти використовує це поняття для означення культурно-історичних типів педагогічного мислення (теорії) та педагогічних моделей взаємодії з об'єктом виховання (практики).

Будь-яка світоглядна, освітня парадигма включно, проходить кілька етапів: становлення, завершення і статика. У лоні старої парадигми народжуються нові ідеї, принципи, відбувається переосмислення основних понять. Бодай побіжно окреслимо основні передумови сучасної тенденції, акцентуючи увагу на тих реальних аспектах, які за переконанням автора як педагога, психолога і матері учня-підлітка, мають бути актуальними для сучасної української педагогічної теорії та практики:

- гуманізація освіти;
- гуманітаризація освіти як нормалізація співвідношення суто академічних знань з області точних наук та гуманітарних знань, основ культурології, психології, ін. у тому числі;
- підняття на вищій рівень якості занять з фізичної культури, спортивні, оздоровчі та здоров'язбережувальні заходи, у рамках виховної позашкільної роботи включно;
- зміщення акценту з об'єму знань, що має засвоїти дитина, на питання якості, доцільності, а подекуди – доречності інформації, яка прописана у чинних програмах як обов'язкова.

На даному етапі відбувається *зміна парадигм*. Вважаємо за необхідне звернути увагу на дві тенденції.

Перша тенденція. Сучасний етап історії людського суспільства характеризується кризовим станом культури. Техногенний шлях розвитку, досягнувши вражаючих вершин у науці та техніці, породив глобальні кризи, що поставило під загрозу саме існування людства. Створена зброя масового знищення призвела до наростання екологічної кризи, до реальної можливості руйнування біогенетичної основи людської життєдіяльності; вона ж забезпечила значне відставання емоційного інтелекту від розумового розвитку соціуму. За таких умов панування традиційної парадигми освіти, яка була зорієнтована тільки на отримання знань, стає неможливим.

Друга тенденція. Індивід, носій інформації, яку йому хтось дав («вклав» у мозок), трансформується у людину, яка сама знаходить знання, структурує їх і використовує. Особистість нового зразка здатна мислити активно, гнучко, варіативно і нестандартно. Пріоритетами є розвинутий інтелект, духовність, високий рівень домагань, здорова амбітність. Така людина самовдосконалюється інтелектуально, духовно та душевно протягом життя і робить це без примусу, тобто, має персональну мотивацію. Сучасність робить запит саме на таку життєву позицію, і тішить думка, що таких людей (молоді і не-молоді) стає все більше.

З кожним роком стає очевиднішим той факт, що вся система знань про світ, людину і суспільство має бути переглянута з огляду на зміни сучасних вимог як до освіти, так і до життя взагалі. Виникає нагальна потреба повернення до людських цінностей, до особистості, яка усвідомила б себе як частину світового співтовариства, де на основі діалогу культур вона пізнає себе в своїй культурі, примножуючи культуротворчий досвід людства. Саме ці положення становлять основу *культурологічної парадигми* сучасної української освіти.

За акад. І. Зязюном, очікуваними результатами успішного впровадження культурологічної парадигми мають стати:

- гармонійна особистість;

- громадянин, здатний сприймати та передавати національні цінності;
- творча індивідуальність, що розкриває свій потенціал у навколишньому світі;
- універсальна особистість, що здатна комфортно і плідно існувати у глобалізованому світі [2].

У сучасних умовах значного поширення набуває *тенденція толерантності і полікультурності*. Вона передбачає адаптацію людини до різноманітних цінностей у ситуації існування безлічі культур, взаємодію між людьми з різними традиціями, орієнтацію на діалог, а, точніше, полілог.

Орієнтація нової України на інтеграцію до Європейського та світового співтовариства актуалізує врахування сучасних міжнародних векторів розвитку, у тому числі й у сфері освіти. І саме полікультурність є актуальним шляхом модернізації освіти в Україні.

Компетенції, що стосуються існування у полікультурному суспільстві, визначені як основні у Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи. Мета – запобігти розвитку клімату нетерпимості, відродженню расизму і ксенофобії. Тобто, освіта повинна забезпечити як молодь, так і доросле покоління *полікультурними знаннями, уміннями і навичками*, такими, як розуміння природи відмінностей, повага до «не-такого-як-я», вміння безконфліктно співіснувати з представниками інших культур, мов, релігій.

Аналіз досліджень розвитку полікультурної освіти в США і в європейських країнах свідчить про те, що в світі створена потужна юридична база, яка відображає визнання полікультурності як державної політики (США, Канада, Норвегія, Швеція, Фінляндія, ін.). Разом з тим Рада Європи підкреслює, що «загальноєвропейський» вимір не означає однаковість. Полікультурний підхід повинен пронизувати всі сторони діяльності європейських шкіл і вищих навчальних закладів, але при цьому демонструвати максимальну увагу і повагу до місцевої, регіональної національної специфіки освіти. Девізом сучасного світу має стати заклик «вчимося жити разом». Цінність таких юридичних документів у тому, що вони дають вітчизняним педагогам приклади і зразки цивілізованого підходу до вирішення аналогічних проблем у нашій країні.

Досвід європейських країн, США, Канади та ін. держав має бути вивчений політиками, істориками, культурологами, діячами культури, які мають бути залучені до вироблення державної стратегії в області духовної культури.

Ідея полікультурності не є принципово новою для української педагогіки і соціуму у цілому. На різних етапах розвитку педагогічна теорія і практика зверталась до цієї проблеми, що знайшло своє відображення у роботах відомих українських науковців і практиків (Л.Голік, С.Васильченко, М.Красовицький, Н.Лавриченко, О.Сухомлинська, С.Черкасенко, ін.). Однією з таких особистостей була й відома просвітителька, визначна громадська діячка, основоположниця української дошкільної педагогіки, 160-річчя з дня народження якої святкувалося у лютому цього року, Софія Федорівна Русова (1856-1940).

Загальновідомий патріотизм, відданість українським національним традиціям гармонійно поєднувались з вірним ставленням С. Русової до використання культурного здобутку інших народів, зокрема іншомовних інформаційних джерел. Так, у 1889 р. у м. Харкові Софія Федорівна очолила відроджене нею «Общество грамотности». Саме завдяки фінансовій допомозі товариства були видані її твори: «Сестра Катерина», «Странник Григорий Саввич Сковорода», «Братства на Юго-Западной Руси», ін. [3, с. 56]. За даними Державного архіву Херсонської обл., не всі українські діячі вітали це товариство й особисто Софію Русову, вбачаючи в її діяльності «зросійщення» українців. Однак Софія Федорівна була переконана, що інші мови теж можуть служити українському народові, який повинен, використовуючи усі можливості, навчатися будь-якою мовою, якщо рідна заборонена.

Замислюючись над питаннями «на якому ґрунті заснується наша майбутня українська школа, якими принципами має вона керуватися?», педагог стверджувала: «Мусить

вона, як сказав Т. Шевченко: «І чужому навчайтесь, І свого не цурайтесь!»; мусить вона вбирати в себе усі поступові погляди закордонних реформаторів, але одночасно будувати свою нову форму на національній ґрунті, відповідаючи на перші потреби краю, на національні вимоги люду. Єднаючи своє й чуже, може вона дати новий тип школи, що відповідатиме найкращим поступовим педагогічним принципам, але разом з цим не розірве живого зв'язку з народним життям, з характерними рисами нашого культурного розвитку...» [4, с. 152–153].

Великий педагог була впевнена, що ніякі знання не бувають тягарем, вони знімають полуду з очей, пробуджують свідомість і самосвідомість кожного народу, кожної нації. Як відомо, на цих же позиціях полікультурності як адекватного співвідношення національного та загальнолюдського стояли М. Бердяєв, М. Драгоманов, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга, Т. Шевченко та багато ін. видатних діячів науки і культури.

Повертаючись до наших днів, зазначимо, що процеси міграції населення та змішування етносів піднімають питання полікультурності на державний рівень. В цьому процесі розкриваються складність і багатогранність світу, що сприяє вірному сприйняттю мінливості життя. Полікультурність покликана долати конфліктність, формувати усвідомлення й прийняття такого природнього явища, як *відмінність*, що є надзвичайно актуальним в сучасних культурних і соціально-політичних реаліях.

З точки зору психології відмінність як феномен сам по собі ризикує сприйматися людьми аргіогі негативно, оскільки вимагає для своєї оцінки певного рівня інтелекту та психічної напруги, до якої не всі готові. Безпідставний негативізм зазвичай переноситься і на носіїв відмінностей, тому проблема відмінності безпосередньо пов'язана з проблемою *ідентичності і толерантності*. Толерантність передбачає певне зусилля над собою: нехай з чимось ми не згодні, але негативізму не демонструємо. Людина проявляє толерантність завжди заради іншого, самої по собі толерантності не буває. Толерантність тим від ідентичності і відрізняється, що при ідентичності у нас взагалі немає підстав терпіти щонебудь, стримувати себе. Тому логічним є висновок, що толерантність є показником волевих якостей людини, проявом її гідності та рівня загальної культури.

Підсумовуючи, зазначимо, що, живучи і взаємодіючи в суспільстві, кожна людина має опановувати культуру відмінностей: бачити в розбіжностях у першу чергу позитивну сторону і реагувати на відмінності (чого б вони не стосувалися: зовнішнього вигляду, мови, переконань, світогляду) із розумінням. Адже такі позитивні людські якості, як демократичність, креативність, почуття гармонії, смак, творчість, естетика у цілому: в усьому цьому базисними елементами є саме відмінності, відмінності як прояв автентичності та унікальності. При цивілізованому ставленні до навколишнього світу відмінності є джерелом духовного багатства й процвітання, а при нецивілізованому – причиною чвар, конфліктів і стагнації.

Список використаних джерел

1. Зброева Н.Б. Відмінність: етико-психологічний аспект проблеми. Філософія етнокультури та наукові стратегії збереження національної єдності України : матеріали II Міжнар. наук. конф. / [за ред. д-ра філос. н., проф. В.А. Личковаха]. – Київ.: 2007. – С. 112–115.
2. Зязюн І.А. Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти / І.А. Зязюн // Науковий вісник МДУ імені В.О. Сухомлинського. Вип. 1.33. – К.: 2014. – С. 22–26.
3. Коваленко Є.І. Софія Русова – видатний педагог України / Є.І. Коваленко, І.М. Пінчук // Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 2-х кн. / [за ред. Є.І. Коваленко; упоряд., передм., прим. Є.І. Коваленко, І.М. Пінчук]. – К. : Либідь, 1997. – Кн. 1. – С. 7–43.
4. Русова С. Ідейні підвалини школи / С. Русова // Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.) : хрестоматія / упоряд. : Л.Д. Березівська та ін. – К. : Наук. світ, 2003. – 418 с.

Іванова Світлана Володимирівна, канд. пед. наук
Державна інспекція навчальних закладів України, м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В АСПЕКТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Інновації в освіті пов'язані із загальними процесами у суспільстві, глобалізаційними та інтеграційними процесами. Інновації в освіті - це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану.

Головною метою запровадження інновацій в освіті є необхідність відповідати виклику глобалізаційних трансформацій, екологічних проблем, полікультурних тенденцій у світі. Сучасний етап розвитку освіти у світі характеризується особливою інтенсивністю реформістських процесів у галузі вищої освіти, що зумовлюються тенденціями світового розвитку. У межах цих тенденцій здійснюється реформування систем вищої освіти, спільними характеристиками яких є: децентралізація й демократизація управління; розширення автономії університетів з одночасним посиленням контролю з боку суспільства; акцентування на ринкових моделях організації, управління та фінансування вищої освіти [1].

Стратегічними завданнями реформування вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні, які мають базуватися на таких засадах:

- національна ідея вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні й примноженні національних освітніх традицій;
- розвиток вищої освіти повинен підпорядковуватись законам ринкової економіки, тобто закону розподілу праці, закону змінності праці та закону конкуренції, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку;
- розвиток вищої освіти слід розглядати у контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у т.ч. європейських. Зокрема, привести законодавчу і нормативно – правову базу вищої освіти України до світових вимог, відповідно структурувати систему вищої освіти та її складові, упорядкувати перелік спеціальностей, переглянути зміст вищої освіти; забезпечити інформатизацію навчального процесу та доступ до міжнародних інформаційних систем. Вищій школі необхідно орієнтуватись не лише на ринкові спеціальності, але й наповнити зміст освіти новітніми матеріалами, запровадити сучасні технології навчання з високим рівнем інформатизації навчального процесу, запровадити співпрацю з замовниками кадрів.

На шляху реформування вищої освіти європейських країн виникає значна кількість проблем, які можна розділити на чотири групи:

- внутрішні проблеми, пов'язані з реалізацією основних функцій вищих навчальних закладів (проведення наукових досліджень, організація навчального процесу, ефективне методичне забезпечення);
- зростання конкурентоспроможності вищих навчальних закладів;
- рівень та якість управління вищими навчальними закладами;
- зміна умов, у яких функціонують вищі навчальні заклади (фінансові обмеження, потреба суспільства в неперервній освіті, зменшення кількості абітурієнтів в європейських країнах).

Вказані проблеми спонукають європейські країни знаходити нові підходи, створювати нову політику і законодавчу базу у сфері вищої освіти.

Залучаючись до європейського простору вищої освіти, Україна має враховувати й ту обставину, що розвиток крупними вузами самостійних зв'язків із закордонними науково - освітніми центрами, надання ліцензії їхнім експериментальним базовим навча-

льним програмам нерідко суперечать діючим в Україні державним стандартам вищої освіти, не сприяє створенню єдиного освітнього простору країни. При цьому стимулюється відтік тих спеціалістів, які задіяні у таких програмах [2].

Інтеграція вищої школи України до загальноєвропейського освітнього простору пов'язана з проблемами, розв'язання яких бачиться у реформуванні системи підготовки кадрів згідно з міжнародними вимогами. В умовах зростання обсягів інформації з багатьох галузей науки, техніки та технології, кардинальних змін у соціальній сфері, висування високих професійних вимог до фахівців необхідно інтенсифікувати процес навчання, створити умови для підготовки висококваліфікованих спеціалістів, використовуючи новітні технології і методики навчання.

В освітній сфері склався свій ринок послуг, якому, як і будь-якому ринку, притаманне суперництво і конкуренція. Сьогодні потрібні нові підходи до організації роботи ВНЗ, гнучке управління, бачення перспектив.

За умов трансформації українського суспільства особливої значущості набувають питання формування нових життєвих стратегій, компетентності, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки. Високий рівень освіченості нації сприяє більшій сприйнятливості і дієвості економічних і соціальних реформ, формування правової та екологічної культури при здійсненні соціальної та технологічної діяльності, створює умови для прогресивної індивідуальної активності особистості в суспільстві.

У реформуванні освіти в Україні значною мірою враховується вплив загальних для сучасної цивілізації тенденцій розвитку. Основними тенденціями у формуванні системи освіти в Україні є:

- посилення процесу глобалізації економіки, взаємозв'язку і взаємозалежності держав світу. Ця тенденція зумовлена розвитком науки, технологій, виробництва, що призводить до формування загального світового економічного простору і планетарного інформаційного поля та інтенсивному обміну результатами матеріальної та духовної діяльності;

- формування позитивних умов для індивідуального розвитку особистості, її самореалізації у світі.

Прийнято вважати, що освіта, заснована на інформаційних технологіях, представляє собою третю глобальну революцію в розвитку людства: перша пов'язана з появою писемності, друга - з винаходом книгодрукування. Нові інформаційні технології в освіті мають суттєві переваги. Дані технології сприяють ліквідації відставання периферійних районів держав від столичних та інших університетських центрів в контексті вільного доступу до освіти, інформації та культурних досягнень людської цивілізації. Вони створюють умови для розвитку світового освітнього простору, експорту та імпорту освіти, об'єднання світового інтелектуального, творчого, інформаційного та науково-педагогічного потенціалів.

Освітні інновації успішно впливають на вирішення комплексу соціально-економічних проблем, насамперед, на викорінення безробіття, злочинності і т.д.

Вектор сучасної політики і стратегії держави у розвитку національної системи освіти спрямований на її подальшу адаптацію до умов соціально-орієнтованої економіки, трансформації та інтеграції в європейське і світове співтовариство [3].

Останнім часом Україна стала забезпечувати високорозвинені країни не тільки дефіцитними для них видами сировинних ресурсів і значними сумами незаконно вивезених валютних капіталів, а й науково-технічними знаннями. Відтік учених з країни набув просто загрозливих масштабів. Щороку Україну покидає приблизно 6 тисяч наукових працівників, 2,5-6 тисяч фахівців у сфері ІТ-технологій, на заробітки виїжджають понад 90 тисяч фахівців з вищою освітою. Виходом з цієї ситуації є створення

в країні сприятливих умов для реалізації творчого потенціалу молоді, що можливо за наявності розвиненої та високотехнологічної економіки, адже за слабкої економіки завжди буде вплив інтелекту і кадрів.

Глобальний характер змін, що відбуваються на початку XXI століття, зумовлює як першочергове завдання інтеграцію системи освіти України в європейський освітній простір. Українська освітня система має адаптуватися до європейської системи і при цьому зробити власний вагомий внесок у її збагачення [4].

Основними завданнями для України на шляху входження до європейського простору вищої освіти, які потрібно впровадити в системі вищої освіти є запровадження широкомасштабної довгострокової стратегії системної модернізації всієї системи освіти; удосконалення системи якості освіти, яка відповідає стандартам ЄС, потребам ринкової економіки, внутрішнього розвитку держави та суспільства; введення державного реєстру напрямів підготовки та спеціальностей, систему вчених ступенів відповідно до міжнародних вимог. Крім того, необхідно законодавчо створити умови для полегшення працевлаштування українських громадян в Європі та для міжнародної конкурентоспроможності системи вищої освіти України.

Таким чином, одним з напрямів реформування вищої освіти є інтеграція у світовий освітній і науковий простір. Це має забезпечити реальне входження національної системи вищої освіти в світовий освітній і науковий простір шляхом її інтернаціоналізації, досягнення належного рівня відкритості та прозорості та інституціонального вдосконалення. Вища освіта має бути фактором підвищення конкурентоздатності вітчизняної економіки. Основними викликами системи вищої освіти є необхідність забезпечення підготовки кваліфікованих спеціалістів для ринку праці, перетворення економічної моделі на “економіку, що базується на знаннях”, забезпечення інноваційності розвитку системи освіти і економіки, необхідність закладів вищої освіти готувати фахівців до вимог ринку праці.

Система української вищої освіти потребує якісної перебудови і адаптації до загальноєвропейських стандартів, що неможливе без відповідного сприяння з боку держави. Державне сприяння адаптації вищої освіти умов Болонського процесу - це здійснення управлінського впливу з боку держави на процеси надання та отримання освіти шляхом формування системи вищих навчальних закладів, державних стандартів, вимог до кадрів і абітурієнтів, а також впливу на кінцевий продукт (рівень знань) шляхом корегування процесу і вимог до нього.

Державне управління вищою освітою має будуватись на основі усвідомлення перспектив розвитку європейського освітнього простору, тобто враховувати їх на рівні держави та регіону в стратегії розбудови вітчизняної освітньої галузі і базуватись на постійному аналізі ситуації та коригуванні дій на основі запитів і потреб населення та громадських інституцій.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В.Г.Кремень. –К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 338–340.
2. Опратний С. Особливості управлінського процесу у сфері вищої освіти // Вісн. НАДУ. – 2004 –№ 3 - С. 447–453.
3. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 444 с.
4. Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2003. – 416 с.

Кавин Іванна Миколаївна, викладач

Калуський коледж економіки, права та інформаційних технологій Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, м. Калуш, Україна

UKRAINE – EU. HIGHER EDUCATION REFORMS IN UKRAINE

The events on Maidan in the heart of Kyiv, on the main squares of cities and towns showed an overwhelming desire of Ukrainians for the implementation of European principals and living standards within the territory of Ukraine, the desire not only to live completely different but also to change the country, the authority and the attitude towards them. In order to justify the confidence of their constituents, Ukrainian politicians expressed in electoral programmes the wish to make economic, political and educational reforms along with the reform of the legal system. I believe that one of the most important among them is educational reform, particularly higher education reform.

Economic health of any developed country and therefore human wellbeing depends mainly on its level of education. The higher citizen's educational level is - the bigger growth of country's economic system.

The strategy of any country is aimed mainly at the support and development of namely higher education. For that reason the success of its implementation and realization greatly depends on the correct step-by-step system of making this reform which has to be relied on the experiences of European partner-countries.

For that purpose in our country there have been worked out, though haven't been conformed yet, Strategy for Higher Education Reform until 2020. This strategic plan appeared thanks to the Working team under the direction of the Ministry of Education and Science of Ukraine. The abovementioned strategy determines a clean scheme and the ways of introduction of this reform.

Government admits that education is the sphere in which socioeconomic, spiritual and cultural development of the society are a high priority [1].

One of the most important steps on the way to integration into the European Union is that in March 2015, Ukraine formally became a member of Horizon 2020 program. Ukraine also joined Creative Europe in the same year [7].

Legislation in power determines higher education as a complex of classified knowledge, skills and hands-on experience; professional, philosophical and civil qualities; ethical and moral values as well as other competences obtained in higher educational establishments in a particular area of expertise and in a given qualification, at the levels of higher education that are more complicated than the level of full general secondary education [2].

M. Stepko, Y. Boliubash, K. Levkivskyi and Y. Sukharnikov think that the main strategic tasks of higher education reforms in Ukraine, its integration into the European Union are:

1. to produce competitive human capital,
2. to manage higher education sector,
3. to ensure accessibility of higher education,
4. autonomy and self-government of higher education establishments [3].

It should be mentioned that Ukraine has begun to do its first steps towards the higher system reforms introducing some changes and innovations to this sphere, which are aimed first of all at the approaching to the European standard of education. These changes are Bologna process in Ukrainian educational establishments, electronic system of the admission to the universities (that makes admission process more clear) and many others.

The newly-passed redraft Law of Ukraine on Higher Education and already mentioned specially designed project called Strategy for Higher Education Reform until 2020 became rather important instruments of higher education reform in Ukraine.

However, for the sake of Ukrainian higher education integration to the European standard, implemented changes in the sector of higher education are insufficient. The issue of giving more freedom to both students and higher education establishments remains unresolved.

If we talk about the students, the opportunity for them to choose courses and teachers (besides vocation-related subjects) should be provided, as well as the real influence of Students' Union elective agencies on the activities of their establishments (mainly, distribution of financial resources) and so on.

Regarding giving greater autonomy to higher education establishments, it should be noted that it is necessary to give the universities the right to determine and allocate financial resources (including those earned by universities), the possibility to determine its activities (in particular, to create and fund research projects), the ability to attract grants etc.

N. Bilotserkivska notes that "the introduction of new regulations as provided for by the Law of Ukraine "On Higher Education" into the educational process of higher education, and especially their proper implementation, will ensure the implementation of the basic principles of higher education: the availability of good education of every citizen, integration of higher education of Ukraine into the European space and international cooperation, equality and independence of institutions in their activities, increasing training of skilled personnel to meet the requirements of today, the highest international recognition of national education of Ukraine "[5; p.16].

The following conclusions may be drawn from the abovementioned. Firstly, Ukraine has already held some changes in the higher education reform (including testing, Bologna system, the new version of the Law of Ukraine "On Higher Education", etc.). Secondly, Strategy for Higher Education Reform until 2020 has not been approved yet, though it had already to be done before the reform, because everyone knows that the success of the reforms directly dependent on a strategic planning and compliance phased implementation. Thirdly, the issue of broader autonomy as to Students' Union and most universities still remains unresolved. Finally, correct, rapid and effective delivery of educational reform in Ukraine is a prerequisite for the stability and prosperity of the whole country.

Список використаних джерел

1. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 34. – 451 с.
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – 2004 с.
3. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес : матеріали до першої лекції / уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков; [відп. ред. М.Ф. Степко]. – К., 2004. – 24 с.
4. Проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року / розроблено Робочою групою під керівництвом Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/img/zstored/files/HEReforms Strategy11_11_2014.pdf.
5. Реформування вищої освіти в Україні : правові аспекти / Н. Г. Білоцерківська // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 13-17. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_4.pdf
6. Freedom in the world. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/ukraine>
7. Higher education in Ukraine: Briefing paper [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/ukraine_he_briefing_paper.pdf
8. Nikolayenko S. M. Higher Education reform in Ukraine and Bologna Process : Information materials / S. M. Nikolayenko. – К. : KNUTE, 2007. – 46 р.

Карпова Ірина Гораціївна, канд. пед. наук, доцент
Євдокименко Раїса Іванівна, старший викладач
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СУЧАСНИЙ УНІВЕРСИТЕТ – КЛЮЧОВА ЛАНКА РОЗВИТКУ СОЦІО-КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ГРОМАДИ

Одними із важливих положень *Magna Charta Universitarum* (1988 р.), яка заклала підвалини розвитку Болонського процесу, є те, що сучасний європейський університет – це не просто соціальне середовище, що створює, вивчає, оцінює та передає культуру за допомогою досліджень і навчання, а й виступає хранителем традицій європейського гуманізму. З огляду на це, сучасна вища освіта в Україні, що трансформується згідно положень Болонської декларації Євросоюзу та ін. документів, має бути одним із визначальних чинників як відтворення інтелектуальних і продуктивних сил суспільства, так і розвитку духовної культури українського народу.

Взагалі, дослідженню впливу середовища на розвиток особистості, соціокультурних, соціалізаційних можливостей середовища в цілому присвячена чимала кількість наукових публікацій (В.Г. Бочарова, Р.Х. Вайнола, О.С. Газман, І.С. Кон, С.В. Савченко, В.Д. Семенов, С.Т. Шацький та ін.). Так, В.Д. Семенов визначає соціальне середовище як об'єктивну реальність зі всією її різноманітністю, багатством змісту та форм, із якою взаємодіє людина; це соціальна інстанція її розвитку, її спосіб життя, міра участі в ньому [8, с. 26].

Більшість сучасних дослідників проблеми соціального середовища розрізняють організоване та стихійне середовище. Організоване середовище – це соціальні інститути, що виконують соціально-виховні функції. В.Г. Бочарова до класифікації організованого середовища відносить такі компоненти: державні заклади освіти, засоби масової інформації, педагогічні об'єднання, громадськість, складові найближчого оточення клієнтів, сім'ю як первинний соціальний осередок суспільства [2]. В основу підходу Н.М. Сребної [9] до визначення соціального середовища закладено визначення виховної діяльності. Вчена визначає соціальні інститути як таке організоване середовище, що надає можливість реалізувати виховну функцію через: професійну виховну діяльність (у тому числі, в межах вищого навчального закладу); непрофесійну виховну діяльність (громадські, волонтерські організації); культурно-просвітницькі установи в процесі соціально-виховної діяльності (кіно, бібліотеки, клуби, музеї, театри тощо); діяльність, що не має педагогічного спрямування (спілкування, хоббі тощо). Таким чином, ми відзначили, що більшість дослідників даної проблеми трактують соціальне середовище як порівняно стійку сукупність суспільних і особистісних елементів, із якими безпосередньо взаємодіє соціальний суб'єкт і які впливають на його діяльність.

Отже, у сучасних наукових дослідженнях подано різноманітні підходи до визначення соціального середовища як: до складного багаторівневого утворення, що є конкретним проявом суспільних стосунків, що мають місце в суспільстві, у якому живе та розвивається особистість; сукупності соціальних умов життєдіяльності людини (сфер суспільного життя, соціальних інститутів, груп), які впливають на її свідомість та поведінку [4]. О.В. Безпалько зазначає, що саме соціальне середовище, зокрема, його сфери: політична, соціальна, духовна формують певні очікування щодо поведінки особистості. Ці очікування відповідні соціальні інститути перетворюють на цілі, завдання, зміст соціального виховання [1].

Ми прагнули деталізувати підходи до визначення соціального середовища вищого навчального закладу та його складових. Так, наприклад, С.В. Савченко використовує термін “регіональний освітній простір” [7]. Р.Х. Вайнола визначає освітній простір вищого навчального закладу, як педагогічно організовану, особистісно-орієнтовану

форму особистісного розвитку майбутнього педагога [3]. І.Г. Карпова розглядає соціально-педагогічне середовище вищого навчального закладу як сукупність та результат впливу соціально-педагогічних умов, спрямованих на оптимальну соціалізацію студентської молоді[5].

На нашу думку, слушною є позиція, що не варто розглядати освітній простір вищого навчального закладу як однобічний вплив спеціально організованого педагогічного середовища. З огляду на реалії сучасного освітнього життя функціональну природу освітнього простору вищого навчального закладу слід визначати як оптимально побудовану педагогічну взаємодію, в якій особистість студента не лише сприймає вплив суб'єктів освітнього простору, а і набуває якостей суб'єкта, обумовлюючи тим самим стан, стратегію, тактику, перспективи в цілому розвитку освітнього середовища вищого навчального закладу.

Отже, вищий навчальний заклад розглядається науковцями, в першу чергу, як суспільний інститут, що може забезпечити, полегшити, навчити прийняттю відповідних рішень, допомогти молодій людині у розвитку власного творчого потенціалу, у виборі та побудові життєвих стратегій. У навчально-виховній діяльності сучасного вищого навчального закладу можна виділити науковий, освітній, спортивний, трудовий, пізнавальний, художньо-естетичний, культурологічний напрями її функціонування, що забезпечує поєднання багатьох видів та форм діяльності (наукової, навчальної, мистецької, творчої, трудової, спортивної, волонтерської тощо), завдяки чому можна сподіватися на гармонійний, всебічний розвиток студента під час навчання у виші, а також активну участь у справах громади.

Ми цілком поділяємо думку тих науковців [6, с. 91], які вважають, що “ефективність певних інститутів... повинна оцінюватись... по тому, наскільки успішно вони... готують підрастаюче покоління до самостійної творчої діяльності, постановки і вирішення нових задач, яких не було і не могло бути в досвіді минулих поколінь”. Отже, період навчання у ВНЗ, з огляду на сучасні реалії, повинен розглядатися молодою людиною і як період активної діяльності у соціо-культурному регіональному просторі, що й дозволяє вишу успішно реалізовувати положення документів Болонського процесу.

Значний досвід у цій діяльності накопичений у Чернігівському національному технологічному університеті. ЧНТУ є першим вишем на Чернігівщині, що приєднався до Великої Хартії університетів. Університет постійно розширює міжнародні зв'язки, активно інтегрується у світовий та європейський освітньо-науковий простір, укладає перспективні угоди про науково-технічне, культурне співробітництво з провідними вищими навчальними закладами Європи. ВНЗ є центром науково-дослідної роботи викладачів і студентів (проводяться наукові конференції, семінари і т.п., захищаються дисертації, діють наукові гуртки «Геоінформаційні системи», «Будівельна механіка та розрахунок будівель і споруд – від древніх зодчих до сьогодення», «Гідротехнік», “Баланс”, «Політехнік», «Прикладні соціологічні та психологічні дослідження», «Communication across cultures», «Правознавець», «Соціальний правник», «Цивіліст» та багато інших). ЧНТУ є також важливим осередком розвитку творчих, мистецьких здібностей молоді (в університеті працюють літературна студія “Пролісок”, творча студія “Gaudeamus”, кіно клуб “Новий погляд”, газета “СтудДні”, гурт журналістики «Літератори», студія фотографії «Artfoto», студія «HandMade» та ін..).

Разом із тим університет є ініціатором та організатором багатьох соціальних, волонтерських, соціокультурних, екологічних, мистецьких та ін.. проектів, заходів для членів громади Чернігівщини. Так, скажімо, мистецька галерея імені В. Багіна, що працює на базі читального залу наукової бібліотеки (корп.. №1), вже не один рік організовує цікаві мистецькі виставки, які відвідують і жителі Чернігова (регулярні виставки робіт чернігівських худо-

жників “Об’єднання “Деснянська палітра”; персональні виставки Н.Мартиненко, народної майстрині О.Дідович, творчих виробів учасників студії “Gaudeamus” та ін.). Активну роботу в громаді проводять волонтерські та благодійні об’єднання (Студентські соціальні служби, волонтерський центр “Довіра”, юридична клініка “Adiutorium”, ГО “Вогонь відродження” та ін.). Університет неодноразово виступав ініціатором проведення благодійних акцій для учасників АТО ті членів їх сімей. ЧНТУ проводить активну профорієнтаційну роботу серед учнівської молоді Чернігова і області. І це далеко не повний перелік заходів та акцій, що проводить університет для громади Чернігівщини.

З огляду на означені теоретичні позиції та практичний досвід вважаємо, що сучасна філософія вищої освіти має виходити з того, що вищий навчальний заклад в умовах сьогодення виконує особливу, ключову функцію в суспільстві. З одного боку, університет сьогодні – це центр розвитку науки, міжнародної діяльності, підготовки майбутніх фахівців, всебічного формування і розвитку особистості студента, з іншого – він має відігравати провідну роль в розвитку соціокультурного простору громади, вирішенні її нагальних проблем.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Поняття ”громада” у соціально-педагогічній діяльності / О. В. Безпалько // Наука і сучасність : зб. наук. пр. / НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К. : Логос, 2003. – Том XL. – С. 15-26.
2. Бочарова В. Г. Профессиональная социальная работа: личностно-ориентированный подход : монография / Бочарова В. Г. ; М-во образования Российской Федерации ; Институт педагогики социальной работы РАО. – М. : Институт педагогики социальной работы РАО, 1999. – 184 с.
3. Вайнола Р. Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : монографія / Вайнола Р. Х. ; за ред. С. О. Сисоевої ; М-во освіти і науки України ; НПУ імені М. П. Драгоманова. – Запоріжжя : ХНРБЦ, 2008. – 460 с.
4. Карпенко О. Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти / Карпенко О. Г. ; [за ред. С. Я. Харченко] ; М-во освіти і науки України ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К.; Дрогобич : Коло, 2007. – 369 с.
5. Карпова І. Г. Соціально-педагогічні умови розвитку творчої обдарованості студентської молоді у позанавчальній діяльності вищого навчального закладу: дис. канд. пед. наук : 13.00.05 / Карпова Ірина Гораціївна. – К., 2010. – 246 с.
6. Папуча М. В. Особистість: розвиток, соціалізація, виховання / М. В. Папуча, Т. Д. Кричківська. – Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ ім. М. Гоголя, 2001.-147 с.
7. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.05 / Савченко Сергій Вікторович. – Луганськ, 2004. – 455 с.
8. Семенов В. Д. Община и клуб. Воспитательный потенциал и его пределы / Семенов В. Д. – Ижевск : Удмуртский дом, 2000. – 38 с.
9. Сребная Н. М. Организационно-педагогические условия создания личностно-ориентированной системы вне учебной деятельности в ВУЗе: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Наталия Михайловна Сребная. – М., 2000. – 148 с.

Кісь Святослав Ярославович, канд. екон. наук

Кісь Галина Романівна, канд. екон. наук

Андибур Андрій Петрович, здобувач

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Одним із важливих компонентів інтелектуальної складової людського розвитку слід вважати освіту, яка розширює можливості людини у сфері набуття знань і професійних навичок. Крім того, доцільно відзначити, що для ефективного функціонування

підприємства в умовах економіки, заснованої на знаннях необхідно приділяти значну увагу освітнім процесам, формуючи освітнє середовище власними силами та засобами, а також, користуючись послугами ринку освітніх послуг.

Узагальнюючи погляди науковців, представників бізнесу та влади на проблеми вітчизняної вищої освіти, автор публікації робить висновок про необхідність ВНЗ удосконалювати свою діяльність, а студентам – шукати необхідні їм знання самостійно [1]. Погоджуючись з висловленою позицією, вважаємо за необхідне конкретизувати основні напрямки необхідних змін як у сфері освіти, зокрема, освіти для дорослих, так і в діяльності підприємств, спрямованих на формування та розвиток інтелектуального працівника.

Як правило, вітчизняні підприємства, установи, організації, головним чином, державної або змішаної форми власності, формування та розвиток персоналу забезпечують, орієнтуючись на ринок формальних освітніх послуг. В той же час, важко не погодитись з думкою про те, що університети, коледжі та інші навчальні заклади, як суб'єкти цього ринку в сучасних умовах економіки, заснованої на знаннях, втрачають монополію у поширенні інформації [2], і, на наш погляд, не здатні стандартизованими підходами до форми та змісту навчання задовольнити об'єктивно зростаючі вимоги суб'єктів господарювання до рівня інтелектуального розвитку персоналу. Виходячи з вище зазначеного, актуальною проблемою на сьогоднішній день для переважаючої більшості вітчизняних підприємств, установ та організацій, персонал яких виступає в ролі споживача освітніх послуг, слід вважати не використання або недовикористання господарюючими суб'єктами неформальних засобів навчання управлінського та виконавчого персоналу. З іншого боку, установи традиційної освіти для забезпечення тривалого конкурентоздатного становища на ринку, задоволення попиту з боку споживачів повинні, крім формальної освіти, розвивати такі її нетрадиційні форми, як неформальне і спонтанне навчання.

Зважаючи на достатньо широкий перелік визначень «неформальної освіти» представлений як у наукових виданнях, так і в нормативних документах [2-6], вважаємо, що споживач та продавець її послуг з метою отримання взаємних вигод повинні враховувати наступні особливості неформальної освіти:

- доповнює або виступає альтернативою формальній освіті;
- може бути організована поза формальною освітою, в рамках підприємств або у спеціальних приміщеннях провайдерів такої освіти;
- забезпечує засвоєння тих вмінь і навичок, які необхідні для виконання працівником конкретних завдань;
- має освітні цілі, визначені часові рамки та інфраструктурну підтримку;
- споживач, як правило, усвідомлено, без примусу здобуває нові знання, навички і вміння;
- сертифікація отриманих знань не є обов'язковою, але може проводитись.

Вище приведеним переліком, на наш погляд, цілком обґрунтовано можна характеризувати інший, не менш важливий, вид освіти – позаформальної [329], або спонтанної [3], або інформальної [7]. Її відмінна характеристика полягає в тому, що людина отримує необхідні знання в неорганізованому за певними правилами середовищі, шляхом цілеспрямованого спілкування, читання, перегляду телепередач, відвідування установ культури, подорожей тощо.

Зважаючи на те, що неформальна та спонтанна освіти, як правило, не передбачають отримання споживачем послуги відповідного документального підтвердження про отриманні знання, вміння, навички, то, цілком доречно припустити, що такі види освіти потребують попереднього усвідомлення працівником потреби у додаткових компетенціях і самостійного вибору джерела надходження інформації. Процес інтелектуалізації управлінського та виконавчого персоналу підприємства може передбачати планування,

альтернативних формальній, видів освіти, зважаючи, в тому числі, на необхідність фінансового забезпечення навчальних заходів. В такому випадку, слід вести мову про залучення до процесу організації неформальної та спонтанної освіти персоналу відповідного підрозділу підприємства, який передбачений діючою організаційною структурою. Поряд з виконанням підрозділом традиційних функцій, пов'язаних з управлінням персоналом, до його обов'язків слід віднести:

- визначення необхідності отримання персоналом підприємства додаткових знань, вмінь та навичок шляхом анкетування та тестування, враховуючи об'єктивні характеристики професійності працівника, орієнтуючись на внутрішньоорганізаційні та ринкові зміни, пов'язані з впровадженням нових технологій, видів продукції або умов роботи на ринку;

- моніторинг ринку неформальних освітніх послуг, за результатами якого відбувається вибір провайдера освіти (громадські організації, приватні структури, фізичні особи і т. п.), узгоджуються форми співпраці (лекторії, семінари, тренінги, дистанційне е-навчання, вебінари, і т. д.), вартість послуг, обумовлюються цілі навчання, структуровані програми і кінцевий результат;

- планування фінансового забезпечення процесів неформального навчання;

- оцінка ефективності отриманих знань, як шляхом співставлення результатів роботи працівника до і після неформального навчання, так і на основі визначення ступеня генерування та використання ним нових ідей, пропозицій у господарській практиці;

- організування процедур поширення працівником отриманих знань, наслідком чого стане їх масштабування і можливість застосування більшою кількістю управлінців та виконавців.

Погоджуючись з думкою про те, що спонтанна освіта «...здобувається як результат повсякденної роботи та спілкування, не є структурована щодо певних цілей, не має часових обмежень або форм проведення...» [3, с.237], вважаємо, що процес її отримання різними категоріями персоналу підприємства може мати не тільки спонтанний характер, а також бути частково керованим. Його керованість, на наш погляд, пов'язана з можливостями персоналу, який виступає в ролі суб'єкта інтелектуалізації поширювати серед персоналу необхідну навчальну інформацію, спонукаючи його до цілеспрямованого спілкування, залучаючи до читання літератури, перегляду відеоматеріалів, формулюючи завдання працівнику, який відвідує установи культури, подорожує, перебуває у відрядженні.

Не применшуючи роль традиційних закладів освіти в інтелектуалізації персоналу підприємств, вважаємо, що передбачені ними форма та зміст (лекції, практичні та семінарські заняття, лабораторні роботи, змістовні модулі і т.д.) можуть бути доповнені іншими технологіями з розвитку людських ресурсів, в тому числі тими, які передбачають неформальні підходи. На наше переконання, це дасть можливість підприємствам та навчальним закладам отримати взаємні вигоди. Зокрема, навчальні заклади, в тому числі галузевого призначення, будуть мати можливість:

- розширити можливості співпраці з господарюючими суб'єктами, що дозволить максимально наблизити навчальний та науковий процеси до реальних потреб бізнесу;

- інтегрувати наукові дослідження як джерело інтелектуалізації персоналу та діяльності підприємства загалом в практику господарювання;

- отримати джерело додаткового доходу в бюджет навчального закладу за рахунок розширення пропозиції освітніх послуг, що в мовах скорочення державного замовлення на підготовку фахівців є надзвичайно актуальним;

- підвищити рівень професійного розвитку науково-педагогічного персоналу.

В свою чергу, підприємства, установи та організації, як споживачі можуть розраховувати на:

- ефективне використання коштів, передбачених бюджетом на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації управлінського та виконавчого персоналу;

- зростання не тільки професіоналізму, а й інтелектуальних та особистісних якостей працівників;
- активізацію використання персоналом нетрадиційних підходів до виконання завдань;
- налагодження співпраці з галузевою навчально-науковою установою з метою подальшого консультування та створення можливостей пріоритетного використання результатів наукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Андрій Юхименко. Кузні кадрів. Рейтинг українських ВНЗ, що випускають найбільшу кількість топ-менеджерів / Юхименко Андрій — Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/publications/kuzni-kadriv-rejting-ukrajinskih-vuziv-shcho-vipuskajut-najbilshu-kilkist-top-menedzheriv-65598.html>
2. Терьохіна Н. Неформальна освіта як важлива складова освіти дорослих / Н. Терьохіна // Порівняльно-педагогічні студії. – 2014. – №6(20). – С. 109–114.
3. Петренко В.П. Неформальна та спонтанна освіта: роль та місце в стратегії розвитку людських ресурсів галузевих і регіональних суспільних систем / В.П. Петренко, А.П. Андібур, А.Б. Лис // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем (Івано-Франківськ, 20-22 травня 2015 року). – Івано-Франківськ: Територія друку, 2015. – С. 236–237.
4. Кремень В. Нові вимоги до освіти та її змісту / В. Кремень // Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21 століття : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Рівний доступ до якісної освіти», 26–27 червня 2007 р., м. Київ. – К.: ТОВ УВПК «Ексоб», 2007. – С. 3–10.
5. Dave R. H. Foundation of Lifelong Education: Studies in Lifelong Education / R. H. Dave. – Hamburg, 1976. – 388 p.
6. Рекомендації Асамблеї Ради Європи 1437 (2000) Про неформальну освіту [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://coe.kiev.ua/bul/bul9/text30htm>.
7. Проект Постанови про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України (щодо визнання неформальної освіти) [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6_current_main?id=&pid069=202

Кулага Ірина Володимирівна, канд. екон. наук, доцент

Ткаченко Олена Вадимівна, канд. екон. наук, доцент

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна.

СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНИЙ ПІДХІД ЯК ОСВІТНЯ ІННОВАЦІЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Новою парадигмою Європейського простору вищої освіти є студентоцентроване навчання. Для України перебудова освітньої моделі на засадах студентоцентризму є інноваційною за своєю суттю саме тому, що протягом тривалого періоду освітня модель будувалася на засадах традиційного підходу. Відповідно до стандартів та рекомендацій Європейського простору вищої освіти, побудова сучасної освітньої моделі передбачає зміни визначення місії та мети університету, критеріїв його успіху, принципів фінансування, структури та змісту навчального процесу, а також зміни у тлумаченні ролей викладачів та студентів.

В основу студентоцентрованого навчання покладено ідею максимального забезпечення студентам можливостей отримати високий конкурентний статус на ринку праці. За таких умов результати навчання повинні задовольняти потреби та очікування як студентів, так і роботодавців та суспільства в цілому, забезпечуючи зайнятість та розвиток особистості. Випускники повинні бути спроможними продемонструвати, яких компетентностей вони набули під час навчання. Отже, навчання на основі компетентнісного підходу в системі студентоцентрованої освіти має сформулювати у студентів такі якості та професійні

навички, які необхідні для ринку праці, а критерії та параметри оцінки результатів освіти мають бути уніфікованими. Саме за такого спрямування відбувається перехід від традиційного підходу, в центрі якого знаходиться викладання, до освіти, орієнтованої на навчання, де центром навчального процесу є студенти. Ролі викладача й студента також змінюються, що проявляється у побудові партнерських стосунків, у яких викладач все більше виконує роль консультанта і наставника, а студент отримує право вибору змісту та способу навчання. Впровадження таких практик студентоцентрованої освіти сприяє підвищенню рівня мотивації та активності студентів у навчальній діяльності та їхньої відповідальності за її результати. Запровадження студентоцентрованого підходу в вищому навчальному закладі має враховувати наступні особливості:

Всі навчальні заклади різні, функціонують у різних умовах і контекстах, мають справу з різними навчальними дисциплінами, також різними є студенти й викладачі. Отже, навчальний процес має будуватися із урахуванням цих особливостей, що передбачає створення адекватних умов і вибір відповідних стилів викладання та навчання.

Студенти дотримуються різних стилів навчання. В умовах студентоцентрованого підходу навчальний процес має передбачати використання різних педагогічних методик та навчальних технологій, відповідно до індивідуальних потреб студентів.

Поза межами аудиторій у всіх студентів є різнопланові потреби та інтереси, тому для їх задоволення і реалізації мають бути створені необхідні умови (наприклад, спортивні секції для студентів, що цікавляться спортом тощо).

Вибір має найважливіше значення для ефективності студентоцентрованого навчання, відповідно, навчання має бути організовано у гнучкій формі, з наданням студентам можливості широкого вибору навчальних дисциплін в межах варіативної частини навчального плану, вибору методів та стилів навчання, а також викладача і наставника.

Студенти мають різний досвід та базові знання, отже, навчання повинно бути адаптовано до життєвого і професійного досвіду відповідної особи. Так, наприклад, якщо студенти вже мають значний досвід використання інформаційно-комунікативних технологій немає сенсу вчити їх цьому заново.

Студенти мають нести відповідальність за своє навчання, тому вони повинні самостійно контролювати навчальний процес, отже повинні мати можливість долучатися до побудови індивідуальної траєкторії навчання.

Використання компетентнісного підходу в системі студентоцентрованої освіти передбачає, що студенти оволодіють необхідними знаннями й отримують необхідні навички в процесі навчання, отже для них слід створити відповідні можливості, що спонукатимуть студентів думати, обробляти, аналізувати, синтезувати інформацію, застосовувати на практиці, вирішувати проблеми тощо.

Навчання вимагає постійної співпраці між студентами і викладачами. Дуже важливо створити такі умови, за яких студенти та професорсько-викладацький склад має можливість співпрацювати. Це партнерство є центральним елементом філософії студентоцентрованої освіти, згідно з якою навчання повинно проходити в конструктивній взаємодії між студентами і викладачами.

Перехід університету до студентоцентрованої моделі передбачає, перш за все, усвідомлення принципів та особливостей студентоцентрованої освіти всіма суб'єктами освітнього процесу: викладачами, студентами, адміністрацією та персоналом вищого навчального закладу.

1. Викладачі, перш за все, мають чітко визначити свої цілі, підібрати адекватні поставленим цілям методики і технології, визначитися з мотиваційними механізмами.

Цілі повинні формулюватися в термінах знань, які має отримати студент, а також в термінах набуття студентами необхідних компетентностей. Це досить складна задача,

оскільки на сьогодні університетські траєкторії навчання все ще побудовані за традиційними моделями, де робочі програми дисциплін формуються відповідно до внутрішньої логіки змісту дисципліни, а отримання практичних навичок розглядається як доповнення до теоретичних знань.

Зміна моделі вищої освіти на основі студентоцентрованого підходу передбачає використання поряд із традиційними, нових методів та способів активізації навчального процесу. Дослідники з Університету Глазго, які проаналізували результати реалізації чотирьох стратегій активізації студентоцентрованого навчання, що використовувались в університеті, прийшли до висновку, що активізація навчальної діяльності досягається за рахунок підвищення рівня навчальної мотивації, яка, в свою чергу, спостерігається при максимально можливому наблизенні темпу, спрямованості та інших аспектів організації навчального процесу до індивідуальних прагнень і можливостей студента.

Отже, запровадження студентоцентрованої моделі передбачає зміни методів та технологій навчання, а також переструктурування навчального процесу:

- лекції для великих потоків повинні поступитися місцем заняттям в малих групах з використанням таких навчальних методик і технологій, які сприятимуть оволодінню студентами практичними навичками;

- слід активніше використовувати в навчальному процесі методи проблемного та проектно-орієнтованого навчання (problem/project-based learning);

- поряд із традиційними формами навчання, слід використовувати різні форми змішаного навчання (blended learning), що максимально зорієнтовані на інформаційно-комунікаційні технології (e-learning):

- доцільно використовувати наявні в Інтернеті навчальні засоби, що є у відкритому доступі (open educational resources).

2. Студенти мають бути активними учасниками навчального процесу. Основою студентоцентрованого навчання є конструктивізм як теорія, яка передбачає, що для ефективного навчання необхідно конструювати знання. При цьому вчення найбільш продуктивно, коли в рамках певної діяльності, студент здійснює створення осмисленого продукту. Студентоцентроване навчання є також родинним трансформативному навчання, яке розглядає процес якісних змін як безперервний процес трансформації, націлений на надання нового імпульсу і розширення можливостей студентів, а також на розвиток їх критичного мислення.

3. Академічний персонал має навчитися працювати як частина педагогічних команд. Адміністрація університету має розуміти, що студентоцентроване навчання, так само як і компетентнісний, і результато-орієнтований підходи, є досить ресурсомістким і вимагає належного фінансування для підтримки заниженого, порівняно із традиційною формою, співвідношення «студенти / викладачі / співробітники», розвитку змішаного навчання, підготовки кадрів, забезпечення відповідної аудиторної і академічної інфраструктури. Поряд з цим необхідно переглянути підходи до оцінювання обсягу роботи викладача, оскільки в умовах запровадження студентоцентрованого навчання, змінюються форми організації навчального процесу, отже орієнтація виключно на аудиторні години є неадекватною сучасним умовам. Крім того, потрібно створювати розвинені системи підтримки студентів з метою інтенсивного накопичення ними студентського досвіду та гарантувати підтримку студентів у оволодінні ними навичками навчання, так як у протилежному випадку студентоцентрований підхід викличе відторгнення і у них, і у викладачів.

Отже, студентоцентроване навчання стимулює розвиток методичного, організаційного та технологічного забезпечення, а також зміну ролі викладача і студента, а освітній процес, побудований на таких засадах, передбачає розширення прав і можли-

востей тих, хто навчається, розробку нових підходів до викладання і навчання, нових навчальних програм.

Список використаних джерел

1. В.И. Байденко, М.Б. Гузаиров, Н.А. Селезнёва. Актуальные вопросы современной дидактики высшего образования: европейский ракурс. – Москва-Уфа: Уфимский государственный авиационный технический университет (УГАТУ), 2012 – 293 с.
2. Рашкевич Ю.М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія / Ю.М. Рашкевич.-Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014 – 168 с.
3. Сорока Ю.Г. Практикуючи студентоцентровану освіту: діагностичні аспекти студентських очікувань / Ю. Сорока // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2014. – № 1101. – С. 190–194.
4. «A Tuning Guide to Formulating Degree Programme Profiles. Including Programme Competences and Programme Learning Outcomes» / електронний ресурс, режим доступу: http://www.core-project.eu/documents/Tuning_Guide_Publicada_Co Re.pdf
5. O'Neill G. and McMahon T. Student-centred learning: what does it mean for students and lecturers? // Emerging issues in the practice of University Learning and Teaching / Ed. by G. O'Neill, S. Moore and B. McMullin, Dublin: AISHE, 2005. http://www.aishe.org/readings/2005-1/oneill-mcmahon-Tues_19th_Oct_SCL.pdf

Мельник Ольга Євгенівна, к.ф.н., доцент, проректор з науково-педагогічної та виховної роботи ЧНТУ

Мельник Анатолій Іванович, д.ф.н., професор
Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

КОМУНІКАТИВНА СКЛАДОВА В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Немало західних, зокрема німецьких, філософів і соціологів кінця ХХ ст. висунули нові парадигми сучасної філософської та соціологічної думки. Однією з таких парадигм є комунікативна філософія, яка спирається на трансцендентальну (ідеальну) мовленнєву прагматику. Її провідні представники — К.-О. Апель, Ю. Габермас, В. Кульман, Д. Бюлер, П. Ульріх та ін.

Зміна парадигми, що здійснювалась у процесі переходу від "філософії свідомості" до "філософії комунікації" самосвідомих індивідів теорії комунікативної дії полягала в подоланні "методичного соліпсизму" (Е. Гуссерль) класики, й була спрямована на виявлення більш фундаментальних підвалин, аніж ті, що їх можна було б вивести з чистої людської суб'єктивності. Це стосувалося й достеменності, усезагальності та очевидності знання й правильності та універсальності етичних норм і цінностей. Комунікація, досягаючи своєї довшеної форми дискурсу, мала стати тією інстанцією, за допомогою якої індивіди, діючи комунікативно, мали б змогу спільно обговорювати та обґрунтовувати свої норми та цінності. З апеляцією до комунікації пов'язувались сподівання на те, щоб у філософській і соціологічній теорії запровадити етичний вимір (комунікація передбачає суб'єкт-суб'єктний зв'язок, визнання в іншій людині суверенної особистості, повагу до неї — а це вже й є початок етичного зв'язку) і в такий спосіб перебороти як позитивістське тлумачення соціальної науки, засноване принципом "свободи від цінностей", так і ірраціоналістичне та нігілістичне ставлення до самих цих цінностей. Звідси ще одне визначення трансцендентальної прагматики — комунікативна чи дискурсивна, етика.

Першим постулатом вказаної філософії є постулат породження істини: "Історія думки може бути досліджена лише за умови, що думка має бути висловлена за допомогою мови і показана у формі тексту, на рівні якого вона конститується у своїй всезагальності в спеціально розроблених формах мови. Текст виступає як особлива система,

якій притаманні завершеність і цілісність, а також внутрішня зв'язність і послідовність. Саме в текстовій діяльності може актуалізувати себе самосвідомість суб'єкта, оскільки обмін знаннями і досвідом, емоціями, цінностями, ідеалами та нормами неможливий поза межами породження й інтерпретації текстів. Тобто текст стає джерелом відомостей і знань про ту чи іншу предметну реальність, і в цьому значенні він є фундаментальним поняттям культури, означаючи "процеси інтеграції культурних значень в цілісні єдності осмислень" [1, с.114].

Поняття істини при цьому означає те, що відповідає: а) внутрішнім критеріям того чи іншого виду мислення; б) вимогам розумової комунікації, що веде дискурс. Якщо перше визначення істини є традиційним і не вимагає додаткових пояснень, то відносно другого слід зробити кілька уточнень. Що означає відповідність вимогам розумової комунікації? Це — додержання певних процедур, які окреслюють процес отримання інформації, а саме:

- 1) виокремлення основних тез автора;
- 2) формулювання власних контртез;
- 3) виділення того розумового простору, в якому ведеться діалог.

Інакше кажучи, акцент робиться не на тому, що дещо безумовно сприймається як істина, а на процесі породження того, що визначається як істина. Тобто завдання полягає не у тому, щоб істину передати, а у тому, щоб актуалізувати до істини відношення, зробити її предметом рефлексії, критики, осмислення.

Де істина пов'язана з комунікуванням двох, або більше суб'єктів, тобто з інтерсуб'єктивністю, з'являється морально-нормативне поле дискурсу і необхідність вирішення проблеми етики суб'єктів пізнання, освіти у доктринально-ідеологічній сфері.

Першим важливим кроком у вирішенні проблеми педагогічної комунікації є розгляд співвідношення етики та логіки в функціонуванні учасників освітнього процесу засобами осмисленої комунікації. Власне освіта, окрім спілкування професіоналів, функціонує, реалізується як адекватне існування тільки тоді, коли присутня осмислена принципами комунікація. "Той, хто буде осмислювати взаємини між наукою й етикою в сучасному індустріальному суспільстві, що охоплює увесь світ, виявиться в парадоксальній ситуації. А саме, з одного боку, потреба в універсальній, тобто зобов'язуючій все людське суспільство, етиці ще ніколи не була настільки актуальною, як у наше століття єдиної планетарної цивілізації, породженої технологічними наслідками науки. З іншої ж сторони, філософське завдання раціонального обґрунтування загальної етики ще ніколи не були настільки складним, як у століття науки тому, що ідеї інтерсуб'єктивної значимості в це століття наука завдає шкоди сциєнтистською ідеєю нормативно нейтральної або вільної від цінностей «об'єктивності»" [2, с. 263].

Вимога спільної відповідальності викликає необхідність досягнення взаєморозуміння в оцінюванні нормативних стандартів та ціннісних вподобань, чи краще, інтерсуб'єктивного узгодження тих вихідних принципів, на які б спиралась етика відповідальності.

Варто було б думати, що цій необхідності солідарної відповідальності повинна відповідати інтерсуб'єктивна значимість норм або, щонайменше, основні принципи етики відповідальності. Все це стосується першого аспекту проблемної ситуації, до якої підштовхує тема «етика в століття науки».

Ситуація віднесення обґрунтування моральних норм у ірраціональну сферу спричинюється пануванням у філософських та педагогічних теоріях принципу доповнюваності, котрий був запропонований М. Вебером на зразок фізико-математичних наук. "Отже, він став одним із засновників (поряд з екзистенціалістами, з одного боку, та позитивістами – з іншого) системи доповнюваності західної ідеології, згідно з якою практика в суспільних життєвих сферах – політики й господарства – має регулюватись

принципами ціннісно нейтральної раціональності, взірцем якої є наука й техніка. У свою чергу, носії цінностей – мораль та релігія – повинні стати виключно приватною сферою: етичні цінності існують за принципом античного політеїзму – кожний індивід мусить вибрати в ситуації відповідальності свого Бога. Однак такий підхід елімінує питання про об'єктивність цінностей і ставить під сумнів їх раціональне обґрунтування, а тому призводить до релятивізму, а в підсумку – до ціннісного нігілізму” [2, с. 27]. Словом: в аргументативному співтоваристві передбачається взаємне визнання всіх його членів як рівноправних партнерів по дискусії, що є виключно етичною нормою.

Інакше кажучи, всі істоти, здатні до мовної комунікації, повинні бути визнані особистостями, тому що вони у всіх своїх учинках і висловленнях є віртуальними партнерами по дискусії, і в необмеженому виправданні мислення не може бути відмовлено жодному з партнерів по дискусії й ні однієї з його віртуальних реплік у дискусії. Саме ця вимога взаємного визнання особистостей як суб'єктів логічної аргументації, а не тільки логічна правильність використання розуму індивідами, дозволяє, на погляд автора, говорити про «етику логіки», що може розглядатися як підстава для оновлення методологічної культури сучасної педагогіки.

Зasadнича норма комунікативної етики також має наслідки для інтерпретації постулату породження істини в контексті доктринально-ідеологічної частини методологічної культури. Оскільки суб'єкти для передавання істини повинні вступати в комунікацію, для них можна зробити висновок: індивід існує як обмежуючий свою індивідуальність член комунікативного співтовариства. Комунікативне товариство завжди перебуває в обміні продуктами праці, думок, знань. Власне самі знання набувають статусу раціональних під час такої комунікації. А сама комунікація постає як така, що є неможливою без етичної норми, що узasadничує її. Тобто без етичної норми нівелюється сама комунікація і домагання на істинність та раціональність.

Список використаних джерел

1. Лук'янець В. С. Сучасний філософський дискурс: Оновлення методологічної культури: монографія / В. С. Лук'янець, О. М. Кравченко, Л. В. Озадовська. – К., 2000. – 304 с.
2. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія / Єрмоленко А. М. – К.: Лібра, 1999. – 488 с.

Микелгадзе Натія Арчиловна, д-р філол. наук, професор, начальник Служби Качества Батумський Ученьний Університет Навігації, г. Батуми, Грузія

РОЛЬ СЛУЖБЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ ГРУЗИНСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ

В 2005 году Грузия присоединилась к Болонскому процессу, который подразумевает сближение и гармонизацию систем высшего образования стран Европы с целью создания единого европейского пространства высшего образования. Именно с подписания Болонской декларации начался первый, важнейший этап реформы высшего образования в Грузии. В первый же год были проведены Единые Государственные Экзамены, которые содействовали быстрому и однозначному искоренению коррупции при поступлении. Параллельно был начат процесс авторизации и аккредитации университетов. Стоит отметить, что на первом этапе процесс проходил достаточно тяжело и «болезненно», но в результате, были оставлены без права на образовательную деятельность ВУЗ-ы, которые совершенно не соответствовали общеевропейским стандартам. В «выживших» университетах в 2006 году были проведены первые выборы академического персонала. После – начался долгий, кропотливый процесс работы над образовательными программами, качеством образования, создания единых студенческих и ака-

демических баз, создания максимально релевантной системы оценки знаний студентов и работы преподавателей. Именно с целью совершенствования качества процессов обучения и обучения (Educational and Training), во всех высших учебных заведениях страны (а через несколько лет – и во всех средних образовательных учреждениях) были созданы Службы Обеспечения Качества (Quality Assurance).

На сегодняшний день Служба Качества является важнейшим звеном управления высших учебных заведений Грузии. Она подразумевает внешнее и внутреннее обеспечение качества ВУЗ-ов. Внешняя система призвана обеспечить процессы авторизации и аккредитации, тогда как внутренняя представляет собой свод процедур, обеспечивающих качество образовательной жизнедеятельности университета, в частности, планирования, осуществления и оценки управления и учебной деятельности университета; систематической оценки качества, внедрения и реализации международных стандартов обучения; подключения студентов университета в процесс управления и оценки учебного процесса; повышения квалификации академического персонала университета.

Служба качества является органом управления университета. В рамках своей компетенции для осуществления управления она руководствуется законом Грузии «О высшем образовании», действующим законодательством, международными договорами, созданными в соответствии с законом нормативными актами, уставом, приказами университета и другими нормативными документами.

Цели и задачи службы качества являются главнейшим маркером направления развития ВУЗ-а. Один из важнейших приоритетов Службы Качества - содействие внедрению в университет современных методов обучения и оценки. Служба качества планирует и проводит тренинги по инновационным методам обучения и оценки, следит за процессом адекватного осуществления требований оценочной системы, организывает процесс профессионально-методологического роста педагогов ВУЗ-а. Непосредственно со службой качества связана разработка инструкции по подготовке, представлению и утверждению бакалаврских, магистерских и докторских программ, осуществляемых в университете и вносимых в них изменений. Именно Служба Качества даёт рекомендацию академическому совету к утверждению новой, либо видоизменённой программы и её последующей реализации.

В свою очередь, мониторинг реализации образовательной программы всех ступеней академического образования, тоже является приоритетом Службы Качества. В результате анализа результатов, полученных вследствие мониторинга программы, служба качества разрабатывает обязательные рекомендации с целью усовершенствования программы. Мониторинг основан на анализе данных, полученных в результате анонимных опросов, как учащихся, так и персонала, участвующего в осуществлении программы; также на анализе данных по успеваемости студентов, которая выявляет реальную картину эффективности обучения по конкретной программе.

К примеру, В Батумском Учебном Университете Навигации дважды в год проводятся опросы студентов и лекторов, а раз в год - выпускников и потенциальных работодателей, которые сотрудничают с университетом и обеспечивают наших студентов необходимой производственной практикой. Отношения с работодателем заслуживают особого внимания, поскольку, в стране, где количество студентов на отдельно взятые специальности не регулируется государством (не существует т. н. «государственного заказа»), координированная работа с потенциальными работодателями увеличивает вероятность трудоустройства выпускников. Служба Качества, посредством анкетирования работодателей, выявляет их требования, анализирует претензии, разрабатывает механизмы искоренения проблем, ведущих к недовольству потенциальных работодателей и даёт рекомендации соответствующим службам ВУЗ-а. Также важен для развития

университета опрос выпускников, именно с его помощью Служба Качества выявляет те недостатки, которые мешают выпускникам использовать на практике теоретические знания, полученные в процессе обучения.

К основной сфере деятельности Службы Качества относится координация учебной работы, повышение квалификации персонала и систематическая оценка качества; разработка политики обеспечения качества и разработка процедур; разработка и внедрение современных критериев для определения качества процесса обучения, постоянный мониторинг процесса обучения; разработка вопросников для студентов бакалавриата и магистратуры с целью проведения новой оценки, касающихся учебных курсов, материально-технической базы и учебного процесса; координация постоянного совершенствования образовательных и учебных программ, курикулумов и разработка рекомендаций по их улучшению.

Именно Служба Качества является главным источником информации об инновациях и нововведениях в сфере образования. Служба обеспечивает организацию консультационных и информационных встреч для академического и административного персонала на актуальные вопросы, связанные с Болонским процессом, авторизацией и программной аккредитацией, информирует соответствующие структурные единицы об изменениях в законодательстве, даёт рекомендации к внедрению новшеств в соответствии с этапом текущей реформы образования.

Служба Качества определяет необходимость повышения квалификации академического персонала университета и на основе выявленных в процессе мониторинга недостатков, проводит регулярные тренинги, планирует и проводит конференции, мастер-классы, организывает встречи по обмену опытом преподавания и управления с педагогами и административными работниками ВУЗ-ов схожего научного профиля.

На основании законодательства Грузии, Служба Качества занимается ежегодной подготовкой документа «Самооценка к авторизации/аккредитации высшего образовательного учреждения», которое обязательным образом предоставляется в Национальный Центр Развития Качества Образования – главную организацию, отвечающую за качество образования в стране. Также, служба качества определяет коэффициенты и приоритеты для единого государственного экзаменационного.

Одной из важнейших функций Службы, также является сотрудничество с другими университетами, как в Грузии, так и за её пределами, с целью признания в процессе мобильности кредитов ECTS, накопленных студентами в других ВУЗ-ах. Взаимное признание кредитов ECTS является основным показателем евроинтеграции Грузии в сфере высшего образования и выхода национальных университетов на желаемый международный уровень.

Исходя из вышесказанного, можно заключить, что Служба Обеспечения Качества является основным механизмом внедрения реформистских инноваций в процесс развития высшего образования. Она обеспечивает полноценный рост университета по всем имеющимся направлениям, приводит процесс учёбы и обучения в полное соответствие с международными требованиями; результатом её успешной деятельности является полная адаптация и интеграция ВУЗ-а в общеевропейское образовательное пространство.

Список использованных источников

1. Стратегическое развитие высшего образования и науки в Грузии, (на груз. языке), Тб., 2013.
2. Руководство по обеспечению качества образования, (на груз. языке), Тб., 2011.
3. Учебник качества, (на груз. языке), Green Caucasus, Тб., 2015.
4. Системы менеджмента качества. Требования, Проект международного стандарта Исо 9001, (на русском языке), Издание от 28.04.2015.
5. Кеннеди Д., Формирование и внедрение итогов обучения, (на груз. языке), Тб., 2014 (NY, 2006).
6. Закон Грузии «О высшем образовании», в последней редакции от 17.12.2015.

Осадчий Олександр Васильович, к.фіз.вих, доцент

Кропива Олександр Сергійович, студент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СТАН ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день в Україні зберігається тенденція до зниження рівня здоров'я й середньої тривалості життя населення не зважаючи на той факт, що починаючи з 1998 року формуванням здорового способу життя почала займатися держава та вищі навчальні заклади України.

Дослідження багатьох науковців (Т. Ю. Круцевич, В. В. Романенко, С. М. Канішевський, Є. А. Захаріна, Т. В. Івчатова та інші) свідчать, що серед більшої частини молоді не сформовано потребу піклуватися про власне здоров'я, недостатньо сформована мотивація до занять фізичними вправами [4].

Студентська молодь покладається на діяльність лікувальних закладів і нехтує ефективними засобами оздоровлення – фізичними вправами. Дослідники підкреслюють, що студентська молодь байдуже ставиться до змісту обов'язкових фізкультурних занять (Т. Ю. Круцевич, О. Л. Благій, О. О. Малімон, О. В. Осадчий, Ю. М. Фурман та інші). Ми погоджуємось з їх висновками про те, що рівень фізичного виховання у вищій школі не сприяє ефективному зменшенню дефіциту рухової активності студентів, що є однією з причин різного роду відхилень у їхньому здоров'ї.

Мета дослідження полягала у визначенні рівня фізичного (соматичного) здоров'я студентської молоді для застосування диференційованого підходу до використання навантажень у фізичному вихованні.

У дослідженнях брали участь майже 700 студентів I-V курсів восьмого навчального корпусу Чернігівського національного технологічного університету. Дослідження проводились протягом 2012-2016 рр. Рівень фізичного здоров'я студентської молоді визначали за методикою професора Г. Л. Апанасенка, яка є однією із найбільш інформативних і прийнятних з погляду практичного використання [1-3].

Використання комп'ютерної програми обробки даних дозволяє оперативно за простими клініко-фізіологічними показниками, які мають достатньо виражені кореляційні зв'язки з рівнем аеробного енергопотенціалу індивіда, розподіляти осіб на різні типологічні групи, задавати компоненти та параметри дозування навантажень, описувати рекомендації до занять тощо.

У результаті досліджень встановлено, що студенти ЧНТУ розподілились за типологічними групами наступним чином: 1 група здоров'я – 8%, 2 група – 29%, до 3 групи увійшла найбільша кількість студентів у кількості 30%, і лише 33% досліджуваних, які входять до 4-5 груп, можна вважати фізично здоровими (Рис. 1). Ці дані підтверджують результати раніше проведених досліджень про стан соматичного здоров'я населення України (Т. Ю. Круцевич, В. В. Романенко, С. М. Канішевський, Є. А. Захаріна, Т. В. Івчатова та інші).

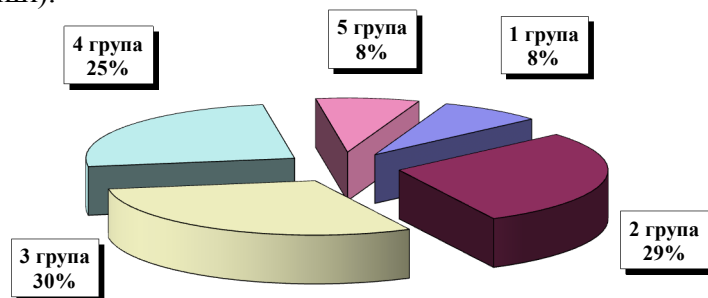

Рис. 1. Діаграма розподілу студентів по групам здоров'я

На наступному етапі ми вивчали рівень соматичного здоров'я студентської молоді відповідно років підготовки. На рис. 2 відображено показники кількості студентів, які мають задовільний рівень фізичного здоров'я. Наочно видно, що студенти першокурсники мають у своєму складі майже 33% осіб із задовільним станом фізичного здоров'я. Регулярні обов'язкові заняття з фізичної культури у кількості 4-х годин на тиждень, а також заняття у спортивно-оздоровчих секціях дозволяють значно підвищити рівень соматичного здоров'я, що відбивається на показнику задовільного стану фізичного здоров'я, який на другому курсі дорівнює 40 %.

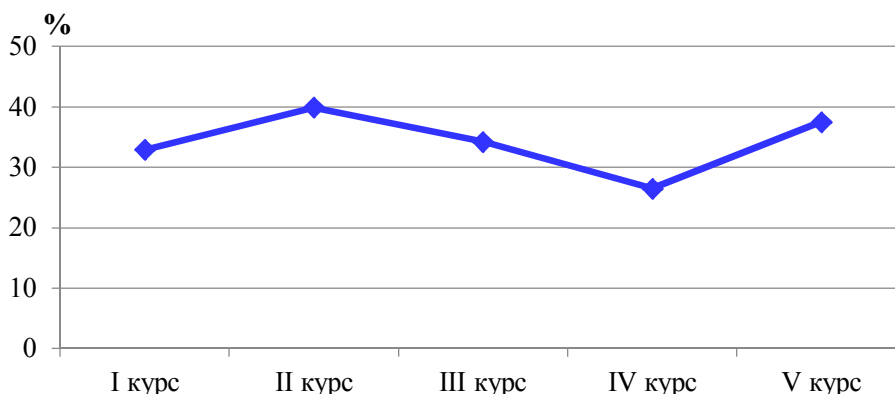

Рис. 2. Співвідношення практично здорових студентів (4-5 групи) за роками підготовки

Після другого року навчання кількість обов'язкових занять з фізичного виховання зменшується до 2-х годин на тиждень, що одразу відбивається на показниках соматичного здоров'я. Порівняно з показниками 2-го курсу, до 4-го ми втрачаємо 13,4% студентів, які мали задовільний рівень фізичного здоров'я (4-5 групи).

Проведене анкетування свідчить, що вже на 5 курсі студенти переоцінюють своє ставлення до власного здоров'я і починають активно займатись фізичною культурою і спортом самостійно. У результаті цього ми маємо підвищення показників соматичного здоров'я студентської молоді на 11% порівняно з показником 4-го курсу і який дорівнює 37,5%.

У ході досліджень окрім загального розподілу студентів ЧНТУ за типологічними групами визначались статистичні показники стану рівнів соматичного здоров'я за напрямками підготовки (Рис. 3). Найкращі показники задовільного рівня фізичного здоров'я було виявлено у студентів напряму підготовки 6.010203 «Здоров'я людини» (фізична реабілітація), що можна пояснити значно вищим режимом рухової активності згідно навчального плану підготовки. Цей показник значно перевищує середній рівень фізичного здоров'я студентської молоді по Україні.

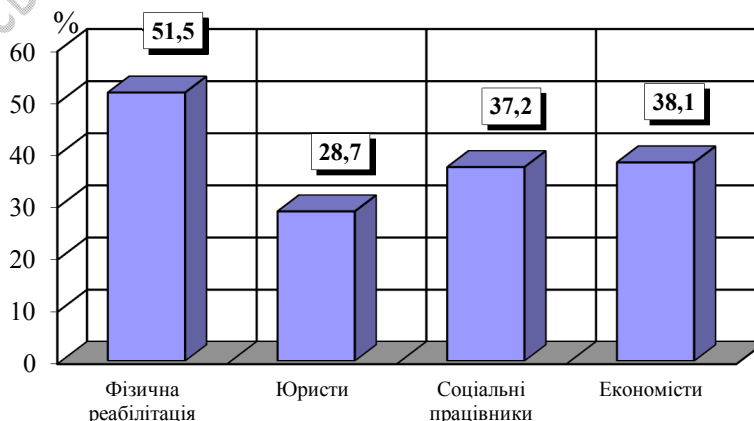

Рис. 3. Розподіл студентів, що мають задовільний рівень соматичного здоров'я (4-5 групи), за напрямками підготовки

На 2 і 3 місці за показниками задовільного рівня фізичного здоров'я знаходяться студенти економічних спеціальностей та соціальні працівники з показниками 38,1% та 37,18% відповідно. Такі показники за цими напрямками підготовки отримані завдяки тому, що ці професії передбачають активну роботу з людьми.

На останньому місці з показником 28,7% студентів, що мають задовільний рівень соматичного здоров'я, знаходяться юридичні спеціальності. Це досить низький показник – нижчий за середньостатистичний по Україні. Це пояснюється, з нашої точки зору, малорухливим (сидячим) образом життя, тобто гіподинамією.

Результати наших досліджень підтверджують численні літературні дані про те, що достатній рівень фізичної активності є найголовнішим чинником покращення рівня здоров'я, а формування основ здорового способу життя залежить як від самої молоді, так і від державної підтримки.

З метою підвищення рівня фізичної підготовленості населення України та покращення його здоров'я Кабінетом Міністрів України від 09.12.2015 №1045 ухвалено постанову "Про затвердження Порядку проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України". Однак, це буде дуже важко зробити в теперішній час у зв'язку з наказом МОН України № 1392 від 25.11.2014 р. та листом МОН України від 13.03.2015 р. №1/9-126, які передбачають скорочення академічних годин на викладення предмету «Фізичне виховання».

Список використаних джерел

1. Апанасенко Г. Л. Рівень здоров'я і фізіологічні резерви організму / Г. Л. Апанасенко, Л. П. Долженко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – К., 2007. – № 1. – С. 17–21.
2. Круцевич Т. Ю. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків та молоді / Т. Ю. Круцевич, М. І. Воробйов, Г. В. Безверхня. – К. : Олімпійська література, 2011. – 224 с.
3. Міхеєнко О. І. Комплексна методика оцінки рівня здоров'я організму людини / О.І. Міхеєнко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – №6. – С. 93–101.
4. Осадчий О. В. Відношення до здоров'я та здорового способу життя школярів 14-15 років м. Чернігова / О. В. Осадчий, М. М. Лазаренко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – 2011. – №86. – С. 348–353.

Поступна Олена Вікторівна, канд. наук з держ. упр., доцент, докторант

Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, м. Харків, Україна

Степанко Олексій Вікторович, канд. наук з держ. упр.

Національний університет цивільного захисту України, м. Харків, Україна

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА КЕРІВНИХ КАДРІВ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У 2014 р. Українська держава стала на шлях реформ, пов'язаних з усіма сферами життєдіяльності суспільства. Однією з пріоритетних реформ є реформа освіти, спрямованої на системну трансформацію сектору з метою забезпечення високої її якості. Серед основних напрямів реформування освітньої сфери – надання університетам академічної, організаційної та фінансової автономії; створення обласних рад стейкхолдерів задля визначення стратегії розвитку професійної освіти регіону; розмежування функцій контролю якості та забезпечення освіти в системі управління загальною середньою освітою та ін. [7]. Крім того, успішне реформування освітньої системи передбачає: створення структур, відповідальних за стратегічне прогнозування освітньо-кваліфікаційних потреб ринку праці як на національному, так і на регіональних рівнях; розширення аналізу потреб у кваліфікаціях на національному рівні до аналізу затребуваних

кваліфікацій на регіональному й місцевому рівнях й навіть на рівні підприємств; інтенсифікацію розвитку системи освіти протягом життя, що потребує вирішення комплексу завдань за такими напрямками: управлінсько-організаційне забезпечення, матеріально-технічне і фінансове забезпечення; кадрове забезпечення потреб дистанційної освіти; методичне забезпечення з урахуванням специфіки дистанційного навчання; просування дистанційної освіти на освітньому ринку і ринку праці [1, с. 357].

25 лютого 2016 р. у Комунікативному центрі Кабінету Міністрів України відбулась експертна дискусія, предметом якої стала Дорожня карта освітньої реформи, що розроблена Стратегічною дорадчою групою при Міністерстві освіти і науки України. Серед питань, що обговорювались із представниками громадськості, які були залучені до дискусії, – порядок обрання керівників закладів освіти, фінансування закладів професійно-технічної освіти, створення опорних шкіл, створення гуртожитків для профільних шкіл, нормативне врегулювання по підручниках, демонополізація післядипломної педагогічної освіти, питання сертифікації педагогів, необхідність започаткування електронної системи звітності і електронного документообігу в освітній сфері тощо [2].

Все вище зазначене свідчить про те, що перед сучасними працівниками освітньої сфери постають нові соціальні замовлення, що визначаються реаліями сьогодення. Успіх проведення реформи освіти залежить як від поєднання зусиль держави з інститутами демократичного суспільства у вирішенні напрямів реформи, так і від професійності управлінців в освітній сфері, які безпосередньо будуть реалізовувати цю реформу.

Слід зазначити, що Харківська область посідає четверте місце в Україні за чисельністю населення після Донецької, Дніпропетровської областей та м. Києва. Станом на 1 січня 2016 р. у ній нараховується 2718,6 тис. осіб [8]. Область входить до десятки найбільш студентських центрів Європи та є одним з лідерів освітнього ринку України [8, с. 133]. Освітня та професійна підготовка кваліфікованих кадрів для національного та регіонального ринку праці, що виступає фундаментом людського розвитку та прогресу держави і суспільства, а також гарантом індивідуального розвитку людини, забезпечується в Харківській області розгалуженою мережею навчальних закладів, що налічує 707 дошкільних, 818 загальноосвітніх, 101 позашкільних (37 дитячо-юнацьких спортивних шкіл, 5 станцій юних техніків, 4 станції юних натуралістів, 4 центри туризму та краєзнавства, 43 центри, будинки дитячої та юнацької творчості тощо), 54 професійно-технічних, 68 вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ), із них – 32 заклади – I-II рівнів акредитації (далі – р. а.) та 36 – III-IV р. а. [4]. Науковий потенціал Харківщини представлений майже 200 науковими установами. Втім, не дивлячись на диференціацію видів і форм надання освітніх послуг, в області існує низка проблем в розвитку освітньої інфраструктури: напрями та якість підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах не відповідають вимогам сучасного виробництва та сфери послуг, перспективам соціально-економічного розвитку регіону, що зумовлює необхідність модернізації матеріально-технічної бази навчальних закладів освіти, впровадження державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій, формування у молоді позитивного ставлення до обраної робітничої професії; залишається неефективною система працевлаштування випускників ВНЗ та їх професійного супроводження; недостатньо уваги приділяється популяризації наукової проблематики серед молоді, стимулюванню бажання й готовності молоді брати участь у наукових дослідженнях; на низькому рівні відбувається співпраця навчальних закладів і наукових установ [3, с. 7]. Крім того, в м. Харкові, де зосереджені практично всі ВНЗ, відсутні комплексні рішення організації їх території; стан житлово-комунального фонду не є задовільним; організація побуту, дозвілля, умови для наукової творчості не відповідають мінімальним світовим стандартам.

Вирішити вище визначені загальнонаціональні та регіональні проблеми, а також успішно провести реформи в освітній сфері можуть підготовлені висококваліфіковані фахівці-управлінці, спроможні розробляти, аналізувати й впроваджувати освітню політику, розроблену та запропоновану українському суспільству державою. Для цього в Україні створено систему підготовки керівних кадрів для управління освітою. Зауважимо, що підходи до організації професійної підготовки керівних кадрів в освітній сфері в Україні вивчали такі вітчизняні науковці, як Г. Єльнікова, С. Калашнікова, М. Лещенко, В. Лунячек, Н. Сас, А. Светлорусова та ін.

Звернемося до історії створення української системи професійної підготовки керівних кадрів в освіті. Провідне місце у професійній підготовці фахівців для освітньої сфери в Україні традиційно займають педагогічні навчальні заклади. В 90-х рр. ХХ ст. педагогічна освіта пережила реорганізацію: педагогічні училища перетворилися на педагогічні коледжі, педагогічні інститути – на педагогічні університети, інститути підвищення кваліфікації – на інститути післядипломної освіти. Основними тенденціями цього періоду можна визначити введення ступеневої педагогічної освіти, стандартизацію кваліфікацій і дипломів, модернізацію педагогічної освіти в контексті вимог Болонського процесу.

Починаючи з 1990 р. у педагогічній науці розпочався пошук оптимальної національної моделі підготовки керівних кадрів в освітній сфері. Спочатку фахівців готували зі спеціальністю «Організатор освіти» (з 1990 р.), потім – «Менеджмент освіти» (з 1999 р.), «Менеджмент організацій (освіти)» (з 2000 р.). У 2005 р. до Переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у ВНЗ за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, в розділі «Специфічні категорії» було введено спеціальність «управління навчальними закладами» освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» – 8.000009 [5]. У м. Харкові провідну роль у педагогічній освіті відіграє Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (ХНПУ), що здійснює, поміж іншим, підготовку керівників навчальних закладів.

У 1997 р. в Україні було запроваджено наукову галузь «Державне управління» як цілісну наукову дисципліну. Інституалізація наукової галузі була розпочата на базі Національної академії державного управління при Президентові України (далі – НАДУ) та набула свого поширення в інших ВНЗ і наукових установах. З 1999 р. у структурі НАДУ розпочала свою діяльність кафедра управління освітою, що здійснює професійну підготовку керівних кадрів управління та державного управління у сфері освіти спочатку за спеціальністю «Управління освітою», а з 2008 р. в рамках програми підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр» запроваджено нову спеціальність 8.15010005 «Державне управління у сфері освіти» [6]. Кафедра готує фахівців з освітньої політики держави для органів влади, державних установ і організацій, а також керівників навчальних закладів різних форм власності. В структурному підрозділі НАДУ функціонує Харківський регіональний інститут (далі – ХарРІ НАДУ), у якому з 2005 р. у навчальні магістерські програми з галузі науки «Державне управління» введено спеціалізацію «Управління освітою». Не дивлячись на особливості підготовки, магістри отримують дипломи з державного управління, в яких, на жаль, не конкретизовано специфіку опанування ними знань.

Отже, в Харківській області керівників навчальних закладів готують у двох із 36 ВНЗ III-IV р.а. (ХНПУ, ХарРІ НАДУ), а підготовка керівних кадрів для управління освітою здійснюється лише в ХарРІ НАДУ.

Підсумовуючи можна стверджувати, що в Україні модель професійної підготовки керівних кадрів в освітній сфері тільки формується та сьогодні ще не є ефективною, а мережа ВНЗ, що готують таких фахівців є не розгалуженою. До того ж потребує суттєвих змін зміст навчальних програм у цій сфері, в якому потрібно враховувати регіональний компонент.

Список використаних джерел

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – 684 с.
2. Дорожня карта освітніх реформ повинна стати суспільним договором між владою та громадянським суспільством [Електронний ресурс] : Національна Рада Реформ. – Режим доступу : <http://reforms.in.ua/ua/news/dorozhnya-karta-osvitnih-reform-povynna-staty-suspilnym-dogovorom-mizh-vladoyu-ta>.
3. Обласна програма розвитку освіти «Новий освітній простір Харківщини» на 2014 – 2018 роки» [Електронний ресурс] : рішення Харківської обласної ради від 19 грудня 2013 р. № 885-VI (XXVII сесія VI скликання). – Режим доступу : <http://dniokh.gov.ua/?p=3145>.
4. Освіта [Електронний ресурс] : статистична інформація Головного управління статистики у Харківській області. – Режим доступу : <http://kh.ukrstat.gov.ua/index.php/osvita-stat>.
5. Про затвердження змін до Переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти і науки України від 16 червня 2005 р. № 363. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0816-05>.
6. Про кафедру управління освітою [Електронний ресурс] : офіційний сайт Національної академії державного управління при Президентіві України. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/education/>.
7. Реформа освіти [Електронний ресурс] : Національна Рада Реформ. – Режим доступу : <http://reforms.in.ua/ua/reforms/reforma-osvity#overview>.
8. Стратегія розвитку Харківської області на період до 2020 року. – Х., 2015. – С. 41 – 46; 134 – 136; 148 – 153.
9. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2016 року та середня чисельність у 2015 році [Електронний ресурс] : статистична інформація Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Сазонова Олена Володимирівна, канд. філол. наук, доцент

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, Чернігів, Україна

**САМОСТІЙНА РОБОТА ФІЛОЛОГІВ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ
ПОКРАЩЕННЯ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ**

Лісабонська декларація Європейської асоціації "Університети Європи після 2010 року: різноманітність за єдності цілей" передбачає коригування методик викладання та всього навчального процесу з урахуванням потреб студентів. Конкретні перетворення в системі освіти України суттєво впливають на характер викладацької діяльності. Задля цього педагоги все більше орієнтуються на створення таких технологій і способів впливу на особистість, щоб утримати баланс між соціальними та індивідуальними потребами, крім того, запускаючи механізм саморозвитку (самовдосконалення, самоосвіти), викладачі мають забезпечити готовність особистості до можливих змін суспільства, до реалізації власних потреб, умінь та навичок. Йдеться не тільки про технологізацію навчального процесу, про збільшення практичної спрямованості освіти, про впровадження нових форм оцінки результатів діяльності як студента, так і викладача. Головне – кардинально змінити функції викладача, покликаного не передавати наявні у нього знання, а навчити студента вчитися протягом усього подальшого професійного життя, що зумовить потребу вдосконалення професійних компетенцій самого викладача.

Усі освітні програми містять спеціальний розділ – самостійна робота, що є обов'язковим в умовах інтеграції національної освітньої системи до спільного європейського континууму, зокрема впровадження кредитно-модульної системи навчання. Вимоги сьогодення спонукали до прийняття «Положення про самостійну роботу студентів ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка», що складені відповідно до Законів України «Про освіту»,

«Про вищу освіту», «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», рекомендацій МОН України. Положення визначає загальні вимоги щодо організації самостійної роботи студентів (СРС) в умовах кредитно-трансферної системи навчання, що полягають у визначенні основних підходів до самостійної роботи студентів, конкретизації нормативно-правової бази її організації, а також змісту, технологій, критеріїв оцінювання результатів.

Самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів є суттєвим засобом формування таких рис студентів, як самостійність, ініціативність, дисциплінованість, точність, почуття відповідальності. Усі ці риси необхідні майбутньому фахівцю у навчанні і професійній діяльності. Вони також є важливими для суспільно-активного громадянина України незалежно від його спеціальності. Отже, самостійна робота формує здатність до відповідальної, творчої, креативної діяльності, вміння обробляти інформацію та приймати рішення в нестандартних ситуаціях. Розробка науково-методичного супроводу СРС та організаційно-методичного забезпечення індивідуальної роботи студентів є одним з провідних напрямків діяльності кафедр в умовах скорочення аудиторних годин за рахунок збільшення часу на СРС. Окремі пункти Положення конкретизуються в методичних рекомендаціях кафедр з урахуванням специфіки спеціальностей.

Організація самостійної роботи передбачає її безпосередній зв'язок з аудиторними формами навчання. Система керівництва індивідуальною самостійною роботою студентів охоплює її чітке планування, детальне продумування щодо організації, безпосереднє або опосередковане керівництво з боку викладача, систематичний контроль за поетапними і кінцевими результатами самостійної роботи студентів, оперативне доведення до відома студентів оцінки результатів їх самостійної роботи і внесення відповідних корективів у її організацію. Відбір та структурування змісту для самостійної роботи відбувається за такими принципами: модульності (як змістової завершальної частки навчальної дисципліни); системності; міждисциплінарності та інтеграції; індивідуалізації та диференціації; креативності для формування у студентів навичок вирішення практичних задач на репродуктивному, адаптивному, частково-пошуковому та творчому рівнях складності; компенсаторності (розширення «фонових» знань за рахунок орієнтації студентів на самостійний пошук і систематизацію додаткової інформації, нарощення «ядра» набутих професійно значущих знань із метою забезпечення повноти їх актуалізації), багаторівневості, що передбачає забезпечення «поетапного» ускладнення змісту навчально-дослідницької діяльності завдяки скороченню або ускладненню завдань дослідження, звуження або розширення «інформаційного поля» дослідницьких завдань. Принцип багаторівневості дозволяє в повному обсязі врахувати індивідуальні можливості студентів, рівень їхнього актуального розумового розвитку, ступінь оволодіння навчальним матеріалом.

Форми та види самостійної роботи визначаються викладачем або кафедрою відповідно до змісту та структури залікового кредиту, змістового наповнення модуля тощо. Рекомендовано використовувати такі види завдань:

- опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу з використанням конспекту лекцій, підручника, довідкової літератури;
- вивчення окремих змістових модулів курсу (тем або питань), передбачених для самостійного опрацювання з метою реферування, анотування, складання тезового плану, конспекту тощо;
- реферування першоджерел;
- аналіз, синтез, порівняння, узагальнення явищ, фактів, закономірностей, викладених у друкованих джерелах інформації з метою підготовки відповідей на поставлені напередодні запитання;
- складання таблиць, графіків, оформлення ілюстрацій;
- виконання графічних робіт;

- виконання вправ;
- підготовка додаткового матеріалу до лекції відповідно до заданого плану;
- підготовка до виступу на семінарському занятті;
- підготовка до проведення та захисту лабораторних (практичних) робіт;
- переклад іноземних текстів встановлених обсягів;
- розв'язання і письмове оформлення задач, схем, діаграм, інших робіт графічного характеру;
- підготовка конспектів навчальних чи наукових текстів;
- виконання домашніх модульних робіт;
- підготовка до проведення контрольних заходів (складання змістових модулів, написання модульних контрольних робіт, іспитів тощо);
- моделювання процесів, уроків, навчальних занять, позакласних виховних заходів;
- виконання творчих завдань, які передбачають самостійне складання задач, тестових завдань, комплексу вправ тощо та їх оформлення;
- використання кейс-методів (ситуаційні завдання);
- виконання групових проектів;
- оформлення звітів за результатами практик, виконання науково-дослідних робіт, творчих завдань;
- підготовка наукових доповідей, анотацій, статей, тез;
- виконання підготовчих, інформаційних самостійних робіт;
- робота з пошуковими системами Інтернет..

Під час розробки змісту та технологій організації самостійної роботи слід враховувати структуру компетенцій, що визначають готовність студента організувати самостійну роботу, а саме:

- базові знання студента освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра, спеціаліста, магістра: методології наукового дослідження; наукової організації праці студента ВНЗ; джерел з отримання інформації та технологій користування ними; особливостей організації самостійної роботи за кредитно-трансферною системою навчання; особливостей модульно-рейтингової системи оцінювання ВНЗ; форм і видів самостійної роботи студента у ВНЗ; методів наукового дослідження; сучасних форм самоосвіти, технологій самонавчання; основних положень концепції навчання упродовж життя; технології проєктивної роботи.

- базові вміння і навички студента освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра, спеціаліста, магістра, зокрема інтелектуальні:

- володіти понятійним апаратом наукового дослідження; виділяти головне, другорядне в інформаційних (наукових) текстах; свідомо використовувати логічні прийоми мислення (аналогія, порівняння, зіставлення, аналіз, синтез); інтерпретувати отримані результати власної інтелектуальної діяльності, робити висновки, узагальнення; працювати з інформацією (класифікувати, узагальнювати, інтерпретувати).

пошукові, дослідницькі: самостійно знаходити необхідну інформацію в інформаційному полі; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; використовувати наукові методи пізнання – моделювання, експеримент, спостереження, роботу з першоджерелами тощо; визначати основні компоненти наукового дослідження, скласти програму наукового дослідження; адекватно оцінювати власну діяльність.

інформаційні: використовувати інформаційні та комунікаційні технології для отримання необхідної інформації, класифікації, систематизації та її оформлення; послуговуватися технологіями постійного оновлення знань, удосконалення навичок; розробляти власні стратегії, моделі самоосвіти; організувати процес самонавчання; визначати доцільність власних освітніх траєкторій; добирати власні прийоми навчання; виконувати проєкти; використовувати нові технології та засоби комунікації; швидко адаптуватися до нових умов праці або навчання, знаходити нові рішення, долати труднощі.

Контроль самостійної роботи та оцінка її результатів організуються як єдність двох форм: самоконтроль і самооцінка студента; контроль і оцінка з боку викладачів, державних екзаменаційних і атестаційних комісій, державних інспекцій тощо.

Інноваційність СРС полягає у передачі знань, а також у можливості самостійно освоювати методи, техніки ефективного пошуку, відбору, переробки та застосування необхідної інформації. Оцінювання якості професіоналізму спеціаліста у певній галузі виробництва чи сфері освіти спирається на його діяльнісний потенціал, зумовлений інтелектуальним рівнем фахівця, набором набутих професійних компетенцій, спроможністю мобільно та ефективно вирішити будь-яку професійну задачу. Відтак сучасний випускник ВНЗ усвідомлює, що його майбутнє працевлаштування безпосередньо залежить від рівня розвитку здібностей та умінь (як загальних, так і професійних). Реалізуючи творчий та інтелектуальний потенціал, майбутні педагоги зможуть відповідати сучасним вимогам і змінам у системі освіти України.

Самохін Микола Кузьмич, канд. пед. наук, доцент

Бабич Дарія Сергіївна, студентка

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ ДЕРЖАВНОЇ ЦІЛЬОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ

У період складних соціально-економічних потрясінь, кризи духовності, погіршення екологічної ситуації все більшу занепокоєність викликає стан здоров'я та фізичної підготовленості молодого покоління. Кардинальні зміни, які відбуваються в усіх сферах життєдіяльності суспільства, вимагають нових удосконалених підходів щодо формування гармонійно розвиненої, суспільно активної, фізично досконалої, здорової особистості. Тому одним з пріоритетних завдань держави було і залишається виховання особистості в душі відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної та суспільної державної цінності.

Зазначена проблема неодноразово знаходила своє підтвердження в різноманітних соціологічних дослідженнях, якими було доведено, що для сучасної молоді підвищення рівня власного здоров'я є завданням другорядного значення. У зв'язку з цим проблема формування культури збереження здоров'я молодого покоління належить до першочергових завдань державної політики на сучасну етапі.

Перш ніж звертатись до нормативно-правових актів, доцільним було б проаналізувати процес розвитку фізичної культури і спорту та розуміння поняття здоров'я, щоб зрозуміти, які чинники призвели до унормування визначеного питання на законодавчому рівні.

Цінність здоров'я була усвідомлена людством ще у часи Античності. Так, давні римляни говорили: «Mens sana in corpore sano» – «У здоровому тілі – здоровий дух». Термін «sanos» із латині буквально перекладається як цілий, неушкоджений, здоровий. Цим терміном людство користувалося протягом багатьох століть, вважаючи його найадекватнішим для визначення оптимального фізичного стану людини. У Стародавній Греції цінувалось гарне здоров'я, вправне тіло та фізична краса. Основними засобами збереження здоров'я людини вважались фізичні вправи, харчові обмеження, постійне тренування волі й характеру, що обумовлено потребою держави в сильних, здорових воїнах, здатних воювати та перемагати. Дух змагання й перемоги греків сприяв виникненню в 776 р. до н. е. Олімпійських ігор, які проводяться і в наш час [6, с. 35].

Щодо нашої держави, то нажаль, конкретних історичних відомостей про формування та розвиток фізичної культури на теренах України обмаль. Відомо, що наші предки жили в тісному контакті з природою і працювали синхронно з природними ритмами.

Людина, займаючись важкою фізичною працею, добре усвідомлювала, що вона сама повинна турбуватися про відновлення свого здоров'я [7, с. 40].

Деякі вчені, такі як С. І. Присяжнюк, припускають, що в загальному процесі формування праукраїнської культури розвивалися також елементи фізичної культури з ознаками змагальності та проявами фізичного виховання. Проте більш-менш доказові свідчення розвитку фізичної культури надходять з часів грецької колонізації Північного Причорномор'я, що підтверджується виявленням археологами тут спеціально споруджених арен, призначення яких – проведення атлетичних змагань, подібних до античних Олімпійських ігор [9, с. 20]. За часів Київської Русі та Козаччини значення фізичної культури трансформувалося в бік військово-фізичної підготовки. Причому, в цей період панував культ сили з притаманним йому поширенням таких видів спорту як: боротьби, стрільби з лука, фехтування на мечах, кулачних боїв тощо.

Значно посилились темпи розвитку фізичної культури і спорту в Україні на початку ХХ століття. Важливою подією загальнодержавного значення стало проведення першої Всеросійської Олімпіади в Києві 1913 року, яка об'єднала більше 8 тисяч активних любителів спорту. Впродовж наступних 15-ти років спостерігається активний розмах фізкультурно-спортивної роботи, про що красномовно свідчить статистика: у 1927 році у IV Спартакіаді (Всеросійській Олімпіаді) брало участь понад 20 тис спортсменів, серед яких найкращими виявилися українські волейболісти, гандболісти, баскетболісти, ватерполісти та гімнасти [9, с. 21-22]. У наступні роки знаковими були заснування закладів фізкультурної освіти і культури в Україні, поява спеціалізованої преси, організація фізкультурно-спортивного руху.

Кінець ХХ-початок ХХІ століття ознаменувався активізацією інтересу світової громадськості до проблеми збереження здоров'я людей. У 1948 р. Всесвітня організація охорони здоров'я сформувала поняття «здоров'я» як стан повного фізичного, духовного й соціального благополуччя [3]. Таке тлумачення є загальноприйнятим, проте не єдиним. Так, за тлумачним словником української мови, «здоров'я – це правильна, нормальна діяльність організму, його повне фізичне й психічне благополуччя» [5]. На думку видатного науковця М. М. Амосова, «здоров'я – це стан організму, коли немає хвороб» [4]. Як бачимо, не існує уніфікованого визначення терміну «здоров'я». Кожен дослідник вкладає в це поняття різний зміст. Але все ж, істотне значення має не сам термін, а та роль, яку він відіграє у мисленні людини.

Усвідомлення того, що майбутнє будь-якої країни знаходиться у прямому взаємозв'язку зі здоров'ям усіх членів суспільства, зумовило посилення ролі та значення фактору фізичної культури та спорту в діяльності органів державного управління. Саме це і сприяло розробці та впровадженні програм, спрямованих на активне використання засобів фізичної культури і спорту в підтриманні та зміцненні здоров'я населення.

Пріоритети державної політики висвітлювались у відповідних законодавчих та нормативно-правових актах: законах, указах Президента, постановах Верховної Ради України та Кабінету Міністрів, наказах та нормативно-методичних документах.

Беззаперечно перше місце серед таких актів належить Конституції як основному закону держави. Стаття 49 Конституції України, зокрема, стверджує: «Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя» [1]. Охорона здоров'я, забезпечення умов для здорового способу життя, ефективних санітарно-гігієнічних заходів віднесені до переліку основних прав громадян України, які захищаються державою на підставі конституційних положень відповідно до міжнародних стандартів [7, с. 41].

Вперше на законодавчому рівні цінність фізичної культури та спорту було закріплено Законом України «Про фізичну культуру і спорт» 1993 року. Він визначає цінність фізичної культури і спорту для здоров'я, фізичного і духовного розвитку населення,

утвердження міжнародного авторитету України у світовому співтоваристві. Наступним кроком була Постанова Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про фізичну культуру і спорт», яка зобов'язала Кабінет Міністрів України до 1 червня 1994 року прийняти Державну програму розвитку фізичної культури і спорту. Така перша програма була затверджена Указом Президента України в червні 1994 року. 1 вересня 1998 року в Україні була прийнята друга програма – «Фізична культура - здоров'я нації» [10, с. 2]. В 2004 році була затверджена Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту. Починаючи з 2006 року була прийнято ще три програми, останньою і відповідно чинною з яких є схвалена урядом Концепція Державної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року.

Не можна не зауважити, що така кількість нормативних актів свідчить про підвищений інтерес держави до збереження здоров'я народу. Державні програми розвитку фізичної культури і спорту спрямовані в першу чергу на практичну реалізацію Закону України «Про фізичну культуру і спорт». Вони розкривають основні напрямки державної політики в галузі фізичної культури і спорту, визначають їх роль у житті суспільства, прогнозують тенденції розвитку фізкультурно-спортивного руху та окреслюють практичні заходи щодо впровадження фізичної культури в побут громадян [10, с. 2].

Головною метою Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту [2] є відведення фізичній культурі і спорту в Україні провідної ролі як важливого фактора здорового способу життя, профілактики захворювань, формування гуманістичних цінностей, створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, сприяння досягненню фізичної та духовної досконалості людини, виявлення резервних можливостей організму, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного іміджу держави у світовому співтоваристві.

Крім того, даним документом передбачається розв'язання наявних проблем шляхом внесення змін до законодавства фізкультурно-спортивної спрямованості відповідно до європейських стандартів; популяризації здорового способу життя та подолання суспільної байдужості до здоров'я населення; забезпечення функціонування та удосконалення мережі закладів фізичної культури і спорту; підтримки та розвитку олімпійського, неолімпійського та параолімпійського руху; розбудови спортивної інфраструктури, у тому числі будівництва та модернізації спортивних споруд, із залученням коштів інвесторів; надання якісних фізкультурно-спортивних послуг.

Однак, незважаючи на це, нинішній рівень розвитку фізичної культури у нашій країні не задовольняє суспільство за багатьма показниками [7, с. 43]. Нагальним залишається питання забезпечення оптимальної рухової активності в структурі життєдіяльності та дозвілля громадян. Статистичні дані показують, що у дітей, які вступили в перший клас, вдвічі зменшується рухова активність. Обмеженість рухів призводить до того, що у 15% старшокласників спостерігається гіпертензія, близько 15% має надмірну масу тіла, майже 30% страждає на інші хронічні захворювання, близько 30% дітей мають недостатній фізичний розвиток, порушення опорно-рухового апарату [8, с. 6]. Наукові дослідження свідчать, що рівень здоров'я студентської молоді та випускників вищих навчальних закладів країни також викликає тривогу. За даними медичних обстежень та опитувань, із 10 студентів 9 мають відхилення в стані здоров'я. Майже половина складу студентів (46,5 %) не відповідає середньому рівню нормативу фізичної підготовленості, що гарантує стабільне здоров'я [12, с. 27].

Складних проблем не позбавлена й існуюча система спорту в Україні. З-поміж них найістотношою є низька ефективність діючого механізму масового залучення дітей до початкових занять спортом, відбору найбільш обдарованих осіб та удосконалення їхньої майстерності на етапах багаторічної спортивної підготовки. За даними Інформаційного до-

відника «Україна спортивна», станом на 2013 рік чисельність контингенту дітей і підлітків, залучених до регулярних занять у дитячо-юнацьких спортивних школах, спортивних секціях підприємств, установ та організацій, скоротилися більш ніж на 300 тис. осіб [11].

Таким чином, на сьогодні існує потреба в проведенні якісних змін у сфері фізичної культури і спорту на основі використання сучасних підходів, об'єднання зусиль держави та широких верств населення та орієнтації на позитивні досягнення зарубіжних країн. Особливої актуальності набуває визначення стратегічних напрямів розвитку цієї сфери, прогнозування перспективних процесів у ній та здійсненні практичних заходів.

Слід усіляко сприяти тому, щоб фізичне виховання і фізкультурно-культурна робота в усіх ланках суспільного життя, заклали основу забезпечення та розвитку фізичного й морального здоров'я, комплексного підходу до вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя і професійної діяльності, широкого використання різноманітних засобів і форм фізичного вдосконалення, безперервності цього процесу тощо.

Слід пам'ятати, що роль спорту не обмежується лише засобом фізичного виховання – він сприяє розвитку міжнародного співробітництва, підвищенню міжнародного іміджу та престижу України в світовому співтоваристві. Не менш значущим є і роль спорту як засобу згуртування і консолідації нації.

Список використаних джерел

1. Конституція України. – К.: Атіка, 1996. – 30с.
2. Розпорядження Кабінет Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року / Концепція від 09.12.2015. – К. - № 1320-р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1320-2015-p>
3. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ). - Міжнародний документ від 22.07.1946. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_599
4. Амосов Н.М. Энциклопедия Амосова. Алгоритм здоровья / Н. М. Амосов. – М.: Из-во АСТ, Донецк: Сталкер, 2002. – 590 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст]: 170 000 / уклад., гол. ред. В. Т. Бусел. - К.; Ірпінь: Перун, 2003. - 1427 с.
6. Корж Н. Л. Деякі аспекти формування культури здоров'я в студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання / Н. Л. Корж, О. М. Захарова, А. О. Сокол // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. - 2011. - № 4. - С. 34–37. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fvs_2011_4_11
7. Обозна О. М. Розвиток фізичної культури і спорту як важливий напрям державної політики України щодо забезпечення здоров'я громадян / О. М. Обозна // Державне управління: теорія та практика. - 2014. - № 2. - С. 39-44. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2014_2_8
8. Омельченко С. О. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків / Омельченко С. О. – Луганськ : Альма-Матер, 2007. – 351 с.
9. Присяжнюк С.І. Курс лекцій з фізичного виховання: навчальний посібник для студентів технічних вищих навчальних закладів / С. І. Присяжнюк, Д. Г. Оленев.– К.: Видавничий центр НУБіП України, 2015. – 420 с.
10. Сінянський, К. Нормативно-правове забезпечення фізичного виховання і спорту в Україні [Текст] / К. Сінянський, В.М. Бойко // Науково-теоретична конференція викладачів, аспірантів, співробітників та студентів юридичного факультету : тези доповідей: у 3-х ч., Суми, 20 квітня 2011 р. / Відп. за вип.: С.І. Дегтярьов, В.І. Горевий. - Суми: СумДУ, 2011. - Ч.3. - С.75-80.
11. Уманець Н. Д. Україна спортивна 2011–2012 роки. Інформаційний довідник / Н. Д. Уманець, З. С. Осіпова ; за ред. Н. Д. Уманець. – К. : Держ. служба молоді та спорту України, 2013. – 227 с.
12. Шкробтій, Ю. Реалізація Закону України «Про фізичну культуру і спорт» у навчально-виховній сфері / Ю. Шкробтій // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки; [уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький]. – Луцьк, 2010. – № 1 (9). – С. 27-30.

Светенок Людмила Костянтинівна, старший викладач
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Останнім часом у галузі педагогічних наук стали популярними слова «компетенція» та «компетентність», що прийшли з західної педагогіки. Той факт, що вони часто є взаємозамінними при вживанні, іноді викликає додаткові дебати, хоча фактично обидва слова є перекладом-калькою англійського „competence”.

З огляду на популярність нового терміну можна помітити й певну тенденцію, яка набуває дедалі більшого поширення. Йдеться про спробу замінити новим словом поняття, що вже давно існують, найчастіше – «вміння» та «навички». Зокрема щодо читання у методиці початкової школи можна зустріти вислів «набув читацької компетентності» замість звичного «навчився читати». У методиці викладання літератури, як зарубіжної, так і української, новим терміном все частіше замінюють більш звичні поняття «читацька культура» або «культура читання».

На нашу думку, таке спрощене розуміння є безпідставним. Можна стверджувати, що компетентність є значно ширшим поняттям, що включає в себе уміння, а частіше цілий ряд знань, навичок та вмінь. Компетентність не лише забезпечує можливість читко й точно виконувати певні дії, а виконувати їх, пристосовуючись до умов дійсності, досягати бажаного результату в нестандартних ситуаціях, відповідати вимогам суспільства та окремих людей.

Всупереч поширеному використанню нового терміну, ґрунтовно торкалася проблеми вивчення та формування читацької компетентності невелика кількa вчених. Зокрема Н. Чепелева визначає читацьку компетентність як «комплекс особистісних та інтелектуальних якостей читача, які дозволяють йому ефективно взаємодіяти з текстом, адекватно розуміти твір, вступаючи в діалог з автором, оцінюючи прочитане, виражаючи своє ставлення до нього» [4: 91]. Схожий підхід демонструє Н. Перхайло, зазначаючи, що «сутність поняття «читацька компетенція» не обмежується навичками розуміння змісту висловлення та переказування його, а й передбачає вільне володіння вміннями адекватної (відповідної авторському задумові) інтерпретації тексту, що вимагає усвідомлення залежності структури повідомлення від сфери текстового спілкування, від комплексу позамовних чинників, розуміння призначення (прагматики) висловлювання, знання принципів інтерпретаційної діяльності, вміння творчо переосмислювати та використовувати інформацію у власній пізнавально-комунікативній діяльності» [2: 18].

Проте, вважаємо запропоновані визначення неповними. Порівняємо їх з визначенням терміну «культура читання», запропонованим словником бібліотечних термінів: «Культура читання – комплекс навичок у роботі з книгою, який включає а) свідомий вибір тематики читання; б) орієнтування в джерелах та, в першу чергу, у системі бібліографічних посібників та бібліотечних каталогів; в) систематичність та послідовність читання, вибір конкретної книги; г) уміння орієнтуватися в книзі з метою максимального засвоєння й глибокого сприйняття прочитаного; д) уміння використовувати й застосовувати на практиці отриману з літератури інформацію; е) технічні прийоми, які забезпечують закріплення й використання прочитаного (виписки, конспект, організація картотек тощо)» [3: 192].

Як бачимо, останнє визначення базується на трьох сферах читання: до-комунікативній, комунікативній та пост-комунікативній, на відміну від першого (торкається лише комунікативної) та другого (комунікативної та пост-комунікативної).

На нашу думку, неправомірним було б розглядати взаємозв'язок зазначених сфер читання в лінійному вигляді. Адже до-комунікативна сфера не завжди є точкою відліку у процесі читання. Вибір твору, який здійснює читач, може відбуватися під впливом

безпосередньо пост-комунікативної сфери (звернення до творів того ж автора, проблемно-тематичної направленості тощо).

Однак, часто у своєму виборі читач (свідомо чи не усвідомлено) спирається на знання, навички та вміння, накопичені у попередньому читацькому досвіді. Тому пропонуємо виділяти ще одну сферу читання – поза-комунікативну. Вона є безпосереднім продовженням пост-комунікативної, проте існує відносно незалежно як від неї, так і від двох інших сфер. Це система внутрішніх новоутворень, в тому числі знань, навичок та умінь, де акумулюється весь попередній досвід читання. Елементи поза-комунікативної сфери, завдяки згаданій незалежності, активно використовуються кожною зі сфер читання, й так само активно поповнюються кожною з них.

Звичайно, такий поділ на сфери є досить умовним, адже іноді буває важко і навіть неможливо визначити до якої сфери належить той чи інший вид діяльності. Наприклад, деякі читачі практикують прочитання кількох сторінок твору як стратегію відбору книги для читання (злиття до-комунікативної та комунікативної сфер); оцінка твору відбувається як у процесі читання, так і в процесі його аналізу. Питання щодо визначення місця аналізу твору є також проблемним: з одного боку, він відбувається в площині пост-комунікативної сфери, хоча водночас спирається на постійне звернення до твору (комунікативна сфера).

Отже, не зважаючи на згадану умовність, вважаємо, що читання як «опосередковане друкованим текстом знакове спілкування автора і читача, спрямоване на сприймання та розуміння інформації, що призводить до поглиблення знань читача, формування його особистісних смислових новоутворень» [1: 490] неправомірно сприймати винятково як процес, що означає знайомитися зі змістом чогось написаного чи надрукованого. Саме тому, на нашу думку, й визначення терміну «читацька компетентність» має охоплювати всі згадані сфери читання, а не замикатися виключно на комунікативній.

Пропонуємо визначення читацької компетентності, в якому представлена спроба врахування всіх сфер читання. На нашу думку, читацька компетентність – це володіння сукупністю знань, навичок та умінь, необхідних для ефективного знакового спілкування автора та читача, яке передбачає активний, цілеспрямований вибір, цілісність, гнучкість, осмисленість сприймання, адекватність розуміння й оцінку інформації з подальшим застосуванням її в різних видах діяльності та формуванням особистісних новоутворень читача.

Спираючись на запропонований нами підхід до розгляду читання та визначення терміну «читацька компетентність», пропонуємо варіант системи критеріїв, що може служити підставою для визначення рівнів читацької компетентності учнів. Для більшої зручності критерії подаємо відповідно до запропонованих нами сфер, пам'ятаючи про відносну умовність цього поділу.

До-комунікативна сфера характеризується такими критеріями, як наявність потреби в читанні; віддання переваги читанню перед іншими видами діяльності в ситуації вибору; установки та мотиви вибору; широта та різнобічність вибору; цілеспрямованість, свідомість вибору; самостійність вибору; орієнтування у джерелах та в системі бібліографічних посібників та бібліотечних каталогів.

Для **комунікативної сфери** визначальними є збереження інтересу й зосередженості до змісту твору; здатність до емоційного відгуку, співпереживання; інтенсивність та стійкість почуттів і емоцій; здатність до антиципації; повнота сприйняття; цілісність сприйняття; розуміння метафоричної мови словесного мистецтва; адекватність сприйняття авторському задумові.

Пост-комунікативну сферу характеризують наступні критерії: аргументованість та вмотивованість оцінок; перечитування; звернення до інших книг того ж жанру, проблемно-тематичної направленості тощо; спілкування з однолітками, друзями з метою

обговорення прочитаного; спілкування з педагогами, бібліотекарями та іншими керівниками читання; інші види післядії читання.

Поза-комунікативна сфера визначається сформованістю власного кола читання; знанням назв творів та їх авторів; здатністю сформулювати та описати своє ставлення до твору; здатністю описати настрій, почуття, емоції, що виникли під час читання твору; умінням переключатися з процесу переживання на його причини; здатністю пояснити, чому виникло саме таке ставлення; знанням назв літературних родів та жанрів, вмінням розрізняти їх за характерними рисами; знанням теоретико-літературних понять, вмінням знаходити їх в тексті; розумінням ролі художніх засобів у розкритті авторського задуму; вмінням давати оцінки героям, подіям, епізодам, що викликали певні почуття; вмінням визначати авторське ставлення до героїв, подій тощо; здатністю аргументовано доводити власну думку; умінням оперувати авторськими образами для доведення власної точки зору; умінням переносити навички аналізу художнього твору на інший твір; розвиненістю словникового запасу; володінням навичками розрізнення масової та елітної літератури; вмінням визначати автора твору за художнім стилем, творчою манерою.

Звичайно, запропонована система критеріїв не є єдино можливою, проте, на нашу думку, її можна вважати достатньо універсальною. Зауважимо також, що не існує єдиного способу для виявлення характеру тих чи інших якостей читача, передбачених критеріями. Тому при проведенні досліджень варто використовувати одночасно кілька методик: деякі аспекти можна виявити за допомогою опитування, інші – лише у процесі аналізу того чи іншого твору.

Спираючись на запропоновану нами систему критеріїв, пропонуємо виділяти чотири рівні читацької компетентності: високий, достатній, середній та низький.

Список використаних джерел

1. Педагогічний словник / За ред. дійсного члена АПН Укр. Ярмаченка М.Д. – К.: Пед. думка, 2001. – 516 с.
2. Перхайло Н. До проблеми читацької компетенції школярів // Українська мова і література в школі. – 1999. – № 3. – С.17-19.
3. Словарь библиотечных терминов / Под общ. ред. О.С. Чубарьяна. – М.: Книга, 1976. – 224 с.
4. Чепелева Н.В. Технології читання. – К.: Главник, 2004. – 96 с.

Силко Роман Николаевич, канд. пед. наук, доцент

Черниговский национальный педагогический университет имени Т.Г. Шевченко, г. Чернигов, Украина

ИНТУИТИВНОЕ РИСОВАНИЕ КАК ТВОРЧЕСКИЙ МЕТОД В ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ ПО АКАДЕМИЧЕСКОМУ РИСУНКУ

Сегодня в условиях адаптации отечественного высшего образования к вхождению в европейскую образовательную среду стоит вопрос о качестве подготовки конкурентоспособных специалистов в своей отрасли. Одной из основополагающих характеристик специалиста в любой отрасли является его творческий потенциал, и креативное мышление. Особенно эти качества важны для будущих педагогов-художников.

Цель нашего исследования – раскрыть потенциал и показать механизмы эффективного использования «интуитивного рисования» как творческого метода при подготовке студентов по академическому рисунку.

Метод «интуитивного рисования» был изобретён и опробован в США в 60-е годы XX столетия. Американский преподаватель Бэтти Эдвардс [3] основала удивительно эффективную методику обучения рисования, и назвала ее «Drawing on the Right Side of the Brain». Метод основывался на концепции Роджера Сперри о функциональной специализации полушарий головного мозга. Так как наш мозг разделяется на два полуша-

рия, то он использует два способа переработки информации. Одно полушарие использует вербальный и аналитический режим мышления – в нем перерабатываются звуки, алгоритмы, математические вычисления, речь. Другое полушарие использует режим образный – сравнение размеров, восприятие цвета, перспективы предметов, которые видит целиком. Впоследствии, в работах Бетти эти режимы получили названия «Л-режима» и «П-режима» соответственно.

Суть метода интуитивного (или правополушарного) рисования заключается во временном подавлении работы левого полушария и передачу ведущей роли в рисовании правому, более пригодному для этой деятельности. При работе игнорируются мнения из памяти о том, как объект должен выглядеть. Вместо этого художник «видит объект на самом деле» – сравнивая его размер в целом, размер отдельных элементов, отношение пространства, света и тени и объединении всего этого в единую картину. Метод Эдвардс, впервые опубликованный в 1979 году, быстро стал революционным и получил положительную оценку среди признанных художников и преподавателей, которые немедленно взяли его на вооружение. К сожалению, в отечественном образовании эта методика практически не используется.

Интуитивное рисование приводит к активизации правого полушария, которое у человека отвечает за идеи, образы, творчество. В то время, как у взрослых, в основном доминирующим является левое – это логика, расчет, ограничения. Исходя из этого, метод интуитивного рисования сегодня активно используется в практике арт-терапии – это замечательный метод избежать внутренней цензуры, убрать эмоциональные блоки и взглянуть на мир и себя с другой стороны. Психологи, отмечают, что во время занятий улучшается мозговое кровообращение и происходит общая активизация деятельности головного мозга, что приводит к формированию новых путей взаимодействия между разными областями. А это в свою очередь включает компенсаторные механизмы [1, с. 10].

Именно такой огромный потенциал метода «интуитивное рисование» можно с успехом использовать в педагогических целях, в частности, – при подготовке студентов по академическому рисунку.

Особенно ценным и эффективным считаем использование интуитивного рисования на первых этапах, когда студенты только входят в мир академического рисунка. Использование метода интуитивного рисования позволяет студентам:

- слушать свою интуицию и себя;
- убирать барьеры «я не смогу», «у меня не получится»;
- развивать творческий потенциал;
- снимать стресс, отрицательные эмоциональные состояния;
- самовыражаться с удовольствием.

Дело в том, что правое полушарие у многих сильно отстает от левого. По мнению исследователей и самой Бетти [3,1], в этом причина многих заблуждений в отношении способностей человека. Одно из таких заблуждений – что рисовать могут только те, у кого есть к этому склонность или одаренность. Интуитивный метод исходит из того, что рисование - это процесс не более сложный, чем чтение. Только за чтение отвечает левое полушарие, которое у большинства является доминирующим, а за умение рисовать - правое, которое многие привыкли не использовать. Методика рисования по Бетти Эдвардс - это набор уроков, каждый из которых постепенно приучает рисовать с использованием возможностей правого полушария - видеть контуры, вместо фигуры; различать негативные и позитивные пространства (менять местами фигуру и фон); видеть перспективу и соотношение предметов (чувствовать пропорции); видеть работу света и тени; и собирать отдельные элементы в целостное восприятие. Бетти Эдвардс предлагает семь уроков, выполняя которые человек научается переключать себя в творческое состояние – включать правое полушарие.

Именно развитию умения переключаться в с левого полушария на правое – и направлена система специальных упражнений, которые выполняют студенты на занятиях. Такие упражнения способствуют развитию умений:

- восприятия очертаний;
- восприятия относительных углов и пропорций
- восприятия пустого пространства
- восприятия соотношений света и тени
- восприятия целостного образа (гештальта).

Например, одним из классических упражнений в интуитивном рисовании является копирование изображения, перевернутого вверх ногами. При таком рисовании включается правое полушарие, так как левое не может узнать предмет. А Правое видит не конкретный объект (предмет), а набор форм, линий и теней, что рисовать проще и понятнее. Когда изображение перевернуто, то Левому трудно разложить его на аналитические, логические понятия. Тогда в работу автоматически включается правое полушарие. Если рисовать видимые линии и формы, а не конкретный узнаваемый предмет, то результат может очень удивить сходством с оригиналом.

Подобно другим комплексным навыкам – таким как, скажем, умение ходить, читать, управлять автомобилем – рисование, по мнению адептов правополушарного рисования, складывается из нескольких взаимодополняемых навыков, которые составляют единое целое. Усвоив все компоненты и собрав их вместе, человек приобретает базовое умение рисовать. В дальнейшем нет необходимости постоянно накапливать дополнительные базовые навыки. Дальнейший прогресс определяется практикой, совершенствованием техники и изучением того, к чему можно приложить приобретённые навыки. «Совокупное умение рисовать то, что находится у вас перед глазами (воспринимаемый предмет, человек, пейзаж), требует только пяти фундаментальных навыков – не более. Эти навыки не являются собственно навыками рисования. Это навыки восприятия» [3, с. 8]

Таким образом эффективно развивается художественное видение и мышление, которое является важнейшим навыком для овладения академическим рисунком. Конечно, использование метода интуитивного рисования не является единственным в обучении академическому рисунку. Логический анализ формы и конструкции, теоретические знания, технические умения – остаются неизменными факторами подготовки.

Использование средств интуитивного рисования позволяют студенту разблокировать свою потенциальную способность к реалистичному рисунку. Методы интуитивного рисования помогают начинающим раскрыться, и, таким образом, укрепить уверенность в своих силах с тем, что бы далее осваивать все более сложные составляющие академического рисунка, вовлекая в работу мощные функции обоих полушарий мозга. Также опыт интуитивного рисования позволяет научиться переходить в новый режим мышления, имеющий огромный потенциал для мудрого, творческого решения любых проблемных ситуаций.

Список использованных источников

1. Жарретт Л., Ленард Л. Рисунок. Полное руководство / Лорен Жарретт, Лиза Ленард. – М.: «Астрель», 2008. – 416 с.
2. Николаидис К. Естественный путь к рисованию / Кимон Николаидис // Пер. с англ. Е.Л. Кудрявцева. – Мн.: «Попурри», 2003. – 208 с.
3. Эдвардс Б. Откройте в себе художника / Бетти Эдвардс // Пер. с англ. П.А. Самсонов. – 3 изд. – Мн.: ООО «Попурри», 2004. – 240 с.

Силко Євген Миколайович, канд. пед. наук, доцент

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

ІДЕЯ ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Сьогодні ідея природовідповідності стає особливо актуальною для педагогічної науки, оскільки в найближчому майбутньому відповідальність за збереження довкілля буде покладена на сьогоднішніх школярів. Освіта і виховання разом з наукою становлять блок гуманітарного забезпечення переходу суспільства до збалансованого розвитку шляхом формування нових моралі та світогляду (ноосферного), психологічного настановлення на сприйняття екологічного імперативу та цінностей суспільства як особистих цінностей.

Поняття природовідповідності належить до тих психолого-педагогічних феноменів, які своєю імперативністю та всеохоплюваністю цілком затіняють власну демонстративність і тому часто залишаються непоміченими, хоч владно диктують свої умови не лише поведінки людини, а й загалом її способу буття та життя.

Таким чином, *ідея природовідповідності* визначається нами як світоглядно-ціннісна основа взаємодії людини і природи, модель стійкого розвитку соціоприродного типу, яка повинна реалізовуватись на трьох основних рівнях – на рівні зовнішньої природи (навколишнє природне середовище), на рівні внутрішньої природи (природа людини) та на рівні етноприроди (природа народу). Таке розуміння природовідповідності та її змістове наповнення цілком відповідають загальноєвропейським цінностям, що виявляються у необхідності сталого розвитку людства, гуманізації й демократизації суспільних процесів, збереженні національної ідентичності народів.

Широкі можливості реалізації принципу природовідповідності має сучасна мистецька освіта та образотворче мистецтво як органічна її складова. В процесі підготовки майбутніх фахівців у галузі образотворчого мистецтва природовідповідність, як поняття складне та багатогранне, виявляється одразу на декількох фундаментальних рівнях: 1) внутрішньої природи людини; 2) навколишньої природи; 3) етноприроди.

Врахування природних передумов розвитку студентів як вияв *внутрішньої природи* особистості базується на відповідності навчально-виховних впливів до неоднорідності структури їх здібностей. Усіх студентів за їх схильностями й характером здібностей до образотворчої діяльності можна умовно розділити на три групи:

- з вираженим графічним обдаруванням;
- з доміантою живописного начала над графічним;
- студенти третьої групи мають в рівній мірі виражені графічні й живописні здібності, і досить легко справляються з тими й іншими роботами.

Врахування внутрішньої природи особистості студентів під час навчального процесу вимагає від викладача чіткої діагностики доміантних здібностей з образотворчої діяльності, індивідуального підходу до кожного студента як у доборі завдань, так і під час оцінювання робіт.

Одне з провідних місць в ідеї природовідповідності займає рівень *навколишньої природи*. Враховуючи сучасну екологічну кризу та низький рівень духовного розвитку підрастаючого покоління варто говорити про кардинальну зміну світоглядно-ціннісних орієнтирів в бік сталого розвитку суспільства, адже природне довкілля – загальнолюдська цінність, що потребує згуртованого, всезагального підходу в питанні його захисту та збереження.

Уроки образотворчого мистецтва, починаючи з початкової школи, виступають осередком унікальних виховних впливів на дітей в контексті екологічного виховання. Естетичний розвиток особистості як одне з провідних завдань мистецької освіти передбачає формування та розвиток вміння помічати красу у навколишньому світі та жити й творити за

законами краси. А це, в свою чергу, забезпечить духовне підґрунтя у реалізації бережливого ставлення до природи рідного краю та формуванні екологічної свідомості й культури. Щоб з успіхом вирішувати такі важливі завдання на уроках малювання, майбутній вчитель образотворчого мистецтва має сам володіти відповідним рівнем екологічної культури та свідомо проповідувати цінності сталого розвитку суспільства.

Тут виникає необхідність посилювати українську мистецьку освіту провідними європейськими ідеями. Так, у процес підготовки майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва варто включити такий сучасний напрям у дизайні як екологічний дизайн. Аналіз останніх публікацій свідчить про те, що феномен екодизайну займає вагому нішу в соціокультурному житті. Екологічність як актуальний тренд сучасності починає створювати певний формотворчий імідж, який панує на метакультурному просторі всієї земної кулі [1; 2; 3].

Людина народжується в певній екосистемі як біологічна істота і водночас вона стає членом відповідної етносистеми як істота соціальна. Національна самоідентифікація, національна самосвідомість, національний патріотизм – всі ці якості формують *етноприроду* особистості. Уроки малювання з опертям на народні образотворчі традиції виступають одним з найдієвіших засобів у справі формування національної складової особистісного розвитку учнів.

Відчуття себе органічною частиною етноприроди, формування національної самосвідомості та патріотизму серед студентів педагогічних вишів (спеціальності «образотворче мистецтво») може успішно вирішуватися через залучення у зміст фахової підготовки такого сучасного виду дизайну як етнічний дизайн, з освоєнням особливостей національного формотворення та народних образотворчих традицій [4].

Таким чином, ідею природовідповідності, (у всій повноті свого змістовного наповнення), як національно-специфічну ознаку української ментальності, можна розглядати у якості одного з найефективніших засобів духовно-національного відродження України та успішної євроінтеграції як на освітньому, так і на соціально-економічному рівнях. Потреба у збалансованому існуванні компонентів духовно-практичного відношення «природа-людина-етнос» робить актуальним реалізацію ідеї природовідповідності в контексті підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва через залучення таких сучасних напрямків дизайну як етнодизайн та екодизайн.

Список використаних джерел

1. Барт Р. Система моды. Статьи по семиотике культуры / Ролан Барт: пер. с. фр. С.Н. Зенкина. – М. : Издательство имени С. Сабашниковых, 2003. – 512 с.
2. Даниленко В.Я. Світоглядні підвалини дизайну / В.Я. Даниленко // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Харків: ХДАДМ, 2002. – № 2. – С. 68–74.
3. Орлова О.А. Формообразующие принципы Экодизайна / О.А. Орлова // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: Зб. наук. пр. – Х. : ХХІІІ, 2000. – Вип. 4-5. – С. 171-174.
4. Руденченко А. Ментальні засади національно-культурної своєрідності в дизайні / А.А. Руденченко // Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст. Кн. 1 : зб. наук. Праць / редкол.: гол. ред. М.І. Степаненко, упоряд. і відп. ред. Є.А. Антонович, В.П. Титаренко та ін. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. – С. 409-413.

Сікалюк Анжела Іванівна, викладач

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБМІНУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасні тенденції в розвитку освіти в контексті євроінтеграції створили необхідність реформування системи освіти та впровадження нових освітніх, науково-технічних стандартів, спрямованих на інтеграцію системи освіти України до європейського простору.

Однією з найважливіших особливостей нашого часу є перехід розвинутих країн світу від індустріального до інформаційного суспільства. Об'єм знань, що породжується світовою спільнотою, подвоюється кожні два-три роки. Тому в сучасному інформаційному суспільстві необхідні вміння здобувати, критично осмислювати та використовувати інформацію, обмінюватися нею, що передбачає оволодіння інформаційними технологіями.

Говорячи про організацію інформаційного обміну в освітньому процесі, необхідно розглянути сам процес інформатизації освіти, який, в свою чергу, повинен випереджати інформатизацію інших напрямів суспільної діяльності, оскільки саме тут формуються соціальні, психологічні, загальнокультурні і професійні підвалини для інформатизації загалом всього суспільства. Під інформатизацією освіти слід розуміти систему заходів, спрямованих на підвищення якості та ефективності роботи з інформацією навчального призначення.

Вміння самостійно набувати знання на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства перетворюється в життєву необхідність кожного. У сучасних умовах освіта повинна розглядатися не тільки і не стільки як оволодіння студентами необхідним обсягом навчальної інформації, а як розвиток у них у процесі навчання потреб і здібностей до самостійного отримання нових загальних і професійних знань та умінь, користуючись при цьому різноманітними джерелами інформації.

Зміна соціальної практики та відповідна зміна цілей освіти тягне за собою і новий зміст освіти, і нові технології роботи з навчальною інформацією. Освіта, як результат оволодіння знаннями, формування та розвитку умінь і навичок, в значній мірі визначається процедурами пошуку, передачі, обміну, накопичення, зберігання, перетворення і відображення інформації. Таким чином, можна сказати, що освіта є процесом інформаційним.

За останні п'ять років зроблено немало позитивних кроків щодо впровадження й ефективного використання у вищій освіті нових освітніх технологій, що спираються на інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). На сучасному етапі найбільший вплив на розвиток ІКТ в освіті має розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року № 386 про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні. Згідно вище зазначеного документу, однією з основних умов успішної реалізації державної політики в сфері розвитку інформаційного суспільства є забезпечення навчання, виховання, професійної підготовки людини для роботи в інформаційному суспільстві.

Основними засадами розвитку інформаційного суспільства та Національною доктриною розвитку освіти визначено пріоритетні заходи, що спрямовані на реалізацію державної політики у зазначеній сфері, здійснення яких, зокрема, забезпечить удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві, створить умови для приведення рівня і якості освітнього потенціалу у відповідність із вимогами кадрового забезпечення інноваційного розвитку України.

У сучасному світі конкурентоспроможність держав підвищується насамперед у результаті розвитку науки та інновацій, що забезпечується прискореним запровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, створенням на їх основі нових ресурсів, методів, інструментів, технологій. Особливу увагу в розбудові інформаційного суспільства необхідно приділити випереджальному розвитку фундаментальних і прикладних наукових досліджень та наукоємних технологій, інноваційному розвитку вітчизняної індустрії програмування, інфраструктури виробництва інформаційно-комунікаційних технологій.

Впровадження інформаційних технологій створило передумови для якісно нового етапу розвитку ВНЗ на основі формування єдиного освітнього інформаційного середовища. Його створення і розвиток є технічно складним завданням. Але саме воно дозво-

ляє системі освіти докорінно модернізувати свій технологічний базис, перейти до освітньо-інформаційних технологій і здійснити прорив до відкритої освітньої системи, яка відповідає вимогам сучасного суспільства.

Електронні та традиційні навчальні матеріали повинні гармонійно доповнювати один одного як частини єдиного освітнього середовища. Використання новітніх інформаційних технологій повинно сприяти вирішенню педагогічних завдань, які складно або неможливо вирішувати традиційними методами. Для діяльності будь-якого освітнього закладу необхідне спеціальне інформаційне середовище, в якому взаємодіють адміністратори та учасники навчального процесу.

Особливістю функціонування навчального закладу є наявність різноманітних за змістом та обсягом інформаційних потоків, а також великої кількості користувачів, різні групи яких мають різні інформаційні потреби й обмежені права доступу до інформації. Навчальна, управлінська та архівна інформація повинна бути надійно захищена від несанкціонованого доступу та руйнування. У цілому освітнє інформаційне середовище, яке побудоване із застосуванням комп'ютерних та комунікаційних технологій, є життєво необхідним середовищем для функціонування навчальних закладів.

При відсутності або недостатній повноті цього середовища неможливо забезпечити відкритий доступ до інформаційних і технічних ресурсів навчального закладу учасникам навчального процесу, які перебувають за його межами.

Основою сучасної освітньої системи є високоякісне і високотехнологічне інформаційно-освітнє середовище. Цілі створення єдиного освітньо-інформаційного середовища можна сформулювати наступним чином: забезпечення максимальних можливостей освітніх послуг різних рівнів і форм навчання, включаючи дистанційне, при дотриманні всіх вимог до якості навчання відповідно до державних освітніх стандартів; підвищення ефективності й якості навчання з багатьох дисциплін за рахунок методично обґрунтованого застосування інформаційних технологій у навчальному процесі; підвищення ефективності комплексного управління навчальним процесом у рамках університету, а також ефективності використання кадрових і матеріальних ресурсів; забезпечення можливості комплексної взаємодії технічного університету зі школами, ліцеями, технікумами, іншими вузами, академічними інститутами та галузевими підприємствами, закордонними науковими та навчальними центрами, окремими особами, зацікавленими в отриманні освітніх послуг.

Як бачимо, інформатизація суспільства, як і інформаційний обмін, не можуть відбуватися повноцінно без підготовки молоді, яка буде працювати на нових засобах передачі, вироблення та зберігання інформації. Тому важливим процесом освіти сучасності є її інформатизація, яка здійснюється швидкими темпами.

Інформатизація навчального процесу значною мірою сприяє розв'язанню проблем його гуманізації, оскільки з'являються можливості значної інтенсифікації спілкування, врахування індивідуальних нахилів і здібностей, розкриття творчого потенціалу викладачів і студентів, диференціації навчання відповідно до особливостей студентів; звільнення викладача та студента від необхідності виконання рутинних, технічних операцій, надання їм широких можливостей для розв'язання пізнавальних, творчих проблем.

Незважаючи на проблеми в державному управлінні освітою, кризові явища у політичній, економічній і фінансовій сфері, Україна має перспективи досягти рівня розвинутих країн стосовно якості й ефективності використання ІКТ у навчальних закладах. На це вказують тенденції розвитку у цій сфері, інтелектуальний і кадровий потенціал країни, який великою мірою концентрується у вищих навчальних закладах і наукових установах, а також вільний доступ українських фахівців до новітніх рішень і розробок у сфері ІКТ.

Будь які дії із впровадження нового обладнання, відкриття доступу до нових програмних засобів і ресурсів мають супроводжуватись відповідним підвищенням кваліфікації викладацького та управлінського складу навчальних закладів. Для цього необхідно надати організаційне і фінансове забезпечення навчального процесу та сертифікації рівня володіння ІКТ.

Впровадження технологій електронного навчання має підтримуватись на рівні держави не тільки фінансово, але й шляхом удосконалення нормативно правової бази щодо можливостей їх використання в різних формах навчання, в тому числі і в дистанційній формі.

Збільшення кількості програмних засобів навчального призначення, забезпечення вільного доступу до них має супроводжуватись заходами безпеки щодо несанкціонованого доступу до цих засобів та забезпеченням захисту авторських прав і об'єктів інтелектуальної власності в цій сфері.

Підвищення ефективності використання ІКТ в освіті має супроводжуватись моніторингом досягнень у цій сфері, який спиратиметься на міжнародні методики і індикатори, а також на позитивний практичний досвід європейських країн.

Перспективність даного процесу обумовлюється тотальною інформатизацією суспільства, переходом його від виробничих форм життєдіяльності до наукомістких, які дозволяють працювати з надзвичайно великими обсягами інформації за відносно короткий час.

Список використаних джерел

1. Вакарчук І. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів: тези доповіді Міністра освіти і науки України Івана Вакарчука / Іван Вакарчук // Освіта. - 2009. - 24 червня - 1 липня. – С. 3–4.
2. Євтух М. Б. Забезпечення якості вищої освіти - важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства / М. Б. Євтух, І. С. Волощук // Педагогіка і психологія. - 2014. - № 1. - С. 70–74.
3. Кремень В. Інноваційність і освіта / В. Кремень // Позакласний час. - 2009. - № 11 - 12. - С. 36–38.
4. Ніколаєнко С. Управління якістю і доступністю освіти - запорука інноваційного розвитку України / С. Ніколаєнко // Директор школи, ліцею, гімназії. - 2013. - № 6. - С. 27–31.
5. Олійник А. Поняття й реальність процесу інноваційного розвитку освіти в Україні в контексті Болонських декларацій // Вища освіта України, 2007. - № 1.– С. 42–49.

Стрілець Світлана Іванівна, д-р пед. наук, професор, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ (ТЕНДЕНЦІЙ) У СФЕРІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Створення та поширення новацій в системі вищої освіти зумовлено рядом об'єктивних факторів: появою державних стандартів освіти; профілізацією та індивідуалізацією освітнього процесу; концепцією національного виховання дітей та молоді; авторськими навчальними програмами, підручниками, посібниками, виховними та управлінськими системами й технологіями; варіативними системами навчання (розливальна, модульно-розвивальна, диференційована тощо); методами проектування та моделювання життєтворчості особистості, діалоговою формою спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу; рейтинговою системою оцінювання навчальних досягнень студентів; модернізацією змісту, форм і методів управлінської діяльності керівників закладів освіти; варіативними моделями структури управління; появою авторських закладів освіти тощо.

Відтак у процес впровадження змін на теоретичному та практичному рівнях активно включилися провідні ВНЗ України на основі розвитку їх самостійності, розширення зв'язків і відносин зі школою, іншими вишами та спорідненими організаціями. Враховуючи зміни у законодавчо-правовій базі вищої освіти України, шукаючи нових підходів до її організації, відповідно до напрямку інтеграції до Європейського освітнього простору, основна вимога якого – забезпечення якісної вищої освіти, вчена рада університету ухвалила низку положень, зокрема, "Положення про організацію освітнього процесу в Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т.Г. Шевченка". Документ містить шість блоків питань, якими регламентовано роботу вищого закладу, зокрема: I. Загальні положення. II. Нормативно-правова база організації освітнього процесу. III. Форми навчання в університеті. IV. Форми організації освітнього процесу. V. Навчальний час студента, облікові одиниці навчального часу студентів. VI. Робочий час викладача.

Новацією є введення до нормативно-правової бази організації освітнього процесу індивідуального навчального плану студента, що складається на кожний навчальний рік і затверджується директором інституту/деканом факультету. Він розробляється на підставі робочого навчального плану і включає всі нормативні дисципліни та частину вибіркового навчального дисциплін, вибраних студентом з обов'язковим урахуванням структурно-логічної схеми підготовки. Ціннісним є також застереження, що невиконання індивідуального навчального плану здобувачем вищої освіти передбачає повторне вивчення дисциплін, включених до навчального плану.

Слід зауважити, що потребує уточнення або виокремлення дистанційна форма навчання, включена як підвид до заочної форми. Крім того, цікавою є пропозиція про вечірню форму навчання. Однак це лише на рівні декларації, неописаним лишається положення про цю форму навчання, адже це специфічна форма, що вимагає додаткових викладацьких зусиль, матеріально-технічних внесків та ліцензування.

Інноваційним у Положенні також є пропозиція в окремих випадках лабораторні заняття проводити в умовах реального професійного середовища (наприклад, у школі, на виробництві, в наукових лабораторіях). Викладачі кафедри дошкільної та початкової освіти ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка уже мають досвід такої роботи. Зокрема, періодично практичні заняття з кафедральних дисциплін проводяться у навчальних закладах міста Чернігова та області.

Відповідаючи на виклики освітнього процесу щодо посилення статусу самостійності вищого навчального закладу в Україні, вчена рада розробила та ухвалила 2014 р. "Положення про екзаменаційну комісію Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка" та "Положення про диплом з відзнакою Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка". Підкреслено, що документи розроблені відповідно до законів України "Про вищу освіту", "Про освіту", "Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності", Постанови Кабінету міністрів України "Про затвердження Національної рамки кваліфікацій", державних та галузевих стандартів освіти, стандартів освітньої діяльності та стандартів вищої освіти, інших нормативних актів України з питань освіти, Статуту Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка.

"Положення про екзаменаційну комісію Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка" складається із п'яти розділів, кожен із яких містить необхідну інформацію задля успішної та плідної діяльності комісії. Варто наголосити, що чітко прописані обов'язки голови екзаменаційної комісії (далі – ЕК), зауважено, хто може бути заступником голови ЕК, який склад ЕК і кому не дозволено її очолювати. Ціннісною є інформація про захист кваліфікаційних робіт, вимоги до керівника, до рецензентів, вказівки на регламент щодо захисту, додаткові відомості про са-

мий захист тощо. Нововведенням є окремі преференції для секретаря ЕК та його обов'язки. У документі ґрунтовно зазначено, як необхідно організувати роботу апеляційної комісії, що створюється з метою вирішення суперечливих питань, пов'язаних з проведенням атестації.

Доречно також розробити "Положення про випускні кваліфікаційну роботу магістра". На нашу думку, у документі слід викласти структуру, правила оформлення кваліфікаційних робіт, загальноприйняті вимоги. Застерігаємо, що ці вимоги носитимуть рекомендаційний характер, можуть бути конкретизовані і доповнені кожною кафедрою, виходячи із специфіки досліджень і здобутих експериментальних результатів. Подібне положення усуне низку неузгоджених питань щодо кваліфікаційних робіт, що виникають навіть у межах одного факультету, крім того, уніфікує розбіжності між членами кафедр, допоможе конкретизувати діяльність керівників кафедр та наукових керівників.

До сучасних тенденцій розвитку освіти відносяться такі, як: диверсифікація, інтернаціоналізація, індивідуалізація, розвиток випереджальної і безперервної освіти, її інтенсифікація і комп'ютеризація, а також розвиток принципів циклічності і багатоступеневості. Усі ці тенденції повинні сприяти зростанню якості освіти у відповідності з сучасними вимогами соціально-економічного розвитку суспільства. Диверсифікація проявляється в розширенні різноманітних підходів до змісту освіти, з розвитком нових дисциплін і спеціальностей, форм навчання, методів і технологій освіти. На цій основі виникає нова якість спеціальностей та дисциплін, методів і технологій в управлінні освітою. Диверсифікація освіти проявляється в різних її характеристиках – організації, методології, методиці, технології, контролі знань.

Не менш важливою тенденцією є індивідуалізація навчання, націлена на те, щоб перейти від сформованої в минулому системи однакового навчання для всіх до сучасної якісної освіти для кожного. Такий підхід може бути здійснений за допомогою розробки різних освітніх програм у відповідності з індивідуальними можливостями, як студентів, так і викладачів. В умовах індивідуального навчання значна увага приділяється розвитку вміння самостійно вчитися, здатності до самостійної когнітивної діяльності з використанням сучасних і перспективних інформаційних технологій. Із метою систематизації навчальної інформації, створення можливостей навчання у зручний час та забезпечення інтерактивної взаємодії було розроблено електронний методичний комплекс з курсу "Методика навчання освітньої галузі "Математика", який упроваджується в освітній процес факультету початкового навчання в середовищі Moodle. Даний комплекс створено відповідно до загальноновизначених вимог та з урахуванням особливостей навчальної дисципліни. Програмне забезпечення платформи написано мовою PHP з використанням безкоштовних загальнодоступних баз даних. Платформу Moodle можна встановити на будь-яку операційну систему (MS Windows, Unix, Linux). Ця структура реалізована у вигляді шаблону в системі Moodle і може використовуватися як прототип для розгортання системи дистанційного навчання конкретного ВНЗ. Зокрема, у Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка платформу Moodle встановлено на операційну систему MS Windows. Враховуючи сказане, зазначимо, що систему Moodle можна використовувати не лише для організації дистанційного навчання у ВНЗ, але й для підтримки традиційного навчального процесу вищої школи за змішаною (комбінованою) моделлю.

Аналіз стану проблеми показує, що система вищої педагогічної освіти може ефективно функціонувати на інноваційних основах, що істотно відрізняються від сформованих стереотипів, при цьому визначальною умовою успіху та результативності діяльності системи такої освіти як взаємозалежного комплексу виступає ефективне управління цим процесом на сучасній науковій основі.

Тож педагогічна інноватика полягає у постійному пошуку і впровадженні нових, максимально ефективних технологій навчання і виховання, результатом яких має бути формування високоадаптованої до змінних умов, активної, діяльної, творчої особистості, яка вмє аналізувати, долати будь-які труднощі. Проте орієнтація на нове, пошук і впровадження нового не є самоціллю педагогічної інноватики. Передусім вона спрямована на забезпечення адекватності навчально-виховного процесу і його результатів вимогам суспільства.

Запропоновані матеріали відображають основні трансформації в освіті України, а досвід факультету початкового навчання спирається на очікувані результати реалізації нового навчального процесу. У рамках тез спробували відобразити стратегічні напрями реформування вищої університетської освіти в Україні.

Безумовно, інноваційний характер пропонованих змін ще потребує оцінки нашого освітнього співтовариства, що цілком виправдано. Своє завдання бачимо в тому, щоб показати нові підходи і технології, що дозволяють узгодити освітній простір вищої вітчизняної освіти в цілому та університету зокрема з реаліями сьогодення.

Список використаних джерел

1. Стрілець С. І. Інновації у вищій педагогічній освіті: теорія і практика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів [2-ге вид., допов. і переробл.] / С. І. Стрілець. – Чернігів: ФОП Лозовий В. М., 2015. – 544 с.
2. Стрілець С. І. Основи роботи в середовищі Moodle. Навчальний посібник / С.І. Стрілець, Т.П. Запороженко. – Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, 2015. – 60 с.

Турчин Тамара Миколаївна, д-р пед. наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики мистецького навчання

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, м.Чернігів, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Суспільно-політичний рівень країни сьогодні викликає гостру потребу у формуванні гармонійно розвиненої, соціально активної, толерантної людини з високими духовними якостями, здатної до саморозвитку і самовдосконалення. Навчальний процес на уроках музики має бути гуманізований і спрямований на підготовку фахівців до особистісно орієнтованого навчання і виховання учнів через освоєння ними відповідних технологій.

Креативність сучасного учителя музики в школі має розглядатись як пошук неординарних, нестандартних прийомів, методів та форм роботи з музичного навчання і виховання учнів, розкриття їх потенційних музичних здібностей, мислення, уяви, фантазії. Особливості модернізації фахової мистецької освіти висвітлено у роботах В.Горлинського, О.Ковальова, Г.Ніколаї, Г.Падалки, О.Щолокової та ін.

Необхідним чинником модернізації загальної музичної освіти в Україні ми вважаємо наукове обґрунтування провідного педагогічного підходу щодо її пізнання і впливу на оновлення та прогресивний розвиток. В якості такого визначено гуманно-естетичний підхід, який зумовлено, по-перше, зростанням людського фактору у цивілізаційних процесах, по-друге, визнанням ролі естетичного начала у формуванні особистості школярів. Сутність гуманно-естетичного підходу до модернізації музичної освіти полягає у реалізації впливу музичної діяльності на особистісний розвиток учнів шляхом спонукання їх до естетичного переживання гуманістичних цінностей життя і мистецтва. В сучасних умовах учитель повинен перестати бути над учнем, жорстко регламентувати і одночасно визначати його розвиток і пізнання. У справжнього учителя уроки не для

дітей, а з дітьми. Він має допомогти кожній дитині сконструювати та реалізувати оптимальний шлях пізнання розвитку на основі індивідуальної сутності. Час об'єктивно вимагає зміни ролей і місця учителя в навчальному процесі. З огляду на ряд обставин, і насамперед на наявність інноваційних технологій в освіті (інформаційних, проектних тощо), учитель має бути партнером у навчанні і розвитку. Гуманна педагогіка визначає характер учителя у таких якостях: доброта, щирість тощо.

Сучасна професійна модель педагога вимагає зміни педагогічної парадигми: від навчання як нормативно побудованого процесу, до вчення як індивідуальної діяльності учня, його корекції і педагогічної підтримки. В умовах модернізації загальної музичної освіти учитель повинен мати високий рівень емпатії, орієнтуватися на співпрацю, досягти достатнього рівня музично-педагогічної культури, щоб бути здатним на гуманних засадах формувати музичну культуру школярів. Фахова обізнаність учителя повинна базуватися на формуванні інтерсуб'єктної спрямованості педагогічної діяльності та потребі у ній.

Нова модель гуманно-естетичного підходу має базуватися на українській національній музичній спадщині, теоретичних надбаннях української педагогіки, досвіду поколінь. Тому головним принципом подальшого розвитку загальної музичної освіти має стати фундаменталізація, тобто її зміст необхідно наповнити тими знаннями, які саме сьогодні є актуальними для музичної педагогіки. Фахова підготовка учителів музики повинна модернізувати концептуальні, змістовно-структурні та організаційно-технологічні ідеї.

Застосування гуманно-естетичного підходу в модернізації музичної освіти надасть особистості життєвого сенсу, відчуття задоволення від навчання. Предмети мистецтва з'єднають масову школу і високу культуру, набудуть доступного характеру отримання більш якісної художньої освіти, а значить і естетичного удосконалення людини. Гуманно-естетичний підхід визнає учня активним суб'єктом музично-освітнього процесу з розвинутою емоційно-чуттєвою сферою в поєднанні з розумом, і завдяки цьому дитина стане носієм істини, добра, краси. Відповідно до такого погляду процеси і зміни, що відбуваються у внутрішньому світі учня, стають головними орієнтирами у виховній діяльності педагога. Впровадження гуманно-естетичного підходу в музичне навчання має сприяти формуванню в учнів активно-пізнавальної позиції, створенню атмосфери психологічного комфорту, взаємної підтримки, довіри, співтворчості, почуттєвої щирості у висловлюваних враженнях від кожного сприйнятого музичного твору.

Означений підхід має реалізуватися у системному поєднанні окремих концептів, що стосуються: втілення гуманістичної парадигми музичної освіти; домінування національного мистецтва у змісті загальної музичної освіти школярів; розроблення і застосування методів роботи, іманентних сутності мистецтва, надання переваги інтуїтивно-образним засобам осягнення музичного мистецтва школярами у навчальному процесі перед раціонально-логічними; підсилення ролі гедоністичного спрямування музичного навчання учнів; використання сучасних можливостей мистецької інформатизації як додаткового засобу інтенсифікації музичного навчання, врахування дії культурологічних чинників прогресивного розвитку загальної музичної освіти.

Для реалізації завдань гуманістичної музичної освіти педагогічним працівникам необхідно перш за все:

- сприяти зацікавленому ставленню кожного учня до роботи на уроці музики, опікуватись створенням позитивного емоційного забарвлення навчання;
- зорієнтувати музичне навчання на особистість кожного учня, активізувати різні види пізнавальної, оцінної, творчої діяльності, спонукати дітей до музичного самовираження;

– урізноманітнювати форми та методи організації навчальної діяльності з метою уникнення втоми учнів на уроці;

– стимулювати учнів до вільного висловлювання щодо музичних явищ, без страху за помилкову відповідь.

Щоб педагог почав працювати в гуманістичній парадигмі, йому необхідно не лише розуміти принципи, а й оволодіти ними, незвичними інтелектуальними операціями, які підіймуть його громадянську свідомість на більш високий науковий рівень. Дати знання, які допоможуть учителю самому розвинути необхідне йому мислення, використовуючи традиційну систему передачі чи заучування, неможливо.

Особливої актуальності сьогодні набувають питання забезпечення національних заasad підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін, зокрема, музики. Адже саме учитель має реалізувати концепцію музичного виховання школярів на основі української культури, що спрямовується на розвиток духовності учнів, становлення її морально-естетичних уявлень, розуміння сутності мистецтва, культурно-історичних традицій народу, а також сформулювати уявлення школярів та їх відчуття власної причетності до культурно-мистецької спадщини свого народу.

Забезпечення актуалізації культурологічних чинників загальної музичної освіти має бути спрямовано на загальнокультурний розвиток учнів в процесі музичного навчання, ознайомлення із шедеврами світової художньої культури, усвідомлення музичного мистецтва як суттєвої складової загальної культури людства. Культурологічні чинники оновлення загальної музичної освіти передбачають і надання місця молодіжній субкультурі, сприяючи орієнтації дітей у просторі масових музичних жанрів, розвитку їх здатності до розрізнення естетично цінного і псевдохудожнього.

Особливо важливу роль у духовному становленні молодого покоління мають відігравати учителі гуманітарно-естетичного циклу. Саме їхня педагогічна діяльність має бути спрямована на виховання у школярів естетичних ідеалів і почуттів, художньо-естетичних смаків, формування естетичного, піднесеного ставлення до навколишнього світу. Сучасний учитель має володіти не тільки професійними знаннями, що охоплюють духовність, високу естетичну культуру, але й здатністю виразити себе в творчій педагогічній діяльності, в якій виявлялися б головні професійно значущі й інтелектуально-естетичні властивості його особистості. Професійне здійснення художньо-виховної роботи зі школярами на сучасному етапі розвитку суспільства неможливе без здатності учителя до активної творчої діяльності. Це вміння має відходити від стереотипів мислення у вирішенні музичних і педагогічних завдань, а також здатності створювати власні інтерпретації творів мистецтва.

Оскільки мистецтво музики найповніше відображає емоційний стан людини, відтворює широку гаму емоційно-естетичних переживань, найтонший їх перебіг, то і у викладанні музики потрібно передбачити засоби педагогічного впливу саме на емоційну сферу дітей. Ця вимога звучить особливо загострено у наш час, коли раціоналізація життя спричиняє певні перекося освіти у бік інтелектуального розвитку учнів за рахунок емоційного, руйнуючи тим самим цілісність дитячої психіки.

В оновленні мистецько-культурологічної освіти особливої уваги потребує зміна авторитарно-інформативних способів педагогічного впливу на особистісно-розвивальні. Інтуїція, на відміну від логіко-дискурсивного осягнення об'єкта, є свого роду відчуттям справжньої сутності об'єкта. В модернізації музичної освіти опосередкований педагогічний вплив має набути пріоритетного значення в інтуїтивно-образних засобах осягнення музичного мистецтва. В процесі модернізації музичної освіти інтуїтивно-образні засоби осягнення музичного мислення в початковому процесі мають переважати у сфері сприймання, оцінювання музики та творчій діяльності.

З гедоністичного спрямування музичного навчання педагогові необхідно усвідомлювати, що крім суб'єкт-об'єктних, наявні суб'єкт-суб'єктні стосунки. Гедоністичне виховання виявляється у наданні учням при кожній зустрічі з музикою отримати гаму відчуттів. А сучасний учитель має намагатись розвивати естетичний смак, емоційну чутливість і почуття естетичної насолоди від музики. Гедоністичне спрямування музичного навчання має стимулювати творчість як учителя, так і його вихованців, створювати сприятливі умови для співробітництва учнів між собою і разом з учителем.

За традиційною системою організація процесу навчання проходить за схемою “учитель – підручник – учень”. В умовах сучасного інформаційного суспільства можна модернізувати методіку традиційного навчання, замінити систему “учитель–учень”, в систему “учитель–комп'ютер–учень”, або “учень–комп'ютер–учень”, або “учень – комп'ютер”. Нова схема може дати ширші можливості, а комп'ютерні технології відіграти активізуючу роль у навчанні та викладанні. Учитель із транслятора інформації має стати посередником навчання, і вміти передати свої знання школярам, щоб розвинути в них потребу в творчій використанні засобів комп'ютерних технологій в музиці для подальшого розвитку інтелекту, музичних здібностей, музичного смаку.

Список використаних джерел

1. Турчин Т. М. Початкова музична освіта: проблеми модернізації : [Монографія] / Т. М. Турчин. – Чернігів : ПАТ “ПВК “Десна”, 2013. – 368 с.

Шаховніна Наталія Володимирівна, канд. пед. наук, доцент

Тур Ганна Іванівна, канд. пед. наук, старший викладач

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ

В сучасній освіті самостійна робота студентів розглядається в якості важливого елементу нових освітніх технологій і тому є одним з засобів забезпечення нового міжнародного стандарту освіти. Затребуваними стають ті фахівці, які не просто володіють необхідним набором професійних компетенцій, а й здатні застосовувати їх для вирішення конкретних життєвих завдань.

Як зазначається в концепції розвитку економічної освіти, «економічна освіта у вищих навчальних закладах має за мету підготувати фахівців-економістів із сучасним світоглядом, професійними знаннями інноваційного характеру, вміннями їх практичного використання під час розв'язання соціально-економічних проблем на базі постійної самоосвіти» [2, с. 4]. Математична освіта, будучи підсистемою фахової підготовки студентів економічного профілю, закладає фундамент успішної майбутньої діяльності. Саме тому професійно-математичну підготовку студентів варто розглядати як важливу складову системи економічної підготовки сучасного фахівця.

Аналіз сучасного стану математичної освіти студентів економічних спеціальностей ВНЗ підтверджує «зниження її якості за рахунок суттєвого зменшення кількості аудиторних годин й невідповідності більшості студентів до перенесення акценту під час навчання вищої математики на самостійну роботу, що виявляється у відсутності необхідних навичок і вмінь її раціональної організації» [3, с. 102]. Негативне ставлення до даної науки складається у учнів ще в школі, що веде до відсутності бажання далі вчити важкий предмет і, як наслідок, низького рівня математичної підготовки. Дані проблеми спонукали пошук методу навчання, здатного змінити ставлення до вивчення вищої математики і активізувати діяльність студентів з оволодіння самостійними принципами

навчання. Одним з таких методів, що сприяє формуванню професіоналізму майбутніх економістів є метод проектів.

Виконання проекту передбачає самостійне досконале вивчення студентами довільної проблеми в результаті колективної співпраці один з одним та під керівництвом викладача. Студенти отримують завдання, які не є обов'язковими для кожного, але вони працюють в парі, групі або індивідуально, при цьому:

1. Студенти самостійно формулюють проблему, або викладач ставить перед ними проблему (чи надається проектне завдання);
2. Студенти самостійно створюють план вирішення проблеми чи виконання проектного завдання;
3. Студенти вирішують, де і як шукати інформацію (як досліджувати проблему);
4. Студенти висувають гіпотезу, планують можливі шляхи і способи її перевірки (проведення дослідження);
5. Студенти виконують проектне завдання (дослідження), документують його, опрацьовують результати (роблять висновки з дослідження);
6. Студенти планують продукт проекту, тобто обирають форму представлення результатів дослідження, проектують цей продукт, призначений для конкретної цільової аудиторії, на вирішення проблеми якої спрямовано проект;
7. Студенти презентують свій продукт цільовій аудиторії [1].

На практиці нами був розроблений і реалізований комплекс проектів відповідно до програми курсу вищої математики. У проектному навчанні брали участь студенти-економісти першого курсу. Порядок проведення проектів регулювався тематичним плануванням з вищої математики для студентів економічних спеціальностей.

Першим проектом стало виконання творчих робіт з модуля «Елементи лінійної алгебри». Метою виконання проекту було: 1) самостійне набуття вмінь і навичок розв'язування задач лінійної алгебри з використанням програмних засобів Excel та De-give; 2) навчання застосування здобутих вмінь під час розв'язування задач економічного змісту. Попереднє опитування першокурсників на предмет використання прикладних комп'ютерних програм показало, що у школі всі користувались подібними пакетами. Результати своїх досліджень кожна група студентів мала відобразити у вигляді мультимедійної презентації. Зокрема, задачі для дослідження мали різне спрямування, тому під час демонстрації відбувався обмін досвідом розв'язування різних задач.

Засвоєння модуля «Елементи векторної алгебри і аналітичної геометрії» проходило під час виготовлення математичної стінгазети. Даний проект був зрозумілий студентам, оскільки в школі вони неодноразово виконували подібні газети до різних свят чи заходів. Метою виконання проекту було: 1) повторення і актуалізація опорних знань; 2) розвиток навичок роботи з інформацією; 3) оволодіння нових знань з даного модуля. В процесі виконання проекту студенти не тільки засвоїли новий матеріал, а й побачили область застосування отриманих знань. Матеріали газети, які містили цікаві та історичні факти з тем модуля, присвячені йому жарти, дозволили з іншого боку поглянути на непотрібну, на студентську думку, вищу математику.

Фінальним проектом стало поєднання двох модулів з практичним їх застосуванням. Студентам було запропоновано виготовити макет сторінки сайту на тему «Застосування диференціального та інтегрального числення в економіці». Метою проекту було: 1) засвоєння теоретичного матеріалу і формування навичок застосування похідної та інтеграла для розв'язування економічних задач; 2) формування уявлень про область застосування і місце похідної та інтеграла функції в майбутній професії. Виконуючи даний проект першокурсники навчилися виділяти головну інформацію, оскільки для розміщення її на уявному сайті потрібно було показати її у компактному вигляді. Завдяки

проекту, присвяченому економічним задачам, майбутні економісти наочно, на конкретних прикладах отримали відповідь на питання для чого потрібні похідні та інтеграли функцій.

З кожним проектом змінювалися ролі викладача і студента в навчальному процесі. Викладач ставав консультантом, надаючи можливість студентам проявити творчість і самостійність. Саме тому використання методу проектів під час навчання вищої математики для економістів має ряд переваг:

- заохочення студентів до пошуку, проведення досліджень у навчальній діяльності та розвиток навичок мислення вищих рівнів;
- підвищений рівень охоплення всіх студентів роботою в проекті, вміння покладати-ся на себе, покращення їх ставлення та зростання мотивації до самостійної роботи;
- академічні результати навчання студентів аналогічні або вищі за результати, досягнуті при навчанні за іншими методами;
- студенти, які задіяні в навчальних проектах, беруть на себе більшу відповідальність за своє навчання, ніж під час виконання традиційних вправ і завдань;
- з'являється доступ до широкого спектру можливостей у процесі навчання та всебічного залучення студентів, що мають різні особливості розвитку та стилі навчання [1].

Розвиваючи творчі здібності, активність, самостійність, креативність, гнучкість мислення, метод проектів відповідає завданням вищої математичної освіти. Метод проектів дозволяє не тільки здійснити ефективне оволодіння математичними знаннями та вміннями, а й сприяє розвитку справжніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Блог Тетяни Крамаренко: математика + ІКТ [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kramarenko12.blogspot.com/2014/03/blog-post.html>
2. Концепція розвитку економічної освіти в Україні // Освіта України. – 2004. - №6. – 23 січня.
3. Нічуговська Л.І. Адаптивна концепція математичної освіти студентів ВНЗ і конкурентоспроможність випускників: методологія, теорія, практика /Л.І. Нічуговська. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 152 с.

CURRENT ISSUES OF LEGAL SCIENCE AND PRACTICE

Boiko Olha Volodymyrivna, Postgraduate Student

Ukrainian National Academy of Sciences, Koretsky Institute of State and Law, Kyiv, Ukraine

THE OVERCOMING OF TECHNICAL BARRIERS IN THE FIELD OF PLANT QUARANTINE ACCORDING TO THE EU LEGISLATION

The integration of Ukraine into the European economic Area is extremely important for the development of our country. The output of Ukrainian agricultural products on European market and attraction of foreign investments is significantly important nowadays. We should admit that despite Ukraine signed The Ukraine–European Union Association Agreement, the implementation norms that deal with issues of plant quarantine are extremely slow.

There are many different obstacles that inhibit the export of Ukrainian plant products. The root of the problem is in different rules and regulations used in Ukraine and EU countries. Such barriers can be overcome only by approximation of Ukrainian legislation to the European Union's. It will lead to the recognition by EU of phytosanitary measures and standards in the field of plant quarantine as equivalent ones.

Producers of agricultural products of plant origin suffer significant loss during implementation of Ukrainian phytosanitary requirements and passing phytosanitary control. In particular, per unit of crop production the costs are nearly 7.5 times higher than in the EU [5, 29].

The process of bringing Ukrainian phytosanitary legislation in accordance with the European one has begun. Thus, it amended the Law of Ukraine "On Plant Quarantine" of 30.06.1993 number 3348-XII [1] to reduce the administrative burden. Notably, it shortened the term of issuing quarantine and phytosanitary certificates to 24 hours after the loading of the vehicle (instead of 5 days), canceled quarantine permit for import or transit. Quarantine permission carried no regulatory value and it was an unnecessary trade barrier for the implementation of import-export operations because product safety is guaranteed by the phytosanitary certificate of the exporting country.

However, the procedure of phytosanitary control and moving the imported products of plant origin through the territory of Ukraine is unclear since legislators still have not made these changes to bylaws, i.e. the Phytosanitary rules of import from abroad, transportation within the country, transit, export, the order of processing and sale of regulated materials approved by the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine of 23.08.2005 № 414 [2]; The decree of Cabinet of Ministers of Ukraine of 12 May 2007 r. number 705 "On some issues of implementation of the Law of Ukraine "On Plant Quarantine" [3] and so on. It can lead to incorrect application of legislation in the plant quarantine field and causes corruption risks.

The quarantine certificate has also undergone simplification. These changes include reducing the term necessary for issuing (24 hours instead of 5 days) and reasons for its receiving. Thus, the quarantine certificate is issued in case of export of regulated articles from a quarantine zone (previously the requirement was for import as well) and moving imported regulated articles, which were stored, repacked, split up, mixed with plants, plant products and/or other regulated articles. It is issued for each lot (car/auto/vessel) of the regulated articles after a quarantine review and a phytosanitary expertise. Sampling ends only after loading vehicle. It causes significant financial loss to agricultural producer. [2]

Ukrainian legislative requirements that force to indicate the recipient (the name and the address) and the way of transportation in quarantine certificate are considered neither economically reasonable nor in terms of pest risk assessment. It determines the inability to move consignment in a different way than specified in the quarantine certificate. Furthermore, readdressing this consignment is impossible without the approval of the local quarantine inspection and issu-

ance of its new quarantine certificate. Due to these facts transportation process is complicated by bureaucratic obstacles. There is the principle of "single market" in the EU, for example. It involves minimal interference with the movement of goods within the Community.

According to the Council Directive 2000/29/EC of 8 May 2000 "On protective measures against the introduction into the Community of organisms harmful to plants or plant products and against their spread within the Community" a plant passport is a document which must accompany the consignments with plants, plant products and/or other regulated articles within the European Union, which is a potential carrier of diseases or pests, but free from them. [4] It completely replaces the quarantine certificate and is more economically reasonable. The main emphasis refers to the readdressing responsibility for the phytosanitary condition to producer. In this case, an inspector verifies the conditions in which plants, plant products and/or other regulated articles are grown, are stored and authorizes the issue of the plant passport or denies it. As follows the producer does not bear the costs for downtime of transport, extra control procedures, permits (including the changing of transportation way or the recipient) etc.

The EU list of regulated articles to which the passport plants are issued is much shorter than Ukrainian one and more reasonable in terms of pest risk assessment. Regulated articles are determined based on whether they can carry over or spread regulated pests or disease. In fact, Ukraine makes total control of plant products. For comparison, there are only seeds, planting materials, timber and separate headings for final consumption belong to regulated products in the domestic trade in the EU. [5, 30]

Therefore, we consider it necessary to bring the regulatory legal acts in the field of plant quarantine in accordance with the adopted amendments to the Law of Ukraine "On Plant Quarantine".

Also it is significant to revise the list of regulated articles. Common European practice suggests its substantial reduction in accordance with the principle of pest risk assessment. Equally important is to revise the list of permits documents. In accordance with the implementation of the principle of free movement of plant products the EU rules and regulations in the sphere of pest control require the abolition of a quarantine certificate and its replacement by a plant passport.

References

1. The Law of Ukraine "On Plant Quarantine": as of February 29, 2016/Supreme Council of Ukraine. - Official publication. – K.: Parliamentary publishing, 1993. – 352 p. - (Library official publications).
2. The phytosanitary rules of import from abroad, transportation within the country, transit, export, the order of processing and sale of regulated materials approved by the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine of 23.08.2005 № 414.
3. The decree of Cabinet of Ministers of Ukraine from 12 May 2007 r. number 705 "On some issues of implementation of the Law of Ukraine "On Plant Quarantine".
4. The Council Directive 2000/29/EC of 8 May 2000 "On protective measures against the introduction into the Community of organisms harmful to plants or plant products and against their spread within the Community" [Electronic resource] - Access to the website: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:169:0001:0112:EN:PDF>.
5. Demyanenko, S.I, Nivievskyi O.V. The regulation system of phytosanitary measures in Ukraine/The economy of AIC, 2015, №5, p. 28-33.

Gurova Anna, Scholar

Institute of state and law named after V. M. Koretsky, Kyiv, Ukraine

ECOLOGICAL AND LEGAL ASPECTS OF COMMON UKRAINIAN-EUROPEAN PROJECT "IMPROVING LOW EARTH ORBIT SECURITY WITH ENHANCED ELECTRIC PROPULSION" (LEOSWEEP)

Cooperation between Ukraine and the European Union in space sphere is being held by the European Space Agency (ESA). On February 14, 2014 agreement about cooperation between government of Ukraine and ESA was updated and was continued till 24 of February 2019. Sub-section "f" of article 2 of this agreement determines launch vehicle development as priority sphere of cooperation. The example of its realization is successfully operating project "Vega" and project in the development "Ionosat". Also sub-sections "b", "d", "f" of article 4 in this agreement enforce that cooperation spreads on exchanging the experts for participation in research, common facilitation for exploiting of goods and services that was developed in the ESA programs, providing expert assessments and aid in the space projects.

Perspective embodiment of this provision is project LEOSWEEP, realized according to 7-th framework programme of European Union. It is devoted to the development of the ion beam shepherd (IBS) technology for the removal of large debris object from crowded regions in low earth orbit (LEO). This technology provides directional shift of space debris from the orbit with using untouchable impact of ion beam, which is produced from aboard of shepherd spacecraft that must be located in front of the removed object. In this project Ukraine is represented by experts from Yuzhnoe State Design Office, Institute of Technical Mechanics, International Space Law Center. The task of the last partner is to elaborate legal aspects of this project, great layer of which belong to ecological problems as far as space is the ecosystem, which needs legal protection from its users.

Idea of deleting non-active, non-useful artificial space objects that threaten near-Earth space, humans in space, environment of Earth and humankind is very progressive. But it is really ecological effect depends on filigree technical execution and on legal ordering of this activity.

Firstly in this context we need to mention article 9 of Treaty on Principles governing the activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies 27.01.1967, that determines ecological criterion of activity of space faring nations, participants of this treaty. It is avoiding the harmful pollution of outer space, including the Moon and Other Celestial Bodies. Due to this provision some questions arise. First of them have technical nature: can we assume as efficient mean for goal of cleaning near-Earth space spacecraft, which over time became a space debris. Another questions have law nature: is it possible apply provision about prevention littering and what kind of relationship between that ecological criterion and principle of clear and free access to outer space and celestial bodies.

Answers on this questions partly contain provisions of the soft law of European Union. Such as European Code of Conduct for Space Debris Mitigation 2004, that developed on the base Space Debris Mitigation Guidelines of Inter-Agency Space Debris Coordination Committee on October 11-13 1999 and elaborating International Code of Conduct for Outer Space Activities. Since project LEOSWEEP assumed to removing abandoned non-active Ukrainian launch vehicles named "Ciclon-3" or "Zinit - 2" and great contribution to design of shepherd spacecraft of Yuzhnoe State Design Office, we can obtain answers on the foregoing questions by analyzing of URST 11.03 "Restriction of littering near-Earth space upon exploit space technique". All of these acts are non-binding, but authority of their sense prove effective of its executing.

The first document constitute obligation to prepare of space debris mitigation plan on each space project. Also it fix that each space project should appoint a Space Debris Manager,

which have authority and responsibility to enforce mitigation plan during all phases of the project, should verify that the space project complies with applicable space debris specification of the space project, should approve the decisions by space project with regards to space debris active, should coordinate the space debris activities and should ensure that they are consistent with safety and quality activities. Due the Code, this plan must be executed even if space project is not be executed by requirements of this Code. As well Code as URST 11.03 constitute that plan is collective term for many other plans such as: assessment and mitigation of risks related to space debris, measures minimizing the hazard related to malfunctions with a potential for generating space debris, space system disposal justification of choice and selection when several possible exist. The last plan is very important for the project LEOSWEEP because shepherd spacecraft have many targets that updates for it coordinators huge risks connected with choice removing object and necessity of it rational justification. In the both of analyzing documents constitute preventive measures for avoiding littering of near-Earth space such as passivation, protected regions and so on. In the other words goal of European Code of Conduct for Space Debris Mitigation and URST 11.03 "Restriction of littering near-Earth space upon exploit space technique" is most effective realize abovementioned article 9 of Treaty on Principles governing the activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies. It follows that we can affirmatively answer for foregoing technically question about ecologically not only goal of LEOSWEEP but also order of it realizing.

For answer on legal questions we should pay attention to International Code of Conduct for Outer Space Activities. Due to the sub-section 4.2 of it, the Subscribing States resolve, in conducting outer space activities, to refrain from any action which brings about, directly or indirectly, damage, or destruction, of space objects unless such action is justified: o by imperative safety considerations, in particular if human life or health is at risk; or o in order to reduce the creation of space debris; or o by the Charter of the United Nations, including the inherent right of individual or collective self-defence. That provisions brightly illustrate political, economical and mainly ecological risks, which may contain missions connected with removing of space debris. As well project LEOSWEEP attend to removing of space debris, literally due to this Code it realizing may be understudied as project of practical execute of autorised by this provision destruction and damage of space objects.

Russion Federation, maybe, is guided by this idea, when named preparing of this Code separate, mitigation of littering near-Earth space by physical influence on the space objects is named non-rational and in general the provisions of the Code was named as that have not practical concern. This sharp remarks don't talk about disagree of Russian Federation with idea of active debris removal because delegation of this space-faring nation recognize this idea within preparing another draft Guidelines of Long-Term Sustainability of Outer Space Activity, but it demand to be up to such requirement: 1) clear identify of object, which is prepared to remove; 2) obtaining unquestioning, unequivocal affirm from the country, space debris of which planning to remove. Also in this Guidance is considered the question about destroying of space object by country of its own jurisdiction, but only if it follow the condition. It lie in permission to destroy space object only if threat to life of the humans, to environment and ownership in the space, air or on the sea is much more then treat caused by such operation. Authorization of damage or destruction of space objects caused by necessity of minimizing of space debris that fix in the International Code of Conduct for Outer Space Activities in connection with conditions for executing of this right that fix in Guidelines of Long-Term Sustainability of Outer Space Activity, create favorable legal environment for realizing the project LEOSWEEP. Also this both provisions help us to answer on the abovementioned legal questions connected with this project. Because its broaden sense of article 9 Treaty on Princi-

ples governing the activities of States in the Exploration and Use of Outer Space that constitute legal binding ecological criterion of access to the outer space by avoiding of littering. That is why realizing of the project LEOSWEEP will found of practice of active ecological responsible access to the outer space with strengthening of this criterion on the range of more effective well-established practice.

Given the above, we can conclude that idea of active debris removing as littering of ecosystem of near-Earth space from non-useful and potentially high-risk products of human activity in space is grate progressive. That is why active Ukrainian participation in realizing of the project LEOSWEEP approve it status as not only space and also as ecological country. But for successfully execution of this project and beginning ecological use of outer space bout Ukraine and European Space Agency should take into account global aspect of its activity. They cannot limit themselves to execute only local provisions and to interpret basic international outer space agreements due to that provisions. Members of this project must ensure plural approach to resolve the problem of littering of near-Earth space and take into account trend of consolidation relationship between space-fearing nations in the context of transparency and security-building.

So Ukraine and ESA should strictly comply of all procedures, which non-claim behavior of all space-faring countries, including those, who don't involve in the project LEOSWEEP, is required.

Kraskovska Anastasiia, PhD of the Department of Political Sciences “Jean Monnet”
Second university of Naples, Caserta, Italy

UKRAINIAN ENVIRONMENTAL APPROXIMATION STRATEGY TO THE EU LEGISLATION, AND INTEGRATION OF ENVIRONMENTAL POLICY INTO NATIONAL POLICIES FOR THE CLIMATE CHANGE MITIGATION

The purpose of this paper is to analyse the issue of the legal and organizational support of environmental protection in the world, ways to improve international cooperation between Ukraine as a prospective EU member and the Member States of the European Union in the context of integration processes in Ukraine and impact of these actions on climate change mitigation. Anthropogenic and technogenic burden on environment in Ukraine exceeds in several times the respective indicators in the developed countries. Duration of life in Ukraine is, in average, about 66 years (in Sweden — 80, in Poland — 74 years). It is largely caused by pollution of environment due to production activity of enterprises of mining, metallurgical, chemical industry and fuel and energy sector [1]. The main reasons of ecological problems in Ukraine are:

1. Inherited structure of economy with prevailing share of resources- and energy intensive industries, the negative impact of which was strengthened by transfer to market conditions;
2. Existing system of state governance in the area of protection of environment is weak, absence of proper separation of environment protection and economic functions;
3. Insufficient understanding of priorities for preservation of environment and advantages of sustainable development;
4. Non-meeting the environment protection legislation.

The EU aims to establish a closer relationship with Ukraine, going beyond a simple bilateral cooperation towards gradual economic integration and deepening of political cooperation. Ukraine is a priority partner country within the European Neighbourhood Policy (ENP) and Eastern Partnership (EaP). The Partnership and Cooperation Agreement (PCA) entered into force in 1998 and provides a comprehensive and ambitious framework for cooperation between the EU and Ukraine in all key areas of reform.

Ukraine ratified the UNFCCC and the Kyoto Protocol in 1997 and 2004 respectively and the country's commitments under the Kyoto Protocol should not exceed the emissions level of 1990. The government aims to reduce GHG emissions by 20% from the base year by 2020, and 50% by 2050. The 20% reduction pledge against 1990 was made in 2009, at COP15, when Ukraine agreed with the Copenhagen Criteria [2].

Ukraine nowadays has no national strategy on the reduction of GHG emissions. Instead, in 2005 it adopted a National Action Plan for Implementation of the Kyoto Protocol. inventory, of an absorption inventory and preparation for use of financial mechanisms. Following the National Action Plan, a whole body of other regulations were introduced to support climate policy. The key objective is to facilitate use of financial mechanisms under the Kyoto Protocol. Particularly, significant attention is given to implementing joint implementation (JI) projects and emission trading schemes (ETSS) [3].

The climate change agenda is guided by the Ministry of Ecology and Natural Resources (MEHR). MEHR is also responsible for formulating strategy and policy for the energy sector. Adaptation studies and initiatives are incipient in Ukraine. The government is starting to consider practical guidance and background information on how to undertake adaptation activities. In a 2012 OSCE Report commissioned by the government, there is a brief description of the expected climate impacts and vulnerabilities over the short and medium term. In 2013 it has been reported that a national climate change adaptation plan should be sent to the Cabinet of Ministers for consideration, and it will concern all economic sectors, including agriculture, energy and healthcare. Another current initiative has been the development of a vulnerability assessment of the Danube Delta region to climate change, which covers the Moldova, Ukraine and Romania. The 2013 Vulnerability Assessment, supported by the European Commission, resulted in a Climate Change Adaptation Strategy and Action Plan for the Danube Delta Region (2014), which includes measures like ecological restoration applied to degraded lands and using local resources in a responsible way [4].

The EU stands for the strengthening of international cooperation, including that in the context of its strategy to consistently promote its new environment and energy policy in terms of its external dimension that impacts the relations between Ukraine and the EU in the environmental sector. First of all the fruitful cooperation between Ukraine and the European Union is in the direction of harmonization of Ukrainian administrative legislation in the field of environmental protection. In this respect, Ukraine in 1999 ratified the Aarhus Convention "On Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters related to the environment". It is important that the European continent, where there are significant changes and transformation, environmental human rights took priority in the reform process, within which the human right to a healthy environment got its real development and consolidation of international law [1].

In Ukraine, in this area there are some specific problems. First of all, it concerns the attitude of relevant state bodies to bring the issue of administrative legislation of Ukraine in the sphere of ensuring a favourable environment and of natural resources, in accordance with European norms and standards, which is a prerequisite for the integration of Ukraine into the European Union. Adaptation of Ukrainian legislation to the EU legislation provides for the gradual adoption and implementation of legal acts of Ukraine, tailored to European Union legislation in the field of health and life of humans, animals and plants. This strategy is not only to accelerate social activity, but also be able to ensure the protection of citizens' environmental rights at the highest legal level, the economic development of the country as a whole within the EU, as well as contribute to a gradual increase in the welfare of citizens, bringing it to a level, that emerged in the EU Member States. There is a number of important

areas of priority in the development of cooperation between Ukraine and the EU in the field of protection of the environment which can be defined:

1) in terms of the implementation of the mechanism of adaptation of administrative legislation of Ukraine to the European standards it is necessary to define and specify the terms used in the field of environmental protection in terms of administrative law, the right of trans-lation and issues that need to be adapted;

2) making changes and additions to the Law of Ukraine "On Environmental Protection", "On Waste", "On Ecological Expertise", "On the nature reserve fund," and other regulations acts; as well as the adoption of the Law of Ukraine "On the Procedure for the publication of information on the state of the environment" in order to eliminate gaps and contradictions that exist in the national legislation on issues that deal with international law;

3) application of simplified proceedings in several cases of environmental violations, which is a fixed set of regulatory techniques and methods by which the authorities consider the administrative proceedings on environmental violations directly to the place of its com-mission with minimal time and resources;

4) determination of quantitative and qualitative indicators of law enforcement agencies of Ukraine, which, within its jurisdiction are working to apply the system of administrative reme-dies for crime prevention in the field of nature protection and management;

5) involvement of the public to international cooperation in the field of environmental pro-tection, with a main purpose to clarify their legal status and incentive mechanism in the im-plementation of environmental activities [2].

Ukrainian environmental approximation strategy to the EU legislation focuses on the pro-visions of article 363 Chapter 6 "Environment" and Appendix xxx of the Association Agree-ment between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic En-ergy Community and their Member States, of the other part, and aims to ensure the effective implementation of these requirements by Ukraine. The strategy covers the whole range of bodies, enterprises, institutions and organizations involved in the implementation at the na-tional, regional and local levels, with special attention to the national level. Since 1970 the EU has signed 200 agreements on the protection of the environment. However, legal recognition of priority of environmental component of social development is of little value if they are not executed properly. That is why the present task of EU environmental policy lies primarily in the effective implementation of adopted environmental agreements.

The European Commission in 2012 introduced a new Union Action Programme for the Environment 2020 "Living well within the capabilities of our planet" to be guiding for envi-ronmental policy until 2020. It is aimed at increasing environmental sustainability in Europe and transform the EU into an inclusive and sustainable "green" economy.

Management of the environment and the integration of environmental policy into other policies cover four directives that form the so-called horizontal legislation relating to issues of environment management and integration of environmental policy in other areas of policy. In particular, Directive 2003/4 / EC on public access to environmental information, Directive 2011/92 / EC on the assessment of the effects of certain public and private projects on the en-vironment (in 2014 was supplemented by Directive 2014/52 / EC) Directive 2001 / 42 / EC on the assessment of the effects of certain plans and programs on the environment and Directive 2003/35 / EC on public participation in the preparation of certain plans and programs relating to the environment, and the introduction of amendments to Directive 85/337 / EEC and 96/61 / EC on public participation and access to justice.

Unlike other sectors related to legislation in certain areas such as air protection, waste management, GMOs and other "horizontal" legislation regulates general issues of environ-mental management and concerns such key aspects as access to environmental information,

public participation, evaluation the environmental impact of plans, programs and individual projects. Current legislation in Ukraine in this sector is partially compatible with EU directives. The degree of compliance is low, with the exception of legislation on access to information, where the degree of compliance is high. Relevant legislation requires significant changes and additions.

The most urgent and difficult problem in this sector is the lack of adequate procedures for assessing the impact on the environment. Changes related to the liberalization of laws on urban planning activities and the adoption of the Law "On regulation of urban development", in fact, led to the full deregulation of the system of assessing the impact on the environment, including the role and opportunities. It is important to develop institutional capacities and human resources. Proper implementation will be more related to compliance with the adopted legislation, the creation of good practice, providing awareness, education and capacity building of all stakeholders: authorities and government, business, academia and the public.

Ukraine has recently adopted a National Environmental Strategy for 2020. The EU pledged €35 million through a Sector Budget Support Programme (SBS) to support the National Strategy and to help the MEHR of Ukraine better protect Ukraine's environment. National Environmental Strategy is playing a significant role in bringing Ukraine closer to the EU's environmental policy standards. These documents present the first ever European-like environmental policy in Ukraine. They have a clear goal, limited number of objectives, and prioritized directions of activities according to each objective. They also have a defined timeframe, a mechanism for monitoring and reporting, and performance indicators. All these characteristics create a basis for regular reporting and assessment of the effectiveness of proposed measures, especially on how well environmental policy instruments are working.

It is also necessary to mention that one of the EU's priorities in supporting Ukrainian environmental reform is to integrate environmental priorities into other national policies. Environmental policy integration is obligatory in the EU and it is fixed in its legislation. In Ukraine, integrating environmental policy changes into all relevant legislation is foreseen through the Strategy and National Action Plan. It hasn't been done so far, however.

Their proper implementation will definitely help the Ukrainian environment move closer to EU standards. The first stage of implementation of these standards, as foreseen by the National Environmental Action Plan, will last until 2015. It focuses on stabilizing the environmental situation. Environmental problems are very complicated in Ukraine and have accumulated over many years, starting in the Soviet past. The situation requires more significant resources and much more time to see real improvement.

References

1. European Bank for Reconstruction and Development, 2011. An analysis of Ukraine's JI participation by the European Bank of Reconstruction and Development [http://www.ebrd.com/downloads/sector/eccc/Guidelines_for_the_development_of_JI_projects_20111021.pdf].
2. Ministry of Environmental Protection of Ukraine, 2006. Ukraine's Report on demonstrable progress under the Kyoto Protocol. [<http://unfccc.int/resource/docs/dpr/ukr1.pdf>].
3. Thomson Reuters Point Carbon, 2013. Report on Status of the Domestic Emissions Trading Scheme in Ukraine [<http://www.ebrdpeter.info/Reports/20130308%20EBRD%20PETER%20Project%20-%20Ukraine%20ETS%20status.pdf>].
4. WWF (2014). Climate Change Adaptation Strategy and Action Plan for the Danube Delta Region. [http://awsassets.panda.org/downloads/2_danube_delta_adaptation_strategy.pdf].

Palaščáková Lenka, Mgr

Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Liptovský Mikuláš, Slovak Republic

VZŤAH ŠPORTU A PRÁVA

Keď Norbert Wiener zaradil do svojej známej knihy *Kybernetika a spoločnosť* (1963) kapitolu o vzťahoch medzi právom a kybernetikou, sotvarko predvídal taký mohutný celosvetový rozvoj aplikácie kybernetiky, ktorý v zapätí podporil vývoj techniky a technológie v právnej teórii a právnej praxi. Obdobný, len nie natoľko dôrazný vývoj možno čakať na rozvoj vzťahov medzi právom a športom. Už Johan Huizinga (1971), ktorého myšlienky, diela a najmä práca *Homo Ludens* sú známe po celom svete, hľadal historické súvislosti medzi súdnym konaním a hrou, vrátane športovej hry a súťaže. Hra má oveľa bohatšiu históriu než je história práva. Veď hra a v jej základe súťaž a súťaženie sú večité, kým právo, na rozdiel od idealistických náhľadov sa nám objavuje až v momente, keď treba chrániť vlastnícky záujem oddelenej časti spoločenstva. [3]

Pri prehľade prameňov športu a práva je potrebné zdôrazniť, že väčšina súčasných autorov odborných publikácií a článkov sa inšpiruje v tejto kategórii stanoviskom českého autora Michala Králíka, ktorý neuznáva športové právo ako právne odvetvie, a o prameňoch športu a práva hovorí skôr ako o „prameňoch poznania“, keďže len niektoré sú formálnymi prameňmi práva a športu.

Časť odborníkov sa vďaka svojej praktickej právnej činnosti skôr prikláňa k názoru, že športové právo postupne vytvára samostatnú právnu disciplínu, napr. odborne ucelená práca *Športové právo* Tomáša Gábriša (2011), ktorý presvedčivo zastáva názor, že: „*Športové právo je rodiacom sa právnou disciplínou, vedným odborom a pedagogickým predmetom.*“ [2]

Tieto názorové odlišnosti ešte umocňuje pohľad medzinárodný. Špecifikum športu je jedným zo zásadných hesiel svetového športového hnutia a akceptovala ho aj EÚ v *Bielej knihe o športe*, ktorá vyšla v roku 2007. Pred tým však špecifikum športu rešpektoval a uvádzal vo svojich rozhodnutiach aj Európsky súdny dvor (ďalej ako „ESD“) a to zvlášť v sporoch z oblasti športu, ktoré boli riešené na tejto najvyššej úrovni. Pre ilustráciu citujeme z obsahu Bielej knihy: „*Judikatúra Európskeho súdneho dvora a rozhodnutia Európskej komisie poukazujú na to, že špecifickosť športu je uznaná a zohľadnená.*“ [1]

Športovým právom, ako svojim oficiálnym odvetvím, sa teda zaoberá aj EÚ, ktorej inštitút sídli v Hágu a prezentuje sa ako vedúca vedecká inštitúcia na poli medzinárodného práva súkromného, medzinárodného práva verejného a práva EÚ, mimo iné taktiež medzinárodného práva športového.

Keď sa však chceme zaoberať koexistenciou športu a práva ako dvoch spoločenských javov existujúcich niekoľko tisícročí, tak pre náležité objasnenie tohto vzťahu nemôžeme nespomenúť ich vývojový aspekt, pretože formy vzájomného pôsobenia sa menili v závislosti na konkrétnych kultúrnych, spoločenských, ekonomických a politických podmienkach, a tak vytvárali rozličné modely tohto vzťahu.

Dejiny právnej úpravy športu na území Slovenska siahajú k počiatkom spoločnej československej štátnosti. V 20. storočí československá judikatúra odzrkadľovala celosvetový vývoj. Podľa Prusáka (1984) „*Jednak sa vyvíjala judikatúra k všeobecnému zákonníku občianskemu (v.z.o), jednak aj judikatúra, ktorá v slovenskej občianskoprávnej praxi vznikala na báze dočasných súdnych pravidiel a platných zákonov, vydaných od roku 1867.*“ Súdne rozhodnutia či právne pravidlá, ktoré sa po buržoáznodemokratickej revolúcii v roku 1848 na území Slovenska aplikovali, a ktoré platili až do vzniku Občianskeho zákonníka v roku 1950, sa dotýkali právnej zodpovednosti v športe a telovýchove iba nepriamo.

Jedným z prvých predpisov Československej republiky (č.2/1918 Zb. z. a n.) bol zriadený Úrad (ministerstvo) pre správu verejného zdravotníctva a telesnej výchovy. O dva roky neskôr (30.3.1920) bol prijatý Zákon č. 228/1920 Zb. z. a n. o zřízení Poradního sboru pro

tělesnou výchovu (ďalej len „zbor“). Úlohou zboru bolo posudzovať všetky otázky týkajúce sa telesnej výchovy (zákon nehovorí výslovne o „športe“). Detaily činnosti zboru upravilo nariadenie vlády č. 616/1920 Zb. z. a n. Zbor, ktorý mal mať 20 členov pochádzajúcich spo- medzi predstaviteľov rôznych športových organizácií, ako aj pedagogických inštitúcií a spoločenstiev (napr. Sokol, Zbor), si mohol vytvárať ďalšie pomocné komisie.

Základným princípom československej úpravy športu v tomto období bola faktická neex- istencia právnej regulácie športu. Jedným z mála prejavov záujmu štátu o šport bolo, okrem zriadenia spomínaného Zboru, prijatie Zákona č. 73/1935 Zb. z. a n. o zriadení Tyršovho štát- nego telovýchovného ústavu Republiky Československej v Prahe. [5]

Základy štátneho riadenia športu položil až Zákon č. 187/1949 Zb. zo dňa 14. júla 1949 o štátnej starostlivosti o telesnú výchovu a šport. Popri pojme telesná výchovy, zákon zaviedol aj pojem šport s tým, že úlohou obidvoch v ľudovej demokracii bolo „...udržiavať a zlepšovať zdravie ľudu, zvyšovať jeho telesnú a brannú zdatnosť a pracovnú výkonnosť a vychovávať k odhodlanosti a statočnosti pri obrane vlasti a jej ľudovodemokratického štát- nego zriadenia.“

Gábriš (2011) delí dejiny právnej úpravy športu na Slovensku na tri obdobia: 1. Obdobie do roku 1945; 2. Šport v úprave ľudovodemokratického a socialistického práva; 3. Právnu úpravu športu po roku 1989. [2]

Podľa Králik (2006) v 80. rokoch 20. storočia spracoval slovenský autor Gališin (1986) vyše 40 teórií, ktoré odôvodňovali vylúčenie alebo naopak pripúšťali občianskoprávnu zodpovednosť športovcov za úrazy. Králik (2006) v týchto najvýznamnejších teóriách poukazuje na ustálenú československú a českú judikatúru, ktorú by mohla nasledovať v obdobných prípadoch aj slovenská judikatúra, keďže vychádza z úpravy občianskoprávnej zodpovednosti za škodu v Občianskom zákonníku z roku 1964.

Keď to zhrnieme, tak problematika športu a práva na Slovensku, aj keď doposiaľ nie je jednotne spracovaná, je veľmi široká a rozmanitá rovnako ako šport samotný. Ale aj na tomto polí začína dochádzať k zlepšeniu a to predovšetkým postupným vydávaním odborných pub- likácií sudcov, ktorí v praxi riešia spory v uvedenej problematike, alebo osôb, ktoré sa touto právnou tematikou dlhodobo zaoberajú. V teoretickej rovine sú športovo-právne publikácie naplnené množstvom odkazov na konkrétne súdne rozhodnutia, a vo väčšine prípadov kopíru- jú svojim všeobecným rozsahom niektoré z monografií venovaných športovému právu. Rov- nako je cítiť zvýšený záujem, aj zo strany fakúlt so športovým a právnym zameraním, o hlbší a odbornejší obsah predmetov zameraných na vzťah športu a práva.

Z hľadiska zaradenie športového práva v systéme práva sa ustálil záver, že športové právo nepredstavuje samostatné a ucelené právne odvetvie, keďže právne normy upravujúce otázky súvisiace so športom a športovaním sú rôzneho charakteru, súkromnoprávneho i verejnoprávneho a využívajú rôzne metódy regulácie. Možno tvrdiť, že právne vzťahy vzni- kajúce v súvislosti so športom, prevádzkovaním športovej činnosti a organizovaním špor- tových súťaží sú natoľko rôzneho charakteru, že spadajú pod normy rozličných právnych odvetví. Právne vzťahy v oblasti športu sú predmetom regulácie právnych noriem nasledujúcich právnych odvetví: Ústavné právo; Občianske právo; Obchodné právo; Hospo- dárske právo; Pracovné právo; Finančné právo; Daňové právo; Právo duševného vlastníctva; Trestné právo a Správne právo.

Doterajší nedostatok vedeckého skúmania vzťahu športu a práva, zvlášť nejednotnosť právnej úpravy - postavenia športovcov v právnom poriadku a v spoločnosti, vyústili do rádu protichodných rozhodnutí súdov a nejasností v ich výkladoch pre prax. Pohľad EÚ a rozhod- nutia ESD s dopadom na šport, medzinárodné asociácie a ich vzťah k právnym poriadkom jednotlivých štátov a postavení v nich, zodpovednosť športovcov v trestnej rovine, daňová oblasť a postavenie profesionálnych športovcov, to všetko a omnoho viac tvorí obsahovú

náplň vzťahu športu a práva a týmto vytvára právne veľmi zaujímavú oblasť. Potreba skúmať a poznávať vzájomné vzťahy medzi športom na jednej strane a právom a právnym zodpovednosťou na strane druhej sa vyznačuje trvalou aktuálnosťou. S právom v športe je totiž spojený rád problémov a otázok. Zvlášť v pomenovaní tejto problematiky, ktorá je v právnej teórii názorovo odlišná a to z pohľadu, či sa jedná o samostatnú právnu kategóriu, alebo do tohto štádia ešte nedospela.

Zoznam bibliografických odkazov

1. EURÓPSKA KOMISIA. Biela kniha o športe. Luxemburg : Úrad pre vydávanie úradných publikácií Európskych spoločností, 2007. 40 s. ISBN 978-92-79-06563-7.
2. Gábriš, T. Športové právo. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2011. 544 s. ISBN 978-80-89447-52-7.
3. Huizinga, J. Homo ludens: o pôvodu kultúry ve hře. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1971. 226 s. ISBN 80-85783-48-7.
4. Králik, M. Právni odpovědnost sportovce za sportovní úrazy – historická východiska a přístupy legislativy, úvod do problematiky. In Jurisprudence, ročník XV, 2006, č. 5. ISSN 1212-9909.
5. Libenský, J. Patnáct let zákona o státní péči o tělesnou výchovu. In Teorie a praxe tělesné výchovy, 12, 1964, č. 7.
6. Prusák, J. Šport a právo (úvod do dejín, teórie a praxe právnej zodpovednosti v športe). Bratislava : Šport, slovenské telovýchovné vydavateľstvo, 1984.

Апанасенко Катерина Іванівна, канд. юрид. наук
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПОНЯТТЯ ДОЗВІЛЬНИХ ОРГАНІВ: НАЯВНІ ПІДХОДИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ НАУЦІ

В Україні триває дерегуляційна реформа, фактично розпочата у 2005 році з прийняттям Закону України “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності”. Важливим у процесі реформи є формування належної правової бази діяльності дозвільних органів, яка дозволяла би державі, ефективно управляючи сферою економіки, ставати партнером для бізнесу. Тому аналіз господарсько-правового статусу дозвільних органів видається своєчасним. Для його належного проведення слід дослідити стан наукових досліджень у цій сфері, що є основною метою нашої розвідки.

В Україні мало розвинена господарсько-правова теорія дозвільних правовідносин у сфері господарської діяльності. Водночас в науці адміністративного права фактично сформувалась адміністративно-правова теорія дозвільних правовідносин, ідеї про так звані дозвільні послуги. Під дозвільними послугами як різновидом адміністративних послуг розуміються достатньо різні публічні послуги: і власне видача документів дозвільного характеру у значенні Закону “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності” (далі — Закону про дозвільну систему), і сертифікація товарів і послуг, і ліцензування, тощо. З точки зору теорії адміністративних послуг такі підходи, можливо, є вірними, але з огляду на теорію державного регулювання господарської діяльності, розуміння законодавцем засобів державного регулювання господарської діяльності (ст.12 ГК), в описаній ситуації відбувається змішування в рамках одного правового інституту достатньо різних правових механізмів та інструментів. Внаслідок такого підходу сформувавши належне розуміння про дозвільні органи достатньо важко. Дослідники не аналізують особливості дозвільних органів у значенні Закону про дозвільну систему. Зазвичай вони розуміють під дозвільними органами як власне дозвільні органи у значенні Закону про дозвільну систему, так і ліцензійні та інші органи, які володіють повноваженнями з видачі документів, що надають суб'єктам господарювання певні права (можливості) у сфері господарювання, а крім того й ті державні органи, які видають дозволи

громадянам і негосподарюючим суб'єктам. Спробуємо узагальнити наявні наукові погляди в цій сфері.

Відносно системи дозвільних органів науковці повторюють одну й ту саму очевидну думку, що “не існує органу, спеціально створеного щодо видачі дозволів та/або документів дозвільного характеру” [3, с. 58; 1, с. 4; 2, с. 10]; “ці повноваження виконуються, поряд із реалізацією основних повноважень органів публічної адміністрації, відповідно до певного виду державної діяльності, для здійснення якої вони сформовані” [2, с. 10; 3, с. 58; 1, с. 4]. У цьому зв'язку фундаментальним є висновок Харитонова О.В., що дозвільна система є специфічною формою діяльності всього державного апарату управління, а не його окремої частини або напрямку [4, с. 29]. Дійсно, повноваження дозвільного характеру має, мабуть, більша частина органів державної влади, але сфера державного управління, в якій надаються такі дозволи, види діяльності (дій), на які надаються дозволи, та інші аспекти правовідносин, в яких наявні певні “дозвільні аспекти”, суттєво різняться.

Солошкіна І.В. відносить до числа дозвільних органів такі групи органів виконавчої влади [3, с. 56-80]: 1) органи, дозвільна діяльність яких пов'язана із легітимацією суб'єкта підприємництва (ліцензійні органи, органи патентування); 2) органи, дозвільна діяльність яких пов'язана із наданням суб'єкту підприємництва права на провадження певних дій шляхом надання документів дозвільного характеру (власне дозвільні органи у значенні Закону про дозвільну систему); 3) органи, які здійснюють дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії; 4) органи, які здійснюють дозвільну діяльність у сфері операцій зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими матеріалами і речовинами, сильнодіючими отруйними речовинами; 5) органи, які видають дозволи у сфері захисту економічної конкуренції.

Романяк М.М., як і багато інших вчених-адміністративістів, послуговується терміном “дозвільна діяльність” на означення діяльності з реалізації повноважень відповідними органами у сфері видачі дозвільних документів. Суб'єктом дозвільної діяльності у сфері забезпечення екологічної безпеки він визначає органи виконавчої влади, створені для здійснення конкретного виду державної діяльності, яка супроводжується видачею дозволів з метою забезпечення екологічної безпеки [1, с. 6]. Видами дозвільних документів він визнає: дозволи як офіційні акти, що визначені законодавством дозволами; документи дозвільного характеру як офіційні акти, що визначені чинним законодавством як висновки, погодження, ліміти тощо; ліцензії; сертифікат екологічного аудитора.

Сіверін В.І. розробив в українській науці адміністративного права теорію дозвільних послуг, під якими розуміє результат публічно-владної діяльності суб'єкта публічної адміністрації, що відповідно до закону забезпечує юридичне оформлення умов реалізації фізичними та юридичними особами прав, свобод і законних інтересів за їх заявою (видача дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень тощо). До числа дозвільних послуг він відносить ті дозвільні послуги, порядок надання яких регламентується Законом про дозвільну систему та іншими законами [2].

Як бачимо, висновки цитованих авторів стосуються розуміння дозвільних правовідносин у значенні ширшому, ніж це закріплено в Законі про дозвільну систему.

Науковці визначають певні *спільні риси (ознаки) органів виконавчої влади, що здійснюють так звану дозвільну діяльність (дозвільних органів)*. Солошкіна І.В. наводить такі основні ознаки цих органів [3, с. 58]: функціонування з метою здійснення конкретного виду дозвільної діяльності; здійснює дозвільну діяльність у напрямку, визначеному чинним законодавством із відповідними цілями, завданнями та функціями, певним обсягом компетенції; реалізує дозвільну діяльність за допомогою визначених державою форм і методів; має певну організаційно-правову форму. Аналогічні загальні риси суб'єкта дозвільної діяльно-

сті у сфері забезпечення екологічної безпеки виділяє Романяк М.М. [1, с. 5], вказуючи при цьому, що такий суб'єкт створюється з метою безпосереднього здійснення конкретного виду державної (а не власне дозвільної) діяльності, у межах якого реалізуються повноваження щодо дозвільної діяльності. Такий же перелік загальних ознак органів публічної адміністрації, які надають дозвільні послуги, наводить Сіверін В.І. [2, с. 12].

Також Солошкіна І.В. виокремлює *особливі ознаки органів виконавчої влади, що здійснюють дозвільну діяльність* [3, с. 59]: наявність чітко окресленого обсягу повноважень у сфері надання дозволів та/або документів дозвільного характеру; належність до складу системи органів виконавчої влади; складається зі структурних підрозділів, посади в яких обіймають державні службовці; має певний територіальний масштаб діяльності щодо видачі дозволів та/або документів дозвільного характеру. Романяк М.М. наводить такі ж самі особливі ознаки суб'єкта дозвільної діяльності у сфері забезпечення екологічної безпеки [1, с. 5], а Сіверін В.І. — особливі ознаки суб'єктів публічної адміністрації, які надають дозвільні послуги [2, с. 12].

Харитонов О.В. відносить до числа “органів, які здійснюють дозвільну систему”, Міністерство внутрішніх справ України, Державний комітет по нагляду за охороною праці, Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, Міністерство охорони здоров'я України, Державний комітет ядерного регулювання України; повноваження, функції і методи роботи саме цих органів він і дослідив [4, с. 98-117]. Особливістю юридичного положення названих органів він визначає те, що лише цим органам надане право давати офіційні дозволи зацікавленим суб'єктам на здійснення певних видів діяльності або наділяти їх повноваженнями щодо предметів, які уявляють підвищену суспільну небезпеку, причому обсяг їх повноважень у різних органів не однакою [4, с. 98]. Хоча “кожний з органів сфери дозвільної системи має свої специфічні завдання в досягненні загальної для них мети (якою є забезпечення суспільної безпеки)...” [4, с. 94], Харитонов О.В. узагальнює певні характерні для цих органів *функції*: 1) видача дозволів на предмети дозвільної системи (дозвільні повноваження); 2) здійснення нагляду за дотриманням правил дозвільної системи (контрольні повноваження); 3) взаємодія з державними органами, апаратами відповідних відомств і адміністрацій підприємств у проведенні спільних заходів для забезпечення дотримання встановлених державою правил дозвільної системи та ін. (погоджувальні повноваження).

Дослідник визначає певні *форми діяльності* органів державної виконавчої влади щодо здійснення дозвільної системи, серед яких:

1) правові форми (видання актів управління, які спрямовані на встановлення, зміну або припинення конкретних правових відносин у сфері дозвільної системи, прийняття нормативно-правових актів, здійснення юридично значимих дій і укладення адміністративних договорів). Індивідуальними є акти про дозвіл певних дій особі або організації, акти про надання суб'єктивних прав (видача дозволів органами внутрішніх справ на право зберігання вогнепальної мисливської зброї та ін.);

2) неправові форми (проведення організаційних заходів і здійснення матеріально-технічних дій). Наприклад, здійснення довідкової і консультативної роботи щодо видачі дозволів у межах своєї компетенції [4, с. 95 - 96].

Дозвільні органи, на думку Харитонова О.В., можуть застосовувати такі *примусові заходи*: 1) адміністративно-попереджувальні (наглядові перевірки за дотриманням встановлених правил дозвільної системи; встановлення тимчасових заборон); 2) заходи запобігання правопорушенням: зупинка проведення робіт (наприклад вибухових), а також припинення експлуатації відповідних об'єктів; 3) адміністративні стягнення: накладення штрафу або застосування інших заходів стягнення за невиконання законних вимог посадових осіб відповідних органів [4, с. 112].

Наведені наукові позиції дослідників можна розвивати з урахуванням нинішнього етапу розвитку законодавства про дозвільну систему у сфері господарської діяльності. Вони можуть послужити певною відправною точкою для розробки більш сучасної теорії про дозвільні правовідносини, зокрема, про дозвільні правовідносини у сфері господарської діяльності. Наука господарського права, яка досліджує господарсько-правовий статус органів державної влади і органів місцевого самоврядування, наділених лише господарською компетенцією, не оперує поняттями “методи діяльності”, “примусові заходи”, “форми діяльності”. Однак висновки вчених галузі адміністративного права здатні стати, до певної міри, відправною точкою для господарсько-правового аналізу специфіки реалізації організаційно-господарських повноважень дозвільних органів.

Список використаних джерел

1. Романяк М.М. Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності у сфері забезпечення екологічної безпеки: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07 / М.М.Романяк; Ін-т педагогіки АПН України. — Ірпінь, 2010. — 18 с.
2. Сіверін В.І. Адміністративно-правові засади надання дозвільних послуг суб'єктами публічної адміністрації / В.І. Сіверін. - Дис... канд. юрид. наук (12.00.07). – Х., 2010. – 193 с.
3. Солошкіна І.В. Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності щодо підприємництва: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І.В. Солошкіна. – Х.: ХНУВС, 2006. – 195 с.
4. Харитонов О.В. Дозвільна система в Україні / О.В. Харитонов. - Дис... канд. юрид. наук (12.00.07). – Х.: Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого, 2004. – 197 с.

Барабаш Алла Григорівна, канд. юрид. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ТОВАРНЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ВИД ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Земельні ділянки сільськогосподарського призначення використовуються їх власниками або користувачами виключно в межах вимог щодо користування землями певного виду використання, встановлених статтями 31, 33-37 Земельного кодексу України. Вказані норми Кодексу регулюють наступні види використання земельних ділянок:

- для ведення фермерського господарства;
- для ведення особистого селянського господарства;
- для сінокосіння і випасання худоби;
- для садівництва;
- для городництва;
- для ведення підсобного господарства.

Незважаючи на неодноразові згадки в Земельному кодексі України про землі товарного сільськогосподарського виробництва, ні Кодекс, ні інші закони не визначають поняття земель товарного сільськогосподарського виробництва та правовий режим цих земель. Дана ситуація має місце в той час, коли землі товарного сільськогосподарського виробництва є найбільшою за площею складовою частиною земель сільськогосподарського призначення, очікується прийняття закону про ринок землі, який врегулює обіг вказаних земель.

Тому настійною необхідністю на сьогодні є визначення поняття земель товарного сільськогосподарського виробництва та аналіз їх правового режиму. Для характеристики земель даного виду використання необхідно відповісти щонайменше на три запитання:

- коло суб'єктів, яким можуть надаватись землі товарного сільськогосподарського виробництва;

- можлива й належна поведінка суб'єктів – власників та користувачів земель товарного сільськогосподарського виробництва;
- правові титули за якими можуть використовуватись суб'єктами землі товарного сільськогосподарського виробництва (право власності, право постійного користування, оренда).

Коло суб'єктів, яким можуть надаватись землі товарного сільськогосподарського виробництва. Що стосується кола суб'єктів на землі товарного сільськогосподарського виробництва, то насамперед діють загальні обмеження встановлені ч. 5 ст. 22 Земельного кодексу: землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватись у власність іноземним громадянам, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам.

Спеціальні вимоги до правосуб'єктності приватних осіб, що набувають у власність землі для ведення товарного сільськогосподарського виробництва встановлені статтею 130 Земельного кодексу і стосуються лише тих осіб, які набувають земельні ділянки шляхом купівлі-продажу. Згідно зі статтею 130 Земельного кодексу покупцями земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва можуть бути:

- а) громадяни України, які мають сільськогосподарську освіту або досвід роботи у сільському господарстві чи займаються веденням товарного сільськогосподарського виробництва;
- б) юридичні особи України, установчими документами яких передбачено ведення сільськогосподарського виробництва.

Вказана стаття також гарантує право на переважне придбання земель сільськогосподарського призначення. Таким правом наділені громадяни України, які постійно проживають на території місцевої ради, у межах якої відчужується земельна ділянка, а також сама місцева рада. Це правило розповсюджується і на суб'єктів земель товарного сільськогосподарського виробництва.

Що стосується статусу громадян (фізичних осіб), то законодавець не вимагає для отримання товарних сільськогосподарських земель реєстрації особи як підприємця.

До юридичних осіб, суб'єктів земель товарного сільськогосподарського виробництва, можна віднести фермерські господарства, сільськогосподарські кооперативи (як виробничі, так і обслуговуючі), сільськогосподарські товариства, державні сільськогосподарські підприємства та інші підприємства, установчими документами яких передбачено ведення сільськогосподарського виробництва.

Можлива й належна поведінка власників та користувачів земель товарного сільськогосподарського виробництва. Поняття «сільськогосподарське виробництво» не закріплене на законодавчому рівні, але досить ґрунтовно охарактеризоване у вітчизняній правовій доктрині. Так, О.В. Гафурова аргументовано доводить, що поняття «сільськогосподарської діяльності» і «сільськогосподарського виробництва» тотожні [1, с. 56]. Дослідження В.М. Єрмоленка свідчать, що сільськогосподарська діяльність може бути визначена, як зумовлена суспільними потребами і суспільним поділом праці активність сільськогосподарських товаровиробників, що забезпечується використанням відповідного ресурсного потенціалу та виявляється у діях із виробництва сирової продукції рослинництва і тваринництва, її первісної переробки, реалізації та виробничого споживання, які здійснюються у специфічних умовах, що визначаються сукупністю природних, технологічних, соціально-економічних та юридичних факторів [2, с. 125]. Звідси слідує, що землі товарного сільськогосподарського виробництва можуть використовуватись суб'єктами для вирощення сирової продукції рослинництва і тваринництва, її первісної переробки, реалізації та виробничого споживання. Вказані дії повинні мати за мету отримання прибутку.

Правові титули за якими можуть використовуватись суб'єктами землі товарного сільськогосподарського виробництва. Землі товарного сільськогосподарського виробництва можуть використовуватись на праві власності та за договором оренди наступними суб'єктами:

- громадянами України;
- фермерськими господарствами, сільськогосподарськими кооперативами, сільськогосподарськими товариствами та іншими підприємствами, які засновані громадянами України та установчими документами яких передбачено ведення сільськогосподарського виробництва.

Землі товарного сільськогосподарського виробництва можуть використовуватись на праві постійного користування та за договором оренди наступними суб'єктами:

- державними та комунальними сільськогосподарськими підприємствами.

Землі товарного сільськогосподарського виробництва можуть використовуватись виключно за договором оренди наступними суб'єктами:

- іноземними фізичними та юридичними особами, та особами без громадянства.

Вищевикладені дослідження свідчать, що землі товарного сільськогосподарського виробництва – це земельні ділянки, надані та призначені для вирощення продукції рослинництва та тваринництва, її первісної обробки, реалізації та виробничого споживання, які здійснюються у специфічних умовах, що визначаються сукупністю природних, технологічних, соціально-економічних та юридичних факторів.

Визначивши поняття земель товарного сільськогосподарського виробництва та проаналізувавши основні аспекти їх правового режиму, не можна не зауважити, що:

1) Останнім часом в законодавстві відчувається тенденція до спрощення правового режиму земель товарного сільськогосподарського виробництва. Так, Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» від 12.02.2015 року:

- розширено перелік суб'єктів земель товарного сільськогосподарського виробництва;
- дозволено використовувати як землі товарного сільськогосподарського виробництва ті земельні ділянки, що надавалися для зайняття особистим селянським господарством (без зміни цільового призначення цих ділянок);
- значно скорочено істотні умови договору оренди земель сільськогосподарського призначення (в тому числі, земель товарного сільськогосподарського виробництва).

2) Незважаючи на спрощення правового режиму земель товарного сільськогосподарського виробництва, обіг таких земель значно обмежений мораторієм на відчуження земель сільськогосподарського призначення. Обмеження будуть діяти до набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не можуть бути скасовані раніше, ніж 1 січня 2017 року.

Список використаних джерел

1. Гафурова О.В. Сільськогосподарська діяльність (сільськогосподарське виробництво) як об'єкт аграрних правовідносин / О.В. Гафурова // Підприємництво, господарство і право. – 2008. - №4. – С. 56-59.

2. Єрмоленко В.М. Категорія «сільськогосподарська діяльність» в аграрному праві / В.М. Єрмоленко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №4. – С. 124-127.

Веремієнко Світлана Вікторівна, ст. викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Буряк Марина Іванівна, студентка

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ПРИРОДОРЕСУРСОВИХ КАДАСТРІВ

В умовах глобалізації суспільних відносин, поглиблення євроінтеграційних процесів в Україні постає проблема розробки та реалізації цілісної національної концепції державної кадастрової системи, яка б забезпечила органи державної влади та місцевого самоврядування, інших зацікавлених осіб достовірною і комплексною інформацією про об'єкти навколишнього природного середовища. Створення такої інтегрованої територіальної інформаційної системи неможливе без взаємоузгодження ведення галузевих кадастрів природних ресурсів.

Єдиного офіційного визначення поняття «кадастр» або «природоресурсовий кадастр» екологічне законодавство не містить. У ст. 23 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» зазначено, що для обліку кількісних, якісних та інших характеристик природних ресурсів, обсягу, характеру та режиму їх використання ведуться державні кадастри природних ресурсів [1]. У той же час, у поресурсовому законодавстві існують юридично закріплені визначення земельного кадастру, лісового кадастру, водного кадастру, кадастру тваринного світу, на основі яких і формується доктринальне визначення кадастру. При цьому, відсутність єдиної правової дефініції призводить до певної неузгодженості у поглядах науковців.

Аналіз підходів до розуміння кадастру дає можливість виокремити характерні ознаки цього поняття, на основі яких і формується відповідний термін. До таких ознак потрібно віднести:

1. Основою кадастру є певні відомості щодо кількісних і якісних характеристик певного об'єкта.
2. Такі відомості, в деяких випадках, можуть містити елементи екологічної та економічної оцінок.
3. Відповідні відомості утворюють систематизований звід даних. Причому відповідна інформація, що розміщується в кадастрі, повинна розташовуватися саме систематично, тобто бути об'єднаною за спільною ознакою, послідовно поділеною на групи, які мають логічний зв'язок [2, с.37].

Науковцями і практиками державні природоресурсові кадастри розглядаються у двох аспектах: як діяльність органів державної влади зі створення та ведення державних кадастрів природних ресурсів та як результат такої діяльності у вигляді державної інформаційної системи, яка покликана сприяти захисту та підтвердженню прав на природні ресурси і отримання повної та достовірної інформації про природні об'єкти [3].

Порядок ведення кадастрів природних ресурсів визначено у поресурсовому законодавстві, тобто єдиного уніфікованого нормативно-правового акта, який би чітко регламентував процедуру ведення кадастру немає. Таким чином, не передбачивши ведення кадастрів єдиним нормативно-правовим актом, законодавець тим самим не закріпив принцип єдності системи державних кадастрів природних ресурсів.

Слід зазначити, що всі нормативні акти у сфері ведення природоресурсових кадастрів доцільно поділити на ті, що стосуються: 1) загальних питань ведення кадастрів та встановлюють необхідність їх ведення; 2) організаційної складової та формування системи відповідних органів; 3) порядку ведення окремих кадастрів; 4) порядку використання або взаємообміну та врахування інформації кадастрів у практичній правозастосовній діяльності [4, с.82]. Зокрема, до четвертої групи нормативно-правових актів, крім актів, які регулюють діяльність щодо використання кадастрових даних при здійсненні

екологічного управління, наданні кадастрової інформації зацікавленим особам, також можна віднести нормативно-правові акти, які містять положення про обмін інформацією між природоресурсовими кадастрами. Правові основи такого виду діяльності визначені Постановою КМУ «Про затвердження Порядку інформаційної взаємодії між кадастрами та інформаційними системами» [5].

З проблеми відсутності єдності нормативно-правового закріплення ведення кадастрів природних ресурсів випливає наступна проблема, яка базується на неоднаковій динаміці розвитку кадастрів. З 2013 року в Україні діє електронний земельний кадастр. Ця система під офіційною назвою «Автоматизована система державного земельного кадастру» (АС ДЗК) здійснює ведення земельного кадастру і при цьому надає онлайн-доступ до публічної кадастрової карти, тобто робить загальнодоступними відомості про земельні ділянки. Аналогічно існує автоматизована інформаційна система Державного водного кадастру (АІС ДВК), яка являє собою науково обґрунтований технологічний комплекс, що забезпечує автоматизовану передачу, накопичення, обробку і надання користувачам різноманітних відомостей про водні об'єкти, ресурси, режим, якість і використання поверхневих і підземних вод, а також про водокористувачів. Варто зазначити, що водний кадастр ведеться одночасно трьома органами, що дає підстави взагалі ставити під сумнів його існування як єдиної системи [5]. У той же час, автоматизованої системи ведення Державного лісового кадастру законодавством не передбачено, і до того ж, документація лісового кадастру ведеться на основі даних Державного земельного кадастру, а також матеріалів лісовпорядкування, інвентаризації, обстежень та первинного обліку лісів окремо за власниками лісів і постійними лісокористувачами.

Отже, природоресурсові кадастри, засновані на галузевому принципі, не враховують взаємозв'язку та взаємозалежності природних ресурсів, не дозволяють проводити комплексну економічну та екологічну оцінку природно-ресурсного потенціалу території. Вирішенням цієї проблеми, на нашу думку, має стати об'єднання галузевих кадастрів у єдину цілісну систему державних кадастрів природних ресурсів, і в подальшому перетворення її на геоінформаційну систему, основою якої будуть дані Державного земельного кадастру.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 року // Відомості Верховної Ради України.- 1991.- № 41.- ст.546.
2. Боровицька А.Г. Теоретико-правові основи визначення державного університету. Серія «Юридичні науки». Випуск 3.- Том 2. – 2015.- с. 36-40
3. Яремак З.В. Правове регулювання ведення державних кадастрів природних ресурсів [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 /З.В.Яремак. - Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. - К., 2009.- 20 с.
4. Сидорчук О.І. Адміністративно-правові засади порядку ведення природоресурсних кадастрів / О.І. Сидорчук // Право і безпека. – 2011. - №4(41). – С. 81-85
5. Про затвердження Порядку інформаційної взаємодії між кадастрами та інформаційними системами: постанова КМУ від 3 червня 2013 р. №483 // Офіційний вісник України.- 2013.- № 53.- Ст.1934
6. Севлісян Г.Ф. Огляд кадастрів, які функціонують в Україні // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://3222.ua/article/oglyad_kadastrv_yak_funktsionuyut_v_ukran.htm

Волкова Ганна Романівна, ст. викладач

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ЩОДО ЗАЙНЯТОСТІ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ІНВАЛІДІВ

Одним із поширених негативних явищ суспільства є інвалідизація певної частини населення. Люди з функціональними обмеженнями є складовою структури будь-якої соціальної групи населення усіх країн світу; їх кількість значна і продовжує збільшуватися. Так, за даними ВООЗ, інваліди становлять близько 10 % усього населення світу. Не менш важлива проблема інвалідності для України, де вона ускладнюється економічною ситуацією, демографічними процесами, економічною кризою тощо.

Формування розвинутого суспільства вимагає дотримання прав людини для усіх його членів. При цьому особливої уваги потребують громадяни, які з певних причин не можуть почувати себе на ринку праці на рівні з іншими. Нині серед соціальних груп, які належать до найменш конкурентоспроможних на ринку праці, особливої уваги потребують особи з обмеженими фізичними можливостями. Вони мають найбільші проблеми, пов'язані з реалізацією формально рівного права на працю, і тому потребують особливої уваги та відповідних дій з боку держави.

Проте раціональне працевлаштування осіб з особливими потребами багато в чому визначається ефективністю технології, форм, методів сприяння працевлаштуванню. У зв'язку з цим набуває значення використання великого потенціалу державної служби зайнятості. Саме відсутність ефективного державного механізму сприяння працевлаштуванню осіб з особливими потребами визначає актуальність дослідження цієї проблеми. Оскільки наукових робіт, в яких досліджувалась би ця діяльність такої ефективно посередницької структури, як Державна служба зайнятості, сьогодні майже немає, не розроблений інструментарій підбору інвалідам підходящої роботи, то дослідження зазначеної проблеми має велике практичне значення.

Прагнення України досягнути стандартів життя розвинутих європейських країн зумовлює необхідність вищого, ще більш якісного підходу до соціального захисту людей з особливими потребами. Одним із основних критеріїв, який дозволяє людям з обмеженими фізичними можливостями відчувати себе повноправними членами суспільства, є рівень їхньої зайнятості, тобто створення державою робочих місць для працевлаштування інвалідів.

Згідно з Законом України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 року формування та реалізацію державної політики у сфері зайнятості населення забезпечують у межах своїх повноважень Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері соціальної політики, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування (ст. 17) [1].

Положенням про Державну службу зайнятості України, затвердженим Указом Президента України від 16 січня 2013 р. № 19/2013, передбачено, що Державна служба зайнятості України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики України.

Служба входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері зайнятості населення та трудової міграції (п. 1) [2].

Працевлаштування інвалідів здійснюється органами Державної служби зайнятості, органами Міністерства соціальної політики України, місцевими радами, громадськими організаціями інвалідів з урахуванням побажань, стану здоров'я інвалідів, їхніх здібностей і професійних навичок відповідно до висновків МСЕК.

При працевлаштуванні найперше треба врахувати регіональні пріоритети та рівень безробіття людей із особливими потребами в регіоні.

Органи Державної служби зайнятості тісно співпрацюють з органами соціального захисту населення у напрямі навчання та працевлаштування.

У взаємодії цих органів професійна реабілітація, професійне навчання та працевлаштування інвалідів розглядаються як основні складові процесу їх зайнятості, які взаємопов'язані між собою. Основні завдання цих органів щодо працевлаштування інвалідів визначені Порядком взаємодії державних органів та установ щодо професійної реабілітації, зайнятості та працевлаштування інвалідів, який затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 03.06.2014 р. №347 [3].

Відповідно до цього Порядку управління соціального захисту:

- забезпечують формування централізованого банку даних з проблем інвалідності (далі - ЦБІ), що включає дані індивідуальних програм реабілітації інвалідів, у тому числі про освітній і професійний рівень, потребу в їхньому працевлаштуванні;

- здійснюють направлення інвалідів (у разі їхнього звернення) на професійну реабілітацію до реабілітаційних установ відповідно до їх індивідуальних програм реабілітації та рекомендацій центрів зайнятості за результатами наданих профорієнтаційних послуг та з урахуванням професій, що користуються попитом на ринку праці (далі - актуальні професії);

- інформують інвалідів щодо їхніх можливостей проходження професійної реабілітації в реабілітаційних установах та про послуги державної служби зайнятості. Таке інформування забезпечується шляхом консультування інвалідів, направлення листів за їхнім місцем проживання та до місцевих громадських організацій інвалідів, а також розміщення на стендах інформаційних матеріалів щодо діяльності реабілітаційних установ, проведення професійної орієнтації з метою вибору ними виду професійної діяльності та визначення виду професійного навчання шляхом професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації.

Центри зайнятості:

- забезпечують засобами Інтернет-порталу державної служби зайнятості для інвалідів, які звернулися за пошуком роботи, доступ їм до інформації про потребу ринку праці, у тому числі робочі місця, призначені для працевлаштування інвалідів, відповідно до статті 19 Закону України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”;

- здійснюють облік інвалідів, які звернулися до центрів зайнятості за допомогою у працевлаштуванні, та реєстрацію їх як безробітних;

- надають інвалідам, які звернулися за сприянням у працевлаштуванні, соціальні послуги з пошуку роботи, інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням, послуги з професійної орієнтації з метою вибору виду діяльності, професії, місця роботи відповідно до рекомендацій МСЕК, наявних в інваліда кваліфікації, знань, професійних інтересів, нахилів, здібностей та з урахуванням його побажань щодо умов праці, передбачених його індивідуальною програмою реабілітації;

- інформують (щокварталу до 20-го числа місяця, наступного за звітним) управління соціального захисту про працевлаштованих інвалідів, зокрема випускників реабілітаційних установ. Ця інформація надається із зазначенням П.І.Б. інвалідів, місця їхнього проживання;

- надають протягом трьох робочих днів відділенням Фонду (за їх запитом) інформацію щодо роботодавців, які надали відомості про вільні робочі місця (вакансії), на які можливе працевлаштування інвалідів, та відмовляли при цьому у працевлаштуванні інвалідам, які направлялися центрами зайнятості раніше;

- подають щороку до 01 червня та 01 листопада відділенням Фонду прогностичні показники щодо чисельності:

- інвалідів, у разі працевлаштування яких буде виплачуватися компенсація фактичних витрат роботодавця на сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне

соціальне страхування за рахунок коштів Фонду соціального захисту інвалідів відповідно до Закону України „Про зайнятість населення”;

інвалідів, які можуть бути працевлаштовані на спеціальні робочі місця за рахунок дотацій, що спрямовуються Фондом соціального захисту інвалідів відповідно до Закону України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”.

Відділення Фонду соціального захисту інвалідів:

- надають (щороку до 01 травня року, наступного за звітним) регіональним центрам зайнятості інформацію про роботодавців, які не виконали нормативу робочих місць для працевлаштування інвалідів, із зазначенням кількості не створених ними робочих місць для працевлаштування інвалідів у межах установленого нормативу;

- інформують (за шість місяців до закінчення навчання) регіональні центри зайнятості про інвалідів, які навчаються у навчальних закладах, у тому числі і вищих (усіх форм власності), за рахунок коштів відділення Фонду. Ця інформація надається із зазначенням П.І.Б. інвалідів, найменувань професій та/або спеціальностей, за якими вони здійснюють навчання, місця їхнього проживання;

- надають (у десятиденний строк після підписання договору) регіональним центрам зайнятості інформацію про роботодавців, які отримали фінансову допомогу та цільову позику і повинні створити робочі місця для працевлаштування інвалідів, із зазначенням повного їх найменування, місцезнаходження та кількості робочих місць, які заплановано створити за рахунок коштів Фонду, а також строку введення їх у дію;

- інформують двічі на рік регіональні центри зайнятості щодо обсягів видатків, передбачених бюджетом відділення Фонду, для фінансування витрат на:

- надання дотацій роботодавцям на створення спеціальних робочих місць для працевлаштування інвалідів;

- компенсацію роботодавцям єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування відповідно до Закону України „Про зайнятість населення”.

Проблеми зайнятості та працевлаштування інвалідів в Україні носять комплексний характер. Вони пов'язані з недостатньо сприятливою економічною ситуацією, держава не в змозі виділяти достатню кількість коштів на створення спеціальних робочих місць (мається на увазі як створення спеціалізованих підприємств для інвалідів з аналогічними проблемами зі здоров'ям, тобто для сліпих, глухих і т. ін., так і пристосування робочих місць для роботи інвалідів на підприємствах, де працюють здорові люди), а також застарілі погляди стосовно інвалідів, які суперечать усім прийнятим нормам цивілізованого суспільства, які слід викоринювати. На нашу думку, суспільство повинно задуматися над питанням толерантного ставлення до людей з інвалідністю та плекати ставлення до них як до рівних. Адже головне – людина, а не її інвалідність.

Таким чином, щоб вирішувати наявні проблеми з працевлаштування інвалідів, необхідно об'єднати зусилля всіх організацій, які займаються проблемами інвалідів. Лише за таких умов можна ініціювати впровадження нормативної бази, що дозволить забезпечити дієвий захист для людей з вадами здоров'я.

Список використаних джерел

1. Про зайнятість населення : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 24. – Ст. 243.

2. Положення про Державну службу зайнятості України : затв. Указом Президента України від 16.01.2013 № 19/2013// Офіційний Вісник України. – 2013. – 29 січня (№ 5). – С. 40–45.

3. Про затвердження Порядку взаємодії державних органів та установ щодо професійної реабілітації, зайнятості та працевлаштування інвалідів: Наказ Міністерства соціальної політики України від 03.06.2014 р. №347 // Офіційний вісник України.-2014.- 15 липня (№54).- с. 119.

Глущенко Світлана Володимирівна, д-р юрид. наук

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЛЕНУМУ ВИЩОГО СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО СУДУ

Важливим структурним утворенням вищого спеціалізованого суду є пленум. Етимологічно термін «пленум» походить з латини й означає «загальні збори», «повний склад», «загальне зібрання» [1, с. 528]. Наведене конкретизовано у ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (Закон), відповідно до якої пленум вищого спеціалізованого суду діє у складі всіх суддів вищого спеціалізованого суду.

Таким чином, кожен із суддів вищого спеціалізованого суду є повноправним членом пленуму, оскільки виключно судді мають право голосу, а інші особи, в тому числі запрошені (наприклад, Генеральний прокурор України, Голова Вищої ради юстиції, Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України тощо) вправі лише висловити свою думку та можуть брати безпосередню участь в обговорення питань, внесених до порядку денного. Процедурні аспекти діяльності пленуму вищого спеціалізованого суду визначаються регламентом, який затверджується постановою пленуму згідно із п. 5 ч. 2 ст. 36 Закону [2], [3], [4].

Аналіз регламентів пленумів вищих спеціалізованих судів свідчить про загалом однаковий підхід до регулювання питань роботи суддівського зібрання. Регламенти визначають загальні положення, порядок скликання пленуму, підготовку і порядок проведення засідань, питання призначення на посаду секретаря пленуму та звільнення його з посади, діловодство пленуму та внесення змін і доповнень до регламенту. Водночас необхідно звернути увагу на окремі проблемні аспекти застосування регламентів пленумів.

Так, за змістом ч. 7 ст. 36 Закону на секретаря пленуму покладаються обов'язки щодо організації роботи секретаріату пленуму, підготовки засідань, забезпечення ведення протоколу та контролю виконання постанов, прийнятих пленумом вищого спеціалізованого суду. В контексті реалізації п. 1 ч. 2 ст. 36 зазначеного Закону щодо призначення на посаду та звільнення з посади секретаря пленуму регламенти конкретизують ці питання.

Зокрема визначають строк призначення секретаря пленуму (п'ять років) та виконання його обов'язків у процедурі призначення (суддя, якого пленум відкритим голосування визначив секретарем пленуму). Але положення Закону і регламентів не регулюють ситуацію, коли день і час засідання пленуму уже призначені, а секретар пленуму з тих чи інших причин не може бути присутнім на засіданні (відрадження, тимчасова непрацездатність).

Виходячи з вимог регламентів, фактична відсутність секретаря пленуму на засіданні унеможливує його проведення. Тому така ситуація підлягає врегулюванню шляхом внесення доповнень до зазначених нормативних актів.

Ще один аспект, який, на нашу думку, підлягає уточненню в регламентах щодо участі членів Науково-консультативної ради при вищому спеціалізованому суді (НКР) та їх ролі у засіданнях пленуму. Суттєво, що питання їх участі в засіданні чітко не визначена ні в Законі, ні в регламентних документах. Це стосується й інших осіб, перелік яких встановлено ч. 5 ст. 36 Закону, відповідно до якої на засідання пленуму можуть бути запрошені судді судів відповідної спеціалізації, представники органів державної влади, наукових установ, громадських організацій, засобів масової інформації та інші особи.

Необхідність участі цих осіб у засіданнях пленуму обумовлена різними факторами. Так, присутність суддів (керівників судових установ) нижчих рівнів утворює дієвість правороз'яснень пленуму, оскільки зазначені особи, а також представники наукових установ вправі брати безпосередню участь в обговоренні спірних питань правозастосування.

Крім того, слушним, на наш погляд, є і запрошення народних депутатів України до роботи пленуму, зважаючи на їхнє конституційне право щодо реалізації законодавчої ініціативи. Їх участь може дати поштовх до системної співпраці відповідного вищого спеціалізованого суду із законотворцями.

Отже, ми вважаємо, що до регламентів вищих спеціалізованих судів необхідно внести доповненнями, сутність яких полягала б не у встановленні вичерпного переліку осіб, які беруть участь у роботі пленуму, а вказували на участь і інших осіб, які вправі обговорювати питання, внесені до порядку денного засідання. Також необхідною є і вказівка на те, що правова позиція запрошених осіб за необхідності може бути врахована при прийнятті постанови, яка стосується правозастосування.

З огляду на норми ст. 36 Закону, повноваження пленуму вищого спеціалізованого суду можливо класифікувати таким чином:

1) організаційні: призначення за поданням голови вищого спеціалізованого суду з числа суддів та звільнення з посади секретаря пленуму вищого спеціалізованого суду; затвердження Регламенту пленуму вищого спеціалізованого суду; затвердження положення про НКР при вищому спеціалізованому суді та визначення її персонального складу; визначення персонального складу редакційної колегії офіційного друкованого органу вищого спеціалізованого суду;

2) правороз'яснювальні: узагальнення з метою забезпечення однакового застосування норм права при вирішенні справ відповідної судової юрисдикції практики застосування матеріального і процесуального закону; прийняття рішення про звернення до Верховного Суду України про направлення конституційного подання щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, правових актів Верховної ради Автономної Республіки Крим; прийняття рішення про звернення до Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України; за результатами узагальнення судової практики надання роз'яснень рекомендаційного характеру з питань застосування спеціалізованими судами законодавства при вирішенні справ відповідної судової юрисдикції;

3) контрольні: заслуховування інформації про стан здійснення правосуддя у відповідній судовій юрисдикції та практику розгляду вирішення окремих категорій справ.

Список використаних джерел

1. Словник іншомовних слів [ред. член-кор. АН УРСР О. С. Мельничук]. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1974. – 775 с.

2. Постанова пленуму Вищого адміністративного суду України № 1 «Про затвердження Регламенту пленуму Вищого адміністративного суду України» : за станом на 31 бер. 2006 р. / Вищий адміністративний суд України. – Окреме видання. – 6 с.

3. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України № 3 «Про затвердження нової редакції Регламенту пленуму Вищого господарського суду України» : за станом на 25 лют. 2011 р. / Вищий господарський суд України. – Офіц. вид. – Вісник господарського судочинства. – 2011. – № 2. – С. 3-9.

4. Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 1 «Про затвердження Регламенту пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ» : за станом на 24 черв. 2011 р. / Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. – Окреме вид. – 8 с.

Головко М.Б., канд. юрид. наук, доцент

Головко О.М., асистент кафедри кримінального права та правосуддя

Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій ЧНТУ, м. Чернігів, Україна

ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА

Сенс правової держави виявляється в її гуманності, а саме в розвинутості механізмів правового механізму захисту людської свободи, а також у сприянні законодавству, здатному забезпечити для громадян рівні можливості соціального самовираження, тобто однакову правову захищеність й індивідуальну відповідальність.

В умовах державотворчих процесів, які відбуваються сьогодні в Україні, все частіше виникає питання реальної цінності демократичних інститутів. Політичні зміни та процедура падіння тоталітарного режиму олігархічної верхівки супроводжувалися захисними механізмами владних еліт, які намагалися будь-що втримати паритет інтересів, а, відтак, нехтували загальнолюдськими цінностями та застосовували репресії до представників громадськості. Було покладено початок новому громадському руху – правозахисницькому і проблема правового становища правозахисника стала ще більш актуальною. В стабільні часи цей інститут набув того рівня розвитку, якого від нього вимагало зовнішнє середовище, але в умовах революційних зрушень, зламу суспільної свідомості стало зрозумілим, що механізми реалізації права особи на захист власних інтересів вимагають реформування. Практика останніх місяців продемонструвала недостатній рівень захисту інтересів захисника особи та його представника, а також недостатній рівень реагування держави на вчинювані злочини в сфері обмеження їх діяльності. Фактично на сьогодні існує інститут захисту прав захисника, але реально він реалізується з великими труднощами.

З метою забезпечення реалізації закріплених у Конституції України прав і свобод людини і громадянина Конституція України встановлює відповідні правові гарантії, однією з яких є закріплене в ч. 1 ст. 59 Конституції України право кожного на правову допомогу [1]. Конституційний суд України підтвердив у своєму Рішенні від 30.09.2009 № 23-рп/2009 (справа про право на правову допомогу) право свідка та особи, що надає пояснення у державних органах на користування правовою допомогою захисника [4].

Інститут відповідальності за втручання в діяльність захисника не є новелою вітчизняного законодавця. Справа в тому, що цей інститут нерозривно пов'язаний з появою та еволюцією інституту представника, а, відтак, отримав свій належний розвиток досить давно, хоча і не на перших етапах зародження національної юридичної думки та правової традиції. Тісний зв'язок зазначених інститутів цивільного та кримінального права обумовлений потребою щільного захисту цивільних прав особи, особливо в контексті реалізації свого права на захист. Тобто і право на захист особою своїх інтересів, визначені в Конституції, також має власні механізми захисту та реалізації.

Сучасне закріплення інституту відповідальності за втручання в діяльність захисника чи представника особи відбулося з прийняттям Кримінального кодексу України (далі – КК України) від 05.04.2001 № 2341-III. Відповідно до ст. 397 цього кодексу вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці - карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років. Ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища, - караються штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років [2].

Слід зазначити, що встановлені законом гарантії здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги є інструментом, за допомогою якого держава забезпечує правомірну діяльність захисника чи представника особи з надання правової допомоги. Найчастіше таким видом правової діяльності, як правомірна діяльність захисника чи представника особи з надання правової допомоги в Україні займаються адвокати, тому на даний момент держава встановила законні гарантії тільки для їх правомірної діяльності з надання правової допомоги. Вони визначені у ст. 10 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і складаються, зокрема, з заборон будь-якого втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності, вимагати від адвоката надання відомостей, що є адвокатською таємницею, проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності та гарантій охорони життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, рівності прав адвоката з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності і свободи в наданні доказів та доведенні їх переконливості [3].

З огляду на означені вище гарантії здійснення адвокатської діяльності суспільна небезпечність втручання в діяльність захисника чи представника особи полягає в тому, що це порушує нормальну діяльність осіб, які беруть участь у здійсненні правосуддя в цивільному, адміністративному та кримінальному процесі й надають необхідну правову допомогу юридичним та фізичним особам у представленні їхніх законних інтересів, захисту прав та свобод під час досудового розслідування й у суді. Потерпілими від злочину є: захисник у кримінальному та адміністративному процесі та представник (законний представник) потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, цивільного позивача та відповідача, а також юридичної особи у цивільному, кримінальному чи адміністративному процесі [6].

З огляду на викладене вище та погоджуючись із точкою зору Н.Ю. Карпової, приходимо до висновку, що об'єктивна сторона злочину передбаченого ч. 1 ст. 397 КК України проявляється у [5, с. 288-234]: вчиненні в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги; порушенні встановлених законом гарантій здійснення діяльності захисника чи представника особи; порушенні професійної таємниці захисника чи представника особи.

Одна з головних проблем застосування норми ч. 1 ст. 397 КК України полягає в тому, що слід чітко розуміти спосіб втручання в діяльність захисника та представника особи. Оскільки в залежності від нього КК України диверсифікує подібну протиправну діяльність за такими видами: погроза або насильство щодо захисника чи представника особи (ст. 398 КК України); умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ст. 399 КК України); посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК України).

Всі зазначені склади злочинів відрізняються від передбаченого в ч. 1. ст. 397 КК України не лише способом впливу на діяльність захисника чи представника, але і наслідками створюваних перешкод в їх діяльності та суспільною небезпекою, яка сягає далеко за межі простого втручання в діяльність і межує навіть із завданням умисних ушкоджень, як тілесних, так і майнових.

З аналізу усіх форм втручання в діяльність захисника чи представника особи можливо зробити висновок щодо некоректності формулювання у ст. 397 КК України «втручання в будь-якій формі», тому що таке формулювання охоплює й ті форми втручання в діяльність захисника чи представника, які передбачені диспозиціями ст.ст. 398, 399, 400 КК України.

Важливим аспектом при кваліфікації злочину, передбаченого ст. 397 КК України, є визначення його спеціального суб'єкта. Як зазначає С.В. Матвієнко при аналізі об'єктивної сторони цього злочину стає зрозумілим, що переважні можливості для ско-

ення діяння, передбаченого ч. 1 ст. 397 КК України, мають службові особи суду і органів досудового розслідування. Так, ч. 2 ст. 397 КК України містить кваліфікуючу ознаку вказаного злочину, – вчинення його службовою особою з використанням свого службового становища. Але умисне використання службовою особою свого службового становища для скоєння злочинного діяння також охоплюється складом злочину, передбаченого ст. 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем). Поряд з тим, ст. 364 співвідноситься з ч. 2 ст. 397 як загальна норма зі спеціальною, тому при вирішенні питання про кваліфікацію застосовується саме спеціальна норма [9].

За результатами аналізу можна зробити висновок, що встановлення у КК України відповідальності за втручання в діяльність захисника саме по собі є кінцевим завершуючим етапом в еволюції правового статусу захисника чи представника особи. Демократизація суспільних процесів та розширення можливостей для осіб в контексті захисту їх прав та інтересів призводить до підвищення значення правового статусу захисника та представника, а механізми його забезпечення мають бути ефективними та дієвими в сучасних українських реаліях.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Основний Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page12>
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
4. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30.09.2009 № 23-рп/2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09>
5. Карпова Н.Ю. Особливості складу злочину, передбаченого ст. 397 КК України / Н.Ю. Карпова // Вісник Академії адвокатури України. – №1(14). – 2009. – С. 288-234.
6. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. – 1196 с.
7. Матвієнко С.В. Втручання в діяльність захисника чи представника особи: актуальні проблеми кваліфікації / С.В. Матвієнко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.corg-lguvd.lg.ua/d130905.html>

Городецька Ірина Альбінівна, канд. юрид. наук, доцент
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ

Політика інтеграції України в Європейський Союз обумовлює, відповідно, необхідність системної гармонізації законодавства, наближення до європейських принципів, ідеалів і стандартів демократії та захисту прав людини. Глобальна екологічна проблема, що спіткала усе людство, вимагає загальних зусиль світової спільноти щодо пошуку оптимальних шляхів її вирішення. Незважаючи на актуальність проблеми, сучасний стан охорони навколишнього природного середовища в Україні залишається незадовільним та таким, що не відповідає новим вимогам в контексті євроінтеграційних процесів, а відтак, потребує перегляду існуючих підходів до ключових аспектів охорони довкілля.

Відповідно до Конституції України, кожен громадянин має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави [1].

Одним з невід'ємних компонентів навколишнього природного середовища, який відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні екологічної рівноваги є тваринний світ. Займаючи менше 6 відсотків площі Європи, Україна володіє близько 35 відсотками її біорізноманіття. Біосфера України нараховує більше 70 тисяч видів флори і фауни, зокрема флори – більш як 27 тисяч видів, фауни – більш як 45 тисяч видів. Протягом останніх років спостерігається збільшення кількості видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України [2]. Якщо взяти у відсотковому співвідношенні, то найбільшу загрозу біологічному різноманіттю в середньому становлять: інвазійні види – 28 %, знищення місць перебування – 19 %, надмірна експлуатація біологічних ресурсів – 17 %, хижаки – < 0,3 %, інші причини – < 2 %, та невідомі фактори, які в тому числі включають браконьєрство – 35 %.

Державне управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу є одним з основних інститутів вітчизняного фауністичного законодавства. Держава як суб'єкт, який має виключне право встановлювати загальнообов'язкові правила поведінки, забезпечені силою державного примусу (здійснювати регулювання), а також впливати на інших суб'єктів правовідносин з метою впорядкування їх діяльності відповідно до встановлених норм, правил та інтересів держави (здійснення управління), повинна відігравати ключову роль у забезпеченні стабільності та упорядкованості у відповідній сфері [3, с. 39].

Державне управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, відповідно до ст. 11 Закону України «Про тваринний світ», здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, уповноважені центральні органи виконавчої влади у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, до яких належать центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, інші уповноважені органи виконавчої влади відповідно до їх повноважень. Крім того, органам місцевого самоврядування законами можуть бути надані окремі повноваження органів виконавчої влади у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу [4].

Слід зазначити, що переважна більшість стратегічних завдань щодо охорони та раціонального використання тваринного світу, передбачених в межах Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 № 2818-VI [2], Постанови Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 05 березня 1998 № 188/98-ВР [5], розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки» від 25 травня 2011 № 577-р [6], виконуються на неналежному рівні або не виконуються взагалі.

На офіційному сайті Міністерства екології та природних ресурсів України оприлюднені «Оцінка виконання Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середо-

вища на 2011–2015 роки» [7] та «Діагностика Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки» [8]. Відповідно до останньої, аналіз результативності реалізації Цілі 5 «Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі» і Цілі 6 «Забезпечення збалансованого природокористування» (далі – СЦ5, СЦ6), які передбачені Стратегією державної екологічної політики на період до 2020 року свідчить про те, що протягом 2011–2013 років СЦ5 виконувалась задовільно (з 8 стратегічних завдань 5 виконано задовільно, а виконання 3 завдань не розпочиналось), тоді як СЦ6 – незадовільно (з 9 стратегічних завдань лише 1 виконано задовільно) [8].

Кореневою причиною невиконання, або ж незадовільного виконання низки стратегічних завдань або ж заходів Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки, у тому числі щодо охорони, використання і відтворення тваринного світу, є недосконалість державного управління. Адміністративна реформа проведена протягом 2011–2012 років призвела до втрати територіальної структури Міністерства екології та природних ресурсів України і, як наслідок, значного погіршення виконання Стратегії та Національного плану дій. Відтак, головною причиною існуючих проблем у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу є незадовільна інституційна спроможність Міністерства екології та природних ресурсів України та державної системи управління у розглядуваній галузі. Крім того, незадовільна спроможність державного природоохоронного управління проявляється за цілою низкою безпосередніх причин, серед яких: недосконалість законодавства; незадовільна організаційно-технічна, кадрова та фінансова спроможність щодо екологічного моніторингу та екологічного контролю; низька організаційно-кадрова, технологічна, економічна, а також науково-інформаційна та інноваційна підтримка процесу прийняття управлінських рішень; неможливість забезпечення цільового фінансування; корупція [8].

Таким чином, необхідність усунення вищезначених причин незадовільної спроможності державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища взагалі, і, у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу зокрема, є одним з ключових факторів успішної реалізації Стратегії державної екологічної політики України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. (Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 – 1996 р., № 30, ст. 141). Редакція від 15.05.2014 [Електронний ресурс] : Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу до джерела : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>

2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Верховна Рада України; Закон, Стратегія від 21.12.2010 № 2818-VI. (Голос України від 14.01.2011 - № 6). [Електронний ресурс] : Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>

3. Тваринний світ України : правова охорона, використання та відтворення / Г. І. Балюк, О. О. Погрібний, Ю. С. Шемшученко [та ін.] ; за ред. Г. І. Балюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.

4. Про тваринний світ : Верховна Рада України; Закон від 13.12.2001 № 2894-III. (Урядовий кур'єр від 05.06.2002 - № 101). Редакція від 09.05.2015 [Електронний ресурс] : Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>

5. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки : Верховна Рада України; Постанова від 05.03.1998 № 188/98-ВР. (Відомості Верховної Ради України від 13.10.1998, № 38). [Електронний ресурс] : Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80>

6. Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки : Кабінет Міністрів України; Розпорядження, План від 25.05.2011 № 577-р. (Урядовий кур'єр від 27.07.2011 - № 135). Редакція від 02.10.2013 [Електронний ресурс] : Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/577-2011-%D1%80>

7. Оцінка виконання Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки : [Електронний ресурс] : Міністерство екології та природних ресурсів України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua/docs/activity-ecopolit/Analysis-2015.pdf>

8. Діагностика Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011 – 2015 роки : [Електронний ресурс] : Міністерство екології та природних ресурсів України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://menr.gov.ua/public/discussion/3742-diahnostyk-stratehi-derzhavnoi-ekolohichnoi-polityky-ukrainy-na-period-do-2020-roku>

Громенко Юлія Олександрівна, канд. юрид. наук
Донецький юридичний інститут МВС України, м. Кривий Ріг, Україна

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕКЛАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Україна вже сьогодні проголосила своєю стратегічною метою вступ до Європейського Союзу, що означає і необхідність перенесення стандартів цієї організації у внутрішньодержавне право. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до ЄС. Метою адаптації законодавства України до законодавства ЄС є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір стати повноцінними членами ЄС [1].

Процес адаптації має охоплювати усі сфери законодавства, однак разом з тим першочергові пріоритети визначено Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» [2]. Документ передбачає реалізацію 62 реформ та програм розвитку, зокрема реформи захисту економічної конкуренції. Як відомо, правові норми, якими регульовано запобігання й припинення недобросовісної конкуренції та правила рекламної діяльності, тісно взаємопов'язані. Адже всі вони мають спільну мету – забезпечення інтересів суб'єктів господарювання та споживачів на основі організації ефективного функціонування ринку.

У ЄС, незважаючи на європейську інтеграцію, рекламне законодавство залишається практично національним за природою законодавством. Відносно невелика частина законодавства ЄС стосується власне реклами, основною формою якого є не Правила, що безпосередньо регулюють рекламу, а Директиви, що пояснюють державам-членам ЄС певні вимоги, яким має відповідати національне законодавство про рекламу.

Відповідно до ст. 249 Римського Договору, Директива запроваджується через національне законодавство і зобов'язує державу-члена приймати закони для досягнення певних результатів, але залишає за ними можливість вибору форм і методів досягнення цих результатів. Хоча відносно невелика частина законодавства ЄС, що регулює рекламу, є безпосередньо застосовуваним у державах-членах ЄС, національне законодавство в кожній державі-члені ЄС має відповідати законодавству ЄС.

Найбільш важливими з Директив ЄС, що стосуються реклами, є дві директиви.

По-перше, Директива ЄС 2006/114/EC від 12 грудня 2006 р. стосовно реклами, яка вводить в оману та порівняльну рекламу (Directive 2006/114/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 concerning misleading and comparative advertising) [3]. Директива встановила цілі прийняття державами-членами ЄС їх власних за-

конодавств, що мали регулювати питання недобросовісної реклами. У преамбулі цього документа вказано, що Директива встановлює тільки мінімум вимог та не перешкоджає прийняттю державами-членами ЄС більш жорстких заходів щодо захисту споживачів від оманливої реклами. Директива визначила поняття реклами, оманливої реклами та порівняльної реклами (ст. 2). Ця Директива вимагає, щоб держави-члени ЄС забезпечили ефективні засоби для контролю за рекламою, що вводить в оману, включаючи законодавчі положення, відповідно до яких фізичні особи та організації можуть порушувати переслідування проти реклами, що вводить в оману, та ініціювати законодавчі процедури або представляти їх на розгляд адміністративних уповноважених осіб (органів). Специфічною рисою Директиви, як законодавчого акту є те, що вона не може бути застосована безпосередньо в країнах-членах ЄС. Ці країни повинні були розробити свої законодавчі акти.

Необхідно зазначити, що до 2006 року недобросовісну рекламу було врегульовано Директивою Ради Європи 84/450/ЕЕС від 10 вересня 1984 р. про рекламу, яка вводить в оману, якою було встановлено кінцевий термін для прийняття відповідного законодавства державами-членами ЄС – 1 вересня 1986 р. Частина з цих держав вже мала законодавство, що контролювало недобросовісну рекламу за стандартами Співтовариства. До них можна віднести Францію (закон «Про регулювання комерційної діяльності» від 27 грудня 1973 р.), Нідерланди (закон «Про оманливу рекламу» від 6 червня 1980 р.), Данію (закон «Про ринкову поведінку» від 14 червня 1974 р.). Французький закон «Про регулювання комерційної діяльності» визнано як такий, що відповідає новим вимогам Європейської спільноти щодо запобігання недобросовісній рекламі. Деякі країни-члени ЄС розробили нові відповідні законодавчі акти. Новий закон було прийнято в Ісландії (Загальний закон про рекламу № 34/88 від 11 листопада 1987 р.) [4, с. 221]. Саме до таких країн належить і Велика Британія, що прийняла закон «Про захист споживачів» у 1987 р. Деякі моменти щодо оманливої реклами, які не знайшли відображення в цьому законі, склали основу прийнятого парламентом країни законодавчого акту – положення «Про оманливу рекламу» 1998 р.

По-друге, Директива Ради від 03.10.1989 р. про координацію певних положень, визначених законами, підзаконними актами, та адміністративних заходів у державах-членах стосовно здійснення діяльності з телевізійного мовлення (Television Directive (89/552/ЕЕС) [5]. У тому ж 1989 р. країнами ЄС була укладена «Європейська конвенція про транскордонне телебачення». Конвенція разом з іншими питаннями розглядає проблеми рекламування на телебаченні. Її текст містить визначення реклами і спонсорства. У редакції Конвенції від 9 вересня 1998 р. з'явився новий термін – «телеторгівля» [6]. Обмеження на рекламування алкогольних напоїв на телеекранах, що затверджені цим документом, менш жорсткі, ніж відповідні положення Закону України «Про рекламу», що діяв із 1996 р. до 2003 р. (як відомо, тією редакцією Закону подібну рекламу було заборонено). Тому приєднання України до Конвенції у 1996 р. спричинило протиріччя між національним законодавством та міжнародними угодами. У новій редакції Закону «Про рекламу» це протиріччя було зняте.

Окрім вказаних Директив, відносини у сфері реклами регулюються низкою інших правових актів Євросоюзу. Серед них, зокрема – Директива 2005/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2005 р. («Директива про недобросовісні комерційні практики») [7], яка передбачає уніфікацію законодавств країн-членів в частині захисту прав споживачів від нечесних комерційних практик (у тому числі – недобросовісної реклами), Директива 2003/33/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 травня 2003 р. про зближення законів, постанов та адміністративних положень держав-членів у сфері реклами та спонсорства тютюнових виробів, яка забороняє рекламу тютюнових виробів

в друкованих ЗМІ, Директива 2000/13/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 березня 2000 р. про зближення законів країн-членів стосовно маркування, представлення та реклами продуктів харчування тощо [8, с. 62-63].

Враховуючи необхідність адаптування законодавства України до законодавства Європейського Союзу, вважається доцільним вивчати досвід правового регулювання рекламної діяльності економічно розвинутих країн – членів ЄС. Проте, слід зауважити, що надбання цих країн не можна механічно переносити до українських реалій, в той же час аналіз окремих наробок у рекламній галузі міг би бути корисним для використання їх в Україні.

Список використаних джерел

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004 – № 29. – С. 367.
2. Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – Ст. 67.
3. Directive 2006/114/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 concerning misleading and comparative advertising (codified version) // Official Journal of the European Union. – 2006. – L 376. – P. 21-27. – Access mode: http://europa.eu/legislation_summaries/consumers/consumer_information/l32010_en.htm
4. Саниахметова Н.А. Правовая защита конкуренции в предпринимательстве Украины / Н.А. Саниахметова. – Одесса: АО БАХВА, 1998 – 244 с.
5. Council Directive 89/552/EEC of 3 October 1989 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the pursuit of television broadcasting activities // Official Journal of the European Communities. – 1997. – L 202. – P. 60. – Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/consleg/1989/L/01989L0552-19970730-en.pdf>
6. Європейська конвенція про транскордонне телебачення від 05.05.1989 р. № ETS (132): ратифікована Законом України від 17.12.2008 р. № 687 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 11. – Ст. 562.
7. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive'). // Official Journal. – 2005. – L. 149. – P. 22-39. – Access mode: – http://www.esma.europa.eu/system/files/2005_29_EC.pdf
8. Микитенко Л. Деякі питання гармонізації законодавства України із законодавством ЄС про рекламу / Л. Микитенко // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 11. – С. 62-66.

Денисенко Катерина Вікторівна, асистент

Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету, м. Чернігів, Україна

ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ОБЧИСЛЕННЯ ПЕНСІЙ НА ЗАГАЛЬНИХ УМОВАХ

Питання пенсійного забезпечення традиційно є предметом активних дискусій у суспільстві, оскільки рано чи пізно для переважної кількості населення нашої держави пенсійна виплата стане основним джерелом засобів до існування. Доречною видається думка І.М. Сироти, який зазначає, що пенсія – це не благодійна акція, не подарунок держави. Пенсія – це зароблена працею приватна власність громадянина. Пенсія повинна відповідати принципу: як працювала людина протягом трудової діяльності, стільки й одержала у старості [1, 143-144].

Напевно, саме такою думкою керувався законодавець у 2003 році прийнявши Закон України „Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” та Закон України

„Про недержавне пенсійне забезпечення”. По спливу тринадцяти років, можна констатувати, що дані нормативно-правові акти далекі від досконалості, оскільки не реалізують основну мету пенсійної реформи – забезпечення гідного рівня життя непрацездатних осіб. Крім того, на практиці застосування цих законів призвело до значної диспропорції розмірів пенсій, які призначались до набрання чинності цих нормативних актів, і розмірів, які обчислюються зараз. Однією з причин такої невідповідності являється механізм розрахунку пенсії.

За раніше діючим законодавством, до 1 січня 2004 року, відповідно до Закону України „Про пенсійне забезпечення”, пенсії обчислювались за встановленими нормами у відсотковому співвідношенні до середньомісячного заробітку за будь-які 60 календарних місяців роботи підряд протягом усієї трудової діяльності незалежно від перерв у роботі та за період роботи починаючи з 1 липня 2003 року до моменту звернення за пенсією [2].

Після набрання чинності Закону України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” розмір пенсій на загальних підставах, відповідно до статті 27, обчислюється за формулою: $P = Z_p \cdot K_s$, де: P - розмір пенсії, у гривнях; Z_p - заробітна плата (дохід) застрахованої особи, визначена відповідно до статті 40 закону, з якої обчислюється пенсія, у гривнях; K_s - коефіцієнт страхового стажу застрахованої особи, визначений відповідно до статті 25 вищезазначеного закону. Як бачимо, перед безпосереднім обрахунком розміру пенсії, ще необхідно розрахувати коефіцієнт страхового стажу та заробітну плату застрахованої особи [3]. Для розрахунку останньої, попередньо ще треба обрахувати суму коефіцієнтів заробітної плати (доходу) за кожний місяць та страховий стаж за місяці, які враховано для визначення коефіцієнта заробітної плати (доходу) застрахованої особи.

Одним із головних показників обрахунку заробітної плати (Z_p) є середня заробітна плата працівників, зайнятих у галузях економіки (Z_c). До набрання чинності Закону України „Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи”, середня заробітна плата працівників, зайнятих у галузях економіки України, бралась за календарний рік, що передує року звернення за призначенням пенсії, а після – за три календарні роки, що передують року звернення за призначенням пенсії [4].

Чимало науковців зауважували, що такий реформаторський захід призводить до суттєвого зниження розміру пенсії. Як справедливо зазначає Н.М. Хуторян, що у зв'язку з підвищенням мінімальної заробітної плати щороку, показник середньої заробітної плати (доходу), взятий не за попередній рік, а за три календарні роки значно знижує розмір нарахованої пенсії. У зв'язку з цим, вчена вважає доцільним внести зміни до ч. 2 статті 40 Закону України та повернути раніше діючу норму, де показник середньої заробітної плати застосовується, з якої сплачено страхові внески, застосовується за календарний рік, що передує року звернення [5, 398-401].

Працівники Пенсійного фонду України, практикуючі юристи (адвокати, юрисконсульти) й наукова спільнота вважають формулу, за якою обчислюється розмір пенсії за віком, не вдалою, пояснюючи це тим, що вона занадто переобтяжена розрахунками, які важко зрозуміти пересічним громадянам.

Крім того, постійно наголошується на тому, що обчислення пенсії за статтею 27 Закону України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” є доволі часто не справедливим по відношенню до застрахованих осіб, оскільки її розмір як пропорція до середньої заробітної плати, при наявності тридцяти років страхового стажу, складає в середньому 40 відсотків, а інколи, при наявності п'ятнадцяти років відповідно, такий показник досягає лише 20 відсотків. В той же час в Люксембурзі розмір державної пенсії пропорційно від середньої заробітної плати, яку отримувала особа, коливається в

межах 88 відсотків, у Нідерландах та Іспанії таке співвідношення становить в середньому 81 відсоток, в Італії – 67 відсотків, у Швеції – 62 відсотки відповідно.

З огляду на викладене вище, сподіваємось, що зазначені зауваження сприятимуть удосконаленню діючого законодавства щодо механізму обчислення пенсій на загальних умовах.

Список використаних джерел

1. Сирота И.М. Право социального обеспечения в Украине : учеб. – К., 2004. – 384.
2. Про пенсійне забезпечення : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 3. – Ст.10.
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. - №№ 49-51, ст. 376.
4. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи : Закон України від 08.07.2011 № 3668-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2012. - № 12, / № 12-13 / . - стор. 560, стаття 82.
5. Хуторян Н.М. Порядок обрахунку та перерахунку пенсій потребує удосконалення // Розвиток законодавства про працю і соціальне забезпечення : здобутки і проблеми : тези доп. та наук. повідомл. учасн. IV Міжнар. наук.- практ. конф. (Харків, 5-6 жовт. 2012 р.) / за ред. В.В. Жернакова. – Х. : Право, 2012. – 500 с.

Дубіна Марія Миколаївна, помічник судді
Верховний Суд України, м. Київ, Україна

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ СУДОВИХ ЛАНОК У СИСТЕМІ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Відповідно до адміністративно-територіального поділу держави судову систему України поділено на ланки. Таке твердження випливає з приписів ст. 125 Конституції України, яка, крім принципів побудови системи судів загальної юрисдикції – територіальності і спеціалізації, визначає судові ланки. Так, за змістом ч. 4 вказаної статті першу ланку складають місцеві та апеляційні суди. Очевидно, що конституційне положення поєднало в одній нормі дві ланки судів. Але зазначений припис Основного Закону є відсилочною нормою і вказує на визначення в системі судів загальної юрисдикції апеляційних та місцевих судів відповідно до закону. Таким чином перші дві ланки судів визначаються у п. 1 ч. 2 ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус судів» [1].

Згідно із ч. 3 ст. 125 Конституції України вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди. Наведене положення конкретизовано на законодавчому рівні. Зокрема, ст.ст. 17, 31 і 32 зазначеного Закону визначено як складову системи судів загальної юрисдикції відповідні вищі спеціалізовані суди та окреслено їх судову компетенцію: Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України та Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Крім того, частиною 2 цієї ж статті передбачено, що найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України. Вказаний припис повністю відображений у ч. 3 ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус судів».

Як уже вказувалося, поняття «ланка судової системи» має судоустрійний зміст та застосовується для виокремлення у кожній судовій підсистемі судових органів, які за своїм правовим статусом є рівнозначними. Наведене твердження підкріплюється законодавчими нормами. Так, щодо судів місцевої ланки, то ст. 22 Закону України «Про судоустрій і статус судів» визначені їх повноваження, відповідно до яких: 1) місцеві загальні суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадку та в порядку, передбаченому процесуальним законом; 2) місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають із

господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені процесуальним законом до їх підсудності; 3) місцеві адміністративні суди розглядають справи адміністративної юрисдикції (адміністративні справи).

Щодо процесуальних повноважень судів першої ланки, то вони відрізняються тільки юрисдикційними особливостями. Згідно із ст. 107 ЦПК України усі цивільні справи, які підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, розглядаються місцевими судами: районними, районними у містах, міськими та міськрайонними судами. Відповідно до ст. 33 КПК України переліченими судами розглядаються усі кримінальні справи. З урахуванням того, що місцевими адміністративними судами у визначених КАС України випадках виступають або місцеві загальні суди або окружні адміністративні суди, ст. 18 КАС України встановлені межі предметної підсудності адміністративних справ. Крім того, за змістом ст. 13 ГПК України місцеві господарські суди розглядають усі справи, підвідомчі господарським судам.

Однаковою є й організаційна структура кожного суду першої ланки (місцевого суду): 1) складається із суддів цього суду, з числа яких призначається голова та заступник голови суду; 2) виконує функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення його діяльності; 3) організаційне забезпечення здійснюється апаратом суду, очолюваного керівником апарату; 4) керівник апарату та заступник керівника апарату призначаються на посаду і звільняються з посади начальником територіального управління Державної судової адміністрації України; 5) функціонує бібліотека; 6) діє служба судових розпорядників; 7) функціонують збори суддів як орган суддівського самоврядування; 8) здійснюють судочинство у межах територіальних одиниць, визначених внаслідок адміністративного поділу. Єдина різниця в організаційній структурі судів першої ланки полягає в тому, що коли у місцевому суді кількість суддів перевищує 30, то може бути призначено ще одного заступника голови суду.

Щодо апеляційних судів як судів другої ланки судової системи, то різниця в організаційному аспекті між ними відсутня. Частина 4 ст. 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначає, що до складу апеляційного суду входять судді, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, із числа яких призначається голова суду та його заступники. Чинний Закон передбачає для всіх без виключення апеляційних судів можливість утворення судових палат із розгляду окремих категорій справ у межах відповідної судової юрисдикції. Додамо, що у кожному суді апеляційної ланки функціонують такі ж структурні утворення як і в судах місцевої ланки, крім судових палат, а також збори суддів.

Третьою ланкою системи судів є вищі спеціалізовані суди, організаційні аспекти діяльності яких викладені у ст.ст. 31-37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Структура суду третьої ланки відрізняється від суду другої ланки тим, що додатково передбачена діяльність пленуму та Науково-консультативної ради при відповідному вищому спеціалізованому суді. Разом із тим, процесуальні повноваження вказаних судів відрізняються. За змістом ст. 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вищий спеціалізований суд має такі повноваження: 1) розглядає справи відповідної судової юрисдикції в касаційному порядку згідно із процесуальним законом; 2) у випадках, передбачених процесуальним законом, розглядає справи відповідної судової юрисдикції як суд першої або апеляційної інстанції; 3) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику; 4) надає методичну допомогу судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики, а також дає спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної юрисдикції; 5) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Таким чином, третя ланка системи судів представлена вищими спеціалізованими судами, організаційна структура яких є однаковою (за винятком кількості утворених на підставі ч. 4 ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судових палат та їх спеціалізації), але процесуальні повноваження суттєво різняться. Якщо Вищий господарський суд України і Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ законодавством визначені тільки як суди касаційної інстанції, то Вищий адміністративний суд України у передбачених КАС України випадках може виступати як суд першої, апеляційної та касаційної інстанцій.

Окремо зупинимося на питанні ланкової організації судової системи у контексті функціонування Верховного Суду України. Конституційне і законодавче визначення Верховного Суду України найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції має наслідком суттєві відмінності між його структурою та структурою вищих спеціалізованих судів. По-перше, Пленум Верховного Суду України діє для вирішення питань, визначених Конституцією України (ст.ст. 110, 111 Основного Закону). По-друге, Пленум Верховного Суду України є єдиним органом серед судів загальної юрисдикції, який вправі звертатися до Конституційного Суду України з приводу вирішення питання конституційності законів, інших правових актів, а також офіційного тлумачення Конституції та законів України. По-третє, передбачена особлива законодавча процедура обрання на посаду та дострокового звільнення з посади Голови Верховного Суду України. По-четверте, надані Верховному Суду України повноваження сприймаються більше як реалізація його конституційно-правового статусу, аніж визначальний процесуальний вплив на систему правосуддя. Тому, Верховний Суд України, не будучи касаційною інстанцією, але залишаючись відповідно до Конституції України найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції, наділений особливими повноваженнями, які не властиві іншим судам загальної юрисдикції. Поряд з деякими судовими повноваженнями він здійснює окремі повноваження конституційно-правового характеру.

Таким чином, систему судів загальної юрисдикції складають чотири судові ланки: місцеві суди як перша ланка, апеляційні суди як друга ланка, вищі спеціалізовані суди як третя ланка, Верховний Суд України як четверта ланка. Отже, поняття «судова ланка» пов'язане з компетенцією кожного конкретного судового органу. Суди, які належать до певної ланки судової системи, мають однакову предметну компетенцію, однакові функції і, як правило, розташовані в межах територіальних одиниць, прирівняних одна до одної за адміністративним поділом.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 року / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41. – ст. 529. – стор. 1468. – № 41-42. – № 43. – № 44-45.

Керноз Неля Євгеніївна, старший викладач

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПРОБЛЕМНІСТЬ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Конституційною основою захисту прав споживачів є положення ч. 3 статті 42 та статті 50 Основного Закону України якими визначено, що «держава захищає права споживачів..., сприяє діяльності громадських організацій споживачів», «право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди»; «гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення» [1].

Сплата судового збору за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів є складовою доступу до правосуддя, який є елементом права особи на судовий захист, гарантованого статтею 55 Конституції України.

«Гарантією реалізації права на судовий захист в аспекті доступу до правосуддя є встановлення законом помірною судового збору для осіб, які звертаються до суду» [2].

Спеціальним актом законодавства у сфері захисту прав споживачів є Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 № 1023-XII із змінами від 03.09.2015 № 675-VIII [3].

Як Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 (далі – Закон № 3674) [4] вплинув на можливість судового захисту споживачів. При цьому слід зауважити, що з 01.11.2011 - дати набрання чинності зазначеного Закону, до нього вносилися зміни вже 17 разів.

Вагомою складовою судового захисту прав споживачів стало законодавче закріплення в ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів» звільнення їх від сплати судового збору за позовами, що пов'язані з порушенням їх прав. При цьому суд одночасно вирішує питання щодо відшкодування моральної (немайнової) шкоди при задоволенні вимог споживача [3].

Спочатку слід з'ясувати коло осіб, яким законодавством України дозволено звертатися до суду за захистом прав споживачів.

Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачі під час придбання, замовлення або використання продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на: звернення до суду та інших уповноважених державних органів за захистом порушених прав.

Згідно ч.1 статті 24 Закону України «Про захист прав споживачів» з метою захисту своїх законних прав та інтересів споживачі мають право об'єднуватися у громадські організації споживачів (об'єднання споживачів), які в свою чергу мають право:

- надавати юридичну і консультаційну допомогу споживачам згідно із законодавством (п.5 ч.1 ст.25 Закону України «Про захист прав споживачів»);
- звертатися з позовом до суду про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їх функції), виконавця протиправними щодо невизначеного кола споживачів і припинення цих дій (п.9 ч.1 ст.25 Закону України «Про захист прав споживачів»);
- відповідно до законодавства захищати у суді права споживачів, які не є членами громадських організацій споживачів (п.10 ч.1 ст.25 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Відповідно до п.10 ч.1 статті 26 Закону України «Про захист прав споживачів» центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів, здійснює державний контроль за додержанням законодавства про захист прав споживачів, забезпечує реалізацію державної політики щодо захисту прав споживачів і має право подавати до суду позови щодо захисту прав споживачів.

Відповідно до п.6 ч.1 статті 28 Закону України «Про захист прав споживачів» органи місцевого самоврядування з метою захисту прав споживачів мають право створювати при їх виконавчих органах структурні підрозділи з питань захисту прав споживачів, які вправі подавати до суду позови щодо захисту прав споживачів.

Отже, зміни щодо звільнення споживача і інших осіб від сплати судового збору були системними, що підтверджувалося однозначною позицією законодавця викладеній в ч.3 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів» і в п.7 ч.1 статті 5 Закону України «Про судовий збір» № 3674.

Але до зазначеного Закону № 3674 були внесені кардинальні зміни Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сплати судового збору» від 22.05.2015 № 484-VIII (далі – Закон № 484) [4].

Непослідовність законодавця щодо нормативного закріплення переліку осіб звільнених від сплати судового збору, які можуть захищати споживачів, відображена в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика переліку осіб звільнених від сплати судового збору, які можуть захищати споживачів у різних редакціях Закону України «Про судовий збір»

п.7 ч.1 ст.5 Закону України «Про судовий збір» № 3674 від 08.07.2011	п.7 ч.1 ст.5 Закону України «Про судовий збір» № 484 від 22.05.2015
державні органи, підприємства, установи, організації, громадські організації та громадяни, які звернулися у випадках, передбачених законодавством, із заявами до суду щодо захисту прав та інтересів інших осіб, а також споживачі - за позовами, що пов'язані з порушенням їхніх прав;	громадяни, які у випадках, передбачених законодавством, звернулися із заявами до суду щодо захисту прав та інтересів інших осіб

Досліджуючи положення п.7 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» в редакції Закону № 484-VIII у взаємозв'язку з положеннями ст. 45 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 60 Кодексу адміністративного судочинства України, абз.3 ч. 1 ст. 2, ч.2 ст. 21, ст. 28 Господарського процесуального кодексу України можна констатувати їх колізійність, оскільки з 01.09.2015 року звільняються від сплати судового збору виключно «громадяни, які у випадках, передбачених законодавством, звернулися із заявами до суду щодо захисту прав та інтересів інших осіб», в той час як в процесуальних кодексах передбачається можливість звернення до суду і державних органів, і органів місцевого самоврядування, і фізичних і юридичних осіб.

Отже, суттєво звужено перелік осіб звільнених від сплати судового збору, чим порушується захист у судах прав та інтересів інших осіб, як одна з гарантій реалізації конституційного права кожного на судовий захист.

Чи відповідає Закон України «Про судовий збір» в редакції Закону № 484-VIII конституційній вимозі статті 22 відповідно до якої: «при...внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод» та вимогам пункту D Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя від 14.05.1981 № R (81) 7 [6] щодо необхідності перегляду судових витрат з точки зору її спрощення, а саме: «Прийняття до судочинства не повинно обумовлюватися сплатою стороною державі будь-якої грошової суми, розміри якої нерозумні стосовно до розглянутої справи (підпункт 11 пункту D); «В тій мірі, в якій судові витрати становлять явну перешкоду доступові до правосуддя, їх треба, якщо це можливо, скоротити або скасувати ... (підпункт 12 пункту D)»?

Наразі, для правозастосовної діяльності ще актуальнішим стало питання щодо вичерпності положень ч.1 ст.5 Закону України «Про судовий збір» в редакції Закону № 484, оскільки позиція суддів різнилася навіть при застосуванні Закону України «Про судовий збір» в редакції Закону № 3674, а саме:

1 - «У частині другій статті 3 Закону № 3674 визначено перелік об'єктів - заяв до суду, за подання яких судовий збір не справляється, а в статті 5 цього закону - вичерпний перелік суб'єктів, які звільняються від сплати судового збору за подання до суду позовів, заяв, скарг та за видачу судами документів, а також підстави звільнення від сплати судового збору осіб, які звертаються із заявами про захист не власних прав, а охоронюваних законом прав та інтересів інших осіб» позиція суддів КСУ в Рішенні КСУ від 28.11.2013 № 12-рп/2013[2];

2 - «Оскільки стаття 5 Закону № 3674 не містить вичерпного переліку пільг щодо сплати судового збору, то при визначенні таких пільг слід керуватися іншим законодав-

ством України, наприклад, ... статтею 22 Закону України від 12.05.1991 № 1023-XII «Про захист прав споживачів» - п.7 Постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10. 2014 № 10 «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» в редакції від 25.10.2015 [7].

Хоча нововведення викликали бурхливу реакцію з боку громадян, але є і важливі позитивні надбання, зокрема: ч.1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» в редакції Закону № 484 доповнено новим термінологічним зворотом «під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються», що є необхідним для реалізації конституційної гарантії забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду як складової захисту прав осіб, оскільки всі попередні редакції Закону України «Про судовий збір» такого не передбачали. В унісон зазначеному є доповнення частини 2 ст. 3 Закону України «Про судовий збір» пунктом 15 відповідно до якого «судовий збір не справляється за подання клопотання про визнання і виконання рішення іноземного суду... та яким не передбачено плату під час звернення до суду, подання апеляційної та касаційної скарги у таких справах»[5].

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1996. - № 30. - ст. 141.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням асоціації «Дім авторів музики [...]» від 28.11.2013 № 12-рп/2013. Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-13/paran2#n2>.
3. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 № 1023-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 1991. - № 30.- ст.379 із змінами.
4. Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 р. № 2453-VI. // Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 2012.- № 14.- ст. 87 із змінами.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сплати судового збору» від 22.05.2015 № 484-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2015. - № 33. - ст.323 із змінами.
6. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя від 14.05.1981 № R (81) 7.
7. Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10. 2014 № 10 «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах». Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14>.

Коверзнев Вадим Олександрович, канд. юрид. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ДИНАМІКА НОРМ КООПЕРАТИВНОГО ПРАВА: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ПОГЛЯД

Правовий порядок представляє собою складну систему норм позитивного права, що регулюють поведінку різних суб'єктів у соціумі. Здатність норми впливати на поведінку суб'єкта правовідносин свідчить про чинність цієї норми в часі.

Як зазначав відомий німецький філософ Ганс Кельзен, основою чинності однієї правової норми, як правило, є чинність іншої норми, яка виступає щодо неї як вища норма. Всі норми, чинність яких можна звести до котроїсь однієї й тієї самої норми, утворюють систему норм – нормативний порядок. Засаднича норма є спільним джерелом чинності для всіх норм, що належать до одного й того самого конкретного порядку, є спільною для всіх них основою чинності [1, с. 215-217].

Виходячи з природи чинності норми права, будь-яку нормативну систему можна розглядати в двох станах: статичному та динамічному.

Статичному стану відповідає такий порядок, за яким основа чинності однієї норми будується на чинності іншої норми, що виступає як засаднича норма, при цьому та засада, якою обґрунтовується чинність норм цієї системи, є статичною засадою.

Основні статичні засади, на яких будується система норм кооперативного законодавства викладені в статті 4 Закону України «Про кооперацію» (далі – Закон), відповідно до якої кооперація будується на принципах:

- добровільності вступу та безперешкодного виходу з кооперативної організації;
- соціальної справедливості, взаємодопомоги та співробітництва;
- рівного права голосу під час прийняття рішень (один член кооперативу – один голос);
- вільного вибору напрямів і видів діяльності;
- демократичного контролю за діяльністю кооперативних організацій та їх посадових осіб з боку членів кооперативних організацій;
- безпосередньої участі членів кооперативної організації у її діяльності [2].

Динамічний стан нормативної системи характеризується тим, що засаднича норма не визначає конкретне правило поведінки суб'єкта, а передбачає можливість застосування іншої правової норми. Так, статтею 6 Закону встановлено, що відповідно до завдань та характеру діяльності, кооперативи поділяються на такі типи: виробничі, обслуговуючі та споживчі. За напрямками своєї діяльності кооперативи можуть бути сільськогосподарськими, житлово-будівельними, садово-городніми, гаражними, торговельно-закупівельними, транспортними, освітніми, туристичними, медичними тощо. Отже, законодавець не встановлює виключний перелік кооперативних організацій за напрямками їх діяльності, що дозволяє створення й інших видів кооперативів, за умови, що їх діяльність не суперечитиме засадничим принципам кооперації.

Засадничі норми кооперативного права за своєю юридичною силою є нормами найвищого порядку і основою чинності всіх інших норм даного правового порядку. Вони конституують єдність усіх норм кооперативного права, що, в свою чергу, передбачає взаємну узгодженість цих норм між собою. Втім, на практиці часто зустрічаються випадки, коли через недосконалість юридичної техніки одна норма правового порядку вступає в суперечність з іншою нормою того ж самого правового порядку, внаслідок чого виникає конфлікт правових норм. Такий конфлікт повинен розв'язуватися шляхом тлумачення норм права відповідно до змісту засадничих норм. У тому ж разі, якщо правова норма вступає в правовий конфлікт із засадничою нормою, цей конфлікт повинен вирішуватися на користь засадничої норми, як вищої норми правового порядку.

При аналізі динамічного стану системи норм кооперативного права, як різновиду нормативної системи, слід розрізняти чинність і дієвість норм права. Згідно реалістської теорії права Альфа Роса, викладеної у праці «До реалістичної юриспруденції», чинність у розумінні категорії чи сфери існування, узгодженої з реальністю, є нонсенсом у буквальному розумінні значення слова: чинність (цінність чи обов'язок) не є чимось об'єктивним чи збагненим узагалі, вона не має значення, це просто слово та й годі. Таким чином, Рос намагався подолати дуалізм чинності й дієвості як дуалізм чинності й реальності.

На нашу думку, категорія «чинність» відображає специфічний статичний стан норми права і свідчить, передусім, про можливість її застосування до певних правовідносин. Категорія «дієвість» характеризує динамічний стан норми права та її здатність реально регулювати певні суспільні відносини. Не можна вважати дієвою норму, яка не застосовується, а інколи навіть й порушується суб'єктами правовідносин. Дієвість – це похідна категорія, і є обов'язковою умовою чинності норми, а не самою чинністю. Тому поняття чинності та дієвості ототожнювати неможна за будь-яких обставин.

Здатність норм кооперативного права до регулювання самих себе характеризує кооперативне право як багаторівневу будову правового порядку. Найвищою сходинкою в цій багаторівневій будові займає Конституція України, яка гарантує кожному свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів [3, ст. 36]. Наступний за Конституцією рівень складають загальні правові норми, які створені законодавцем, зокрема норми Господарського кодексу, який визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання [4, ст. 1]. Враховуючи те, що кооперація є особливою формою господарської діяльності, завдяки якій забезпечується задоволення економічних потреб її членів, у тому числі у вигляді отримання прибутку, а кооперативне право представляє собою підгалузь господарського права, норми кооперативного права повинні забезпечувати дотримання основних принципів господарювання в Україні, закріплених у статті 6 Господарського кодексу України, в тому числі: свободи підприємницької діяльності у межах, визначених законом; вільного руху капіталів, товарів та послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави; захисту національного товаровиробника; заборони незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини. Наступну сходинку в системі займають спеціальні норми кооперативного законодавства, які визначають особливості кооперативної форми господарювання, а саме: Закон України «Про кооперацію», Закон України «Про споживчу кооперацію», Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію», Закон України «Про кредитні спілки» та ін. На нижчих сходинках в системі норм кооперативного права знаходяться підзаконні нормативно-правові акти, а також локальні акти, прийняті самими кооперативними організаціями.

Оскільки правова норма призначена регулювати поведінку суб'єктів правовідносин, необхідно відрізнити правозастосування норми від праводотримання, яке пов'язується із забезпеченням належного виконання норми права в тому числі й шляхом застосування примусу або інших юридичних санкцій.

Слід зазначити, що на практиці існують випадки, коли жодна з чинних норм не стоєть певної поведінки особи. Такі випадки тлумачать як прогалини в правовому порядку. Вважаємо, що ці прогалини може заповнювати суд. Законодавчим підґрунтям для цього є норма статті 8 Цивільного кодексу України, яка дозволяє застосування аналогії права в тих випадках, коли певні відносини не врегульовані актами цивільного законодавства або договором.

Значний прошарок сучасних суспільних відносин регулюється не лише нормами права, які санкціоновані державою, але й договорами, що представляють собою факт узгодження волевиявлень двох і більше суб'єктів, зафіксованих у письмовій формі. Укладенню договору передують відповідна пропозиція (оферта), яка повинна бути прийнята іншою стороною. Договірні норми, створені сторонами договору, слід відносити до сфери приватного права, тому як вони з'являються лише за ініціативою суб'єктів договірних відносин і спрямовані лише на врегулювання їхньої поведінки. У той же час, норми права, що ухвалені органами влади, складають систему норм публічного правового порядку, тому як їх прийняття не залежить від позиції суб'єктів, поведінку яких вони регулюють, ці норми застосовуються щодо необмеженого кола осіб, діють на певній території, а їх застосування, як правило, підкріплюється заходами державного примусу. Як зазначає

Академік НАН України В. К. Мамутов, будь-який закон, який приймає держава, є публічне явище і, за визначенням, не може розглядатись як акт приватного права. Само поняття закону включає публічність, передбачає, що це публічний акт, який виражає волю, державний інтерес. «Приватний» закон чи інший нормативний акт держави – це нонсенс, оскільки усі нормативні акти держави за визначенням – акти публічні. Приватним може бути лише те, що встановлено приватними особами, а не державою [5, с. 487, 488].

В рамках правового порядку не може існувати нечинних норм. У тому разі, якщо існування певної норми втрачає сенс, вона підлягає скасуванню уповноваженим на це органом влади. В цьому випадку норма втрачає свою дієвість з дня набрання законної сили рішення про її скасування. Визнання ж норм нечинною передбачає втрату нормою своєї дієвості з дня набрання нею чинності, що ставить під сумнів правомірність прав і обов'язків, які виникли в особи на підставі цієї норми, та порушує стабільність і передбачуваність усього правового порядку.

Список використаних джерел

1. Ганс Кельзен. Чисте Правознавство : 3 дод.: Проблема справедливості / Пер. з нім. О. Мокровського. – К.: Юніверс, 2004. – 496 с.
2. Про кооперацію : Закон України від 10.07.2003 № 1087-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 5. – Ст. 35. – [зі змін. та допов.].
3. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144. – [зі змін. та допов.].
5. Мамутов В. К. Экономика и право: Сб. науч. тр. – К.: Юринком Интер. – 2003. – 544 с.

Козакова Ірина Віталіївна, викладач кафедри теоретико-правових дисциплін і публічного права
Київський університет ринкових відносин, м. Київ, Україна

МАТЕРІАЛЬНІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ

У науці кримінально-виконавчого права України виправлення розглядається як один із напрямів діяльності органів і установ виконання покарання, який сприяє вихованню у засуджених соціально адекватних якостей, є внутрішнім процесом позитивних змін в особистості засудженого та його співпраця із персоналом органів і установ виконання покарань відновлення та розвитку соціально корисних зв'язків і відносин, як у період відбування покарання, так і після звільнення, і охоплює такі складові: мету покарання; діяльність органів і установ, які виконують покарання; процес корекції особи засудженого та змін у його особистості під впливом системи виховних заходів; результат роботи органів і установ виконання покарання [1, с. 124].

З питань змістовної сторони поняття «виправлення засудженого», законодавчо закріпленого як процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки, в науковій літературі була розгорнута широка дискусія, не вдаючись в деталі якої, варто підкреслити лише ту обставину, що до сьогодення часу єдиної позиції з вказаної проблеми не встановлено [3, с. 105-125].

Разом з тим, виправлення засудженого являється метою покарання, закріпленої в ч. 2 ст. 50 КК України. Стаття 1 КВК України відтворює зазначену мету, проте не розкриває її змісту.

Відповідно до ч. 4 ст. 6 КВК України для досягнення зазначеної мети при виконанні покарання, до засуджених застосовуються засоби виправлення з урахуванням виду покарання, особистості засудженого, характеру, ступеня суспільної небезпеки і мотивів вчиненого злочину та поведінки засудженого під час відбування покарання. Зазначеними засобами являються: встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив.

Сукупність засобів виправлення засуджених при їх застосуванні утворюють виправний вплив, який являє собою вид виховного, педагогічного процесу, який здійснюється при виконанні покарання, тобто в умовах реалізації засобів державного примусу [4, с. 87].

Виправлення засуджених покладено на вповноважені державні установи та органи, а участь засуджених в проведенні виховних заходів є обов'язковою. Засуджений під час відбування покарання перебуває під постійним виправним впливом.

Проте, в КК України підставою застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання являється не виправлення, як мета покарання, а «своє виправлення» особи (засудженого).

З вищевикладеного вбачається, що особа, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі, згідно з кримінальним законом для застосування до неї умовно-дострокового звільнення здійснює своє (особисте) виправлення, у зв'язку з чим суд може застосувати умовно-дострокове звільнення, оцінюючи «особисте» виправлення засудженого, а не його виправлення за допомогою застосування спеціальних засобів адміністрацією виправної установи. Таким чином, суд визнає, як особа виправилася, а не як її виправили.

Для самовиправлення засудженого необхідним є вплив з боку державних органів. У зв'язку з чим, адміністрація, представляючи засудженого до умовно-дострокового звільнення, за допомогою систем виховних заходів здійснює та продовжує здійснювати до моменту його звільнення процес корекції особи засудженого та змін у його особистості. При цьому, в результаті застосування основних засобів виправлення у засудженого відбуваються зміни внутрішнього змісту особистості, які призводять до свідомого прагнення позбавитись від дії правообмежень, передбачених покаранням у виді позбавлення волі. Таким чином, на певному етапі законодавець визнає, що відбувається самовиправлення засудженого.

Безумовно, специфіка покарання передбачає деякі особливості його виконання, проте питання звільнення від нього повинні бути законодавчо узгоджені та тотожні в своєму тлумаченні.

Поняття, закріплене в ч. 2 ст. 81 КК України, «довів своє виправлення» означає фактичне виправлення засудженого. Такий зміст статті свідчить про те, що процес виправлення досяг найвищої стадії, коли для його завершення припиняється вплив основних засобів виправлення, властивих кримінальному покаранню, у зв'язку з чим достатньо лише контролю з боку вповноважених державних органів. Іншими словами, умовно-достроковому звільненню передують впевненість суду в тому, що засуджений досягнув визначеного ступеня виправлення. Таким чином, в даному випадку слід говорити про застосування безумовного дострокового звільнення як результату досягнення мети покарання, що суперечить сутності інституту умовного звільнення, яка полягає в тому, що засуджений умовно-достроково звільняється від покарання не остаточно, а умовно, оскільки продовжує перебувати під правовим режимом, який слід визначити, як режим випробування, що становить собою систему заходів, правил, запроваджених при умовно-достроковому звільненні від відбування покарання для досягнення його цілей.

Кримінальне законодавство держави Ізраїль не розкриває зміст кримінально-правової категорії «покарання». При цьому, аналіз наукових робіт ізраїльських вчених,

дав підстави зробити висновок, що до основних ознак кримінального покарання належать: 1) покарання - це засіб примусу (застосовується всупереч волі особи); 2) покарання являється відплатою за скоєний злочин (принцип справедливості релігійного кримінального права співпадає з принципом таліона (від лат. *lex talionis*)); 3) покарання є засобом державного реагування (у формі примусу); 4) покарання застосовується за скоєння протиправного діяння, передбаченого нормами кримінального закону; 5) покарання призначається судом від імені держави; 6) покарання призначається особі, визнаною винною у скоєнні злочину.

Отже, з огляду на вищевикладене вбачається, що інститут кримінального покарання держави Ізраїль не передбачає такої мети, як «виправлення», «ресоціалізація», «відновлення» засудженого, що характерно для країн романо-германської правової системи.

Відповідно до Закону Ізраїля «Звільнення від тюремного ув'язнення під умовою» підставою для застосування умовно-дострокового звільнення є встановлення Комісією факту «відновлення», «реабілітації» правової поведінки (івр. - שיקום) особи під час тюремного ув'язнення, доведеність якого, на думку А.Шмулевича, «покладається на особу, яка має право на таке представлення і зобов'язана переконати органи державної влади в тому, що вона заслуговує умовного звільнення, а не навпаки» [7].

Критерій оцінки ступеня «самовиправлення» засудженого за законодавством Ізраїля - це юридично значуща область в спрямованості його особистості, що виражається в певних ознаках і показниках, які свідчать про наявність чи відсутність «відновлення» засудженого.

Об'єктивний висновок щодо настання зазначених ознак, який можливо зробити лише на підставі аналізу всіх даних, які характеризують особу ув'язненого, визначає подальшу поведінку ув'язненого після звільнення та його реабілітації в соціальному оточенні.

Таким чином, застосовуючи умовне звільнення до засудженого від тюремного ув'язнення, спеціальна Комісія розглядає наявність можливого ризику для суспільної безпеки, перспективи «відновлення», «реабілітації» правової поведінки засудженої особи та її ставлення до скоєного злочину. До даного висновку члени Комісії мають прийти на підставі законодавчо закріплених ознак (критерій), що характеризують особу злочинця, а саме: тяжкість вчиненого злочину та обставини його скоєння; зміст обвинувальних висновків, поданих проти ув'язненого; минулі злочини ув'язненого; попередні висновки засідань Комісій з питань застосування умовного звільнення, в тому числі висновки щодо відмови; поведінку ув'язненого в тюрмі; лікування від наркоманії, у разі, якщо ув'язнений страждав від наркотичної залежності; позитивне ставлення до громадських робіт в тюрмі; дотримання ув'язненим внутрішнього порядку тюрми: наявність стягнень/заохочень; участь ув'язненого в злочинних групах в середині тюрми; втеча з тюрми; висновок служби тюрем, поліції та прокуратури [8].

Отже, матеріальною підставою умовно-дострокового звільнення за законодавством Ізраїля являється саме доведеність засудженим факту того, що його поведінка є відновленою, що досягається відповідними засобами пенітенціарного впливу з боку адміністрації установ виконання покарань з метою позитивної реінтеграції звільненої особи в суспільство та запобігання повторного вчинення злочину.

З огляду на вищевикладене, можна зробити висновок, що на відміну від українського кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, в якому не закріплені основні критерії виправлення засудженого, що являється важливою підставою для умовно-дострокового звільнення від покарання, нормотворець Ізраїля чітко встановив такі критерії для визначення «ступеня можливого «відновлення» правової поведінки засудженого та подальшої його «реабілітації» в соціальному оточенні» [7], що на наш погляд, є обов'язковим.

Список використаних джерел

1. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія/ Ю.В. Баулін. - К.: Атіка, 2004. - 296 с.
2. Фойницький І.Я.: Учение о наказании в связи с тюремоведением. Л., 1889. - с. 61
3. Ной И.С.: Сущность и функции уголовного наказания в советском государстве. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1973. - 208 с.
4. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України/ І.Г. Богатирьов, О.М. Джу́жа, О.І. Богатирьова, Є.М. Бодю́л та ін.; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І.Г. Богатирьова. - К.: Атіка, 2010. - 344 с.
5. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. - Т. 2. - 700 с.
6. Закалюк А.П.: Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. - К: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. - Т.1. - 423 с.
7. Шмулевич А. Ворота на свободу заключенным, освобожденным условно-досрочно // Сиор Магир. - 2015 (иврит)/[Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://www.shabas.gov.il/Web/He/News/Articles2/1894.aspx>.
8. Закон «Звільнення від тюремного ув'язнення під умовою». - 2001 («תנאי ממסר-חוק שחרור על») // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nevo.co.il/law_html/Law01/056_025.htm.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / НЗ4 За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка - 7-ме вид., переробл. та допов. - К.: Юридична думка, 2010 - 1288 с.
10. Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 2 «Про умовно-досрокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким» // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-02>.
11. Ткачевский Ю.М. Условно-досрочное освобождение от отбывания наказания// Вестн. МГУ. Сер. 11, Право. 1997. №2 - 67 с.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page17>.
13. Дорфман Марат Закон об уголовном праве Израйля: постоянный перевод с иврита на русский язык. - М.: Наука, 2010. - 315 с.
14. Беспалько В.Г. Общая характеристика и принципы синайского уголовного законодательства (по материалам Книги Исход Ветхого Завета). - Юридическая наука, № 3 - 2013. - 23 с.

Козинець Олена Гаврилівна, кандидат історичних наук, доцент

Акуленко Олександра Вадимівна, студентка

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПАРЛАМЕНТСЬКА РЕФОРМА В АНГЛІЇ 1832 р.

В Україні йде неспинна боротьба за конституційну реформу, в тому числі й реформу виборчого права. Оскільки наша держава дуже молода, доцільно було б звернутися до досвіду реформ демократичних країн, і дослідивши їх досвід, знайти для себе найбільш прийнятний зразок. Однією з таких країн – є Велика Британія, де в XIII ст. виник парламент, у XVII ст. відбулася буржуазна революція, склався компроміс протидіючих політичних партій і, як наслідок, була створена парламентська монархія, і розпочалася боротьба за виборчу реформу, розширення виборчих прав.

Предметом дослідження є парламентська реформа 1832 р. в Англії, її причини, наслідки та значення для розвитку демократичного виборчого процесу.

Парламентській реформі 1832 р. в Англії передувало багато різнопланових подій. Це була не перша і не остання реформа виборчого права в Англії, але саме вона поклала початок великим зрушенням у демократизації виборчого процесу.

Заклики до проведення реформи почалися задовго до 1832 р., але тривалий час були безуспішними. Партійна система Великобританії, сприяла «формуванню ліберально-

демократичної держави, підтриманню політичної стабільності та розширенню громадянських свобод». Парламентські дебати у зв'язку з біллем про реформу відображали розбіжності між торі та вігами і водночас зробили сильний вплив на громадський політичний рух у країні.

Питання про реформу і напрямки подальшої політики вже влітку 1832 р. перетворилося на одне з найбільш важливих для політичних діячів країни, уряду і парламентарів, а згодом – предметом суперечок істориків. Враховуючи те, що цей величезний рух охопив усю країну, його результати, на перший погляд, були досить скромними. У палаті громад як і раніше переважали сини перів і баронів, представники від «гнилих» містечок; не було введено загальне виборче право; зберігався досить високий майновий ценз і нерівномірність виборчих округів, залишилися хабарництво і підкуп виборців; все ще сильними були позиції земельних магнатів. Саме за це реформа і піддалася критиці. З одного боку парламентську реформу розглядали як міру запобігання революції, і важливий крок на шляху перетворення англійського суспільства в XIX ст., становлення сучасної демократії, запровадження загального виборчого права. З іншого її критикували за незначні результати з точки зору розширення електорату [2, с.122].

Представлена реформа була першою серед реформ виборчого права в XIX ст. у Великобританії, яка змінила усталені середньовічні принципи рівного представництва від корпоративних одиниць і дала поштовх початку переходу до нових принципів представництва від кількості населення.

Наріжним каменем виборчої реформи були т.зв. «гнилі містечка», які ще називали «виборчими містечками». Це такі населені пункти, які колись були відносно великими, а на початок XIX ст. стали малочисельними, але зберігали колишню кількість представників у парламенті, і навпаки, були великі міста в XIX ст., які не мали взагалі, або мали незначне представництво порівняно з «гнилими містечками» [6, с.388]. На той час у Англії такими містечками відкрито вели торгівлю. Той, хто мав гроші і хотів мати вплив на владу, міг купити містечко, яке мало представництво у парламенті. Так, порівнявши статистичні дані за 1790 р., чітко видно невідповідність між кількістю представників у парламенті та чисельністю населення. Наприклад, Лондон з кількістю мешканців 495,550 мав тільки 4-х представників, Вестмінстер з кількістю 240800 мав 2-х представників, але в той же час графство Корнуаль з «гнилими містечками» від 165600 жителів мав у парламенті аж 44 представника [3, с.390]. Таких прикладів можна навести багато, але вже з наведеного чітко видно несправедливість виборчої системи поч. XIX ст. в Англії і необхідність реформи.

Так, за остаточним актом про реформу 1832 р. було знищено 56 «гнилих містечок», а для 30 інших число депутатів було зменшено з двох до одного. Завдяки цим змінам звільнилося в нижній палаті 143 місця. Ці місця були розподілені між великими промисловими центрами і графствами. Манчестер, Бірмінгем, Лідс і 19 інших великих міст, які раніше не мали представників у парламенті, отримали право посилати туди по два депутати, дев'ятнадцять середніх міст отримали по одному місцю. 62 місця були надані графствам, т.т. сільським районам [1, с.215-216].

Реформа 1832 р. не була радикальною виборчою реформою, вона лише скоротила кількість «гнилих містечок», але все ж таки зберігала нерівність виборчих округів, відкрите голосування та неоплачуваність депутатських функцій. Це був новий своєрідний компроміс між буржуазією та аристократією, який ґрунтувався на більш демократичних засадах, за рахунок якого до правлячого кола входили не лише фінансова аристократія, а і промислова буржуазія.

Білль про реформу 1832 р. означав серйозну поступку промислової буржуазії, оскільки виборче право було надано в містах кожному жителю, який відповідав майновому

цензу, вся буржуазія отримала доступ до участі у виборах. Так, із рук земельної аристократії була вирвана її політична монополія; палата лордів втратила політичну перевагу, а центр політичної ваги був остаточно перенесений до палати громад.

Прийняття закону 1832 р. означало важливий крок у розвитку буржуазно-демократичних інститутів у Великобританії, буржуазія, таким чином, була визнана панівним класом не тільки в економічному, а й у політичному відношенні.

Реформа поширила виборчі права на нові категорії власників нерухомості в графствах, а головне – на земельних орендарів, які до того часу були позбавлені виборчого права. Різні категорії цих орендарів, але далеко не всі, були допущені до виборчих урн. Таким чином, право голосу в графстві все ще пов'язувалося з володінням нерухомістю. Те ж правило встановлено було непорушним і в містах. Виборче право надане було власникам будинків, що давали річний дохід не менше 10 фунтів стерлінгів. Власником вважався не тільки власник, але і наймач (орендар). Під поняття будинку підходило не тільки будова для житла, але і для торгових, промислових цілей або для товарного складу [4, с.26].

Однак, реформа мала також і несприятливі наслідки, такі як, збереження високого майнового цензу, що не дозволяло представникам середньої і дрібної буржуазії, не говорячи вже про робітників, бути обраними до парламенту і отримати політичну владу; містечка, селища так і залишалися «представленими» у новій виборчій системі, також зберігалася диспропорція міських і сільських округів. Однак, ця реформа виявилася значною подією в житті Англії, так як почергово прибирала пережитки феодальних традицій представництва і відкривала шлях подальшим перетворенням у буржуазний парламент.

Хоча реформа мала доволі поміркований характер, вона мала чималі наслідки для політичного життя Англії. До них можна віднести: у парламенті з'явилися деякі представники торгово-промислової буржуазії, які об'єдналися в угруповання «класичних лібералів» і радикалів; за рахунок збільшення кількості виборців відбувся підйом політичної активності населення, особливо робочого середнього класу, які тепер насамперед безпосередньо були причетні до політичного процесу; стала важливою передвиборна агітація виборців представниками парламентських угруповань, поширилися передвиборні поїздки та мітинги депутатів, які прагнули залучити на свою сторону якнайбільше виборців; реформа поклала початок консолідації фракцій та угруповань вігів і торі, яких відтоді дедалі більше стали називати лібералами і консерваторами.

Реформа призвела до посилення інтенсивності роботи парламенту: збільшився обсяг діяльності нижньої палати, сесії стали довшими. Так, наприклад, за підрахунками сучасників, найдовша сесія до реформи мала місце в 1831 р і складалася з 918 годин, тоді як в 1833 р – вона тривала 1270 годин. При цьому поступово зростала кількість питань, які розглядали в нижній палаті на відміну від верхньої. Це наочно демонструють опубліковані стенографічні записи парламентських дебатів: вже в кінці сорокових років верхня палата в дні засідань розглядала один, максимум два питання, тоді як порядок денний палати громад був набагато більш насиченим [3, с. 256-257].

Підводячи підсумок розгляду першої парламентської реформи, я вважаю, за необхідне звернути увагу на становлення громадянського суспільства. Ці неповні чотири роки боротьби за зміну системи представництва стали важливим етапом у становленні його інститутів. Перш за все, йдеться про подальше формуванні громадянської і правової самосвідомості, про що свідчать дії в легітимному полі. Насильницькі методи в досягненні здійснення поставлених цілей не стали визначальними в русі за реформу. Залучення значного числа жителів держави в боротьбу за свої права, а також їх участь в обговоренні політичних і державних справ сприяло зміцненню громадянської самосвідомості. Разом із тим, інститу-

ти самоорганізації стали основою масового руху, направляючи його і закріплюючи своєю діяльністю ліберальні свободи британців: свободу слова, зборів, мітингів.

Список використаних джерел

1. Авдеева К.Д. Очерки истории Англии средние века и новое время / К.Д. Авдеева, В.В. Штокмир, Г.Р. Левин, К.Б. Виноградов. – М., 1959. – 358 с.
2. Айзенштат М.П. Британия нового времени. Политическая история: учебное пособие / М.П. Айзенштат. – М.: КДУ, 2007. – 204 с.
3. Айзенштат М.П. Власть и общество Британии 1750 – 1850 гг. / М.П. Айзенштат. – М.: ИВИ РАН, 2009. – 398 с.
4. Всеобщая история государства и права. Учебник для вузов в двух томах. Том 2. Новое время. Новейшее время / Под редакцией В.А. Томсинов. – М.: ИДК «Зерцало – М», 2011. – 640 с.
5. Ерофеев Н.А. Очерки по истории Англии 1815 – 1917 гг. / Н.А. Ерофеев. – М.: ИМО, 1959. – 263 с.
6. Фишель Э. Государственный строй Англии. – СПб.: Изд. М.О.Вольфа, 1862. – 536 с.

Козинець Ірина Гаврилівна, ст. викладач кафедри цивільного, господарського, адміністративного права та процесу

Погребець Олена Миколаївна, студентка

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СИСТЕМА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: РЕАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ

На сьогоднішній день Україна активно переживає процес всебічного реформування. Однією з галузей, яка стоїть на порозі кардинальних змін, є охорона здоров'я. Насамперед це зумовлено загальним станом здоров'я населення: скорочення очікуваної тривалості життя; стрімке старіння населення, коли частка населення старших вікових груп значно перевищує частку віком до 15 років; високі показники смертності населення, насамперед передчасної; значний природний спад населення, що веде до депопуляції; високий рівень загальної захворюваності населення. Цьому сприяє низка факторів, а саме: низький рівень фінансування сфери охорони здоров'я, недостатність коштів для реалізації соціально-медичного захисту населення, низький рівень соціального захисту населення в галузі охорони здоров'я. Подолати такий незадовільний стан медичного забезпечення населення можливо завдяки вчасно продуманим змінам. Зокрема, шляхом запровадження загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування.

Процес запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування носить тривалий характер і характеризується намаганням вирішення цієї загальносуспільної проблеми шляхом прийняття відповідного законодавчого акту. Проте суперечливими залишаються питання, пов'язані з тим, якою буде відповідна система, і що корисного вона зможе дати суспільству. Так, лише в 2015 році було представлено два законопроекти «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування». Перший був розроблений Міністерством охорони здоров'я України (законопроект від 15.01.2015 р. № 13/1/1-15) і представлений для публічного обговорення [1]. Другий – народним депутатом України А.Ф. Шипко та внесений на розгляд ВРУ 30.07.2015р. №2462а [2]. На жаль, жодний законопроект у цій сфері, на сьогоднішній день, так і не прийнятий Верховною Радою Україною у зв'язку із наявністю численних прогалин у національному законодавстві, а також неврегульованістю бюджетних та податкових питань, які нерозривно пов'язані з реалізацією медичного страхування.

В умовах погіршення фінансового становища держави вона має обмежені можливості щодо повноцінного забезпечення бюджетними коштами потреб населення в охороні здоров'я. Потрібен спеціальний, випробуваний у більшості цивілізованих країн

світі механізм, який би дозволив акумулювати кошти всього суспільства для допомоги тим, хто її потребує в першу чергу.

Цей механізм полягає в тому, що кожен платить відносно невелику суму (як частину відрахувань із фонду оплати праці, заробітної плати, доходу тощо), а той, хто потребує медичної допомоги, навпаки, отримує значні кошти, достатні для боротьби навіть із найстрашнішими та небезпечними недугами.

Звичайно, для того, щоб запровадити обов'язкове медичне страхування необхідно здійснювати поступові кроки, що допоможуть безболісно як для населення, так і для економіки ввести в дію вище зазначений вид страхування. Для цього необхідно виконати ряд проблем законодавчого, фінансового, організаційного адміністративного та соціального характеру. На сьогодні можна виділити такі основні моменти, що стримують впровадження обов'язкового державного медичного страхування. По-перше, це відсутність відповідної нормативної бази та медичних стандартів. Так, наприклад, згідно зі статтею 49 Конституції України в державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно. Що суперечить самій ідеї такого виду страхування. По-друге, недостатнє фінансування медичного сектора, нераціональне використання фінансових ресурсів, а також той факт, що система охорони здоров'я, сформована ще за часів СРСР. По-третє, не проводиться капітальний ремонт медичних закладів, не закуповується дороге та високоякісне обладнання [3]. Також для управління системою державного соціального страхування недостатньо навичок, які мають на даний час працівники системи охорони здоров'я; відсутність договірної форми відносин між платником з одного боку та постачальником послуг. Це робить систему медичного обслуговування непрозорою та несправедливою.

Головна роль у розв'язанні вище перелічених проблемних питань відводиться державі. Важливим питанням також залишається узгодження політики, направленої на розробку єдиної стратегії щодо впровадження медичного страхування [4, с. 8-10]. Україна повинна виробити свою специфічну модель обов'язкового медичного страхування, яка буде відповідати соціальним та економічним реаліям нашої держави.

Перші кроки впровадження обов'язкового медичного страхування передбачалися ще в 1998 році з прийняттям Закону України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Зокрема, стаття 4 закону передбачає, що поміж інших видів соціального страхування існує й медичне [5]. Починаючи з 1998 року було здійснено більше десяти спроб втілити цю норму в життя. У липні 2015 року у Верховній Раді України був зареєстрований за № 2462а черговий проект Закону України «Про загальнообов'язкове соціальне медичне страхування».

Даний законопроект передбачає поетапне впровадження страхової медицини, оскільки саме такий шлях реформування медичної справи має найбільш високі показники ефективності в низці країн. Так, у Молдові та Киргизії медичне страхування впроваджено вже повністю і з хорошими результатами.

Відповідно до законопроектів № 2462а «Про загальнообов'язкове соціальне медичне страхування» страхування пропонується почати з працюючого населення, сюди належать особи, які забезпечують себе роботою самостійно, а також особи, які проходять перепідготовку, підвищення кваліфікації [2].

На наступному етапі, за умови виділення грошей з бюджету, будуть застраховані діти, студенти, непрацюючі інваліди та жінки, які перебувають у декретній відпустці. Далі, за наявності коштів у відповідних соціальних фондах, страховку отримають пенсіонери та безробітні.

Планується, що медичне страхування спочатку, на першому етапі, покриватиме госпіталізацію по швидкій або за направленням лікаря, денний стаціонар (теж у разі направлення лікаря), профілактичні щеплення, вагітність і пологи, реабілітацію після

перенесених важких захворювань, а також забезпечення медикаментами за державними програмами, коли її фінансування вичерпано.

Кабмін, згідно законопроекту, буде регулювати щороку страхові випадки, розширюючи цей перелік. На початковому етапі страхування стане додатковим джерелом фінансування медицини і буде існувати паралельно з чинною системою так, що незастраховані групи населення зможуть отримувати допомогу в звичному порядку.

Відповідно до проекту документа страхувальниками є роботодавці, особи, що забезпечують себе роботою самостійно, місцеві органи виконавчої влади, Фонд соціального страхування та ін.

Особливістю даного проекту є гарантоване право громадянина обирати страховика - Фонд соцстраху або страхову організацію. При цьому чітко визначені умови, при яких держава дозволяє діяльність страховиків, у тому числі приватних.

Впровадження загальнообов'язкового державного медичного страхування змінює умови фінансування і діяльності медичних закладів. Медзаклади стають самостійними суб'єктами господарювання. Їх фінансування здійснюватиметься за конкретно виконану роботу певного обсягу і якості.

У разі прийняття проекту документа передбачено, що він вводиться в дію з 1 січня 2017 року.

Необхідно зазначити, що проект закону втілює доробки минулих років та якісно нові пропозиції щодо введення в систему охорони здоров'я обов'язкового медичного страхування. Реалізація вище згаданого закону дозволить:

- забезпечити збереження та зміцнення здоров'я населення, продовження періоду активного довголіття і тривалості життя людей;
- створити правові та економічні механізми реалізації конституційних прав громадян України на медичну допомогу і медичне страхування;
- забезпечити гарантований рівень надання безоплатної кваліфікованої медичної допомоги у визначеному законодавством обсязі;
- ефективно використовувати кадрові, фінансові і матеріальні ресурси;
- забезпечити солідарну участь держави, роботодавців, територіальних громад та юридичних осіб у фінансуванні послуг із надання медичної допомоги;
- створити умови для залучення інвестицій у систему охорони здоров'я та обов'язкового медичного страхування;
- забезпечити додатковий контроль за якістю та ефективністю медичних послуг [2].

Отже, одним із найефективніших шляхів розв'язання існуючих проблем в галузі охорони здоров'я є запровадження загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування. Україна на сьогодні перебуває на стадії впровадження цього виду страхування. Попри багаторічну розробку, питання щодо впровадження державного медичного страхування залишається досить дискусійним. Майже щороку з'являються нові законопроекти, проте фінансової та організаційної основ для реалізації цих проектів не створюється. Незважаючи на всі проблеми та перешкоди на шляху встановлення, загальнообов'язкове медичне страхування має свої перспективи. Його впровадження дасть змогу побудувати дієву систему охорони здоров'я, що сприятиме збереженню та зміцненню здоров'я населення.

Список використаних джерел

1. Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування: проект закону від 15.01.2015 № 13/1/1-15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/324118>.
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування: проект закону від 30.07.2015 № 2462а [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56215.

3. Проблеми та перспективи впровадження медичного страхування в Україні / О. А. Коваль, О. І. Ночвай // Ефективна економіка. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2905>.

4. Перспективы и тенденции развития обязательного медицинского страхования / Д. Г. Буланов, В. Ф. Клименко // Экономика здравоохранения. – 2004. – № 3. – С. 8 – 10.

5. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : закон України від 14.01.1998 № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – ст. 121, із наступними змінами.

Колодій Інна Миколаївна, канд. юрид. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОТ

Метою своєї діяльності Світова організація торгівлі проголосила сприяння зниженню торговельних перешкод на шляху обміну товарами та послугами між країнами. Політика, яку постійно проводить ця організація, спрямована на постійне зменшення імпорتنих тарифів і методичне усунення нетарифних методів регулювання міжнародних економічних відносин. У той же час СОТ дозволяє вживати захисних заходів у ситуаціях, коли іноземна конкуренція завдає значних збитків певним виробництвам чи галузям вітчизняної економіки.

У 1993 році Україна офіційно оголосила про свій намір стати членом Світової організації торгівлі і через майже 15 років переговорний процес було успішно завершено: 16 травня 2008 року Україна офіційно стала 152-ою країною-членом СОТ [1].

На практиці, вступ України до СОТ означає не лише завершення формальних переговорних процедур, а в першу чергу запровадження цілком конкретних норм, правил і принципів, яких має дотримуватись Україна в галузі регулювання зовнішньої торгівлі товарами і послугами та у суміжних з торговельною політикою галузях. Відповідно, нові можливості та виклики, які пов'язані з членством країни у цій важливій міжнародній організації, можуть бути успішно використані або подолані лише за умов належного розуміння структури, процедур та порядку прийняття рішень в організації [2, с. 16].

Водночас набуття Україною членства в СОТ – необхідний практичний крок на її шляху до європейської інтеграції. Без вступу України до СОТ виконання в повному обсязі Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, більшість статей якої ґрунтуються на принципах СОТ, є фактично неможливим.

Світова організація торгівлі це правова та інституціональна основа світової торговельної системи. Іншими словами, це організація, вступ до якої забезпечує створення певною мірою стабільного та передбачуваного середовища, в якому країни – її члени можуть здійснювати торговельні операції одна з однією на умовах справедливої та вільної конкуренції, що сприятиме збільшенню обсягів торгівлі, інвестицій, виробництва та зайнятості населення, а отже, розвитку [3, с. 429].

Вступ до Світової організації торгівлі є одним із головних пріоритетів зовнішньоекономічної політики України. Участь у процесі вступу України до СОТ вимагає забезпечення чіткого застосування принципів політики конкуренції на різних рівнях. Як свідчить досвід вступу до СОТ інших країн і власний досвід України, першочергово у відповідність до норм СОТ має бути приведене законодавство. Щодо законодавства у сфері захисту економічної конкуренції, то воно не суперечить вимогам СОТ, але проблемним залишається, зокрема, питання впорядкування надання державної допомоги. З одного боку, державна допомога – один із важливих факторів конкурентоспроможності

вітчизняних виробників, разом із тим, при необдуманому підході, вона може істотно спотворити конкуренцію. За всіх існуючих проблем, зроблене в Україні для розвитку і захисту добросовісної конкуренції дозволяє нашій країні гідно брати участь у світовому процесі, навіть у межах членства у СОТ.

Інтересам України відповідають покращення та стабільність доступу до глобальних ринків. Участь у СОТ це згода на міжнародну конкуренцію за певними правилами. Для боротьби з можливими обмеженнями конкуренції у СОТ передбачені певні механізми державного втручання у підприємницьку діяльність. Але вони можуть давати результат лише тоді, коли держава здатна їх реалізувати, тобто коли сформована відповідна законодавча база та ефективні механізми її реалізації. Для цього необхідно, щоб законодавство України з таких питань, як інвестиційна та конкурентна політика, нетарифне регулювання зовнішньої торгівлі, захист прав інтелектуальної власності, відповідали чинним правилам СОТ в повній мірі. Сьогоднішня участь України в СОТ дає можливість конкурувати на рівних умовах з іншими країнами-учасниками [4, с. 186].

З моменту вступу до Світової організації торгівлі Україна отримала такі переваги: одержання режиму найбільшого сприяння в торговельному просторі всіх країн-членів СОТ, тобто одночасне покращення умов торгівлі з більш ніж 150 країнами світу, на частку яких припадає понад 95 % світової торгівлі; зменшення тарифних і нетарифних обмежень доступу українських товарів на товарні ринки країн-членів Світової організації торгівлі; отримання можливості захисту інтересів українських виробників згідно з процедурою розгляду торговельних спорів Світової організації торгівлі; набуття офіційного статусу переговорного процесу зі створення зони вільної торгівлі з ЄС; скасування квот Світової організації торгівлі на експорт української продукції металургії до Європейського Союзу; доступ до дешевших комплектувальних, устаткування та сировини; забезпечення недискримінаційного транзиту товарів та послуг [5, с. 110-111].

Поряд з низкою переваг і здобутків існують певні ризики та негативні наслідки від приєднання України до СОТ, а саме - загострення конкуренції на внутрішньому ринку та необхідність упровадження нових норм безпеки та якості продукції, зобов'язання знизити або взагалі скасувати мита на імпортні товари тощо. Своєю чергою, це негативно вплинуло на становище національних товаровиробників у низці ключових сфер економіки, зокрема, постраждали автомобілебудівна, аграрна та легка промисловість.

Вступ України у СОТ не є самоціллю на шляху розвитку держави, а відтак не повинен розглядатися як самодостатній та закінчений етап. Вступ до СОТ є лише елементом оцінки ефективності державної політики України щодо створення умов розвитку ринкової економіки та конкурентного підприємницького сектору. Відповідно, будь-яка держава, у процесах інтеграції власної економічної системи до світової, і Україна не є виключенням, потрапляє у так би мовити тривимірну систему господарсько-правового забезпечення інвестиційної діяльності [6, с. 134].

Відповідно, участь України в СОТ активізувала необхідність трансформації, модернізації вітчизняного зовнішньоторговельного законодавства, вдосконалення багатьох його аспектів і формування практично нового механізму державного регулювання зовнішньої торгівлі у відповідності з принципами, нормами і стандартами системи СОТ. Найважливішою проблемою, з якою при цьому зустрічається Україна, є захист національного виробника, що робить дуже актуальним використання «захисного механізму», який знайшов відображення в різних положеннях ГАТТ. Це дозволить врахувати національні інтереси України, використати об'єктивно існуючі переваги в період трансформаційного процесу України в рамках СОТ.

Таким чином, повертаючись до питання, чи вигідно Україні бути членом Світової організації торгівлі і чи має преференції від вступу до СОТ рядовий споживач, варто

наголошувати на перегляді тарифів, з огляду на економічний стан як України, так і світової економіки, тому що наявні економічні процеси диктують необхідність змінювати наше життя.

Список використаних джерел

1. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі: Закон України № 250-VI від 10 квітня 2008 року // Відомості Верховної Ради України. - 2008. - № 23. - Ст. 612.
2. Членство України у СОТ: нові можливості та виклики для бізнес-асоціацій / Серія «Школа професійної освіти для бізнес-асоціацій. Модуль G: бізнес-асоціації та СОТ» / За заг. ред. Д.В. Ляпіна. Авт. Ляпін Д.В., Мовчан В.М. та інші. - К.: Ін-т власності і свободи; LAT&K, 2010. – 104 с.
3. Зятін В.С. Трансформація податкової системи України під впливом процесу вступу до СОТ та створення зони вільної торгівлі з ЄС: правові аспекти / В.С. Зятін // Актуальні проблеми держави і права. - 2007. - Вип. 31. - С. 429-435.
4. Поляк О.І. Правові проблеми регламентації зовнішньоекономічної діяльності в умовах членства України в СОТ / О.І. Поляк // Європейські перспективи. - 2013. - № 5. - С.185-190.
5. Данильченко Т.С. Україна і Світова організація торгівлі: досвід перших років співпраці / Т.С. Данильченко // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. - 2013. - № 3. - С. 107-111.
6. Гладкова Ю.Г. Проблеми співвідношення вітчизняного законодавчого регулювання інвестиційної діяльності із системою права СОТ / Ю.Г. Гладкова // Наше право. - 2014. - № 10. - С. 133-141.

Коломієць Наталія Володимирівна, канд. юрид. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ СТИМУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

Сьогодні наукове значення стимулювання в галузі кримінально-виконавчого права, як важливого правового засобу досягнення цілей права, що впливає на свідомість та поведінку осіб із метою формування їх свідомої правослухняної поведінки, вкрай актуальне і потребує наукового аналізу. Оскільки наука кримінально-виконавчого права поки ще не має чіткої наукової концепції розуміння категорії стимулювання у галузі кримінально-виконавчого права. Але створення теорії правового стимулювання у галузі кримінально-виконавчого права дало б можливість розробити систему методів і механізмів ефективного стимулювання правослухняної поведінки засуджених [1, с. 108]. Окрім того стимулювання в галузі кримінально-виконавчого права тісно переплітається з ідеєю виправлення засуджених як одним з елементів, що охоплюється метою покарання, де виправлення засудженого – це процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки (ст. 6 КВК України).

Відповідно до ч. 4 ст. 123 КВК України стимулювання правослухняної поведінки засуджених здійснюється за допомогою програм диференційованого виховного впливу з урахуванням їхньої поведінки, психічного стану і ступеню соціальної занедбаності. Реалізація цих програм є формою соціально-виховної роботи із засудженими, яка проводиться персоналом органів та установ виконання покарань у взаємодії з державними та громадськими інституціями для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених [1, с. 95]. Отже, у виправленні засуджених до позбавлення волі стимулювання відіграє надважливу роль, оскільки виступає певним поштовхом засуджених до виправлення. Так, заохочувальні заходи та інші засоби виправного впливу стимулюють дотримання режиму і дисципліни, успіхи у праці засуджених, недопущення фактів правопорушень, участь у самодіяльних організаціях і художній самодіяльності, участь у

спортивно-масовій роботі, підвищення їх загальноосвітнього рівня, свідоме ставлення до правових норм, розвиток позитивних рис характеру засуджених тощо. Таким чином, цінність засобів виправлення полягає у спрямованості на внутрішні позитивні перетворення у свідомості засуджених [1, с. 122].

А на думку С.О. Іванова та Р.З. Лившиця, сутність стимулювання полягає в тому, що особа не примушується до тієї чи іншої поведінки під страхом покарання. У нього є вибір в поведінці, і він спонукається до такої поведінки, в якій зацікавлене суспільство [2, с. 40]. З вище викладеного зрозуміло, що процес відбування покарання повинен будуватися на стимулюючих засобах, в переважній більшості на заохочуючих нормах. Але сьогодні виникає ситуація, коли науковці в галузі кримінально-виконавчого права (І.С. Яковець, К.А. Автухов) стверджують, що сам по собі інститут заохочень не є стимулом, так би мовити у чистому вигляді. Однак закріплені у чинному законодавстві заходи заохочення напевно є, але не спонукають до бажаної поведінки, хоча і мають стимулюючий характер, але у формальному сенсі, бо у цьому їх ціль. Для підтвердження цього згадаємо загальновідому тезу, що та чи інша норма від того, що вона не діє з різних причин, не перестає бути нормою права та не втрачає мети регулювання правовідносин [3, с. 76]. У цьому контексті доцільним видається твердження П.М. Малініна, що більшість заходів заохочення є стимулюючими заходами, що забезпечують стимул, проте ними не є [4, с. 30].

Саме тому правове регулювання суспільних відносин, в тому числі й кримінально-виконавчих, переважно здійснюється на інформаційному рівні. Призначення різних правових засобів як раз і полягає в тому, щоб інформувати суб'єктів відповідних правовідносин про можливості вибору варіантів поведінки в рамках права, впливати на їх інтереси в певному напрямку, схилити до того чи іншого вчинку. Тому суб'єкти права мають можливість, виходячи з даних правових засобів і враховуючи власні інтереси, будувати власну програму дій.

А.В. Малько, розглядаючи правові засоби в інформаційно-психологічному аспекті, зазначав, що правовими засобами виступають не самі норми права, договори або правозастосовні акти, а ті конкретні заходи інформаційно-психологічного впливу, які в них містяться. Це суб'єктивні права і обов'язки, пільги, заохочення, які, в свою чергу, трансформуються у правові стимули. Саме стимули в кінцевому рахунку є значущими для поведінки, пов'язаними в буквальному сенсі з цінністю, на яку орієнтується інтерес суб'єкта. Правовий стимул – це правове спонукання до законотворчої поведінки, що створює режим сприяння для задоволення власних інтересів суб'єкта права [5, с. 637-639].

Попередній аналіз без сумніву довів, що заохочення в кримінально-виконавчому праві, яке втілюється в заохочувальних нормах впливає на поведінку засуджених. Оскільки заохочувальний вплив сприяє виникненню інтересу до здійснення визначених справ, одержання матеріального, морального та іншого схвалення. За змістом – це своєрідне спонукання до бажаних й соціально схвальних дій через інтерес, свідомість, волю. І в такому випадку заохочення має на меті стимулювати правомірну (сумлінну) поведінку. Але проблема сьогодні полягає в тому, що заохочувальні норми КВК України не працюють на практиці та не представляють собою інтересу для засуджених. Не треба бути великим практиком, щоб сказати, що подяка в порівнянні з заміною невідбутої частини покарання більш м'яким або зміна умов тримання мають набагато кращий стимулюючий вплив на ув'язнених.

Ми переконані, що повинна існувати прогресивна система відбування покарання, яка б представляла собою комплекс інститутів кримінального та кримінально-виконавчого права, при застосуванні яких правове положення засудженого змінювалося б в залежності від ступеню виправлення або в сторону розширення його прав, або в сторону їх обмежень.

На думку Л.В. Васильєва психологічне значення прогресивної системи в тому, що «надаючи пільги засудженим, знімаючи обмеження і розширюючи в залежності від ступеня виправлення можливість спілкування з суспільством за межами установи виконання покарання, вона сприяє активному включенню самих засуджених в процес виправлення [6, с. 631].

Сьогодні в край важливо на законодавчому рівні розробити механізм справедливої та ефективної системи стимулів законослухняної поведінки засуджених, розробити дисциплінарні методи впливу на незначні правопорушення і нові заходи заохочення, які б застосовувалися до засуджених, а також до підозрюваних, обвинувачених, які перебувають в слідчих ізоляторах. Та і нові механізми будуть ефективними лише в тому випадку, якщо спецконтингент буде бачить, що вони дійсно працюють на практиці.

Список використаних джерел

1. Михалко І.С. Забезпечення принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки засуджених : монографія / І.С. Михалко. – Х. : Право, 2013. – 200 с.

2. Иванов С.О., Лившиц Р.З. Личность в советском трудовом праве. Ин-т государства и права АН СССР. – М.: Наука, 1982. – 232 с.

3. Правове регулювання застосування заходів заохочення та стягнення у процесі виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією засуджених: монографія / В.В. Карелін, І.С. Яковець, К.А. Автухов ; заг. ред. А.Х. Степанюка. – Х.: Право, 2014. – 240с.

4. Малинин М.П. Проблема правового стимула в прогрессивной системе отбывания наказания / М.П. Малинин // Уголов. Право. – 2008.- №2. С. 29-31.

5. Теория государства и права. Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – М.: Юрист, 1997. – 672 с.

6. Васильев В.Л. Юридическая психология / В.Л. Васильев. – СПб.: Питер Ком, 1998. – 656 с.

Литвиненко Валентина Миколаївна, канд. юрид. наук, доцент

Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету, Чернігів, Україна

ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ОКРЕМИХ УСТАНОВ, ЯКІ НАДАЮТЬ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ОСОБАМ, ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД НАСИЛЬСТВА

У системі чинного законодавства України є нормативно-правові акти, які регулюють відносини з надання соціальних послуг особам, які потрапили у різні складні життєві обставини. Складана життєва обставина є основною підставою отримання соціальних послуг. Закон України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 року (в редакції до внесення змін від 15.03.2012 року) складні життєві обставини визначав як обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самостійно (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю чи станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, психологічний чи психічний розлад, стихійне лихо, катастрофа тощо).

Саме в цій редакції наводився приблизний перелік складних життєвих обставин, однією з яких є насильство. Основним нормативно-правовим актом, який визначає правові й організаційні основи попередження насильства в сім'ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, є Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року.

Аналіз чинного законодавства, в тому числі згаданого вище Закону, дозволяє визначити систему тих суб'єктів, які беруть участь у діяльності з попередження насильства та наданні соціальних послуг тим, хто став його жертвою.

Перш ніж охарактеризувати діяльність тих установ, які безпосередньо надають соціальні послуги жертвам насильства, варто згадати ті органи й установи, що здійснюють координуючу, контролюючу, управлінську діяльність. До них відносяться центральні органи влади, сьогодні – це Міністерство соціальної політики, Міністерство молоді та спорту, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство охорони здоров'я та підпорядковані їм відповідні підрозділи на місцях, а також місцеві органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування. Зокрема, Міністерство соціальної політики України у своїй структурі має Департамент сімейної, гендерної політики та протидії торгівлі людьми, який у свою чергу координує діяльність відділу запобігання домашньому насильству. Наприклад, Чернігівська обласна державна адміністрація, одним із першочергових повноважень якої є реалізація державної політики з питань попередження насильства в сім'ї, здійснює керівництво і контроль за діяльністю структурних підрозділів у справах сім'ї, молоді та спорту райдержадміністрацій та міських рад. Проте інші органи також мають свої підрозділи на місцях і в своїй структурі.

З огляду на зазначене повною мірою зрозуміло, що система органів і установ з попередження насильства та з надання соціальних послуг його жертвам дуже розгалужена і по підконтрольності, і по підпорядкуванню, і по територіальності.

Однак дуже привертають до себе увагу установи, які безпосередньо надають соціальні послуги тим, хто потерпів від насильства.

Згідно з Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» передбачається можливість створення кризових центрів місцевими державними адміністраціями за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань попередження насильства в сім'ї, відповідно до соціальних потреб регіону.

Кризові центри можуть також створюватися органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, благодійними фондами, об'єднаннями громадян і окремими громадянами за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань попередження насильства в сім'ї, і реєструються в порядку, визначеному законом [1].

Цим же Законом передбачається створення центрів медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї, які можуть функціонувати в системі діючих закладів охорони здоров'я.

До центрів медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї поміщаються жертви насильства в сім'ї (з їхньої згоди або на їхнє прохання) на підставі рішення медичної комісії центру. Щодо дитини необхідна згода одного з батьків, усиновителів, опікуна чи піклувальника, у разі, якщо вони не зазнали насильства від одного з них, або органу опіки і піклування. Жертви насильства в сім'ї перебувають у центрах медико-соціальної реабілітації протягом терміну, необхідного для їхнього лікування та психосоціальної реабілітації [1]. Однак, крім згаданого вище Законом, іншої правової підстави для функціонування таких центрів немає.

Створення зазначених вище установ прямо передбачене Законом України «Про попередження насильства в сім'ї», однак є певні установи, створення яких прямо не передбачено Законом, але які надають соціальні послуги тим особам, які потрапили у таку складну життєву ситуацію, як насильство.

До таких установ, перш за все, відноситься центр соціально-психологічної допомоги, який є закладом, що утворюється місцевим органом виконавчої влади та органом місцевого самоврядування і надає соціальні послуги особам, які внаслідок стихійного лиха, учинення стосовно них злочину, насильства (у тому числі в сім'ї) або реальної загрози його вчинення та за інших обставин, наслідки яких вони не можуть подолати самостійно.

Зарахування до центру осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, здійснюється згідно з наказом директора центру, що видається на підставі: письмової заяви

особи (у разі звернення сім'ї – особистої заяви всіх повнолітніх її членів), яка звернулася до центру, за наявності документа, що посвідчує особу, та виписки з медичної карти амбулаторного (стаціонарного) хворого; письмового клопотання місцевого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування або центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за місцем проживання особи чи сім'ї. Максимальний строк перебування особи у центрі становить 90 діб. До центру не приймаються особи: які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння; із симптомами хвороби в гострому періоді або в період загострення хронічних захворювань; психічно хворі; що потребують постійного стороннього догляду і не в змозі самотійно себе обслуговувати [2].

Крім цього, не менш важливе місце щодо надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства, посідає притулок для дітей служби у справах дітей та центр соціально-психологічної реабілітації дітей.

Притулок для дітей служби у справах дітей відповідної місцевої державної адміністрації – це заклад соціального захисту, створений для тимчасового перебування у ньому дітей віком від 3 до 18 років. До притулку приймаються діти, які: заблукали; були покинуті батьками або піклувальниками; жебракують і місце знаходження їх батьків не встановлено; залишилися без піклування батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників); залишили сім'ю чи навчальний заклад; вилучені уповноваженим підрозділом органів внутрішніх справ із сімей, перебування в яких загрожувало їх життю і здоров'ю; втратили зв'язок з батьками під час стихійного лиха, аварії, катастрофи, інших надзвичайних подій; не мають постійного місця проживання і засобів до життя, підкинуті та безпритульні діти; самі звернулися за допомогою до адміністрації притулку; відбували покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк. Діти можуть перебувати у притулку протягом часу, необхідного для їх подальшого влаштування, але не більш як 90 діб [3].

До системи закладів, які надають соціальні послуги у зв'язку з насильством, відноситься центр соціально-психологічної реабілітації дітей, який є закладом соціального захисту, що створюється для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги. До центру приймаються: діти із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах і не в змозі подолати їх за допомогою власних можливостей, якщо батьки з певних причин (через тривалу хворобу, інвалідність тощо) не можуть забезпечити належного утримання та догляду за дитиною, ухиляються від виконання батьківських обов'язків, вживають алкоголь, наркотичні засоби; діти, які залишилися без піклування батьків або осіб, які їх замінюють; діти, які зазнали насильства і потребують соціально-психологічної допомоги, постраждали від торгівлі дітьми; безпритульні діти. Дитина може перебувати у центрі протягом часу, необхідного для її реабілітації, але не більше ніж 9 місяців у разі стаціонарного перебування та 12 місяців – денного перебування. Строк перебування дитини у центрі визначається комісією центру за погодженням зі службою у справах дітей, якій підпорядковується центр [4].

Безперечно, це не всі установи, які можуть створюватись для надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що їх структура є розгалуженою і несистематизованою. Саме тому необхідно упорядкувати усі заклади та установи, які попереджують насильство і надають соціальні послуги його жертвам і за підпорядкуванням, і за територіальною ознакою.

Список використаних джерел

1. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 200. – № 10. – Ст. 70.

2. Типове положення про центр соціально-психологічної допомоги : затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 2004 р. № 608 // Офіційний вісник України. – 2004. – від 28 травня (№ 19). – Ст. 1325.

3. Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 1997 р. № 565 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 24. – Ст. 61.

4. Типове положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 р. № 87 // Офіційний вісник України. – 2004. – 13 лютого (№ 4). – Т. 1. – Ст. 168.

Марущак Наталія Володимирівна, канд. юрид. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ГІДНОСТІ

Політичні та соціальні перетворення, що відбуваються в нашій країні сьогодні, вимагають принципово нових підходів до вирішення питання поваги до гідності особи. На нашу думку, необхідно законодавчо встановити гарантії забезпечення поваги до гідності особи. Найголовнішою юридичною гарантією права на повагу до гідності людини є те, що встановлення обмежень прав та свобод особи має співвідноситися з цінностями правової держави, які захищаються конституцією та законами. Усі обмеження повинні враховувати необхідний баланс інтересів людини, суспільства й держави. Конституція України та ряд міжнародно-правових актів визначають загальні засади встановлення можливих обмежень прав громадян.

Подібні обмеження можуть бути встановлені тільки на рівні закону. Це вимагає, щоб положення закону були чітко визначеними. Невизначеність юридичного змісту закону і можливість у зв'язку з цим його вільного тлумачення та застосування не узгоджується з обов'язком держави забезпечувати охорону гідності особи.

Ми виходимо з того, що конституційного закріплення права на повагу до гідності недостатньо для її захисту. Потребує вирішення питання нормативного визначення об'єкта права на повагу до гідності. За загальним правилом, об'єкти правовідносин, що виникають на основі реалізації конкретного суб'єктивного права, визначаються нормами цивільного законодавства. Першим кроком на шляху вирішення цієї проблеми має стати нормативне визначення поняття «гідність», якого, на жаль, сьогодні в українському законодавстві не існує.

По-різному вчені-цивілісти визначають гідність особи як об'єкт особистого немайнового права. На думку Л.К. Рафієвої, гідністю є усвідомлення людиною свого суспільного значення, самооцінка особистості, що ґрунтується на її оцінці суспільством [1, с.57]. А.В. Белявський вважає, що гідність – це духовна цінність і суспільна значущість людини та усвідомлення нею своєї значущості [2, с.5-6]. В.Д. Костюк під гідністю розуміє соціально значущу оцінку моральних, ділових та інших рис і якостей громадянина, від яких залежить його положення в суспільстві [3, с.18]. На думку А.Л. Анісімова, гідність – це самооцінка особистості, що ґрунтується на її оцінці суспільством, власних переконаннях та правосвідомості [4, с.13]. На наш погляд, з такими визначеннями об'єкта права на повагу до гідності не можна погодитись, бо вони не спрямовані на створення умов його належного захисту, носять формальний характер.

Автори «Юридического энциклопедического словаря» розуміють гідність як самооцінку особи, усвідомлення нею своїх особистих якостей, здібностей, світогляду, виконаного обов'язку та суспільного значення. Гідність, як стверджують вони, визначає суб'єктивну оцінку особи [5, с. 196]. І.Л. Петрухін вважає, що «гідність особи визнача-

ється як об'єктивна суспільна властивість кожної особистості, її соціальна цінність, значущість, що складається з окремих духовних, фізичних і моральних якостей» [6, с. 22].

Вірною видається думка П.П. Шляхтуна, який розуміє гідність особи в об'єктивному і суб'єктивному значеннях. В об'єктивному сенсі гідність особи – це сукупність моральних та інтелектуальних рис людини, що відповідають загальноприйнятим моральним цінностям. У суб'єктивному сенсі – усвідомлення людиною своєї суспільної ваги, самоповага [7, с. 84].

Право на повагу до гідності є суб'єктивним правом, що лежить в основі індивідуальності особи [8, с. 58-72]. Воно наділяє кожного низкою прав як позитивних – дозволеної поведінки, так і негативних – обов'язкової поведінки. Тут законодавець обмежується лише встановленням можливості для особи вимагати від інших не порушувати її право на повагу до гідності.

Виходячи з цього, гідність особи як об'єкт суб'єктивного права – це її соціальна цінність, значущість, що виникає з народження, складається з окремих духовних, фізичних та моральних якостей, які забезпечують фізичну та моральну цілісність особи. Таке визначення, на наш погляд, необхідно взяти за основу й закріпити у статті 297 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [9].

Гідність є таким об'єктом, який не може бути відчужений від носія. Її виникнення й установлення безпосередньо не врегульовується правовими нормами. Тому зміст права на гідність особи є фактично правом на повагу до її гідності, якому відповідає обов'язок держави в особі посадових осіб та інших громадян не порушувати це право і право особи, у разі його порушення, вимагати захисту своєї гідності. Чинний ЦК України у статті 270 закріплює орієнтовний перелік особистих немайнових прав, в тому числі й право на повагу до гідності. Прийняття нового ЦК України є певним кроком уперед на шляху реформування українського цивільного законодавства, наближення його до міжнародних стандартів. Водночас він має й недоліки, що не дозволяють на належному рівні реалізувати суб'єктивне право на повагу до гідності й захистити його. Одним з основних недоліків, на нашу думку, є формальний характер положень про об'єкт особистого немайнового права на повагу до гідності особи.

Стаття 297 ЦК України дублює положення статті 28 Конституції України. У ній проголошується, що кожен має право на повагу до його гідності та честі, а гідність та честь особи є недоторканими. Однак, за відсутності визначень законодавчо закріплених термінів «честь» та «гідність» для ст. 297 ЦК України є загроза залишитись декларацією, а, отже, реалізації проголошеного права не відбудеться, гідність може бути принижена, а постраждала особа залишиться без захисту.

Правильно зазначив В.М. Коссака, що суть будь-якого суб'єктивного права в тому, що воно завжди є правом на щось, на якусь цінність – матеріальну або духовну. Це й право користуватися якимось благом у суспільстві, благом матеріальним або духовним, або і тим, і іншим. Суб'єктивне цивільне право – це право конкретного суб'єкта, і саме конкретність, певність є основною рисою, що характеризує природу суб'єктивного цивільного права [10, с. 233].

Особливістю права на повагу до гідності особи є те, що така категорія, як об'єкти правової охорони від різних посягань із зовні, невід'ємна від особистості, суб'єкта її носія. Однак гідність як об'єкт правового захисту існує й у свідомості уповноваженої особи і пов'язана не лише з її особою та сприйняттям нею своєї суспільної оцінки. Вона також тією чи іншою мірою пов'язана з оцінками з боку оточуючих, які вони дають конкретній особі.

Як вірно зауважила Е.М. Мурадьян, «диспозитивні права можна реалізувати лише в умовах взаємної поваги особистості, прав та інтересів, дотримання норм регулятивного і процесуального права» [11, с. 25].

На нашу думку, це стане можливим тільки за умов наукового, виваженого, однозначного й зрозумілого закріплення механізму реалізації суб'єктивних прав і, в першу чергу, права на повагу до гідності особи.

Список використаних джерел

1. Рафиева Л. К. Честь и достоинство как правовые категории / Рафиева Л. К. // Правоведение. – 1966. – № 2. – С. 57–64.
2. Белявский А. В. Судебная защита чести и достоинства граждан / Белявский А. В. – М. : Юрид. лит.-ра., 1966. – 60 с.
3. Костюк В. Д. Нематериальные блага. Защита чести, достоинства и деловой репутации / В. Д. Костюк. – М. : Лекс-Книга, 2002. – 320 с.
4. Анисимов А. Л. Гражданско-правовая защита чести, достоинства и деловой репутации по законодательству Российской Федерации : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Анисимов А. Л. – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. – 224 с.
5. Юридический энциклопедический словарь / [М. О. Буянова и др.; отв. ред. М. Н. Марченко]. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 816 с.
6. Петрухин И. Л. Личная жизнь : пределы вмешательства / Петрухин И. Л. – М. : Юрид. лит., 1989. – 192 с.
7. Шляхтун П. П. Конституційне право : словник термінів / Шляхтун П. П. – К. : Либідь, 2005. – 568 с.
8. Малейна М. Н. Защита неимущественных прав советских граждан : пособ. для слушателей нар. университетов / Малейна М. Н. – М. : Знание, 1991. – 128 с.
9. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>
10. Цивільне право України : підруч. [у 2-х кн.]. / [Д. В. Боброва, О. В. Дзера, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової]. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – Кн.1 – 864 с.
11. Мурадьян Э. М. Истина как проблема судебного права / Мурадьян Э. – М. : Былина, 2002. – 287 с.

Марущак Олександр Анатолійович, асистент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Особа злочинця є важливим елементом криміналістичної характеристики будь якого кримінального правопорушення. Як слушно зазначив М.П. Яблоков, результати будь-якої «злочинної діяльності містять сліди особистості людини, яка її здійснила, і, зокрема, відомості про деякі її особисті соціально-психологічні властивості і якості, злочинний досвід, спеціальні знання, стать, вік тощо» [1, с. 19].

Серед гуманітарних наук проблему людини і особистості вивчають філософія, соціологія, соціальна і загальна психологія, педагогіка, політологія, а також такі юридичні науки як, кримінальне право, кримінальний процес, криміналістика, кримінологія, та ін. Варто зазначити що у кожній з них свої цілі та підхід до вивчення та дослідження особи злочинця, відповідно і різний юридичний статус і трактування. Так, наприклад, у кримінальному праві вивчається «суб'єкт злочину»; в кримінальному процесі оперують поняттями «підозрюваний», «обвинувачений»; в кримінально-виконавчому праві - «засуджений», «виправданий» [2, с. 37]. Але варто зазначити, що всі ці терміни мають свій специфічний зміст, пов'язаний з процесом здійснення правосуддя на основі суворого дотримання прав і законних інтересів громадян, повного, всебічного, об'єктивного дослідження обставин провадження [3, с. 14-17].

Необхідність дослідження особи злочинця – вимога норм КПК України. Винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення (ч.2 ст.91 КПК України) та обставини, які характеризують особу обвинуваченого (ч.3 ст.91 КПК України) являються елементами які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні(ст.91 КПК України), а в подальшому повинні бути відображені у обвинувальному акті (ст.291 КПК України).

Як відзначають фахівці «... знання особливостей особистості злочинця дозволяє слідчому так спланувати та організувати розслідування, що всі дії, що проводяться в його рамках, будуть максимально ефективними, а розслідування в цілому буде успішним» [4].

Особливе значення суб'єкт злочину має в криміналістиці, адже ця наука вивчає його як:

1. елемент криміналістичної характеристики кримінального правопорушення;
2. об'єкт тактичного впливу при розслідуванні кримінальних правопорушень [5, с. 8-9; 6, с. 38-39];
3. поведінку злочинця при скоєнні злочину, яка включає такі органічно взаємопов'язані елементи, як внутрішня (психологічна) і зовнішня (фізична) діяльність [7, с. 50-51; 8, с. 19].

Особа злочинця, як елемент криміналістичної характеристики, безумовно, знаходиться у взаємозв'язку з іншими елементами злочинної діяльності, такими як: спосіб вчинення та приховування кримінального правопорушення, місце, час та ін., і робить вплив на механізм злочинної діяльності [9, с. 29].

Якщо керуватися завданнями, що вирішуються криміналістикою з використанням відомостей про особу злочинця, чітко простежуємо два напрями в її криміналістичному вивченні. Перший напрямок вирішує задачу розкриття кримінального правопорушення й охоплює сукупність дій слідчого та оперативних підрозділів з отримання даних, вказуючи на того, хто скоїв кримінальне правопорушення. Завдання цього напрямку, першого етапу розслідування, буде виконано тоді, коли буде отримано відповідь на питання – хто він, той, хто вчинив кримінальне правопорушення. З цією метою ретельно шукаються й досліджуються різні незначні ознаки, починаючи із слідів пальців рук, ніг, зубів, крові, слини тощо та завершуючи поясненням свідків про ознаки зовнішності, які дають підстави отримати інформацію щодо тих чи інших властивостей особи злочинця, а згодом з їх допомогою визначити тотожність. Другий напрямок криміналістичного аспекту дослідження особи злочинця включає в себе дослідження особи вже відомої, встановленої. Це дослідження має відповісти на питання – який він суб'єкт, якому повідомлено про підозру у скоєнні кримінального правопорушення [10].

Криміналістична характеристика особи злочинця тісно переплітається з його кримінологічною характеристикою, оскільки саме професійні навички, інтелектуальні здібності людини багато в чому визначають вибір слідчої тактики і методики розслідування [11, с. 55]. Г.А. Матусовський зазначає, що для розробки криміналістичної характеристики особистості злочинця, велике значення мають такі кримінологічні дані, як: соціально-демографічні та кримінально-правові ознаки, соціальні прояви у різних сферах, моральні якості, психологічні особливості [12, с. 64]. Як слушно визначив Ю.М. Антонян для вивчення особистості злочинця кримінологія є унікальною наукою, тому що тільки вона досліджує всю сукупність соціологічних, психологічних, етичних, правових, у тому числі кримінологічних, медичних та інших аспектів особистості, що вчинила кримінальне правопорушення, кожен із них вивчається за допомогою досягнень відповідних наук [13, с. 6].

Особа злочинця є важливим елементом криміналістичної характеристики будь якого кримінального правопорушення. Являючись об'єктом дослідження багатьох наук, можна сказати що дана категорія потребує дуже різностороннього вивчення, а тому і

дослідження суб'єкта злочину потребує особливої уваги, адже існує дуже велика кількість класифікацій та груп податкових злочинців, які розподіляються за різними критеріями, властивостями, та типажу.

Список використаних джерел

1. Криміналістика: Учебник / Отв. Ред. Н.П. Яблоков. М.: Юристъ, 2000.
2. Ларичев В.Д., Бембетов А.П. Налоговые преступления. М., 2001.
3. Ю.В. Манаев, Судебное исследование обстоятельств, характеризующих личность обвиняемого, автореферат канд. дисс., М., 1968, стр.
4. Подольный Н.А. Криміналістическа характеристика личности мошенника, совершающего преступную деятельность на рынке ценных бумаг // Следователь, № 5. 2002.
5. Лушечкина М.А. Криміналістическое изучение личности при подборе участников следственного действия // Российский следователь. 1999. №3.
6. Антонян Ю.М., Еникеев М.И., Эминов В.Е. Психология преступления и наказания. - М.: Пенаты, 2000. – 454 с.
7. Белозерова И.И. Личность преступника и ее криміналістический аспект // Следователь. 1988. №4.
8. Кондратюк Л.В. Антропология преступления (микрокримінология). – М.: Норма. 2001. 344 с.
9. Антонян Ю.М., Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е. Личность преступника. - СПб, 2004:- 366 с.
10. Саїнчин С. Особливості криміналістическої характеристики особи злочинця, яка скоїла дітовбивство. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2012. Випуск 56. С. 451-455.
11. Сагайдак Д.Г. Особенности первоначального этапа расследования уклонения от уплаты налогов и сборов. Дисс. кан. юрид. наук. Ростов-на-Дону 2008. – 186 с.
12. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криміналістический анализ / Г.А. Матусовский - Харьков: Консум, 1999. - 480 с.
13. Антонян Ю.М. Изучение личности преступника. – М., 1982.

Нестеренко Анна Анатоліївна

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, м. Київ, Україна

ПРАВО НА ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ПЕРІОД ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ 1917-1921 РР.

Фундаментом побудови сучасної судової системи необхідно розглядати становлення і розвиток права на оскарження судового рішення на теренах України у період функціонування державних утворень початку ХХ століття. Після Лютневої революції думка про необхідність формування власної судової системи на території України вперше пролунала на правничому з'їзді 13-14 (26-27) червня 1917 року. Її логічним розвитком стало рішення про необхідність відновлення й творення українського права на підставі даних науки, життя та правової свідомості людинності, запровадження української мови в судочинстві, проведення негайної роботи з вироблення української правничої термінології, а також упровадження незалежності судових установ України від російського уряду [1, с. 71]. Усвідомлювалася необхідність формування національної державної судової системи та визнали судову реформу першочерговим завданням, що було закріплено і в Декларації Генерального секретаріату від 27 червня 1917 року [2, с. 159].

Розпочато реформу було «зверху» – з касаційної інстанції, згодом були запроваджені апеляційні суди, останніми мали бути реформовані місцеві судові органи. Головним результатом реформи стало формування національної системи судових органів. Її очолив Генеральний суд. Компетенція Генерального суду була обмежена судовою діяльністю і наглядом за судовими установами [3].

Законом «Про заведення апеляційних судів» від 17 грудня 1917 року були засновані три апеляційні суди: Київський, Харківський, Одеський. Постановою Української Центральної Ради від 06 березня 1918 року були засновані військові революційні суди,

з двома Вищими військовими судами [4]. Тобто, військова юрисдикція була представлена двома інстанціями – першою та апеляційною, а Генеральний суд виконував функції касаційної інстанції.

Але всі ці напрацювання так і не вдалося реалізувати. У день проголошення Конституції Української Народної Республіки до влади прийшов колишній царський генерал П. Скоропадський, якого з'їзд хліборобів обрав Гетьманом Української держави. Законом «Про тимчасовий державний устрій України» встановлювалося, що тимчасово «влада управління належить виключно до Гетьмана України». Центральну Раду та її уряд було розпущено та скасовано всі прийняті нею закони, а 30 травня 1918 року Рада Міністрів ухвалила Закон «Про урочисту обітницю урядовців і суддів та присягу військових на вірність Українській Державі». При цьому скасовувався відповідний закон Центральної Ради від 10 листопада 1917 року «Про виправу суду іменем Української Народної Республіки». Найвищий суд Української держави під час здійснення правосуддя керувався ухваленими гетьманом законами.

У момент приходу до влади гетьмана П. Скоропадського в Україні функціонувала змішана судова система, що складалася із судів, створених Тимчасовим урядом, Центральною Радою і частково Російською імперією. Однак надалі Рада Міністрів Української держави скасувала Закон від 17 грудня 1917 року «Про апеляційні суди» й утворений відповідно до цього Київський апеляційний суд, ухваливши новий Закон «Про судові палати й апеляційні суди». Місце Генерального суду посів Державний Сенат як суд касаційної інстанції [5]. Тобто, Гетьман повернув звичні для консервативних кіл назви судових органів часів Російської імперії.

Українська держава у кінці 1918 року потребувала кардинальних змін у системі владного управління та переходу до принципово нових стратегічних дій у сфері державного будівництва і самоврядування. Тому 4 листопада 1918 року на засіданні Національного союзу створюється спеціальний орган для керівництва народним повстанням – Директорія. Скориставшись падінням уряду П. Скоропадського, непослідовністю більшовиків у зовнішній політиці, вона швидко прийшла до влади.

У справі судової організації Директорія в основному зберегла ті інституції, які існували за часів Центральної Ради. 24 січня 1919 року було ухвалено Закон «Про скасування законів гетьманського уряду від 9 липня 1918 року «Про Судові Палати й Апеляційні Суди», «Про утворення Харківського та Одеського Апеляційних Судів і відновлення Київського Апеляційного Суду, про увільнення з посад в Судових Палатах та про затвердження штатів Київського Апеляційного Суду». Цим законом ліквідовано судові палати з утворенням Харківського та Одеського апеляційних судів та відновлено роботу Київського апеляційного суду, змінили назви «Судові палати» на «Апеляційні суди», а «Державний сенат» – на «Надвиський Суд». Також було надано право Одеському апеляційному суду розглядати скарги на постанови Одеського комерційного суду, що свідчить про реалізацію права на оскарження судового рішення до суду вищої (апеляційної) інстанції [6].

Як невід'ємна частина українського державотворення і побудови власної судової системи сприймається існування Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), проголошеної 9 листопада 1918 року. Відповідно до Закону Західної Облaсті УНР від 15 лютого 1919 року «Про тимчасове виконання судівництва в цивільних і карних справах у II та III інстанціях» другою інстанцією у цивільних і кримінальних справах проголошувався Вищий суд у Львові, а третьою – Найвищий державний суд (Верховний судовий і касаційний трибунал колишньої Австро-Угорської монархії). Однак, практично вони утворені не були [7, с. 191-193].

Отже, судову владу в період Української революції доводиться розглядати у двох, іноді паралельних, площинах – нормативній та фактичній. На законодавчому рівні організація судової влади була регламентована, однак функціонування цієї «ідеальної» системи постійно переривається у часі та просторі, що ускладнює виявлення тенденцій її розвитку та закономірностей формування права на оскарження судових рішень. Насамперед, постійне реформування стосувалося судів касаційної та апеляційної інстанції. Тобто, право на оскарження судових рішень було повністю забезпечено існуванням трьохланкової судової системи та трьох судових інстанцій.

Список використаних джерел

1. Мироненко О. М. Світоч української державності: політико-правовий аналіз Центральної Ради / О. М. Мироненко. – К. : Либідь. – 1995. – 328, [1] с.
2. Українська Центральна рада: Документи і матеріали. У 2 т. – Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. / Упорядн.: В. Ф. Верстюк (керівник), О. Д. Бойко, Ю. М. Гамрецький, Г. М. Михайличенко, А. П. Огінська, Т. С. Осташко, В. М. Устименко, Є. П. Шаталіна, О. Й. Щусь, Л. В. Яковлева; Ред. кол.: В. А. Смолій (відп. ред.), В. Ф. Верстюк (заст. відп. ред.), Ю. М. Гамрецький, Б. В. Іваненко, Ю. Ю. Кондуфор, С. В. Кульчицький, Є. П. Шаталіна, О. Й. Щусь, Л. В. Яковлева. НАН України. Інститут історії України. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – К.: Наук. думка, 1997. – 424 с. – (Пам'ятки історії України. Серія V: Джерела новітньої історії).
3. Закон «Про утворення Генерального Суду» : за станом на 2 груд. 1917 р. / Українська Центральна Рада. – Офіц. вид. – Вістник Генерального Секретаріату УНР. – 1917. – № 4. – 4 с.
4. Закон УНР «Про заснування військових революційних судів» : від 06 березня 1918 року / ЦДАВО України. – Ф. 1115, оп. 1, спр. 1, арк. 141 зв.
5. Закон «Про утворення Державного Сенату» : за станом на 8 лип. 1918 р. / Рада Міністрів. – Офіц. вид. – Державний вісник. – 1918. – № 28. – 12 с.
6. Закон УНР «Про скасування закону бувшого гетьманського уряду від 8 липня 1918 року «Про Судові Палати й Апеляційні Суди», про утворення Харківського та Одеського Апеляційних Судів і відновлення Київського Апеляційного Суду, про увільнення з посад в Судових Палатах та про затвердження штатів Київського Апеляційного Суду» : за станом на 24 січ. 1919 р. / Директорія УНР. – Офіц. вид. – Вістник Української Народної Республіки. – 1919. – 29 січня.
7. Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Історія держави і права / Б. Тищик. – Львів: Тріада плюс, 2004. – 392 с.

Олефіренко Ельвіра Олексіївна, канд. юрид. наук

Юрченко Дар'я Петрівна, студентка

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ СВОБОДИ ПЕРЕСУВАННЯ, ВІЛЬНОГО ВИБОРУ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ТА ПРАВА ЗАЛИШАТИ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

Право на свободу пересування і вибору місця проживання в межах держави та право залишати будь-яку країну, включаючи власну, закріплено міжнародними актами: Загальною декларацією прав людини від 10 грудня 1948 р. (ст. 13), Міжнародним пактом про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. (ст. 12), Протоколом № 4 до Європейської конвенції про захист прав і основних свобод від 16 вересня 1963 р. (ст. 2), Європейською конвенцією про правовий статус трудящих мігрантів (Страсбург, 24 листопада 1977 р.) і багатосторонніми та іншими двосторонніми міжнародними актами.

У відповідності до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права стаття 33 Конституції України гарантує право на свободу пересування людини і громадянина.

Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлені законом [1].

Однак, здійснення права на свободу пересування в Україні потребує удосконалення не лише під час застосування права, а й на рівні нормативно-правового регулювання.

28 грудня 2015 року Президентом України було підписано Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг», за яким 04.04.2016 відбудеться редакція Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 № 1382-IV. У зв'язку з чим актуалізується необхідність дослідження природи та конституційно-правового механізму забезпечення, обмеження права на свободу пересування [2].

Право на свободу пересування у законодавстві України розуміється у трьох площинах:

- право громадян України, іноземців і апатридів вільно пересуватися в межах території України;
- право громадян України, іноземців і апатридів вільно залишати територію України;
- право громадян України в будь-який час повернутися в Україну [3, с. 59].

За статтею 3 Закону № 1382-IV свобода пересування - право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, вільно та безперешкодно за своїм бажанням переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб, у будь-який час, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Зміст свободи пересування полягає в закріпленій у Конституції України можливості фізичної особи вільно пересуватися не лише в окремо взятому приміщенні, а й у межах міста, по всій території держави (в тому числі свого громадянства або постійного проживання), можливості виїзду за її межі та повернення в будь-який час. Переміщення фізичної особи можуть бути різними за тривалістю, регулярністю й спрямованістю без зміни місця проживання назавжди або на відносно тривалий час [4, с. 32].

Право на свободу пересування людини і громадянина має у своїй основі нормативне значення «негативної свободи», тобто свободи від державного втручання; тому правове регулювання права на свободу пересування полягає, насамперед, у встановленні обов'язків держави і обмежень правомочностей суб'єктів даного права [5].

До системи конституційно-правових обмежень права на свободу пересування, на думку Миролюбової С.Ю., входять два типи обмежень: загальні і спеціальні. Останні розмежовуються на наступні групи: обмеження в умовах дії особливих режимів обмеження прав (надзвичайного чи воєнного стану); обмеження, обумовлені особливостями правового статусу окремих категорій осіб; обмеження, пов'язані зі спеціальним статусом певних територій.

Загальні обмеження закріплені статтею 64 Конституції України, за якою конституційні права і свободи не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених конституцією. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватись окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень.

Свободу пересування відповідно до Закону № 1382-IV в Україні може бути обмежено: у прикордонній смузі; на територіях військових об'єктів; у зонах, які згідно із законом належать до зон з обмеженим доступом; на приватних земельних ділянках; на територіях, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан; на окремих територіях і в населених пунктах, де у разі небезпеки поширення інфекційних захворювань і отруєнь людей введені особливі умови і режим проживання населення та господарської діяльності; на тимчасово окупованих територіях.

Свобода пересування обмежується щодо: осіб, до яких відповідно до процесуального законодавства застосовано запобіжні заходи, пов'язані з обмеженням або позбавлен-

ням волі; осіб, які за вироком суду відбувають покарання у вигляді позбавлення або обмеження волі; осіб, які згідно із законодавством перебувають під адміністративним наглядом; осіб, які згідно із законодавством про інфекційні захворювання та психіатричну допомогу підлягають примусовій госпіталізації та лікуванню; осіб, які звернулися за наданням їм статусу біженця чи додаткового захисту і стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту; іноземців та осіб без громадянства, які не мають законних підстав для перебування на території України; осіб, яких призвано на дійсну строкову службу до Збройних Сил України та інших, утворених відповідно до законів України, військових формувань; іноземців, які перебувають у складі військових іноземних підрозділів і які мають статус військового.

Зазначений перелік не є вичерпним. Свобода пересування може бути обмежена і в інших випадках, передбачених законом.

Під вільним вибором місця проживання чи перебування згідно статті 3 Закону № 1382-IV потрібно розуміти право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, на вибір адміністративно-територіальної одиниці, де вони хочуть проживати чи перебувати.

Вільний вибір місця проживання обмежується в адміністративно-територіальних одиницях, які знаходяться: у прикордонній смузі; на територіях військових об'єктів; у зонах, які згідно із законом належать до зон з обмеженим доступом; на території, де у разі небезпеки поширення інфекційних захворювань і отруєнь людей введені особливі умови і режим проживання населення та господарської діяльності; на територіях, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан; на тимчасово окупованих територіях.

Вільний вибір місця проживання обмежується щодо: осіб, які не досягли 14-річного віку; осіб, до яких згідно із процесуальним законодавством застосовано запобіжні заходи, пов'язані з обмеженням або позбавленням волі; осіб, які за вироком суду відбувають покарання у вигляді позбавлення або обмеження волі; осіб, які згідно із законодавством перебувають під адміністративним наглядом; осіб, які згідно із законодавством про інфекційні захворювання та психіатричну допомогу підлягають примусовій госпіталізації та лікуванню; іноземців та осіб без громадянства, які не мають законних підстав для перебування на території України.

Стаття 2 Закону № 1382-IV передбачає, що реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією, законами чи міжнародними договорами України, або підставою для їх обмеження.

До того ж, місце перебування згідно даного закону – це адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком менше шести місяців на рік, а місце проживання - житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає постійно або тимчасово.

Слід погодитись з думкою Миролюбової С.Ю., яка вважає, що праву на свободу пересування кореспондують обов'язки держави, які являють собою державні гарантії реалізації даного права. Це, по-перше, державні гарантії, що втілюють негативні обов'язки держави з охорони права на свободу пересування від неправомірного втручання; по-друге, позитивні обов'язки держави зі створення необхідних умов (соціальних, економічних, політичних) для реалізації даного права, обсяг яких залежить від рівня соціально-економічного розвитку. Зокрема, це охорона, яка полягає у профілактиці, попередженні порушень реалізації права на свободу пересування; захист, що передбачає відновлення порушеного процесу реалізації даного права (за наявності такої можливості); компенсаційні заходи у випадку його порушення.

Отже, свобода пересування сприяє реалізації інтересів людини і повинна обмежуватись лише у випадках, передбачених законом. Право на свободу пересування тісно пов'язане з іншими конституційними правами і свободами і обумовлює їх здійснення. Для реалізації права на свободу пересування важливий баланс інтересів людини і держави, а також міжнародного і національного регулювання.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 № 1382-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
3. Голубка І.І. Право на свободу пересування: окремі теоретико-правові аспекти // Порівняльно-аналітичне право. – 2015 - №5- С. 58-61.
4. Михайлишин І.В. Зміст права громадян на вільне пересування та вибір місця проживання // Право і безпека. -2012.- №3 (45). – С. 32-37.
5. Миролюбова С.Ю. Право на свободу передвиження в пределах Российской Федерации: конституционно-правовой аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com>.

Осипенко Іван Петрович, старший викладач

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Корупція нині набула таких масштабів розповсюдження, що складає загрозу національній безпеці держав, у тому числі й України. В умовах розбудови демократичної держави можливість вільно реалізовувати свої здібності, права і свободи громадянами постійно гальмується різними формами корупційних виявів у діяльності органів державної влади, управління й правоохоронних органів. Тому й посилено увагу до проблеми протидії корупції в Україні. Останнім часом в Україні відбувається активізація процесу боротьби з корупцією. Як наслідок можна спостерігати: прийняття нових законодавчих актів з питань протидії корупції, розробку спеціальної антикорупційної стратегії, активізацію діяльності правоохоронних органів у цьому напрямі.

Проблема протидії корупційним проявам була предметом досліджень багатьох науковців, зокрема Ю. Бауліна, А. Закалюка, В. Зеленецького, М. Мельника М. Панова, П. Панченка, В. Попова, М. Хавронюка, В. Тація, М. Косюти та ін.

Метою цієї статті є дослідження корупції з точки зору її сучасних проявів як на міжнародному, так і національному рівнях, а також виокремлення її форм і видів.

Дослідження форм виявів корупції в Україні дало підстави визнати, що корупція є індикатором економічного, соціального, політичного стану держави, веде до порушення принципу верховенства права, порушує закони соціальної справедливості, руйнує принципи чесного правосуддя. При цьому корупція в Україні розглядається як модель політичних і економічних відносин, що не зводиться до хабарництва, а використовується як спосіб ведення політичних і економічних справ у державі. За таких умов корупція в Україні набуває ознак кризового типу, що поглиблює кризу в усіх інших сферах суспільного життя і вимагає особливих прогресивних стратегій протидії корупції в Україні [1. с. 416].

Тема корупції є однією з найгостріших проблем сучасного суспільства. Разом з тим це соціальне явище має свою давню історію і, як свідчить досвід, жодній із держав досі не вдалося її побороти. Хоча окремим державам за допомогою силових антикорупційних методів на певний період вдавалося істотно зменшити масштаби корупції, але з часом з'являлися нові схеми, методи та форми її прояву. Більше того, формування цілих

корупційних мереж відбувається в самій системі державної влади, а це фактично виводить корупцію на вищий рівень організації, побудови досконаліших внутрішніх зв'язків і пристосування до зовнішніх факторів, що можуть втрутитися в її організацію [2. с. 3].

Як свідчить великий енциклопедичний юридичний словники, слово «корупція» походить від латинського «*corruptio*», що означає «псування», «розбещення» і визначає корупцію як соціальне явище, котре охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних із неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших корупційних правопорушень, які створюють умови для вчинення корупційних діянь або їх приховуванням, чи потуранням їм [3. с. 407].

Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07. 04 2011р. № 3206-VI визначає, що корупція - це використання особою, наданих їй службових повноважень і пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень і пов'язаних із цим можливостей.

Крім того, методичними рекомендаціями «Запобігання і протидія корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування», затвердженими Міністерством юстиції України від 16.10.2013 р., визначено, що в загальносоціальному розумінні до корупції відносяться будь-які форми нелегітимного використання службового становища в особистих цілях.

Аналіз міжнародної практики свідчить, що сучасного визначення термін «корупція» набув у міжнародних документах, у 70-90-х роках минулого століття, зокрема у резолюції «Практичні методи боротьби з корупцією», підготовленій секретаріатом VIII Конгресу ООН у 1990 р., на якому розглядалися питання попередження злочинності та ставлення до правопорушників. У розділі «Корупція в державному управлінні» зазначається, що проблеми корупції у державній адміністрації мають загальний характер і їх згубний вплив відчувається в усьому світі.

В антикорупційних міжнародних договорах (Конвенції ООН проти корупції 2003 р. і Конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією 1999 р.) містяться дефінітивні норми, які після ратифікації цих документів нашою країною у 2005 р. і 2006 р. стали обов'язковими для української правової системи.

У цілому міжнародно-правові визначення корупції, що використовуються в документах ООН і РЄ, є такими: корупція - це зловживання владою або поняттям довіри заради персональних привілеїв чи на користь привілеїв іншій особі або групі осіб, до яких спостерігається відношення лояльності. Аналіз міжнародної практики свідчить, що на сьогодні в країнах Єврозони, напрацьована відповідна нормативно-правова база стосовно протидії корупції [4. с. 61].

Корупція в сучасних умовах стала чинником, який реально загрожує національній безпеці і конституційному ладу України. Це явище негативно впливає на різні сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини. Корумповані відносини все більше витісняють правові, етичні відносини між людьми, із аномалії поступово перетворюються у норму поведінки.

Політичний аспект корупції проявляється у тому, що корупція і політика - явища взаємопов'язані. Корупція безпосередньо пов'язана зі здійсненням публічної влади у всіх сферах соціального життя, впливаючи у такий спосіб на підготовку і реалізацію

політичних рішень. У свою чергу політика, яку проводить держава як у сфері протидії корупції, так і в інших сферах, впливає на стан, структуру і динаміку корупції. Корупція як явище не може існувати за межами влади. Похідним моментом корумпованих відносин є наявність у суб'єкта корупції владних повноважень.

Соціальний аспект корупції проявляється також у тому, що вона є одним із головних чинників роздвоєння суспільства - умовно кажучи, на офіційне і неофіційне (частково кримінальне). Внаслідок цього, в рамках суспільства паралельно співіснують дві соціальні підсистеми: одна з них орієнтується на правові та моральні норми, інша - на використання протиправних засобів. Що стосується корупції, то такими засобами виступають підкуп, зловживання посадовим становищем, неправомірне надання (отримання) пільг і переваг, використання влади для незаконного заволодіння майном тощо.

Корупція – це не просто соціальне, але і психологічне та моральне явище. Адже вона не існує поза людей – їх поведінки, діяльності. Корупція – це спосіб мислення, який обумовлює спосіб життя. В країнах, де хабарництво та інші корупційні діяння зустрічаються порівняно рідко, корупція у громадській свідомості асоціюється з великим злом для держави та її громадян і не має істотного впливу на суспільне життя [5, с. 27].

Складність проблеми боротьби з корупцією полягає в реальній можливості корумпованих структур та конкретних осіб, які мають владу і повноваження, перешкоджати намаганням проникнути до сфери їхньої кримінальної діяльності, а також у нездатності правоохоронних органів і політичних сил суспільства до безкомпромісної боротьби з корупцією. Відсутні соціальні, політичні традиції публічного викриття корупціонерів, спеціальні криміналістичні прийоми викриття фактів корупції, що є серйозною перешкодою для ефективної боротьби із цим явищем.

Боротьба з корупцією пов'язана з вирішенням наступних основних завдань:

скоротити державний апарат, обмежити його повноваження щодо дозвільно – розпорядчих керівних функцій, у тому числі щодо надання пільг, переваг, ліцензій, замінивши ці повноваження здійсненням контролю за додержанням норм законодавства; чітке законодавче визначення процедур прийняття управлінських рішень; забезпечення прозорості прийняття рішень за допомогою конкурсів, тендерів тощо; підвищення рівня соціального забезпечення населення; максимальна прозорість діяльності влади для населення, ЗМІ; підвищення кримінальної відповідальності за корупційну діяльність.

Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», який набрав чинності 25 січня 2015 р., без перебільшення можна назвати революцією у законодавчому забезпеченні боротьби з корупцією, адже створення нового правоохоронного органу, діяльність якого спрямована на боротьбу з конкретним явищем корупції, є безпрецедентним явищем у новітній історії України.

Ефективна робота новоствореного правоохоронного органу, позапартійність професійної служби, реалізація антикорупційних програм політичних партій, запровадження політичної відповідальності за корупційні правопорушення дозволять знизити рівень корупції у суспільстві [6, с. 157].

У висновку важливо зазначити, що не дивлячись на всеохопність корупції в Україні, вона лише виконує адаптивну функцію при трансформації суспільного життя до нових ринкових реалій і зовсім не є вродженою вадою українського суспільства, саме тому при проведенні системних реформ і змін суспільного буття є можливість подолати це явище.

Список використаних джерел

1. Шведова Г. Л. Політико – Кримінологічні аспекти корупції в умовах сучасної України / Г. Л. Шведова // Держава і право. – 2012. - № 57. – с. 415 – 420
2. Андрійко О.Ф. Правові засоби протидії корупції / О.Ф. Андрійко // Часопис Київського університету права. - 2007. - № 4.- с. 3-8.

3. Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ << Видавництво „Юридична думка“ >>, 2007. – 992 с.
4. Литвин Н. Мороз С. Шляхи протидії корупції в підрозділах правої роботи державної фіскальної служби України / Н. Литвин С. Мороз // Підприємство, господарство і право. – 2014. - № 8. – с. 60 – 63.
5. Мельник М.І. Корупція : сутність, поняття, заходи протидії: Монографія. – К.: Атіка, 201. – 304 с.
6. Антонов С. Нові правоохоронні органи у системі боротьби з корупцією : науковий підхід / С. Антонов // Право України. – 2016. - № 5. – с. 157 – 162.

Остапенко Людмила Анатоліївна, канд. юрид. наук, доцент

Берднік Інна Володимирівна, канд. юрид. наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ОЦІНКА СТУПЕНІВ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА ВИЗНАЧЕННЯ ЕТАПІВ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОХОРОНУ У СФЕРІ ВОДНИХ РЕСУРСІВ

Міжнародно-правові акти здатні вплинути на внутрішнє законодавство і є невід'ємною складовою правової системи України. Тому розробники Кримінального кодексу (далі – КК) України прагнули привести його у відповідність до норм міжнародного кримінального права. Продовжується процес імплементації норм міжнародного права у національне кримінальне законодавство, утворюючи одну з основних тенденцій його розвитку. Міжнародно-правові норми суттєво впливають на внутрішнє кримінальне законодавство у частині практичного застосування норм КК України з бланкетними диспозиціями, коли виникає необхідність звертатися до законодавчих актів міжнародного характеру, які не є кримінальними законами. Отже, у даній статті аналізується вплив міжнародного законодавства на формування та розвиток кримінально-правових норм, у яких передбачається відповідальність за порушення правил охорони водних ресурсів.

Використання і охорона водних ресурсів тривалий час була і залишається на сьогодні предметом як національного, так і міжнародно-правового регулювання. Перші акти, видані з метою міжнародного природоохоронного співробітництва в цій сфері, відносяться до початку XIX століття. Норми, що містяться в міжнародних договорах і визначають межі суспільних відносин, щодо охорони навколишнього природного середовища, головним чином, були спрямовані виключно на регулювання відносин у галузі використання й охорони окремих представників фауни. Договори, як правило, були двосторонніми, наприклад, Угода про охорону морських котиків 1897 року, Конвенція про рибальство у водах Дунаю і Прута 1907 року та ін. Водночас, мали місце й багатосторонні договори, зокрема.

Оскільки міжнародне співробітництво в сфері охорони навколишнього природного середовища на двосторонній основі в процесі свого становлення і розвитку зазнало істотних змін, деякі автори виділяють у зв'язку з цим такі періоди: 1913-1948 рр.; 1948-1968 рр.; 1968-1992 рр.; 1992 - по теперішній час [1, с. 77; 2, с. 123; 3, с. 58].

Початок першого етапу науковці пов'язували з проведенням в 1913 р. в Берні (Швейцарія) конференції, присвяченій міжнародній охороні природи, яка ознаменувала початок процесу об'єднання зусиль різних країн з метою захисту природи. Виділення другого періоду було обумовлено діяльністю Організації Об'єднаних Націй, яка є провідною і сьогодні як у міжнародному екологічному співробітництві, так і в прийнятті заходів з охорони водних ресурсів. Початок третього періоду пов'язаний з науково-технічною революцією, результатом якої був вплив людини на навколишнє середовище. І, нарешті, четвертий етап був ознаменований проведенням 3-14 червня 1992 року в

Ріо-де-Жанейро Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку. Основні рішення, прийняті на Конференції, були сформульовані в Декларації про принципи політики в галузі охорони навколишнього середовища та розвитку і в Порядку денному на XXI століття, що представляє програму дій в області навколишнього середовища на майбутнє сторіччя [1, с. 78].

Відзначаючи наукову цінність, запропонованої періодизації та з урахуванням тенденцій розвитку міжнародно-правової охорони водних ресурсів, пропонуємо її доповнити (уточнити) наступним чином.

Перший період (з початку XIX століття - до 1911 року).

Для першого періоду було характерно укладення договорів і угод міжнародного характеру, що регулюють відносини у сфері використання і охорони окремих представників водної флори і фауни. Як правило, положення правових актів, прийнятих на міжнародному рівні, особливим чином не впливали на внутрішньодержавні закони, що передбачали відповідальність за порушення правил охорони вод.

Другий період (1911-1958 рр.).

Початок другого періоду, який тривав до 1958 року, був пов'язаний з ратифікацією у 1911 році деякими країнами Міжнародної конвенції про охорону котиків і морських бобрів. 2 лютого 1926 РНК СРСР спеціальною постановою підтвердила її визнання. В результаті в КК РРФСР 1926 р була введена ч. 2 ст. 86, яка передбачає відповідальність за виробництво промислу морських котиків і морських бобрів. Таким чином, відбулася імплементація міжнародно-правової норми в кримінальне законодавство РРФСР.

5 квітня 1946, в Лондоні приймається Конвенція по регулюванню розмірів вічок рибальських сіток і допустимої для лову величини риб. Згідно ст. 11 зазначеного документа договірні уряди повинні були не тільки вжити заходів щодо забезпечення виконання положень Конвенції, а й передбачити покарання за їх невиконання.

В цей же період в Вашингтоні приймається Міжнародна конвенція щодо регулювання китобійного промислу від 02.12.1946 р. Відповідно до цього документу, чинним і в даний час, Міжнародна китобійна комісія на своїх щорічних сесіях стала визначати охоронювані і не охоронювані види, а також відкриті і закриті сезони для промислу. Важливим засобом для охорони морських ссавців послужило встановлення на основі наукових даних розміру китів кожного виду, дозволених до забою [2, с. 67].

З метою охорони морських котиків в північній частині Тихого океану в 1957 році була прийнята Тимчасова конвенція, згідно зі ст. III якої всім особам і судам заборонялося морське полювання на котиків за винятком випадків, спеціально передбачених в конвенції та пов'язаних з проведеними науковими дослідженнями.

Аналізуючи розглянуті вище міжнародно-правові документи, можна зробити наступні висновки.

Основні правові норми, прийняті на міжнародному рівні в цей період, як і раніше стосувалися регламентації видобутку та охорони окремих видів водних живих ресурсів.

Однак, на відміну від попереднього періоду, починаючи з 1911 року спостерігається тенденція до зростання впливу міжнародно-правових норм на внутрішнє кримінальне законодавство. Це відбувається, з одного боку, шляхом імплементації норм міжнародного права в Кримінальний кодекс Української РСР, а з іншого, при звертанні до міжнародних актів, застосовувалися на практиці кримінально-правові норми з бланкетним диспозиціями.

Характерна також певна термінологічна схожість міжнародних документів та кримінального законодавства. Так, практично у всіх розглянутих вище міжнародно-правових актах йдеться про промисел водних біологічних ресурсів. Такий же термін використав і законодавець при конструюванні статей Кримінального кодексу РРФСР, що передбачали відповідальність за незаконний видобуток водних біоресурсів.

Третій період (1958-1972 рр.).

Починаючи з 1958 року на міжнародному рівні намічається певна тенденція до кодифікації морського права. Велике значення в цьому мала перша Конференція ООН з морського права, що відбулася в Женеві в 1958 році. Вона завершилась підписанням чотирьох конвенцій: Про територіальне море та прилеглу зону; Про відкрите море; Про рибальство і охорону живих ресурсів моря; Про континентальний шельф.

У документі, прийнятому на Конференції містилося звернення до держав наказувати всіма наявними в їх розпорядженні способами такі методи лову та забою морських тварин, особливо китів і тюленів, які позбавили б їх від страждань. Усі наступні міждержавні договори з охорони морських ссавців виходили саме з цього принципу.

Конвенція про рибальство 1958 р. сформулювала концепцію функціональних ресурсних прав прибережної держави в межах відкритого моря. Її метою було прагнення світової спільноти уникнути розширення прибережними державами територіальних вод (понад 3-12 морських миль).

Однак, незважаючи на тенденцію до кодифікації правових норм, на міжнародному рівні продовжували використовуватися документи, спрямовані на збереження окремих видів гідробіонтів. 14 травня 1966 р. в Ріо-де-Жанейро підписується Міжнародна конвенція про збереження атлантичних тунців.

Четвертий період (1972-1992 рр.).

Початок наступного етапу, що тривав до 1992 року, пов'язаний з проведенням у 1972 році Конференції ООН з навколишнього середовища, яка стала одним з найбільш яскравих і значних подій на шляху розвитку міжнародного екологічного права.

Одним з основних документів, прийнятих Конференцією, стала Стокгольмська Декларація з навколишнього середовища. Сформульовані в цьому документі екологічні принципи, які визнані обов'язковими, могли стати правовою основою для подальшого здійснення міжнародного співробітництва в сфері охорони навколишнього середовища. Серед принципів, які безпосередньо стосуються охорони водних ресурсів, необхідно назвати другий, відповідно до якого природні ресурси Землі, включаючи флору і фауну, і особливо репрезентативні зразки природних екосистем, повинні бути збережені на благо нинішнього і майбутніх поколінь шляхом ретельного планування і управління.

В цей же період на міжнародному рівні приймається ряд документів, направлених на охорону морських ссавців. У червні 1972 підписується Конвенція про охорону антарктичних тюленів, відповідно до якої держави-учасники зобов'язані періодично вживати заходів щодо збереження, раціонального і гуманного використання запасів тюленів. Для реалізації цієї мети в ст. 3 Конвенції міститься приблизний перелік природоохоронних заходів, який включає: встановлення квот промислу, визначення відкритих і закритих сезонів і районів для видобутку тюленів і т.д. Зазначені положення мали істотне значення при застосуванні на практиці кримінально-правових норм з бланкетним диспозиціями, які передбачають відповідальність за незаконне зайняття водним добувним промислом (ст. 163 КК РРФСР 1960 р).

Міжнародно-правова охорона річок здійснювалася, як правило, на рівні регіональних угод, які в основному були присвячені питанням боротьби з забрудненням міжнародних річкових басейнів. При цьому значна кількість регіональних угод про режим міжнародних річок містять статті, що стосуються охорони рибних запасів та інших біологічних ресурсів.

Ще одним не менш значущим міжнародно-правовим документом стала Конвенція ООН з морського права, прийнята в Монтего-Бей в 1982 році. Конвенція детально регламентує питання, що стосуються збереження і використання живих біологічних ресурсів моря. Визнаючи свободу рибальства, Конвенція передбачила конкретні заходи з охорони

живих ресурсів та управління ними. У науці неодноразово обговорювалося питання про те, як співвідносяться принципи свободи рибальства і охорони живих ресурсів відкритого моря. Зокрема, деякі юристи вважають, що ці принципи зливаються і утворюють один новий - принцип свободи раціонального рибальства у відкритому морі. На думку інших, поступово від принципу свободи рибальства послідовно виділяються більш конкретні принципи, такі як збереження живих ресурсів моря від надмірного вилову, раціональне використання улову і ін. Тим часом, деякі вчені відзначають, що заходи з регулювання рибальства в певній мірі обмежують його свободу. Рішення про співвідношення зазначених принципів має принципове значення, в тому числі і при вирішенні питання на внутрішньодержавному рівні про криміналізацію таких діянь порушення встановлених законів і правил видобутку гідробіонтів у відкритому морі [4, с. 64].

П'ятий період (1992 -1998 р).

У 1992 році відбулася Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку, що ознаменувала початок нового етапу в міжнародно-правовій охороні природного середовища в цілому і водних біоресурсів зокрема. Конференція зробила акцент на понятті «сталий розвиток», тобто на раціональному використанні природних, в тому числі і рибних, ресурсів. Римський консенсус і Конференція в Кіото доповнили принципи відповідального рибальства та сталого розвитку концепцією участі рибальства в забезпеченні «світової продовольчої безпеки». У цей період за підтримки Франції в цей період вводяться нові принципи, пов'язані з необхідністю більш суворого дотримання правил охорони природних ресурсів.

Канкунська конференція, проведена в цьому ж році, проголошує принцип «відповідального рибальства», тобто використання морських ресурсів без спричинення шкоди навколишньому середовищу, а також застосування методів рибальства і аквакультури, що не роблять шкідливого впливу на екосистеми, ресурси і їх якість.

Шостий період (з 1998 року по теперішній час).

Початок наступного етапу в розвитку міжнародного співробітництва в сфері охорони водних ресурсів, на наш погляд, слід пов'язати з підписанням 4 листопада 1998 в Страсбурзі Конвенції про захист довкілля засобами кримінального законодавства ETS № 172 (ратифікована Україною 24.01.2006 р.), прийнятої з метою проведення узгодженої політики в галузі кримінального права, спрямованого на захист навколишнього середовища. Основу документа становить вирішення питань, пов'язаних з регламентацією кримінальної відповідальності за різні види забруднення навколишнього середовища. Незаконне володіння об'єктами флори і (або) фауни, отримання, ліквідація, збут або обмін об'єктів дикої флори і фауни Конвенція відносить до інших злочинів або адміністративних правопорушень (ст.4).

Наша країна стає активною учасницею міжнародних угод (двосторонніх та багатосторонніх) предметом яких є питання в галузі не лише рибальства, а й охорони конкретних видів водних живих ресурсів. Процес укладання таких міжнародно-правових документів активізувався після прийняття Конвенції ООН з морського права 1982 р.

Зазначені угоди, в частині, які регламентують порядок і умови використання водних ресурсів, набувають особливого значення при вирішенні питання криміналізації діянь, щодо порушення законодавства у сфері використання та охорони водних ресурсів.

Підводячи підсумок, проведеному вище аналізу співвідношення міжнародного й національного кримінального законодавства в сфері охорони водних ресурсів, можна зробити наступні висновки.

1. Проблеми використання і охорони водних ресурсів тривалий час є предметом міжнародно-правового регулювання.

2. Оскільки міжнародне співробітництво в сфері охорони навколишнього середовища зазнало істотних змін в ході свого становлення і розвитку, на наш погляд, можна виділити пов'язані з цим наступні періоди: з початку XIX ст. до 1911 р.; 1911-1958 рр.; 1958-1972 рр.; 1972-1992 рр.; 1992-1998 рр.; з 1998 р - по теперішній час. Основою для виділення зазначених періодів стали техніко-юридичні особливості міжнародно-правових актів, що уклалися в конкретний період, а також їх вплив на внутрішнє кримінальне законодавство.

3. Міжнародно-правові норми суттєво впливають на внутрішнє кримінальне законодавство у частині практичного застосування норм КК України з бланкетними диспозиціями, коли виникає необхідність звертатися до законодавчих актів міжнародного характеру, які не є кримінальними законами.

Список використаних джерел

1. Баймуратов М.О. Актуальні проблеми національної імплементації Україною норм міжнародних конвенцій / М.О. Баймуратов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Юридичні науки. Випуск № 49-51. – 2003. – С. 77-80.

2. Балашенко С.А., Макарова Т.И. Международно-правовая охрана окружающей среды и права человека. Учебное пособие. – Минск: “World Wide Printing”, 1999. – 256 с.

3. Гавердовский А.С. Имплементация норм международного права. – Киев: Вища школа, 1980. – 320с.

4. Лукашук И.И. Международное право. Особенная часть: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство БЕК, 2001. – 456 с.

Панфьорова Марина Анатоліївна, канд. іст. наук, доцент
Національний транспортний університет, м. Київ, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ВИТОКИ КАТЕГОРІЇ ЗАКОН В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

В умовах євроінтеграції та побудови правової держави в Україні з особливою гостротою постає необхідність кращого розуміння формування власних правових традицій та їх співвідношення з західноєвропейськими. Зокрема це стосується теоретичного обґрунтування такої категорії, як закон: його виникнення, змісту, видів та значення.

Рівень теоретичного обґрунтування державно-правових категорій, і зокрема категорії «закон», можна вважати одним із виразників ступеня розвитку суспільства і держави в них на певному етапі. Політико-правова думка дає аргументи для подальшого розвитку і тісно пов'язана з державно-правовою практикою.

Теоретичні витоки закону як для Західної Європи, так і для України відносяться до періоду середньовіччя. Сучасні історичні дослідження доводять, що цей період для обох регіонів хронологічно співпадають і охоплювали V – XV ст. або тривали до початку XVI ст. При цьому в рамках періоду виділяють раннє (V – IX ст. ст.), класичне (IX – XIII ст. ст.) та пізнє середньовіччя (XIII – XV або початок XVI ст.) [1]. Розвиток української політико-правової думки припадає в основному на класичне середньовіччя, коли з'являється основна маса рукописних творів.

Якщо західноєвропейська політико-правова думка доби середньовіччя поєднувала релігійний характер з античними традиціями та була пов'язана з рецепцією римського права, в тому числі і через діяльність університетів, їй була відома і сама категорія закону, і еволюція поглядів на його першоджерело, його сутність та значення, то в теорії і практиці Київської Русі існували певні особливості.

Так, однією з них можна вважати те, що українській духовній традиції був притаманний тип мислення, не схильний до абстрактного, відірваного від практичного життя теоретизування [7, с. 25]. Доволі швидкий соціально-економічний та культурний розви-

ток також сприяв практичній спрямованості політико-правової думки, яка мусила вирішувати нагальні проблеми. Крім того, на означену особливість впливав характер язичництва, який за свідченням Іларіона, був практичним, господарським, міцно пов'язаним з працею людини [6, с. 189]. На практичний характер вказують і жанри, в яких було викладено політичні ідеї, це послання, повчання, слово, моління і т. ін.

Також, в науковій літературі існує два погляди на поширення античного культурного спадку в Київській Русі. Одні дослідники вважають, що в перекладній літературі переважала церковна, а уривки з творів відомих античних авторів стосувалися переважно моральних проблем, що було обумовлено соціальним замовленням, де переважали церковні та світські «книжники» [5, с. 22, 25, 31]. Інші переконані, що українські мислителі були знайомі з найкращими зразками античної політико-правової думки [11, с. 59]. Але в будь-якому разі, з відомих тут античних творів мислителі тих часів вибирали те, що відповідало інтересам розвитку власної держави і мало практичне значення. Варто підкреслити, що норми візантійського церковного законодавства, які стали відомі на Русі після прийняття християнства, а отже через них опосередковано й римське право, безперечно збагатили правові документи тієї доби, але й самі набули відчутного місцевого відтінку [10, с. 153-155]. Також слід враховувати, що візантійська рецепція римського права хоча і базувалася на матеріалах римських першоджерел, не мала відповідного теоретичного забезпечення, її філософське підґрунтя було обмежене християнським вченням в його православній інтерпретації, вона проводилася за «ініціативою зверху» [9, с.23]. Тому не дивно, що поняття «закону» в цей період не застосовувалося до князівських правових актів і не асоціювалося з ними. В народній свідомості воно йшло від Бога у формі заповідей Святого Письма, особливо після офіційного прийняття християнства. Крім того, до цього часу не було можливості оприлюднення та контролю за виконанням князівських розпоряджень у формі урочків, уставів та поконів [10, с. 17, 20]. Серед їх характерних рис слід відмітити, що вони регулювали лише певні сфери державного життя, а їхня стабільність та загальнообов'язковість були відносними. На думку Л. А. Кушинської, в слов'янських мовах поняття «закону», як рішення верховної влади в державі, виникає лише в добу московського самодержавства [4, с. 67].

Якщо звернутися до відомих творів тих часів, то можна побачити декілька понять, які стоять дуже близько і часто є синонімами до категорії «закон». Це «правда», «суд», «істина» та «розум». Так, в «Слові про Закон та Благодать» Іларіона «Закон» виступає як Старий Заповіт Біблії, зокрема перші його п'ять книг, в яких викладено іудаїстичне віровчення. Іларіон тлумачить «Закон» як віру, що передувала християнству, була замкнута в одному народі і мала в собі риси поганства [12]. З аналізу роботи видно, що автор вважав, що Закон походить від Бога, має за мету встановлення справедливості «правди» примусовими методами («суд») і вдосконалює людей, готуючи їх до усвідомлення необхідності дотримання моральних настанов. В тексті часто зустрічається категорія «правди» поряд із законом, як його принцип або ознака: «Послухайте Мене, люди Мої, – говорить Господь, – і царі, прислухайтеся до Мене, бо вийде від Мене Закон і Суд мій на світло народам. Наближається скоро Правда Моя і вийде як світло Спасіння Моє. Мене очікують острови, і на силу Мою краї уповають» [3, с.130].

В роботах XII ст. «Повісті минулих літ» та «Повчанні» Володимира Мономаха «закон» також має божественне походження, але саме ця категорія не була предметом роздумів і зустрічається дуже рідко та опосередковано. Наприклад у Володимира Мономаха є роздуми, що таке беззаконня і вони пов'язані з тією історичною ситуацією, що склалася на той момент [12].

Уявлення про «закон» також можна опосередковано простежити через уявлення та вимоги до влади. Так, основними темами, що пов'язують владу та закон, є заклик до

гуманізму та тема просвітництва. Наприклад, у Іларіона: «Ти був зодягнений правдою і міцністю підперезаний, озутий істиною, вінчаний розумінням і милостивістю, як перцем...» [3, с. 135].

У Володимира Мономаха знаходимо серед порад князю шанобливе ставлення до людини: «Заступайтесь за ображеного, давайте розраду сироті, оправдайте вдовицю... убогих не забувайте... не давайте сильним погубити людину. Ні правого, ні винуватого не вбивайте і не веліть убивати його. Якщо навіть заслуговуватиме смерті, і то не погубляйте жодного християнина» [12].

Попри релігійний світогляд, знання розуміли як міру справедливості [6, с. 191; 2, с. 79]. Розум виступав джерелом справедливого закону у державі, розум і віра, розумне і святе були єдиними. І в «Повчанні» Володимира Мономаха і в «Молінні» Данила Заточника, і в Повісті минулих літ підкреслюється необхідність мудрості, вченості, розуму правителя та його радників.

В умовах пріоритетного значення звичаєвого права в державно-правовому житті на той момент, теоретичні розробки не могли вийти за межі його усвідомлення. Сама категорія «Правди» мала моральний відтінок, розглядалася в межах боротьби добра і зла. «Ухилийся від зла, твори добро, шукай миру і проганяй зло...» писав у «Повчанні» Володимир Мономах [12].

Сучасні дослідники часом, коли на практиці закон починає ставати основним джерелом права вважають XVI ст. [8, с. 207]. Саме в цей період, під впливом західноєвропейських державно-правових ідей і в політико-правовій думці України починають більш ґрунтовно розроблятися теоретичні категорії, зокрема і закону, збагачуючи власні традиції в цій сфері новими ідеями.

Отже, як українські, так і західноєвропейські теоретичні витoki категорії «закон» мали релігійний характер та моральні характеристики. Але релігійна традиція Західної Європи включала більш широке використання творів античних авторів, рецепцію римського права з її філософським обґрунтуванням, тоді як в Україні православ'я обмежувало вказані фактори морально-етичною проблематикою, рецепція була опосередкованою через Візантію, мав місце вплив язичництва. Серед особливостей політико-правової думки в Україні можна виділити передусім її практичну спрямованість і не схильність до абстрактних ідей, не застосування поняття «закону» до актів князівської влади, тісний зв'язок законності з темами гуманізму та просвітництва.

Список використаних джерел

1. Войтович Л. Середні віки в Україні: хронологія, проблеми періодизації [Електронний ресурс] / Л. Войтович // УІЖ. – 2003. – Вип. 4 (№ 451). – 161 с. - Режим доступу до журн.: <http://chtyvo.org.ua>.
2. Замалеєв А.Ф. Мыслители Киевской Руси / А. Ф. Замалеєв, В. А. Зоц. - К.: ВШ, 1987. – 181 с.
3. Історія вчень про державу і право. Частина 1. Політико-правова думка Стародавнього світу і Середньовіччя: хрестоматія: у 4 ч. / [уклад. В. В. Сухонос]; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 149 с.
4. Кушинська Л.А. Звичаєве право та його еволюція у східнослов'янському суспільстві IV – XI ст.: Монографія / Л. А. Кушинська. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – 142 с.
5. Огородник І.В. Історія філософської думки в Україні / І.В. Огородник, В.В. Огородник. – К.: Вища шк.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 543 с.
6. Основи політичної науки / За ред. Кухти Б. – Львів: Кальварія, 1996. – Ч. 1. - 238 с.
7. Полтавець С. Українська політична думка середини XVII століття / С.Полтавець. – К.: НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, 2008. – 171 с.
8. Правовий звичай як джерело українського права IX – XIX ст. / За ред. І.Б. Усенка. – К.: Наукова думка, 2006. – 280 с.

9. Рецепція римського приватного права (теоретичні та історико-правові аспекти) [Текст] : автореферат дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень / Є. О. Харитонов. - Одеса, 1997. - 51 с.
10. Терлюк І.Я. Історія українського права від найдавніших часів до XVIII століття. Навчальний посібник з історії держави і права України / І.Я. Терлюк. – Л.: Вид-во ЛІВС, 2003. – 156 с.
11. Тисяча років української суспільно-політичної думки [Текст] : у 9-ти томах / Ред. Т. Гунчак, Передмова О.М. Сліпушко. - К. : Дніпро, 2001. - Т. 1: X - XV ст. / Ред. Ю. Косенко. - 632 с.
12. Українська література XI — XIII ст. ст. Тексти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr2.htm>

Полякова Ольга Святославівна, канд. юрид. наук

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРАВОВОЮ ОСВІТОЮ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Актуальність питання визначення основних етапів становлення та розвитку системи публічного управління правовою освітою населення в сучасній Україні полягає в тому, що за часи незалежності в державі були сформовані концептуальні, правові, організаційні та методичні засади для набуття громадянами правових знань та забезпечення їх вільного доступу до джерел правової інформації, втім, у результаті подій, що сталися в столиці України в грудні 2013 – лютого 2014 рр., саме з боку владних сил були порушені основні права людини й громадянина, що призвели до негативних наслідків. До того ж, у результаті тимчасової втрати Україною контролю над частиною території (Автономної Республіки Крим, частини Донецької і Луганської областей), громадяни країни, які опинилися на окупованій території, заявляють про серйозні порушення більшості фундаментальних прав людини (право на життя, свободу, особисту недоторканість, власність та ін.) та свою правозахисну неспроможність. Все це дає підстави для перегляду підходів до формування системи публічного управління правовою освітою населення в Україні з метою підвищення її ефективності.

Питання становлення системи публічного управління правовою освітою населення в Україні не були предметом окремого наукового дослідження, хоча окремі аспекти цієї проблематики досліджувалися українськими ученими, зокрема: стан юридичної освіти в Україні (В. Андрейцев, А. Гетьман, О. Данильян, О. Дзьобань, О. Єгорова, В. Тацій, Ю. Шемшученко та ін.); еволюційний розвиток шкільної правової освіти на території України (Б. Андрусин, А. Гуз, О. Машкевський, С. Немченко); історико-правовий аспект еволюційного становлення правової освіти сучасної України (Д. Кумов).

Різні сфери прав людини, як справедливо зазначають вітчизняні науковці, закріплюються й деталізуються системою міжнародних політико-правових інструментів. Так, основні права людини унормовані в таких міжнародних правових документах, як: Загальна декларація прав людини (1948 р.), Конвенція про статус біженців (1951 р.), Європейська конвенція про захист прав і фундаментальних свобод людини з протоколами (1960 р.), Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.), Конвенція про права дитини (1989 р.), Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей (1990 р.) тощо.

Країни світу, в тому числі Україна, взяли на себе зобов'язання привести своє законодавство у відповідність до міжнародних стандартів, закріплених у міжнародних правових документах з прав людини. Цей процес в українському суспільстві розпочався ще за часів радянської влади. Зауважимо, що в радянські часи провідну роль в правоосвіт-

ній діяльності та головними осередками правової освіти були факультети вищих навчальних закладів юридичного спрямування.

Після проголошення незалежності Україна стала на шлях формування нової системи правової освіти, що започаткувало процес перегляду та напрацювання науково-методологічної та навчально-методичної бази викладання та подання правоосвітньої інформації. Водночас, відмова від радянської системи управління правоосвітньою діяльністю та обраний державотворчий шлях України, заснований на демократичних засадах, змінив підходи до організації управління правовою освітою населення.

Варто відмітити, що права освіта виступає одним із головних елементів формування системи духовних і матеріальних цінностей у сфері функціонування права та правової свідомості населення [3, с. 702]. Особливе значення в цьому процесі має опанування населенням науково-правових знань. У цьому зв'язку обов'язком держави є створення належних умов для набуття громадянами знань про свої права, свободи й обов'язки, інформування населення про правову політику держави, забезпечення вільного доступу громадян до джерел правової інформації, збереження та розвиток вітчизняних традицій у цій сфері [2]. Для виконання цих завдань в Україні має бути сформована національна система публічного управління правовою освітою населення, прийняті відповідні нормативно-правові документи, що регулюють суспільні відносини у правоосвітній сфері. Отже, спробуємо визначити основні етапи формування системи публічного управління правовою освітою населення в сучасній Україні.

Одним із перших серед українських науковців, хто зробив спробу з'ясувати специфічний зміст становлення правової освіти в сучасній Україні та запропонував етапи її розвитку, що базуються на прийнятті правових документів, – Д. Кумков. Він запропонував сім етапів, що охоплюють і радянській, і сучасний період Української держави. Однак, ми зупинимося лише на тих етапах, що стосуються періоду незалежності України, зокрема:

1991 – 1994 рр. – початок становлення системи шкільної правової освіти незалежної України;

1995 – 1999 рр. – прийняття Кабінетом Міністрів України Програми правової освіти населення, де закладено основи безперервної правової освіти та визначено місце й роль школи у її реалізації;

2000 – 2008 рр. – підписання Указу Президента України «Про Національну Програму правової освіти населення» (серед завдань – розвиток юридичної освіти);

2009 р. – по теперішній час – вироблення принципово нових підходів до організації та здійснення шкільної правової освіти в Україні, що детермінується передусім переходом до функціонування старшої школи як профільної [1, с. 205–206].

На жаль, у періодизації становлення та розвитку правової освіти сучасної України, що подається Д. Кумовим, права освіта населення розглядається як складова загальної середньої (шкільної) та частково юридичної (вищої) освіти. Однак, набуття правових знань та навичок у їх застосуванні має починатися з народження людини, а впродовж усього життя вони мають накопичуватися та вдосконалюватися. Тому проблема потребує більш широкого підходу до розуміння та вимагає формулювання нових концептуальних засад формування правової свідомості громадян України.

Беручи за основу зазначені Д. Кумовим правові документи, що, дійсно, є основоположними документами у формуванні національної системи правової освіти, та результати проведеного дослідження автором даної статті, спробуємо запропонувати основні етапи становлення та розвитку системи публічного управління правовою освітою населення в сучасній Україні. Зауважимо, що до суб'єктів публічного управління, за твердженням В. Трощинського, «належать органи державної влади, зокрема органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також інші суб'єкти у разі

делегування їм публічних повноважень» [4]. Відтак, концептуалізація визначення основних етапів має базуватися як на прийнятті правових документів, так і на створенні інституціонального дизайну правової політики:

перший етап – 1990 – 1991 рр. – стартові умови розгортання державотворчого процесу – прийняття «Декларації про державний суверенітет України» (1990 р.) та проведення референдуму на підтвердження «Акту проголошення незалежності України» (1991 р.); створення добровільного громадського об'єднання правознавців України – Союзу юристів України (1990 р.);

другий етап – 1991 – 1996 рр. – становлення владних структур – формування трьох основних гілок влади (законодавчої, виконавчої, судової) та прийняття основних законодавчих актів, у тому числі у сфері прав людини; з метою подальшого розвитку в державі правової освіти та виховання громадян в дусі поваги до Закону і прав людини Кабінет Міністрів України ухвалив Програму правової освіти населення (1995 р.) та створив Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення (1995 р.), утвореної для забезпечення взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, навчальних закладів та закладів культури, наукових установ, видавництва та видавничих організацій, засобів масової інформації у сфері правової освіти населення, а також надання відповідної методичної допомоги;

третій етап – 1996 – 2001 рр. – закладання конституційних засад Української держави – ухвалення Конституції України (1996 р.), в якій проголошуються й гарантуються основні права громадянина;

четвертий етап – 2001 – 2014 рр. – створення необхідних умов для набуття населенням правових знань – затвердження Національної програми правової освіти населення (2001 р.), спрямованої на підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування поваги до права;

п'ятий етап – 2014 – по теперішній час – удосконалення нормативно-правового забезпечення організації громадянського суспільства у контексті підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, створення юридичних механізмів для захисту прав внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) та учасників антитерористичної операції (далі – АТО) – прийняття законодавчих та нормативно-правових актів, створення відповідних структурних підрозділів в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, самоорганізація населення з метою надання допомоги ВПО та учасникам АТО, створення благодійних організацій тощо.

Запропонований підхід до визначення основних етапів становлення системи публічного управління правовою освітою населення в Україні є лише спробою автора з'ясувати сутність процесу формування цієї системи та у подальшому науковому дослідженні буде вдосконалюватися. Втім, вже на цьому етапі можна констатувати, що правоосвітницька діяльність набула нового, більш масштабного рівня, до якої залучені парламент як законодавчий орган, що визначає правову політику держави, уряд, що здійснює цю політику через відповідні структурні підрозділи (міністерства, агентства, відомства тощо) та інституції громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Кумов Д. Л. Розвиток правової освіти сучасної України: історико-правовий аспект / Д. Л. Кумов // Право. Серія 18. Економіка і право. – 2014. – Вип. 26. – С. 203–209.
2. Національна програма правової освіти населення [Електронний ресурс] : Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060-ХІІ [із змін.] : за станом на 04 серп. 2015 р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

3. Скрипнюк О. В. Правова освіта / О. В. Скрипнюк // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 702–703.

4. Трощинський В. П. Публічне управління / В. П. Трощинський // Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко [та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – С. 605.

Пузирна Наталія Станіславівна, канд. юрид. наук

Пузирний Вячеслав Феодосійович, канд. юрид. наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ УПОВНОВАЖЕНОГО З ПРАВ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У ст. 1 Конституції України встановлюється, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою [1]. Соціальною визнається держава, яка бере на себе обов'язок, керуючись принципом справедливості, забезпечувати розвиток громадянського суспільства в цілому за рахунок збереження благополуччя та соціальної захищеності кожного громадянина.

Інвалідом відповідно до ст. 2 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» є особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідком травм або уродженими дефектами, що призводить до обмеження життєдіяльності, необхідності в соціальній допомозі і захисті [2].

Згідно зі ст. 1 закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» інвалід – це особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист [3]. Відповідно до цього Закону інвалідність – це міра втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» діяльність держави щодо інвалідів виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціально-побутових і соціально-психологічних умов для задоволення їх потреб у відновленні здоров'я, матеріальному забезпеченні, посиленій трудовій та громадській діяльності.

З метою забезпечення належних умов для реалізації громадянських, соціальних, економічних та культурних прав і законних інтересів людей з інвалідністю, у тому числі тих, які отримали інвалідність у зоні проведення антитерористичної операції, інвалідів війни, недопущення їх дискримінації, виховання поваги до особливостей таких людей, визнаючи пріоритетність міжнародних стандартів з інтеграції людей з інвалідністю у життя суспільства, враховуючи вимоги Конвенції ООН про права інвалідів Президентом України 1 грудня 2014 року підписаний Указ № 902/2014 «Про Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю» [4]. Цим Указом затверджене Положення про Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю.

Уповноважений Президента України з прав людей з інвалідністю (далі – Уповноважений) забезпечує здійснення Президентом України конституційних повноважень щодо забезпечення додержання прав і законних інтересів людей з інвалідністю, в тому числі тих, які отримали інвалідність у зоні проведення антитерористичної операції, інвалідів війни.

Основними завданнями Уповноваженого є:

1) моніторинг додержання в Україні прав і законних інтересів людей з інвалідністю, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері, внесення в установленому порядку Президентом України пропозицій щодо припинення, усунення, запобігання обмеженню та порушенню прав і законних інтересів людей з інвалідністю;

2) здійснення заходів щодо налагодження взаємодії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань забезпечення прав і законних інтересів людей з інвалідністю;

3) внесення Президентом України пропозицій щодо підготовки проектів законів, актів Президента України з питань захисту громадянських, соціальних, економічних, культурних прав і законних інтересів людей з інвалідністю, створення умов для реалізації ними таких прав та інтересів;

4) участь у підготовці проектів нормативно-правових актів з питань захисту прав і законних інтересів людей з інвалідністю, забезпечення умов для реалізації їх громадянських, соціальних, економічних та культурних прав, недопущення дискримінації та забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю в усіх сферах суспільного життя, поваги до особливостей інвалідів і визнання їх як компонента людської різноманітності;

5) участь у межах компетенції в експертизі законів, які надійшли на підпис главі держави, законопроектів, які пропонуються для внесення Президентом України на розгляд Верховної Ради України у порядку законодавчої ініціативи, інших законопроектів, які стосуються прав і законних інтересів людей з інвалідністю;

6) підготовка та організація заходів за участю Президента України, у тому числі міжнародного характеру, з питань забезпечення прав і законних інтересів людей з інвалідністю;

7) інформування громадськості про здійснення Президентом України конституційних повноважень щодо забезпечення додержання прав і законних інтересів людей з інвалідністю.

Враховуючи вищевикладене, доходимо висновку, що протягом минулих років не було створено дієвих державних механізмів, здатних у кращий бік змінити життя людини з інвалідністю, через що й саме право на рівне співіснування інвалідів з іншими людьми практично не визнавалося. На сьогодні держава запровадивши інститут Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю намагається забезпечити умови для поліпшення становища осіб з інвалідністю, підвищення їх ролі в суспільстві, створення рівних прав з іншими громадянами для їх участі у різних сферах діяльності.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р № 254к/96-вр // Відомості Верховної Ради України. - 1996. -№ 30. – Ст. 141.

2. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України від 21 березня 1991 року № 875-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 21. – Ст. 252.

3. Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закон України від 6 жовтня 2005 року № 2961-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 2-3. – Ст. 36.

4. Про Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 1 грудня 2014 року № 902/2014. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/902/2014>.

Рудик Вікторія Анатоліївна, канд. юрид. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ

Найважливішою цінністю громадянського суспільства є сім'я, як носій культурних, моральних і етнічних традицій. Становище сім'ї, в свою чергу, залежить від ставлення держави до її проблем, інтересів і потреб. Соціально-економічні, політичні, культурні трансформації, що відбуваються сьогодні в нашій державі, суттєво позначилися на функціонуванні та «здоров'ї» сімей в Україні. Причинами цього є зниження рівня доходів значної частини населення, невпевненість у майбутньому, зростання соціальних загроз, військовий конфлікт тощо. Найбільш соціально вразливими стають багатодітні сім'ї.

Відповідно до статті 1 Закону України „Про охорону дитинства” багатодітна сім'я - це сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує (до складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах, - до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років) [1].

Найчастіше багатодітні сім'ї зустрічаються з проблемами матеріального забезпечення, а також похідними від неї проблемами житлового забезпечення, забезпечення фізичного здоров'я, культурного та освітнього розвитку дитини.

Як відзначалось у щорічній доповіді про становище дітей в Україні за підсумками 2014 року, структура сімейного доходу знаходиться під істотним впливом складу домогосподарства, насамперед кількості дітей. Найбільш прогресивна вона у сім'ях з однією дитиною, в яких доходи від оплати праці складають 60,7%, а грошові та натуральні надходження від особистого підсобного господарства – лише 7,0%. При цьому значимість соціальних трансфертів незначна – 5,0%. У сім'ях з двома дітьми частка доходів від оплати праці скорочується до 50,5%, насамперед за рахунок зростання вагомості соціальних трансфертів (11,1%). Найбільш сильно відрізняється структура доходів у багатодітних сім'ях: з одного боку, різко скорочується значимість оплати праці – до 34,3%, з іншого – суттєво підвищується частка доходів, отримуваних у вигляді різної допомоги на дітей, які є другим за важливістю джерелом доходів і складають 24,2%, а також частка грошових і натуральних надходжень від особистого підсобного господарства – 14,2%. Така досить істотна значимість доходів від особистого підсобного господарства у багатодітних сім'ях пояснюється тим, що більше половини їх проживають у сільській місцевості [2, с. 61]. Отже, зважаючи на таке відсоткове співвідношення різних видів сімейних доходів, можна зробити висновок, що саме ці сім'ї є найбільш вразливими та залежними від рівня державної підтримки.

Внаслідок проблеми матеріальної забезпеченості сім'ї впливають і інші не менш вразливі проблеми. Найбільш, мабуть, гостро стоїть житлова проблема. Характеристикою житлових умов сімей є рівень її забезпеченості житловою площею, насамперед, у відповідності до мінімальних нормативів. Найбільша частка сімей, які мають на особу менше 7,5 м², тобто таку площу, яка гарантовано дає право на поліпшення житлових умов, традиційно є у сім'ях з дітьми – 22,0%. У 2014 році 45,3% багатодітних сімей мали житлову площу менше 7,5 м² на одну особу. У порівнянні з 2000 роком ситуація майже не змінилася, оскільки тоді таких багатодітних сімей було 48,3%. Серед бездітних сімей частка тих, хто мав житлову площу менше 7,5 м², була дуже незначною – лише 4,1%. Надто незадовільною ситуацією є забезпеченість сімей з дітьми життєвим простором, яка оцінюється через навантаження особами на кімнату. Серед багатодітних

домогосподарств таких, які забезпечені життєвим простором було лише 1,4% багатодітних сімей. Крайня форма недостатності житлового простору (дві та більше особи на кімнату) у 2014 році була зафіксована у 52,5% багатодітних сімей [2, с. 65].

Ще однією важливою проблемою багатодітних сімей є проблема здоров'я дітей. Більшість авторів зазначає, що діти в багатодітних сім'ях хворіють значно частіше в порівнянні з іншими сім'ями з об'єктивних причин. Діти в таких сім'ях отримують недостатньо повноцінне харчування, не мають можливості для повноцінного відпочинку, а батьки не завжди можуть придбати необхідні ліки, значно менше тут і фізичних можливостей для догляду за хворою дитиною. У багатодітних сім'ях частка витрат на продовольчі товари вище, а структура харчування менш раціональна, ніж в цілому у всіх сім'ях з дітьми.

З огляду на зміст проблем багатодітних сімей, вважаємо, що державна соціальна політика повинна базуватися на комплексному та диференційованому підході до забезпечення і соціально-економічного захисту багатодітних сімей, а також з урахуванням «рейтингу» проблем.

Законом України «Про охорону дитинства» встановлені такі пільги для багатодітних сімей: - 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 кв. метр загальної площі житла на кожного члена сім'ї, який постійно проживає в жиллому приміщенні (будинку), та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю); - 50-відсоткова знижка плати за користування комунальними послугами (газопостачання, електропостачання та інші послуги) та вартості скрапленого балонного газу для побутових потреб. Площа житла, на яку надається знижка при розрахунках плати за опалення, становить 21 кв. метр опалюваної площі на кожного члена сім'ї, який постійно проживає в жиллому приміщенні (будинку), та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю; - 50-відсоткова знижка вартості палива, у тому числі рідкого, у разі якщо відповідні будинки не мають центрального опалення; позачергове встановлення квартирних телефонів. Абонентна плата за користування квартирним телефоном встановлюється у розмірі 50 відсотків від затверджених тарифів.

Цим Законом також передбачено пільги дітям з багатодітних сімей, а саме: безоплатне одержання ліків за рецептами лікарів; щорічне медичне обстеження і диспансеризація в державних та комунальних закладах охорони здоров'я із залученням необхідних спеціалістів, а також, компенсація витрат на зубопротезування; першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація; безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту (крім таксі), автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрішньорайонних, внутрішньо- та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання; безоплатне одержання послуг з оздоровлення та відпочинку відповідно до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» (відповідно до ст. 24 цього Закону, фінансування послуг з оздоровлення та відпочинку дітей з багатодітних сімей здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, професійних спілок і фондів, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб та інших джерел).

Діти з багатодітних сімей, у складі яких є п'ятеро і більше дітей, а також особи віком від 18 до 23 років із таких сімей звільняються від плати за навчання у вищих навчальних закладах державної та комунальної форми власності усіх рівнів акредитації за умови, що певний освітньо-кваліфікаційний рівень вони здобувають вперше.

Крім цього, окремі види пільг передбачені іншими законами. Зокрема, Законом України «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною» передбачено, що матері, які народили п'ятеро і більше дітей та виховали їх до шестирічного віку, мають право на

отримання пенсії за особливі заслуги перед Україною у випадку виходу на пенсію за віком, за інвалідністю, по втраті годувальника та за вислугою років у розмірі від 35 до 40 відсотка прожиткового мінімуму [3].

Відповідно до п. 169.1 ст. 169 Податкового кодексу України платник податку має право на зменшення суми загального місячного оподаткованого доходу, отриманого від одного роботодавця у вигляді заробітної плати, на суму податкової соціальної пільги у розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, — для платника податку, який утримує двох чи більше дітей віком до 18 років, — у розрахунку на кожну таку дитину [4].

Законом України «Про житловий фонд соціального призначення» (ст. 11) встановлено право сімей, які мають п'ятьох і більше дітей, та у разі народження у однієї жінки одночасно трьох і більше дітей позачергового отримання квартир або садибних(одноквартирних) жилих будинків із житлового фонду соціального призначення а також позачергове право отримання житлового приміщення відповідно до ст. 46 Житлового кодексу України[5].

Призначення дострокової пенсії за віком жінкам, які народили та виховали до 6-ти річного віку п'ятеро або більше дітей, але не раніше ніж за 5 років до досягнення пенсійного віку, за наявності не менше 15 років страхового стажу. За вибором матері або в разі її відсутності, якщо виховання 5 або більше дітей здійснювалося батьком, йому призначається дострокова пенсія за віком, але не раніше ніж за 5 років до досягнення пенсійного віку, за наявності не менше 20 років страхового стажу [6].

На скільки механізм соціального захисту багатодітних сімей визначений законодавством України є дієвим, можна з'ясувати з аналізу демографічної ситуації в Україні за останні роки. В щорічній державній доповіді про становище дітей в Україні за підсумками 2014 року описана демографічна ситуація в Україні. В ній відзначається, що зростання народжуваності в Україні, яке відбувалось протягом 2002–2012 рр., змінилось спочатку коливанням її інтенсивності, при якому у 2010–2011 рр. дітородна активність була нижчою за рівень 2009 р., однак у 2012 р. різко зросла і навіть досягла найбільшого значення за весь новітній період підвищення народжуваності. Однак у 2013–2014 рр. знову відбулося її зниження. Загальний коефіцієнт народжуваності у 2014 р. становив 10,8%, тоді як у 2012 р. цей показник сягав 11,4% [2].

Аналізуючи проблеми багатодітних сімей, вважаємо, що не зважаючи на систему заходів соціального захисту передбачену законодавством України, впливовим фактором державної підтримки залишається матеріальне забезпечення. Система ж особливо го захисту багатодітних сімей складається переважно з пільг та переваг. При цьому варто відзначити, що деякі пільги визначені законами, не мають актуальності в сучасних умовах і фактично не можуть ефективно впливати на підтримку та розвиток багатодітних сімей. Деякі пільги визначені законом, мають обмеження, і можуть бути реалізовані не в усіх випадках та не всіма багатодітними сім'ями. Наприклад, право на безкоштовне забезпечення ліками при амбулаторному лікуванні може бути реалізовано лише при лікуванні певного переліку хвороб, лише для придбання певної категорії ліків і лише для дітей віком до трьох років (Постанова КМУ від 17 серпня 1998 р. № 1303 «Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань»). Застосування податкової соціальної пільги обмежується граничною величиною заробітку, на який може бути нарахована пільга (підпункт 169.4.1 п. 169.4 ст. 169 Податкового кодексу України).

Щодо матеріальної підтримки багатодітних сімей у вигляді грошової допомоги, то варто відмітити про можливість отримання лише допомоги малозабезпеченим сім'ям. Даний вид допомоги, хоча і не передбачено виключно для багатодітних сімей, однак за умовами призначення найвірогіднішою категорією її отримувачів є саме сім'ї з дітьми. Негативним кроком у соціальній політиці матеріального забезпечення багатодітних сімей була відміна диференційованого підходу у визначенні розмірів допомоги при народженні дитини. В зв'язку з чим розміри допомоги при народженні другої, третьої та послідуєчих дітей в сім'ї було скасовано. Окрім цього відмінено допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Підсумовуючи викладене, вважаємо, система соціального захисту багатодітних сімей повинна бути переглянута, а заходи державної підтримки необхідно оновити та привести у відповідність їх актуальності в сучасних умовах. Юридичний статус багатодітної сім'ї необхідно диференціювати в залежності від кількості дітей, рівня матеріальної забезпеченості та регіону проживання з метою конкретизації заходів їх соціального захисту. Серед заходів соціального захисту, з метою покращення матеріального становища багатодітних сімей, повинні переважати грошові виплати, а також заходи, які вирішують найбільш «рейтингові» проблеми багатодітних сімей.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 №2402-III // Голос України від 06.06.2001 № 98
2. Щорічна державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2014 року: «Дотримання прав дітей в умовах збройного конфлікту» / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [Авт. кол.: Аксьонова С.Ю., Вакуленко О.В., Васильєв О.А. та ін.]. – К., 2015. – 160 с.
3. Закон України «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною» від 01.06.2000 № 1767-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – N 35. – ст. 289
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Офіційний вісник України. – 2010 р. – № 92. – том 1. – стор. 9. – стаття 3248
5. Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» від 12.01.2006 № 3334-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – N 19-20. – ст.159
6. Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 № 1788-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – N 3. – ст. 10

Селецький Олексій Вікторович, канд. юрид. наук
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРОСУВАННЯ ТА ПЕРЕМІЩЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ

Дипломатичним працівником у відповідності до ст. 1 Закону України «Про дипломатичну службу» є державний службовець, який виконує дипломатичні або консульські функції в Україні чи за кордоном та має відповідний дипломатичний ранг [1]. Характерним компонентом правового статусу такого працівника є його право на просування по службі. Це право, зокрема, закріплене ст. 11 Закону України «Про державну службу», відповідно до якої кожному державному службовцеві надається можливість просування по службі з урахуванням кваліфікації та здібностей, сумлінного виконання своїх службових обов'язків, а також брати участь у конкурсах на заміщення посад більш високої категорії. Просування по службі державного службовця, як визначено ч. 1 ст. 27 цього Закону, здійснюється через посідання більш високої посади на конкурсній основі, крім випадків, коли інше встановлено законами України та Кабінетом Міністрів України, або завдяки присвоєнню державному службовцю більш високого рангу [2]. Відштовхуючись від вищевикладеного, можна стверджувати, що просування по дипломатичній службі

аналогічним чином полягає у підвищенні працівника у дипломатичній посаді та/або присвоєнні йому більш високого дипломатичного рангу. Тобто просування по дипломатичній службі структурно складається з двох окремих елементів: 1) просування за посадою; 2) просування за рангом. До речі, законодавець не забороняє їх одночасне поєднання.

Безперечно, кожен працівник дипломатичної служби, який не байдужий до власної долі, рано чи пізно починає серйозно замислюватися про своє майбутнє, про перспективи подальшого професійного зростання. Усвідомивши це, службовець прагне реалізувати природну потребу у розкритті власних здібностей, домогтися покращення свого службового, матеріального становища, зайняти належне місце у службовій ієрархії відповідно до своїх умінь та професійної підготовки. Для працівника просування по дипломатичній службі відіграє передусім стимулюючу роль та виражається у конкретних сприятливих наслідках відносно нього. Так, наприклад, одночасно із зайняттям більш високої посади працівник наділяється ширшим обсягом владних повноважень, що, у свою чергу, тягне за собою збільшення кількості його підлеглих, підвищується рівень матеріального забезпечення, з'являється відчуття безпеки, впевненості в собі, власної гідності, поваги серед трудового колективу, рідних та близьких. Зазначимо, що і для державного органу це своєрідний позитивний момент, оскільки відбувається комплектування найбільш достойних кадрів на дипломатичній службі.

Загалом, підвищення у посаді та присвоєння вищого рангу можна розглядати як винагороду від роботодавця за старанну, віддану, якісну і зразкову трудову діяльність службовця, яка підтверджується, приміром, успішними результатами атестації та щорічного оцінювання виконання працівниками дипломатичної служби покладених на них обов'язків та завдань. До речі, ч. 2 ст. 27 Закону України «Про державну службу» передбачено, що переважне право на просування по службі мають державні службовці, які досягли найкращих результатів у роботі, виявляють ініціативність, постійно підвищують свій професійний рівень та зараховані до кадрового резерву [2]. Водночас ст. 145 Кодексу законів про працю України передбачено надання переваги при просуванні по роботі для працівників, які успішно і сумлінно виконують свої трудові обов'язки [3].

Просування по службі здійснюється виключно за ознаками здібностей і професійної кваліфікації незалежно від статі, расової належності, віросповідання, світогляду тощо. О. Ю. Оболенський стверджує, що просування державного службовця на більш високу посаду можливе за таких умов: 1) наявність вакантної посади; 2) наявність необхідної професійної освіти, досвіду роботи, знання Конституції України, законодавства про державну службу та боротьбу з корупцією; 3) наявність необхідного стажу державної служби та/або загального стажу; 4) проходження конкурсу чи застосування іншої процедури, передбаченої чинним законодавством [4, с. 301–302].

Зазвичай у юридичній літературі поняття «просування по службі» ототожнюють із іншим терміном – «службова кар'єра». Так, наприклад, С. Д. Дубенко пише, що просування по службі відбувається в межах державних посад, категорій і рангів. Все це в сукупності складає службову кар'єру [5, с. 70]. Так само кар'єру на державній службі розглядає і В. Я. Малиновський, який визначає її як поступове просування працівника по службових сходинках, зміна кваліфікаційних можливостей, навиків, здібностей і розмірів винагород, пов'язаних з його діяльністю [6, с. 104]. На думку А. В. Кірмача, просування по державній службі, тобто службова кар'єра, є ключовим елементом проходження державної служби. Науковець також наголошує на тому, що кар'єра – це рух тільки вперед і кожного разу на щаблину вище [7, с. 161]. Натомість С. Є. Єльцова відзначає, що висхідне просування по службі є кар'єрою лише у вузькому розумінні. У широкому сенсі слова службова кар'єра включає як висхідне статусне переміщення (від одного статусу до іншого, більш високого), так і низхідне статусне переміщення (від

одного статусу до іншого, більш низького). Службова кар'єра, на думку вченої, – це переміщення між нерівноцінними статусами або, іншими словами, переміщення співробітника (члена організації) з однієї статусної групи в іншу, нерівноцінну [8, с. 84].

У національному законодавстві термін «службова кар'єра» вперше був вжитий у Законі України «Про державну службу» від 16.12.1993 р., який, попри наявність спеціального розділу під однойменною назвою «Службова кар'єра», досі не визначив цю дефініцію. Так само не розкриває сутність цього поняття й Закон України «Про дипломатичну службу», який також містить схожий за назвою Розділ IV «Проходження дипломатичної служби. Службова кар'єра».

На нашу думку, кар'єру в органах дипломатичної служби необхідно розглядати як систему правил і організаційних заходів, що визначають порядок та підстави просування працівника дипломатичної служби сходинками службової ієрархії, присвоєння йому більш високого рангу з урахуванням його кваліфікації, здібностей, сумлінного виконання службово-трудових обов'язків.

Крім службового просування по вертикалі, на дипломатичній службі можливе також переміщення працівників по горизонталі. Яскравим прикладом останнього є ротація, тобто планове заміщення працівників дипломатичної служби у закордонних дипломатичних установах України в порядку, визначеному Міністерством закордонних справ України. Як зазначає Н. Вапнярчук, ротація кадрів на дипломатичній службі – це однорівнева ротація (по горизонталі), а саме, переміщення в межах ідентичної спеціальності, кваліфікації чи посади. Вона проводиться з метою визначення рівня загальноосвітньої та професійної підготовки, що дає можливість всебічно вивчити фаховий рівень працівників та залучити найбільш перспективних до кадрового резерву на вищі посади. Крім цього, досліджуваний вид переміщення спрямований на запобігання протиправній діяльності дипломатичних працівників, їх корупційних діянь тощо. На підставі викладеного, вчена вважає, що ротація кадрів на дипломатичній службі – це встановлені правила і порядок горизонтального переміщення дипломатичних працівників з урахуванням їх здібностей, професійних знань, мовної підготовки, досвіду дипломатичної служби [9, с. 265].

Відповідно до ч. 3 ст. 20 Закону України «Про дипломатичну службу» працівники дипломатичної служби підлягають ротації і направляються у довготермінове відрядження з урахуванням їхньої професійної підготовки, спеціалізації та досвіду роботи, а також службової необхідності. Відзначимо також, що вищезгаданим Законом у ст. 1 довготермінове відрядження сформульоване як перебування працівників дипломатичної служби за принципом ротації в закордонних дипломатичних установах України у строки, передбачені цим Законом [1]. Довготермінове відрядження дипломатичних працівників триває, як правило, до чотирьох років у державах з нормальними кліматичними умовами та стабільною політичною ситуацією і до трьох років у державах з важкими кліматичними умовами або складною політичною ситуацією.

Окрім цього, дипломатичні працівники можуть бути направлені на роботу до секретаріатів міжнародних організацій за квотою України. Тривалість такої роботи обумовлюється строками контрактів з цими організаціями, визначеними за погодженням з Міністерством закордонних справ України, а її період зараховується до стажу дипломатичної служби.

Список використаних джерел

1. Про дипломатичну службу : Закон України від 20.09.2001 р. № 2728-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 5. – Ст. 29.
2. Про державну службу : Закон України від 16.12.1993 р. № 3723-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.

3. Кодекс законів про працю України : затв. Законом УРСР від 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – № 50 (Додаток). – Ст. 375.
4. Оболенський О. Ю. Державна служба : підручник / О. Ю. Оболенський. – К. : КНЕУ, 2006. – 472 с.
5. Дубенко С. Д. Державна служба і державні службовці в Україні : навч.-метод. посіб. / С. Д. Дубенко ; за заг. ред. Н. Р. Нижник. – К. : Ін Юре, 1999. – 244 с.
6. Малиновський В. Я. Державна служба: теорія і практика : навчальний посібник / В. Я. Малиновський. – К. : Атіка, 2003. – 160 с.
7. Кірмач А. В. Європейський досвід правового регулювання службової кар'єри державних службовців / А. В. Кірмач // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 161–164.
8. Ельцова С. Е. Структурно-функціональний аналіз службової кар'єри / С. Е. Ельцова // Научные ведомости БГУ. – 1999. – № 2. – С. 83–87.
9. Вапнярчук Н. До питання ротації державних службовців дипломатичної служби / Н. Вапнярчук // Публічне право. – 2012. – № 3 (7). – С. 263-268.

Сердюк Валентин Васильович, д-р юрид. наук, професор

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, м. Київ, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСЯГНЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ

Діяльність судових органів України під час здійснення правосуддя пов'язана з багатьма організаційними та правовими аспектами, які взаємно доповнюють одне одного і складають таким чином єдину систему організаційно-правових заходів, метою реалізації яких є, зокрема, досягнення уніфікації судової практики. Комплекс таких заходів формується за наявності відповідних передумов, які фокусують увагу законодавця і правозастосувача на площину реального втілення правових стандартів на основі ідей верховенства права, що в підсумку призводить до прогнозованого і справедливого правосуддя.

Специфіка судової діяльності перш за все пов'язана із постійним застосуванням права до конфліктних ситуацій, які виникають у суспільстві. Для цього суд зобов'язаний діяти в рамках закону і підкорятися лише йому. Однак практика правозастосування судами розкриває ряд проблем, з якими вони стикаються майже щодня, однією з яких є відсутність стійкості законодавства. Сконструювати ідеальний закон ще не вдалося нікому, оскільки об'єктивно він завжди буде відставати від суспільних потреб, але наближати закон до потреби його відповідності для вирішення правового спору є основним завданням нормотворчої діяльності.

Стойкість законодавства лише побічно перебувала в полі наукового пошуку. Сучасними науковцями відстоюється позиція, сутність якої полягає в динаміці рівноваги стійкості, формальної визначеності закону та його ефективності. Метою будь-якого правового впливу є визначена поведінка суб'єктів права, отже досягнення цієї мети є однією з передумов стабільності права. Саме ефективність права і правової норми буде показником того, що реально досягнута динамічна рівновага між системоутворюючими і системозмінюючими процесами у суспільних відносинах [1, с. 61-65].

Для стабільності законодавства необхідними критеріями повинні бути довготривале ефективне правове регулювання суспільних відносин з одночасним подоланням протиріч, колізій і прогалин, які виникають під час його реалізації без унесення до нього істотних змін. Тому в контексті уніфікації судової практики принциповим є поєднання динаміки і стабільності законодавства, що вимагає дотримання необхідного балансу між виданням нових норм та внесенням змін і доповнень до чинних актів законодавства та свідчить про стійкість законодавства. У такому розумінні головне завдання нормотворчої діяльності – досягнення стійкості законодавства, що є наслідком дотримання ба-

лансу між його стабільністю і динамізмом. Отже, прийняття нових нормативно-правових актів, зміна або скасування чинних повинні бути науково обґрунтованими, доцільними і конструктивними та забезпечувати стійкість законодавства як передумову досягнення уніфікації судової практики.

Важливим в аспекті дослідження є інститут преюдиціального запиту. Рішенням Комітету Міністрів Ради Європи від 10.07.2013 р. було схвалено Протокол № 16 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (Конвенція). Україна приєдналася до зазначеного протоколу 20.06.2014 р. Протокол № 16 стосується лише одного питання: на його підставі вищі судові органи і трибунали держав-членів Ради Європи одержали можливість запитувати у Європейського суду з прав людини (Європейський Суд) консультативні висновки з питань інтерпретації і застосування прав, гарантованих Конвенцією і Протоколами до неї у контексті справ, які перебувають на розгляді у цих судах і трибуналах на національному рівні.

При цьому вищі суди держав-членів Ради Європи можуть звертатися до Європейського Суду із запитом на своїх національних мовах, що однозначно створює додаткове навантаження на Європейський Суд. До збільшення навантаження може призвести і виконання вимоги Протоколу № 16 щодо мотивування всіх рішень про відмову у задоволенні запитів. Відповідає Протоколу № 16 також потреба в наданні допомоги Європейським Судом перекладу свого консультативного висновку на мову ведення судочинства тієї чи іншої держави. Водночас, на наш погляд, відсутність змагальності у провадженні з підготовки консультативних запитів полегшить роботу Європейського Суду в цьому напрямі.

Серед вітчизняних науковців і практиків набирає оберті теоретична дискусія, сутність якої зводиться до вирішення трьох питань: дотримання субординації між судами різних рівнів, суб'єктного питання в аспекті звернення до Європейського Суду з преюдиціальним запитом, та своєчасності такого запиту. Як зазначає Р. А. Майданик, в Україні немає законодавчих підстав для застосування преюдиціального запиту в межах країни. Але, враховуючи те, що Україна долучилася до Протоколу № 16 до Конвенції, українські служителі Феміди отримали змогу звертатися з клопотаннями про надання консультативних висновків безпосередньо до Європейського суду. При цьому, на думку автора, звернення до Суду в обхід національних вищих судів не повинно розцінюватися як порушення субординації. В Україні ж суб'єктом надання таких висновків науковець убачає Верховний Суд України, але із законодавчим закріпленням відповідної процедури [2, с. 6].

Визначаючи суб'єктів звернення із преюдиціальним запитом, В. М. Кравчук робить акцент на судах першої ланки з одночасним встановленням так званого фільтра щодо цих запитів, яким можуть бути збори суддів відповідного суду. Крім того, аргументується думка, що суб'єктом розгляду таких запитів може бути не Верховний Суд України, а Конституційний Суд України [2, с. 6]. Водночас О. В. Кривенда зауважує, що суб'єктом тлумачення має бути Верховний Суд України, оскільки найбільші проблеми виникають саме із суперечності законів та підзаконних нормативних актів. Також автор не погоджується з тим, що фільтром запитів мають бути збори суддів, оскільки орган суддівського самоврядування не повинен перейматися проблемами судової практики. Преюдиціальний запит може запобігати судовим помилкам, а сам запит можна розцінювати як один із механізмів забезпечення справедливого правосуддя [2, с. 6].

Отже, необхідно чітко врегулювати питання преюдиціальних запитів, оскільки їх значення для уніфікації судової практики є важливим. Тому надання Верховному Суду України повноваження щодо тлумачення проблемних питань правозастосування не викликає сумнівів, але потребує законодавчого врегулювання. Для реалізації цього доці-

льно, щоб у Верховному Суді України діяв сенат із питань надання консультативних висновків (створення *ad hoc*). На нашу думку, такий підхід сприятиме досягненню уніфікації судової практики, оскільки: (1) тлумачення здійснює один судовий орган – Верховний Суд України; (2) при цьому не втрачається своєчасність консультації з питань тлумачення правових норм та цілісність такої практики; (3) на підставі вичерпності всіх національних засобів правового захисту один орган – Верховний Суд України – вправі звернутися до Європейського Суду з преюдиціальним запитом для отримання консультативного висновку з питань тлумачення і застосування положень Конвенції.

Ще однією передумовою досягнення уніфікації судової практики, на нашу думку, є формування єдиного центру правозастосування в державі шляхом надання пленуму Верховного Суду України видавати постанови правороз'яснювального характеру. Ми вважаємо, що подальше залишення у повноваженнях вищих спеціалізованих судів видання постанов пленуму з питань роз'яснення застосування норм права є дискусійним, виходячи з того, що Верховний Суд України на сьогодні має визначене у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» завдання, яке полягає у забезпеченні однакового застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, що визначені процесуальним законом. Отже, з метою досягнення уніфікації судової практики в державі є необхідність упорядкування повноважень вищих спеціалізованих судів і Верховного Суду України, оскільки за чинного порядку єдиний центр правозастосування фактично відсутній.

Вступ України до Ради Європи започаткував визнання юрисдикції Європейського Суду як наддержавного судового органу Ради Європи, створеного для європейських країн, що ратифікували Конвенцію. Тому можливо виокремити таку важливу функцію рішень Європейського Суду як вдосконалення законодавства й правозастосовної практики, а на цій підставі – вдосконалення правосуддя, що може відобразитися у зміні судової практики, у формуванні загальних підходів судів до тлумачення національного права, у впливі на правові позиції національних судових органів.

Крім того, окреме значення для формування судової практики мають пілотні рішення Європейського Суду. Щодо України Європейським Судом прийнято сім пілотних рішень, які мають визначальний вплив на процес реформування національної правової системи, приведення її до усталених європейських стандартів та уніфікації судової практики. Необхідність запровадження інституту пілотних рішень Європейським Судом обумовлена і потребою об'єктивного впливу на проблеми функціонування національної правової системи (в тому числі судової системи) держави-учасниці Конвенції.

Отже, досягнення уніфікації судової практики в Україні – непростий процес, пов'язаний із необхідністю здійснення відповідних організаційних і правових заходів, метою яких має стати створення єдиного центру правозастосування в судовій системі. На нашу думку, таким центром повинен бути Верховний Суд України. Тому передумовами досягнення уніфікації судової практики необхідно визначити такі:

- 1) стійкість законодавства;
- 2) повноцінне запровадження інституту преюдиціального запиту;
- 3) упорядкування повноважень вищих спеціалізованих судів і Верховного Суду України з питань роз'яснення норм права;
- 4) обов'язковість застосування прецедентної практики Європейського суду, в тому числі пілотних рішень.

Список використаних джерел

1. Монастирський Д. А. Поняття та природа стабільності закону / Д. А. Монастирський // Університетські наукові записки. – 2005. – № 1-2(13-14). – С. 61-65.
2. Правосуддя за шаблоном. – Закон і бізнес. – № 10 (1204). – 7-13 березня 2015 р. – С. 6.

Сердюк Лариса Рудольфівна, помічник проректора з навчально-методичної роботи
Вища школа адвокатури, м. Київ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Судова влада – це ключовий компонент демократії, електронне судочинство є найважливішою гранню електронної демократії, а його головна мета полягає в підвищенні ефективності судової системи та якості здійснення правосуддя. На цій підставі Державною судовою адміністрацією України (ДСА) було підготовлено проект технічного завдання на створення Єдиної судової інформаційної системи. Рішенням Ради суддів України (РСУ) від 29 лютого 2008 року № 38 доручено ДСА підготувати проекти законодавчих актів щодо встановлення порядку виконання проектів та програм інформатизації судової системи, а також підготувати зміни до законів України «Про судоустрій України» та «Про доступ до судових рішень», якими врегулювати питання захисту інформації, що створюється і циркулює в електронних ресурсах судової системи [1].

У 2012 року ДСА запроваджено пілотний проект з обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу («Електронний суд»), розроблено на виконання рішення РСУ від 29 лютого 2008 року № 38 щодо створення Єдиної судової інформаційної системи [2]. Згідно з проектом електронний суд – це інформаційно-телекомунікаційна система судів, яка спрямована на забезпечення прозорості та відкритості системи правосуддя в Україні, підвищення інформованості суспільства про діяльність судів. Стратегічною ціллю розвитку інформаційно-телекомунікаційної системи судів визначено забезпечення безперервності судового процесу з використанням новітніх інформаційних технологій, організація повного циклу електронного документообігу в судовій системі. Перехід до електронного судочинства вимагає комплексного підходу до вирішення супутніх цьому процесу проблем і фінансових витрат, які у майбутньому мають дати результат у вигляді економії коштів. Тому згідно з наказом ДСА «Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу» від 31 травня 2013 року № 72, проект «Електронний суд» впроваджено у всіх місцевих та апеляційних судах загальної юрисдикції з 17 червня 2013 року [3].

Крім проекту «Електронний суд» реалізацією комплексного підходу щодо вирішення питання запровадження електронного судочинства у судовій системі є прийняття Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи (Концепція галузевої програми інформатизації) з метою створення необхідних умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією про діяльність судів шляхом широкого використання інформаційних технологій та на виконання законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про доступ до судових рішень», «Про Національну програму інформатизації», Положення про Єдину судову інформаційну систему України (рішення РСУ від 25 грудня 2009 року № 106), Положення про автоматизовану систему документообігу суду (рішення РСУ від 26 листопада 2010 року № 30) [4], забезпечення відкритості, організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи. Згадану концепцію та матеріали щодо проекту галузевої програми інформатизації на 2013-2015 роки необхідно оцінити як позитив, оскільки реалізація відповідних заходів є такою, що відповідає пріоритетним напрямкам державної політики у сфері інформатизації, сучасному стану, тенденціям розвитку інформатизації та Концепції Національної програми інформатизації.

Головною метою Концепції галузевої програми інформатизації завдяки вдосконаленню інформаційно-телекомунікаційної системи судів визначено: якісне поліпшення рівня судового захисту прав і свобод громадян та юридичних осіб; підвищення доступу

ності, зростання довіри до органів правосуддя, поліпшення думки населення про суди, їх ролі та соціальної значимості; формування позитивного іміджу судової системи в цілому; підвищення правового рівня інформованості населення, їх ділової активності щодо забезпечення захисту своїх прав, свобод і законних інтересів в судовому порядку. Це спонукає до вирішення таких завдань: 1) скорочення строків розгляду судових справ та підвищення доступу до правосуддя на основі комплексного використання новітніх інформаційних технологій; 2) повний перехід до електронного документообігу в судах, підвищення ефективності процесів судового діловодства, обробки даних судової статистики; 3) швидкість та точність прийняття судових рішень; 4) підвищення оперативності інформаційної взаємодії судів та державних органів і установ; 5) комплексне забезпечення інформаційної безпеки та захисту інформації в єдиній судовій інформаційній системі; 6) модернізація та розвиток інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури судів; 7) підвищення кваліфікації суддів і працівників апарату із застосуванням новітніх інформаційних технологій дистанційного навчання.

Одним із новітніх актів концептуального спрямування є Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, затверджена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 (Стратегія) [5]. У системі завдань, заходів і результатів виконання Стратегії у контексті підвищення прозорості діяльності суддів та рівня їх відповідальності одними з основних визначено забезпечення широкого використання інформаційних систем для надання більшої кількості послуг «електронного правосуддя»; створення в судах інформаційних систем електронного менеджменту, зокрема введення повноцінних електронних систем, у тому числі системи електронного документообігу, та відстеження справ (до вищих інстанцій), електронних повідомлень, електронних викликів, електронного розгляду справ (у деяких випадках), електронних платежів, аудіо- та відеофіксації засідань, інформаційної системи внутрішньої бази даних, інформаційної системи законодавчої бази даних, удосконалення системи забезпечення рівного та неупередженого розподілу справ між суддями, зокрема, визначення судді та (або) складу колегії суддів на всіх стадіях судового провадження, та акцентовано увагу на поетапному запровадженні інструментів «електронного правосуддя», що дасть змогу користувачам звертатися до суду, сплачувати судовий збір, брати участь у провадженнях та отримувати необхідну інформацію і документи електронними засобами, а також посилення управління інформаційними системами для більшої участі адвокатів у наданні послуг «електронного судочинства».

Також РСУ затверджено Стратегічний план розвитку судової влади України на 2013-2015 роки [6]. Першочерговими завданнями, що стоять перед судовою владою щодо підвищення продуктивності роботи судів та якості здійснення правосуддя, зокрема, через розробку та уніфіковане використання сучасних технологій, визначені такі: 1) визначити показники ефективності роботи суду, відобразити їх у статистичній звітності, проаналізувати процедури діловодства, описавши процеси та порядок роботи з документами, в разі необхідності удосконалити їх; 2) забезпечити відповідність програмного забезпечення удосконаленим процедурам роботи з документами та забезпечити інтеграцію програмних продуктів, які використовуються в судовій системі; 3) розробити План інформатизації судів, який визначив би, зокрема, принципи, стандарти, часові рамки та бюджетні розрахунки, необхідні для функціонування єдиної судової інформаційної системи; 4) удосконалити програмне забезпечення автоматизованої системи діловодства в судах та забезпечити системний контроль за її функціонуванням.

Крім зазначених нормативно-правових актів ДСА прийнято ряд документів інструктивного характеру, зокрема Інструкція про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання) [7], Інструкція про порядок роботи з те-

хнічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, під час судового засідання (кримінального провадження) [8] та розроблено Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене рішенням РСУ від 26 листопада 2010 року № 30, а також низку технічних вимог до комп'ютерної техніки, оргобладнання і програмного забезпечення електронного судочинства.

Список використаних джерел

1. Рішення Ради суддів України від 29 лютого 2008 року № 38 / Рада суддів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://rsu.court.gov.ua/userfiles/38\(3\).pdf](http://rsu.court.gov.ua/userfiles/38(3).pdf)
2. Про погодження створення Єдиної судової інформаційної системи : рішення Ради суддів України від 29 лютого 2008 року № 38 / Рада суддів України. – Окреме вид. – 1 с.
3. Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу : наказ Державної судової адміністрації України від 31 травня 2013 року № 72 / Державна судова адміністрація України. – Офіц. вид. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kt.dn.court.gov.ua/sud0528/n_akt/n_72/
4. Про затвердження Положення про автоматизовану систему документообігу суду : рішення Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30 / Рада суддів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/969076/polozhenniapasds/>
5. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки : Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 / Президент України. – Офіц. вид. – Офіційний вісник Президента України. – 2015. – № 13. – стор. 33. – стаття 864.
6. Стратегічний план розвитку судової влади на 2013-2015 роки : затверджений рішенням Ради суддів України від 21 грудня 2012 року № 43 / Рада суддів України. – Окреме вид. – 16 с.
7. Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання) : наказ Державної судової адміністрації України від 20 вересня 2012 року № 108 / Державна судова адміністрація України. – Окреме вид. – 11 с.
8. Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, під час судового засідання (кримінального провадження) : наказ Державної судової адміністрації України від 15 листопада 2012 року № 155 / Державна судова адміністрація України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/14/N1552012/>

Сташків Богдан Іванович, канд. юрид. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕЛЯН В СРСР: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Земля з споконвіку вважалася засобом до існування і була первісною формою пенсійного забезпечення. Нею визначався прожитковий мінімум у царській Росії – 14,1 десятина на двір. Довгий час дотримувались думки, що пенсійним забезпеченням не може бути охоплене селянство, що володіло землею, оскільки остання і є їх годувальницею. Їх соціальне забезпечення здійснювалось за принципом самозабезпечення (через сім'ю) і взаємовиручку (через допомогу громади).

У селах старезними, каліками, тими, хто не міг власними силами здобувати засоби до існування, опікувалися родичі, а при їх відсутності – селянська громада (община). Поширеними видами допомоги були такі: 1) почергове годування старезних, інвалідів та сиріт по хатах; 2) надання хлібної чи грошової допомоги за рахунок общини; 3) створення ясел-притулків на період сільськогосподарських робіт; 4) звільнення нужденних від грошових і натуральних податків, розподіляючи їх між іншими членами громади; 5) милостиня; 6) опікунство над сиротами; 7) взяття немічних на постійне

утримання в сім'ю із звільненням хазяїна від певних повинностей; 8) так звані «помочі», коли громада допомагала двору (сім'ї) у перевезенні лісу та інших будівельних матеріалів для побудови хати чи сараю в короткі проміжки часу між польовими роботами; 9) спільна праця на таких масових загальних роботах, як заготівля сіна, вивіз гною в поле, влаштування ставків, осушення боліт, будівництво общинних стодол, спорудження млинів тощо; 10) допомога малопотужним селянським господарствам в оранці і збиранні врожаю, у транспортуванні вантажів та ін.; 11) виконання певних хатніх робіт, догляд за дітьми, годування худоби та птиці, приготування їжі в разі серйозної хвороби хазяїна чи хазяйки двору. Були й інші форми соціальної підтримки. Всі вони формувалися віками і були поширеними. Отже, організація соціальної допомоги на селі після 1917 року здійснювалася не на порожньому місці, як любили заявляти більшовики, а при нехтуванні наявного досвіду такої роботи.

Перед жовтневим переворотом 1917 року в Російській імперії сільське населення становило 85% населення, 90% землі знаходилось у володінні селян і потреби у передачі їм землі не було (це визнавали і більшовики, для яких це питання було технічним). Через громадянську війну та політику воєнного комунізму більшовикам було не до соціального забезпечення селян. Реально вони довгі роки не отримували належної допомоги з боку держави. Лише з метою викачування грошових і натуральних ресурсів була проведена колективізація сільського господарства. За рахунок села проводилась індустріалізація країни. Так, з 1933 року на селян поклали обов'язок натуральних поставок продукції з присадибних ділянок (м'яса, яєць, молока, картоплі, вовни) незалежно від того, має оподаткований двір худобу чи ні (формально ці поставки були скасовані в 1958 році). Вони несли перед державою й інші грошові зобов'язання. Проводилась політика «ножниць цін», що полягала в нееквівалентному обміні сільськогосподарської продукції на промислові товари і послуги.

Прийняті в перші роки нормативні акти в сфері соціального забезпечення мали популістський характер, були економічно необґрунтованими, часто через короткий проміжок часу змінювались і фактично не реалізовувались. Через це такі нормативні акти не можна розглядати з точки зору їх змісту (переказу норм права). Фахівцям права соціального забезпечення краще аналізувати правове регулювання тогочасного соціального забезпечення селян з використанням наукових праць економістів, демографів, соціологів, політологів та фахівців інших наук з проблем надання селянам пенсій, допомог та соціальних послуг.

РНК УСРР 23 грудня 1921 року прийняла Декрет «Про комітети взаємодопомоги на селі». Головними формами діяльності таких комітетів були: 1) надання індивідуальної допомоги червоноармійцям, інвалідам (грошові допомоги, позики, трудова допомога); 2) соціальна взаємодопомога (громадська оранка, запасні склади, підтримка шкіл і лікарень, хат-читалень, будинків для інвалідів); 3) правова допомога (захист інтересів малоїмущих при стягненні податків, наділenni землею, лісом). Комітети повинні були налагоджувати взаємну допомогу населенню при неврожаях, пожежах та інших стихійних лихах; сприяти роботі установ соціального забезпечення, опікуватися хворими й інвалідами. Вони мали стежити за тим, щоб землі червоноармійців, інвалідів, сиріт і бідноти були оброблені, організувати недільники, нести відповідальність за задоволення інших господарських потреб сиріт, інвалідів і бідноти за недопущення їх експлуатації куркулями. Грошові кошти комітетів в основному склалися з пайових внесків та пожертвувань селян, але їх було недостатньо для виконання ними своїх завдань.

На VIII Всеукраїнській конференції КП (б)У у травні 1924 року було прийнято рішення про перетворення комітетів сільської взаємодопомоги на масові бідняцько-середняцькі товариства. 23 січня 1925 року ВУЦВК і РНК УСРР прийняли нове Поло-

ження про товариства взаємодопомоги, згідно з яким комітети селянської взаємодопомоги були реорганізовані в селянські товариства взаємодопомоги (СТВ), що зайнялись організацією і забезпеченням соціального захисту селянства та боротьбою з бідністю. Оскільки значна частина товариств залишалася економічно слабкою, то в квітні 1927 року Народний комісаріат соціального забезпечення ухвалив рішення про ліквідацію усіх районних СТВ, які не мають матеріальної бази для розвитку господарсько-виробничої діяльності, а їх майно було передано сільським товариствам.

1 лютого 1932 року ЦВК СРСР прийняв постанову «Про каси громадської взаємодопомоги колгоспів». Відповідно до неї каси взаємодопомоги колгоспів надають допомогу колгоспникам у випадку інвалідності, старості, хвороби, вагітності і пологів, а також в інших випадках, коли колгоспники позбавлені можливості брати участь у виробництві і потребують громадської допомоги. Розмір, порядок і форми допомоги визначаються рішеннями зборів колгоспників у відповідності з Типовим статутом, законодавством союзних республік та наявних у касах коштів. Кошти кас склалися з відрахувань від особистих доходів членів колгоспів, установлених добровільно за рішенням загальних зборів, та відрахувань колгоспів з їх громадських фондів у розмірах, установлених зборами членів колгоспу, а також інших надходжень, що регулювалися законодавством союзних республік.

Постановою РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 31 травня 1935 року №32 на каси взаємодопомоги колгоспів покладено обов'язок утримувати дітей-сиріт та надавати допомогу дітям колгоспників, що потрапили в тимчасову нужду.

За роки радянської влади було прийнято чотири Статути колгоспу. Статути сільськогосподарської артілі 1930 і 1935 років матеріальну допомогу за рахунок артілі відносили до основної форми соціального забезпечення непрацездатних (інших просто не існувало). Статути колгоспу 1969 і 1988 років фонди соціального забезпечення відносили до додаткових форм соціального забезпечення непрацездатних (існувала в цей період державна форма забезпечення колгоспників).

Соціальне забезпечення колгоспників довгий час здійснювалось за рахунок колгоспів і залежно від їх економічного стану (у слабких колгоспах матеріальна допомога не надавалася), а також від установлених у кожній артілі умов і порядку призначення пенсій. Часто вони надавалися епізодично продуктами або грошима чи одночасно продуктами і грошима. Рідко така допомога була постійною, що надавалася щомісячно. Були непоодинокі випадки, коли голови колгоспів самочинно припиняли надавати допомогу. Непрацездатні колгоспники і не розраховували на постійний характер такої допомоги. Наприклад, у 1955 році в Україні нараховувалось 14 тисяч колгоспних кас допомоги непрацездатним, котрі охоплювали понад 4/5 колгоспів. Членами колгоспних кас були понад 3 млн. колгоспників. Колгоспи в деяких випадках надавали допомогу натурою (зерном, овочами, продуктами тваринництва). Інколи колгоспні каси забезпечували інвалідів праці протезами, курортними путівками, надавали матеріальну допомогу матерям-породіллям та дітям-сиротам, але, як відмічається в публікаціях, їх розміри були незначними.

Ситуація кардинально змінилася з прийняттям 15 липня 1964 року Закону СРСР «Про пенсії і допомоги членам колгоспів». Ним завершилось установлення єдиної системи державного соціального страхування трудящих в СРСР, колгоспники отримали гарантоване державою право на певні види соціального забезпечення, вчені заявили про наявність окремої самостійної галузі права – права соціального забезпечення.

За час дії цього Закону до нього вносили зміни 26 вересня 1967 року, 3 червня 1971 року, 21 листопада 1973 року, 6 липня 1978 року, 2 вересня 1981 року, 22 травня 1985 року, 22 травня 1986 року, 3 грудня 1987 року. Всі зміни стосувалися поліпшення пенсійного забезпечення колгоспників. Відповідно і на виконання названого Закону Рада

Міністрів СРСР затвердила ряд положень і прийняла нормативно-правові акти (постанови) на реалізацію норм окремих статей даного Закону.

При співставленні вказаного Закону із Законом СРСР «Про державні пенсії» (1956 р.) можна знайти певні обмеження пенсійного забезпечення колгоспників порівняно з робітниками і службовцями. Основними з них були такі: 1) пенсійний вік був установлений на 5 років вищий; 2) розрахунок пенсії брався за 5 років, а не за один; 3) пенсія знижувалася на 15%, якщо пенсіонер мав присадибну ділянку більше 0,15 га. Максимальна пенсія становила не 120, а 102 крб. (15% від 120); 4) колгоспники-інваліди третьої групи від загального захворювання не мали права на пенсію.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 26 вересня 1967 року № 1909-VII «Про подальше поліпшення пенсійного забезпечення» внесено зміни до ст.ст. 6, 7, 9, 12 і 16 Закону СРСР «Про пенсії і допомоги членам колгоспу». З 1 січня 1968 року пенсійний вік чоловікам був зменшений з 65 років до 60 років, а жінкам – з 60 років до 55 років. Зменшено пенсійний вік на 5 років і в інших випадках. Через несвоєчасне внесення змін до цього Закону в деяких публікаціях вказані зміни датуються 1971 чи 1978 роками, що не відповідає дійсності.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 3 червня 1971 року на членів колгоспів був поширений порядок обчислення пенсій, установлений Законом СРСР «Про державні пенсії».

Для колгоспників були встановлені пенсії по старості, по інвалідності та в зв'язку з втратою годувальника. Для колгоспниць була гарантована допомога по вагітності та пологах. Враховуючи характер сільськогосподарських робіт, пенсії за вислугу років не передбачались. Мінімальний розмір пенсії з роками збільшувався. Так, мінімальна пенсія по старості становила у 1965 р. – 12 крб., у 1971 р. – 20 крб., 1978 р. – 28 крб. і з 1 жовтня 1989 р. – 70 крб. Максимальна пенсія в усі роки залишалася незмінною – 102 крб. Середня пенсія колгоспників становила у 1965 р. – 14 крб., 1970 р. - 14,0 крб. (не змінилась), 1980 р. - 35,2 крб., 1985 р. – 47,2 крб.

Відповідно до ст.ст. 2 і 10 Закону СРСР від 1 серпня 1989 року № 313-1 «Про невідкладні заходи по поліпшенню пенсійного забезпечення і соціального обслуговування населення» з 1 жовтня 1989 року і до введення в дію нового закону СРСР про пенсійне забезпечення трудящих призначення і виплата пенсій членам колгоспів і їх сім'ям здійснювалося в порядку і на умовах, установлених Законом СРСР «Про державні пенсії».

15 травня 1990 року був прийнятий Закон СРСР № 1480-1 «Про пенсійне забезпечення громадян в СРСР». Він поширював свою дію не тільки на робітників і службовців, але і на колгоспників. У Законі всі вони включені до правової категорії «громадяни СРСР».

У 1970 році була введена єдина система соціального страхування всіх членів колгоспу, яким допомога з тимчасової непрацездатності надається при трудовому каліцтві, хворобі, санаторно-курортному лікуванні, у випадку карантину, при протезуванні. Ще в 1964 році державним соціальним страхуванням були охоплені механізатори, голови і спеціалісти колгоспів.

Певні категорії осіб, що проживали на селі, мали право на державну пенсію, а саме: 1) колгоспники, які стали інвалідами в зв'язку з виконанням державних чи громадських обов'язків чи в зв'язку з виконанням обов'язку громадянина СРСР по врятуванню людського життя, при охороні соціалістичної власності чи охороні громадського порядку; 2) колгоспники-непрацездатні члени сімей робітників і службовців, військовослужбовців у випадку втрати годувальника; 3) інваліди Великої Вітчизняної війни; 4) голови колгоспів, спеціалісти та механізатори.

Висновки: в період з 1918 по 1964 роки не існувало гарантованої державної пенсійної системи для селян, їх соціальне забезпечення здійснювалось на засадах самообкладення (самофінансування), держава у цих заходах участі практично не брала. Комітети селянської взаємодопомоги, товариства взаємодопомоги, каси громадської взаємодопомоги колгоспів надавали вибірково (не всім), в основному епізодичну матеріальну допомогу в символічних розмірах. У період з 1965 по 1989 роки створюється і функціонує державна система соціального забезпечення колгоспників, при якій селяни отримують гарантоване соціальне забезпечення, але в розмірах, що не гарантував прожиткового мінімуму.

Толкач А. М., старший викладач

Чернігівський національний технічний університет, м. Чернігів, Україна

ДОКТРИНИ ВИЗНАННЯ УРЯДІВ: ПОГЛЯД СУЧАСНИКІВ

Проблема міжнародно-правового визнання виникає тоді, коли постає питання про появу нової держави як суб'єкта міжнародного права. Визнання новоутвореної держави світовим співтовариством означає визнання і її уряду.

Міжнародно-правове визнання – це односторонній добровільний акт держави, у якому вона прямо чи опосередковано виражає свою готовність вступити у політико-правові відносини з іншою державою чи іншим суб'єктом міжнародного права.

Бувають випадки утворення урядів не тільки конституційним шляхом, але й всупереч діючим конституціям (державний переворот, насильницький шлях).

Д. І. Фельдман підкреслює, що серед видів визнання «провідне місце займає визнання в якості держави та визнання в якості уряду. Решта видів визнання в тій чи іншій мірі є перехідною стадією до одного з двох основних видів визнання» [1, с. 7].

Питання про визнання уряду, на думку автора, виникає, в разі, коли в існуючій державі до влади приходять новий уряд, але не конституційним шляхом, а в результаті великих суспільних потрясінь в даній країні (наприклад, революція, державний переворот і т. д.).

Невизнання уряду може мати два правові аспекти:

- невизнання уряду через неможливість розглядати його як уряд з погляду його незалежності й ефективності;

- невизнання уряду через небажання держави, що утримується від визнання, мати нормальні відносини з цією державою. Практика показує, що невизнання урядів є більш «політизованою» категорією, ніж невизнання держав. Перетворення монархії на республіку або повалення уряду ворогуючою з ним політичною партією є з цього погляду питаннями внутрішнього порядку кожної держави. Як зазначає американський юрист-міжнародник Ч. Хайд, «із факту безперервності життя держав випливає, що всі належні їй права і правові підстави стосовно її власності продовжують існувати незалежно від змін її уряду» [2, с. 291].

З огляду на те, що уряд будь-якої держави є органом, за допомогою якого держава підтримує свої зв'язки із зовнішнім світом і відповідає за своїми зобов'язаннями у міжнародній сфері, зміна уряду і спосіб такої зміни є далеко не байдужими для іноземних держав.

Тут доречно згадати міжнародно-правовий внесок у розвиток інституту визнання країн Американського континенту в першій половині ХХ ст. У меморандумі держдепартаменту США 1927 р. сказано: «Ми контролюємо долю Центральної Америки... Дотепер Центральна Америка завжди розуміла, що уряди, які ми визнаємо і підтримуємо, залишаються при владі, тоді як ті, яких ми не визнаємо і не підтримуємо, зазнають краху» [3, с. 349].

Треба зазначити, що США проводили таку суперечливу політику визнання в Латинській Америці протягом першої половини ХХ ст., ставлячи на перший план економічні інтереси своєї країни. Це було викликано тим, що Сполучені Штати вважали Латинську

Америку зоною свого виняткового впливу, основи якої були закладені доктриною Монро. Тому за цей період у Латинській Америці виникло дві доктрини визнання урядів, доктрина Тобара та доктрина Естрада, одна з яких відповідала інтересам США, а інша була відповіддю на часту зміну урядів у регіоні. Розглянемо їх більш детально.

Серед американських доктрин міжнародно-правового визнання особливе місце займає доктрина Тобара. 15.03.1907 р. Міністр закордонних справ Еквадору Карлос Тобар в листі на ім'я Болівійського консулу в Брюсселі сформував свою доктрину про невизнання урядів, що виникають революційним шляхом. Ця доктрина знайшла відображення в договорі п'яти центральноамериканських держав (Коста-Ріка, Нікарагуа, Сальвадор, Гватемала, Гондурас) про мир та дружбу від 20.12.1907 р. У цій угоді наголошувалося, що країни-учасниці цього договору не визнають уряди, які можуть встановитися в одній з п'яти республік у результаті державного перевороту та революції, які направлені проти визнаного уряду, доки вільно обране народне представництво не реорганізує державу в конституційних формах [4, с. 353].

К. Тобар визначив, що держави, хоч і не прямо, проте можуть втручатися в механізми формування урядів інших держав, і формою такого втручання може бути невизнання [5].

Отже, мета доктрини Тобара - протидія безперервним державним переворотам, що тривалий час відбувалися у латиноамериканських країнах, відмова у визнанні де-факто будь-якого уряду, котрий прийшов до влади зазначеним шляхом.

Проте говорячи про відповідність даної доктрини засадам і рівню розвитку сучасного міжнародного права, слід виділити декілька моментів. По-перше, вона створювалась для окремого регіону за специфічних політичних обставин. По-друге, вона не відкидала втручання у внутрішні справи держав і навіть не заперечувала своєї направленості на таке втручання, що жодним чином не кореспондує основним принципам міжнародного права, які стали імперативними нормами [6, с. 385].

Цей договір у подальшому було підтверджено на конференції цих же п'яти країн у 1923 р. В договорі 1923 р. також вказувалось, що навіть у тому випадку, якщо революційні уряди будуть обрані представниками народу, ці республіки не будуть визнавати такі уряди, якщо тільки президент цього уряду був лідером революції, або був в родинних зв'язках з таким лідером (по крові або по браку), або був членом уряду, або ж здійснював вище військове керівництво під час революції [1, с. 35].

Сполучені Штати не були учасниками цієї конференції, але повністю керувались положеннями угод. Державний секретар Б. Келлог зазначав, що уряд США сприйняв принципи цього договору в якості свого політичного курсу у питаннях визнання в майбутньому урядів Центральної Америки.

Найбільш реакційне використання доктрина Тобара отримала в період президентства Вудро Вільсона. В доктрині президента Вільсона висувалась вимога конституційного правонаступництва. Циркулярна інструкція дипломатичним місцям США від 24.11.1913 р.

підкреслювала, що Сполучені Штати усіма силами повинні прагнути до усуненню неконституційних урядів Латинської Америки [7, с. 143].

Ця доктрина активно використовувалась для втручання у внутрішні справи держав Латинської Америки. Зокрема, так було усунено уряд Мексики на чолі з Уерта в 1913 р., уряд Айора дель Ріо в Еквадорі у 1925 р. Більше ніж через півстоліття, в 1963 р. доктрину Тобара підтримав президент Венесуели Ромуло Бетанкур.

Доктрина Вільсона використовувала визнання в якості інструмента для формування угодних США урядів країн Латинської Америки [8, с. 231]. Доктрина і практика застосування Тобара фактично вийшли за межі країн Центральної Америки і поширилися на деякі інші країни континенту, але не набула значного поширення.

Ще однією всесвітньою відомою американською доктриною визнання є доктрина, яку сформулював міністр закордонних справ Мексики Х. Естрада, що передбачає автоматичне визнання урядів за будь-яких обставин. У комюніке мексиканського міністра закордонних справ про визнання держав від 27 вересня 1930 р. було сформовано позицію мексиканського уряду про те, що визнання уряду означає втручання у внутрішні справи інших держав. Зокрема, комюніке засуджувало «образливу практику, яка, крім того, що зазіхає на суверенітет інших націй, веде до того, що внутрішні справи останніх можуть бути предметом оцінки з боку інших урядів, що беруть на себе тим самим роль критика, який виносить позитивну або негативну оцінку з питання про законність режиму» [9, с. 115]. Це давало підстави Мексиці, щоб уникнути зазіхань на суверенітет інших націй, не висловлюватись з питань визнання. Дана доктрина набула значного поширення [10, с. 128].

Ця доктрина була спрямована проти грубого втручання США у внутрішні справи латиноамериканських країн.

Отже, доктрина Естрада на противагу доктрині Тобара, замість втручання у суверенні права інших держав пропонує відмовитися від самої практики визнання урядів і вирішувати лише питання про підтримання або встановлення дипломатичних зносин з новим урядом, який прийшов до влади в тій чи іншій країні.

В сучасній дипломатичній практиці багато держав (Франція, Бельгія, Австралія, Канада, Нідерланди, США, Великобританія та інші) відмовляються від практики заяв про визнання урядів, обмежуючись встановленням або не встановленням дипломатичних відносин.

Таким чином, розглянувши дві основні доктрини міжнародно-правового визнання урядів, можна зазначити, що вони мали великий вплив на розвиток інституту визнання в міжнародному праві, в особливості «доктрина Естрада», яка не втратила своєї актуальності і висунула принцип фактичного контролю над територією як основний критерій міжнародно-правового визнання. Отже, інститут визнання зберігає значення для зміцнення міжнародного становища нових урядів, для здійснення їхніх прав на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. Фельдман Д.И. Признание правительств в международном праве / Д. И. Фельдман. - Казань : Изд. Казанского университета, 1961. - 91 с.
2. Хайд Ч. Ч. Международное право, его понимание и применение Соединенными Штатами Америки. Т. 1 / Хайд Ч. Ч. – М. : Изд-во Инстр. лит-ры, 1950. – 523 с.
3. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть : учеб. для студентов юрид. фак. и вузов / И.И. Лукашук. — М. : Волтерс Клувер, 2005. — 432 с.
4. Мицик В. В. Визнання в міжнародному праві // Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії. Підручник / За ред. В. Г. Буткевича. – К., 2002. – С. 353.
5. Grant Thomas D. The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution [Electronic resource] // Greenwood Publishing Group, 1999. – 257 p. – Access mode: http://books.google.com.ua/books?id=GAQ8vIJE8_QC&pg=PA100&lpg
6. Хмельова І. Є. Визнання українського уряду: міжнародно-правовий аналіз / І.Є. Хмельова // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 2. – С. 384–387.
7. Лазарев М. И. Дворцовые перевороты в странах Латинской Америки (международное признание новых правительств) / Лазарев М. И. – М. : Юрид. лит., 1967. – 191 с.
8. Дурсунов Раміль Малік огли. Доктрини міжнародно-правового визнання в практиці держав Південної та Північної Америки / Раміль Малік огли Дурсунов // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 229–232 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11drmtpa.pdf>
9. Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. / В. Е. Теліпко, А. С. Овчаренко / За заг. ред. Теліпко В. Е. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 608 с.
10. Дмитрієв А. І., Муравйов В. І. Міжнародне публічне право: Навч. посібник / Відп. редактори Ю. С. Шемшученко, Л. В. Губернський. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 640 с.

Толкач С.М.

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ СПОЖИВАЧАМ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

Затяжна економічна криза в Україні, привели до того, що великі групи людей, які займалися сільським господарством залишилися без роботи. Найефективнішим шляхом зайнятості сільського населення є розвиток сфери послуг та народних промислів. Протягом останніх років в Україні формується розуміння сільського зеленого туризму як специфічної форми відпочинку в селі з широкими можливостями використання матеріального та культурного потенціалу певних регіонів. Розвиток сільського зеленого туризму розглядається як основна складова соціально-економічного розвитку села. Особливо це актуально для України де особливо загострені соціально-економічні проблеми села.

Позитивний вплив сільського зеленого туризму на поліпшення умов і якості життя селян полягає передусім у тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення, особливо жінок, і дає селянам додатковий заробіток. При цьому їхні прибутки надходять не тільки від здавання в найм приміщень для проживання, а й від таких послуг:

- безпосередня реалізація власних сільськогосподарських продуктів без посередників і транспортних витрат);

- приготування їжі для гостей (з власноруч вирощених продуктів);

- прокат спортивного та рибачького інвентарю;

- продаж ремісничих та інших виробів;

- ознайомлення з місцевими традиціями та культурою;

- залучення до участі у сільськогосподарських роботах, зокрема, на пасіці, у косовиці;

- організація розваг (катання на човні, спостереження за птахами, рибальство тощо).

Сьогодні сільський зелений туризм або відпочинок у селі - це вид дозвілля який стає дедалі популярнішим серед міського населення у всьому світі, тому що він дозволяє реалізувати такі заходи для споживачів туристичних послуг:

- відпочинок міських жителів у сільській місцевості;

- популяризацію української культури;

- поширення знань та інформації про історичні, природні, етнографічні особливості України;

- комплексний розвиток сільських територій і сільської інфраструктури, створення нових джерел доходів сільського населення.

У законодавстві України сільський зелений туризм розглядається як одна із послуг, що може надаватися в рамках господарської діяльності особистих селянських господарств (далі - ОСГ). Тому вирішення комплексу організаційно-правових питань щодо розвитку сільського зеленого туризму необхідно розглядати через призму правового становища ОСГ, правовий режим землі та майна цих господарств, основних засад господарської діяльності особистих селянських господарств тощо.

Вперше поняття "особисте селянське господарство" було вжито у Земельному кодексі України від 25 жовтня 2001 року. Однак юридичні ознаки цієї категорії не розкривалися у законі, що на практиці призвело до проблем щодо набуття і реалізації прав на земельні ділянки для ОСГ.

За законом України "Про особисте селянське господарство" від 15 травня 2003 року, юридична природа ОСГ полягає в тому, що це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогос-

подарської продукції; реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму. Члени особистого селянського господарства здійснюють діяльність на свій розсуд і ризик у межах встановленого правового господарського порядку, дотримуючись вимог цього Закону, законів України, інших нормативно-правових актів. Діяльність, пов'язана з веденням особистого селянського господарства, не відноситься до підприємницької діяльності. Передусім, закон визначає ОСГ як вид господарської діяльності, яка здійснюється з метою надання послуг з використанням майна ОСГ у сфері сільського зеленого туризму.

На сьогодні у світі індустрія сільського туризму — це найбільш динамічний сектор світового туристичного господарства. Європейський Союз вбачає в розвитку сільського туризму основний важіль економічного підйому сільських територій.

Права споживача - це те, що стосується буквально кожного жителя, тому що в той чи інший момент часу кожна людина виступає в ролі споживача. Незнання громадянами свої права як споживачів та відсутність навиків у їх відстоюванні призводить до зловживань в цій сфері як з боку недобросовісних виробників та продавців товарів і послуг, так і представників органів виконавчої влади, які часто ігнорують чинне законодавство, тому держава повинна надати відповідні гарантії які б носили сферу захисту прав споживачів у сфері зеленого сільського туризму.

Діяльність у галузі СТ базується на Законі України «Про туризм», Законі України «Про особисте селянське господарство», Указі Президента України «Про основні засади розвитку соціальної сфери села» (№ 1356 від 20.12.2000), Державній програмі розвитку туризму на 2002-2010 роки (Постанова Кабінету міністрів України від 29.04.2002 №58_{д3}), Указі Президента України «Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року» (від 10.08.1999 № 973/99), проекті Закону України «Про сільський зелений туризм», інших законодавчих актах України, які встановлюють засади раціонального використання туристичних ресурсів сільських територій і регулюють відносини, пов'язані з організацією і здійсненням сільського туризму на території України. Метою є створення правових і соціально-економічних умов для функціонування і подальшого розвитку в Україні сільського туризму — відпочинку туристів у сільській місцевості, пов'язаного з їх перебуванням у будинку сільського господаря й використанням ресурсів місцевості.

Отже, в Україні відбувається стабільний розвиток діяльності в галузі сільського туризму. Але оскільки цей вид економічної діяльності є новим для нашої країни, то існує низка проблем для захисту прав споживачів, над вирішенням яких необхідно працювати.

Подальший розвиток сільського туризму в Україні вимагає впровадження низки заходів, які дозволять розвинути цей вид діяльності:

1. Удосконалення нормативно-правової бази, її гармонізація з міжнародними стандартами:

- доопрацювання та прийняття Закону України «Про сільський і сільський зелений туризм», розроблення нормативних вимог до облаштування сільських осель і об'єктів туристичної інфраструктури;

- визначення нормативних вимог до інформації про туристичні маршрути й об'єкти туристичної інфраструктури та порядку їх встановлення.

2. Розроблення нормативно-правової бази з питань функціонування системи стандартизації та сертифікації послуг у сфері сільського туризму, присвоєння господарству і послугам, які надаються туристам, відповідної категорії якості та рівня обслуговування.

3. Сертифікація послуг сільського туризму з метою підвищення привабливості особистого селянського господарства для туристів. Для цього має бути розроблений стан-

дарт, який регламентує вимоги щодо послуг сільського туризму, а саме вимоги до приміщень, санітарно-гігієнічних умов, обслуговуючого персоналу, умов харчування, протипожежні вимоги, вимоги до реєстрації відпочивальників, цивільної відповідальності господарів, страхування майна.

4. Створення інформаційної бази з сільського туризму, електронної бази даних особистих селянських господарств, які займаються туристичною діяльністю з сільського туризму, доступної населенню, випуск рекламно-інформаційні каталогів об'єктів сільського туризму, що приверне увагу населення до відпочинку в сільській місцевості і дозволить полегшити вибір місця відпочинку туристам.

Впровадження вищезазначених заходів дозволить створити конкуренцію на ринку послуг сільського туризму, зрости доходам сільських жителів та виведе з «тіні» селянські господарства, які займаються туристичною діяльністю з сільського туризму. Сприяння розвитку сільського туризму має стати невід'ємною складовою державної регіональної політики, одним із шляхів вирішення питання зайнятості населення та соціально-економічного розвитку на селі.

Список використаних джерел

1. Про сільський та сільський зелений туризм: проект Закону України (Реєстраційний № 4299 від 02.09.2005 року) // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4-1?id=&pf3511=16117
2. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 // ВВР України. - 1995.-№31.-Ст. 241.
3. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003 // ВВР України. - 2003. - № 29. - Ст. 232.
4. Господарський кодекс України: Станом на 7 квітня 2008 р. - К.: Велес, 2008. - 168с.
5. Гловацька В.В. Сільський зелений туризм: сутність, функції, основи організації // Економіка АПК. - 2006. -№ 10. - С. 148-155.
6. Носік В. Організаційно-правові питання розвитку сільського зеленого туризму в Україні // Туризм сільський, зелений. - 2007. - № 4. - С. 9-10.

Хименко Олександр Анатолійович, канд. юрид. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

КОМПЕТЕНТІСТНИЙ ПІДХІД, ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У 2014 році Україна утвердилась у виборі євроінтеграційного вектору розвитку і трансформацію у політичні, економічні правові та культурні процеси. Можна впевнено сказати про сталість і неминучість цих змін. Країна потребує рішучих і дієвих реформ, особливо у стратегічних сферах. У європейському світі основна ставка робиться на науковий і освітній капітал, що формується системою вищої освіти, яка є самодостатньою та інтегрованою. Наша молода держава намагається увійти у європейський освітній простір, зустрічаючись із рядом перешкод, які зважаючи на зовнішню конкуренцію та демографічну кризу, гальмують позитивні процеси сталого розвитку національної вищої освіти. Останні роки українські ВНЗ відчувають значний відтік студентів до іноземних конкурентів. Причин тому є багато: це зниження плати за навчання для українців в іноземних ВНЗ, «втеча» від призову на військову службу, можливість працевлаштування за кордоном за престижним фахом, безробіття в Україні, низька оплата праці молодим фахівцям. Особливо це стосується напрямів юридичного профілю. Дійсно, радянський дефіцит фахівців з вищою юридичною освітою потягнув за собою створення у 90-х, «ВНЗ однокласників», які могли надавати диплом про вищу юридичну освіту величезній кількості випускників. Тому, наразі, маємо профіцит для ринку праці людей, які мають юридичну освіту, але не є компетентними фахівцями у галузі права. Престижна

колиш професія перебуває у занепаді. Зважаючи на це, в Україні є потреба проведення реформи юридичної освіти, нагальність якої, обумовлена обов'язковістю вищої юридичної освіти для ряду важливих посад, що у випадку зайняття їх некомпетентними особами, може потягти за собою значні негативні наслідки для суспільства і держави.

На думку автора, в основу сучасної реформи вищої юридичної освіти необхідно закласти студентоцентроване навчання та компетентістний підхід. Зважаючи на консервативізм, інновації в юридичній освіті теж можливі як і у будь якій іншій царині, однак для цього необхідна добра воля всіх учасників освітніх правовідносин. Суб'єктами даного процесу повинні стати Міносвіти, університети, наукове середовище, особи що здобувають освіту, роботодавці.

Для реформування вищої юридичної освіти необхідно: запроваджувати в практику дієву систему якості вищої освіти (не рейтингову, чи адміністративну – а евалюаційну); здійснювати стратегічне планування розвитку (із подальшим дотриманням загальної стратегії всіх стейкхолдерів освітнього процесу); запровадження практики компетентістного підходу до організації навчального процесу, нівелювати корупцію у ВНЗ, забезпечити державне фінансування університетської науки. Під компетентістним підходом до організації навчального процесу розуміється така організація, що здійснюється відповідно до балансу інтересів сучасної науки, університету та роботодавців.

Компетентістним є підхід для організації юридичної освіти, при якому в основу навчального процесу лягає певний рівень знань, умінь, навичок, способів мислення, професійних світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей та інших компетентностей здобуті у вищому навчальному закладі (науковій установі) у галузі права.

В основу даної дефініції лягло визначення вищої освіти, яке міститься в п.5, ч.1, ст.1 Закону України «Про вищу освіту». Фактично, норма-дефініція, що міститься у Законі визначає вищу освіту, як сукупність систематизованих компетентностей. В той же час у п.13, ч.1, ст.1 Закону міститься дефініція компетентності як динамічної комбінації знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні освіти [1].

Як бачимо, компетентістний підхід є не просто тенденцією сучасності, а законодавчо визначена основа вищої освіти України.

Проблема компетентістного підходу для вищої юридичної освіти є відсутність методики визначення, або нормативного переліку компетентностей юристів. Якщо, свого часу, проект Tuning дав відповіді на порядок визначення і окреслив сферу компетентностей з ряду спеціальностей, - то право так і залишилось осторонь. Як показує зарубіжний досвід, стандарти вищої освіти містять перелік компетентностей якими оволодівають випускники юридичної спеціальності. Нажаль, в Україні відсутні передбачені Законом стандарти вищої освіти за спеціальністю 081 «Право». Це значно знижує якість освітніх послуг студентам – правникам, впливає на їх професійність і конкурентність на ринку праці. На думку автора, компетентності, які лягають в основу освітніх програм, стандартів вищої освіти, навчальних планів і програм окремих навчальних дисциплін.

Очевидно, для якісного планування освітніх програм, необхідно здійснювати моніторинг актуальності базових компетентностей, їх відповідності сучасним умовам розвитку науки, методики викладання, потребам роботодавців та особистості.

Сучасні дослідники проблем визначення компетентностей юристів розходяться в поглядах, які саме компетентності можна виділяти як основні для випускника юридичної спеціальності. При чому, в ряді випадків, є пропозиції віддати процес формування компетентностей роботодавцям, бо саме їхні потреби формують ринок праці. Однак

подібне твердження не може отримати підтримки, так як спеціальність «Право» є надзвичайно універсальною і має значну кількість професій. Окрім того, професія юриста є однією з найдавніших професій, що вимагає спеціальної теоретичної підготовки. Тому консерватизм, за який юриспруденція часто піддається критиці, є явищем історичним. Університет створює правову доктрину, яка є, свого роду, стандартом формування правової культури правників. Вона має своє відображення в правозастосовчій, правотворчій, правоохоронній діяльності, функціонуванні державно-владних інституцій, в принципах і порядку врегулювання приватно-правових відносин.

Як показує досвід європейських країн, вимоги роботодавців до компетентностей правників є вузькоспеціалізованими і не враховують інтереси фахівця на одержання світоглядних, академічних та інших компетентностей. Роль роботодавців у визначенні компетентностей юристів, на нашу думку, може зводитись до анкетного коригування (уточнення і розширення) компетентностей визначених державою, а також з'ясування потреб окремих галузей, визначення сучасних тенденцій і нових закономірностей.

Співробітництво з ринком праці у сфері визначення професійних компетентностей може відбуватися на 2 рівнях: МОН – спілка роботодавців (орган, об'єднання) і університет – роботодавець (орган, спілка, тощо). Перший рівень може забезпечити з'ясування динаміки і тенденцій потреб ринку праці. Така взаємодія можлива шляхом створення моніторингових груп, у тому числі між Міносвіти і Мініюстом. Співпраця університету і роботодавців у формуванні професійних компетентностей допоможе налагодити зв'язки задля працевлаштування випускників, здійснювати якісну підготовку випускника до професійної діяльності, зближення юридичної науки і практики. Однак, Тому для забезпечення балансу інтересів ринку праці і освіти має схилитися на користь університету.

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що формування компетентностей правників має належати: по-перше – державі; по-друге – університету; по-третє роботодавцям. Саме забезпечення розумного балансу інтересів стейкхолдерів вищої юридичної освіти може стати ефективним і результативним чинником реформування даної освітньої сфери. При чому, загальні компетентності має формувати держава, виражаючи їх в стандартах вищої освіти. Спеціалізовані компетентності має формувати університет, з урахуванням вимог ринку праці, виражаючи їх в програмах навчальних дисциплін і реалізуючи їх в навчальних планах окремих спеціалізацій. Але, зважаючи на тенденції стрімкої втрати престижності юридичної освіти та вищої освіти в Україні в цілому держава зобов'язана зробити рішучі кроки саме зараз, аби не допустити негативних наслідків низькоякісної освіти майбутніх суддів, правозахисників, правоохоронців та українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII у редакції від 16.01.2016 [Електронний ресурс]//Офіційний сайт ВРУ. – режим доступу: rada.gov.ua (01.03.2016) - <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>

Чічкань Марія Валеріївна, канд. юрид. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ІНВАЛІДІВ

У сучасних умовах ні в кого не викликає сумнівів важливість та необхідність міжнародного співробітництва, у тому числі й у сфері забезпечення та захисту прав осіб з інвалідністю (за офіційною статистикою в Україні чисельність осіб з інвалідністю досягає показника в 6% від загальної чисельності населення країни). Серед міжнародних

організацій, які наголошують на необхідності забезпечення рівних прав осіб з інвалідністю та провадять активну діяльність у всьому світі щодо їх соціального захисту, неабияке місце займає Організація Об'єднаних Націй (далі - ООН). Важливою подією міжнародного рівня стало прийняття Генеральною Асамблеєю ООН документа XXI сторіччя – Конвенції про права інвалідів, як результат реакції міжнародної спільноти на те, що, незважаючи на різні вже існуючі міжнародні акти, особи з інвалідністю і досі зустрічаються з перешкодами на шляху до їх участі в житті суспільства як рівноправних членів. Конвенція про права інвалідів та її Факультативний протокол були прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 2006 року. Важливим кроком на шляху до гармонізації норм вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами стала ратифікація Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї 16 грудня 2009 року, які набули чинності для України 6 березня 2010 року [1].

Мета Конвенції полягає в заохоченні, захисті й забезпеченні повного й рівного здійснення всіма особами з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод, а також у заохоченні поважання притаманного їм достоїнства. Основними принципами цієї Конвенцією проголошені: 1) повага до властивої людині гідності, його особистої самостійності, включаючи свободу робити свій власний вибір, і незалежності; 2) недискримінація; 3) повне і ефективне залучення до суспільства; 4) повага до особливостей осіб з інвалідністю та їх прийняття як компонента людського різноманіття і частини людства; 5) рівність можливостей; 6) доступність; 7) рівність чоловіків і жінок; 8) повага до здібностей дітей з інвалідністю, що розвиваються, і повага до права дітей з інвалідністю зберігати свою індивідуальність [2].

Щодо структури та спрямованості Конвенції, то слід зазначити, що вона складається з преамбули та 50 статей. У преамбулі визначається переконаність держав-учасниць у тому, що всеосяжна та єдина міжнародна конвенція про заохочення та захист прав та гідності людей з інвалідністю стане важливим внеском до подолання глибокого несприятливого соціального становища осіб з інвалідністю, а також до сприяння їхньої участі у громадському, політичному, економічному, соціальному і культурному житті при рівних можливостях – як у розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються. 50 статей Конвенції спрямовані на захист прав осіб з інвалідністю, ліквідацію дискримінації стосовно них, забезпечення їхнього права на роботу, охорону здоров'я, освіту й повну участь у житті суспільства, доступу до правосуддя, особистої недоторканності, свободи від експлуатації й зловживань, свободи пересування, індивідуальної мобільності тощо.

Доречно підкреслити, що Конвенція не передбачає створення нових прав чи норм, головною її метою є вжиття всіх необхідних заходів для створення ефективного механізму реалізації особами з інвалідністю своїх прав на рівні з іншими. Гарантією цього повинно стати положення, закріплене у статті 35 Конвенції, відповідно якої кожна держава-учасниця подає Комітету з прав людей з інвалідністю через Генерального секретаря ООН усеосяжну доповідь про заходи, ужиті для виконання нею своїх зобов'язань і про прогрес, досягнутий стосовно цього, протягом двох років після набрання чинності Конвенцією для відповідної держави-учасниці. У подальшому держави-учасниці надають наступні доповіді не рідше, ніж раз на чотири роки, а також тоді, коли про це попросить Комітет.

19 серпня 2015 року у Женеві (Швейцарська Конфедерація) українська делегація на чолі з першим заступником міністра соціальної політики України Василем Шевченко представила на 14-й сесії Комітету ООН з прав людей з інвалідністю доповідь щодо виконання Україною Конвенції ООН про права людей з інвалідністю. Василь Шевченко зазначив: «Уряд України приділяє велику увагу виконанню своїх міжнародних зобов'язань відповідно до Конвенції ООН про права інвалідів. Хоч і поступово, але впев-

нено здійснюються конкретні кроки у напрямі поліпшення життя людей з інвалідністю. За неповні три роки після подання у 2012 році Першої доповіді було здійснено певні заходи та прийнято низку важливих нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію прав людей з інвалідністю та забезпечення їх повної участі у житті суспільства». «Безумовно, ще залишаються певні проблемні питання, які потребують вирішення та вжиття відповідних заходів. Йдеться насамперед про створення безбар'єрного середовища, відсутність достатньої статистичної інформації відносно людей з інвалідністю з ураженням органів зору, слуху, опорно-рухового апарату, з розумовою відсталістю і психічними розладами, потребує модернізації й розвитку програмне забезпечення Централізованого банку даних з проблем інвалідності. Та однією з найболючіших проблем і водночас одним з найголовніших завдань для нас нині є забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, серед яких також є люди з інвалідністю», - наголосив Перший заступник Міністра соціальної політики [3].

Водночас, Валерій Сушкевич, Уповноважений Президента України з прав людей з інвалідністю, заявив, що війна на території України позбавила більш 300000 людей з інвалідністю майже всіх прав, передбачених Конвенцією. Він також підкреслив, що, незважаючи на позитивні зміни, які були здійснені в національному законодавстві з метою забезпечення прав осіб з інвалідністю, вони не були реалізовані державними органами. Пан Сушкевич висловив занепокоєння тим, що в Національній доповіді уряду немає адекватного аналізу проблем людей з інвалідністю, держава не вирішує проблеми системно [4].

Комітетом з прав людей з інвалідністю були ухвалені Заключні зауваження стосовно першої доповіді України, які складаються з трьох частин: Вступ, Позитивні аспекти та Основні проблемні питання та рекомендації. У Вступі, зокрема, зазначено, що Комітет цінує плідний діалог, проведений з делегацією держави-учасниці та вітає її намір надати пріоритет правам осіб з інвалідністю у всіх своїх майбутніх законодавчих та інших ініціативах. Що стосується позитивних аспектів, то члени Комітету виявили їх аж цілих п'ять, а саме: 1) зміни від 22 грудня 2011 р. та 18 червня 2014 р. до Закону «Про основи соціального захисту інвалідів в Україні» від 21 березня 1991 р., включаючи мову жестів у якості офіційного засобу спілкування; 2) зміни від 18 червня 2014 р. до статті 161 Кримінального кодексу України, якими передбачена карна відповідальність за дискримінацію на підставі інвалідності; 3) призначення Уповноваженого Президента України з прав осіб з інвалідністю у грудні 2014 р. 4) Державну цільову програму „Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів” до 2020 р. 5) План дій „Безбар'єрна Україна” для створення безперешкодного доступу осіб з фізичною інвалідністю та інших груп осіб з обмеженою мобільністю на період з 2009 по 2015 рр. Найбільша частина Заключних зауважень присвячена розгляду проблемних питань та рекомендацій. Так, зокрема, Комітет закликає видалити посилання на „інвалідів” або „осіб з обмеженими можливостями” з усіх законодавчих та програмних документів, у тому числі з українського перекладу Конвенції, та використати термінологію, що відповідає Конвенції, провівши консультації з репрезентативними організаціями осіб з інвалідністю. Також Комітет закликає державу-учасницю активізувати зусилля з підвищення обізнаності суспільства щодо прав осіб з інвалідності шляхом проведення громадських кампаній та включення Конвенції до шкільних навчальних програм та професійної підготовки державних службовців ті всіх відповідних фахівців. Комітет рекомендує державі-учасниці ефективно здійснювати свій план „Україна без кордонів” та вести моніторинг імплементації стандартів доступності шляхом: - чіткого визначення органів з повноваженням здійснювати моніторинг їх впровадження на всіх рівнях; - створення потенціалу та постійного навчання відповідальних за моніторинг; - залучення організацій осіб з інвалідністю до впровадження та моніторингу; -

застосування ефективних санкцій до тих, хто не застосовує стандарти доступності. Проблемні питання виділені й у таких напрямках: рівність та недискримінація, жінки з інвалідністю, діти з інвалідністю, просвітно-виховна робота, доступність, право на життя, ситуації ризиків та надзвичайні гуманітарні ситуації, рівність перед законом, доступ до правосуддя, свобода та особиста недоторканість, свобода від катувань або жорстокого, нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання, експлуатації, насилля та наруги, захист особистої цілісності, самостійний спосіб життя й залучення до місцевої спільноти, свобода висловлення думки та переконань і доступ до інформації, повага до дому та сім'ї, освіта, здоров'я, абілітація та реабілітація, праця та зайнятість, достатній життєвий рівень та соціальний захист, участь у політичному та суспільному житті, участь у культурному житті, проведення дозвілля й відпочинку та заняття спортом, статистика та збирання даних, національне виконання моніторинг[5].

Таким чином, відображені у Заключних зауваженнях проблемні питання свідчать про те, що Україна повинна більш наполегливо працювати з метою виконання зобов'язань, взятих на себе при ратифікації Конвенції ООН про права людей з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї : Закон України від 16.12. 2009 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 9. – Ст. 77.
2. Конвенція про права інвалідів [Електронний ресурс] : прийнята 61-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН від 13 грудня 2006 року. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/ua/disabilities/>.
3. Українська делегація взяла участь у засіданні комітету ООН з прав інвалідів [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://naiu.org.ua/ukrayinska-delegatsiya-vzyala-uchast-u-zasidanni-komitetu-oon-z-prav-invalidiv/>
4. Звіт держави в комітеті ООН з прав людей з інвалідністю – що далі? [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://bbnews.com.ua/2015/09/21/zvit-derzhavy-v-komiteti-oon-z-prav-lyudej-z-invalidnistyu-shho-dali/>
5. Заключні зауваження комітету з прав людей з інвалідністю стосовно першої доповіді України [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=111110

Шпомер Алла Іванівна, канд. юрид. наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ТЕХНІЧНИЙ РЕГЛАМЕНТ ЯК ФОРМА ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Інтеграція України до європейського співтовариства відкриває перспективи збуту української продукції на ринках країн Європи та іноземної продукції в Україні. Реалізація такої перспективи можлива лише за умови формування та розвитку економічних зв'язків через зближення законодавства про технічне регулювання України та Європейського Союзу. Підписання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом передбачає впровадження уже найближчим часом до національного законодавства України багатьох директив ЄС, що встановлюють вимоги до продукції.

Розгляд питань юридичного забезпечення технічного регулювання набуло актуальності у зв'язку з підписання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом та необхідністю адаптації законодавства України до європейського в цій сфері діяльності. Актуальним для юридичної науки є теоретичне дослідження норм законодавства, що регламентують технічне регулювання, та розроблення конкретних рекомендацій щодо вдосконалення їхньої практичної реалізації.

Окремі теоретичні питання правового забезпечення технічного регулювання досліджувалися у працях таких науковців, як Апанасенко К., Волков В., Гамбург І., Гінзбург М., Єршова С., Кузьміна М., Московська Н., Овчаренко Р., Усенко О.

Метою цієї статті є дослідження та аналіз правового регулювання технічних регламентів в Україні та формулювання теоретичних положень і практичних висновків, спрямованих на розвиток, вдосконалення юридичного забезпечення технічного регулювання в Україні.

Технічне регулювання у всьому світі визнане одним із важливих елементів забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Належна система технічного регулювання не тільки захищає споживачів від продукції неналежної якості, що не відповідає вимогам стандартів та регламентів, а і підтримує добросовісну конкуренцію на ринку. При цьому дуже важливо, щоб система технічного регулювання була побудована не на контролі за додержанням формальних вимог, коли перевіряється не стільки безпека продукції, скільки її технічні характеристики та забезпечення відповідності директивним нормам, що прописують, яку саме технологію слід використовувати.

Статтею 15 Господарського кодексу України вперше було передбачено застосування у сфері господарювання технічних регламентів, однак норма закону не вміщує тлумачення поняття та змісту цієї категорії.

Закон України «Про технічні регламенти та оцінки відповідності», який набув чинності з 10 лютого 2016 року, закріплює вузький підхід до технічного регулювання та визначає його як правове регулювання відносин у сфері визначення та виконання обов'язкових вимог до характеристик продукції або пов'язаних з ними процесів та методів виробництва, а також перевірки їх додержання шляхом оцінки відповідності та/або державного ринкового нагляду і контролю нехарчової продукції чи інших видів державного нагляду (контролю).

Таке визначення відповідає європейському підходу щодо технічного регулювання, змістом та суттю якого є затвердження в директивах загальних вимог до різних типів продукції (щодо безпеки споживачів та навколишнього середовища) на різних стадіях її життєвого циклу (проектування, виробництво, реалізація, використання).

Зазначений закон визначає технічний регламент як нормативно-правовий акт, в якому визначено характеристики продукції або пов'язані з ними процеси та методи виробництва, включаючи відповідні процедурні положення, додержання яких є обов'язковим. Він може також включати або виключно стосуватися вимог до термінології, позначень, пакування, маркування чи етикетування в тій мірі, в якій вони застосовуються до продукції, процесу або методу виробництва.

Постановою Кабінету Міністрів від 16 грудня 2015 р. «Про визначення сфер діяльності, в яких центральні органи виконавчої влади здійснюють функції технічного регулювання» визначені сфери діяльності, в яких центральні органи виконавчої влади здійснюють функції технічного регулювання.

Аналіз чинного законодавства дозволяє зробити висновки, що технічне регулювання це сфера діяльності, що охоплює технічні регламенти, стандарти та процедури оцінки відповідності. Стандартизація та оцінка відповідності (сертифікація) в сучасних умовах — явища добровільні, що використовуються на власний розсуд виробника для забезпечення конкурентоспроможності продукції на ринку. До сфери технічного регулювання належать лише ті стандарти та процедури підтвердження відповідності ним, на які є пряме посилення в технічних регламентах щодо безпеки, життя та здоров'я і навколишнього середовища.

Термін «регламент» запозичено з французької. Французькому слову *règlement*, що походить від латинського *regula* – правило [1, с. 7], відповідають такі українські терміни, як: розпорядження, постанова, припис, положення, правила, процедура, настанова тощо. Але запозичені іншомовні слова, зазвичай, набувають значно вужчого значення, бо для багатьох понять, які цим словом позначають в початковій мові, мова-

позичальник має власні слова. Так відбулось і з терміном регламент. Тому в нормативних документах та розпорядчій документації цей термін не можна вживати як синонім перелічених вище українських та запозичених слів.

Згідно з міжнародними актами у системі технічного регулювання терміном регламент позначають:

1) регламент (англ. regulation) - прийнятий органом влади нормативний документ, що передбачає обов'язковість правових положень;

2) технічний регламент (англ. technical regulation) - регламент, що містить технічні вимоги або безпосередньо, або через посилання на стандарт, технічні умови, настанову чи їхній зміст.

Технічний регламент може бути доповнений технічною настановою, тобто вичерпними положеннями, що визначають способи дотримання вимог регламенту.

У правовій системі Європейського Союзу терміном регламент (англ. regulation) позначають юридично обов'язковий акт, прийнятий компетентним органом ЄС, який належить до вторинного законодавства ЄС і є обов'язковим у всіх своїх елементах, набирає сили закону в Європейському Союзі з моменту видання та має пряме застосування в усіх державах-членах ЄС.

Регламенти приймають лише тоді, коли необхідно доповнити (а не гармонізувати) законодавство країн-членів ЄС додатковими наднаціональними правовими нормами. Регламент після набрання чинності стає інтегральною складовою законодавства держав-членів, що тягне за собою можливість його застосування в судах держав-членів ЄС стосовно громадян та компаній. Залежно від рамок регламенту кожна країна-член може, за необхідності, додатково приймати нормативно-правові акти, призначені забезпечити ефективне функціонування регламенту у відповідній країні.

Регламенти разом з рішеннями та директивами є правовими інструментами ЄС. Відмінність між ними полягає в тому, що, по-перше, директиви набувають чинності через імплементацію в національне законодавство, тоді як регламенти і рішення - це інструменти прямої дії, що набувають чинності закону в ЄС від моменту видання; а по-друге, рішення на відміну від регламенту є обов'язковим не в усіх державах-членах ЄС, а лише в тих, кому його адресовано.

Виходячи з вище викладеного, стає зрозумілим, чому саме директиву було обрано як інструмент адаптації законодавств держав-членів з метою належного запровадження та функціонування спільного ринку ЄС.

Крім нормативних документів, які власне мають назву технічний регламент, в Україні діє значна кількість затверджених відповідними центральними органами виконавчої влади нормативно-правових актів, що містять обов'язкові вимоги до продукції, процесів, послуг і по суті є технічними регламентами в міжнародному розумінні цього поняття. Це нормативно-правові акти з охорони праці, пожежної безпеки, санітарні та будівельні норми тощо. Але між зазначеними нормативно-правовими актами і технічними регламентами, як актами законодавства, є певна відмінність:

- технічний регламент повинен містити комплекс вимог щодо безпечності продукції, процесу, послуги і тому його затверджує саме вищий орган законодавчої або виконавчої влади;

- перелічені вище нормативно-правові акти регулюють лише певний аспект цієї безпечності і тому їх затверджує центральний орган виконавчої влади, на який покладено повноваження регулювання у відповідній сфері діяльності.

У технологічній документації на неперервні технологічні процеси термін регламент визначається як - вичерпний звід правил, необхідний і достатній для відтворення технологічного процесу.

Зроблений аналіз міжнародних норм, норм чинного законодавства дає підставу узагальнити, що технічний регламент це прийнятий органом влади нормативно-правовий документ, що передбачає обов'язковість правових положень і містить технічні вимоги до продукції, процесів, послуг безпосередньо у самому технічному регламенті або через посилання на стандарти чи відтворення їхнього змісту. Передусім технічний регламент встановлює обов'язкові вимоги щодо: захисту життя та здоров'я людей, тварин і рослин, охорони довкілля та природних ресурсів, забезпечення енергоефективності, захист майна, забезпечення національної безпеки та запобігання підприємницькій практиці, що вводить споживача (користувача) в оману. Це - новий вид нормативного документу, який створено з метою розмежування законодавчо регульованої (обов'язковість виконання вимог) та нерегульованої (добровільність дотримання вимог) сфери використання нормативних документів.

Список використаних джерел

1. Закон України від 01.12.2005 р. №124-VIII «Про технічні регламенти та оцінки відповідності» // Відомості Верховної Ради України. – 2015 р., № 14, Ст. 96.
2. Апанасенко К. І. Нормативно-правова база технічного регулювання у сфері господарювання: питання класифікації / К. І. Апанасенко // Вісник господарського судочинства. - 2010. - № 4. - С. 119-125.
3. Гамбург І. А. Формування та розвиток законодавства про технічне регулювання господарської діяльності: теоретичні та правові аспекти / І. А. Гамбург // Підприємництво, господарство і право. - 2007. - № 6.
4. Кузьміна М. М. Технічне регулювання, його співвідношення зі стандартизацією та оцінкою відповідності / М. М. Кузьміна // Юридична Україна. – 2009. - № 8. – С. 99-102.
5. Московська Н. Технічні регламенти - перепустка на ринок ЄС / Н. Московська // Урядовий кур'єр. - 2007. - № 37. - 27 лютого. - С. 9.
6. Усенко О. Реформа технічного регулювання як запорука інтеграції України до світового господарства / О. Усенко // Підприємництво, господарство і право. - 2009. - № 10. - С. 226-229.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНА-ЄС. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ЕКОНОМІКА ТА ПРАВО»

*19 – 23 КВІТНЯ, 2016 РОКУ
СЛОВАЦЬКА РЕСПУБЛІКА – ПОЛЬЩА*

Збірник міжнародних наукових праць

Частина 2

**СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ. ІННОВАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, ФІЛОСОФІЇ,
ПСИХОЛОГІЇ, СОЦІОЛОГІЇ
ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
МЕНЕДЖМЕНТ ТА ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ
ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ
ОСВІТИ В АСПЕКТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ**

***UKRAINE – EU. MODERN TECHNOLOGY, BUSINESS AND LAW
APRIL 19–23, 2016,
SLOVAK REPUBLIC – POLAND***

Collection of international scientific papers

PART 2

**SOCIETAL CHALLENGES. INNOVATIONS OF SOCIAL WORK, PHILOSOPHY,
PSYCHOLOGY, SOCIOLOGY
ENVIRONMENTAL PROTECTION
MANAGEMENT AND PUBLIC ADMINISTRATION
INNOVATIONS IN EDUCATION. CURRENT ISSUES IN THE REFORMATION OF
THE HIGHER EDUCATION SYSTEM IN THE ASPECT OF UKRAINIAN
EUROINTEGRATION
CURRENT ISSUES OF LEGAL SCIENCE AND PRACTICE**

Головний редактор
Відповідальний за випуск
Комп'ютерна верстка і макетування

Сергій Шкарлет
Олег Новомлинець
Анна Вербицька
Володимир Олефіренко

Підп. до друку 28.03.2016. Формат 60x84/8. Друк різнографія.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. – 44,4.
Тираж 300 пр. Замовлення № 314/15.

Редакційно-видавничий відділ Чернігівського національного технологічного університету
14027, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.